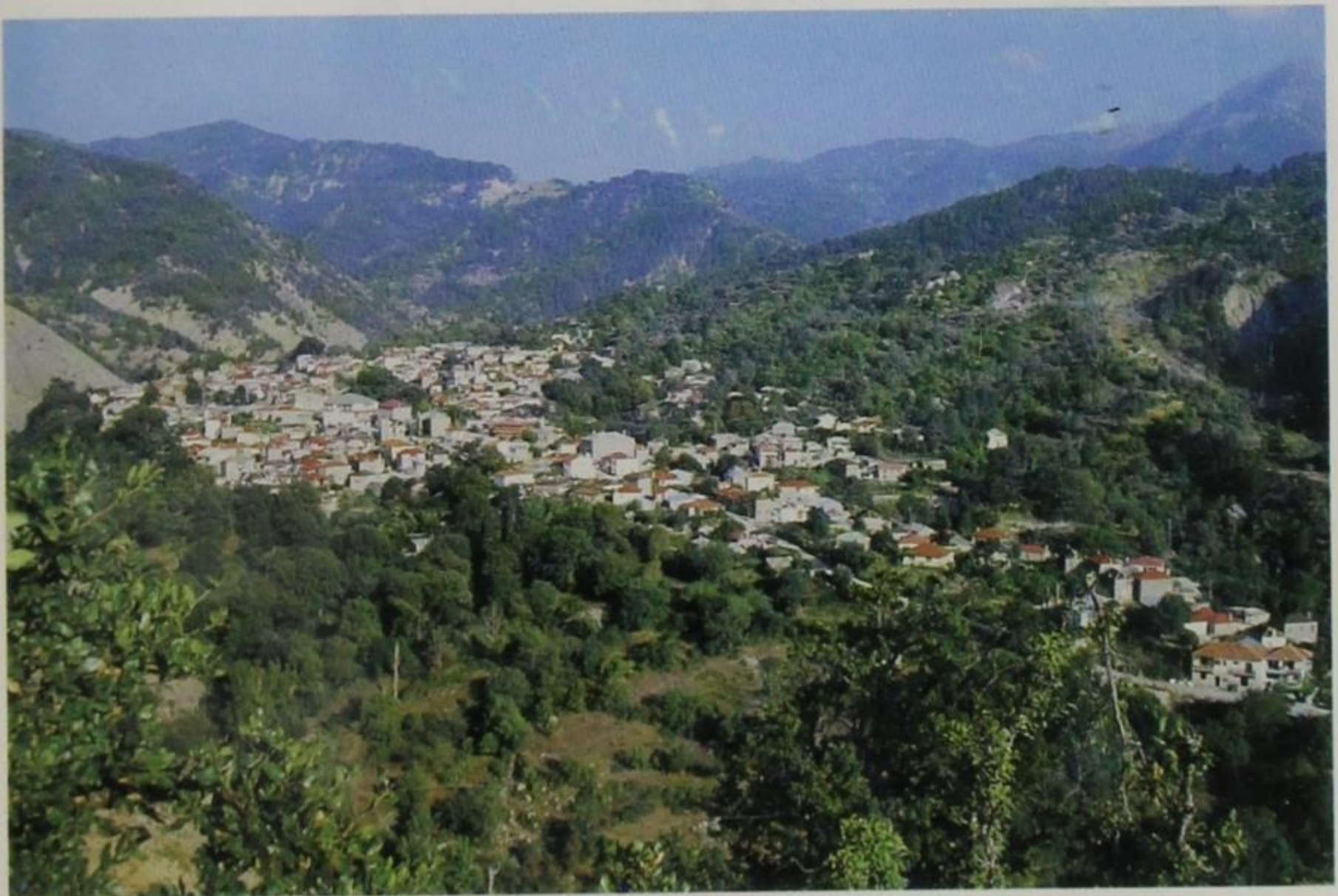

ΔΗΜΗΤΡΗ ΑΝΔΡ. ΣΑΜΑΡΑ
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΥ, Τ. Δ/ΝΤΟΥ Ν.Π.Δ.Δ.

ΚΙΡΑΣΟΒΟ

(Αγία Παρασκευή)

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ματιές μέσα στο Χρόνο

Ιστορία - Ήθη - Έθιμα

ΖΩΓΡΑΦΟΥ - ΑΘΗΝΑ 2002

ΔΗΜΗΤΡΗ ΑΝΔΡ. ΣΑΜΑΡΑ
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΥ, Τ. Δ/ΝΤΟΥ Ν.Π.Δ.Δ.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 48158
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 20/5/02
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 949.53 ΣΑΜ

Κωδ. Ε# 6978

ΚΙΡΑΣΟΒΟ

(Αγία Παρασκευή)

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ματιές μέσα στο Χρόνο

Ιστορία - Ήθη - Έθιμα

ΔΗΜΙΤΡΗΣ ΑΝΔΡ. ΣΑΡΑΡΑ
ΣΥΜΒΟΥΧΟΣ Τ. ΔΕΛΤΟΥ ΚΑΔΑ

ΚΑΡΑΣΟΒΟ

Αγία Παρασκευή

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ματρώ μετ' από Χρόνο

1999 / 100 - 100

- Διεύθυνση του συγγραφέα
Μ. Κοτοπούλη 22
Τ.Κ. 157 73 Αθήνα
Τηλ. 7770556
Αγίας Παρασκευής 0655/24270
- Απαγορεύεται η μερική ή ολική δημοσίευση κειμένων και φωτογραφιών χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα
- Φωτό και Μιλτιάδη Ευαγ. Νταγκοβάνου
- Σημ.: Οι.. θαυμάσιες φωτογραφίες που κοσμούν το βιβλίο,
«Μια φωτογραφία αξίζει όσο χίλιες λέξεις».

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

στην αγαπημένη μου οικογένεια:

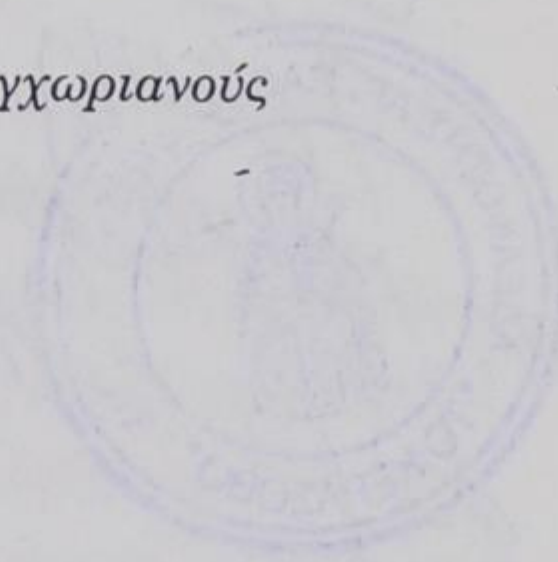
σύζυγο Φρειδερίκη και παιδιά,

Αντρέα και Κατερίνα,

ΔΩΡΙΖΕΤΑΙ ΔΕ

στους αγαπημένους μου συγχωριανούς

Αθήνα 2002

Τιμή & ενυμν
Δυναμική 17, 10/10
Από 1/7/92

Μαΐος 15/100h.

Το μόνον
Μαΐος 15/100h
Από 1/7/92

Πρόλογος

Από τα άγουρα και ανέμελα παιδικά μου χρόνια αγαπούσα το χωριό μας και έπαιρνα μέρος σε όλες τις εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής.

Εκεί πρωτόειδα το πρώτο φως της ημέρας και εκεί έζησα τις παιδικές και εφηβικές λαχτάρες, χαρές και λύπες.

Όλα αυτά με έκαναν να τρέφω για το χωριό μας, μια φλογισμένη και άσβεστη αγάπη που βγαίνει από τα τρίςβαθα της ψυχής μου.

Κάποιος θα έπρεπε να είχε γράψει νωρίτερα από εμένα λίγες αράδες-γραμμές για το χωριό μας, το Κιράσοβο, πότε χτίστηκε, ποιοί συνοικισμοί το αποτέλεσαν, ποιοί κατοικούσαν παλιότερα, ποιοι τώρα, από που προέρχονται, ποια είναι γενικά η συμβολή του στην τρισχιλιετή ιστορία του τόπου, της περιοχής, της πατρίδας μας.

Για το λόγο αυτό, όπως και κάθε φλογισμένος με τον τόπο του Ηπειρώτης, έσκυψα με πάθος σ' αυτό και προσπάθησα να ανασύρω από τα μουχλιασμένα σεντούκια και τις παλιοντουλάπες τις χιλιοσκοπισμένες, την ιστορία, τους μύθους, τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα του χωριού μας.

Η εργασία αυτή κράτησε πέραν της 12ετίας και στηρίχθηκε στις δυνάμεις ενός ανθρώπου. Είναι η τρίτη στη σειρά. Έχουν προηγηθεί: α) «Η Εκκλησία, τα εξωκκλήσια, τα εικονίσματα και οι νερόμυλοι του χωριού μας», και β) «Η ιστορία του Δάσους Κερασόβου». Έτσι ολοκληρώνεται η μεγάλη μου αυτή προσπάθεια για καταγραφή της ιστορίας και της λαογραφίας του χωριού μας, γιατί μέχρι τώρα ήταν ανιστόρητο, πλήν εκείνων που έχουν καταγράψει, οι συγχωριανοί μας Γιώργος Χρ. Κοντοδήμος, σε λίγες αποσπασματικές γραμμές, οι Σπύρος Γαλάνης και Δήμος Κοντοδήμος και η Αδελφότητά μας το 1985, με την έκδοση του βιβλίου «Το Κεράσοβο», Λαογραφία-Έθιμα.

Η τωρινή εργασία και η πιο δύσκολη, στηρίχτηκε, όχι μόνο στις προ-

σωπικές γνώσεις και ευρήματα, αλλά και σε αξιόπιστα στοιχεία ιστορικών συγγραφέων-γεωγράφων, αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων, Ευρωπαίων, Δημόσιων και Ιδιωτικών Βιβλιοθηκών, αρχείων ιερών Μητροπόλεων, και του Κράτους, Στουλτανικών Φιρμανιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Φιρμανιών Πασάδων, αποφάσεων Οθωμανικών και Ελληνικών δικαστηρίων, Διαταγών Γενικών Διοικητών, ενόρκων μαρτυρικών καταθέσεων, προφορικών δεδομένων, όπως διηγήσεις γερόντων και γεροντισσών του χωριού μας κ.ά.

Όλα αυτά, προκειμένου να εξακριβωθεί η αλήθεια. Με αυτές τις προσπάθειες σε κάθε γενέθλιο χώρο, γράφεται η αληθινή ιστορία. Όποιος σκύβει με αγάπη σ' αυτό, παρά τις δυσκολίες, τις αδυναμίες και τα λάθη, όποιος γράφει κάνει και λάθη, όποιος δεν γράφει δεν κάνει, αφήνει κάτι στις τωρινές και τις μέλλουσες γενιές. Ρίχνει το σπόρο για να βγουν την άνοιξη, στο φως, και άλλα στοιχεία. Για να ακολουθήσουν και άλλοι μελετητές, πατώντας στα χνάρια των πρωτοπόρων.

Θα είναι το φώλι της κότας, που βάζει η σπιτονοικοκυρά για να το βλέπει η κότα και να γεννήσει και αυτή πάνω στη φωλιά. Τον ίδιο σκοπό έχει και η τρίτη τούτη δουλειά μου, ν' αποτελέσει κίνητρο για περεταίρω μελέτη-έρευνα από τους νέους εγγραμμάτους του χωριού μας. Θα είναι το προζύμι που πάνω σ' αυτό θα γίνει η νέα φουρνιά του ψωμιού.

Διακαής πόθος του γράφοντος είναι η διάσωση και απόλυτη διαφύλαξη του πολύτιμου ιστορικού θησαυρού του χωριού μας.

Κι ας μην παραπλανηθούν ή παρασυρθούν να πιστεύουν οι διάφοροι φίλοι μας, ή οι εχθροί μας, ότι η επίδραση ενός οιοσδήποτε σημερινού ευδαιμονισμού, ή η τυχόν διαβρωτική μέθοδος διαφόρων ψεύτικων και δολίων ιδεολογικών ή ψεύτικων υποσχέσεων, που συνήγειραν παλιά και ίσως και σήμερα, τους αφελείς συγχωριανούς μας, είναι ικανές να διαφθείρουν και εξουθενώσουν την ελληνική Κιρασοβίτικη ψυχή. Γιατί στην κατάλληλη στιγμή, όταν θιγεί το φιλότιμο, το ιδιαίτερο αυτό μοναδικό γνώρισμα του Κιρασοβίτη και διεγερθεί από οποιαδήποτε πρόκληση, η Κιρασοβίτικη συνείδηση, η ακατανίκητη, η φοβερή αυτή δύναμή του, που τον παρόρμησε και τον παρορμάει σε απίστευτες εκδηλώσεις, θα αποδεχθεί και αποδείχθηκε περίτρανα, χθες, σήμερα και αύριο και πάντοτε, όπως συνέβηκε αυτό ανά τις χιλιετίες που πέρασαν. Θα υπάρχει

αυτή η αιώνια Κιρασοβίτικη πάστα, που ούτε διαφθείρεται ουσιαστικά, ούτε δαμάζεται τελικά, ούτε υποτάσσεται οριστικά, γιατί έχει γαλουχηθεί, διαποτιστεί, εμπνέεται, οδηγείται επηρεάζεται και κατευθύνεται από το πνεύμα, τις αρχές και τα Κιρασοβίτικα ιδεώδη του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, που είναι αδάμαστο, αδιάφθορο και αθάνατο για τους λόγους αυτούς, όπως και η ελευθερία, που ούτε συλλαμβάνεται, ούτε υποκύπτει, ούτε αποθνήσκει.

Πρέπει εξάλλου να πω και ένα μεγάλο ευχαριστώ από εδώ, στην οικογένειά μου, τη γυναίκα μου Φρειδερίκη και τα παιδιά μας Ανδρέα και Κατερίνα, που μου συμπαραστάθηκαν τόσα χρόνια, στα μέλη του Δ.Σ. της Αδελφότητας μας, της διοίκησής μας από το Δεκέμβριο του 1998 μέχρι το 2002, Γιώργο Παπαγεωργίου, Κώστα Αχ. Ζιούλη, Οδυσέα Απ. Γαλάνη, Γιώργο Δαγκουβάνο, Ανθούλα Αντρ. Γαλάνη και Δέσποινα Αλ. Νάκου-Παπανικολάου, όπως και σε όλους εκείνους (π.χ. Κώστα Λ. Κυρίτση) που μου έδωσαν πολύτιμες πληροφορίες.

Πιστεύω πως και αυτό το τρίτο πόνημά μου, που είναι γραμμένο στην απλή Κιρασοβίτικη γλώσσα, θα διαβαστεί από όλους τους συντοπίτες μας του εσωτερικού κι εξωτερικού.

Τέλος, επειδή στη σύγχρονη Ελλάδα, η εσκεμμένη διαστρέβλωση των αντίθετων απόψεων δυστυχώς έχει γίνει μόνιμο χαρακτηριστικό, θα επικαλεστώ τα λόγια του στρατηγού Μακρυγιάννη, που είπε: «Όταν λοιπόν βγει αυτό το χειρόγραφο εις φως, διαβάζοντάς το όλοι οι τίμιοι ανάγνώστες, αρχή και τέλος, τότες έχουν το δικαίωμα να κάμει καθείς την κρίση του, είτε υπέρ, είτε κατά...» και παρακάτω συμπληρώνει. «Δεν έχετε το δικαίωμα να φέρετε καμιάν κρίση, ούτε υπέρ, ούτε κατά, αν δεν το διαβάσετε όλο...».

Ας θυμηθούμε μόνο τα λόγια του Πλίνιου του νεώτερου που είπε: «Κανένα βιβλίο δεν είναι τόσο κακό, ώστε να μην έχει κάποιος να ωφεληθεί κάτι από αυτό».

Κάθε καλοπροαίρετη, καλόπιστη και αντικειμενική κριτική, θα είναι καλοδεχούμενη, όχι όμως πολεμική.

ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ - ΓΝΩΡΙΜΙΑ

Η περιοχή (παλιά επαρχία) Κόνιτσας, αρχαία Κόνισα ή Γκόνιτσα ανήκει στην Διοικητική Περιφέρεια της Ηπείρου, του νομού Ιωαννίνων, εκτείνεται, συνορεύει: ανατολικά με νομούς Καστοριάς και Γρεβενών, δυτικά με περιοχές, του Ζαγορίου, Μετσόβου και Πωγωνίου, βόρεια με Αλβανία και νομό Καστοριάς και νότια με νομό Γρεβενών και περιοχές Ζαγορίου, Μετσόβου.

Τη διασχίζουν τα τρία ποτάμια ο Αώος ή Βοϊούσα (Αίαντας κατά τους αρχαίους), Ο Σαραντάπορος με τα παρακλάδια του και ο Βοϊδομάτης, τα οποία ενώνονται σε ένα μεγαλύτερο στα σύνορα με Αλβανία (β. Ήπειρο), στην παλιά γέφυρα της Μέρτζιανης (Μερόπης) και από εκεί με άλλα ποτάμια, σχηματίζεται ο Δρύνος (αρχαίος Κέλυδνος), ο οποίος χύνει τα νερά του στο Ιόνιο πέλαγος (Αδριατική).

Μέσα σ' αυτό το γεωγραφικό πλαίσιο που το περιτριγυρίζουν τα πανέμορφα και ψηλά βουνά της Πίνδου, Σμόλυγκας, υψ. 2.638, Γράμμος υψ. 2.500, Κάμινικ, Μερόπη, Τύμφη, σχηματίζονται δύο κοιλάδες οι της Κόνιτσας που την διασχίζει ένας κλάδος του Αώου ποταμού με την περίφημη μονότοξη πέτρινη γέφυρά του και η του Σαρανταπόρου, που είναι σκέτη ποταμιά, δεν έχει καλλιεργήσιμη γη, σε αντίθεση με αυτή της Κόνιτσας, που έχει καλλιεργήσιμη και εύφορη γη.

Μέσα στον μεγάλο αυτό όγκο της οροσειράς της Πίνδου, ένα κομμάτι αυτής κατέχει και το χωριό μας, περίπου 55.000 στρέμματα γης. Μάλιστα θα ισχυριζόμουν πως είναι το ωραιότερο και ομορφότερο, όχι μόνο της Πίνδου, αλλά ολοκλήρου της Ελλάδας. Βρίσκεται στο βορειοανατολικότερο μέρος της επαρχίας μας και συνορεύει με τη δυτική Μακεδονία, νομός Γρεβενών. Ήταν και είναι και σήμερα ένα από τα μεγαλύτερα χω-

ριά της επαρχίας Κόνιτσας, καθώς είναι χτισμένο στα ριζά του μεγαλόπρεπου, θεόρατου μυθικού Σμόλυγκα. Σκαρφαλωμένο ανάμεσα στη διχάλα του Βουρκοπόταμου, ζούσε από την αρχαιότητα τη δική του αυτόνομη ζωή. Κατοικείται μόνιμα, χειμώνα-καλοκαίρι. Θεωρείται ένα από τα ψηλότερα χωριά της πατρίδας μας 1.050 μ.

Απλώνεται ανάμεσα στην καταπράσινη και γραφική διχάλα και το περικυκλώνουν - ζώνουν - από δεξιά και αριστερά τα δύο ποτάμια με τα πεντακάθαρα και κρυστάλλινα παγωμένα νερά τους, που πηγάζουν από ψηλά τον αγέρωχο και υπερήφανο Σμόλυγκα. Είναι ορεινό και πέτρινο χωριό. Πρόκειται για ένα πραγματικό φυσικό τοπίο, που ξεπερνάει ακόμη και αυτά τα πολυδιαφημισμένα τοπία της Ελβετίας. Είναι όμορφο στολίδι που μόνο ο ποιητής του βουνού και της στάνης, του χωριού και της ξενιτιάς Κώστας Κρυστάλλης, θα μπορούσε να γράψει τις πολλές χάρες και ομορφιές του, αλλά αυτός ήρθε μέχρι τη βρύση του Χασάν-Κοπάτση και γύρισε πίσω στα βλαχόφωνα χωριά του Σμόλυγκα και του Γράμμου και δεν το επισκέφτηκε και έτσι δεν περιέγραψε και τα ελληνόφωνα χωριά της επαρχίας μας, όπως το Κεράσοβο, την Πουρνιά, τη Μόλιστα κ.ά.

Το χωριό μας διοικητικά ανήκει στο Νομό Ιωαννίνων, της επαρχίας Κόνιτσας. Απέχει από τα Γιάννινα 95 χιλιόμετρα και από την Κόνιτσα 30 χιλιόμετρα, ασφαλτοστρωμένου δρόμου.

Κεφάλαιο Α

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Εδαφος-νερά

Το έδαφος, όπως είναι φυσικό, είναι τελείως ορεινό. Η χαμηλή περιοχή αποτελείται από φλύσχη και αργιλικούς σχιστολίθους. Η ψηλότερη περιοχή αποτελείται από ασβεστόλιθο, αλλά και μάρμαρο.

Χαρακτηριστικές εξάρσεις του εδάφους στην ψηλή περιοχή είναι ο Σμόλυγκας, τα Σουβλιά, ο Κλέφτης, το Ταμπούρι ή Μπέκος, η Γύφτισσα, με όλη την κορυφογραμμή μέχρι κάτω σύνορα – δυτικά με Πουρνιά-Μόλιστα. Η χαμηλή περιοχή έχει μικρά οροπέδια (Κάμπος, Ριζό, Μπιγκόζι, Μεγαγιάννη, Χαλασμένα) κ.ά. λοφώδη μέρη πάμπολα, με χαρακτηριστικές εξάρσεις τις δυο Τζιούμες, δεξιά - αριστερά, πάνω από το χωριό μας. Όταν παρατηρεί κανείς από ψηλή κορυφή την όλη έκταση, διάσταση, του Κερασοβίτικου τοπίου, μοιάζει σαν ένα μεγάλο ηλιακό κάτοπτρο, που στο κέντρο του βρίσκεται το χωριό μας. Οι πλαγιές των παραπάνω εκτάσεων συγκλίνουν και σχηματίζουν δυο μεγάλες λεκάνες. Η μία Β.Α. και Ν. που είναι χτισμένο και το χωριό μας και η άλλη Β. πίσω από αυτά. Από την πρώτη λεκάνη, σχηματίζονται τα ρέματα, στο Λιβάδι, στην Πάδη, στο Ανήλεο, της Κρανιας - Χαλασμένα του Πλάτανου, του Ντίσινου. Αυτά όλα ενώνονται μεταξύ τους και μαζί με τις πηγές του Βαθύλακκου, σχηματίζουν τον λεγόμενο Βουργοπόταμο, η Βουρκοπόταμο. Τα περισσότερα από αυτά το καλοκαίρι είναι ξηρά (ξηρόλακκοι). Απ' τη λεκάνη αυτή έχουμε και το άλλο ποτάμι τον Κακόλακκο, που είναι αυτούσιο, δεν σχηματίζεται από ρέματα, αλλά από πηγές ψηλά από τον Σμόλυγκα. Τα

δύο αυτά ποτάμια, δεξιά-αριστερά του χωριού μας, ενώνονται κάτω από αυτό και γίνονται ένα. Τώρα στην άλλη λεκάνη την δεύτερη, που βρίσκεται στο βορρά, και πίσω από το χωριό μας, σχηματίζονται τα ρέματα από τα Πλατώνια, Ντουραλή, Φονικά και όλα αυτά έχουν το όνομα ρέμα της Ραχοβίτσας. Αυτά ενώνονται με τον Βουργοπόταμο, στην ομώνυμη θέση, κάτω από το χωριό μας, όπως και το μικρό ρέμα της Μασίτσας. Και αυτά είναι το καλοκαίρι σχεδόν ξηρόλακκοι.

Υπάρχουν και ορισμένες χαρακτηριστικές εξάρσεις του εδάφους που προσδιορίζουν μια ιδιαιτερότητα στην περιοχή. Πάνω στον Σμόλυγκα, σε ύψος 2.250 υπάρχει η μυθική Δρακολίμνη, που σχηματίστηκε κατά τους πανάρχαιους χρόνους από την κατολίσθηση των παγετώνων και που αναφέρεται σε άλλο λήμμα. Πιο κάτω στην Πέτρα του Ντίσινου, στο τοπωνύμιο Κέτσης, υπάρχει και άλλη μικρή λιμνούλα, το μεγαλύτερο μέρος της δεν φαίνεται, είναι υπόγεια, που ο μύθος, παράδοση λέει πως κάποιος ζευγάς παππάς, που όργωνε εκεί δίπλα στα χωράφια του, αφηνίασε το ζευγάρι των βοδιών του και φεύγοντας-τρέχοντας, πνίγηκε στη λίμνη μαζί με τον παππά. Τεμάχιο από το ράσσο του παππά ή το καλυμαύχι του (καπέλο), βρέθηκε να βγήκε σε μια πηγή, κάτω στο εξωκκλήσι της αγίας Βαρβάρας, κοντά στο χωριό μας. Αυτό φανερώνει προφανώς, ότι τα νερά της λίμνης, φεύγοντας υπόγεια σχηματίζουν στα χαμηλά μέρη πηγές, καθόλου απίθανο. Σε άλλο λήμμα εξιστορείται η σημασία του μύθου. Άλλα αξιοπρόσεχτα χαρακτηριστικά μορφολογικά φαινόμενα είναι τα πανύψηλα βράχια κορυφές (σουβλιά), εκεί δίπλα από την Δρακολίμνη, που μοιάζουν σαν ακοίμητοι φρουροί της Πίνδου. Υπάρχει ακόμη και η βαθειά χαράδρα του Βαθύλακκου, όπου σχηματίζεται τετρασύλλαβη ηχώ και όπου εκεί κούρνιαζε μέχρι το 1928-29 ο αετός του Κερασόβου, που τον σκότωσε λαθροκυνηγώντας ένας Αυστριακός. Στην πανίδα του χωριού μας, θα γραφτεί γι' αυτό το περιστατικό. Άλλη χαράδρα είναι αυτή στο τοπωνύμιο Χάνια-Άγιο Θεοδόση-Καταφύγι, και εδώ υπάρχει αντίλαλος, ηχώ.

Πάνω από το χωριό και απέναντι είναι η κορυφή Τζιούνα που στα πό-

δια της τρέχει ο Βουρκοπόταμος. Δεξιά του χωριού και πιο ψηλά, στο τοπωνύμιο Πλάκα, είναι δύο δίδυμες κοκκινωπές ψηλές πέτρες-βράχια, εκεί υπάρχει ανάμεσά τους μεγάλο σχίσμα (τρύπα). Στα παιδικά μου χρόνια, δεκαετία του 1940-1950, την πηδούσα αυτή την τρύπα, σήμερα είναι αδύνατο να γίνει, έχει μεγαλώσει το άνοιγμα πάρα πολύ. Κάτω στο βάθος αυτής της τρύπας υπήρχε και υπάρχει και σήμερα νερό. Πετούσαμε μέσα πέτρες και ακούγαμε το θόρυβο που έκανε μέσα στο νερό. Τα πιο μεγάλα και θαρραλέα παιδιά (Τάκης Καλούδας) κ.ά. κατέβαιναν εκεί κάτω και πέρνανε νερό. Οι πέτρες αυτές ήταν και τόποι όπου τα αγριοπερίστερα έκαναν και φωλιές. Άλλοι τέτοιοι άγριοι βράχοι ήταν και είναι εκείνοι κάτω από το εξωκκλήσι της Αγίας Τριάδας, τοπωνύμιο «πέστη», που στην αλβανική γλώσσα σημαίνει σπηλιά. Εδώ υπάρχουν πολλές τρύπες που ήταν φωλιές αγριοπεριστεριών.

Υπέδαφος

Το υπέδαφος της περιοχής του χωριού μας δεν έχει μέχρι σήμερα καμιά εκμετάλλευση. Έχουν παρατηρηθεί όμως σε ορισμένες θέσεις πιθανότατα κοιτάσματα κασσίτερου, αργυρομόλυβδου, θειαφιού και κάρβουνου.

Εκείνο όμως που είναι σίγουρο και αδιαμφισβήτητο είναι, ότι το Ι.Γ.Μ.Ε. (Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών) έχει κάνει έρευνες στο χωριό μας και έχει αποφανθεί ότι διατρέχει μεγάλο κίνδυνο από κατολισθήσεις. Αυτό άλλωστε είναι ορατό από μόνο του. Το φανερώνουν οι δρόμοι, τα σπίτια, οι καλύβες και τόσα άλλα. Το Ι.Γ.Μ.Ε. ισχυρίζεται ότι κάτω από το χωριό μας περνάει υπόγειο ποτάμι. Πράγματι σε ορισμένα σημεία-τοποθεσίες και σε καιρό μεγάλων καταιγίδων, ακούγεται με λίγη προσοχή μια υπόκωφη βοή, σε μεγάλο βάθος. Μια τέτοια κατάσταση, έχει διαπιστώσει και ο γράφων την άνοιξη 1946-1947, παιδί τότε 10-11 ετών, όταν έβοσκε τα γελάδια, κατσίκια, αρνιά.

Σε μια μεγάλη και φοβερή ανοιξιιάτικη νεροποντή (καταιγίδα), κατερ-

χόμενος προς το χωριό από τη θέση Πλάκα, εκεί έξω από τα σπίτια των Γιάννη Χαρισιάδη και Κώστα Παπακώστα, ακούγονταν βαθιά στη γη βουητό υπόκωφο, σαν να έπεφτε νερό καταρράχτη. Μου έκανε τρομερή εντύπωση, αφού το περιστατικό αυτό το θυμούμαι μέχρι σήμερα.

Υψόμετρο

Η έκταση του χωριού απλώνεται από υψόμετρο πεντακοσίων μέτρων μέχρι το υψόμετρο της κορυφής του Σμόλυγκα (2.636)μ. το χαμηλότερο σημείο είναι κάτω στις περιοχές Ρεσάδικα-Ραχοβίτσα. Το χωριό βρίσκεται χτισμένο στα 1.040-1.050 μ. (πλατεία).

Κλίμα

Το κλίμα που επικρατεί στο Κεράσοβο είναι το ηπειρωτικό, το ορεινό που παρατηρείται στους ορεινούς όγκους της Ηπείρου. Εμφανίζει μεγάλο χειμώνα με πολλές βροχές και χιόνια. Η νέφωση είναι πυκνή, η ηλιοφάνεια λίγη και η χωρίς βροχές περίοδος του καλοκαιριού μικρή. Οι βροχές πέφτουν όλο το χρόνο, κυρίως από τον Σεπτέμβρη μέχρι τον Μάη. Τον Μάη και τον Νοέμβρη έχουμε τις περισσότερες βροχές, ενώ τον Γενάρη και τον Ιούλιο της λιγότερες.

Η μέση θερμοκρασία, η ελάχιστη είναι 1,20 (και η μέση μέγιστη 21-22 °C). Η διαφορά όμως για όλο το χρόνο μεταξύ μέσης ελάχιστης και μέσης μέγιστης είναι μεγάλη, όπως μεγάλη είναι και η διαφορά θερμοκρασίας μεταξύ της μέρας και της νύχτας, και αυτό εξαιτίας των καθοδικών ψυχρών ρευμάτων που δημιουργούνται τη νύχτα από τα ΒΑ υψώματα (Βέργου-Ζεκίρι) του δάσους, πάνω από το χωριό μας προς την κεντρική και δυτική περιοχή. Το χιόνι, τα παλιά χρόνια ξεπερνούσε το 1,5 μέτρο μέσα στο χωριό και έπεφτε από τέλη Νοέμβρη-αρχές Δεκέμβρη κυρίως μέχρι τον Μάρτη, αλλά και τον Απρίλη πολλές φορές.

Παγετοί παρατηρούνται συχνά-πυκνά κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

Οι κυριώτεροι άνεμοι που πνέουν είναι οι βροχεροί νοτιάδες - νοτιοδυτικοί οι λεγόμενοι Κολονιάτοι (Αλβανίας) και οι βορριάδες (ξεροβόρια) που κατεβαίνουν από ψηλά τον Βέργο-Ζεκίρι. Η σχετική υγρασία, δεν είναι ψιλή. Η περίοδος της βλάστησης διαρκεί περίπου 6-7 μήνες (Μάης-Οκτώβρης ή το πολύ Νοέμβρης).

Τα σημερινά όμως χρόνια το κλίμα έχει αλλάξει πάρα πολύ. Δεν έχουμε άφθονα χιόνια, ούτε και βροχές πολλές. Μάλιστα τα τελευταία χρόνια, χιόνια μόνο έχει ψηλά ο Σμόλυγκας, αλλά και εκεί περιορισμένα για λίγους μήνες.

Δεν κρατάει πλέον ο γέρο-Σμόλυγκας πάγους στις απότομες-κατακόρυφες-κρέκουρα χαράδρες του Βαθύλακκου, όπως τα παλιά χρόνια τα προ του 1960.

Τότε στα πανηγύρια και στις χαρές του χωριού μας, από εκεί ψηλά φέρναν οι Κερασοβίτες φυσικούς πάγους για τα ψητά και τα ποτά. Από εκεί το 1942 ή 1943, καλοκαίρι, φέρναν οι συγγενείς μας Γιάννη Ζούκας-Δημήτρης Τέλλης, μακαρίτες τώρα, γαμπροί του πατέρα μου από αδελφές (Κατερίνη, Μαρία) πάγο μέσα στα τσουβάλια, φορτωμένα στα ζώα τη νύχτα, όταν είχε αρρωστήσει ο επίσης μακαρίτης πατέρας μας από τυφοειδή πυρετό και κινδύνευε άμεσα η ζωή του, λόγω της υπερβολικής αύξησης του πυρετού. Από βροχές αρκετές, όχι όμως και να φθάνουν στα παλιά επίπεδα των παλιών χρόνων, περιορίστηκαν και αυτές σημαντικά. Το κλίμα άλλαξε πολύ. Συνέπεια της κακής διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος από τους ανθρώπους της σημερινής καταναλωτικής κοινωνίας, όπου ζούμε

Χλωρίδα

Χλωρίδα ονομάζουμε το σύνολο των φυτών. Είναι σε όλους μας γνωστό πόσο τα φυτά είναι ωφέλημα στον άνθρωπο, αλλά υπάρχουν και τα βλαβερά που τα καταστρέφει. Φυτά έχουμε πολλών ειδών, του κήπου και του βουνού, τα άγρια. Ας αρχίσουμε με τα είδη του βουνού. Πεύκα μαυ-

ρόφλουδα και ασπρόφλουδα (ρόμπολα), έλατα, βελανιδιές, οξιές, κισσούς, πλατάνια. Έχουμε ακόμα Ιτιές, κρανιές, σφεντάνια, κένδρα, γάβρους, καρυδιές, μηλιές, ήμερες και άγριες, κορομηλιές, ήμερες-άγριες, που βρίσκονται στα βουνά (τσαπουρνιές), με καρπό κίτρινο, ωριμάζει το φθινόπωρο, δαμασκηνιές, κυδωνιές, γκορτσιές (αχλαδιές) ήμερες και άγριες, μουριές, βατσινιές, κληματαριές και τριανταφυλλιές. Ακόμη υπάρχουν οι γκαγκανιές, λεπτοκαρυές, σουρουβιές στη Ραχοβίτσα, κερασιές, φραξιά, τσουκνίδες, φτελιές, ρουγκόζια (βούρλα), τσάι, μέντα (δυόσμος), αγριοσινάπι, κατά κάμπου μεριά, μάραντα κίτρινα (αρχαίος νάρκισσος), αμάραντος, πασχαλούδες, ίτσια (αρχαία) λέγονται και γιούλια ή μανουσάκια ή μενεξέδες, ξινήθρες, μπουρντένια, (αρχ. ασφόδελοι) κατά Φούρκα μεριά, μαργαρίτες.

Έχουμε συνέχεια: χαμομήλι, βασιλικό, γιαννάκια, σπαθάκια (κρίνα), άσπρα και γαλάζια, αγριοπαπαρούνες, σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, βρίζα, βρώμη, ρόβη, φασόλια, ρεβύθια, φακές, λάχανα, λάπατα, λοβοδιές κ.ά. επίσης στη χλωρίδα του χωριού μας είναι και τα σκόρδα, αγριάδα, ο δαυλός (αρχ. ήρα), που είναι παράσιτο του σταριού και προκαλεί μέθη όταν τρώγεται. Να μην ξεχνούμε τους γκόγκους (αρχ. αγρόστεμμα), ζιζάνιο σιταριού, μούσκλα (βρύα), μανιτάρια, λειχεήνες, αγγούρια, μελισσοβότανο, σαλέπι κατά «κάμπο μεριά», γαλατσίδα, μπρούστερα, λυσσόχορτο, οι τούρτες (αγριοαγγινάρες), που τις βγάζαμε με τις άκρες των παπουτσιών και τις καθαρίζαμε και τρώγαμε τον γλυκό καρπό τους, μολόχα. βούζια, η σκάρφη, η φτέρη, βλύτρα, παζιά, κολτσίδα, ασπράγκαθα, παλαμανίδα, μάρανθο, ίσκα στις οξιές, βαλανιδιές. Να μην ξεχνούμε και τον κλέτσιο (αρχ. οξιός), παράσιτο δέντρων, (πεύκων ελάτων, κέδρων-βελανιδιών), στειροβότανο, κροκάρι, (βολβοί κρεμμυδιού, για σπορά) και τόσα άλλα του κήπου και του βουνού.

Πανίδα:

Τα τρία πράγματα, χλωρίδα, πανίδα και ορυκτά αποτελούν τη φύση. Η

φύση, όπως είναι γνωστό, είναι η μητέρα όλων, είναι υγεία, οικονομία, πλούτος μορφιά και πολιτισμός. Τα δυο πρώτα, αλλά και το τρίτο ίσως, είναι πολύ άφθονα, πλούσια στο χωριό μας. Τι είναι πανίδα. Πανίδα είναι όλα τα ζώα, μικρά και μεγάλα που ζουν σε μια περιοχή. Τα ζώα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Τα οικόσιτα που υπηρετούν τον άνθρωπο (τροφή, ενδυμασία, στολισμός), και τα άγρια του βουνού. Τα οικόσιτα είναι σε όλους λίγο πολύ γνωστά. Για τα άγρια του βουνού θα γίνει περισσότερος λόγος. Έχουμε: αρκούδες καφετί, λύκους, αγριογούρουνα, αγριόγατες, ζαρκάδια, παλιά είχαμε τώρα δεν γνωρίζω, αγριόγιδα, λαγούς, αλεπούδες, βερβερίτσες (σκίουροι), νυφίτσες, κουνάβια, ασβούς, σκαντζόχοιρους, φίδια πολλών ειδών (σαΐτες, αστρίτες, οχιές), σαύρες, γκούστερες (σαύρες μεγάλες), σαλαμάνδρες, (σαύρες μαύρες χοντρές με κίτρινε εβούλες που κυκλοφορούν μόνο όταν βρέχει), χελώνες, ποντίκια, βατράχια, μπρούσκες ή ζωοβυζάτορες γιατί βυζαίνουν τα ζώα και κυρίως τα γίδια και ψοφάνε, ψάρια λίγα ποταμίσια. Να μην ξεχνούμε τα λαλίστατα τζιτζίκια, πεταλούδες πολλών ειδών και χρωμάτων, μέλισσες, σφήκες, αγριοκούμπανοι, μυρμίγκια, κουνούπια πολλών ειδών αράχνες, ψείρες, τα παλιά χρόνια, ψείρες ζώων, ψύλους και κοριούς. Να μην ξεχνούμε τις μύγες (σπιτιού και ζώων), τσιμπούρια γελαδιών και γιδοπροβάτων, χρυσόμυγες, κάμπιες ή γκασνίτσες, πασχαλίτσες, σκαθάρια, σαλιγκάρια, γυμνά και με κέλυφος, σκουλίκια, ψαλίδες, ακρίδες νταβάνια, στρέγκλοι, τριζόνια (κιρκίργια), κωλοφωτιές (πυγολαμπίδες), κάνθαροι, σκαθάρια, νυχτερίδες και άλλα.

Πουλιά: Χελιδόνια, πετροχελίδονα, αγριοπερίστερα που κατοικούσαν κάτω στην «πέστη». Σήμερα δεν υπάρχουν, τα εξόντωσαν. Αετοί, πέρδικες, αηδόνια, κοτσύφια, φλώρια καρδερίνες, κούκοι, τσαλαπετεινοί (κατά μεριά πλατώνια), κουκουβάγιες, κοράκια, αγριόκοτες (γύφτισσα-περιβόλι), καρακάξες, μαυροπούλια, γεράκια, κιρκινέζια, αγριόκοτες, κίσσες, νυχτοπούλια, γκιώνηδες, σπουργίτες, καλακούνδιες, μπεκάτσες κ.ά.

Ο Αχιλλέας Πασιάς, σήμερα 96 ετών, γεννηθείς το 1905, το καλοκαίρι του 1999, διηγήθηκε στον γράφοντα τα εξής:

Ο αετός του Κερασόβου σκοτώθηκε το 1928 από κάποιο Ελβετό περιηγητή. Το όρνιο αυτό ζούσε ψηλά στις απόκρημνες πανύψηλες βουνοκορφές του Σμόλυγκα στη θέση που ονομάζεται «κουτάρια». Ο Ελβετός περιηγητής - κυνηγός τον παρακολουθούσε από καιρό, δηλαδή τις καθημερινές του κινήσεις, έμεινε δε ο περιηγητής στη Σαμαρίνα.

Σκοπός του και θέλησής του ήταν να τον σκοτώσει, αλλά δεν μπορούσε. Σοφίστηκε δε το εξής τέχνασμα. Κάποια μέρα, κρέμασε από κάποιο βράχο ή ξεριζωμένο δέντρο ένα γατάκι. Ο αετός που τριγυρνούσε τα μέρη για τροφή, είδε από ψηλά (μάτια αετού λέει ο άλλος) το γατάκι, κατέβηκε από ψηλά και εφορμάει στο υποψήφιο θύμα του. Αυτό περίμενε και ο λαθροκυνηγός, κρυμμένος στα βράχια, του ρίχνει και τον σκοτώνει.

Δεν τον πήγε στη Σαμαρίνα, αλλά στο Κεράσοβο, στο χωριό μας, και μάλιστα στο σπίτι των Πασιάδων, το πατρικό τους, που είναι κάτω από του Ρουκά. Το θυμάται ο μπάρμπα Αχιλλέας, ήταν τότε άντρας 23 χρόνων. Ο αετός είχε τρία (3) μέτρα άνοιγμα από μια άκρη στην άλλη (άνοιγμα φτερών). Εκεί τον Βαλσάμωσε, τον φόρτωσε σε κάποιο ζώο αγωγιάτη και ξεκίνησε να τον μεταφέρει στην Ελβετία, στη χώρα του, μέσω Αλβανίας. Στο τελωνείο της Μέρτζανης (Μπουραζάνι), λειτουργούσε τότε και μέχρι τον πόλεμο του 1940, έγινε σχετικός έλεγχος, ή κάποιος «κάρφωσε» την υπόθεση, βρέθηκε ο αετός που είχε τεμαχιστεί σε κομμάτια και τοποθετηθεί σε χαρτοκιβώτια και έτσι κατασχέθηκε. Μεταφέρθηκε στο Μουσείο Αθηνών, όπου συγκολλήθηκε και ήταν στην κοινή θέα των επισκεπτών του Μουσείου. Το 1939 τον είδε και ο ίδιος ο Αχιλλέας Πασιάς, βρισκόμενος στην Αθήνα. Είχε την πινακίδα που έγραφε «ο αετός του Κερασόβου». Τι απόγινε μετά δεν γνωρίζει.

Το περιστατικό αυτό το γνωρίζει και ο Γραμματέας του χωριού μας Κώστας Παπαγιάννης, συζητώντας το καλοκαίρι του 1999 με τον γράφοντα στο χωριό μας. Μάλιστα και που βρίσκεται σήμερα. Δεν θέλησε να αποκαλύψει το μέρος. Ο γράφων θα συνεχίσει να ερευνά και ελπίζει να βρει που είναι σήμερα ο αετός του Κερασόβου».

Πληθυσμός

Για τα παλιά χρόνια κανένα σχετικό στοιχείο δεν έχουμε για τον πληθυσμό του χωριού μας, δηλαδή για τους τρεις συνοικισμούς (Κεράσοβο-Ριάχοβο, Πέρα ή Κάτω μαχαλά). Τα πρώτα στοιχεία είναι από τον Π. Αραβαντινό (Ηπειρωτικά χρονικά, Τ.Β. 1857, σελ. 339), που μας πληροφορεί, ότι το Κεράσοβο είχε τότε 41 χριστιανικά σπίτια και κανένα τούρκικο. Επίσης ο Κ. Στεργιόπουλος, στο «Τοπωνυμικόν της επαρχίας Κόνιτσας» στα «Ηπειρωτικά Χρονικά» του 1938, μας πληροφορεί και αυτός ότι ο συνοικισμός Ριάχοβο, που συνώκησε το 1780 με το Κεράσοβο, είχε 19 σπίτια. Στο λήμμα (ονομασία χωριού) θα αναφερθεί εκτενέστερα γι' αυτό. Άλλη μια αναφορά του προέδρου της κοινότητάς μας το 1957, προς το Υπουργείο Γεωργίας που αφορούσε τη διαμάχη που προέκυψε με το δημόσιο για την κυριότητα της περιοχής Ριαχόβου, αναφέρει, ότι από το Ριάχοβο ήρθαν στο Κεράσοβο 41 οικογένειες και μάλιστα κατά γέννη ποιες είναι αυτές. Αυτή την εποχή 1957, γνώριζαν πολύ καλά τα πράγματα, γιατί ζούσαν αρκετοί γέροντες-γερόντισσες που τα διηγούνταν. Για τον συνοικισμό του Πέρα ή Κάτω μαχαλά κανένα στοιχείο παρά μόνο τα τοπωνύμια

Αν υπολογίσουμε όμως, ότι κάθε οικογένεια, τα χρόνια τα παλιά, αριθμούσε τουλάχιστον 8-10 άτομα (ψυχές), τότε από τον συνοικισμό του Ριαχόβου το 1780, ήρθαν στο συνοικισμό του Κερασόβου $41 \times 8 = 328-350$ ψυχές, κάτοικοι. Μεταγενέστερα όμως, το 1859 το Κεράσοβο (ενιαίο και ενωμένο) παρουσιάζεται κατά Π. Αραβαντινό, να έχει σπίτια χριστιανικά 41. Αν κάνουμε τον ίδιο υπολογισμό, όπως και προηγούμενα, δηλαδή κάθε σπίτι να είχε (συγκατοίκηση) δυο με τρεις οικογένειες μαζί (Παπούδες-παιδιά-εγγόνια), αφού το σύστημα το κοινωνικό ήταν Πατριαρχικό, τότε το χρόνο αυτό το 1859, το χωριό μας είχε 41 σπίτια και στέφανα 97×8 ψυχές = 776 συνολικές ψυχές - κάτοικοι.

Κατά τις δεκαετίες όμως από 1880 και μετά παρατηρείται μεταναστευτικό φαινόμενο στο χωριό μας, όχι στο εσωτερικό της χώρας μας, αυτό γίνονταν πάντοτε, όπως θα καταγραφεί σε άλλα λήμματα, αλλά προς το

εξωτερικό, την Αμερική κυρίως, τη νέα χώρα, πέρα του Ατλαντικού. Πολλοί Κερασοβίτες μετανάστευσαν εκεί και ιδίως μετά το 1900, αλλά και στην Αίγυπτο.

Το 1914, που πραγματοποιήθηκε η πρώτη γενική απογραφή του άρρενος πληθυσμού των «Νέων χωρών» όπως λέγονταν μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, το 1913, στο βιβλίο Μητρώου Αρρένων του Κερασόβου, που συντάχτηκε πρώτο, προφανώς για στρατιωτικούς σκοπούς, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, στο χωριό μας καταγράφηκαν συνολικά 498 άρρενες, από γεννηθέν νήπιο μέχρι τον γεροντότερο άντρα. Αν υποθέσουμε και εδώ ότι ο γυναικείος πληθυσμός είναι τουλάχιστον διπλάσιος-τριπλάσιος του ανδρικού τότε το 1914, το χωριό μας είχε πληθυσμό $498 \times 3 = 1.494$ κατοίκους. Αυτός όμως δεν ήταν ο συνολικός πραγματικός πληθυσμός του, γιατί πολλοί Κερασοβίτες, μετά την επανάσταση και τον χαλασμό του χωριού μας το Γενάρη του 1913 από τους Τούρκους, παρέμειναν διασκορπισμένοι στα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας και Λαμίας, όπου και εγκαταστάθηκαν εκεί μόνιμα. Είναι υπερήφανοι και καμαρώνουν για την Κερασοβίτικη καταγωγή τους. Πολλοί από αυτούς επισκέπτονται και σήμερα το χωριό μας.

Κεφάλαιο Β

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

Πολεοδομική μορφή

Η πολεοδομική μορφή του χωριού μας είναι η λεγόμενη μονοκεντρική. Έχει ένα κέντρο στη μέση του χωριού που περιλαμβάνει το μεσοχώρι που χωρίζεται σε δύο ανισόπεδες πλατείες.

Η πάνω πλατεία έχει την ενοριακή μας εκκλησία την «Κοίμηση της Θεοτόκου», και σκιάζεται από τον υπεραιώνόβιο πλάτανο, 109 χρόνων. Η κάτω πλατεία, έχει τον Ξενώνα των Αδελφοτήτων και το μνημείο των Ηρώων με την μπρούτζινη προτομή της γεννήτρας Κερασοβίτισσας μάνας, που έγινε με έξοδα της αδελφότητας Κερασοβιτών Αμερικής τον Αύγουστο του 2000. Εκεί δίπλα είναι και το πέτρινο πελεκητό κτίριο της Κοινότητάς μας, το κοινοτικό κατάστημα. Λίγο πιο κάτω από αυτό, είναι το παλιό μας δημοτικό σχολείο, μισοεπισκευασμένο. Αντίθετα το νεώτερο δημοτικό σχολείο από 1952 και μέχρι 1997, όπου λειτούργησε βρίσκεται πίσω από την πρώτη πλατεία. Γύρω από τις δυο αυτές πλατείες ήταν και είναι τα μαγαζιά του χωριού. Γύρω-γύρω δε οι γειτονιές (μαχαλάδες). Τα παλιά χρόνια, ένα σύστημα από καλντερίμια ξεκινούσε από το κέντρο αυτό, περνούσε στη μέση των μαχαλάδων και διασταυρώνονταν με άλλα που έφταναν μέχρι τα σπίτια και έξω από το χωριό. Τώρα ελάχιστα έχουν απομείνει. Τα έφαγε το τσιμέντο. Ο ασφαλτοστρωμένος αυτοκινητόδρομος, μήκους ενός χιλιομέτρου από αρχής χωριού (Άγιος Δημήτρης, μέχρι ψηλά Αγία Παρασκευή) χωρίζει το χωριό στη μέση, στα δύο μέρη, δεξιό και αριστερό.

Ο δρόμος, (έχει τη δική του ιστορία)

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετώπισε, αλλά και αντιμετωπίζει και σήμερα το χωριό μας, είναι οι δρόμοι, τόσο ο αυτοκινητόδρομος, όσο και οι διακλαδωτοί εσωτερικοί δρόμοι του χωριού. Η δυσβατότητα του χωριού και κάθε περιοχής (γειτονιά), οι καιρικές συνθήκες με τις πολλές (παλιά χρόνια) χιονοπτώσεις, βροχές, η μεγάλη αδιαφορία των εκάστοτε αρχόντων του χωριού και των κυβερνήσεων, στάθηκαν μεγάλα εμπόδια στην εξέλιξη των δρόμων και των δυο κατηγοριών.

Ο αυτοκινητόδρομος ήρθε στο χωριό μας το 1948, τότε που γινόταν ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των αδελφών Ελλήνων. Τον κατασκεύασε ο στρατός προφανώς για στρατιωτικούς σκοπούς. Από τότε μέχρι σήμερα, πέρασε από διάφορα στάδια. Τελικά ασφαλτοστρώθηκε μέχρι το χωριό μας, δεν έχει την τελική μορφή του, έχει ελλείψεις πολλές, αλλά επηρεάζεται πολύ και από την κατολίσθηση του εδάφους κυρίως στην είσοδο του χωριού και μέσα σ' αυτό, είναι προβληματικός στα μέρη αυτά. Είθε μια μέρα να πάρει την τελική μορφή του.

Αυτή είναι η ιστορία του δημόσιου αυτοκινητόδρομου με λίγα λόγια. Πριν από αυτόν, η επικοινωνία γινόταν από άλλους δρόμους. Κάθε γειτονικό χωριό είχε και το δρόμο του που γινόταν με τα ζώα (μουλάρια, γαϊδούρια, άλογα) που και σήμερα ακόμα συμβαίνει να γίνεται με αυτό τον τρόπο. Με την Κόνιτσα και τα Γιάννινα, γινόταν με το δρόμο των ζώων, που βάδιζε σχεδόν δίπλα από τον αυτοκινητόδρομο.

Στα παλιά χρόνια, ρωμαϊκά - βυζαντινά οι στρατοί, οι στρατιές, τα καραβάνια ακολουθούσαν άλλο ένα παρακλάδι της μεγάλης και σπουδίας Εγνατίας οδού. Το παρακλάδι αυτό έρχονταν από την περιοχή των Γρεβενών, ανηφόριζε ψηλά στον αυχένα Βέργου, ακολουθούσε την κορυφογραμμή, έφτανε στον Μπέκο (Ταμπούρι), ακολουθούσε την κορυφογραμμή, περνούσε το περιβόλι στην Γύφτισσα και κατηφόριζε όλη την κορυφογραμμή μέχρι κάτω το Σαραντάπορο. Στην κορυφογραμμή

μή αυτή, υπάρχουν μέχρι σήμερα δείγματα από καλντερίμια δρόμου. Άλλο μικρό παρακλάδι κατέβαινε μέσω Ριαχόβου - Τριαντάφυλλου - Άγιο Θεοδόση - Ραχοβίτσα - Ρεσάδικα - Σαραντάπορο.

Εκεί στον Άγιο Θεοδόση, απέναντι, είναι και το τοπωνύμιο που σώζεται ακόμη «στα Χάνια». Επομένως, στη θέση αυτή ήταν σταθμός, χάνια-ξενοδοχεία, για τους διαβάτες-περαστικούς. Από το όνομα στον πληθυντικό φαίνεται ότι ήταν πολλά χάνια, άρα μεγάλος σταθμός-κόμβος στην περιοχή αυτή.

Μεσοχώρι

Το μεσοχώρι του χωριού μας είναι το μεγαλύτερο της επαρχίας μας. Στην πάνω πλατεία, γράφτηκε, υπάρχει ο υπεραιωνόβιος πλάτανος, που καλύπτει και σκιάζει όλη την πλατεία των 800 τμ και πλέον και περιβάλλεται από ένα πεζούλι τοίχου, ύψους περίπου ογδόντα εκατοστά. Η πλατεία αυτή γύρω-γύρω έχει πεζούλι και σιδερένια κάγκελα. Η πλατεία αυτή πήρε τη σημερινή μορφή της και πλακοστρώθηκε με τετράγωνα τσιμεντόπλακες επί προεδρίας της Κοινότητας του μακαρίτου Γιώργου Γαλάνη το 1978. Η δεύτερη κάτω πλατεία, 400 τμ, πρώτα ήταν χωμάτινη, τώρα πλακοστρώθηκε (1999) με έξοδα των Αδελφοτήτων Κιάτου-Ιωαννίνων και του αγροτικού μας Συνεταιρισμού Κοινής Χορτονομής του χωριού μας, με επίβλεψη της Αδελφότητας των Αθηνών. Τι υπάρχει εκεί έχει γραφτεί προηγουμένως. Το μνημείο των Ηρώων έγινε το 1956, επί Προεδρίας Κοινότητας Αριστείδη Εξάρχου. Στον τόπο αυτό, υπήρχε παλιά επί τουρκοκρατίας, το δημοτικό σχολείο, ήταν δίπατο, ερείπιά του πρόφτασε και ο γράφων.

Στην δεύτερη αυτή πλατεία, υπάρχει και ο ξενώνας των Αδελφοτήτων. Αυτός χτίστηκε το 1981-1983 με κόπους και έξοδα των Αδελφοτήτων Αθηνών, Αμερικής, Κιάτου, Ιωαννίνων, Συνεταιρισμού Κοινής Χορτονομής, δωρεών Κερασοβιτών και φίλων του χωριού μας, αλλά και με προσφορά προσωπικής εργασίας πολλών συγχωριανών μας (βλ. φωτο).

Είναι χτίσμα σύγχρονο και έχει σκοπό να εξυπηρετήσει τόσο τους κατοίκους του χωριού μας σε καθημερινή χρήση, όσο και τους επισκέπτες. Έχει κλίνες περίπου 30-35. Εκεί στεγάζεται το αγροτικό ιατρείο του χωριού, ο ΟΤΕ, και μίνι σούπερ-μάρκετ τροφών.

Η πλατεία αυτή έχει και αυτή μεγάλο πλατύφυλλο πλάτανο που μαζί με τις δυο εκεί βρύσες μας δροσίζουν όλους, όταν στο βαθύ σκιαρό ίσκιο τους πίνουμε απολαυστικά τον καφέ μας, ή πίνουμε το γνήσιο, καθαρό Κερασοβίτικο τσίπουρό, το καλοκαίρι που πηγαίνουμε.

Συνοψίζοντας, οι δύο αυτές πλατείες του χωριού μας, είναι οι χώροι όπου γίνονταν και γίνονται ακόμη τα πανηγύρια και οι χαρές, αλλά σε αυτές μαζεύονταν και μαζεύονται και σήμερα οι Κερασοβίτες τις ελεύθερες ώρες τους, για να κουβεντιάσουν, να σχολιάσουν, να κοιτομπολέψουν, να καυγαδίσουν πολλές φορές για τα ζητήματα-προβλήματα και γενικά τα πράγματα του χωριού μας. Ήταν και είναι η «αρχαία αγορά» των προγόνων μας. Αυτά γίνονται κυρίως Κυριακές και γιορτές, της σχόλης, της ανάπαυλας, της ξεκούρασης. Από τη Δευτέρα όμως που όλοι πήγαιναν στις δουλειές τους, ήταν αγαπημένοι, συμπιλιωμένοι. Αυτοί είναι οι Κερασοβίτες.

Γύρω από τις πλατείες αυτές ήταν και είναι σήμερα τα μαγαζιά του χωριού μας. Σήμερα λειτουργούν μόνο δύο, του Βασίλη Σαμαρά και Κώστα Γκοντούλη, του πρώτου σαν κατάστημα τροφίμων και του δεύτερου σαν καφεενείο.

Ο ξενώνας

Το κτίριο του ξενώνα του χωριού μας, ανήκει κατά κυριότητα, νομή και χρήση, στην Αδελφότητα Κερασοβιτών των Αθηνών-Αττικής. Χτίστηκε το 1981-1983 σε οικόπεδο της Εκκλησίας του χωριού μας (βακούφι), το οποίο δόθηκε με αντιπαροχή. Έτσι η ενοριακή μας εκκλησία πήρε το κατάστημα που σήμερα λειτουργεί σαν μικρό σούπερ-μάρκετ και εξυπηρετεί τους συγχωριανούς μας.

Συνέβαλαν στην ανέγερση και εξοπλισμό του ξενώνα μας, οι αδελφότητες: Αθηνών, Αμερικής, Κιάτου, Ιωαννίνων, ο αγροτικός μας Συνεταιρισμός Κοινής Χορτονομής, οι Κερασοβίτες και φίλοι του χωριού μας, με οικονομική βοήθεια αλλά και μεγάλο μπράβο και εύγε.

Ακόμη χρησιμοποιήθηκε και δανεισμός από το Κράτος για να τελειώσει. Είναι το μεγάλο στολίδι του Χωριού μας. Μπορεί να εξυπηρετήσει 30-35 άτομα άνετα και ωραία. Από το χειμώνα του 2000 λειτουργεί με κεντρική θέρμανση, πρώτα είχε θερμοσυσσωρευτές ρεύματος.

Το κοινοτικό κατάστημα

Αυτό βρίσκεται δίπλα στη δεύτερη πλατεία του χωριού μας. Είναι τριώροφο πέτρινο κτίριο (αποθήκες και δυο όροφοι). Κτισμένο σε σχήμα ανώμαλου μωσαϊκού με άσπρη πέτρα, βγαλμένη και φερμένη από την Τσιρέντζα.

Ο πρώτος ισόγειος όροφος χρησιμοποιείται σαν Κοινοτικό Κατάστημα (Γραφείο) και ο δεύτερος από τον Σταθμό της Ελληνικής Αστυνομίας του χωριού μας. Στεγάζονταν πριν λίγα χρόνια και τα ΕΛΤΑ, τώρα κενώθηκε το κατάστημα, γιατί φύγανε στην Κόνιτσα. Το ιστορικό του γράφτηκε στο βιβλίο του Γιώργου Κοντοδήμου, αυτού του υπέροχου Κερασοβίτη, που τόσο πολύ έχει αγαπήσει το χωριό μας και τόσα πολλά έχει προσφέρει σαν προσωπική εργασία στα κοινωφελή έργα.

Οι Μαχαλάδες (γειτονιές)

Γνωρίζουμε όλοι οι Κερασοβίτες, πως το χωριό μας αποτελείται από τις γειτονιές. Το χωριό το δικό μας, επειδή ήταν και είναι μεγάλο χωρίζονταν σε μαχαλάδες. Το ημερολόγιο της Αδελφότητας των Αθηνών-Αττικής του 1999, ήταν αφιερωμένο σ' αυτούς τους δώδεκα μαχαλάδες με στοιχεία για κάθε μαχαλά ξεχωριστά. Οι δώδεκα αυτοί μαχαλάδες περιζώνουν όλο το χωριό, το οποίο, όπως γράφτηκε, έχει μήκος 800-1000 μέτρα από αρχή

Άγιο Δημήτρη μέχρι τέλος πάνω στην Αγία Παρασκευή. Από ψηλά από το εξωκκλήσι των Αγίων Προκοπίου και Γεωργίου, το χωριό φαίνεται να έχει σχήμα κώνου αντιστραμμένου, δηλαδή η κορυφή του είναι κάτω, η αρχή του χωριού μας. Ο κάθε μαχαλάς έχει τη δική του ονομασία και την ιδιαίτερη σημασία του. Να τους επαναλάβω και πάλι εδώ. Πρώτος μαχαλάς, όπως μπαίνουμε στο χωριό, είναι οι Παπαγιανναίοι, όνομα που πήρε από τον Ραχοβίτη γενάρχη της Γιάννη Βάλλα-Παπαγιάννη, αφού έγινε παπάς, στη συνέχεια έχουμε τους μαχαλάδες: Τζινάδες, Ζηλάδες, ονόματα που πήραν από τους γενάρχες τους που μέναν-κατοικούσαν εδώ, Γελαδάρηδες-Κοπατσιάρηδες, το όνομα το πήρε ο μαχαλάς από την καταγωγή τους. Είναι απόγονοι της αρχαίας φυλής Ελυμιώτες, που κατοικούσαν τα μέρη των Γρεβενών προς την πλευρά της Πίνδου, την περιοχή της δρυός, που το κάτω μέρος αυτής το «κοπάτσι», είναι πάρα πολύ σκληρό, ανθεκτικό και κατ'επέκταση και οι κάτοικοι, εξ ου και το παρατσούκλι τους που στην συνέχεια έμεινε-έγινε επίθετο. Πέμπτος μαχαλάς το «Βαρόσι» ή «Βαρόζι». Το όνομα το πήρε από το γεγονός, ότι η τουρκική αυτή λέξη, σημαίνει χριστιανική συνοικία, προάστειο, κάποιου άλλου κατοικημένου χώρου που δεν ήταν χριστιανικός. Ιδού ένα άλλο σημαντικότατο στοιχείο-ντοκουμέντο, που φανερώνει ότι το Κεράσοβο κατοικούνταν από την πανάρχαια ειδωλολατρική εποχή των προγόνων μας. Έκτος μαχαλάς οι Μπαϋλάδες. Και η γειτονιά αυτή το όνομά της το οφείλει στην καταγωγή των ανθρώπων που την κατοικούσαν. Οι Μπαϋλάδες-Γουδούη, όπως φανερώνουν τα επίθετά τους, είναι ρωμαϊκής προέλευσης (Γένουα Ιταλίας). Έβδομο μαχαλά έχουμε τους Μωραϊταίους, οι οποίοι και αυτοί το όνομά τους το οφείλουν στον γενάρχη τους, κάποιον που καταγόταν από το Μωριά. Λέγεται πως ήταν από τα μέρη της Τριπολιτσάς, όπου διωγμένος-κατατρεγμένος κατέφυγε στα απάτητα μέρη μας, όπου παντρεύτηκε και η γενιά του πήρε το όνομα της καταγωγής, συνηθισμένο πολύ αυτό κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας.

Όγδοος μαχαλάς, αυτός εκεί ψηλά, γύρω στο εξωκκλήσι των Αγίων Προκοπίου και Γεωργίου, των Κωστάδων-Ζώηδων. Το όνομα προέρχεται

από κυριώνυμο κάτοικο του μαχαλά αυτού. Ένατος μαχαλάς οι Οικονομαίοι-Μακρυγιανναίοι. Και αυτοί την ονομασία την οφείλουν στα κυριώνυμα των Κερασοβιτών που κατοικούσαν εδώ, δηλαδή οι Οικονομαίοι-Μακρυγιανναίοι. Δέκατος μαχαλάς, οι Τσουμπαναίοι, στο βόρειο άκρο του χωριού μας. Το όνομα και εδώ φανερώνει κυριώνυμο, που και αυτό οφείλεται στη Σλάβικη λέξη Ζουνμπάν, που είναι αρχηγός, καπετάνιος, τσομπάνης κ.ά. Ενδέκατος μαχαλάς είναι οι Νταγκοβαναίοι-Κωταδημαίοι. Και εδώ η ονομασία προέρχεται από κυριώνυμα των Κερασοβιτών που κατοικούσαν σ' αυτή την γειτονιά. Τέλος δε δωδέκατος μαχαλάς είναι αυτός των Τελλιιάδων. Το όνομά του είναι κυριώνυμο της φάρας των Τέλληδων που κατοικούσαν εδώ. Το επίθετο Τέλης ή Τέλλης είναι τούρκικης προέλευσης (ρίζα *teli*-χορδή-σύρμα). Κατά Αντρέα Κаланτζάκο, βιβλίο του «Ονόματα- Επώνυμα-παρατσούκλια» ~ Β' έκδοση, του 2000.

Τα γκαλντερίμια

Όπως όλα τα μαστοροχώρια της περιοχής μας, έτσι και το Κεράσοβο είχε να επιδείξει αξιόλογα γκαλντερίμια. Και αυτό το λέω «είχε», γιατί σήμερα του 2001, τον 21 αιώνα, σώζονται λίγα, σαν δείγμα, κι αυτά σε πολύ κακή κατάσταση από την αδιαφορά των εκάστοτε διοικούντων το χωριό μας. Να πούμε για την έλλειψη χρημάτων, μάλλον θα γελάσει ο κόσμος. Η δεκαετία του 1950 - 1960, ήταν για το χωριό μας ο «χρυσός αιώνας» του Περικλέους, λόγω της μεγάλης υλοτομίας που έγινε στο δάσος του χωριού μας. Αυτά έχουν αναφερθεί εκτενέστερα στο άλλο βιβλίο του γράφοντος «Η ιστορία του δάσους Κερασόβου». Δεν έγιναν έργα όσα θα έπρεπε να έχουν γίνει. Αν είχε γίνει ορθή, σωστή και λελογισμένη διαχείριση των κοινοτικών πόρων, τότε θα λέγαμε πράγματι η δεκαετία αυτή άλλαξε ριζικά το μέλλον του χωριού μας, τόσο στην πρόοδο και στην προκοπή, αλλά και διατηρώντας και τα παραδοσιακά πράγματα του χωριού, όπως βρύσες, γκαλντερίμια κ.ά. Επέδρασε βέβαια εδώ και είναι η πάροδος του χρόνου, αλλά ο χρόνος φέρνει και καλά και κακά. Η πρόοδος

Έχει δύο όψεις, την καλή και την ανάποδη. Τι κάνουμε τώρα; αναπολούμε τα όμορφα και ωραία της παλιάς εποχής!

Τα γκαλντερίμια ήταν λιθόστρωτα, και με ρείθρο πολλές φορές στη μέση για τα νερά της βροχής, χωρίς συγκεκριμένες διαστάσεις, αλλού πλάταιναν κι αλλού στένευαν, ανάλογα με το χώρο. Σήμερα μικρά δείγματα μόνο έχουν απομείνει, τα «έφαγε» το τσιμέντο όλα, και αυτά είναι στους μαχαλάδες Τελιάδες και Παππαγιανναίοι (έξω από Γκουγκεταίους). Κρίμα. Να ξαναγυρίσουμε οπωσδήποτε στα παραδοσιακά γκαλντερίμια αυτή είναι η ευχή όλων μας, πέραν του ότι είναι πιο ασφαλή τον χειμώνα που πέφτει χιόνι και μεγάλη παγωνιά, οπότε τα τσιμέντα γίνονται γυάλινα και σωστές τσουλήθρες με αποτέλεσμα πολλά δυστυχήματα και συμφορές για τους κατοίκους του χωριού μας, που τώρα είναι όλοι τους ηλικιωμένοι, γέροντες-γερόντισσες.

Βρύσες

Τα παλιά χρόνια, πριν να γίνει το πρώτο υδραγωγείο που έφερε νερό από την μεγάλη «πέινα» στις Μπάλτες, το 1950-51 το χωριό μας και κάθε μαχαλάς, είχε τη δική του βρύση, από όπου έπαιρνε νερό για πόση και για άλλες οικιακές χρήσεις, πέραν βέβαια από την ύπαρξη των πολλών πηγαδιών, που στη δική μας την γειτονιά (Παππαγιανναϊκή) είχε σχεδόν κάθε σπίτι. Η χρήση πηγαδιών ήταν μόνο για οικιακές ανάγκες, σπάνια και από λίγα πηγάδια, πίναμε νερό. Μέσα στο χωριό υπήρχε στην κεντρική πλατεία μπροστά στην εκκλησία μας, η βρύση «της Παναγιάς». Έτσι την ονόμαζαν. Από αυτή παίρναν το νερό οι δερφοφτές (αδελφοποιητές) όταν γίνονταν οι γάμοι, για να ζημώσουν τις ρουφτένες (επτάζυμες) κουλούρες και τα ψωμιά του γάμου, του γαμπρού και της νύφης. Νοστιμότατα και ευωδιαστά παρασκευάσματα. Σήμερα, όχι στην ίδια θέση υπάρχουν δύο βρύσες, αλλά με νερό του υδραγωγείου που έρχεται ψηλά από τον βαθύλακκο του Σμόλυγκα.

Άλλες βρύσες, μέσα στο χωριό, ήταν η βρύση «Στρατσιαναϊκή» που

τώρα βγαίνει κάτω από το προαύλιο του δημοτικού σχολείου, η Τελιάδικη, η άλλη στον Μακρυγιάννη, η Παναγιωτάδικη, με πολύ νερό, υπάρχει και σήμερα, η Μωραϊτάδικη, που την ανακαίνισε τώρα τελευταία ο Χρήστος Δ. Παππακώστας, του Τόλη εκεί στους Ντοντάδες, η βρύση του Ζιούλη, εκεί στην αυλή του παλιού σπιτιού του Νικόλα-Ζιούλη, δηλαδή της θείας μας Γλύκως Παύλου Σαμαρά και η βρύση του Ντάσιου, κάτω από το παλιό δημοτικό σχολείο μας, που υπάρχει και σήμερα. Αν λησμονησα καμιά, συγχωρέστε με.

Του κάθε μαχαλά η βρύση που είχε πόσιμο νερό, ήταν στην άκρη αυτού και από εκεί γίνονταν η υδροληψία με τα γκούμια, τες μπούκλες, τις βαρέλες, τα κακάβια και κάθε άλλο αγγιό, μεταλλικό ή ξύλινο. Και αρχίζουμε: Ο δικός μας ο μαχαλάς, ο Παππαγιανναίικος, έπαιρνε πόσιμο νερό από τη βρύση-πηγή που ήταν και είναι και σήμερα, κάτω από το εξωκκλήσι του Αγίου Νικόλα. Την δεκαετία του 1950, είχε ανακαινιστεί από τον Αμερικάνο γείτονά μας Βαγγέλη Παππαγιάννη, τώρα λόγω της κατολίσθησης, έχει μισοβυθιστεί. Άλλη βρύση, εξωτερική, ήταν στο «Βαρόζι», η βρύση στις κερασιές όπως την λέγαμε που είχε πολύ κρύο και δροσερό νερό. Υπάρχει και σήμερα ακόμη. Στους Τελιάδες εκεί κοντά και πάνω από τον μύλο, ήταν η βρύση «στα πηγαδούλια» όπως την λέγαμε. Και αυτή είχε πεντακάθαρο και κρύο νερό. Πιο ψηλά και στον δρόμο για λιβάδι και φούρκα, ήταν και είναι η βρύση της «ψηλής πέτρας». Αυτήν την είχε ανακαινήσει ο μακαρίτης Λάμπρος Εξάρχου, πατέρας της Ρωξάνης, και αυτός ξενιτεμένος της Αμερικής. Οι Μωραϊτες έπαιρναν νερό, από τη βρύση, ψηλά στο λεγόμενο Ασπρολίθι. Και εδώ το νερό ήταν κρυστάλλινο και κρύο. Υπάρχει και σήμερα ακόμη, αλλά είναι για να ξεδιψούν οι Αλβανοί που διέρχονται από εκεί πηγαίνοντας για την Μακεδονία. Η ύδρευση σήμερα του χωριού γίνεται από το υδραγωγείο που φέρνει νερό από ψηλά το Κεφαλόβρυσσο του Βαθύλακκου, του Σμόλυγκα, και κάθε σπίτι έχει παροχές δικές του. Το υδραγωγείο κατασκευάστηκε με έξοδα της κοινότητας και δανεισμό του κράτους.

Το δάνειο εξοφλήθηκε από τον αγροτικό συνεταιρισμό του χωριού

μας, η δε συντήρηση του υδραγωγείου και του δικτύου, πάλι γίνεται με έξοδα του Συνεταιρισμού μας. Μάλιστα τα πρώτα χρόνια της ύδρευσης, είχαν κατασκευαστεί και 3-4 πέτρινες κεντρικές βρύσες για κοινή χρήση. Τώρα μια μόνο έμεινε από αυτές, για δείγμα, αυτή που είναι μπροστά από το σπίτι του Θεοδόση Νταγκουβάνου, δίπλα στον αυτοκινητόδρομο. Θέλω να ελπίζω, πως δεν θα χαλαστεί και αυτή.

Γεφύρια

Η επαρχία Κόνιτσας, φημίζεται για τα γεφύρια της. Δεν υπήρχε ποτάμι ή ξερόκαλακκος που να μην έχει γεφύρι και μάλιστα με σπουδαία αρχιτεκτονική αξία.

Στο χωριό μας έχουμε σήμερα τρία - τέσσερα γεφύρια (Καραμούση, Λιβάδι, μύλο Γκουντούλη, Πλάκας) και τρία στον αυτοκινητόδρομο (Ματρινιά - Προφήτη Ηλία - ρέμμα Βαθύλακκου), αλλά όλα αυτά δεν είναι πέτρινα με καμάρες, είναι με σύγχρονα οικοδομικά υλικά. Παλιό γεφύρι με καμάρα (γκουμπέ) πέτρινη, ήταν εκείνο του Καραμούση, αλλά στην παλιά του θέση, πιο ψηλά από το σημερινό. Αυτό το έπνιξε το ποτάμι σε μια μεγάλη νεροποντή-καταιγίδα, του χωριού μας, προπολεμικά, και οφείλονταν ακόμη και στο γεγονός ότι τα δεξιά θεμέλιά του ήταν σε σαθρό έδαφος (κατολίσθηση).

Τα γεφύρια κατασκευάστηκαν με σκοπό να βοηθούν τους κατοίκους του χωριού που πηγαίνουν στα χωράφια τους και στα ζώα τους, αλλά και να γίνεται και «επικοινωνία» με τον γύρω κόσμο, χωριά και πόλεις.

Καταγωγή

Η καταγωγή των Κιρασοβιτών θα αναπτυχθεί εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια και λήμματα.

Χαρακτήρας

Οι Κιρασοβίτες είναι φιλόθρησκοι, φιλόπατρες, νομοταγείς, τίμιοι, ηθικοί, φιλόπονοι, προοδευτικοί. Ήταν και είναι ευεργέτες, δωρητές-αφιερωτές (είδε κώδικα μονής Ζάβορδας), φιλόξενοι, ελεήμονες, οικονόμοι. Οι νεοέλληνες τώρα φροντίζουν για τη μόρφωση των παιδιών τους. Είναι ξύπνιοι με επιχειρηματικό πνεύμα (εταιρίες οικοδομών), χαρούμενοι, γλεντζέδες, καλόψυχοι και καλόκαρδοι. Καλοί οικογενειάρχες, αξιοπρεπείς, ειλικρινείς. Πολεμιστές ανέκαθεν και επαναστάτες, παλληκάρια άφοβα, κλέφτες-αρματωλοί, και οπλαρχηγοί. Ίσως φωνακλάδες στις κουβέντες - συζητήσεις τους, σαν θερμόαιμοι που είναι, όπως όλοι οι Έλληνες, αλλά μόνο τις Κυριακές στην πλατεία-μεσοχώρι του χωριού μας, απο Δευτέρα όμως ήρεμα και στη δουλειά τους. Κάποιος παλιότερος χαρακτήρισε «σκυλιά που γαυγίζουν μόνο την Κυριακή».

Πολιτιστικό επίπεδο

Ο Γερμανός σοφός Σίλλερ έχει πει τούτο:

– Έλληνες είμαστε όλοι και οι νόμοι μας και τα γράμματά μας και η θρησκεία και η τέχνη από την Ελλάδα προέρχονται. ΖΗΤΩ Η ΕΛΛΑΔΑ.

Αγράματοι υπήρχαν, όπως αρκετοί από τους γονείς μας, π.χ. η μάνα του γράφοντος. Μετά όμως από το 1950, δεν υπάρχουν πλέον, το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων έγινε υψηλό, όλοι είναι άριστοι τεχνίτες (μαστόροι) της πέτρας οι παλιότερες γενιές, και της νέας οικοδομικής τέχνης. Επάξια κατέχουν επίζηλες θέσεις, τόσο στη Δημόσια Διοίκηση (Υπουργείο πολιτισμού-Αρχαιολογία), όσο και στο ιδιωτικό τομέα, αρχιτέκτονες-μηχανικοί - γιατροί - επιχειρηματίες κ.λπ. Παρουσιάζουν πρόοδο σε όλους τους τομείς και δραστηριότητες, μεγάλες στον κοινωνικό (Αδελφότητες) και οικονομικό τομέα.

Έχουν όλα τα αγαθά του λεγόμενου πολιτισμού, όπως υδραγωγείο από τη δεκαετία του 1950, από γάργαρα κρυστάλλινα παγωμένα νερά του

Σμόλυγγα, δημόσιο ασφαλτοστρωμένο δρόμο, φως (ΔΕΗ) από 1967-68, τηλέφωνα. Τα σπίτια τους πετρόκτιστα, μάστορες οι ίδιοι, καθαρά και ανακαινισμένα με όλα τα μέσα εξυπηρέτησης (ψυγείο, ηλεκτρική κουζίνα, πλυντήριο ρούχων, έγχρωμη τηλεόραση), αυλές-αλώνια πλακοστρωμένα με κληματαριές και παντός είδους λουλούδια (βλ. αυλές Στ. Βαδάση - Ρωξάνης Εξάρχου, Δ. Σαμαρά κ.ά.

Τα παλιά χρόνια, χρησιμοποιούσαν σαν φωτιστικό μέσο, το δαδί, από ρομπόλια του Σμόλυγκα (σχισμένο ξύλο σε μικρές λουρίδες), που έβαζαν στο σιδερένιο φεγγίτη, τρίποδα, βαλμένος στην άκρη, μέσα μέρος του τζακιού.

Στα νεώτερα χρόνια φωτιστικό πετρέλαιο, που βάζαν στις λάμπες με γυαλί. Τώρα; πολυελαίους, ηλεκτρικά φώτα, πορτατίφ, κρυφούς φωτισμούς. Τα αγαθά του πολιτισμού.

Κεφάλαιο Γ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΔΙΟΤΑΞΙΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ (ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΒΑΣΕΩΝ)

Μέρος Δεύτερο

Κεφάλαιο Γ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΑ ΟΜΟΡΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ (ΧΩΡΩΝ) ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

Στην Ευρωπαϊκή χώρα από πανάρχαιους χρόνους, γνωστή είναι η Θράκη, στη χώρα των οποίων κατοικούσαν οι Βέσσοι ή Βήσσοι, προς τον βορρά και προς το νότο οι Κίκουες.

Στη Θράκη αρχαιότατο γνωστό βουνό είναι ο Άθως ή Αθώος της Εμμηρικῆς Θράκης, που εκτείνονταν προς νότο σχεδόν μέχρι τον μυθικό Όλυμπο όπου ήταν η έδρα των δώδεκα θεών. Προς την δυτική πλευρά των θρακικών χωρών ευρίσκεται η λεγόμενη Ήπειρος, η πανάρχαια της οποίας το όνομα σημαίνει εκτεταμένη και δίχως τέλος (πέρας) ξηρά (από α+ πέρας=άπειρος=ήπειρος) που είναι γνωστή από το λυκαυγές ακόμη του ελληνισμού, αναφερόμενη και από τον Όμηρο σαν Απείρη.

Ο αναγνώστης του βιβλίου, για να καταλάβει και να κατανοήσει πιο καλύτερα τα κείμενα που θα ακολουθήσουν και τον αναγκαίο και επιβεβλημένο συσχετισμό μεταξύ τους, κρίθηκε σκόπιμο, να γραφτούν λίγα λόγια για τις χώρες και τους κατοίκους αυτών των χωρών που γειτνιάζουν - συνόρευαν - με τη χώρα - περιοχή τη δική μας (Κόνιτσας) και φυσικά και του χωριού μας.

Αυτό γιατί από την πανάρχαια ακόμη εποχή, γίνονταν μετακινήσεις και μεταναστεύσεις των λαών-φυλών, κατακτητικοί πόλεμοι, αλλά κι επιμιξίες (γάμοι) μεταξύ των γειτόνων. Έχουμε: Στα ανατολικά σύνορα της νομούς Καστοριάς-Γρεβενών, η χώρα αυτών ονομάζονταν Ορέστια και Ελιμεία και οι κάτοικοί της Ορεστείς και Ελιμειώτες. Η Ορέστια, πρωτεύουσα είχε το Άργος το Ορεστικό και η Ελίμεια την Ελίμια και δεύτερη πόλη την Αίανα (Αιανή σήμερα). Η Ορέστια κατείχε όλη την έκταση της δυτικής Μακεδονίας που εκτείνονταν ανατολικά της Πίνδου.

Χώρα ορεινή κατά το πλείστον, γι' αυτό και λέγονταν οι κάτοικοι αυτής Ορεστείς. Ενώ η Ελίμεια έχει σχέση με το Ελλάς, γιατί κατά τους γλωσσολόγους παράγεται από την πελασγική ρίζα σλα από την οποία πολλές λέξεις παράγονται και σημαίνει = είναι ψηλός ή υψούμε υπεράνω γης, του εδάφους. Επομένως Ελίμεια και Ελλάς σημαίνουν τον ψηλό, ή ορεινό τόπο. Αυτή είναι η άλλη άποψη-γνώμη για την προέλευση του ονόματος ΕΛΛΑΣ - βλέπ. Ν. Ελευθεριάδου το σύγγραμμα «Πελασγική Ελλάς - οι Προέλληνες»).

Σήμερα οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, κατά πλειοψηφία, ομιλούν την ελληνική γλώσσα και χωρίζονται στους: **Κοπατσαραίους**, στους χασιώτες και στους πρόσφυγες. Οι πρώτοι από αυτούς, (Κοπατσαραίοι), κατοικούσαν και κατοικούν τα μέρη των Γρεβενών που είναι προς την πλευρά της Πίνδου και στη ζώνη της **δρυός** (κοπάτσι) και από εδώ και το όνομά τους. Ασχολούνται με την κτηνοτροφία (αιγοπροβατοκτήμονες, τσομπάνηδες, γελαδάρηδες, γεωργία, υλοτομία) κ.τλ.

Στα δυτικά οι περιοχές Ζαγορίου και Πωγωνίου.

Στους πανάρχαιους χρόνους, προ του 1184 π.Χ., κατοικούσαν παρά την Ιερή Δωδωνία οι Ελλοί ή Σελλοί και η χώρα αυτή ονομάζονταν Ελλοπία (από τη ρίζα Έλλην). Από αυτούς τους λαούς πήραν το όνομα Έλληνες και κυρίως οι κάτοικοι της Θεσσαλικής Φθίας, όπου είχαν μεταναστεύσει φύλα Ηπειρωτικά. Η χώρα ονομάστηκε φθιώτης, που το έχει μέχρι σήμερα. Ύστερα το όνομα Έλληνες διαδόθηκε σε όλη την Ελλάδα. Φθία κατά τους πανάρχαιους αυτούς χρόνους λέγονταν και η σημερινή Θεσσαλία.

Από τη Φθία που ήταν η πατρίδα του, εξεστράτευσε όπως είναι γνωστό, και ο Αχιλλέας ο επιφανέστατος των ηρώων, για τον ονομαζόμενο Τρωϊκό Πόλεμο. Άλλη γνωστή πόλη της τότε Θεσσαλίας ήταν και η Ιωλκός, πατρίδα του μυθικού Ιάσονα που από εκεί ξεκίνησε η περίφημη υπερπόντια εκστρατεία των ηρωϊκών χρόνων, η ονομαζόμενη Αργοναυτική, που ονομάστηκε έτσι από το πλοίο Αργώ, που είχε κατασκευαστεί

από ξύλα του βουνού Πηλίου η δε πρόρη της από ξύλα της φυγός (βελα-
νιδιάς) του Μαντείου της Δωδώνης της Ηπείρου, λόγω της αντοχής και
της σκληρότητας που έχουν.

Στα Β σύνορα έχουμε την Αλβανία και μέρος από τον νομό Καστοριάς.
Για τη χώρα της σημερινής Καστοριάς έχει αναφερθεί από ποια φύλα λα-
ών κατοικούσαν την πανάρχαια εποχή. Τώρα μένει να λεχθούν και λίγα
λόγια για την περιοχή-χώρα της Αλβανίας, η οποία γειτνιάζει με την πε-
ριοχή-χώρα της επαρχίας μας. Η χώρα αυτή ήταν η αρχαία χαονία, δηλα-
δή η νότια Αλβανία από Γενούσο ποταμό και κάτω, ενώ η άνω Αλβανία
αποτελούσε την Ιλλυρία. Η επαρχία που συνόρευε με την επαρχία της
δική μας ονομάζονταν Κολόνια ή Κολονία και απαρτιζόνταν από άλλες
μικρότερες (Αρμπαρία - Δρυϊνούπολη κλπ.) .

Ο Κ.Α. Βακαλόπουλος στο βιβλίο του «ΗΠΕΙΡΟΣ» παρατηρεί ότι ο
Rougubville, έζησε για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην Ήπειρο, σαν
Γάλλος πρόξενος, στην Αυλή του αλή Πασσά και στην Αλβανία και ήταν
οξυδερκής παρατηρητής των περιοχών αυτών. Θεωρεί τους Γκέκηδες
μια φυλή, σαν τους πιο άγριους και σκληραγωγημένους Αλβανούς.
Κατοικούν την β. Αλβανία. Οι **Τόσκηδες**, άλλο φύλο αλβανικό,
κατοικούν την περιοχή του Ελμπασάν, (Τίρανα-Δυρράχιο), κάτω του
ποταμού Γενούσου, την Μοσχόπολη ή Μοσκόπολη, την Κορυτσά, δηλα-
δή μέρος της σημερινής Β. Ηπείρου (σύνορά μας). Αυτό το φύλο, οι Τό-
σκηδες, ήταν πιο ήμερο, λυγερό, ευκίνητο με **γαλανά μάτια**, ελληνικά
χαρακτηριστικά, οξύ και με διαπεραστικό βλέμμα και κανονικό ανάστη-
μα.

Ο Αυστριακός αλβανολόγος - Johan Georg, (1854) γράφει: Από την εξέ-
λιξη των ιστορικών γεγονότων προκύπτει ξεκάθαρα ότι οι Τόσκηδες
προσδιορίζονταν γεωγραφικά κάτω από τον ποταμό Γενούσο. Με βάση τα
φυλετικά αυτά εθνικά χαρακτηριστικά τους, παρουσιάζουν τόσες πολλές
ομοιότητες με τους Ηπειρώτες ώστε θεωρούσαν τους εαυτούς τους γνή-
σιους Έλληνες και οι Τούρκοι τους χαρακτήριζαν «ρωμιούς», δηλαδή
γραικούς. Οι Τόσκηδες λοιπόν είχαν συνείδηση της κοινής φυλετικής

καταγωγής τους με τους έλληνες φαινόμενο το οποίο παρατηρούνταν και με τους εξισλαμισμένους (μωαμεθανούς) Αλβανούς, οι οποίοι υπερηφανεύονταν ότι είχαν προγόνους τους αρχαίους Έλληνες. Πατροπαράδοτη δε έχθρα διέκρινε πάντοτε τους Γκέγκηδες με τους Τόσκηδες.

Για τους γείτονες των νοτιών συνόρων (Γρεβενών, Ζαγορίου, Μετσόβου) έχει ήδη αναφερθεί προηγούμενα.

Συμπερασματικά, σε ολόκληρο το γεωγραφικό τμήμα από τους ποταμούς Αώο και Σαραντάπορο, μέχρι τον Άραχθο, η παρουσία του ελληνικού στοιχείου θεωρούνταν κυριαρχική και συγκροτούσε τα 2/3 του συνολικού πληθυσμού σε ολόκληρη τη διάρκεια της ύστερης Τουρκοκρατίας.

Σύννορο των ελληνοφώνων και Αλβανοφώνων χριστιανικών πληθυσμών της Ηπείρου, θεωρούνταν η γραμμή της ΣΟΥΧΑΣ, η οποία άρχιζε από το ακρωτήριο απέναντι από το νησί Σάσων (Ιόνιο πέλαγος), περιέκλειε τα χωριά της Χειμάρας στο νότο, κατευθύνονταν ΒΔ μέσα από το Αργυρόκαστρο και άνω Λάμποβο (από εδώ πάρα πολλοί εθνικοί ευεργέτες της Ελλάδας), τη Σούχα, την Πολύτσιανη, το Ρόθρο, το Τράρυσβο, **το Λεσκοβίκι, τη Βούρμπιανη** (τη δική μας) και τη Ρόδανη και κατέληγε στον Καζά (....) της Κορυτσάς. Όλοι σχεδόν οι αλβανόφωνοι χριστιανικοί πληθυσμοί της Ηπείρου ήταν **γνήσιοι Έλληνες** και όπως σημειώνει ο Άγγλος πρόξενος της Σκόδρας Κ. Green σε έκθεσή του το Μάρτιο του 1878, οι αλβανόφωνοι χριστιανοί της Μέσης και Ν. Αλβανίας, προσέβλεπαν προς την Ελλάδα. Δεν προσποιούνταν ότι ήταν **οι καθάραιμοι** απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και αποκαλούνταν Αλβανοέλληνες (Έλληνες Αρβανίτες).

Στα νότια σύνορα (γείτονες) είχαμε τους κατοίκους του νομού των Γρεβενών για τους οποίους έχει ήδη αναφερθεί προηγούμενα. Τώρα αναφέρεται η σημερινή περιοχή του Ζαγορίου-Μετσόβου. Τα παλιά τα χρόνια αποτελούσαν τις χώρες των Ελλήνων Ραθαμανία και Περραιβία. Ένα μικρό μόνο μέρος της τελευταίας συνόρευε με τη χώρα τη δική μας που

ήταν Σμόλυγκας-Τύμφρη. Οι αρχαίοι αυτοί Έλληνες κάτοικοι των χωρών αυτών ονομάζονταν Ραθαμάνες κι Περραιβαίοι.

Ο Rouguaville, (Πουκεβίλ) Γάλλος πρόξενος στην Αυλή του Αλή Πασσά, γράφει στο βιβλίο του «Ταξίδι στην Ελλάδα, Ηπειρωτικά», και ειδικά στο ταξίδι στη χώρα-περιοχή της Κόνιτσας, ότι ο Ρωμαίός Τίτο Λίβιος, είναι ο μόνος της αρχαίας εποχής συγγραφέας που κάνει κάπως γνωστή την ελληνική Ιλλυρία (κάτω του Γενούσου ποταμού) και την Ήπειρο. Από αυτόν πήρε στοιχεία και από τις δικές τους γνώσεις - παρατηρήσεις, μας πληροφορεί ότι: η Κόνιτσα ή Γκόνιτσα ή Κόγκνιτζα, είναι η αρχαία Γλαμινίτσια, πρωτεύουσα της Ν. Ιλλυρίας για την οποία μιλάει η Άννα Κομνηνή στο πέμπτο βιβλίο της ιστορίας της, λέγοντας πως βρίσκεται στο δρόμο Δυρραχίου - Ιωαννίνων, πάνω από μια πεδιάδα των στενών της Κλεισούρας, στο σημείο διαχωρισμού των στενών που οδηγούν σ' αυτό το μέρος και στην επαρχία Δέβολη.

Ακόμη μας πληροφορεί ο ίδιος, ότι Κόνιτσα σημαίνει στα σλάβικα, μικρό άλογο, και αυτό γιατί σ' αυτά τα μέρη εκτρέφονταν βουνήσια άλογα, και συνεχίζει πως πάει πολύ μακριά ν' αναζητήσει κανείς μια ετυμολογία της λέξης Κόνιτσα, όταν τη βρίσκουμε στην ιστορία.

Άλλοι ιστορικοί την Κόνιτσα την ανεβάζουν μέχρι τον βασιλιά της Μακεδονίας Αντίγονο τον Γονατά (278-240 π.Χ.) για να δείξουν πως κρατούσε από τον Μακεδόνα και έφτανε μέχρι τα στενά της Μέρτσανης που από εκεί αρχίζει η χώρα των Καραμουταράδων. Τα στενά αυτά λέγονταν και στενά του Πύρρου.

Συμπέρασμα. Η περιοχή μας, παλιά χώρα, περιλαμβάνονταν άλλοτε στις χώρες της Δ. Ηπείρου και άλλοτε στις χώρες της Μακεδονίας, αφού και επί Αλή Πασσά η Ήπειρος έφτανε μέχρι τον ποταμό Αλιάκμονα. Όταν ανήκε στη Μακεδονία, τότε αποτελούσε το τέταρτο τμήμα αυτής, που ονομάζονταν ΑΝΤΙΤΑΝΙΑ, και το οποίο ο ιστορικός Τίτος Λίβιος το τοποθετεί ανάμεσα στα βουνά της Πίνδου και στα σύνορα αυτής με την Ήπειρο, που καθ' όλα τα φαινόμενα καθορίστηκαν αρχικά από τον ρουν

του ποταμού Αώου ή Βοϊούσα (Αίαντα).

Άλλη μαρτυρία περί της περιοχής ή χώρα μας έχουμε και από το ιστορικό Θουκυδίδη 400 π.Χ. ο οποίος λέγει τα εξής: «Των Μακεδόνων εισί και **Λυγκησταί** και Ελιμειώται, και άλλα έθνη επάνωθεν, α ζύμμαχα μεν εισί τούτοις και υπήκουα, βασιλείας δ' έχει καθ' εαυτά», δηλαδή οι Μακεδόνες αποτελούνται από κατοίκους των χωρών Λυγκηστίας, και της Ελιμείας τα σημερινά Γρεβενά και άλλα έθνη εκεί ψηλά, τα οποία ήταν σύμμαχα μεταξύ τους, και το καθένα από αυτά είχε δικό του βασίλειο, αλλά ήταν υπήκουα στους Μακεδόνες.

Ο Γιώργος Ακροπολίτης ονομάζει τα ανατολικά τμήματα της περιοχής Κόνιτσας (επομένως και του Κερασόβου) **Πηρυναία**, που η οροσειρά τους αποτελούσε το σύνορο ανάμεσα στην παλιά και Νέα Ήπειρο.

Ο Rougueville πάλι ονομάζει **Ζαρού** την οροσειρά που εκτείνεται από ΝΑ προς ΒΔ παράλληλα με την οροσειρά μικρού Ζαρού με τα βουνά της Κόνιτσας. Η κοιλάδα που σχηματίζεται είναι του Σαραντάπορου και βρίσκεται ανάμεσα στους δυο αυτούς βραχίονες της άνω ραχοκοκκαλιάς της Πίνδου. Έχει έκταση εννιά (9) λεύγες με μέση διάμετρο τρεις (3) λεύγες. Η ανατολική κορυφή του μεγάλου Ζαρού, ονομαζόμενη Σμόλυγκας, συνδέεται με αντιστηρίγματα από το βουνό Γράμμος. Η κορυφή «Κόνις» του βουνού πάνω από το χωριό Πεκλάρι (σήμερα Σιοσνίτσα) μέχρι τον Σμόλυγκα είναι πορεία οκτώ (8) ωρών.

Στην αρχαία εποχή η Πίνδος θεωρούνταν ιερό βουνό, αφιερωμένο στον θεό Απόλλωνα και στις Μούσες, όπως και ο Παρνασσός.

Το όνομα Πίνδος το πήρε η οροσειρά από τον ομώνυμο ήρωα (Πίνδο), γιό του Μακεδόνα. Ο Μακεδόνας είχε τρία παιδιά, τα δύο από αυτά φθόνησαν τον αδελφό τους τον Πίνδο. Αυτός όμως για να σώσει τη ζωή του, έφυγε στο βουνό αυτό. Εδώ για να επιβιώσει, τρέφονταν με κυνήγι και πάνω στο κυνήγι συναντήθηκε και γνωρίστηκε με ένα ανθρωπόμορφο δράκοντα φίδι με το οποίο έζησε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του. Οι αδελφοί του όμως δεν τον ξέχασαν, έφθασαν εδώ και κατόρθωσαν να τον

εξοντώσουν. Ο φίλος δράκος έθασε τότε τον Πίνδο εδώ και το βουνό ονομάστηκε από τότε Πίνδος.

Αυτά βέβαια τα βρίσκουμε στην μυθολογία, η οποία και στα νεώτερα χρόνια συνεχίστηκε. Τα τρία αδέρφια, οι τρεις δράκοντες που διαμένουν στις τρεις δρακολίμνες της Πίνδου, οι δύο δεν κατόρθωσαν να εξοντώσουν τον τρίτο, τον δράκοντα της δρακολίμνης του Σμόλυγκα. Οι δυο άλλοι έμειναν στις δρακολίμνες του Λάκμονα (σημερινό Περιστέρι) ο ένας και της Τύμφης ή Νύμφης (Γκαμήλα) ο άλλος.

Όλο το σχετικό μύθο-παράδοση έχει δημοσιεύσει ο ποιητής Κώστας Κρυστάλλης στον «Παρνασσό» του Ιουνίου του 1890. Εγώ εδώ αναφέρω το σχετικό πανάρχαιο τραγούδι, εφόσον όλα αυτά σχετίζονται άμεσα με την ιστορία του χωριού μας.

*Στης Σαμαρίνας τα βουνά, στης Εροιβιάς τους τόπους
εκεί που πέντε δεν πατούν, και δέκα δεν διαβαίνουν
εγώ μονάχος πέρασα, πεζός και αρματωμένος
με τιτριμίδες* στο σπαθί με φούντες στου ντουφέκι.
Εξήντα δράκους σκότωσα, και εξήντ' έχω λαβώσει,
και πέτυχα και το στοιχείο σε μια ψιλή ραχούλα.
Πούχε σταυρό στα κέρατα, φεγγάρι στα καπούλια
Σειέται και σειούνται τα βουνά, σειέται και σειούνται οι κάμποι.
Ταράζει τα ποδάρια του και δέντρα ξεριζώνει,
Στριγγλιά φωνή εφώναζε, βογγούν βουνά και ράχες,
Εδώ που πέντε δεν πατούν και δέκα δεν διαβαίνουν,
τι γύρευες μονάχος σου, πεζός κι αρματωμένος;*

* Τιτριμίδες είναι τα χρυσά και αργυρά φλουριά που βάζαν οι κλέφτες στα σπαθιά

Κατά την εγκυκλοπαίδεια του «Ελευθερουδάκη», το όνομα Πίνδος προέρχεται από το πελασγικό Πουν ή Φούνδ που σημαίνει απέραντη ή ατελειώτη οροσειρά.

Αυτά τα λίγα για την Πίνδο. Βεβαίως όμως προτού έρθουν στην Ήπειρο τα λεγόμενα φύλα της Άριας ράτσας (Ίωνες και Δωριείς) κτλ. κατοικούσαν άλλα φύλα, οι Πελασγοί. Ο πατέρας της Ιστορίας Ηρόδοτος (450 π.Χ.) αναφέρει ότι, «Πελασγοί και Κάρες πρώτοι την Ευρώπη ωύκησαν» και αναμφίβολα εννοεί την μεσογειακή περιοχή της Ευρώπης, η οποία και ήταν η περισσότερο γνωστή. Ο Θουκυδίδης αναφέρει Πελασγούς στον Άθω. Ο Αισχύλος στις «Ίκέτιδες» αναφέρει τον γηραιό βασιλιά του Άργους Πελασγό, στον οποίο κατέφυγε ο Δαναός με τις πενήντα θυγατέρες του, σαν βασιλιά μεγάλου βασιλείου, το οποίο από το Ταίναρο, έφτανε μέχρι την Ήπειρο. Ο Στράβων αναφέρει Πελασγούς και στη Λίμνο, Ίμβρο. Ο Διονύσιος Αλικαρνασεύς, θεωρεί ότι οι Πελασγοί προέρχονται κατ' αρχήν από την Αρκαδία της Πελοποννήσου και ότι από εκεί εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη την Ελλάδα και μας πληροφορεί, ότι «ην δη και το των Πελασγών γένος ελληνικόν, εκ Πελοποννήσου το αρχαίον». Και ο Όμηρος ακόμη τους αναφέρει με το επίθετο «διός», το οποίο χρησιμοποιείτο μόνο για θεούς, ημίθεους και ήρωες.

Την παρουσία των Πελασγών στην Ήπειρο μαρτυρούν όχι μόνο τα πελασγικά τείχη, που παρατηρούνται στη χώρα αυτή π.χ. Αρχαία Δωδώνη, Χιμάδα, Φοινίκη, Βουθρωτό, τη σημερινή Καλλιθέα της Κόνιτσας, αλλά και πάρα πολλά πελασγικά ονόματα ή τοπωνύμια που σώζονται μέχρι σήμερα π.χ. Λόγγα, Λύγγος (Σμό-Λύγγος) στο χωριό μας. Αώος ή Βοϊούσα (Αίαντας) ποταμός στην Κόνιτσα, Θύαμις (Καλαμάς) ποταμός στην Θεσπρωτία. Άλλα δε αναφέρονται και από τους αρχαίους συγγραφείς, όπως Ωρωπός, Κελυδνός (ο Δρύνος) ποταμός στην Β. Ήπειρο που είναι συνέχεια του Αώου και Σανταπόρου, η γειτονική μας Τράμπυα και τα Βούνειμα στο χωριό Πουρνιά, Τριπόλιστα, Λάρισα, Έφυρα κ.ά.

Για τον ακριβή χρόνο της εγκατάστασης των Πελασγών στην Ήπειρο δεν έχουμε σαφείς πληροφορίες, πολλές δε αμφισβητήσεις έχουν εγερθεί.

Ο Γάλλος ιστορικός-κριτικός Ραούλ έχει αποφανθεί, ότι οι Πελασγοί ήρθαν στην Ήπειρο περί τον 16ο αιώνα π.Χ. ή ολίγον πρότερον, αφού εκδιώχθηκαν από τους Ίωνες και Αχαιούς της Πελοποννήσου. Όπως και να έχει το ζήτημα το βέβαιο είναι ότι έχουν ευρεθεί στην Ήπειρο αρχαιολογικά ευρήματα όλων των εποχών, ακόμη και της νεολιθικής περιόδου, όπως και επιγραφές της ελληνικής γλώσσας που ρίπτουν πλήρες φως στο θέμα των κατοίκων που είχαν εγκατασταθεί στην Ήπειρο και στα μέρη τα δικά μας, όπως θα αναλυθούν σε άλλα κεφάλαια.

Από την επιμιξία των Πελασγών μετά των φύλων των Ιώνων στην Ήπειρο, δημιουργήθηκαν οι Αιολείς (ανάμεικτοι-ποικίλοι).

Τέλος, επεκράτησαν στην Ήπειρο τα Δωρικά φύλα (Δυμάνες-Υλλείς) τα οποία διαμόρφωσαν και την τελική φυσιογνωμία της σύνθεσης των λαών της Ηπείρου, από τα οποία πάλι με την κατάτμιση προέκυψαν άλλα μικρότερα ηπειρωτικά φύλα κατά τους ιστορικούς χρόνους, τα οποία κατά τον Θεόπομπο ανέρχονταν σε 14, ενώ ο Στράβων ανφέρει 11 από αυτά.

Μεταξύ αυτών των μικρών φύλων που ήταν ανεξάρτητα και αυτονομούμενα ήταν οι Λύγγοι, οι Τραγασσαίοι (χωριό μας) οι Τυμφαίοι-Μολοσσοί στην κοιλάδα Κόνιτσας, τα οποία όλα μαζί αυτά τα φύλα αποτελούσαν τους **Αντινάνες**, που ο Τίτος Λίβιος τους τοποθετεί ανάμεσα στα βουνά της Πίνδουν και στα σύνορα της Ηπείρου που καθόλα τα φαινόμενα καθορίστηκαν αρχικά από το ρουν του Ποταμού Αώου (1 βιβλ. XLV, 4.30). Άλλα φύλα ήταν οι Ελιμειώτες-Ορεστεείς, (χώρα Γρεβενών), Περραιβαίοι, πέρα από τον Σμόλυγκα-Τύμφη μέχρι Όλυμπο. Όλα τα φύλα αυτά αποτέλεσαν την οριστική σύνθεση του Ηπειρωτικού λαού των χωρών αυτών. Και τώρα κατά αλφαβητική σειρά τα γνωστά Δωρικά φύλα που είναι: Άβαντες, Αιγισταίοι, Αθαμάνες, Ακαρνάνες, Αμβρακιώτες, Αμφίλοχες, Αίθικες, Αρκτάνες, Αμύνιοι, Αμύντες, Αργυρίνοι, Αντινάνες, Ατεράργες, Αμφίδοντες, Αυταριάτες, Γενουσαίοι, Δωνέτιοι, Δοξάριοι, Δεξαμενοί, Δρύορες, Δωδωναίοι, Δόλορες, Ελαιάτες, Ελλοί ή Σελλοί, Ελλοποί, Ελμυλιώτες, Εγχέλεις, Ελινοί, Θεσπρωτοί, Κασσωποί, Κέλεθοι, Κεστρίνοι, **Λύγγοι**, Μαρδόνες, Μολοσσοί, Μύλακες, Ορέστες, Παλαγό-

νιοι, Παρραίοι, Παραβαίοι, Πλάφιοι, Προσαιβοί, Συλλίονες, Τάλλαρες, **Τραγασσαίοι**, Τριπόλισσοι, Τυμφαίοι, Υπαίλοχοι, Χαύνοι, Χάονες, Υλλείς.

Τα όρια μέσα στα οποία αναπτύχτηκαν τα ηπειρωτικά αυτά φύλα, ήταν η οροσειρά της Πίνδου (μέσα και το χωριό μας) προς την Ανατολή, το Ιόνιο Πέλαγος προς τη Δύση και ο Αχελώος ποταμός, ή αργότερα ο Αμβρακικός κόλπος προς νότο. Τα σύνορα προς τον Βορρά, παρουσιάζουν παραλλαγές, γιατί ενώ άλλοι αρχαίοι συγγραφείς (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Κλαύδιος Πτολεμαίος κ.ά.) θεωρούν, ότι «αρχά Ελλάδος από Ωρικήα», ή «εκβολαί Αώου πέρατα Ελλάδος», άλλοι μεταγενέστεροι, ιδίως ο Στράβων (68 ή 62 π.Χ.-25μ.Χ.), τοποθετούν τα όρια της Ηπείρου κοντά στην Επίδαμνο (σημερινό Δυρράχιο Αλβανίας) και την Απολλωνία κατά μήκος της βυζαντινής Εγνατίας οδού, η οποία περνούσε παράλληλα προς τη νότια όχθη του Γενούσου (Σκούμπη) ποταμού και δια της Θεσσαλονίκης κατέληγε στην Κωνσταντινούπολη. Και ο Βυζαντινός ιστορικός Προκόπιος θεωρεί την Επίδαμνο τελευταίο όριο του Ελληνισμού.

Γι' αυτό και η Ήπειρος αποτελούσε προαιώνια ακριτική περιοχή (μέσα και το χωριό μας) και προπύργιο του ελληνισμού που υφίστατο από της προϊστορικής ακόμη εποχής τις επιθέσεις εκείνων που κατοικούσαν τα βόρεια μέρη της Ελλάδας και μάλιστα των Ιλλυριών (Αλβανών), οι οποίοι από της εποχής του Κάδμου ασκούσαν πίεση επάνω στους Ηπειρώτες με συνεχείς και μακροχρόνιους πολέμους. Πρώτοι από τα ηπειρωτικά φύλα, οι Εγχελάνες απέκρουσαν τις Ιλλυρικές επιδρομές, αφού προσέκάλεσαν σε βοήθεια τον Κάδμο και την Αρμανία από την Θήβα, με υπόδειξη του μαντείου. Η πίεση αυτή των Ιλλυριών προς τα νότια δεν έπαυσε ποτέ και περίφημοι έγιναν οι αγώνες του Βασιλιά των Μολοσσών (επαρχίας μας) Αλκέτα κατά των Ιλλυριών επιδρομέων, οι οποίοι με τους εγκατασταθέντες εκεί Αλβανούς, λίγο αργότερα, και μέχρι τα χρόνια της τουρκοκρατίας έγιναν αληθινή μάστιγα, όχι μόνο για τους Ηπειρώτες, ιδίως των δικών μας τόπων αλλά και για ολόκληρη την Ελλάδα.

Από τα όσα αναφέρθηκαν σαν συμπέρασμα προκύπτουν τρία πράγματα:

Πρώτο ότι οι κάτοικοι της Ηπείρου και φυσικά και οι Κερασοβίτες ή Κιρασοβίτες όπως όλης της Ελλάδας, ανήκουν στα φύλα της Άριας ράτσας, αφού δεχθούμε την διεθνή ορολογία, η οποία επεκράτησε μετά την θεωρία του Max Muller, την οποία τελικά παραδέχτηκαν όλοι και μάλιστα ότι έχει συγγένεια με πολλές γλώσσες και κοινές ρίζες, προερχόμενες από μια αρχική μητρική γλώσσα (ιαπετική). Κατά συνέπεια οι Ηπειρώτες Κερασοβίτες καμιά δεν παρουσιάζουν φυλετική διαφορά ως προς τους άλλους Έλληνες, εφόσον προέρχονται από τις βασικές ελληνικές φυλές (Ιώνων-Δωριέων κ.λπ.) οι οποίοι συνθέτουν την ελληνική φυλή. **Δεύτερον**, ότι μεταξύ Πελασγών και ελλήνων υπάρχει σταθερή εθνολογική σχέση. **Τρίτο**, ότι τα αρχικά φύλα των Πελασγών, Καρών, Λελέγων, Δρυόπων κ.τλ. έχουν συγχωνευθεί μετά των Ιώνων και αποτέλεσαν τους Αιολείς (ανάμικτους) της Ηπείρου, οι οποίοι τελικά εξετοπίστηκαν από τους κατερχόμενους Δωριείς γύρω στα 1150-1100 π.Χ. και ο λαός της Ηπείρου έλαβε σαφή διαχωριστικό χαρακτήρα και κατατμήθηκε αργότερα σε μικρά ανεξάρτητα και αυτονομούμενα έθνη, όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, τα οποία και αποτέλεσαν την οριστική σύνθεση του Ηπειρώτικου λαού των χωρών αυτών.

Κεφάλαιο Δ

ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ

Σημερινό όνομα (Αγία Παρασκευή)

Η όλη όψη του σημερινού χωριού μας, της Αγίας Παρασκευής (Κερασόβου ή Κιρασόβου), όπως επίσης και η έλλειψη λειψάνων και καταφανών ιχνών αρχαίου συνοικισμού και μέσα στο χωριό, αλλά και έξω, στην ύπαιθρο, ακόμη και η άγρια, ορεινή και βραχώδη φύση της περιοχής, έδωσαν και δίνουν και σήμερα ακόμη να σχηματιστεί η εντύπωση, ότι το χωριό μας είναι πόλισμα (κτίσμα) νεώτερο, ίσως λίγο αρχαιότερο των ρωμαϊκών χρόνων. Και όμως οι έρευνες και οι μελέτες που έκανε ο γράφων για χρόνια ολόκληρα (πέρα της 12ετίας) απέδειξαν, ότι η εντύπωση αυτή δεν είναι ούτε ορθή ούτε και η αλήθεια. Το χωριό μας είναι πολύ παλιότερο πόλισμα, από ό,τι μέχρι τώρα νομίζαμε και όπως ελπίζει ο γράφων να αποδείξει στη συνέχεια.

Το 1953 η Ελληνική Πολιτεία, μέσω της Νομαρχίας Ιωαννίνων, άλλαξε την ονομασία του χωριού μας και από Κεράσοβο το βάπτισε σε Αγία Παρασκευή. Μόνος λόγος ήταν, ότι η λέξη, η ονομασία του, Κεράσοβο, ήταν Σλάβικης προέλευσης και επομένως έπρεπε να πάρει ελληνικό όνομα, ν' αλλάξει και έτσι έδωσαν το όνομα Αγία Παρασκευή, η οποία είναι πολιούχος και προστάτιδα του χωριού μας με φερώνυμο ιερό ναό, στη μνήμη της οποίας το χωριό μας πανηγυρίζει στις 26 Ιουλίου. Έτσι από τότε μέχρι σήμερα, λέγεται Αγία Παρασκευή. Τα τελευταία χρόνια είχαν ξεκινήσει κάποιες ενέργειες, ώστε να επανέλθει το παλιό όνομα στο χωριό μας, αλλά δεν τελεσφόρησαν. Έτσι παραμένει το ίδιο.

Παλιό όνομα (Κιράσοβο).

Αν παραδεχθούμε την άποψη της πολιτείας μας, ότι το όνομα - λέξη - Κεράσοβο είναι Σλάβικης προέλευσης, τότε το χωριό μας είχε κάποιο άλλο όνομα προηγούμενα γιατί είναι γνωστό, ότι οι Σλάβοι ή Σλαύοι, μάλιστα οι Σέρβοι έκαναν επιδρομές και αποικήσεις στην Μακεδονία και Ήπειρο από το 600 μ.Χ. και ονομάζονταν από τους Βυζαντινούς, Σκλάβοι και Σκλαβήνοι ή Σκλαβούνοι. Αυτοί ήταν κάτοικοι της Άνω Μουσίας, πάνω από τον Δούναβη ποταμό. Την χώρα αυτή έδωσε σ' αυτούς ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ηράκλειτος, όταν προωθούμενοι από Βορρά έφθασαν στις χώρες του Βυζαντίου. Οι δε Σέρβοι, κατά τον ΙΓ' (13ον) αιώνα, ίδρυσαν με τη σειρά τους και αυτοί, «Μέγα Σερβικόν Κράτος», υπό αρχηγό (Ζουμπάνο ή Ζουπάνο) τον Στέφανο Νεμάνια. Περισσότερα θα εκτεθούν σε άλλο κεφάλαιο. Επομένως από το 600 μ.Χ. ή το πολύ τον 12-13ο αιώνα (1300 μ.Χ) και μετά πρέπει να πήρε την ονομασία - λέξη - Κεράσοβο ή Κιράσοβο, το οποίο διατήρησε μέχρι το 1953, δηλαδή επί 13 αιώνες και πλέον.

Ο Θωμάς Β. Ζιώγας, λαογράφος, το επάγγελμα πολ. μηχανικός, από το κοντινό μας χωριό Δροσοπηγή (Κάντσικο), δίνει διάφορες πιθανές εξηγήσεις - ερμηνείες της λέξης «Κεράσοβο», δηλαδή: 1) ότι σημαίνει τόπο με πολλά κερασφόρα ζώα (βοοειδή) και παράγεται από την ελλ. λέξη «Κέρας» (= κέρατα) που την εποχή εκείνη τρέφονταν στο χωριό μας. 2) Ίσως «Κεράσοβο» να σημαίνει τόπο που έχει άφθονα κεράσια, αν εξηγηθεί από ελλ. «κέρασον», Λατ. Cerasus. Αυτή, όμως, την εκδοχή, την θεωρεί απίθανη γιατί για το χωριό μας, τον τόπο μας, δεν βεβαιώνει κανένας ότι σε κάποια αρχαία χρονική περίοδο είχε πολλές κερασιές, γεγονός στο οποίο θα χρωστούσε και το όνομά του. 3) Είναι γνωστό, ότι το Κεράσοβο έχει άφθονα νερά. Κατά συνέπεια έχει και πολλούς ποτιστικούς κήπους και «σελιά» και εξ' αυτού είναι πολύ πιθανόν να παρήγε πολλά έλλοβα (τριφύλλια, φασόλια, ρεβίθια κ.τ.λ.) ο καρπός όλων των παραπάνω φυτών λεγόταν στα αρχαία ελληνικά «κεράτια» (υποκοριστικό του «κέρας και σημαίνει λουβί, σποροθήκη). Στα παλ. Σλάβικα ομοίως ΚΕΡΑΤΙ = λοβός

που προέρχεται πάλι από τα ελληνικά. 4) Υπάρχει και άλλη εξήγηση που έχει σχέση με τη μαστόρικη διάλεκτο (κουδαρίτικα), μια και το Κεράσοβο είναι παλιό και μεγάλο μαστοροχώρι. Δηλαδή, το όνομα του χωριού προφέρεται Κεράσοβο ή Κηράσοβο. Στην κοδαρίτικη διάλεκτο τα γύρω κοντινά χωριά (Καστάνιανη - Κάντσικο) λένε «Κηρασοβίτη» το χωροφύλακα, τον φρουρό, τον φύλακα.

Η ετυμολογία της λέξης έχει ως εξής: Αρχαία Ελληνική «Κήρ» (= θεά του θανάτου, θάνατος, κακή μοίρα, δυστύχημα, συμφορά, όλεθρος, καταστροφή). Αρχ. Ελλην. «σοβώ» (= εκφοβώ, τρομάζω, αποδιώχνω, προγγίζω).

Εξ αυτών «Κηρασοβίτης» (= ο την Κήρα σοβών, δηλαδή αυτό που αποδιώχνει τα κακά, δηλαδή ο χωροφύλακας). Συνέκδοχα, το χωριό όπου διέμεναν οι Κηρασοβίτες (= φρουροί, φύλακες), ονομάστηκε και ο τόπος - χωριό Κηράσοβο. Σχετική είναι και η λέξη της τοπικής διαλέκτου «κηραλεω» (= με κυνηγάει η κακιά μοίρα). (Περ/κά Κερασόβου Νο 38 και 44).

Πού βρέθηκαν, όμως, οι φύλακες, φρουροί στα μέρη του χωριού μας, αυτό θα εξιστορηθεί στα επόμενα κεφάλαια.

Ο καθηγητής του Τμήματος Γλωσσικού του Πανεπιστημίου Αθηνών, Γιώργος Μπαμπινιώτης, στα φώτα του οποίου προσέφυγε ο γράφων, λόγω ειδικότητας, απάντησε ότι και αυτός έχει την γνώμη ότι η λέξη Κεράσοβο, έχει Σλάβικη προέλευση και δεν έχει καμιά ετυμολογική σχέση με τις άλλες ερμηνείες, όπως κέρας, κηρ, rog κτλ. οι οποίες δεν ευσταθούν γλωσσικά. Ακόμη απάντησε ότι αυτό δεν μειώνει, ούτε την ιστορική αξία, ούτε την ελληνικότητα των κατοίκων του γνωστού χωριού μας. Δεν απάντησε, όμως, και τι σημαίνει στα Σλάβικα, παρά τις πολλές ενοχλήσεις που του έγιναν. Από τα μαθητικά χρόνια του Δημοτικού Σχολείου, τα χρόνια του αείμνηστου δασκάλου μας Θωμά Μήτση, αιωνία η μνήμη του, θυμούμαι ότι η λέξη Κεράσοβο στη Σλάβικη γλώσσα σημαίνει καταπράσινο μέρος με άφθονα νερά, πράγμα που ανταποκρίνεται

πλήρως στην τοποθεσία του χωριού μας.

Ο Κώστας Δ. Στεργιόπουλος, καθηγητής της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, προπολεμικά, έγραψε το «Τοπωνυμικό της Επαρχίας Κόνιτσας» που δημοσιεύτηκε στα «Ηπειρωτικά χρονικά» το 1938, γράφει, «Κεράσοβον, το, στου Κιρασόβου, χωριόν της επαρχίας Κονίτσης...».

Παρατηρούμε, εδώ, ότι ο περίφημος και εξαίρετος αυτός δάσκαλος, γνώστης πολύ των πραγμάτων της επαρχίας Κόνιτσας, ώστε να συγγράψει το σύγγραμμα αυτό, να γράφει το χωριό μας, «στου Κιρασόβου» με γιώτα (ι) το «Κι» και όχι με (υ) ή (η) ή ό,τι άλλο. Η ορθογραφία αυτή ανατρέπει όλες τις προηγούμενες απόψεις και γνώμες.

Ο Αντρέας Καλαντζάκος, στο βιβλίο του, Β' έκδοση τον Μάρτη του 2000, «ΟΝΟΜΑΤΑ - ΕΠΩΝΥΜΑ - ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ», Γλωσσολογία, ερμηνεία, ετυμολογία, μορφολογία, προέλευση αυτών, αναφέρει στη σελ. 73 του βιβλίου, ότι το επίθετο ΚΙΡΑΝΤΖΗΣ, σημαίνει ενοικιαστής και προέρχεται από την τούρκικη λέξη Kiraci = ενοικιάζω. Γνωρίζουμε ακόμη ότι η Σλάβικη κατάληξη - όβο- σημαίνει αφθονία, πολλά πράγματα, αγαθά.

Αν τώρα συνδυάσουμε την γραφή του Κ. Στεργιόπουλου, το επίθετο Κιραντζής και την Σλάβικη κατάληξη - οβο- τότε έχουμε: Κιράντζοβο και χάριν ευφωνίας, Κιράντσοβο = Κιράσοβο = ενοικιάζω πολλά, ενοικιαστική αφθονία. Ιδού, αγαπητοί συγχωριανοί μου η σωστή και ορθή λύση του αινίγματος, η οποία μας «κατέτρωγε» πάντοτε, τι σημαίνει η λέξη Κεράσοβο. Η γραφή «Κεράσοβο» είναι παραφθορά της ορθής και σωστής γραφής «ΚΙΡΑΣΟΒΟ», που μόνο ο εξαίρετος καθηγητής Κώστας Στεργιόπουλος, γνώριζε άριστα και γι' αυτό την έγραφε ορθότατα, άλλωστε ήταν της ξακουστής Ζωσιμαίας Σχολής των Ιωαννίνων. Αυτοί ήταν δάσκαλοι!!!

Η λύση του αινίγματος ήταν ο συνδυασμός των τριών ανωτέρω αναφορών. Το ότι ανταποκρίνεται στην πραγματική αλήθεια του τόπου μας, του χωριού μας, είναι σε όλους πολύ εύκολα κατανοητό, εφ' όσον

γνωρίζουμε ότι το χωριό μας ανέκαθεν, ανά τους αιώνες, που πέρασαν, είχε μεγάλες εκτάσεις, τόπους για ενοικίαση, πράγμα που γίνονταν και γίνεται και σήμερα ακόμη. Γι' αυτό άλλωστε αγωνιζόμαστε και με τον νόμο «Καποδίστρια», τη σήμερον ημέρα.

Το γεγονός ότι το Κεράσοβο ή Κιράσοβο είναι αρχαίο χωριό αποδεικνύεται και από τα λίγα αρχαιολογικά ευρήματα που βρέθηκαν στο χωριό μας. Το 1955 - 56 όταν γίνονταν η ανασκαφή για την κατασκευή του κοινοτικού καταστήματος, βρέθηκε ολόκληρο σχεδόν, ένα ρωμαϊκό λουτρό. Πρωτομάστορας στην δουλειά αυτή ήταν ο μακαρίτης ο Πατέρας μας. Τα ευρήματα αυτά ήταν ορισμένα πυρότουβλα και μερικά μυροδοχεία, αλλά δυστυχώς τα άφησαν σε μια άκρη, μέχρι την άλλη μέρα, για να δουν τι θα τα κάνουν. Τη νύχτα, όμως, εξαφανίστηκαν, τα πήραν αρχαιοκάπηλοι και τα μόνα που διασώθηκαν ήταν δύο πυρότουβλα. Ένα από αυτά τα πυρότουβλα βρέθηκε, ύστερα από πολλά χρόνια, στα χέρια του αείμνηστου Αρχιμανδρίτη και ακάματου εργάτη του χωριού μας, Στέφανου Φωτιάδη (Τζιόλα), το οποίο το παρέδωσε στην αρχαιολογία Ιωαννίνων και του γνωστοποίησαν ότι είναι πήλινο υπόκαυστο Ρωμαϊκών λουτρών.

Γνωρίζουμε, επίσης, ότι η Βυζαντινή, Ελληνική χώρα, κυριεύθηκε από τους Ρωμαίους το 146 μ.Χ.

Άρα τα Ρωμαϊκά λουτρά στο χωριό μας, φανερώνουν, όχι μόνο την αρχαιότητα του χωριού μας, αλλά και το σημαντικότερο, ότι για να υπάρχουν ακόμα και λουτρά, αυτό φανερώνει ότι στον τόπο αυτό κατοικούσε κάποιος Ρωμαίος άρχοντας, άρα ήταν πόλη ή κωμόπολη, κάποιο σπουδαίο κέντρο, τέλος πάντων, ή τέλος να ήταν και λουτρά για το λαό (κοινά). Το ότι ήταν σημαντικό κέντρο, το φανερώνει και το τοπωνύμιο - γειτονιά - που λέγεται και σήμερα «Βαρόσιή Βαρόζι», που σημαίνει χριστιανική συνοικία, έξω από κάποιο κέντρο, προάστιο. Επομένως πέρα από τη συνοικία αυτή τη χριστιανική υπήρχε ειδωλολατρική συνοικία, οικισμός.

Επίσης τα δύο τοπωνύμια τζιούμες ή τσιούμες, επάνω από το χωριό, δεξιά και αριστερά, είναι ονομασίες υψωμάτων. Η λέξη τσιούμα θα πει συστάδα από δέντρα πάνω σε μυτερή κορυφή βουνού και προέρχεται από την ΛΑΤΙΝΙΚΗ λέξη *cuma*, που θα πει νεαρός βλαστός, άκρη, κορυφή (Κ. Οικονόμου: Τοπωνυμικό Ζαγορίου, σελ. 319). Να, λοιπόν, και άλλη εμφανιζόμενη απόδειξη, για την Ρωμαϊκή ύπαρξη και κατοίκηση του Κιράσοβου.

Ιστορική γραπτή μαρτυρία για την ύπαρξη του χωριού μας, ήδη από τον 15ο αιώνα μ.Χ. έχουμε και από τον κώδικα της Ιερής Μονής της Ζάβορδας ή Ζάμπορδας Γρεβενών. Σχετικό άρθρο έχει γράψει στο περιοδικό μας «ΤΟ ΚΕΡΑΣΟΒΟ», ο Θωμάς Ζιώγας, (τεύχος Οκτώβρη - Μάρτη 1995), που αφορούσε τον κώδικα της Ιερής Μονής, όπου αναφέρεται το χωριό μας και ονόματα Κερασοβιτών σαν δωρητές στο Μοναστήρι, την χρονική περίοδο 1534 - 1692. Και γράφει:

«... Η μονή της Ζάμπορδας ιδρύθηκε το 1534 από τον όσιο Νικάνορα. έκτοτε οι μοναχοί έγραψαν, με όσα ελληνικά γράμματα γνώριζαν και με πολλά λάθη, σε ένα κατάστιχο τα ονόματα των δωρητών και τον τόπο καταγωγής των. Το 1692 βρέθηκε το κατάστιχο αυτό σε κακή κατάσταση, φθαρμένο απ' το χρόνο και τη χρήση. Γι' αυτό κάθισε και αντέγραψε με το χέρι του σε νέο χαρτί όλα τα ονόματα που υπήρχαν στο παλιό κατάστιχο. Ο γραφικός του χαρακτήρας και το είδος της γραφής ξεχωρίζουν και ονομάστηκαν γραφή Α'.

Μετά το 1692 διάφοροι καλόγεροι συνέχισαν κατά καιρούς να αναγράφουν ονόματα δωρητών, αλλά ο γραφικός χαρακτήρας είναι διαφορετικός και διακρίνεται εύκολα.

Ο ερευνητής Καλινδέρης δημοσιεύει στη σελ. 64 πίνακα ονομάτων χωρικών και γράφει περί αυτού: «Στον πίνακα ο οποίος ακολουθεί, περιέχονται τα ονόματα των τόπων, όπως είναι τακτοποιημένοι στον κώδικα κατά εκκλησιαστικές επαρχίες και για κάθε τόπο τα βαπτιστικά κατά ποσόν για την Α' γραφή, για τις άλλες όλα μαζί», δηλαδή στο κλάσμα που

ακολουθεί το όνομα ο αριθμητής δείχνει πόσες φορές αναγράφεται ο τόπος με την Α' γραφή (πριν το 1692) και ο παρονομαστής πόσες φορές αναγράφεται με άλλες γραφές (μετά το 1692).

Διαβάζουμε στον πίνακα και μεταφέρουμε επακριβώς εδώ:

«Επαρχία του Βελάς: (σ. 149-150), 1) Κεράσοβο 17/-, 2) Κλαδόρομι 14/, 3) Βουρμπισκό 4/-, Φούρκα 4/8... κλπ».

Επαρχία τῶν Βελάς =149=

+	+	+	+	+
Κεράσοβο	Κλαδόρομι	Φούρκα	Μολιζα	Ζέρμα
Κεράσοβο Σόφως Θεοδώρας πρ Δημητρίου Γαμωσ Γκυρρίου Μοτζίω Ρούσιος α Γκυρρίου Γιαννού Γκίσον Σέρις Δημητρίου Γκυρρίου Γαμω Μοτζίω Κύρου δξ Θεοδώρας πρ	Δούκα δξ Δούκας Πούλιω Ηηλία	Αλξίου Κριστίνας Σέρις Μανουήλ Γεωργίου Αναστασία Γεωργίου Αγώρος Δημητρίου Κωνσταντίνου	Δημητρίου Σκοπώ Δημητρίου Δέσπης	Δημητρίου
		Χορίον παχιά		Λιάς κω Μιχαλάου -κ
	Βουρμπισκό Κόγδου δξ Γιάννου Μιχαλάου δξ Καλλι	Δήμο Γιάννου Δέσπης Σίρις	Κροσώιτσα Πάνου Καλλι	
				Σελίτσανα Πούλιω Βελίω

Έχοντας υπόψη του αυτά ο γράφων και γνωρίζοντας την μεγάλη σημασία μιας τέτοιας ύπαρξης στοιχείων, για την ιστορία του χωριού μας, εφόσον και με αυτά τεκμηριώνεται η πορεία και εξέλιξη του συνοικισμού (Κεράσοβο ή Κιράσοβο) μέσα στο χρόνο, γεγονός σημαντικό τούτο για όλους μας, Κιρασοβίτες και μη, ξεσήκωσε γη και ουρανό, προκειμένου να περιέλθουν τα στοιχεία του κώδικα στην κατοχή του. Δεν λογάριασε κόπους και έξοδα, προκειμένου να γίνει κάτοχος αυτών. Το δαιμόνιο της έρευνας τον κατέτρωγε. Και ω του θαύματος, μετά από πολλές γραφειοκρατικές διαδικασίες μεταξύ Μητροπόλεων - Δημόσιων Υπηρεσιών, κατόρθωσε και έγινε κάτοχος φωτοαντιγράφου, του πίνακα (κώδικα) αυτού, δηλαδή της σελίδας που αφορά το χωριό μας (βλέπε φωτό).

Από τον κώδικα αυτό συνάγονται ορισμένα συμπεράσματα: πρώτο και κύριο είναι ότι το Κιράσοβο (παραφθορά είναι το Κεράσοβο) αναγράφεται πρώτο στον πίνακα και αναφέρεται 17 φορές την περίοδο 1534 - 1692. Αυτό φανερώνει ότι στα 158 χρόνια που πέρασαν, 17 ευλαβείς - ευσεβείς Κιρασοβίτες έκαναν αναθήματα - δωρεές στην Ιερή Μονή, που σημαίνει σε συχνότητα 1 δωρητής ανά δεκαετία. Από όλα τα αναγραφόμενα εκεί χωριά της επαρχίας του Βελλάς, είναι το πιο γενναιόδωρο (γκουβαρντάδικο) γεγονός ασφαλώς που δείχνει κάποιο ιδιαίτερο δεσμό και συμπάθεια των Κιρασοβιτών με το μοναστήρι. Ο γράφων, τη συμπάθεια αυτή την αποδίδει στο γεγονός ότι στην ιερή μονή αυτή, έβρισκαν καταφύγιο, προστασία και θαλπωρή - περιποίηση, τόσο «οι αρματολοί και κλέφτες» της περιοχής μας στους οποίους ήταν βέβαια και τα Κερασοβίτικα παλικάρια, όσο και οι Κιρασοβίτες Κυρατζήδες - αγωγιάτες- που έκαναν το επάγγελμα αυτό τους χρόνους αυτούς. Εξού και η μεγάλη γενναιοδωρία τους.

Αξιοσημείωτο είναι ακόμη ότι στον πίνακα αναφέρεται σαν 2ος δωρητής, το Κλαδόρομι με 4/-, δηλαδή τέσσερις δωρητές προ του 1692. Ποιο είναι όμως το Κλαδόρομι; Το μοναστήρι της Φούρκας, η «Κοίμηση της Θεοτόκου» Παναγία Κλαδόρμη ή Κλαδόρα που χτίστηκε γύρω στον 12ο αιώνα μ.Χ., ή η Εκκλησία του Ριαχόβου που και αυτή ήταν αφιερωμένη

στην «Κοίμηση της Θεοτόκου» που λεγόταν και αυτή η Κλαδιαριώτισσα, όπως μας διηγούνταν ο αφέντης Νικόλας Παπανικολάου, εγγονός του Γιάννη Βάλλα - Παπαγιάννη, που γνώριζε πολύ καλά τα πράγματα του χωριού μας; Να μην ξεχνάμε, πως το Ριάχοβο συγχωνεύτηκε με το συνοικισμό του Κιράσοβου το 1780, για τους λόγους που έχω αναφέρει, δηλαδή τις ληστρικές επιδρομές των κακοποιών στοιχείων, λόγω της θέσης του στο παρακλάδι της Εγνατίας οδού από Ανατολή στη Δύση και Βορρά - Νότο. Προφανώς λοιπόν εδώ να είναι το Ριάχοβο που να ονομάζονταν και Κλαδόρμι, λόγω της Παναγιάς. Τούτο ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι τέσσερις δωρητές του, αναφέρονται πριν το 1692, της γραφής Α', και κανένας δωρητής από το 1693 και μετά. Αυτό είναι φυσικό για το Κλαδόρμι δεδομένου της δεινής οικονομικής του θέσης στην οποία είχε περιέλθει, αφού δέχονταν συνεχώς ληστρικές και βάρβαρες επιδρομές των Τουρκαλβανών, γι' αυτό και εξαναγκάστηκε το 1780 να συγχωνευτεί με το Κιράσοβο. Αντίθετα, όπως παρατηρούμε, η Φούρκα συνέχισε και μετά το 1693. Αν, λοιπόν, ήταν το Μοναστήρι της Φούρκας, τότε ασφαλώς θα υπήρχαν δωρητές και μετά το 1693, δηλαδή με τη Γραφή Β', πράγμα που δεν φαίνεται. Το γιατί οι Κιρασοβίτες και οι Κλαδορμίτες δεν κάνουν δωρεές - προσφορές και μετά το 1693 στο εν λόγω Μοναστήρι, ενώ αντίθετα μεταξύ του 1534 - 1692, πάρα πολλές, περισσότερες από κάθε άλλο χωριό ή Μοναστήρι της περιοχής μας, αυτό οφείλεται προφανώς στο ότι την πρώτη χρονική περίοδο (1534 - 1692) το Κιράσοβο, ο ένας συνοικισμός είχε συνενωθεί και ο άλλος συνοικισμός τα χρόνια αυτά, ο πέρα ή κάτω Μαχαλάς, που είναι σφόδρα πιθανό, το ενωμένο αυτό Κιράσοβο με τους δυο συνοικισμούς, αποτελούσε Κεφαλοχώρι προικισμένο, εύρωστο, σημάδι τρανοσύνης, εξ ού και το όνομά του, δηλαδή Κιράσοβο, που σημαίνει μεγάλος ενοικιαστής.

Οι Κιρασοβίτες λοιπόν σαν γνήσιοι Έλληνες και Χριστιανοί ορθόδοξοι, έχοντας μεγάλη αναπτυγμένη την εθνική συνείδηση, σαν ακρίτες που ήταν και είναι ακόμα, βοήθησαν στην ανοικοδόμηση και συντήρηση της Ιερής Μονής της Ζάβορδας, που ήταν αφιερωμένη στον θαυ-

ματουργό Όσιο Νικάνορα. Αν σταμάτησαν οι δωρεές - αφιερώματα στη Ιερή Μονή από το 1693 και μετά, αυτό οφείλεται πιθανότατα, στους μεγάλους διωγμούς του 18ου αιώνα που υπέστησαν οι χριστιανοί και ειδικά της περιοχής μας, λόγω των άπληστων ληστρικών επιδρομών των Τουρκαλβανών ατάκτων και μπέηδων - Αγάδων αφενός, και αποτέλεσμα των αποτυχημένων επαναστατικών κινημάτων των χρόνων αυτών, π.χ. Διονυσίου Φιλοσόφου ή Σκυλοσόφου, 1600 και 1611 αφετέρου. Το σύνθημα ήταν διωγμός - κατατρεγμός των Γραικών χριστιανών, γι' αυτό και οι Τουρκαλβανοί στράφηκαν εναντίον των Κιρασοβιτών, που ήταν κοντά τους. Έτσι η κατάσταση δυσκόλεψε και οι πρόγονοί μας δεν είχαν πλέον τη δύναμη να συνεχίσουν τις εισφορές ή να κάνουν νέες δωρεές - αφιερώματα. Αυτή η εξαθλίωση εξανάγκασε τους Κιρασοβίτες - προγόνους μας, να ζητήσουν προστασία. Σαν προστάτης - φύλακας, παρουσιάστηκε τότε ο Τακούπ Βέης από τη Φράσαρη της Πρεμετής της Β. Ηπείρου, να προστατέψει και φυλάξει τον τόπο μας, όπως και τα δικαιώματά τους, πληρώνοντας βέβαια οι Κιρασοβίτες, το λεγόμενο επίδομα «Αγαλίκη» για τις προσφερόμενες υπηρεσίες του. Όμως από φύλακας θέλησε να γίνει Μπέης, να κάνει το Κιράσοβο τσιφλίκι του, εφόσον είχε περιουσία, και από τότε το 1823, (μετά το θάνατο του Αλή Πασά), άρχισαν οι διαμάχες μεταξύ του Μπέη και των Κιρασοβιτών (βλέπε σχετικό βιβλίο) που συνεχίστηκαν για ένα ολόκληρο αιώνα (1823 - 1927).

Περαιτέρω, βλέπουμε στον πίνακα του κώδικα της Μονής Ζάβορδας ότι τα ονόματα αυτών των 17 δωρητών - αφιερωτών Κιρασοβιτών, είναι στα βαπτιστικά τους. Δεν γράφονται και τα επίθετά τους. Έτσι δεν γνωρίζουμε την γενεαλογία τους. Αν βέβαια αναφέρονταν θα γνωρίζαμε και ποια σημερινά συγκεκριμένα γένη υπήρχαν τότε και συνεχίζουν μέχρι σήμερα, πράγμα που ήταν και πολύ χρήσιμο για την αυτογνωσία μας. Πάντως όμως είναι ένα ιστορικό χριστιανικό ντοκουμέντο, αφάνταστου αξίας και σημασίας για εμάς τους απογόνους αυτών των παλιών Κιρασοβιτών - τισσών, που μας βοήθησε πάρα πολύ, ώστε να βγάλουμε τα αναγκαία συμπεράσματά μας. Ας είναι καλά ο άνθρωπος (ο Ζιώγας) που

το έφερε στο φως. Ο Ρουκεβίλ, Γάλλος πρόξενος στην Αυλή του Αλή πασά στα Γιάννενα (1807 - 1814), διπλωμάτης, γιατρός, περιηγητής και συγγραφέας, συνέγραψε το βιβλίο του «ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ». Σ' αυτό περιγράφει τις περιηγήσεις του στην πατρίδα μας τους χρόνους αυτούς. Ένα τέτοιο ταξίδι - περιοδεία έκανε και στην επαρχία μας, την Κόνιτσα. Έχει ήδη αναφερθεί σχετικά γι' αυτή: Τώρα έχει σειρά να γίνει ειδική αναφορά που κάνει για τα χωριά μας. Έτσι γράφει:

«- Η Μόλιστα κείμενη 4 λεύγες προς Β.Α. του Πεκλάρι, η Σταρίτσιανη, μία λεύγα προς το μέρος που ανατέλλει ο ήλιος το χειμώνα και το Κεράσοβο είναι τα μόνα σημαντικά χωριά της κοιλάδας του Σαραντάπορου, που πηγάζει πάνω από το τελευταίο αυτό χωριουδάκι και που απέχει από την Κόνιτσα 5 τοπικές λεύγες. Χρειάστηκε να αποτραβηχτούμε στο χωριό Κεράσοβο, για να περάσουμε εδώ τις ώρες της μεγάλης ζέστης και καθώς έκανα δυο - τρεις ερωτήσεις στους χωριανούς, οι οδηγοί μου ενοχλημένοι από την περιέργειά μου, άρχιζαν να υποψιάζονται τις προθέσεις μου. Μουρμούριζαν, καθώς μ' άκουγαν να ρωτώ τα ονόματα των χωριών και με έβλεπαν να χαράζω γραμμές με την χωρίς μελάνι πένα. Έτσι χαρακτήριζαν το μολύβι μου. Ευτυχώς που ο αρχηγός τους, ένας αγάς από το Τεπελένι, τους καθησύχασε και συνάμα μου έκανε συστάσεις να είμαι λιγότερο βιαστικός στις ερωτήσεις μου και κυρίως ν' αποφεύγω να γράφω τον τόπο. Ύστερα από τη σύσταση αυτή, που πολύ με εξερέθισε, συμφωνήσαμε να πάμε στην κωμόπολη Χιονάδες, για να βρούμε σπίτι να περάσουμε τη νύχτα.

Σημείωση: Λεύγα = μονάς μήκους, διάφορες κατά τόπους. Η Αγγλική λεύγα ήταν μήκους τριών ναυτικών μιλίων, δηλ. 5.556,6 μ. και σημερινά χιλ. περίπου 28, (5 X 5556,6) όσα και πράγματι είναι η απόσταση».

Αυτά περιγράφει για το χωριό μας, ο εξαίρετος αυτός Γάλλος περιηγητής. Κρίμα όμως, γιατί θα γνωρίζαμε περισσότερα για τους τόπους μας, τα μέρη μας. Η πονηριά και η σκοπιμότητα των Τουρκαλβανών συνοδών του, δεν τον άφησαν να κάνει ελεύθερα και ανεμπόδιστα τις παρατηρή-

προϊστορική εποχή πριν το 776 π.Χ., την Μακεδονία, η οποία δεν είχε πάντοτε σταθερά σύνορα προς την Ήπειρο, (Πίνδος), δηλαδή στα μέρη μας, υπήρχαν κράτη και βασιλεία χωριστά, τα οποία μεταξύ των ήταν σύμμαχα και συνδέονταν ομοσπονδιακά, «Την Μακεδονία εισί και Λυγκησταί και Ελυλιώται και άλλα έθνη επάνωθεν, ά σύμμαχα με εστί τούτοις και υπήκοα, βασιλείας δι' έχει καθ' εαυτά».

Η συσχέτιση όμως των πληροφοριών αυτών του αρχαίου ιστορικού Ηροδότου, με τους διάφορους μύθους των Ελλήνων και ιδίως των Δωριέων μας οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι η Ελληνική φυλή, σαν Δωρική, κατά τους προϊστορικούς χρόνους, προερχόμενη από την Ασία, διά της Θράκης, της Μακεδονίας και της Ηπείρου φυσικά, κατέβηκε στη Θεσσαλία και στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο. Εδώ οι Δωριείς συνάντησαν τους Ίωνες και του Αχαιούς, τους οποίους εξετόπισαν, όπως εκείνοι παλιότερα είχαν εκτοπίσει τους Πελασγούς ή Αιγαίους.

«Η φυλή και το έθνος των Ελλήνων, λέγει ο σοφός ιστορικός Π. Καραλίδης, έλαβε το όνομα από των Σελλών ή Ελλών της Ηπείρου, κατοικούντων χώραν παρά την Δωδώνη, την Ελλαπία. Η φυλή αυτή από την Ήπειρο εξετάθηκε ανατολικά και βόρεια στην Εστιαιώτιδα χώρα της Μακεδονίας, φύλα δε αυτής και σε άλλες χώρες, Θεσσαλία, Φθία, Πελοπόννησο, Δρυοπία, με το όνομα Δωριείς και έτσι έγινε κύρια του πλείστου της χερσονήσου αυτής».

Ο συγχωριανός μας Γιώργος Χρ. Κωταδήμος στο βιβλίο του «ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ» του χωριού μας (σελ. 60) γράφει ότι η Λογοτεχνική φαντασία των προγόνων μας λέει, ότι ο Λόγκας ήταν ένας γεροδεμένος άντρας σαν τον Ηρακλή, που υποστήριζε πάντα τους αδύνατους ανθρώπους και μισούσε πολύ τους βάρβαρους. Η καταγωγή του ήταν Ελληνική, αλλά περιπλανώμενος με δυο άλλους φίλους, περνώντας από τα μέρη μας, κούρνιασε στην Κόντα (Κοντή) Ράχη, όπου και έμεινε. Αυτόν τον λέγαν Αγγέλη. Μετά κατέβηκε και κάθισε μόνιμα στο χωριό μας στη σημερινή θέση Λόγγα ή Λόγκα, στον Άγιο Θανάση. Από αυτόν και το επίθετο του πήρε ο μαχαλάς ή το χωριό την ονομασία Λόγκα. Συ-

νεχίζει πιο κάτω και γράφει ότι ο εγγονός του Λόγκα ήταν ένας πρώτος ήρωας επί τουρκικής σκλαβιάς, ιδρυτής επαναστάτης για τη λευτεριά του τόπου του, όπως και οι δυο δίδυμοι ο καπετάν Λόγκας και ο καπετάν Μέκος που σκοτώθηκε στη θέση Μέκος κρανιά, τοποθεσία του Κερασόβου, ήταν από τους πρώτους (δηλαδή ο εγγονός) και καπεταναίοι που είπαν όχι στην σκλαβιά κ.τ.λ.

Εδώ παρατηρούνται τα εξής: Αν έτσι πράγματι έχουν τα πράγματα (κατά τη φιλολογική φαντασία των προγόνων μας), και ο Λόγκας και ο Μέκος, που ήταν δίδυμοι αδελφοί, μεγαλούργησαν και έδρασαν κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, όπως και ο εγγονός του Λόγκα, τότε αυτοί οι τρεις Κερασοβίτες, πρωτοπαλίκαρα έζησαν και έδρασαν από την εποχή που η χώρα μας, η Ελλάδα σκλαβώθηκε στον Τούρκο τύραννο. Ειδικά η δική μας περιοχή της Κόνιτσας, υποτάχθηκε στον τούρκικο ζυγό το 1417, τα Γιάννενα το 1430, η Άρτα το 1442 και όλη η Βυζαντινή αυτοκρατορία, όση βέβαια είχε απομείνει, το 1453. Πριν όμως του 1417, στην Ήπειρο είχε ιδρυθεί το Δεσποτάτο της Ηπείρου από το 1204, από την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους Φράγκους. Το Δεσποτάτο τούτο υπετάγη τελικά στην τούρκικη τυραννία κατά τις ημερομηνίες που προαναφέρθηκαν διαδοχικά.

Γνωρίζουμε ακόμη και έχει προγραφεί, ότι αν πράγματι η λέξη «ΚΕΡΑΣΟΒΟ» είναι Σλάβικης προέλευσης, τότε το χωριό μας, πήρε το όνομα αυτό από τον 6ο ή 13ο αιώνα, που οι Σλάβοι κατέλαβαν μέρη της Ηπείρου για 100 και παραπάνω χρόνια, τότε που υπήρχε η Βυζαντινή αυτοκρατορία και δεν είχε κατακτηθεί παντελώς από τους Τούρκους, και ειδικά η Ήπειρος όπου υπήρχε το Δεσποτάτο της Ηπείρου. Αλλά τους χρόνους αυτούς, τους Βυζαντινούς, δεν ζούσαν οι τρεις προαναφερόμενοι ήρωες - παλικάρια Κερασοβίτες. Κατά συνέπεια δεν ήταν δυνατό από τα ονόματά τους να ονοματιστούν χωριά ή τόποι.

Ένα όμως είναι σίγουρο και αδιαμφισβήτητο, ότι ο τόπος αυτός κατοικούνταν από την μυθική εποχή, την προϊστορική των Πελασγών της Ηπείρου, τους οποίους εξετόπισαν αργότερα περίπου το 1600 π.Χ. τα

Δωρικά φύλα (Δωριείς) προερχόμενα από Θράκη - Μακεδονία, κατάκτησαν την Πίνδο και από εκεί κατέβηκαν στην Πελοπόννησο, όπου και ονομάστηκε Έθνος Δωρικό. Αυτό το έθνος ήταν «πολυπλάνητον κάρτα», έτσι το ονομάζει ο πρώτος αρχαίος ιστορικός, ο κληθείς και πατέρας της ιστορίας, Ηρόδοτος (450 π.Χ.), δηλαδή το Δωρικό έθνος έκαμε παέρα πολλές περιπλανήσεις και συνεχίζει: «Επί μεν γαρ Λευκαλίωνος Βασιλέως οίκειε (κατοικούσε) γην την Φθιήτη (Φθία), επί δε Δώρου του Έλληνος Ιστιαιήτη Ελυμιώτη, εκ δε της Ιστιαιήτιδος οίκοισε εν Πίνδω Μακεδνόν κελευόμενον (καλούμενου το γένος Δωρικόν...)».

Συμπέρασμα. Η πανάρχαια προϊστορική ονομασία της πόλης ή χώρας του χωριού μας Λόγγα ή Λόγκα, είναι πελασγικής καταγωγής (2000 π.Χ.) ή τουλάχιστον Δωρικής (1600 π.Χ.), όπως μαρτυρούν οι ιστορικές αλήθειες που έχουν προαναφερθεί.

Όσον αφορά τους προαναφερόμενους τρεις Κερασοβίτες ή Κιρασοβίτες ήρωες (Λόγγα ή Λόγκα, Μέκο ή Μπέκο και Εγγονός), πρέπει να είναι πρόσωπα υπαρκτά και αληθινά τα όσα λέγονται γι' αυτούς. Θα γίνει λόγος σε άλλα λήμματα (χωρία) γι' αυτούς, στους χρόνους της Τουρκοκρατίας κατά τους οποίους έζησαν.

Συμπέρασμα. Ο συνοικισμός γύρω - τριγύρω από τον Άγιο Θανάση, είχε το αρχαίο όνομα Λόγκα, που αυτό πρέπει να το διατήρησε μέχρι τους Βουλγαρο- Σλαβο - Τουρκικούς χρόνους, οπότε το άλλαξαν γιατί προφανώς ήθελαν και επιδίωκαν την εξαφάνιση όλων των αρχαίων ελληνικών τοπωνυμίων και ονομάτων - στοιχείων, και την εμπέδωση δικών τους, όπως θα δούμε σε άλλα λήμματα, τα οποία και ακούγονται μέχρι σήμερα.

Κεφάλαιο Ε'

ΙΔΡΥΣΗ - ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ - ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Ίδρυση

Το χωριό μας, όπως ομολογούσαν οι γέροντες και οι γερόντισσες τα παλιά χρόνια, τώρα έμειναν ελάχιστοι, αποτελέστηκε από τρεις συνοικισμούς (μαχαλάδες): α) του Κερασόβου (Λόγκα), β) του Ραχόβου και γ) του Πέρα ή Κάτω Μαχαλά.

Στους τρεις αυτούς συνοικισμούς υπάρχουν ακόμη και σήμερα ομώνυμες τοποθεσίες (τοπωνύμια), αλλά και ερείπια και σωροί από πέτρες (τροχαλιές), που μαρτυρούν την ύπαρξη παλιών οικισμών που βρίσκονταν: του μεν Ραχόβου 3-4 χιλ. βόρεια και του Πέρα ή Κάτω Μαχαλά 400-600 μέτρα Ν.-Ν.Δ. του Κερασόβου (Λόγκα). Σε όλους αυτούς τους συνοικισμούς σώζονται, όπως γράφτηκε, ερείπια από εκκλησίες, χάνια, αχυροκαλύβες, μαντριά, νερόμυλοι, αδιάψευστα δείγματα μαρτυριών. Θα εξετάσουμε ένα-ένα ξεχωριστά αυτούς τους τρεις συνοικισμούς, οι οποίοι αποτέλεσαν αργότερα το σημερινό χωριό μας και κατά την εξής σειρά, που πιστεύεται, ότι έχουν ιδρυθεί - κατοικηθεί.

Συνοικισμός Λόγγα ή Λόγκα

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέρθηκε εκτενώς και με ιστορικές μαρτυρίες, πως πήρε την ονομασία, η πόλη - χώρα - Λόγγα. Είναι λέξη Πελασγική - Δωρική και προέρχεται από την κορυφή του βουνού Λύγκου ή Λυγκώνα και σημαίνει χώρα, τόπος όπου ζούσε το άγριο είδος ζώου Λύγκος - Λύγκα (μεταξύ σκύλου - τσακαλιού), και αργότερα Σμο-Λύγκος. Η λέξη είναι σύνθετη από τη Σλάβικη λέξη Σμοκός -μοκός που σημαίνει ποιμνιοστάσιο (στρούγκα) και το Λύγκας = Σμοκό - Λύγκας =

Σμόλυγκας για ευφωνία, δηλαδή σκύλος της στράγκας = Τσομπανόσκυλο.

Λύγξ

Όταν η ιστορία αδυνατεί να εξηγήσει - αποδείξει, τότε το λόγο έχει ο θρύλος, η παράδοση - διήγηση. Έτσι και εδώ. Η μυθολογία λέει πως ο Λύγκος ήταν βασιλιάς και αυτός της Μακεδονίας και επιχείρησε να φονεύσει τον Τριπτόλεμο Μολοσσό, για να θεωρηθεί ότι αυτός διέδωσε την καλλιέργεια των δημητριακών. Θύμωσε όμως, τότε η θεά της γεωργίας, η Δήμητρα, και τον μεταμόρφωσε σε ζώο, από εδώ και το όνομα Λύγκος. Ωραίος πράγματι ο μύθος. Οι μύθοι στην ιστορία γενικά των λαών, έχουν την ίδια σχέση με την ηλικία του ανθρώπου. Όσο ένας λαός είναι στη νηπιώδη κατάσταση αρέσκεται στους μύθους και στις αλληγορικές διηγήσεις. Όταν όμως κανένας από αυτούς τους λαούς είναι κάπως προηγμένος, στην κρίση, στη σοφία, στη μόρφωση, αυτός εφευρίσκει τους μύθους για τους μικρότερους, για να διδάξει προφανώς σε αυτούς μεγάλες αλήθειες.

Κατά την προϊστορική εποχή ο άνθρωπος ευρίσκονταν σε νηπιώδη κατάσταση από άποψη πνευματικότητας και πολιτισμού. Τότε με τη μυθολογία διαιωνίζονταν οι παραδόσεις των λαών, η ιστορία τους και τα έθιμά τους. Μέσα σ' αυτούς ακριβώς τους μύθους ευρίσκονται κλεισμένα τα σπέρματα των ιστορικών αληθειών, σαν μυθικά περικαλύμματα. Ένας τέτοιος μύθος είναι και η περίπτωση της ίδρυσης της πόλης Λόγκα - χώρας της δικής μας, εφόσον έφτασε στις γενιές τις δικές μας με τη διήγηση, δηλαδή το μύθο - παράδοση, ότι στο χωριό μας, βασιλιάς των μυθικών αυτών χρόνων ήταν ο Λόγγας ή Λόγκας. Επομένως, η ίδρυση του χωριού μας ανάγεται στην προϊστορική περίοδο των Πελασγών του 2500 - 2000 π.Χ. ή οπωσδήποτε των χρόνων των Δωριέων 1600 π.Χ.

Στους σημερινούς χρόνους μας, μετά το 1950, σε ανασκαφές θεμελίων

για ανέγερση σπιτιών στη Λόγκα, οι μαστόροι Κιρασοβίτες βρήκαν σε βάθος 1-2 μέτρων, αρχαία τείχη, πέτρινους τάφους, χωμάτινα αγγεία και λέγεται μάλιστα με επίταση ότι βρέθηκε και δάπεδο με ψηφιδωτά καλής κατάστασης.

Όλα όμως αυτά οι νοικοκυραίοι της περιοχής και οι μάστορες τα κάλυψαν γρήγορα - γρήγορα για να χτίσουν τα σπίτια τους, φοβούμενοι οπωσδήποτε επέμβαση της Αρχαιολογίας. Έτσι χάθηκε η μοναδική ευκαιρία να έλθουν στο φως αυτά τα πανάρχαια ευρήματα - αποδείξεις της προϊστορικής παρουσίας του χωριού μας. Κρίμα μεγάλο όμως, Στο σκοπό της σκοπιμότητας, έχει θαφτεί η τοπική μας ιστορία.

Σε άλλο λήμμα, τα τοπωνύμια, θα αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή αυτή, εφόσον σ' αυτή είναι και η Διμόπλη (δίδυμη πόλη).

Συνοικισμός Πέρα ή Κάτω Μαχαλά

Ο συνοικισμός αυτός βρίσκονταν στη θέση-τοποθεσία που και σήμερα αποκαλούμε ακόμη Πέρα Μαχαλά. Το όνομά του το πήρε από το γεγονός ότι μεταξύ του συνοικισμού αυτού και του άλλου συνοικισμού του Λόγκα (Κιρασόβου) αργότερα, τους χώριζε το ποτάμι, ο σημερινός Κακόλακκος, που περνούσε κάτω από τους σημερινούς Ζηλάδες, όπου υπήρχε και ο λεγόμενος νερόμυλος ο Ζηλάδικος. Τότε η κοίτη του ποταμού ήταν εκεί και όχι στη σημερινή του θέση. Σχετική αναφορά έχει γίνει και στο βιβλίο «Εκκλησία - εξωκκλήσια - εικονίσματα και νερόμυλοι του χωριού μας», ότι ο Κακόλακκος γυρίστηκε στη σημερινή του κοίτη το 1922, έχει ζωή 78 χρόνια. Μέσα σ' αυτά τα χρόνια, βλέπουμε τι χαράδρα - βάραθρο έχει δημιουργήσει και πόσο τα στοιχεία της φύσης επηρεάζουν το περιβάλλον του ανθρώπου.

Στα παλιά, αρχαία χρόνια, η τοποθεσία αυτή ήταν συνέχεια του δάσους που κατεβαίνει από ψηλά τα κανναβοκήπια. Κάτω Μαχαλάς, σημαίνει ότι υπήρχε κάποιος άλλος πιο πάνω και αυτός, συγκρινόμενος με αυτόν ήταν ο Κάτω Μαχαλάς (γειτονιά). Να ένα άλλο σημείο που μαρτυράει ότι ο πά-

νω Μαχαλάς ήταν η Λόγκα (Κιράσοβο) και με αυτόν συγκρίνονταν, εξ ου και το όνομά του.

Ο Κωνστ. Δ. Στεργιόπουλος, καθηγητής προπολεμικά στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων, συνέγραψε το βιβλίο «Τοπωνυμικό της Επαρχίας Κόνιτσας» που δημοσιεύτηκε στα «Ηπειρωτικά χρονικά», το 1938, σελ. 230, γράφει, ότι ο Πέρα Μαχαλάς ήταν συνοικία άλλοτε και συγχωνεύτηκε με το Κεράσοβο από ανάγκη τον παλιό καιρό γιατί οι Κιρασοβίτες, δεν μπορούσαν να τους συντρέξουν, να τους βοηθήσουν όταν δέχονταν ληστρικές επιθέσεις στη συνοικία τους, εφόσον μεσολαβούσε το ποτάμι ανάμεσά τους, πόσο μάλλον τον χειμώνα ή σε κακές καιρικές συνθήκες που συνήθως τότε γίνονταν οι ληστρικές και βάρβαρες επιδρομές εναντίον τους. Ιδού, λοιπόν, άλλη μια αξιόπιστη ιστορική πηγή για την ύπαρξη του Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, πέραν του σωζόμενου τοπωνυμίου που μαρτυρά και από μόνο του την ύπαρξη της γειτονιάς αυτής. Ακόμη σημειώνει ο εν λόγω καθηγητής, ότι εκεί υπάρχει και η τοποθεσία Λάμια (στ' Λάμνια) Νότια του Κερασόβου και η παράδοση λέει, ότι στη θέση αυτή που υπήρχε συνοικία, γεννήθηκε κορίτσι, το ποίο αφού μεγάλωσε, έφαγε τους γονείς και τα αδέρφια του. Οι κάτοικοι της συνοικίας αυτής απέδωσαν την ασθένεια (προφανώς από λύσσα) σε δαιμόνια, φοβήθηκαν και προσέφυγαν στο Κεράσοβο. Έχουμε επομένως, δύο εξηγήσεις για τη συγχώνευση με το Κεράσοβο, του συνοικισμού αυτού: τις βάρβαρες και ληστρικές επιδρομές των κακοποιών στοιχείων αφ' ενός και την Λάμια αφ' ετέρου. Μάλιστα για το τελευταίο, μας φόβιζαν οι γιαγιάδες και οι μάνες μας στις μέρες τις δικές μας, όταν ήμασταν μικρά παιδιά και κάναμε αταξίες. Μας λέγαν, κάτσε καλά γιατί θα σε στείλω απέναντι στη «Λάμνια» να σε φάει. Είχε γίνει δηλαδή φόβος και τρόμος, μπαμπούλας για εμάς τα μικρά παιδιά της γειτονιάς της Παπαγιαναϊκής, μια και ήμασταν εκεί κοντά. Έτσι μας λύθηκε και η απορία γιατί μας φοβέριζαν τόσο άγρια τα αγαπημένα μας αυτά πρόσωπα.

Ερείπια σπιτιών ή άλλων χτισμάτων στον Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, δεν σώζονται σήμερα. Μόνο η εκκλησία του Άγιου Νικόλα και αυτή σε χτί-

σμα που είναι νεώτερο, μετά το 1850, αλλά όπως φαίνεται είναι χτισμένη πάνω σε παλιότερα θεμέλια προηγούμενου ιερού ναού. Αυτό φανερώνει ότι παλιοί Ιεροί Ναοί είχαν καταστραφεί από τα θεμέλια και πάνω σ' αυτά χτίστηκε ο νέος ιερός ναός. Πάντως κατά την παράδοση η εκκλησία του Άγιου Νικόλα ήταν η ενοριακή εκκλησία του συνοικισμού Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, προτού συγχωνευθεί - ενωθεί αυτός με τον συνοικισμό του Κερασόβου. Πότε έγινε, άγνωστο. Πιθανό είναι να έγινε αυτό επί Σλαβοκρατίας ή τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, δηλαδή 13ο - 14ο αιώνα, γι' αυτό και δεν υπάρχουν λείψανα (χτίσματα παλιά, σπίτια - καλύβες), που εξαφανίστηκαν και λόγω παρέλευσης αιώνων.

Την ύπαρξη αυτού του μαχαλά, μαρτυράει και το γεγονός ότι εκεί δίπλα από τον Ιερό Ναό, στους κήπους, στα χωράφια, βρέθηκαν και κομμάτια από κεραμίδια - αγγεία. Αυτό θα πει ότι εκεί υπήρχε τα παλιά χρόνια και κεραμοποιείο - αγγειοπλαστείο. Μάλιστα λέγεται και σήμερα ακόμη εκείνο το αμίμητο «Θα σε πάω στον Άϊ Νικόλα να πλάθεις κεραμίδια», μια και κατά τους νεώτερους χρόνους (μετά τη συγχώνευση της συνοικίας, στο Κιράσοβο), ο περιβάλλον χώρος του Άγιου Νικόλα, έγινε το νέο νεκροταφείο του Κιράσοβου.

Συνοικισμός Τριαντάφυλλου - Ριάχοβου

Ο τρίτος αυτός συνοικισμός βρίσκονταν όπως γράφτηκε, βόρεια της Λόγκας, σε απόσταση 1.30 ώρα από τούτη, σε 3-4 χιλ. περίπου. Η λέξη Ριάχοβο, πολύ σωστά και ορθά λέει ο Θωμάς Ζιώγας, λαογράφος από το Κάτσικο, (περ/κό Κεράσοβο, τεύχος 56), ετυμολογικά προέρχεται από ελληνική ρίζα. Στα αρχαία Ελλ. «ραχάς» (= τόπος ψηλός και δασώδης), «ραχός» (= θάμνος, χαμοκλάδι). Έτσι Ράχοβο και χάριν ευφωνίας Ριάχοβο (= δράνα, δρυμός, σύνδενδρος τόπος). Στα Σλάβικα -οβο- κατάληξη σημαίνει πολύ, π.χ. Σανοβό = πολύ σανό, Αρμάτοβο = μεγάλη φορεσιά, ενδυμασία, Μέτσοβο = πολλά μαλλιά.

Άρα Ριάχοβο σημαίνει πολύ σύνδενδρος τόπος και πράγματι τους

χρόνους του παλιούς, αλλά και σήμερα ακόμη, ο τόπος έτσι είναι. Τότε, όμως τα παλιά χρόνια τα μέρη αυτά του Ριαχόβου, ήταν πιο ομαλά. Δεν υπήρχαν τα σημερινά μεγάλα βάραθρα και ξηρόλακκοι, που το φθινόπωρο και την άνοιξη γίνονται αδιάβατα, λόγω των πολλών νερών που δέχονται. Ο τόπος ήταν μεν μια χηβάδα, αλλά όχι στα σημερινά δεδομένα. Ήταν βατός και καλοδουλεμένος δρόμος που συνέδεε τους δυο συνοικισμούς Ριαχόβου - Κερασόβου. Οι φοβερές και τρομερές απότομες σήμερα χαράδρες, που βλέπουμε π.χ. στη Ντουραλή, στα Φονικά, στον Καλόγερο, στη Σόλιστα, στα Χάνια - άγιο Θεοδόση, δημιουργήθηκαν κατά τους τελευταίους χρόνους της τουρκοκρατίας, λόγω των χιλιάδων αιγοπροβάτων και άλλων ζώων που έβοσκαν στα ενοικιαζόμενα αυτά μεγάλα λιβάδια από τους Μπέηδες - Αγάδες του χωριού. Αυτά αποψίλωσαν τις περιοχές αυτές από την φυσική προστασία (δέντρα - φυτά - χόρτα - ξερρά φύλλα) κ.ά. με αποτέλεσμα τα φυσικά στοιχεία της φύσης, κυρίως οι νεροποντές και οι πολλές χιονοπτώσεις, να δημιουργήσουν τους ορμητικούς ξηρόλακκους και αυτοί με τη σειρά τους τα φοβερά - τρομερά αυτά φαράγγια που βλέπουμε σήμερα. Το ότι ήταν παλιά ομαλός και ευκολοδιάβατος ο τόπος αυτός, το μαρτυράει τρανότατα και το παρακλάδι της Ρωμαϊκής - Βυζαντινής Εγνατίας οδού που ερχόταν από Γρεβενά, έβγαινε στου Βέργου, ακολουθούσε το προσήλιο της κορυφογραμμής Μπέκου (Ταμπούρι) - Ντουραλή - Γύφτισσα - Περιβόλι - κορυφογραμμή αυτού μέχρι κάτω Σαραντάπορο - Β. Ήπειρο (Λευσκοβήκι).

Σώζονται ακόμα και σήμερα δείγματα γκαλντεριμιού ψηλά εκεί στην κορυφογραμμή. Άλλο μικρότερο παρακλάδι κατέβαινε και περνούσε από τον συνοικισμό του Ριάχοβου - Τριαντάφυλλου - Άγιου Θεοδόση - Ριαχοβίτσα - Σαραντόπορου. Εδώ υπήρχαν, τα παλιά χρόνια τα Χάνια, «πανδοχεία» όπου διανυκτέρευαν οι διαβάτες, οι ταξιδεμένοι, τα караβάνια με τα ζώα τους. Το τοπωνύμιο σώζεται μέχρι σήμερα. Ο σταθμός αυτός πρέπει να ήταν μεγάλος γιατί το τοπωνύμιο αναφέρεται στον πληθυντικό αριθμό «Χάνια» και όχι στο «Χάνι». Εξυπηρετούνταν φαίνεται μεγάλος αριθμός ταξιδιωτών. Σημειωτέο, δε, ότι τα χρόνια της εποχής εκεί-

νης γίνονταν σε απόσταση μιας ημέρας πορείας το ένα από το άλλο. Εξάλλου η θέση του χωριού μας, ήταν ένα από τα 3-4 περάσματα της Πίνδου από Ανατολή προς Δύση (Κων.πολη - Θράκη) και Βορρά - Νότου (Σλάβοι - Νότιος Ελλάδα). Γι' αυτό και οι κάτοικοι του Ριαχόβου την «πλήρωναν» πάντοτε πολύ ακριβά, εφόσον ήταν μέσα στο διάβα τους.

Το πότε ακριβώς χτίστηκε (ιδρύθηκε) ο συνοικισμός του Ριαχόβου, αυτό παραμένει σκοτεινό σημείο. Δεν βρέθηκαν παρά την επίπονη έρευνα που έγινε, παρά μόνο λίγα στοιχεία, τα οποία και σαφώς φανερώνουν την αρχαία ύπαρξη του συνοικισμού αυτού. Τα αρχεία του χωριού μας, είχαμε την μεγάλη ατυχία να καούν το 1913, στην επανάσταση που έκανε το χωριό μας, προτού ακόμη ελευθερωθεί η Ήπειρος από τους Τούρκους. Τα στοιχεία αυτά είναι: Πρώτα - πρώτα η ύπαρξη παλιού μοναστηριού στη θέση άνω Γκρέμαση της Ραχοβίτσας, το οποίο ανήκε στον συνοικισμό του Ριαχόβου. Αν ήταν ανδρώο ή γυναικείο, δεν έχει διευκρινισθεί. Λέγεται πάντως πως ήταν μεγάλο μοναστήρι με πολλά χτίσματα, πολλούς υποτακτικούς (εργάτες) και χιλιάδες αιγοπρόβατα και μεγάλα ζώα (βοοειδή και φορτηγά). Λίγες πληροφορίες για το μοναστήρι αυτό, δίνει και ο συγχωριανός μας Γ. Κωταδήμος στο βιβλίο του (ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ).

Μάλιστα η άποψή του είναι ότι χτίστηκε το 500 μ.Χ. και καταστράφηκε το 1150 - 1200 μ.Χ. Από ποια στοιχεία προκύπτουν αυτά, δεν αναφέρεται. Το γεγονός όμως παραμένει ένα. Το μοναστήρι υπήρξε εκεί, σώζονται μέχρι σήμερα λείψανά του, ελάχιστα βέβαια και αυτά. Είναι λίγα τείχη και μάζες από πέτρες. Πολλοί Κερασοβίτες μέχρι σήμερα, λάθρα βέβαια, έκαναν ανασκαφές, ψάχνοντας προφανώς για αντικείμενα του μοναστηριού ή κρυμμένους θησαυρούς. Αν βρήκαν ή όχι το ξέρουν αυτοί οι ίδιοι. Πάντως διαδόθηκε ότι βρέθηκαν κάποιο θυμιατήρι και κάποια καντήλια τα οποία κατέληξαν σε χέρια Κιρασοβιτών ρεκτών σ' αυτά τα αρχαία αντικείμενα. Η τύχη τους βέβαια αγνοείται. Ίσως αυτά να μαρτυρούσαν και ασφαλώς από την ηλικία τους και την ηλικία του μοναστηριού. Κρίμα και άδικο να μην εμφανίζονται τέτοιας αρχαιολογικής

αξίας ιστορικά ντοκουμέντα του χωριού μας. Όποιοι ή όποιος κατέχουν παντός είδους στοιχεία π.χ. αντικείμενα, χαρτιά, ή ότι άλλο, γίνεται για μια ακόμη φορά θερμή έκκληση να τα παρουσιάσουν.

Έχουν ιερή προγονική υποχρέωση, να δουν το φως της δημοσιότητας, είναι η προγονική μας κληρονομιά, η ιστορία μας, οι ρίζες μας, η ίδια η ζωή μας. Να την θυμηθούν οι παλιοί, να την μάθουν οι νέες γενιές των νεοελλήνων Κερασοβιτών. Να βγει από την μούχλα των σεντουκιών, να δει το άπλετο Κερασοβίτικο φως. Τα γεγονότα ξεχνιούνται, σβήνουν, λησμονούνται, χάνονται, αν δεν καταγραφούν. Έχουμε πικρή εμπειρία από αυτό, εμείς οι Κερασοβίτες. Αν υπήρχε η καταγραφή, ίσως και σήμερα τα πράγματα να ήταν πολύ διαφορετικά. Να γνωρίζαμε καλύτερα τις ρίζες μας, να μην ψάχναμε ανά την Ελλάδα για να βρούμε λίγα ψίχουλα για το χωριό μας και τους Κερασοβίτες προγόνους μας, οι οποίοι πράγματι υπήρξαν αντρείοι πολεμιστές, γενναίοι, ατρόμητοι, παλικάρια.

Το ότι το παλαιομανάστρι είχε μεγάλη ιδιοκτησία, από χωράφια - βοσκότοπους - δάση, στην όλη περιοχή του Ριαχόβου, αυτό αποδεικνύεται καθαρά και από αναφορές υπομνήματα που συντάσσονταν και υποβάλλονταν επί σειρά ετών από τους προέδρους του χωριού μας, τους χρόνους που διεξάγονταν και διεξάγονται και σήμερα ακόμη, οι αγώνες για τα δάση του Ριαχόβου, δηλ. για την κυριότητα αυτού, αν ανήκει στο Ελληνικό Κράτος (Δημόσιο) ή στην ολότητα των κατοίκων του χωριού μας (συνιδιόκτητο). Περισσότερα γι' αυτό στο βιβλίο «Η ιστορία του Δάσους Κερασόβου».

Δεύτερο στοιχείο που φανερώνει την αρχαία ύπαρξη του συνοικισμού του Ριαχόβου, είναι οι πέτρινοι τάφοι που βρέθηκαν εκεί στα χωράφια από Κερασοβίτισσες γυναίκες και ήταν χωμάτινα αγγεία και μεταλλικά νομίσματα. Δεν τα περισυνέλεξαν αυτές, σαν αγράμματες που ήταν δεν γνώριζαν την μεγάλη ιστορική - προγονική αξία τους. Έτσι έμειναν εκεί που βρέθηκαν στη λησμονιά, στη ξεχασιά του χρόνου. Λέγεται και εδώ ότι μερικά από αυτά, έπεσαν σε χέρια αρχαιοκαπήλων Κερασοβιτών και κοντωχωριανών μας, ίσως να είναι και έτσι.

Ο Κώστας Δ. Στεργιόπουλος, καθηγητής της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, στο σύγγραμμά του «Το τοπωνυμικό της Επαρχίας Κόνιτσας», που δημοσιεύτηκε στα «Ηπειρώτικα χρονικά» του 1938, σελ. 168 και 216, γράφει: Το Ράχοβο είναι τοποθεσία Κερασόβου (B), σε απόσταση τριών χιλιομέτρων. Κατά την παράδοση το Ράχοβο είχε 19 οικογένειες που το εγκατέλειψαν οι κάτοικοί του, γιατί αυτοί δεν μπορούσαν να υποφέρουν τις επιδρομές των κακοποιών στοιχείων και των Αλβανών, που περνούσαν μέσω της κεντρικής αυτής οδού που οδηγούσε προς την Μεκαδονία. Μαζί τους πήραν, οι Ραχοβίτες, εκτός από τα άλλα πράγματά τους και την εικόνα της ΘΕΟΤΟΚΟΥ, που είχε χρονολογία αγιογράφησης το 1777. Ο δε Πέρα Μαχαλάς που χωρίζονταν από το Κεράσοβο με το Βουρκοπόταμο και μη μπορώντας να επικοινωνεί μαζί του, για να αντιμετωπίσει και αυτός τις ληστρικές και βάρβαρες επιδρομές αναγκάστηκε και αυτός να συγχωνευθεί με το Κεράσοβο. Το πότε (χρονολογία) συγχωνεύθηκε - ενώθηκε ο Πέρα ή Κάτω Μαχαλάς με το Κεράσοβο, αυτό δεν διευκρινίζεται. Πάντως προ του Ριαχόβου, δηλαδή του 1780. Εκείνο που έχει σημασία μεγάλη, είναι, ότι λόγοι υψίστης ανάγκης και ασφάλειας εξανάγκασαν και τους δύο αυτούς συνοικισμούς, του Ριαχόβου και Πέρα Μαχαλά να συνενωθούν με τον τρίτο συνοικισμό του Κιρασόβου και να αποτελέσουν ένα ενωμένο και ενιαίο χωριό, ώστε να μπορεί να αντιστέκεται και να αμύνεται με επιτυχία στους δύσκολους και φοβερούς εκείνους χρόνους της Σλαβικής και Τουρκικής κυριαρχίας. Η αντρειοσύνη και η γενναιότητα των κατοίκων του είναι αποδεδειγμένη τρανότατα, όπως θα δούμε σε άλλα κεφάλαια. Πέραν αυτών, από την ιστορική αυτή πηγή μαθαίνουμε ακόμη, ότι οι Ραχοβίτες, φέραν όλα τα υπάρχοντά τους στο Κιράσοβο, όπως και της εικόνα της ΘΕΟΤΟΚΟΥ του 1777. Στην απογραφή των αγίων εικόνων της εκκλησίας μας που έγινε το 1998, από τον γράφοντα, δεν βρέθηκε τέτοια παλιά εικόνα της Θεοτόκου, αν και ρώτησα επισταμένα τον Παπά - Σπύρο. Τι άραγε έγινε αυτή η Ραχοβίτισσα ιστορική - αρχαιολογική εικόνα του 17ου αιώνα; Ποιοι ή ποιος αρχαιοκάπηλος την έκλεψε από την εκκλησία μας και πότε έγινε αυτό; Ποιοι ευθύνονται γι' αυτό; Πολλά τα ερωτήματα και απάντηση καμιά. Το

γεγονός είναι ότι στο χωριό μας δρούσαν σπείρες αρχαιοκάπηλων και αυτό είναι σε όλους κοινό μυστικό. Μια τέτοια συζήτηση, αν θυμάμαι καλά, έγινε την δεκαετία του 1950, μάλλον 1955 - 1958, όταν εξαφανίστηκε κάποια εικόνα από την εκκλησία μας. Μάλλον θα επρόκειτο για την εικόνα της Θεοτόκου, που έφεραν οι Ραχοβίτες. Τι απέγινε η έρευνα, δεν γνωρίζουμε. Παιδί τότε του Γυμνασίου, της φτώχειας και δυστυχίας, που δεν είχαμε ούτε και το ψωμί πολλές φορές, τέτοια πράγματα και ζητήματα θα παρακολουθούσαμε;

Σήμερα υπάρχει στο Ιερό της Εκκλησίας μας μια εικόνα διαστάσεων περίπου 0.40 x 0.30 εκ. του μέτρου της Παναγίας μας, με χρονολογία του 1786. Να είναι αυτή του Ριάχοβου, μάλλον απίθανο φαίνεται. Πάντως στο θέμα αυτό της αρχαιοκαπηλίας πρέπει να είχε επέμβει και η Αστυνομία του χωριού μας. Ζητήθηκαν πληροφορίες το 1998, αλλά απάντηση δεν δόθηκε. Τώρα που ήρθε στο φως η ιστορική αυτή πηγή του Κ. Στεργιόπουλου για το Ράχοβο και Κάτω Μαχαλά, σκέφτομαι και μονολογώ πως μεγάλο δίκιο είχε ο γείτονάς μου που μου έλεγε το καλοκαίρι του 1998, κάτω από τον βαθύσκιο του γέρου πλάτανου της πλατείας μας, πως οι εικόνες που είχαν έρθει από το Ριάχοβο στο Κεράσοβο, ήταν ντάνες ολόκληρες και δεν χωρούσαν πουθενά, αφού και στο κοιμητήριο εκεί δίπλα στην εκκλησία μας, είχαν αποθέσει οι μακαρίτες απόγονοι μας. Εκατό, διακόσιες ήταν; Κανένας δεν γνωρίζει τον ακριβή αριθμό, Ήταν όμως ντάνες ολόκληρες. Τι απόγιναν όλες αυτές; Πού πήγαν, τι έγιναν, πώς εξαφανίστηκαν, κανένας δεν έδινε λόγο πουθενά; Τι ρωτάω ο αφελής, η απάντηση είναι η ίδια με την εικόνα της Θεοτόκου, τις εξαφάνισαν αρχαιοκάπηλοι που δρούσαν στο χωριό μας. Μόνο δυο έχουν απομείνει (βλεπ. βιβλίο Εκκλησία - εξωκκλήσια - εικονίσματα και νερόμυλοι του χωριού μας). Μάλιστα η μία από αυτές πρέπει να είναι από το παλιομάναστρι αφού είναι αφιερωμένη στον γενέθλιο του Άϊ - Γιάννη του Πρόδρομο. Και τούτο συμπεραίνεται από το γεγονός ότι στην από 18/3/1957 αναφορά του προέδρου της Κοινότητας μας προς τον Υπουργό Γεωργίας για το ζήτημα της κυριότητας του δάσους Ριαχόβου, μεταξύ

Δημοσίου και της ολότητας των κατοίκων του Κερασόβου (βλεπ. και σχετικό βιβλίο), ισχυρίζεται ότι η περιοχή Ριαχόβου ήταν «Βακούφι» του παλιομονάστρι της Γκρέμασης της Ραχοβίτσας που ήταν αφιερωμένο στο γενέθλιο του Άι - Γιάννη του Προδρόμου. Αυτό γίνεται ακόμη πιο πιστευτό και αληθινό, γιατί τα χρόνια εκείνα, ζούσε ακόμη ο γραμματέας της Κοινότητάς μας ο Ευάγγελος Παππαγεωργίου, (Βαγγέλης Παππός κατ' ευφημισμό), επειδή ήταν γιος του Παπαγιώργη - Κωτούλα και πολύ γνώστης κατά συνέπεια των πραγμάτων και ζητημάτων του χωριού μας, πόσο μάλλον των εκκλησιαστικών.

Ακόμη θεωρώ πολύ πιθανό από την εικόνα της Θεοτόκου αυτής, που κατά τις διηγήσεις του αφέντη Νικόλα Παπανικόλα, είχε το όνομα η «Κλαδαριώτισσα», λόγω του ότι εκεί γύρω από τον ιερό ναό της στο Ριάχοβο, οι Ραχοβίτες «βάζαν» έφτιαχναν κλαδαριές για τα ζώα τον χειμώνα, να χτίστηκε και η κεντρική μας εκκλησία στη μνήμη της. Είναι χτίσμα μεταγενέστερο από τον ερχομό των Ραχοβιτών στο Κεράσοβο, δηλαδή το 1812, διαφορά 32 χρόνια. Αυτός όμως ο συλλογισμός έρχεται σε αντίθεση με τις διηγήσεις - παραδόσεις, ότι εκεί προϋπήρχε άλλος ή άλλοι ιεροί ναοί που ήταν αφιερωμένοι στην Θεοτόκο Μαρία. Πάντως όλες οι εκδοχές είναι πολύ πιθανές. Πιο ορθή όμως φαίνεται να είναι η προϋπαρξη άλλων ιερών ναών, αν συσχετιστεί και με το γεγονός ότι ο μαχαλάς από κάτω, ονομάζονταν και ονομάζεται και σήμερα «Βαρόσι ή Βαρόζι», που σημαίνει χριστιανική συνοικία, έξω προάστειο από κάποιο ειδωλολατρικό κέντρο (χωριό - πόλη - οικισμό). Και εδώ η ύπαρξη τέτοιου κέντρου αποδεικνύεται από την εύρεση των ρωμαϊκών λουτρών, που λείψανα αυτών βρέθηκαν κατά την ανέγερση του κοινοτικού καταστήματος.

Άλλη μαρτυρία για την πολύ παλιά ύπαρξη του συνοικισμού αυτού του Ριαχόβου έχουμε και από τα επίθετα των κατοίκων του.

Ο Κ. Στεργιόπουλος γράφει, πως το Ριάχοβο το 1780 που συγχωνεύθηκε με το Κιράσοβο, είχε 19 οικογένειες. Η αναφορά όμως του προέδρου της Κοινότητάς μας το 1957, προς το Υπουργείο Γεωργίας, καταγράφει

τις εξής οικογένειες που ήρθαν από το Ριάχοβο στο Κιράσοβο:

1) Παπαθανασίου	=	2
2) Παπαγιανναίων	=	3
3) Μωραΐτη	=	4
4) Τέληδων	=	5
5) Νταγκουβαναίων	=	6
6) Τζιόλα	=	7
7) Νάκου	=	8
8) Μαυρογιάννη	=	1
9) Αθ. Τόλη	=	1
10) Ποντίκα	=	9
11) Χριστάνα	=	<u>1</u>
ΣΥΝΟΛΟ		47

Γνωρίζουμε όμως πως τα χρόνια εκείνα οι οικογένειες ζούσαν κατά το πατριαρχικό σύστημα, δηλαδή, όλοι μαζί (παππούδες - παιδιά - εγγόνια) και ήταν φυσικά πολυπληθείς. Αν υποθέσουμε ότι κάθε τέτοια οικογένεια είχε τουλάχιστον, 8-10 ψυχές, τότε συνολικά οι Ραχοβίτες κάτοικοι ήταν $47 \times 10 = 470$ άτομα - ψυχές, το 1780. Προφανώς ο Κ. Στεργιόπουλος έγγραφε λανθασμένα για 19 οικογένειες, ενώ θα επρόκειτο για 19 σπίτια, που ανταποκρίνεται και στην αλήθεια, αλλά και από τις βρισκόμενες αχυροκαλύβες, νερόμυλους, χάνια και μαντριά της περιοχής αυτής, αψευδείς μάρτυρες της πραγματικότητας μέχρι σήμερα, τις γενιές τις δικές μας.

Ένα από τα επίθετα αυτά, του Ραχοβίτη Παπαγιάννη, το κανονικό του (επίθετο), προτού βέβαια γίνει ιερωμένος (παπάς) άγνωστη αυτή η χρονολογία, αλλά πάντως προτού γίνει η συγχώνευση του συνοικισμού αυτού με το Κιράσοβο, δηλ. πρό του 1780, ήταν Βαλλαάς ή Βάλλας. Από

διηγήσεις του αφέντη Νικόλα Παππανικόλα και του μακαρίτη του πατέρα μας, γνωρίζουμε πως εμείς η Παππαγιαναϊκή φάρα, έχουμε σαν κανονικό επίθετο το προαναφερόμενο, αλλά με την ιερωσύνη του Γιάννη και Νικόλα (πατέρας - γιος) το επίθετό τους άλλαξε και λησμονήθηκε το Βάλλας. Έτσι από τότε απέκτησαν άλλα επίθετα. Αυτή είναι η αλήθεια και το σωστό. Γεννιέται μόνο μια απορία. Μόνο ένας Βάλλας υπήρχε, μια οικογένεια Βάλλας υπήρχε στο Ριάχοβο, δεν ήταν άλλοι Βαλλάδες; Αν υπάρχουν, τι έγιναν, πού πήγαν, ήλθαν καθόλου στο Κιράσοβο; Πολλά τα ερωτήματα, αλλά κανένας δεν ασχολούνταν με τις απαντήσεις. Από τον καιρό που άρχισε ο γράφων να ασχολείται με την έρευνα και καταγραφή της ιστορίας του χωριού μας (προ 12ετίας), είχε τάξει σαν πρώτο μέλημα να ερευνήσει και να βρει τις πατρογονικές ρίζες της Φάρας μας. Αν αληθεύει ότι το κανονικό μας επίθετο ήταν Βάλλας και ότι είχαμε την καταγωγή από τα Κανάλια της Καρδίτσας, όπως μας διηγούνταν οι πρόγονοί μας, δηλαδή ήμασταν επίλυδες (ξένοι - φερτοί) στα μέρη μας. Η ευκαιρία για να διαπιστωθεί αυτό, του δόθηκε το 1998. Ευρισκόμενος στη Λάρισα, στον πρωτοξάδερφο, πρόεδρο Πρωτικών, Ναπολέοντα Γιάννη Ζούκα, τώρα εφέτη, πληροφορήθηκε από φιλικό Καναλιώτικο ζευγάρι, ότι στα Κανάλια Καρδίτσας όντως υπήρχε φάρα με το επίθετο Βάλλας, ενώ ο γραμματέας της Κοινότητάς τους, στον οποίο είχε απευθυνθεί ο γράφων με επιστολή του ζητώντας πληροφορίες, αν υπήρχε τέτοιο επίθετο, δεν καταδέχτηκε να απαντήσει. Ας είναι καλά ο άνθρωπος, τον χαρακτήρα του έδειξε ποιος είναι. Έχοντας αυτό το δεδομένο αναχώρησε με τα ζευγάρια (εξαδέλφων και φιλικό) για το χωριό στις 7 Νοεμβρίου. Στις 8 μμ έφτασαν στην πλατεία του χωριού, στο καφενείο. Εκεί σκέφτηκε ο γράφων να παίξει ένα τέχνασμα για να διαπιστώσει, αν πράγματι οι Βαλλάδες φύγαν από τα Κανάλια και ήλθαν στα μέρη μας ή συνέβηκε το αντίθετο, δηλαδή φύγαν αυτοί και ήλθαν στα Κανάλια. Λέει στο Καναλιώτικο ζευγάρι το τέχνασμα, συμφώνησαν όλοι τους και τότε τους παρακάλεσε να φωνάξουν να έλθει εκεί στο καφενείο, να συναντηθούν με τον γηραιότερο από τους Βαλλάδες. Πράγματι, έτσι έγινε. Σε λίγα λεπτά, έρχεται και παρουσιάζεται μπροστά μας ένας ψηλός αρρενωπός και λευκομελα-

χρινός λεβεντόγερος, 82 ετών. Του συστήθηκε ο γράφων σαν Δημήτρης Βάλλας, από την Κόνιτσα της Ηπείρου, όχι σαν Κιρασοβίτης, τότε αυτός με βλέμμα ίσιο, καθαρό και με χαμόγελο στα χείλη μου λέει περήφανα και καμαρωτά, εγώ Τηλέμαχος Βάλλας από το Κεράσοβο της Κόνιτσας. Τότε και ο γράφων εξηγεί ότι και αυτός Κιρασοβίτης είναι και ομολογεί το τέχνασμα. Αγκαλιαστήκανε και κλάψανε από συγκίνηση και χαρά. Ήταν στιγμές μεγάλες, ιστορικές θα έλεγε, γιατί μετά από 7 περίπου γενιές (200 χρόνια), βρέθηκαν να ανταμώσουν εκείνη τη νύχτα στο χωριό Κανάλια της Καρδίτσας. Του εξιστόρησε όλα τα πράγματα - γεγονότα και τις διηγήσεις των προγόνων μας. Όχι, του λέει, δεν είμαστε Καναλιώτες, Κιρασοβίτες είμαστε. Από εκεί έφυγαν και ήλθαν και εγκαταστάθηκαν εδώ οι πρόγονοί μας, γύρω στα 1750 - 1800, όπως μας λέγαν και εμάς οι δικοί μας γέροι, βοσκοί ήταν. Έβοσκαν ζώα στο μεγάλο Μοναστήρι της Λοξάνδρας, εδώ στα μέρη μας. Τα Κανάλια χτίστηκαν γύρω στα χρόνια αυτά, επειδή είχε καλό κλίμα, δροσερό και πολλά νερά και μακριά από τις αρρώστιες του Κάμπου. Βαλλάδες είμαστε πάρα πολλοί. Σήμερα υπάρχουν διασκορπισμένοι σε όλη την Θεσσαλία και Λαμία. Εδώ στα Κανάλια μένω εγώ με τη γυναίκα μου. Τα παιδιά μου μένουν και δουλεύουν στην Καρδίτσα. Αν ερχόσουν προ 10 ετών, τότε ζούσε ένας γέρο - Βάλλας που γνώριζε ακόμη περισσότερα για τη γενιά μας, τη φάρα μας, το σόϊ μας. Από την κουβέντα που έγινε διακρίναμε πως δεν ήταν μόνο οι Βαλλάδες που πήγαν και εγκαταστάθηκαν στα Κανάλια και στα άλλα γύρω χωριά, αλλά και άλλες Κερασοβίτικες οικογένειες, όπως οι Τσιατσιάδες, οι Κυρίτσηδες, οι Μπεκαίοι, οι Παπαδημητρίου κ.ά.

Το περίεργο σε όλη αυτή την ιστορία είναι ότι εκεί στα Κανάλια της Καρδίτσας, έχουν δουλέψει πολλές παρέες μαστόρων του χωριού μας, προπολεμικά, αλλά και μετά τον πόλεμο του 1940. Ακόμη και ο μακαρίτης ο πατέρας μας. Αν έγκαιρα είχε γίνει η γνωριμία, θα γνωρίζαμε τα πράγματα και γεγονότα, εφόσον τότε ζούσαν ακόμη οι γέροντες που τα γνώριζαν από διηγήσεις άλλων γεροντότερων. Μάλιστα η παρέα του Αλέξη Παπακώστα, είχε κτίσει τα μισά Κανάλια, το ομολογούν και οι ίδιοι οι

*Κανάλια Καρδίτσας, Ιούνιος 1999. Ζεύγος
Τηλ. Βάλλα,, ο γράφων και Κ. Εξάρχου*

σημερινοί Καναλιώ-
τες. Το γέρο Τηλέ-
μαχο Βάλλα, 82
ετών, τον επισκέ-
φθηκα και τον Ιού-
νιο του 1999 στα Κα-
νάλια. Το καλοκαίρι
στις 11 και 12
Αυγούστου του 2000
(Παρασκευή - Σάβ-
βατο) μου ανταπέδω-
σε την επίσκεψη. ήρ-
θε, μαζί με τους δυο
γιούς του, Παντελή
και Δημήτρη, στο
Κιράσοβο. Να
προσκυνήσουν και
να γνωρίσουν τα
άγια χώματα των
προγόνων τους.
Ήταν η μεγάλη επι-
θυμία του γέρο Τηλέ-
μαχου. Θα έρθουνε,
μου έλεγε, το θέλει
πάρα πολύ η ψυχή
μου, να δω από κοντά
το χωριό των προγό-
νων μας. Και πράγμα-
τι τα παιδιά του εκ-
πλήρωσαν με χαρά
την επιθυμία του πα-
τέρα τους, αλλά που

ήταν και δική τους. Ήταν ένα γρήγορο - φευγαλέο 24ωρο ευλαβικό προσκύνημα στη γη των προγόνων τους. Εύχομαι ο καλός Θεός μας, να έχει καλά στην υγεία αυτόν τον μακρινικό - αλαργινό συγγενή μας γέρο Τηλέμαχο, να ξαναεπισκεφθεί τη γη των προγόνων του.

Από τη διήγηση αυτή προκύπτει, ότι όταν οι Ραχοβίτες, εγκατέλειψαν το συνοικισμό τους, το 1780, διασκορπίστηκαν, άλλες οικογένειες, ήρθαν στο Κιράσοβο, όπως οι προαναφερόμενες και άλλες μετανάστευσαν σε άλλα μέρη, κυρίως όμως της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας (Χάσια). Οι κλάδοι αυτοί των Βαλλάδων, Τσιατσιάδων, Κυριτσαίων, Μπεναίων, Παπαδημητριάδων, (οι τελευταίοι δυο δεν υπάρχουν σήμερα στο Κιράσοβο), ήταν ξενόφερτοι στα μέρη αυτά της Θεσσαλίας (επίλυδες). Έχουν προαναφερθεί οι λόγοι που τους ανάγκασαν να φύγουν από τα μέρη μας. Μάλιστα δεν είναι μόνο αυτές οι οικογένειες, οι κλάδοι αυτοί, που φύγαν από το Ριάχοβο, από το Κιράσοβο και τον Πέρα Μαχαλά, είχαν φύγει πολλές, π.χ. ο προπάππος μας, ο Δημήτρης Γκουγκέτας ή Λάμος, (πατέρας της γιαγιάς μου Παναγιώτας Γ. Σαμαρά), είχε αγοράσει μεγάλο χτήμα με τον αδερφό του μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881, στο Καζακλάρι της Λάρισας, τον σημερινό Αμπελώνα. Τους δηλητηρίασαν οι «κολίγοι» του κάμπου και έτσι η προγιαγιά μου Μαρία, το γένος Γαλάνη, το πούλησε το χτήμα και επέστρεψε και πάλι στο Κιράσοβο, φοβούμενη μη πάθει και αυτή τα ίδια, όπως και μοναχοκόρη της η Πανάγιω, τότε μόλις (5-7) χρονών κοριτσάκι. Αργότερα παντρεύτηκε τον παπού μου Γιώργο Κ. Βάλλα Παππαγιάννη - Σαμαρά. Η δε προγιαγιά μου Μαρία χήρεψε μόλις 24 χρονών αφού έχασε τον άντρα της σε ηλικία 30-32 ετών. Δεν ξαναπαντρεύτηκε. Το σπίτι και το χτήμα κάτω από αυτό, ήταν της γιαγιάς μου, από αυτό και η «κορτσιά της Λάμως» που λέμε σήμερα.

Το επίθετο Βάλλας το πήραν άνθρωποι Ρωμαϊκής ή Ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι διέμειναν συνεχώς σε φρούρια, τα οποία οι Λατίνοι ονόμαζαν Κάστρα Βαλλάτα, δηλαδή στρατόπεδα περιχαρακωμένα, οχυρωμένα. Οι άνθρωποι αυτοί από το λαό λέγονταν, κατά την συνήθειά του να

παρωνυμεί (να δίνει παρατσούκλια), σε εκείνους που είχαν μια επαγγελματική ή στρατιωτική ιδιότητα, ή τέλος από κάποια άλλη ασχολία, π.χ. Σαμαράς που δηλώνει τεχνίτης στην κατασκευή σαμαριού, Τσοπάνος που δηλώνει αρχηγός κάποιου κοπαδιού ζώων, ή μιας φυλής ανθρώπων που κατοικούν σε μια πεδιάδα, κοιλάδα, χωριό κ.ά. Άρα Βαλλαάς ή Βάλλας = φύλακας των συνόρων, των άκρων, ακρίτας κατά τους Βυζαντινούς χρόνους.

Ο Λατίνος ιστορικός Τάκιτος, που ήκμασε τον Β' αιώνα (200) μ.Χ., λέει ότι ο αυτοκράτορας της Ρώμης Τιβέριος, κατά τον Α' αιώνα (100) μ.Χ. απέστειλε στη Μακεδονία - Ήπειρο «πολυάριθμους Ρωμαίους αποικιστές». Επίσης και ο Βυζαντινός χρονογράφος Κίνναμος αναφέρει ότι κατά τον Στ' αιώνα (600) μ.Χ. πολλές χιλιάδες κατοίκων της Απουλίας, περιοχής της Ιταλίας, για να αποφύγουν τους Γερμανούς επιδρομείς - Γότθους - κατέφυγαν «επέκεινα της Αδριατικής θάλασσης εις Ήπειρο και Αλβανία».

Το σύστημα αυτό των Ρωμαίων - Λατίνων αυτοκρατόρων, δηλαδή τα Κάστρα - Βαλλάτα το πρώτο εφαρμοζόμενο υιοθετήθηκε και συνεχίστηκε μετέπειτα και από τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, ιδίως από τον Ιουστινιανό τον Μέγα το 527 μ.Χ., αλλά τώρα ονομάζονταν ακρίτες.

Κατά συνέπεια των όλων αυτών προκύπτει καθαρά, ότι το Ράχοβο ή Ριάχοβο, κατοικήθηκε τουλάχιστον τον Α' αιώνα (100) μ.Χ, την Ρωμαϊκή εποχή, εφόσον τα εδάφη, τα μέρη εκείνα ήταν μεγάλης στρατιωτικής σημασίας φυλάκια - στενά μεταξύ Ανατολής - Δύσης και Βορρά - Νότου (περάσματα). Οι κάτοικοι του χωριού, όσοι βέβαια είχαν Λατινική καταγωγή μετά τον διαχωρισμό της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, σε ανατολικό κράτος (πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη) και Δυτικό κράτος (πρωτεύουσα τη Ρώμη - Ιταλίας) την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου 324 μ.Χ., εξελληνίσθησαν, έγιναν ορθόδοξοι χριστιανοί και έτσι απέκτησε ομοιογένεια ο συνοικισμός Ριάχοβο. Συμπέρασμα το Ριάχοβο ιδρύθηκε και έζησε σαν συνοικισμός τουλάχιστον από το 100 μέχρι το 1780 μ.Χ. που συγχωνεύθηκε με τον συνοικισμό του Κιρασόβου, δηλαδή περίπου 1680 χρόνια.

Κάτοικοι

Η Ήπειρος υπήρξε πάντοτε μια ορεινή περιοχή της Ελλάδας, που καταλάμβανε αρχικά την μεταξύ του Αχελώου ποταμού ή αργότερα του Αμβρακικού κόλπου και Γεναύσου (Σκούμπη) ποταμού, παρά την Αρχαία Επίδαμνο (Δυρράχιο Αλβανίας), περιοχή και είχε ανατολικά σύνορα την κορυφογραμμή της Πίνδου μέχρι ψηλά τη λίμνη Λιγνηδών (Μ. Πρέσπα) και δυτικά το Ιόνιο πέλαγος. Μέσα στο ευρύτερο γεωγραφικό αυτό χώρο, αλλά στην στενότερη γεωγραφική περιοχή του Βουνού (όρους) Λυγκώνα (Λύγγου ή Λύγκου - Σμο-Λύγκου), όπως αναφέρεται από τον Ρωμαίο ιστορικό Τίτο Λίβιο (42, 14) και τον επίσης ιστορικό Στέφανο Βυζάντιο (στη λέξη Πιάλαια) και της Τυμφαίας χώρας, βρίσκεται η κοιλάδα του Σαραντάπορου με τα χωριά της. Ένα από αυτά, όπως έχει αναφερθεί και σε άλλα κείμενα, είναι και το Κιράσοβο, το χωριό μας. Μέσα σ' αυτή την ορεινή και δύσβατη περιοχή ζούσαν οι κάτοικοι του χωριού μας. Τα αρχικά επαγγέλματά τους ήταν, του στρατιωτικού φρουρού (Βάλλα - ακρίτα), κτηνοτρόφου, υλοτόμου, αγωγιάτη, τυροκόμου, βαρελά, σαμαρά και ολίγο με τη γεωργία και μετέπειτα - αργότερα κατά τους 18ο και 19ο αιώνες επιδόθηκαν και σε άλλα επαγγέλματα, του χτίστη, του ράφτη, του μπαλωματή τσαρουχιών, του μπακάλη κτλ. Περισσότερα στο ειδικό λήμμα για τα παραδοσιακά επαγγέλματα.

Είναι ιστορικά βεβαιωμένο πως πάντοτε οι Ηπειρώτες, λόγω του στενού, ορεινού και φτωχού χώρου που ζούσαν, ήταν αναγκασμένοι από τα πράγματα να μεταναστεύσουν από χώρα σε χώρα και από τόπο σε τόπο. Αυτό βέβαια ίσχυσε και για τους Κιρασοβίτες προγόνους μας. Λόγω γειτνίασης με τη Θεσσαλία και Δυτική Μακεδονία (Χάσια), αλλά και τη Βόρεια Ήπειρο, οι πρόγονοί μας συντάσσονταν με αυτούς τους κατοίκους για λόγους καθαρά οικονομικούς, εφόσον τα μέρη αυτά αποτελούσαν οικονομική διέξοδο, δηλαδή εργάζονταν ή έβοσκαν τα κοπάδια τους το χειμώνα. Αυτό συνέβαινε από τους προϊστορικούς ακόμη χρόνους, όπως αναφέρει ο Δημ. Ε. Ευαγγελίδης στη μελέτη του «Ήπειρος και Θεσσαλία». Αυτό διευκόλυνε το περισσότερο γιατί υπήρ-

χαν τα περάσματα, οι δίοδοι επικοινωνίας, όπως έχει αναφερθεί και σε άλλο λήμμα... Το ίδιο επιβεβαιώνει, δηλαδή ότι υπήρχε σπουδαία μεταναστευτική κίνηση μεταξύ Ηπείρου και Θεσσαλίας, ο Αλ. Πάλλης στις «Ηπειρωτικές Μελέτες» όταν αναφέρει, ότι σπουδαίες «παλίρροιες λαών» συνέβαιναν μεταξύ των δύο περιοχών, γιατί και οι δυο τους οι χώρες τροφοδοτούσαν η μια την άλλη με πληθυσμούς, είτε ομαδικά όπως συνέβαινε με τους Κιρασοβίτες στα Κανάλια της Καρδίτσας - Χάσια, είτε μεμονωμένα, τόσο κατά την αρχαία εποχή, όσο και κατά τους νεώτερους χρόνους. Μάλιστα τη μετανάστευση προς τη Θεσσαλία την μαρτυρούν, σαν αδιάψευστα πειστήρια, τα αρχαιολογικά ευρήματα στη Θεσσαλία, οι επιτύμβιοι στήλες που φυλάσσονται σήμερα στο Μουσείο του Βόλου. Μια τέτοια ωραία στήλη είναι αυτή της Αφροδεϊσίας, που είναι έγχρωμη και βρέθηκε στις ανασκαφές της Δημητριάδος των Παγασών. Έχει χρονολογία μεταξύ των ετών 250 - 225 π.Χ. Σ' αυτή είναι χαραγμένη επιγραφή που λέγει, ότι η Αφροδεΐσια ήταν θυγατέρα του Θευδότου (Θεοδότου) και Επειρώτις (Ηπειρώτις) την καταγωγή. Δεν είναι μόνο αυτή η στήλη και άλλα πολλά ευρήματα φυλάσσονται σήμερα στο Μουσείο Βόλου. Μια επίσκεψη θα πείσει τον καθένα. Και από τον γεωγράφο Στράβωνα, πληροφορούμαστε, ότι από την αρχαιότητα ακόμη μετάβαιναν οι Ηπειρώτες και προς την Μακεδονία, η οποία προηγούμενα καλούνταν Ημαθία: «Ημαθία εκαλείτο πρότερον η νυν Μακεδονία... κατείχον δε την χώραν τούτη Ηπειρωτών τινές». Γι' αυτό και ο γράφων σε προηγούμενο λήμμα, γράφει ότι οι Ηπειρώτες και μάλιστα εμείς οι γείτονες με τους Μακεδόνες μοιάζουμε σχεδόν στα πάντα.

Όσο για το πατροπαράδοτο επάγγελμα του οικοδόμου και μάλιστα της επαρχίας μας, έχουμε ρίζα αρχαιότατη. Ένα παράδειγμα. Είναι γνωστό, ότι «εξ Ηπείρου Πελασγοί» άριστοι οικοδόμοι, έλαβαν μέρος για πολλά χρόνια στα εξωραϊστικά έργα των Αθηνών, τους οποίους χρησιμοποίησε ο Περικλής, αλλά τους έδιωξαν λόγω εξέγερσης του Δήμου, επειδή «επείραξαν» τις Αθηναίες στην πηγή της Καλιρρόης που βρίσκονταν παρά τον Ιλισσό ποταμό. Αφού επέστρεψαν στην Ήπειρο, ίδρυσαν στον Άραχθο

ποταμό το φρούριο Αθηναίο, σε ανάμνηση της πολυετής εργασίας στην Αθήνα.

Χαρακτηριστική εικόνα για την μετανάστευση των Ηπειρωτών μας δίνει και ο αρχαίος ιστορικός Πλούταρχος (Πύρρος XXXI, 15 - 17), που αναφέρει: «Κομίσας δε εις Ἡπειρον οκτακοσίους πεζούς και πεντακοσίους ιππείς, χρήματα δε ουκ έχων εζήτει πόλεμον, ω θρέψαι το στράτευμα». Και αμέσως επιτέθηκε κατά της πλούσιας Μακεδονίας του Αντιγόνου και Δημητρίου του Πολιορκητού, γιατί δεν μπορούσε να λύσει το πρόβλημα της διατροφής του στρατού, αλλά γενικότερα του ηπειρωτικού λαού. Κατά τους Ρωμαϊκούς και Βυζαντινούς χρόνους η αποδημία συνεχίζεται, μολονότι δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για την αποδημία, αλλά ενδείξεις ή μεμονωμένα γεγονότα, που όμως επιβεβαιώνουν το ρεύμα της μετανάστευσης την περίοδο αυτή. Πρέπει, όμως, να λεχθεί, ότι εκτός του αγόνου του εδάφους υπεισέρχεται τώρα περισσότερο και ο συντελεστής που είναι οι πολεμικές επιδρομές διαφόρων βαρβάρων λαών κατά του ελληνικού, και φυσικά κατά του ηπειρωτικού χώρου, πόσο μάλλον της δικής μας περιοχής του περάσματος μεταξύ Ανατολής - Δύσης και Βορρά - Νότου..

Είναι γνωστό, ότι οι Ρωμαίοι κατά την κατάληψη της Ηπείρου, από τον Αιμίλιο Παύλο το έτος 168 π.Χ. με τον στρατηγό Ανίκιο, έσυραν στην αιχμαλωσία εκατόν πενήντα χιλιάδες Ηπειρώτες, που πωλήθηκαν σαν δούλοι στη Ρώμη, αφού κατέστρεψαν εβδομήντα ηπειρωτικές πόλεις, επειδή είχαν συμμαχήσει και βοηθήσει τον Μακεδόνα βασιλιά Φίλιππο, στον πόλεμο κατά των Ρωμαίων. Αυτό και φυσικά «ερήμωσε» τον ηπειρωτικό χώρο και το χωριό μας, όταν αυτοί οι πόλεμοι γίνονταν στα οροπέδια και στενά της Πίνδου. Μεγάλος αριθμός ηπειρωτών είχε σκοτωθεί από τα πολεμικά θέατρα καταφεύγοντας στις απρόσιτες περιοχές, π.χ. τοπωνύμια «καταφύγια» στα βράχια στον άγιο Θεοδόση, ή είχε υποκύψει στις κακουχίες και τα δεινά τού πολέμου.

Οι επιδρομές των Γότθων (Γερμανικών φυλών) ιδίως στα παράλια της Ηπείρου επέφεραν μεγάλες καταστροφές, κυρίως το 551 μ.Χ. Ο ιστορικός

Προκόπιος αναφέρει ότι ο Ιουστινιανός, βυζαντινός αυτοκράτορας, (527 μ.Χ.), ίδρυσε πολλά φρούρια στην Ήπειρο για προστασία των κατοίκων της Ηπείρου και εγκατέστησε εκεί τους φύλακες (ακρίτες). Σχετική μνεία έχει γίνει και σε άλλο κεφάλαιο. Οι επιδρομές συνεχίστηκαν και με τους Σλάβους και Βούλγαρους που έφτασαν μέχρι κάτω την Νικόπολη που κατέστρεψαν για τρίτη φορά το 975 μ.Χ. Κατά την περίοδο του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1404 - 1442), αντιθέτως, έχουμε μετανάστευση επιφανών βυζαντινών οικογενειών, που έφυγαν από την Κωνσταντινούπολη λόγω δίωξης από τους Φράγκους Σταυροφόρους. Επίσης κατά την περίοδο αυτή αναπτύχθηκαν σπουδαίες εμπορικές σχέσεις με την Ιταλία, ιδίως κατά τον 13ο αιώνα (1300 μ.Χ.) όταν η Ήπειρος καταλήφθηκε από τους Σέρβους και καταληστεύονταν από τους Αλβανούς.

Σοβαρότατη όμως μεταναστευτική και δημογραφική αραίωση όπως και οικονομική καθίζηση είχε σημειωθεί και πάλι, ιδιαίτερα στη δική μας Β. Ήπειρο και στο χωριό μας φυσικά. Η επαρχία μας κυριεύτηκε μαζί με την Αυλώνα, το Βεράτιο και το Αργυρόκαστρο από τους Τούρκους κατά τα χρόνια 1417 - 1419. Ορισμένοι αστικοί οικισμοί καταστράφηκαν ολοσχερώς. Ο ευαίσθητος και ευάλωτος στις τουρκικές αλλά και αλβανικές πιέσεις και επιδρομές, βορειοηπειρώτικος χώρος, υπέστη τα πάνδεινα, όπως και οι μαζικοί εξισλαμισμοί που είχαν παραλύσει την οικονομική δραστηριότητα και είχαν αυξήσει πολύ ανησυχητικά το μεταναστευτικό ρεύμα προς τις άλλες περιοχές (γειτονικές), αλλά και την Ιταλία και Μακεδονία - Θράκη. Για τους Ηπειρώτες, οι αποδημίες υπήρξαν μοναδικός τρόπος φυγής από την σκληρή πραγματικότητα, που άρχισε να διαμαρφώνεται κιόλας από την αρχαιότητα, όπως αναφέρθηκε. Οι νέοι Ηπειρώτες έποικοι ήταν πολύ φτωχοί. Οδοιπορούσαν και δούλευαν σκληρά στις τουρκικές γαιοκτησίες, σαν δουλοπάροικοι ή σε βακούφικα χτήματα. στο εποικιστικό πρόγραμμα των Σουλτάνων, Σουλεϊμάν Α' (1520 - 1566) και Σελίμ Β' (1566 - 1574), οφείλονταν η εγκατάσταση Βορειοηπειρωτών και Χριστιανών Αλβανών από τις περιοχές της Κολωνίας, της Κοριτσάς, πολύ πιθανόν και του χωριού μας, στα χωριά των περιοχών της Κεσσάνης

και της Προποντίδας (Μαρμαράς - Αλώνη - Κούταλη). Αναφέρθηκαν μόνο αυτά τα λίγα για την μετανάστευση των προγόνων μας, ανά τους αιώνες γιατί ήθελα να προετοιμάσω τον συγχωριανό μας αναγνώστη ή άλλο φιλομαθή για τα όσα θα επακολουθήσουν. Έτσι θα γίνουν πιο κατανοητά. από τις σχετικές έρευνες που έγιναν και τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, προκύπτουν για τους κατοίκους του χωριού μας τα εξής:

Για την προϊστορική εποχή, των Πελασγών - Δωριέων (2500 - 2000) π.Χ. έχουν αναφερθεί ποιες φυλές κατοικούσαν τα μέρη μας. Οι κάτοικοι ήταν γηγενείς, ντόπιοι κατά την πλειοψηφία τους, μιλούσαν την ωραία ελληνική γλώσσα και ήταν και ορθόδοξοι χριστιανοί στην πίστη, από τους Χριστιανικούς χρόνους και μετά. Δεν βρέθηκε ούτε ένας Κιρασοβίτης - τισσα να έχει αλλαξοπιστήσει, είτε να γίνει Τούρκος, είτε να γίνει καθολικός ή άλλης θρησκείας σε αντίθεση με την Κόνιτσα που είχαν εξισλαμιστεί πάρα πολλοί χριστιανοί, κυρίως οι γαιοκτήμονες. Αυτό γιατί όσοι χριστιανοί γίνονταν μωαμεθανοί παίρναν πίσω τα χτήματά τους. Μια μικρή μειοψηφία των κατοίκων ήταν ξενόφερτοι (επίλυδες) από άλλα μέρη της χώρας μας, ακόμη και από το Μωριά της Πελοποννήσου (Μωραΐτες), αλλά οι περισσότεροι της μειοψηφίας ήταν από τα γύρω κοντινά μας μέρη, Ήπειρο, Β. Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία, κυρίως τα Χάσια. Τα μέρη μας ήταν ιδεώδες τόπος για «κρυψώνες» τους σκληρούς και φοβερούς χρόνους της Σλάβικης και Τούρκικης κυριαρχίας. Αυτοί οι ξενόφερτοι, ήρθαν σε επιμιξίες με τους ντόπιους και έτσι επήλθε δημογραφική αλλοίωση του πρωτογενούς γηγενούς στοιχείου αλλά επικράτησε το πρώτο. Ολοφάνερο είναι πάντως, ότι το νέο κράμα, που προέκυψε, μετά και την αναγκαστική - υποχρεωτική από τα πράγματα, συνένωση των τριών συνοικισμών, σε ένα ενωμένο και ενιαίο χωριό, το Κιράσοβο, ήταν πάρα πολύ πετυχημένο. Έγινε ομογάλακτο και ομοιογενές, κράμα συμπαγές και αρραγές, είχε δηλαδή εθνική ελληνική συνείδηση και ελληνικό φρόνημα, γι' αυτό και αντιστάθηκε επάξια, με αξιοζήλευτο τρόπο, στις μεγάλες τότε ταραχές και μεταβολές των καιρών, επέζησε και μεγαλούργησε. Αυτό θα το δούμε σε άλλα λήμματα.

Από την έρευνα που έγινε, σε κάθε πιθανό σημείο, εύρεσης στοιχείων για τους παλιούς κατοίκους του χωριού μας, βρέθηκαν αρκετά. Έτσι συντάχθηκε ένας ονομαστικός, κατά αλφαβητική σειρά, κατάλογος ονομάτων - επιθέτων - πατρωνυμίων των Κιρασοβιτών, που σήμερα δεν υπάρχουν πια στο χωριό μας. Γεννάται βέβαια η απορία, τι έγιναν όλα αυτά τα γένη, που πήγαν. Η απάντηση ήδη έχει δοθεί. Επήλθαν μεταβολές στη συγκρότηση της μικρής κοινωνίας του χωριού μας και οι λόγοι έχουν προαναφερθεί. Πρώτα - πρώτα έχει παρατεθεί, σε φωτοτυπία, ο κατάλογος των βαπτιστικών ονομάτων (μικρών) των 17 Κιρασοβιτών-ισσών που είχαν κάνει δωρεές - αφιερώματα, στην Ιερή Μονή του Οσίου Νικάνορα στη Ζάμπορδα των Γρεβενών τα χρόνια 1534 - 1692. Ακολουθεί τώρα, ο κατάλογος των ονομάτων - επιθέτων - πατρωνυμίων που δεν υπάρχουν πια σήμερα στο Κιράσοβο (παλιοί) κατά αλφαβητική σειρά είναι:

- Αδάμ Ευάγγελος
- Αναγνώστου Γιώργος
- Γάτσιος
- Γιαγιάννης
- Γιαννούλας Γιάννης
- Γιαγιάς Νικόλας
- Γιάπλας
- Γκιάτας ή Γιάτης Φώτης
- Γιλανάς
- Γκίνας
- Γκίτης Βαγγέλης
- Γκιόκας Νικολής
- Γκούμας
- Γκαρτζαμπάν

- Γκούντας Θανάσης
- Γότσιος ή Γκότσιος
- Δημήτρινas Βαγγέλης (Μουχτάρης το 1904 «πρόεδρος»)
- Δημητρίου Γιάννης
- Δίβας Θανάσης
- Ζγούρης Τζήμος
- Ζώης Γιώργης
- Καράντζης Βασίλης
- Κακούρης Γιάννης
- Κουτσιλής Βαγγέλης
- Καραλή Τσερνίτσα
- Καρά Αλής
- Καζάρμπας Κόνικας
- Κέτσης
- Κητάρης
- Κοκότης
- Κούγκας
- Κουλάσης Σωκράτης
- Κουκουζέλης
- Κουφαγιώτης (Δημογέροντας το 1904)
- Κωλέτης
- Κώστας Γιώργος
- Κώστας Νικόλας
- Κωτάλιας

- Κώστας Νικόλας
- Λώλης ή Λιόλης Γιάννης
- Μάνος Γιώργος
- Μέγας Γιάννης
- Μπλαβέρης Ζήκος
- Μακοβάνος Γιώργης
- Μήτρου Πανάγιω υιού Χρήστου
- Μήτσος
- Μίχας ή Μίχος
- Μιχασίτσας
- Μπαλιτσιάν
- Μπαρατσόνης
- Μπηκιάρης
- Μπίλας Μήτρος
- Μπόλιος Τζίμος
- Νέπας Κωστής
- Νικοβάνος Κωστής
- Νογιάννης Γιάννης
- Ντάκος - Στρουγκίνος Βαγγέλης
- Ντακόνος
- Ντελιάλ
- Ντισκοβάν Βασίλης
- Ντούντας Γιάννης
- Ντούσιας Κώστας

- Ντόβας ή Τζόβας Θανάσης
- Πανάτος
- Παπαδημητρίου
- Παπαθανάσης
- Παπαλέξης
- Πεκτούλης Χρήστος
- Περγουλιόλης Κονίκας
- Πλακής
- Πούλιος Γιώργος, υιός Δημητρίου υιού Γιαννούλη
- Πούλιος Κώστας
- Ρουκάς
- Σινίκος Βαγγέλης
- Σαμνάς
- Σταριχάπε
- Σούλπης Αγγέλης
- Πάσχος
- Τάσης Γιώργος
- Τζάντζος
- Τζίμας Γιώργος
- Τούλης Γιαννούλης
- Τσαμούρτας Σιαϊζος
- Τσάτσης Νικόλας
- Τοίτσας - παππάς
- Φούριος

- Χατζέλης Γιώργος
- Χατζής Γιώργης
- Χρεκτόνης Γιώργης

Όπως διαβάσατε, όλοι αυτοί οι παλιοί Κιρασοβίτες πρόγονοί μας, κατοικούσαν στους τρεις συνοικισμούς, κατ' αρχήν, αλλά μετά με τη συνένωσή τους, στο ενωμένο και ενιαίο Κιράσοβο. Δεν γνωρίζουμε κατά συνέπεια ποιοι ήταν οι Κιρασοβίτες (Λόγκα), οι του Πέρα ή Κάτω Μαχαλά πλην του Κουκουζέλη ή οι Ραχοβίτες. Πάντως όλοι τους ήταν κτηματίες, δηλαδή είχαν ραγιά - τσιφλίκι - παραχωρημένο από τον Τιμαριούχο της περιοχής.

Εδώ ισχύει, πάλι εκείνο που έχει γραφεί για στοιχεία του παλιομανάστρι. Όποιοι ή όποιος έχει ντοκουμέντα και για άλλα παλιά γένη Κιρασοβιτών-τισσών, να τα φανερώσει, να μαθευτούν και να συγκεντρωθούν όλα αυτά τα στοιχεία των προγόνων μας. Γιατί να τα κρύβουν; Φοβούνται κανέναν, ή τίποτα άλλο; Γράφτηκε ότι Κιρασοβίτες ήταν και από άλλα μέρη (ξενόφερτοι - επίλυδες) π.χ. ο Κωλέτης, οι Βλιωραίοι και ο Αθαν. Συρράκος, προφανώς από την κωμόπολη του Συρράκου Ηπείρου, κτηνοτρόφοι, τσομπάνηδες, τυροκόμοι ήταν, παντρεύτηκαν στο χωριό μας. Ο Βλιώρας, καταγωγή από Αυλώνα Β. Ηπείρου, οι Σκαλωμεναίοι πρώτα λέγονταν Νασήκιδες, προφανώς καταγωγής από Σέρρες. Ο Κώστας Γιάννη Σκαλωμένου, έχει ένα μολυβένιο παγούρι (παλιό) που έχει χαραγμένα επάνω του τα γράμματα “Νικόλας Νασίκας” και “Βίβα χέρετε φίλι”.

Για τους Μωραΐτες, έχει προαναφερθεί, ήταν Μωραϊτικής καταγωγής.

Οι οικογένειες Ποντικά, εννέα τον αριθμό που ήρθαν από το Ριάχοβο, τι έγιναν; Λέγεται πως είναι οι σημερινοί Γελαδαραίοι - Κοπατσαραίοι - Αθανασίου. Γιατί άλλαξαν επίθετα; Προφανώς έγινε αυτό, γιατί γνώριζαν την πραγματική καταγωγή τους που είναι από τα μέρη των Γρεβενών, τους αρχαίους Ελιμιώτες, αλλά από την πλευρά της Πίνδου. Το όνομα το

πήραν από το “κοπάτσι” ρίζα της δρυός που σημαίνει πολύ σκληρό, ανθεκτικό, γερό και κατ’ επέκταση στους ανθρώπους, γεροί, σκληραγωγημένοι, ανθεκτικοί, σκληροτράχηλοι. Οι Ζηλάδες, λέγεται πως η καταγωγή τους είναι από ψηλά, το Μοναστήρι του σημερινού Μαυροβουνίου, άρα κατήλθαν και αυτοί τα χρόνια της «μεγάλης παλίρροιας των λαών» όπως έγραψε ο Αλ. Πάλλης στις «Ηπειρωτικές Μελέτες».

Οι Λαμήτσηδες, έχουν το παρατσούκλι «Σκουτέρης», που είναι λέξη ελληνική και σημαίνει αρχηγός ομάδας ανθρώπων χωριού, ή τσέλιγγας, ή καπετάνιος. Για να τους δοθεί αυτό το παρωνύμιο θα έπρεπε κάποιος από τη γενιά αυτή να είχε πράγματι κάποια από αυτές τις ιδιότητες. Το ίδιο συμβαίνει και με τους Τσουμπαναίους, προέρχεται από τη Σλάβικη λέξη Ζουμπανία που σημαίνει μια κοιλάδα, ένα λιβάδι και Ζούπανος ή Ζούμπανος ή Τσούμπανος ή Τούμπανος, αρχηγός αυτής της κοιλάδας, του λιβαδιού, της ομάδας ανθρώπων ή ζώων. Η λέξη σώθηκε και σήμερα στο χωριό Ζουμπάνι (Πεντάλοφο) της Κοζάνης.

Οι Καραγιάννηδες, έχουν δυο εκδοχές για το επίθετο τους. Η μια είναι από το τούρκικο Καρρά (μαύρος) και Γιάννης = Καραγιάννης, και η άλλη είναι να ήλθαν ξενόφερτοι από τα Καραγιανναιϊκά της Κοζάνης.

Οι Μπαϋλάδες (Βαϊλάδες - Εξαρχαίοι - Τσαούσηδες). Το επίθετο τους μαρτυράει Βενετσάνικη καταγωγή, δηλαδή Ιταλική από τη Βενετία ή Ενετία, που και αυτοί ήταν ξενόφερτοι (επίλυδες). Το ίδιο ισχύει και για τον Γκοντούλη. Το κανονικό επίθετο ήταν Μπαϋλας - Γοδούη. Απέρριψε το πρώτο (Μπαϋλας), κράτησε το δεύτερο, αλλά μεταμορφωμένο σε Γκοντούλης.

Άλλη εκδοχή είναι ότι Μπαϋλος = πρεσβευτής, που σημαίνει ότι κάποιος που είχε παλιά την ιδιότητα αυτή, μετανάστευσε στο χωριό μας, από την Κωνσταντινούπολη. Αυτό πρέπει να έγινε όταν η Κων/πολη καταλήφθηκε από τους Φράγκους Σταυροφόρους το 1204 και ήλθε στο Δεσποτάτο της Ηπείρου, λόγω δίωξής του.

Ο κλάδος των Εξαρχαίων, πήρε το νέο επίθετο γιατί Έξαρχος είναι τι-

μητικός τίτλος, που απονεμήθηκε στον Γιώργο Εξάρχου για τις εξαιρετικές πράξεις του στο χωριό μας, έχει αναφερθεί σε άλλο λήμμα. Ο τίτλος αυτός απονέμεται από τον Πατριάρχη, ή Αρχιεπίσκοπο αυτοκέφαλης εκκλησίας και αργότερα και από τους τοπικούς επισκόπους. Το Τσιαούσης προέρχεται από τον Μπαϋλας - Γοδούη, που κάποιος πρόγονος ήταν φύλακας κάποιου Μπέη - Αγά επί τουρκοκρατίας και το επάγγελμά του, έγινε επίθετο, σύνηθες φαινόμενο αυτό, και τότε και αργότερα. Κατά την έρευνα αυτή, εκείνο που προβλημάτισε πάρα πολύ τον γράφοντα, είναι το «παρατσούκλι» που είχε ο μακαρίτης ο Γιώργος Κώστα Γαλάνης το «Μπούϊας». Πολλοί ρωτήθηκαν, από τους ζώντες σήμερα, γέρσους και γερόντισσες, τι σημαίνει αυτό, γιατί μόνο αυτός λεγόταν «Ο Μπούϊας» και κανένας δεν γνωρίζει. Αναγκαστικά, λοιπόν, κατέφυγε πάλι στις βιβλιοθήκες και στα συγγράμματα, μήπως βρεθεί καμιά άκρη και να λυθεί αυτή η απορία, όπως λύθηκαν και τόσες άλλες, π.χ. οι λέξεις, Κεράσοβο, Σμόλυγκας, και τόσα άλλα τοπωνύμια του χωριού μας. Το παρατσούκλι και τα τοπωνύμια όπως και ο μύθος - παράδοση - διήγηση είναι τα κλειδιά που ξεκλειδώνεις για να μπεις σε ένα χώρο κλειστό. Έτσι συμβαίνει και για την ιστορία, εφόσον δεν υπάρχουν γραπτές ή αρχαιολογικές πηγές. Το παρατσούκλι «Μπούϊας», προέρχεται από τον γενάρχη της φυλής «Μπούϊοι ή Μπουγαιάνοι» που κατοικούσαν ανάμεσα στους ποταμούς Δρίνο και Μπουγιάνα, στη Β. Ήπειρο που πήρε και το όνομα η φυλή αυτή δηλαδή Τόσκηδες. Ο Νικόλας Μπούϊας, ήταν σύγχρονος του Κράλη της Σερβίας Στεφάνου 1333 - 1349 μ.Χ. Αλλά οι Μπούϊοι ανήγαν την καταγωγή τους στους πολύ παλαιότερους χρόνους και οίκους και μάλιστα του Αντινόου και Πύρρου, Βασιλιάδων της Μολοσσού, (επαρχίας Κονίτσης - Πωγωνιανή) κτλ. Παρενέβαλαν μεταξύ των άλλων της οικογένειας των «Την σημαίαν των τεσσάρων όφρων με την χείρα, λέγει ο βιογράφος του Μερκουρίου Μπούϊα Κορωναίος, παλαιότατα την εβάσταζεν ο ρε Πύρρος και όλοι εκείνοι όπου ήταν εκ της ρίζης αυτού». Ακόμη η οικογένεια είχε και άλλο λάβαρο που της είχε χαρίσει ο Κωνσταντίνος ο Βασιλιάς, όταν πέρασε από τα μέρη για να πάει να κατακτήσει την Κωνσταντινούπολη, «την σημαίαν του Σταυρού κίτρινη μετά δύο άστρων λευ-

κών». Με την κάθοδο των Αλβανών στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Ακαρνανία διά μέσου της Πίνδου και φυσικά και από τα μέρη μας, κατέβηκε και η φάρα αυτή των Μπουϊνων, την οποία ο βυζαντινός ιστορικός Κατακουζηνός αναφέρει, ότι επισκέφτηκαν τον Ανδρόνικο τον πρεσβύτερον (1333 - 1335) μ.Χ στη Θεσσαλία, προσκύνησαν αυτόν και υποσχέθηκαν να δουλέψουν γι' αυτόν, ήταν δε 2-3 χιλιάδες. Οι Μπούϊοι, οι Μεσαρίτες, οι Μαζαρακαίοι ήταν νομάδες και μάλιστα μίγματα Ελλήνων, Βουλγάρων, Βλάχων κ.ά. (Άπαντα Κρυστάλλη, τόμος 2ος σελ. 150). Τους νομάδες αυτούς ο Ανδρόνικος τους κατεδίωξε και τους εξολόθρευσε, άλλους δε να κρυφτούν σε χαράδρες και σπήλαια, άλλους δε αιχμαλώτισε και την περιουσία αυτών που ήταν από 300.000 βοοειδή, 5000 ίπποι και 1.200.000 αιγοπρόβατα, τα δήμευσε και τα πούλησε σε ευτελέστατη τιμή στις αγορές των πόλεων. Και αυτό έγινε γιατί κατέβαιναν από ψηλά τα ορεινά που κατοικούσαν και λήστευαν συνέχεια τις πόλεις και τα φρούρια. Παρ' όλα αυτά, οι φύλαρχοι της φάρας Μπουϊοι και μάλιστα ο απόγονος του γενάρχη Νικόλα, Ιωάννης και αλβανικά Γκίνος, κατέλαβε πολλά μέρη της Ηπείρου έφθασε μέχρι κάτω στην Αιτωλία και είχε έδρα το Αγγελόκαστρο. Ο Γκίνος αυτός επονομάστηκε ΣΠΑΤΑΣ, από το ιδιαίτερο επώνυμο που είχαν οι Σπαταίοι = άνθρωποι των σπαθιών - ξίφων. Την ηγεμονία τους στην Ήπειρο διατήρησαν από το 1319 - 1405 μ.Χ., οπότε τους διέλυσε ο Κάρολος Τόκος, που πήρε τον τίτλο Δεσπότης της Ηπείρου. απόγονοι αυτών κατέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη στον αυτοκράτορα και αυτός τους έδωσε χώρες και φρούρια στην Πελοπόννησο. Μετά την κατάκτηση της Πελοποννήσου απο τους Τούρκους, κατέφυγαν στους Ενετούς στη Δύση. Κλάδος αυτών είναι και οι Σπαταναίοι εδώ στην Αττική. Με λίγα λόγια ημεγάλη αυτή φάρα των Μπουϊνων, ήταν κατά κύριο λόγο στρατιωτική, πολεμιστές γενναίοι και αντρείοι, στη Δύση κυρίως δοξάστηκε ο στρατηγός Τζάνες Κορωναίος, που ήταν φυσικά μισθοφόρος. Στο χωριό μας τώρα έχουμε και τοπωνύμιο που λέγεται «Μπουλιάνα», που δεν είναι άλλο από το μικρό οροπέδιο εκεί ψηλά στο βουνό Γύφτισσα, σύνορα Μόλιστας - Καστάνιανης - Κιράσοβου. Η λέξη είναι αλβανική και προέρχεται από τον ποταμό Μπουγιάνα, τόπο καταγωγής των

Μπουϊών. Κατά συνέπεια το τοπωνύμιο αυτό φανερώνει την εκεί παραμονή κλάδου της φάρας αυτής, που ήταν κτηνοτρόφοι, αλλά στρατιωτικά οργανωμένοι. Ο δε τόπος εκεί είναι λιβάδι καλοκαιρινό. Άλλα στοιχεία που μαρτυρούν και αυτά γι' ατην ύπαρξη της φυλής αυτής στα μέρη μας είναι και τ' άλλα τοπωνύμια, π.χ. «Μπιστεριά» και «Πέστη» που σημαίνουν σπήλαια, και τα λείψανα από ονόματα που μείναν κυρίως στα ζώα, που και σήμερα ακόμη λέγονται στο χωριό μας, π.χ. *cat* = ίππος, *guessa* (γκέσσα) *parsa* (μπάρτσα), *corba* (κόρμπα), *canuta* (κανούτα), *niagra* (νιάγκρα), *flora* (φλώρα), πράγματι χρωματολογικά ονόματα προβάτων και κατσικιών. Με την διάλυσή τους από τον Ανδρόνικο τον πρεσβύτερο της Θεσσαλίας, ίσως κάποιος ή κάποιοι από αυτούς, ή και νωρίτερα ακόμη, να ήλθαν σε επιμιξίες με τους ντόπιους, εφόσον μέσα στη φάρα αυτή, ήταν και Έλληνες και έτσι προφανώς να προέκυψε στους απογόνους το παρατσούκλι «Ο Μπούϊας». Άλλο επίσης στοιχείο είναι, ότι ο μακαρίτης Γιώργος Κ. Γαλάνης είχε και ρίζα από τους Χαρίσηδες τους οποίους βρίσκουμε και στα μέρη του Αργυρόκαστρου, όπως επίσης και Νακαίους, ενώ τους Βασαίους και Μπεκαίους στα χωριά Καρδίτσας και Σούλι. Αυτή είναι μια πιστευτή εξήγηση. Έτσι ή αλλιώς, η καταγωγή πάντως είναι αποδεδειγμένη, είναι απόγονοι του Αντίνοου και Πύρρου, των Μολοσσών, της αρχαίας Πελασγικής - δωρικής φυλής. Μιλούσαν, αυτό είναι βέβαιο, και τις δυο γλώσσες, ελληνική και αλβανική (Τοσκιική) από γεννησημιού τους, όπως και οι Έλληνες Αρβανίτες (Σουλιώτες), ίδρυμα Βορειοη/κών Μελετών αριθ, II.

Πέραν αυτών έχει προαναφερθεί σε άλλο λήμμα, ότι οι Τόσκηδες (κλάδο· αυτών οι Μπούϊοι), ήταν λυγεροί, ευκίνητοι, με γαλανά μάτια, ελληνικά χαρακτηριστικά, οξύ και διαπεραστικό βλέμμα και κανονικό ανάστημα, ώστε ήταν αδύνατο να διακριθούν με τους Έλληνες, αυτά ισχυρίζεται ο επιφανής σέρβος ανθρωπογεωγράφος I. Cvilie. Ο γνωστός δε άγγλος γεωγράφος Stanford, που πραγματοποίησε πολύτιμες μελέτες στο χώρο της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, συμπεραίνει στα 1877 (έπειτα από ιστορικές, φιλολογικές και Γλωσσολογικές έρευνες), ότι οι Τόσκηδες είχαν αρ-

χαία ελληνική καταγωγή. Το ίδιο διαπιστώνει και ο Alfred Cicceron, ότι δηλ. είναι ξεκάθαρο ότι ολόκληρη η γεωγραφική ζώνη μέχρι τον Γενούσο ποταμό ήταν αμιγώς ελληνική (Κ. Βακαλόπουλος, ιστορία, Ήπειρος, σελ. 20). Μήπως λοιπόν και το «Γαλάνηδες», προέρχεται από εδώ; Είναι ένα σοβαρό ερώτημα, γιατί τα χαρακτηριστικά ομοιάζουν πάρα πολύ. Ενισχυτικό ακόμη της άποψης - θέσης αυτής είναι και το ότι οι Γαλάνηδες είχαν και το παρατσούκλι «Γαριβαλδινοί», το οποίο με καμάρι και περηφάνεια έγραψε και ο μακαρίτης Σπύρος Γαλάνης, στο περ/κό («Κεράσοβο, Νο...»)

«Γαριβαλδινοί» λέγονταν οι οπαδοί του ιταλού Γαριβάλδη Ριτσιόττι, στρατηγού και πολιτικού, οι οποίοι σαν εθελοντές πήραν μέρος στις εκστρατείες των πολέμων στην Ελλάδα το 1860 - 1862. Στην Ελλάδα «Γαριβαλδινοί», ονομάστηκαν οι εθελοντές (έλληνες και ιταλοί) που έλαβαν μέρος - συμμετείχαν στον ατυχή ελληνο - τουρκικο - θεσσαλικό πόλεμο του 1897, οι οποίοι φορούσαν ερυθρούς (κόκκινους) χιτώνες. Διακρίθηκαν στις μάχες του Δομοκού. Το 1912 πάλι στον ελληνο - τουρκικο Βαλκανικό νικηφόρο τώρα πόλεμο, συγκροτήθηκε και πάλι τέτοιο σώμα από Έλληνες εθελοντές, υπό τις διαταγές των Αλ. Ρώμα και του ποιητή Λορέντζου Μαβίλη. Το σώμα αυτό, ονομαζόμενο και Ερυθροχίτωνες, έπαθε σοβαρές απώλειες, ιδίως στον Δρίσκο, όπου σκοτώθηκε και ο Λ. Μαβίλης, όπως και στη Γρεβενίτση κατά την άλωση των Ιωαννίνων. Κατά συνέπεια όλων αυτών, προκύπτει, ότι ο χαρακτήρας των Γαλάνηδων ήταν επαναστατικός, άτακτος, ανήσυχος, δραστήριος, ενεργητικός, ίσως μάλιστα κάποιος ή κάποιοι πρόγονοί τους να πήραν μέρος, σαν εθελοντές στα σώματα αυτά. Κυρίως στον ατυχή πόλεμο της Θεσσαλίας το 1897, που μας πήραν φαλάγγι οι Τούρκοι, και λίγο έλειψε να μας πετάξουν κάτω «από το αυλάκι», ισθμό της Κορίνθου. Το ότι ήταν «επαναστατικοί» χαρακτήρες οι Γαλάνηδες το έδειξαν και στην επανάσταση του χωριού μας, το 1912 - 13, αφού ήταν Κυρατσήδες κουβαλούσαν τα όπλα και τα πολεμοφόδια από τα Τρίκαλα στο χωριό μας, για να εξοπλιστούν οι Κιρασοβίτες. Το ίδιο έπραξαν και το 1924 - 1926, τότε με τον αγώνα που γίνονταν

για την κυριότητα του δάσους του χωριού μας με τους Μπέηδες - Λάπα. Μεταξύ των πρωτοστατών Γαλάνηδων ήταν και ο αδικοχαμένος Αποστόλης Ιωαν. Γαλάνης (πατέρας του Οδυσσέα). Περισσότερα στην ειδική αναφορά που θα γίνει για τα χρόνια αυτά.

Φλέβα - ρίζα (γονίδιο) Γαλανάδικο έχει και ο γράφων, κατά το 1/4, τα άλλα 3/4 είναι Βαλλάδικο - Νταγκοβανάδικο, Γκουγκετάδικο εφόσον η γιαγιά μου Παναγιώ Γ. Σαμαερά ήταν γένους - φάρας Γαλανάδικης.

Άλλο ένα παράδειγμα. Το σημερινό επίθετο Τέλης που είναι Ραχοβίτικης καταγωγής εφόσον ο συνοικισμός αυτός ενώθηκε υποχρεωτικά με το Κιράσοβο, έχει ρίζα Τούρκικη, και σημαίνει χορδή, σύρμα, επομένως Τέλης = Χορχής σύρμας. (Ανδρ. Καζαντζάκος, ονόματα - επώνυμα - παρατσούκλια, Β' Έκδοση Ελεύθερη Σκέψη, 2000). Δεν προέρχεται από το βαπτιστικό όνομα Αριστοτέλης, όπως λέγεται. Και πολλά άλλα επίθετα έχουν ρίζα τούρκικη. Αναφορά θα γίνει στο ειδικό γι' αυτό λήμμα. Βέβαια, όλα αυτά τα επίθετα, προς της Βουλγαρο - Σέρβο - Τουρκικής κατάκτησης είχαν κάποια άλλα ελληνικά, αλλά λόγω του χρόνου και τις συνθήκες των χρόνων αυτών, επήλθε αλλαγή, όχι όμως στην ελληνική συνείδηση και στο ελληνικό φρόνημα των προγόνων μας. Ήταν, είναι και θα παραμείνουν γνήσιοι Έλληνες ακρίτες.

Κεφάλαιο ΣΤ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Τα διάφορα τοπωνύμια, τα ονόματα δηλαδή των διαφόρων τόπων, βουνών, λιμνών, ποταμιών, χωραφιών, βρυσών κτλ. Έχουν μεγάλη σημασία για μια μελέτη της γλώσσας, της εθνικής ιστορίας, της τοπικής ιστορίας, της θρησκείας και δίκαια επομένως έχουν χαρακτηριστεί οι τοπωνυμίες σαν «επιγραφές γεγλυμένες επί του εδάφους». Τα τοπωνύμια αυτά, μαζί με τα δημοτικά μας τραγούδια, τα γλωσσικά μας ιδιώματα, τις υπάρχουσες επιγραφές, τους αρχαιολογικούς μας τόπους, ήθη και έθιμα μας, έχουν τη δική τους φωνή, για να μας πουν πολλά για τη μακρόχρονη και σκοτεινή ιστορία του τόπου μας, του χωριού μας, να φωτίσουν ορισμένες πτυχές της ιστορίας μας και να λύσουν και ορισμένες απορίες, ή προβλήματα, που διαφορετικά θα έμειναν άλυτα.

Ας σκεφτούμε όλοι μας, πώς από τα ασήμαντα από πρώτη άποψη τοπωνύμια, πόσα συμβάντα, λυπηρά ή χαρούμενα, έρχονται στη μνήμη μας από τα περασμένα χρόνια και πόσες συμφορές και μαρτύρια δεν διηγούνται. Έτσι λοιπόν, κάθε άλλο, παρά χαμένος κόπος είναι η φροντισμένη περισυλλογή αυτών των μνημείων και η καταγραφή τους.

Οι ονομασίες αυτών των τόπων, προέρχονται κατά κύριο λόγο από τη διαμόρφωση του τοπίου, της θέσης του και τη χρήση του από τους κατοίκους του χωριού, από κάποιο χαρακτηριστικό γνώρισμα, από φυτά ή δέντρα που φύτεωναν ή καλλιεργούνταν σ' αυτόν τον τόπο. Ακόμη από το όνομα του ιδιοκτήτη, από παραδόσεις ή συμβάντα τοπικά, από υπάρχοντα ερείπια, χτίσματα ή ζώα άγρια, που δάνειζαν το όνομά τους στην περιοχή.

Το λήμμα αυτό βασίστηκε κυρίως στην εργασία του συμπατριώτη μας (Κάτσικο) Θωμά Ζιώγα για τα τοπωνύμια του χωριού μας, στο σύγγραμμα

«ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ» του συγγραφέα κ. Στεργιόπουλου, στο συγγραφέα «Τοπωνυμικό Ζαγορίου» Κώστα Οικονόμου, καθηγητή γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, διηγήσεις-παραδόσεις του χωριού μας και προσωπικές μελέτες του γράφοντος.

Η εργασία αυτή είναι πολύ δύσκολη και απαιτεί και πολλές γνώσεις, γιατί τα μέρη μας ήταν όπως σημειώθηκε, τόπος συνάντησης, πέρασμα, διάβα, πολλών φυλών, λαών και εθνών, τα οποία άφηναν πίσω τους τα σημάδια.

Η ακριβής ερμηνεία ενός τοπωνυμίου είναι μεγάλο ζήτημα, εξαιτίας του γεγονότος ότι μέσα στο χρόνο, οι λέξεις αυτές έχουν παραφραστεί, από στόμα σε στόμα, με αποτέλεσμα να μην είναι κανείς σίγουρος για την αρχική τους προέλευση.

Να καταγραφούν εδώ, σ' αυτό το κεφάλαιο όλα τα τοπωνύμια του χωριού μας θα απαιτούνταν πολλές σελίδες. Εξάλλου η καταγραφή τους έχει γίνει από τον συμπατριώτη στο περιοδικό μας.

Η τωρινή καταγραφή θα αφορά εκείνα τα τοπωνύμια του χωριού μας, που δεν αποδόθηκαν σωστά στην ερμηνεία τους ή δεν έχουν καταγραφεί καθόλου.

Κατά αλφαβητική σειρά έχουμε:

- **Διμόπλη, η:** Αυτή είναι η ορθή και σωστή γραφή και σημαίνει δίδυμη πόλη - οικισμό. Δεν προέρχεται από το κυριώνυμο Δημόπουλος που κατείχε ή νέμονταν τότε την περιοχή. Το όνομα το πήρε από την τοποθεσία, θέση, που ήταν κτισμένη δεξιά και αριστερά του ρέματος (λάκκου) ή ποταμού που περνούσε ανάμεσά τους, κάτω από τον Άγιο Θανάση. Το 1922-23 γυρίστηκε το ποτάμι στη σημερινή του κοίτη λόγω μεγάλης καταστροφής που προξένησε στη γειτονιά από υπερχείλιση, ύστερα από φοβερή νεροποντή ψηλά στο Σμόλυγκα. Εξάλλου ποτέ δεν υπήρξε κυριώνυμο τέτοιο στο χωριό μας. Πέραν αυτού, όπως γράφτηκε και στο λήμμα αρχαία ονομασία του οικισμού Λόγκα, στη θέση αυτή βρέθηκαν αρχαία αντικείμενα, τόσο από την εδώ πλευρά-όχθη του ρέματος

(άγιος Θανάσης), όσο και από την έναντι όχθη. Λέγεται μάλιστα με επίταση πως επί Τουρκοκρατίας βρέθηκε από γείτονα θησαυρός μέσα σε κιούπι και διαπραγματεύονταν στα Γιάννινα ν' αγοράσει από τούρκο ολόκληρο το οικοδομικό τετράγωνο γύρω από τον Κόρακα. Τελικά τα χάλασαν για 50 τούρκικες λίρες. Ολόκληρο το τμήμα ήταν 4-4.500 χιλ. τουρκικές λίρες. Έτσι πήγε χαμένος ο θησαυρός, δεν αξιοποιήθηκε.

Η περιοχή αυτή κατοικούνταν από την εποχή των Πελασγών-Δωριαίων (φυλή Λύγγοι), το μαρτυρούν τα ευρήματα στις ανασκαφές των θεμελίων των σπιτιών τη γειτονιάς, τα οποία οι συμπολίτες μας φρόντιζαν και φροντίζουν να τα αποκρύπτουν από το φως, φοβούμενοι προφανώς τυχόν αρχαιολογικές συνέπειες.

- **Δραγασιά, η:** Ναι μεν βρίσκεται σε ψηλότερο σημείο από τη Διμόπλη, το όνομά της όμως δεν το πήρε από τη θέση που ο αγροφύλακας είχε παρατηρητήριο και παρατηρούσε την όλη γύρω περιοχή, αλλά από την Πελασγική - Δωρική φυλή (Δραγατσαίους) που κατοικούσαν όπως και οι Λόγγοι τα μέρη μας. Είναι ιστορικό ντοκουμέντο, κατάλοιπο 2.500-2.000 χρόνων.

Εξάλλου τα αρχαία χρόνια, η περιοχή ήταν δασωμένη, κατάλληλη για κυνήγι και βοσκή των κοπαδιών και βοοειδών των αρχαίων προγόνων μας.

- **Καλόγερος, ο:** Η τοποθεσία ανήκε στον οικισμό του Ριαχόβου, αφού βρίσκεται πάνω από τον άγιο Θεοδόση. Δεν ασκήτεψε εδώ κανένας ιερομόναχος-καλόγερος. Την ονομασία την οφείλει στο γεγονός, ότι εδώ σκοτώθηκε από τους Τουρκαλβανούς στρατιώτες ή ληστές, ο ένας από τους πέντε (5) γιούς του Γιάννη Βάλλα-Παπαγιάννη ο «καλόγερος», ονομαζόμενος που ήταν ιερομόναχος. Το γεγονός πρέπει να έχει συμβεί κατά την επανάσταση που έκανε η Κρήτη το 1860-1862, που ταρακούνησε την Τουρκία και ακολούθησε η Ήπειρος και Μακεδονία-Θεσ-

σαλία. Το χωριό μας, πάντα πρώτο, επαναστάτησε κι αυτό. Στην απρόσμενη επίθεση των τουρκαλβανών στρατιωτών, οι κάτοικοι-πρόγονοί μας, κατέφυγαν για μια ακόμη φορά για τη σωτηρία τους, στις προστατευτικές - οχυρές, κακοτράχαλες θέσεις, τοπωνύμια «καταφύγι» και «σαμάρι», που είναι απέναντι από τον Άγιο Θεοδόση, από εδώ λοιπόν τα ονόματά τους. Εκεί ψηλά δεν τολμούσαν να τους πολεμήσουν οι τουρκαλβανοί, φοβόντουσαν και με τις πέτρες τους σκότωναν, ήταν απόρθητα κάστρα τους.

Ο καλόγερος αυτός, ήταν και σίγουρα και κουφός-κωφάλαλος και έβοσκε την αγέλη (κοπάδι) των βοδιών του πατέρα του. Δεν πρόφτασαν στην συγκεκριμένη περίπτωση να τον ειδοποιήσουν, να πάρει το κοπάδι και να φύγει και αυτός για να σωθεί. Εκεί στη θέση αυτή τον βρήκαν οι τουρκαλβανοί στρατιώτες και τον σκότωσαν, το δε κοπάδι με τα ζώα το πήραν μαζί τους για την Κόνιτσα ή Β. Ήπειρο (διήγηση από αφέντη Νικόλα Παπανικόλα-πατέρα μας). Από τότε, η τοποθεσία αυτή ονομάστηκε «καλόγηρος» και σημαίνει φονικό, ιστορικό και αυτό ντοκουμέντο.

Λέγεται και εδώ με επίταση πως ο «καλόγερος» είχε μαζί του «φύλαγε» και μια «τραγασίτσα», ντορβά-σακκούλι, από δέρμα μικρού ζώου, συνήθως κατσικιού, που μέσα του είχε τις οικονομίες της οικογένειας, νομίσματα. Βλέποντας τον κίνδυνο που τον απειλούσε πρόλαβε και έκρυψε κάπου τον μικρό θησαυρό, προτού τον σκοτώσουν και τον πάρουν οι στρατιώτες. Το μυστικό μαθεύτηκε και από τότε και μέχρι σήμερα, διάφοροι κυνηγοί θησαυρών, Κιρασοβίτες και ξένοι ψάχνουν στα μέρη εκεί τριγύρω τον χαμένο Παπαγιανναιϊκο θησαυρό. Πάντως δεν ακούστηκε να έχει βρεθεί.

• **Καραμούσης, ο:** Το σωστό είναι Καραμπούζης, το πρώτο είναι παραφθαρμένο. Δεν προέρχεται από Κυριώνυμο, δηλαδή από το Καραμούσης (μαυρομούτσικος, μαυρομούρης), αλλά από το τουρκικό Καρά + b uz = πολύ κρύος, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για το ποτάμι, όπως εδώ.

• **Καταφύγι, το:** Δεν σημαίνει σκεπαστό κτίσμα, προφύλαξη από κακοκαιρίες. Εδώ το τοπωνύμιο έχει τη σημασία που προαναφέρθηκε στο άλλο τοπωνύμιο «καλόγερος», δηλαδή φυσική προστατευτική - οχυρωματική τοποθεσία, όπου κατέφευγαν οι πρόγονοί μας για τη σωτήρια τους, όταν τους κυνηγούσαν οι Τουρκαλβανοί στρατιώτες ή ληστές. Από εκεί ψηλά αμύνονταν γενναία και ηρωικά και πάντα νικηφόρα. Ιστορικά λοιπόν σημεία.

• **Κεράσοβο, το:** Για την ονομασία αυτή έχει γραφτεί ολόκληρο λήμμα και έχει ήδη διευκρινισθεί τι σημαίνει. Εδώ απλώς σημειώνεται ότι η λέξη είναι Τουρκοσλάβικη, ότι το όνομα πρέπει να δόθηκε μετά την κατάληψη της περιοχής μας (Κόνιτσας) το 1417 από τους Τούρκους. Άρα το όνομα αυτό έχει ζωή γύρω στα 500 χρόνια (1417-1953).

• **Κρέμαση, η:** Είναι λέξη σλάβικης προέλευσης που και αυτή προέρχεται από τη Λατινική greben, που σημαίνει οδοντωτή κακοτράχαλη ανηφόρα, όπως και είναι.

• **Λόγγα ή Λόγκα, η:** Για το τοπωνύμιο αυτό, έχει ήδη γίνει ανάλυση στο κεφάλαιο ονομασίες - οικισμοί του χωριού μας.

• **Γιώργου Μάνου, στου:** Είναι τοποθεσία κάτω και ανατολικά της Β. Τζιούμας του χωριού μας, πλαγιά σύνδεσση σήμερα. Η θέση αυτή φανερώνει καθαρά κυριώνυμο και μάλιστα και το βαπτιστικό του όνομα. Έχε γραφεί πως είναι κι αυτό επίθετο παλιού προγόνου μας Κιρασοβίτη γαιοκτήμονα, που σήμερα φάρα-γενιά τέτοια στο Κιράσοβο δεν υπάρχει.

Το Μάνος, επώνυμο είναι παλιάς - πολύ παλιάς οικογένειας της Κωνσταντινούπολης, που κατάγονταν από ευγενή οικογένεια πιθανώς της

ομογένειας της Γένουας της Ιταλίας, κλάδος της οποίας μετανάστευσε στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ των Ιγ' και Ιδ' αιώνων (1300-1400 μ.Χ.), τα χρόνια ακριβώς που συντελούνταν στα μέρη μας, όπως έχει γραφεί σε άλλο λήμμα, (Σλαύβοι-Βούλγαροι), μεγάλες μετακινήσεις, μεταναστεύσεις Ηπειρωτών και Κιρασοβιτών λόγω των φοβερών καταστάσεων που επικρατούσαν στα μέρη μας.

Στο χωριό μας, γράφτηκε, είχαν εγκατασταθεί, το μαρτυρούν αυτό, τα τοπωνύμια και τα επώνυμα, πολλές οικογένειες καταγόμενες από την Ιταλία. Μια τέτοια ήταν προφανώς και αυτή του Γιώργου Μάνου. Πάντως, οι συγκυρίες όλες δείχνουν πως αυτή η ιστορική φάρα-γενιά έχει Ραχοβίτικες ρίζες και ίσως η μετοίκησή τους στη Γένουα της Ιταλίας να έχει γίνει πιο νωρίτερα, την εποχή του Ρωμαίου στρατηγού Αιμίλιο Παύλο (146 μ.Χ.), όταν νίκησε τον Φίλιππο τον Ε' και ξερίζωσε - έκαψε 70 πόλεις της Ηπείρου και μετέφερε στην Ιταλία 150.000 Ηπειρώτες γιατί συνεμμάχησαν και βοήθησαν τον Φίλιππο ενάντια στους Ρωμαίους κατακτητές.

Ο ευγενής αυτός οίκος της ομογένειας της Γένουας έδωσε πάρα πολλούς αξιόλογους άντρες στην πατρίδα μας, όπως λόγιους, γιατρούς, διπλωμάτες, διερμηνείς, και τον υποστράτηγο θρασύβουλο Μάνο, αρχηγό του ελληνικού στρατού στο Ηπειρωτικό μέτωπο του 1897.

- *Μεγαϊάννη*, η: Η τοποθεσία να ονομάστηκε από κάποιο εκεί εξωκκλήσι του Μέγα Αϊ-Γιάννη, μάλλον δεν αληθεύει. Δεν βρέθηκε πουθενά εκεί τριγύρω, έστω ερείπια-λείψανα, κάποιου τέτοιου εξωκκλησιού, πέραν του ότι στην ορθόδοξη εκκλησιαστική ιστορία δεν υπάρχει Μέγας Αϊ-Γιάννης.

Το τοπωνύμιο δηλώνει κυριώνυμο που ήταν ασφαλώς κάποιος Μεγαγιάννης ο οποίος προφανώς κατείχε ή νέμονταν την τοποθεσία.

• **Μπαρατσώνη, η:** Η ορθή γραφή είναι Μπαρατσόνη. Είναι σύνθετη λέξη από το σλάβικο *barra* (=τέλμα, λάκκος με νερό) και το όνομα Τσόνης, που προέρχεται από το πουλί τσόνι, που σημαίνει σπίνος και αυτό με τη σειρά του από το βλάχικο *ciōna* που σημαίνει το σπουργίτι (Κ. Οικονόμου «Τοπωνυμικό Ζαγορίου»). Επομένως Μπαρατσόνη είναι κυριώνυμο και προήλθε από τα χωράφια της ομώνυμης οικογένειας στην περιοχή.

• **Μπέκος, ο:** Μπορεί στα Λατινικά *beccus* να σημαίνει κορυφή βουνού, αλλά για εμάς τους Κιρασοβίτες σημαίνει κυριώνυμο. Υπήρξε Κιρασοβίτικη φάρα-φαμίλια, οι Μπεκαίοι, προφανώς από τον συνοικισμό του Ριαχόβου, που μετά την υποχρεωτική και αναγκαστική συνένωση του 1780 με το Κιράσοβο, ή και πιο μπροστά ακόμη, έφυγε-μετανάστευσε, πράγμα πολύ συνηθισμένο, σε άλλους τόπους, Θεσσαλία-Ήπειρο-Δυτική Μακεδονία (Χάσια).

Τους Μπεκαίους τους βρίσκουμε στα Ελευθεροχώρια στα Κανάλια της Καρδίτσας, μαζί με τους Βαλλάδες, Κυριτσαίους, Τσιατσαίους, Παπαδημητράιους κ.ά. Επίσης και στο Σούλι (Σαμονίβα), μαζί με τους Παπαγιανναίους-Βασιαίους, Τουνταίους. Αυτό δε γιατί τα μέρη αυτά αποτελούσαν άσυλο καταδιωγμένων Ελλήνων (Κ.Α. Βακαλόπουλος, Ιστορία Β. Ηπείρου, σελ. 93). Και σήμερα ακόμη οι Μπεκαίοι των Ανθερών της Καρδίτσας, πρέπει να είναι Κιρασοβίτικης καταγωγής. Κατά συνέπεια η κορυφή του βουνού Μπέκος πήρε το όνομα κάποιου ξακουστού κλεφτοαρματολού Κιρασοβίτη Μπέκου και αυτοί ήταν οι Λάμπρος-Γιάννης που πολέμησαν και στο Μεσολόγγι, όπως οι Φουρκιώτες ισχυρίζονται και γράφουν το Ταμπούρι, που είναι ο ίδιος ο Μπέκος, Ταμπούρι του καπεταάν Καραγιώργη, που ήταν κλεφταρματολός αλλά και αρχιληστής (Κ.Α. Βακαλόπουλος).

Στο Μπέκο ψηλά οι Παπαγιανναίοι είχαν και έχουν χωράφια. Τα σπέρναμε κριθάρι, αλλά τα περισσότερα χρόνια το τρώγαν τα πρόβατα

των Βλάχων της Φούρκας.

- Νησί Μακάρων, το: Για το τοπωνύμιο αυτό, έχει γραφτεί σχετικό λήμμα στο κεφάλαιο...

- Νταλιόπολη, η: Το τοπωνύμιο αυτό διχάζει τον μελετητή, τον ερευνητή.

Μπορεί να προέρχεται από το Σλαβ. DALIE (=μήκος-μακρότητα-ίσιωμα), μπορεί όμως να προέρχεται και από κυριώνυμο. Κάτοικος Κιρασοβίτης υπήρξε και ο Ντελιάλ προφανώς δυτικής καταγωγής, ίσως και από εδώ να προέρχεται, κατά παραφθορά. Να μην ξεχνούμε καθόλου ότι τα μέρη γύρω από τον Σμόλυγκα, κατοικούταν από τους προϊστορικούς ακόμη χρόνους. Εδώ τα πανάρχαια χρόνια ήταν η Τράμπυα, και κοντά της η σημερινή Πουρνιά (Σταρίτσιανη), η Κιμώλια, προφανώς - ίσως τα σημερινά χαλασμένα τα δικά μας, η Μέλια, που αυτή ίσως να βρίσκονταν στο σημερινό τοπωνύμιο το δικό μας Μηλιά, σύνορα με Νταλιόπολη, πόλεις για τις οποίες μίλησε ο Θεόφραστος (βιβλ. ΙΙ). Η προϊστορική αυτή πόλης ήταν πλησίον της άλλης πόλης των **Βουνείμων**. Τα Βουνείμια ήταν κτίσμα του μεγαλοπράγμονα μυθικού Οδυσσέα «ην έκτισε πλησίον Τραμπύας, λαβών χρησμόν, ελθών προς άντρας οι ουκ οίσασι (δεν εγνώριζαν), θάλασσαν, βουν ουν θύσας, έκτησεν...» (Γ. Λυμπερόπουλος, περιοδικό Κόνιτσα τ. 88). Λάθος μεγά του Ρουκεβίλ που θέλησε να τοποθετήσει την Τράμπυα και τα Βούνειμα στην περιοχή της Ολύτσικας (χωριό Παλιουρή), ενώ βρίσκονται γύρω από τον Λύγγο ή Λυγγόνα ή Σμόλυγκα (Θ. Χατζηγεωργίου, η αποδημία των Ηπειρωτών).

- Ντήσινο, το: Το ορθό είναι στην πέτρα του Ντήσινου. Και εæδω διχάζεται η ονομασία, το τοπωνύμιο. Ναι μεν στα σλαβικά DISHANIJE (=αναπνοή, φυσικό, λόγω ανηφόριας), πλην όμως μπορεί

να προέρχεται και από το κυριώνυμο Ντήσινος, γιατί απαντάται σαν ιδιοκτησία «στην πέτρα του Ντήσινου», ασχέτως αν έχει περίπου την ίδια σημασία. Όπως και να έχει το ζήτημα εκείνο που προέχει, που έχει σημασία μεγάλη, είναι ότι η πέτρα αυτή, μικρό ύψωμα, βουναλάκι, αποτελούμενο από σχιστόλιθους-ασβεστόλιθους, κρύβει στα σπλάχνα του μεγάλο σπήλαιο. Το σπήλαιο αυτό στα χρόνια της τουρκοκρατίας χρησιμοποιήθηκε σαν κλέφτικο λημέρι καταφύγιο των κλεφτοαρματωλών. Εκεί λημέριαζαν και κρύβονταν οι αετοί της Πίνδου, του Σμόλυγκα, του Κιρασόβου, της Σαμαρίνας, Μπέκος, Σπαθούλας, Β. Χατζάρας, Αγγελής, Λόγγας, Πέτρος Μανέκας (Μπίας παρατσούκλι). Όλοι αυτοί ήταν Κιρασοβίτες. Οι Ζήνδρος, Ζακαίοι, Τότσικας, Παπα-θύμιος Βλαχάβας, Μίχος, Γιώργος Μίσιος, ή Μίσος και από Γρεβενά και Σαμαρίνα. Εκεί ήταν η «κρυψώνα» τους και εκεί ξεχειμώνιαζαν, ξεκουράζονταν, όταν δεν ήταν σε αποστολές. Εκεί έμεναν οι λαβωμένοι για να γιατρευτούν. Ακόμη ήταν λημέρι και των ληστοσυμμοριτών της Πίνδου. Την άνοιξη του 1916, η μάνα του μακαρίτη Σπύρου Γαλάνη, όταν έκανε χωράφι εκεί κοντά, σε απόσταση 120 μέτρων περίπου, είδε ίχνη από φρέσκιες πατημασιές τσαρουχιών με καρφιά πάνω στο μπάλωμα του λίγου χιονιού που υπήρχε ακόμη και πίσω από τον κέδρο στρωμένα τσάκνα (ψιλά κλαδιά) και ξερά χόρτα, δείγμα ότι κάποιος άντρας ήταν ξαπλωμένος.

Λίγο πιο πέρα στην είσοδο της σπηλιάς που είχε μέτωπο προς το χωριό μας, όπου και χάθηκε εκεί μέσα ο άντρας φρουρός.

Λέγεται πάντως πως υπήρχαν και άλλες εισοδοι στη σπηλιά και ιδίως από τις απότομες-απόκρημνες πλευρές της πέτρας προς τα χωράφια των Παπαγιανναίων. Το βέβαιο είναι, ότι κανένας Κερασοβίτης, ή άλλος βοσκός ή κάποιος περιέργος δεν ακούστηκε ότι βρήκε τις κρυφές εισόδους-εξόδους και μπήκε μέσα στο σπήλαιο, να το εξερευνήσει. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός αυτό. Δεν βρέθηκε κανένας περιέργος να εξερευνήσει τα μονοπάτια που οδηγούσαν στη σπηλιά; Εκτός αν οι τελευταίοι ληστές της Πίνδου, του Σμόλυγκα έσβησαν κάθε ίχνος που μπορούσε να οδηγήσει στην μεγάλη, όπως λέγεται κρυψώνα. Έτσι όμως παρα-

μένει ένα μεγάλο μυστήριο που θέλει να ερευνηθεί και αν είναι δυνατό, να γίνει γρήγορα, γιατί τα μονοπάτια-περάσματα θα κλείσουν για παντοτινά, εφόσον μάλιστα έχουν ήδη περάσει εκατό χρόνια.

Εκείνο που πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα είναι ότι τους κλεφταρματολούς, έστω και ληστές, τους βοηθούσαν, τους τάζαν, τους έντυναν, τους πόδεναν και τους περιποιόντουσαν κατά κύριο λόγο, όπως και οι βοσκοί, οι πρόγονοί μας Κιρασοβίτες-τισσες, παίζοντας τη ζωή τη δική τους αλλά και της οικογένειάς τους «κορώνα = γράμματα», κάτω από τις σπάθες των αιμοβόρων Τουρκαλβανών στρατιωτών και ληστών. Παράδειγμα: Ο Παπαδημήτρης Οικονόμου (Σαράγκαλος) που φιλοξενούσε τη νύχτα στο κελάρι τους «κλέφτες» και πάνω στον νοντά (καλό δωμάτιο) τους Τούρκους αγάδες, «διπλωμάτης», πρώτης τάξης. Δεν ήταν ο μόνος, το ίδιο γίνονταν και από άλλους Κερασοβίτες. Με λίγα λόγια η Πέτρα του Ντήσινου για εμάς τους Κιρασοβίτες είναι μεγάλο ιστορικό ντοκουμέντο, μνημείο θα έλεγα, που θα πρέπει να αξιοποιηθεί κατάλληλα από τους φορείς τους πολιτιστικούς του χωριού μας. Για φανταστείτε να υπήρχε αυτή σε άλλα μέρη, τόπους, ήδη θα το είχαν τουριστικά αξιοποιήσει, θα το είχαν αναδείξει, εμείς πότε; Ο μακαρίτης ο Σπύρος Γαλάνης έφυγε με αυτό τον καημό (Περιοδικό Κεράσοβο, τεύχος 54).

- **Ντουραλή, η:** Σημαίνει υψηλός, άγριος, τραχύς τόπος, αλλά δυνατό να προέρχεται και από το κυριώνυμο Ντουραλής, πάλι την ίδια σημασία έχει, αλλά φαίνεται πιο πιστευτό το δεύτερο γιατί στο ταπί του Χρηστάκη Τέλη, αναφέρεται χωράφι που υπήρχε στο ποτάμι του Ντουραλή.

- **Παλιόμπλος, ο:** Η εξήγηση έχει δοθεί στο βιβλίο «Εκκλησία, εξωκκλήσια, εικονίσματα και νερόμυλοι» του χωριού μας του γράφοντος 1999.

- **Πέρα ή Κάτω μαχαλάς, ο:** Η εξήγηση δόθηκε στο Κεφάλαιο οι παλιοί συνοικισμοί του χωριού.

- Ριάχοβο, το: Η εξήγηση δόθηκε στο Κεφάλαιο οι παλιοί συνοικισμοί του χωριού μας.

- Σμόλυγκας, ο: Η ορθή και σωστή γραφή είναι α υτή. Έχει εξηγηθεί σε άλλα λήμματα, πως η ονομασία του βουνού αυτού δεν προέρχεται από το σλάβικο SMOLA (=ρετσίνι) ή από το Αρβ.(s) MOLIKE-Α/ρητινούχο δένδρο πεύκο).

Η ονομασία του είναι προϊστορική, ανάγεται στο μύθο-παράδοση, στο Βασιλιά Λύγγο της Μακεδονίας, (βλ. και σε άλλο λήμμα) που έγινε (μεταμορφώθηκε) σ' αυτό το είδος του άγριου ζώου που είναι μεταξύ σκύλου-τσακαλιού. Οι αρχαίοι πρόγονοί μας το ονόμαζαν το βουνό Λυγκών ή Λυγκώνα. Οι Σλάβοι κυρίως τον 13ο αιώνα (1300 μ.Χ.) που έμεναν στα μέρη μας 100 και πλέον χρόνια, συνέχεια, πρόσθεσαν μπροστά του τη συλλαβή (Σμο) που είναι η πρώτη συλλαβή της Σλάβικης λέξης Σμοκός ή Μοκός που σημαίνει ποιμνιοστάσιο (στρούγκα). (βλ. άπαντα Κ. Κρυστάλλη). Αν τώρα συνδυάσουμε τις δυο αυτές λέξεις, έχουμε Σμοκό-Λύγκος και χάρι ευφωνίας Σμο-Λύγκος = Σμόλυγκας, που σημαίνει άγριο σκύλο της στρούγκας δηλ. τσομπανόσκυλο. Καμιά επομένως σχέση με τον ρητινούχο πευκώνα. Εξάλλου η σχέση φαίνεται άσχετη και από το γεγονός ότι το βουνό προϋπήρχε της έλευσης των Σλάβων στην Ήπειρο, άρα είχε κάποιο όνομα και αυτό το όνομα ήταν ο αρχαίος Λυγκών, ή Λυγκώνας, κατά Ρουκεβίλ, αλλά και όπως το αναφέρουν και όλοι οι αρχαίοι ιστορικοί Έλληνες και Λατίνοι, όπως και οι γεωγράφοι. Το μόνο που έκαναν οι Σλάβοι ήταν να προσθέσουν το (Σμο) και πράγματι ήταν πολύ πετυχημένο, αφού ο άγριος Λύγκος έγινε ακόμη πιο άγριος, Τσομπανόσκυλο της στρούγκας, του μαντριού, φύλακας άγρυπνος.

- Ταμπούρι, το: Εξηγήθηκε ήδη στη λέξη Μπέκος.

- **Τζιούμα**, η: Γράφεται και Τσιούμα. στις δυο τσιούμες υπήρχαν χωράφια. Στη Β. Τσιούμα έχει χωράφια και η οικογένεια του γράφοντος, προς την πλαγιά του Συποτά.

Η λέξη Τζιούμα ή Τσιούμα θα πει συστάδα από δένδρα πάνω σε μυτερή κορυφή βουνού και προέρχεται από τη λατινική λέξη *cuma*, που θα πει νεαρός βλαστός, άκρη, κορυφή (Κ. Οικονόμου «Τοπωνυμικό Ζαγορίου», σελ. 319) όπως και είναι οι δυο αυτές φυσικές και κατάπευκες κορυφές. Δεν έχει καμιά σχέση με τη λέξη γουδί, γαβάθα (ανεστραμένη).

- **Τζιουμίκα**, η: Έχει την ίδια έννοια όπως και προηγούμενα (μικρή κορυφή).

- **Χαλασμένα**, τα: Απαντάται σαν χάλασμα και χαλασμένα. Κυρίως το τοπωνύμιο αυτό λέγεται στην πέτρα στα χαλασμένα. Η έννοια είναι: 1) το να χαλάσει, να καταστρέψει κάποιος κάτι, 2) το γκρεμισμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα, ή τμήμα αυτού, οικοδομή από σπίτια, σχολεία, γεφύρια, εκκλησιές κ.ά. που είχαν απομείνει (Λεξ. Γ. Μπαμπινιώτη 1998, σελ. 1950).

Επομένως το τοπωνύμιο αυτό, δηλώνει ότι κάποτε προϊστορικά βεβαίως (προ 776 π.Χ.) υπήρχε εκεί οικισμός ανθρώπων, κατοικούνταν και από διάφορες αιτίες, προφανώς λόγω θέσης που κατείχε απέναντι ήταν το κάστρο του Ζεκίρι, και στο διάβα-πέραςμα Ανατολής-Δύσης, δηλαδή Μακεδονίας - Ηπείρου, καταστράφηκε - ερήμωσε - χάλασε. Έτσι διατηρήθηκε, σαν ανάμνηση σαν χαλασμένα, το τοπωνύμιο αυτό μέχρι σήμερα, μέσω παράδοσης - μύθου.

Ίσως, πιθανόν, να ήταν εκεί η αρχαία Εροιβιά, ή η Κιμώλια, που οι ιστορικοί της τοποθετούν μεταξύ Σαμαρίνας - Κόνιτσας, πάντως στα μέρη του χωριού μας.

Για τους λόγους αυτούς δεν μπορεί το τοπωνύμιο να έχει καμιά σχέση

με τη διάβρωση των βράχων της πέτρας.

Εδώ πρόκειται για άλλο ένα ιστορικό ντουκουμέντο-κατάλειπο-λείψανο που φανερώνει την πανάρχαια κατοίκηση του τόπου μας, του χωριού μας.

- *Χασάν Κοπάτση*, η: (Στ' Χασάν Κοπάτσ'): Ετυμ. Τούρκ. Χα-σάν = αγάς και όχι ωραίος, καλός). (Χρ. Μ. Ενισλειδης, Η πίνδος και τα χωριά της σελ. 74). Χασάν (αγά) είχαν ονομάσει οι Τούρκοι και τον Άγιο Γεώργιο από το χωριό Τσούρχλι των Γρεβενών, παρά τη θέλησή και γνώμη του. Τον φώναζαν-έλεγαν Χασάν-Γκκιαούρ. Ο Άγιος Γεώργιος αυτός είναι ο νεομάρτυρας των Ιωαννίνων. Μαρτύρησε στις 17 Γενάρη του 1838 στα Γιάννινα και την ημέρα αυτή γιορτάζεται και η ιερή μνήμη του τόσο στα Γιάννινα, όσο και στα Γρεβενά. Επομένως ο αγάς Κοπάτσης, καταγόμενος από τα μέρη των Γρεβενών, της πλευράς προς την Πίνδο, και έχει γραφεί, κεφάλαιο... τι σημαίνει αυτό, ήταν τούρκος αξιωματικός. Στη βρύση του τοπωνύμιου αυτού έγινε συμπλοκή με κλεφτοαρματολούς της Πίνδου, στους οποίους ήταν και ο Κιρασοβίτης καπετάνιος-πρωτοπαλίκαιο Σπαθούλας, γιατί παραβίασαν και πάτησαν Κιρασοβίτικα μέρη-τοποθεσίες. Στη συμπλοκή αυτή, πλην του Χασάν Κοπάτση ήταν και ο Βελή-Αλής. Οι τούρκοι νικήθηκαν, πλην όμως τους δύο αυτούς τούρκους αξιωματούχους δεν τους «χάλασαν», οι κλεφταρματολοί, αλλά τους έστειλαν ζωντανούς στα Γρεβενά, να ειδοποιήσουν τον μεγάλο Αγά-Μπέη να μην ξαναπατήσουν στα Κιρασοβίτικα βουνά-μέρη, γιατί την άλλη φορά θα τους στείλουν τα κεφάλια τους «πεσκέσι», δώρο (Γ.Χ. Κοταδήμος «Κερασοβίτικα βιώματα, 1988).

Έτσι από τη συμπλοκή αυτή, στη βρύση εκεί ψηλά, πήρε τόσο η βρύση, όσο και η γύρω περιοχή το όνομα «στη βρύση του Χασάν Καπάτση». Να και άλλο ιστορικό ντοκουμέντο, και προέρχεται από κυριώνυμο.

Τοπωνύμια που δεν έχουν γραφεί, είναι και άλλα, θα αναφερθούν για π.χ. οι λάκκες Κωτούλα, Γκουγκέτα, Τζίνα, Κωλέτη, που είναι η πρώτη

στη Μασίτσα, η δεύτερη και η τρίτη πίσω από την Μαντρινιά και πάνω από τον αυτοκινητόδρομο και η τέταρτη στην Νόχτσια, δίπλα νησί Σιώμου, και άλλα μικρότερης σημασίας.

Στη συνέχεια γράφονται τοπωνύμια που δεν λέγονται πια στο χωριό μας και δεν γνωρίζουμε που είναι αυτά. Όμως λέγονταν επί τουρκοκρατίας, γιατί βρέθηκαν σε ταπιά αγοραπωλησίας χωραφιών στο χωριό μας.

Καταγράφονται με αλφαβητική σειρά:

- Βέργες βελίονο
- Βράες
- Γιάννη αγρός
- Γιαγιάννη μαντρί
- Γιαγιάννη τρύπα
- Γκότσου ή Γότσιου πέτρες
- Στου Γκίνου (Γκίνος αρβ. = Γιάννης)
- Κόνικα βρύση
- Κόνικα άσπρη πέτρα
- Κόνικα προσήλιο - στρούγκα
- Κούγκα κάτω
- Καζάμπα Κόνικα
- Καραλή Τσερνίτσα
- Λάκωμα πέντε σύνορα
- Ντούσιας μύλος
- Μήχλα αγρός
- Μπαζήκου αγρός
- Μπαζάρκα αγρός

- Πλακή αγρός
- Πήτα αγρός
- Πάστσια θέση
- Πέρα Βαρκό
- Πέρα αγίου Θωμά
- Πέντε καλύβια
- Πανάτου λειβάδι
- Περγαλιόλη Κόνικα
- Πράπυργου
- Προφήτια
- Πηγάδι
- Στύλα Πίνα
- Σιντήλιο Σταμούλη
- Στρουγγίνου Βαγγέλη Ντάκου
- Τσαμούρτα Σιαϊζα
- Χαρίση Επάνω

Σημείωση:

Καζάρμπα, η: (ζντγκαζάρμα). Η ονομασία αυτή (τοπωνύμιο) προήλθε από κάποιο βουλγάρικο, ή σλάβικο, ή τούρκικο φυλάκιο που υπήρχε παλιά εκεί, που μάλιστα ήταν του Κόνικα. Σήμερα βέβαια δεν σώζεται πουθενά τέτοιο, γι' αυτό είναι άγνωστο το τοπωνύμιο. Η λέξη καζάρμπα ή Καζάρμα προέρεται από το βουλγάρικο και ρώσικο kazarma που σημαίνει ο στρατώνας (Κ. Οικονόμου, «Το τοπωνυμικό Ζαγορίου», σελ. 34) Ίσως, πιθανόν να είναι ο σημερινός Μπέκος, ιστορικό και αυτό κειμήλιο του χωριού μας.

Κεφάλαιο 2

ΟΝΟΜΑΤΑ - ΕΠΩΝΥΜΑ - ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ

Σκεφτήκαμε ποτέ γιατί ονομαζόμαστε όπως ονομαζόμαστε; γιατί τόσοι άνθρωποι γνωστοί μας και άγνωστοι έχουν τα ονόματα Σαμαράς, Γαλάνης, Τέλης; Από όλες τις δεκάδες ή εκατοντάδες οικογενειακά Κερασοβίτικα ονόματα της γλώσσας μας δεν υπάρχει ούτε ένα που να μην έχει τη σημασία του.

Τα ονόματα μιας οικογένειας (επώνυμο) και βαπτιστικό αποτελούνται από δυο λέξεις που μας συντροφεύουν σε όλη μας τη ζωή και μετά ζωή. Με τις δυο αυτές λέξεις τοποθετούμαστε μέσα στην κοινωνία, αλλά και στην ιστορία, όπως και στη θύμηση των μεταγενέστερων. Τα ονόματα έχουν τη σημασία τους για την κοινωνική συμπεριφορά του κάθε ανθρώπου-ατόμου.

Τι κάνουν οι άνθρωποι; σκέπτονται, προβληματίζονται, διερωτώνται μέσω των επωνύμων των και μέσου άλλων ονομάτων, όταν τους ρωτάνε «ποιος είσαι;» Το όνομα ενός ανθρώπου δείχνει συχνά την κοινωνική τάξη (Γιώργος, Μίμης, Βασίλης), τη φυλή του (Λεβί, Καλίσκου, Νελανίσκου, Αρναούτογλου) ή την ιδιαίτερη πατρίδα του (Μανωληκάκης, Κατσαρέας, Βικτωράτος). Άρα με πολλούς τρόπους το όνομα ή το παρατσούκλι συμβάλλει στο σχηματισμό εντυπώσεων γύρω από το άτομο.

Τα πατρώνυμα - μητρώνυμα των οικογενειακών ονομάτων είναι το πιο προχειρότερο είδος για να χαρακτηριστεί ένα άτομο και να αποκτηθεί οικογενειακό όνομα. Είναι μαζί με τα παρατσούκλια το συχνότερο είδος των οικογενειακών π.χ. ο Κώτας (Κώστας) του Δήμου και αργότερ αΚωταδήμος, ο Δήμος Δήμου και αργότερα Δημητρίου ή Δημόπουλος κ.ά. Πατρωνυμικά ονόματα είχαν οι αρχαίοι Έλληνες που τα κληρονόμησαν ίσως από τους αρχαίους προγόνους μας και τα μετέδωσαν στους μεταγε-

νέστερους. Σήμερα στην Κύπρο, το σύστημα αυτό είναι ο κανόνας. Το έχουν και οι Τούρκοι με τη γνωστή κατάληξη -όγλου (γιός).

Από τις γειτονικές μας γλώσσες και τα βαπτιστικά τους γεννήθηκαν τα ακόλουθα πατρωνυμικά.

Από τα τούρκικα: ΜΟΥΡΑΤ, Μουράτογλου, Μουρατίδης

Από τα αρβανίτικα: ΓΚΙΝΗΣ ή ΓΚΙΩΝΗΣ (Γιάννης)

» ΓΚΙΩΚΑΣ (Γιώργος)

» ΛΕΚΑΣ (Αλέκος)

Από τα Σλάβικα : ΦΙΛΤΣΙΟΣ (Φίλιππος)

τα Ιταλικά κλπ.

Χριστιανικά ελληνικά είναι τα ονόματα των Κερασοβιτών. Πολλές φορές το όνομα δεν αλλάζει παρά μόνο ως προς την κατάληξη, ή με την μετατροπή ενός γράμματος, συνήθως του φωνήεντος σε ένα άλλο που διευκολύνει περισσότερο την προφορά π.χ. Σεραγγέλης σε Σαράγκαλο, Σαραφείμ γίνεται Σεραφείμ. Εκεί που φαινομενικά αλλάζει το όνομα, είναι στα υποκοριστικά και στις διάφορες συντμήσεις, προσθήκες καταλήξεων για να γίνονται έτσι πιο χαϊδευτικά. Τα υποκοριστικά και οι συντμήσεις δεν πρέπει να λαμβάνονται σαν να ανήκουν ή να προέρχονται από ένα και μόνο όνομα αρκετές φορές. Το Τάκης π.χ. μπορεί να είναι από το Χριστάκης ή και Δημητράκης ή Παναγιωτάκης κ.ά., το Τούσης ή Τάσης από Αναστάσης Ανέστης. Πάρα πολλά από τα υποκοριστικά και τις συντμήσεις, σήμερα έγιναν επώνυμα με τη συνήθεια που υπήρχε, κυρίως κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, το κύριο όνομα του πατέρα να το παίρνει σαν επίθετο τουλάχιστον ο πρώτος γιός. Αυτό όμως προκαλεί αρκετές δυσκολίες στην αναγωγή στο κύριο όνομα στην αρχική του μορφή μια και με το χρόνο ξεχάστηκαν το τι σήμαιναν, δηλαδή από πού προέρχονταν τα ονόματα αυτά.

Εδώ θα αναφερθούμε μόνο σε ονόματα τα οποία γνωρίζουμε και χωρίς να προσπαθήσουμε, τυχόν άγνωστες προελεύσεις να τις αναγάγουμε

υποθετικά σε ένα αρχικό όνομα:

Αγγελική: Κούλα, Αγγελικούλα

Αναστάσιος: Νάσο, Θάνο, Νάκο

Αθανασία: Νάσα, Θανασούλα

Αικατερίνη: Κατέρω, Κατερίνα

Αλέξανδρος: Αλέκος, Αλεκάκης

Αναστάσιος: Τάσιος, Τάσος, Τασιούλης

Ανδρέας: Αντρίκος, Αντρίτσος

Δημήτρης: Μήτρος, Μήτσιος, Τάκης

Μιχαήλ: Μίχος, Μιχαλάκης

Ελένη: Λενιώ, Λένω, Λενίτσα, Νίτσα

Θα μπορούσα να αναφέρω όλα τα ονόματα, αλλά ο χώρος είναι περιορισμένος. Στη Βόρειο Ήπειρο και στο χωριό μας είχε επικρατήσει να δίνονται αρχαία ελληνικά ονόματα συχνά για να υπογραμμιστεί με αυτό τον τρόπο ο ελληνισμός τους (Ν. Παπαδόπουλος: Δροπολίτικα Α, σελ. 61 Αθήνα 1962). Ειδικά στο χωριό μας είχαμε πάντα τέτοια ονόματα όπως, Μενέλαος, Μιλτιάδης, Αλκιβιάδης, Ξενοφών, Φώτιος, Ευριπίδης, Μαρία, Ευδοκία, Ευδοξία, Πολυξένη, Ευφημία κ.ά.

Το επώνυμο μπορούμε να το ξεχωρήσουμε σε διάφορες κατηγορίες:

- Θρησκευτικό (εκκλησιαστικό) τίτλο (αξίωμα) του πατέρα όπως: Αναγνώστης, Έξαρχος, Οικονόμου. Οι σημερινοί Έξαρχαίοι Κερασοβίτες, λέγονταν και επί Τουρκοκρατίας ακόμα Μπούλάδες-Γουδούη, από προσφερθείσες εξαιρετες υπηρεσίες προς το χωριό ονομάστηκαν τιμής ένεκεν Έξαρχοι. Οι Οικονομαίοι πήραν το όνομα αυτό από τον Παπα-Δημήτρη που είχε τον τίτλο του

οικονόμου, πριν λέγονταν και αυτοί Σαράγκαλοι. Αυτό μαρτυρούν και τα χτήματά τους που είναι αδελφομοίρια.

- Ανθρωπονύμια του πατέρα, όπως Δημητρίου, Ευθυμίου, Σιούλα από το Αναστάση, Τάση, Τασιούλα.
- Επάγγελμα του πατέρα: όπως Παπαγιάννη, Παπαγιώργη, Παπανικόλα, Παπακώστα, Σαμαρά, Χατζή κ.ά.
- Από τα ζώα, όπως Κατσίκης, Προβατάς, Μόσχος.
- Από γεωργικά προϊόντα, όπως Κολοκύθας, Βριζώνης, Τραχανάς κ.ά.
- Από χωριά όπως Κερασοβίτης, Κονιτσιώτης κ.ά. Στο καιρό της Τουρκοκρατίας μέχρι το 1912, χρησιμοποιούσαν μόνο το όνομα και το πατρώνυμο, αν και είχαν επίθετο. Αυτό το έκαναν από φόβο από τους Τουρκοαρβανίτες, αλλά και γιατί μπερδεύονταν, αφού ήταν πολλά όμοια επώνυμα, όπως εμείς οι Παπαγιανναίοι που γίναμε Σαμαράδες. Άλλο παράδειγμα: Κώστας Νικόλαος υιός Δημητρίου υιού Νάκου, ή Πούλος Γιώργης υιός Δημητρίου υιού Γιαννούλη κ.ά.

Στα ορφανά χρησιμοποιούσαν για επίθετο το όνομα της μάνας π.χ. Γιώργος της Μαρίας, ο Νικόλας της Δέσπως κ.ά.

Τις γυναίκες τις παντρεμένες κυρίως, αλλά και τις μεγαλύτερες γυναίκες που μείναν ανύπαντρες λόγω των πολέμων, εκτός από το κύριο όνομά τους, λέμε και τα παρακάτω με την προσθήκη της κατάληξης -αίνα, αλλά την προφέρουμε -ίνα π.χ. Αναγνώσταινα, Κονόμαινα, Γιώργαινα, Κώσταινα, Γιαννούλαινα, Σκαλωμέναινα, Παπαγιάνναινα, Παπαγιώργαινα αλλά όχι Σαμάραινα αλλά Σαμαρού ή Σαμαρέσιου, όπως λέγαν τη μακαρίτισσα την μάνα μας οι φίλες της Μυγδάλω Γκούτσιου, Μαριάνθη Ζήκα, Κασσιανή Τέλλη, Μάχη Πασιά κ.ά.

- Από παρατσούκλια: Και τα οικογενειακά ονόματα που προέρχονται από παρατσούκλια εκφράζουν και αυτά ορισμένες ιδιότητες σωματικές ή πνευματικές ή ηθικές του παρανομαζόμενου ή έδωσαν αφορμή

να γεννηθούν π.χ. ντύσιμο, συνήθειες, ή πράξεις, λέξεις ή φράσεις που συνηθίζει. Τα παρατσούκλια εκφράζουν:

- * Ιδιότητες σωματικές: Πλατύς, Σπανός κλπ.
- * Χρώματα: Γαλάνης, Κόκκινος, Λαίος
- * Μέρος του σώματος: Αυτιάς, Δοντάς, Κεφάλας
- * Σύνθετα: Στραβοπόδης, Μαυρομάτης
- * Ιδιότητες ψυχικές - πνευματικές: Αγέλαστος,
- * Ιδιότητες που έχουν τα ζώα: Αρκούδας, Λαγός, Γάτος
- * Ιδιότητες που έχουν τα φυτά: Σκορδάς, Παντζάρας
- * Είδος ντυσίματος: Κορδόνης, Γελέκης
- * Είδος φαγητού: Λαγάνας, Τραχανάς, και πολλά άλλα

Έχουμε παρατσούκλια που προέρχονται:

Από τούρκικα: Ασλάνης, r-aslan = λιοντάρι

Από αρβανίτικα: Μπίρης, αρβ-bir-i = γιός

Από σλάβικα: Μπέλος, sei = άσπρος

Από βλάχικα: Γκίζας, βλ. giza = μυζήθρα

Από ιταλικά: Ορσίνης, it-orsini = αρκουδίτσα

Από αρχ. ελληνικά : Πλάτων, Στράβων, Ιπποκράτης

Από Βυζαντινά: Πωγωνάτος, Τραυλός κ.ά.

Τα παρατσούκλια τα έβγαζαν οι ίδιοι οι συγχωριανοί μας. Ένας τέτοιος Κιρασοβίτης ειδικός στο είδος αυτό ήταν ο μακαρίτης ο Μιλτιάδης Γ. Γκούσιος. Δεν υπήρχε Κιρασοβίτης ή Κιρασοβίτισα που να μην τους είχε βγάλει-δώσει και κάποιο παρατσούκλι. Παρατσούκλι που ταίριαζε απόλυτα στην κάθε περίπτωση.

Τα επώνυμα ποικίλουν και έτσι έχουμε ρίζες από γλώσσες: αρχαία ελληνικά, π.χ. Πλάτων, Τραυλός, Σωκράτης, αραβικά π.χ. Αζάπης από το azar - που σημαίνει ατίθασος, τούρκικα ατζαμής από το - asem- που σημαίνει αδέξιος, Βακούφης από το - vakif - ίδρυμα εκκλησιαστικό (βακούφι), Τσαούσης, από το - cahus - που σημαίνει λοχίας,, Ντελής, από το - deli - που σημαίνει τρελός, Ντελάλης από το - deccal - διαφημιστής, ντουζίνας από το -dozzina - δωδεκάς, Τέλης από το - teli - που σημαίνει χορδή - σύρμα.

Αρβανίτικα - Αλβανικά: Γκέκας από το - gege - που σημαίνει κάτοικος Αλβανίας.

Σλάβικα, Μπράτμος από το - brak - που σημαίνει αδελφοποιητός, Γκλάβης από το - glava - που σημαίνει κεφαλή.

Βλάχικα, Γκίζας από το - gizza - που σημαίνει μυζήθρα.

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα για πάρα πολλές ξένες γλώσσες.

Έχει τονιστεί και σε άλλο λήμμα, πως εμείς οι Βορειοηπειρώτες, δίναν και δίνουν στα παιδιά και τα εγγόνια τους, στα Βαπτιστικά ονόματά τους, ονόματα Ελληνικά - Χριστιανικά και αυτό για να τονίσουν περισσότερο τον καθαρό ελληνικό και χριστιανικό παράγοντα της φυλής και του έθνους μας.

Κεφάλαιο Β

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΤΗΤΑ ΣΤΗ ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Μέρος Τρίτο

Κεφάλαιο Η

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Οι κοινότητες, αστικές και αγροτικές, ελεύθερων χωρικών υπήρχαν και στο Βυζάντιο, άλλοτε σε κατάσταση περισσότερο ενεργό και άλλοτε σε κατάσταση μικρότερου ή μεγαλύτερου μααρασμού. Οι κοινότητες αυτές φαίνεται ότι επέζησαν μέχρι την εποχή της Τουρκοκρατίας. Οι αγροτικές αυτές κοινότητες αποτελούσαν πάντοτε σοβαρό παράγοντα για την οικονομική ζωή του Βυζαντίου και πάνω σ' αυτές στηρίχτηκε η ίδια η ύπαρξή του. Οι κοινοτικές ελευθερίες των χωρικών ήταν καθιερωμένες, ενώ αντίθετα τα μέλη των κοινοτήτων είχαν απέναντι στο κράτος την ευθύνη για την καταβολή των φόρων, δηλαδή αλληλέγγυο.

Για τα ζητήματα της καταγωγής των ελληνικών κοινοτήτων έχουν διατυπωθεί αρκετές τέτοιες θεωρίες (Κ. Παπαρρηγόπουλου, Νικ. Μοσχοβάκη, Απ. Βακαλόπουλου, D. Ugruhart). Επικρατέστερη θεωρείται αυτή του ιστορικού Παπαρρηγόπουλου. Λέει η θεωρία αυτή, ότι οι κοινότητες της περιόδου της Τουρκοκρατίας, έχουν βαθιά τις ρίζες στις παραδόσεις του ελληνικού λαού, ότι κατ' ουσίαν δεν έπαψαν ποτέ να υπάρχουν, ότι αυτές που μνημονεύονται στη βυζαντινή εποχή, είναι μ' εκείνες των αρχαίων χρόνων, προσαρμοσμένες όμως αρκετά στις νέες περιστάσεις που προέκυψαν με την πάροδο των αιώνων. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τον μεγάλο αυτό ιστορικό, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, βρήκε τις κοινότητες να λειτουργούν και επομένως τις άφησε να λειτουργούν μέσα στα πλαίσια της τουρκικής διακίνησης.

- Άσκηση των εξουσιών από τις κοινότητες. Έχει αναφερθεί προηγούμενα ότι στο Βυζάντιο υπήρχαν αγροτικές κοινότητες ελεύθερων χωρικών που φαίνεται ότι επέζησαν μέχρι την εποχή της Τουρκοκρατίας όπως επίσης και αστικές. Οι κοινοτικοί άρχοντες αποτελούσαν τη νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία του τόπου τους (Απ.

Βακαλόπουλος π.π. τόμος 2, σελ. 329-331). Την προνομιακή θέση που είχαν στο Βυζάντιο οι επίσκοποι και οι ιερείς, την διετήρησαν στην κοινότητα και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Πάντως οι κληρικοί είχαν γενικά μια σημαντική επιρροή στις υποθέσεις των ελληνικών κοινοτήτων.

Κατά την περίοδο όμως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τη σουλτανική εξουσία ασκούσαν οι διορισμένοι δικαστές (καδήδες ή κατήδες), οι οποίοι είχαν γενική αρμοδιότητα για όλους τους υπηκόους, τούρκους και έλληνες χριστιανούς. Το δίκαιο που εφαρμόζαν ήταν το ισλαμικό. Ο πατριάρχης, οι επίσκοποι και τα εκκλησιαστικά δικαστήρια είχαν δικαστική εξουσία, αρμοδιότητες στις διαφορές των κληρικών, στις υποθέσεις των λαϊκών σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου.

Η εκδίκαση των άλλων διαφορών, όπως και των ποινικών υποθέσεων υπάγονταν αναγκαστικά στους σουλτανικούς μουσουλμάνους δικαστές, εκτός αν οι διάδικοι όριζαν συναμεταξύ τους για επίλυση των διαφορών τους, την προσφυγή σε διαιτητές που οι ίδιοι ήταν ελεύθεροι να ορίσουν.

Τόσο η εκκλησία, όσο και οι κοινότητες θεωρούσαν ότι οι χριστιανοί έπρεπε να προσφεύγουν για όλες τις υποθέσεις τους, όπως και για τα ποινικά, μόνο στα δικαστήρια της εθνότητάς (Ρουκεβίλ, Ταξίδι στην Ελλάδα, Μακεδονία - Θεσσαλία ελλ. έκδοση, Αθήνα 1955, σελ. 59-60, 124) κι επέβαλαν τη θέση τους αυτή στην ανάγκη και με την ποινή του εκκλησιαστικού αφορισμού, την οποία οι χριστιανοί έπαιρναν πολύ σοβαρά υπόψη και επειδή τους απέκοπτε τόσο από την εκκλησία όσο και την εθνότητά τους. Στο χωριό μας έχουμε δυο τέτοια παραδείγματα αφορισμού από τον επίσκοπο της Βελλάς - Κονίτσης, τα οποία έχω αναφέρει στο βιβλίο «Εκκλησία, εξωκκλήσια, εικονίσματα και νερόμυλοι του χωριού μας». Πάντως και οι ίδιοι οι χριστιανοί προτιμούσαν με τη δική τους θέληση να προσφεύγουν στα δικαστήρια της εθνότητάς τους και όχι στους κατήδες. Αυτό γιατί ήθελαν στις υποθέσεις τους να εφαρμόζεται το δίκιο τους, που το γνώριζαν και το αποδέχονταν, παρά το ξένο ισλαμικό δίκαιο που δεν το γνώριζαν, πέραν του ότι δεν είχαν καμιά εμπιστοσύνη

στους δικαστές της σουλτανικής εξουσίας, που εκτελούσαν συνήθως πλημμελώς τα καθήκοντά τους και επιπλέον χρηματίζονταν κι έτσι ήταν εύκολο να εκδίδουν την απόφαση υπέρ εκείνων που τους δωροδοκούσαν (G. Finlay, Ν. Σαρρής), θεοδ. Ε. Θεοδώρου, Αθήνα 1996). Ακόμα τα δικαστήρια αυτά είχαν επεκτείνει τις αρμοδιότητές και σε υποθέσεις ποινικές με την ανοχή της σουλτανικής εξουσίας.

Μια άλλη σημαντική αρμοδιότητα και εξουσία που είχαν οι ελληνικές κοινότητες της περιόδου της τουρκοκρατίας ήταν εκείνη της κατανομής και είσπραξης των φόρων και απόδοσης αυτών στους εισπράκτορες που όριζαν οι αξιωματούχοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Πολιτικός χαρακτήρας των κοινοτήτων

Έχει αναφερθεί πως η ορθόδοξη χριστιανική εθνότητα είχε δική της υπόσταση και οργάνωση μέσα βέβαια στα πλαίσια της Ο.Α., η δε εκκλησία και οι κοινότητες ήταν οι οργανωτικοί φορείς, της εθνότητας. Από το γεγονός αυτό, εκτός από το θρησκευτικό της χαρακτήρα η πρώτη και τον τοπικό και δημοσιονομικό χαρακτήρα οι κοινότητες είχαν και χαρακτήρα πολιτικό. Ο πολιτικός χαρακτήρας των κοινοτήτων, φαίνεται και από τις ιδεολογικές αντιθέσεις και συγκρούσεις των μελών τους, που ήταν 18ου και 19ου αιώνα, σε πολλές από αυτές πήραν έντονο χαρακτήρα (Κοτσαμπάσηδες, απλός λαός - χωρικοί). Ο πολιτικός χαρακτήρας ακόμη φάνηκε και από το γεγονός ότι αμέσως με την έναρξη της επανάστασης του 1821 αυτές οι κοινότητες μετεξελίχθηκαν σε δημόσιες τοπικές επαναστατικές επιτροπές (εφορείες), ασκώντας στους τόπους τους την επαναστατική εξουσία της απελευθερωμένης Ελλάδας. Ο G. Finbay (Ιστορία της Τουρκοκρατίας, τόμ. 1 σελ. 344), «Το πρώτο βήμα προς την εθνική ελευθερία στην σύγχρονη Ελλάδα είχε γίνει μέσα στις αυτοδιοικούμενες κοινότητες, Εκεί βρίσκεται η πολιτική ψυχή του έθνους» (Θεοδ. Θεοδώρου, Η Ελληνική τοπική Αυτοδιοίκηση).

Ειδικότερη αναφορά σε κοινότητες

Τα Γιάννινα, όπως προεγράφει, είχαν παραδοθεί στους Οθωμανούς με συνθήκη το γνωστό «Ορισμό του Σινάν Πασά», στην οποία προβλέπονταν για τους Χριστιανούς η διατήρηση της κοινοτικής τους διοίκησης, η ισχύ των εκκλησιαστικών δικαιωμάτων και της δικαστικής εξουσίας του Μητροπολίτη, του εκκλησιαστικού δικαστηρίου και η διατήρηση των γαιοκτημονικών δικαιωμάτων.

Στον Καζά (νομό) των Ιωαννίνων υπάγονται και οι διοικητικές περιφέρειες του Μαλακασίου, του Πωγωνίου, των Κούρεντων, της Τσαρκοβίστας και του Ζαγορίου.

Οι «Βλάχοι» (λατινόγλωσσοι βοσκοί) της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, είχαν δεχτεί να υποταγούν στην Ο.Α. με τους όρους: Πρώτο να αυτοδιοικούνται και δεύτερο να είναι υπόχρεοι φόρου στη βασιλομήτορα (Βαλιδέ-σουλτάνα) και όχι στους τοπικούς εκπροσώπους της Οθωμανικής εξουσίας. Η διοικητική αυτή ρύθμιση για τα «βλαχοχώρια», διατηρήθηκε μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα, οπότε με την εφαρμογή του συγκεντρωτικού συστήματος από τον Αλή Πασά, έχασαν την διοικητική αυτονομία (Πουκεβίλ, Ταξίδι στην Ελλάδα - Ήπειρος, ελλ. έκδ. 1994).

Γενικότερα άλλωστε στις κοινότητές της ορεινής περιοχής της Πίνδου (Μαλακασίου, Αγράφων και Ζαγορίου) είχαν χορηγηθεί «προνόμια» ήδη από τον 15ον και 16ον αιώνα που κύριο περιεχόμενό τους ήταν η αναγνώριση της τοπικής αυτοδιοίκησής τους (Απ. Βακαλόπουλος, Οι κοινότητες, σελ. 192). Πράγματι το γεγονός αυτό είχε οδηγήσει στην καλή διοικητική οργάνωση και στην οικονομική ανάπτυξη των κοινοτήτων αυτών.

Η Κόνιτσα, κατά την περίοδο της Ο.Α. είχε εξελιχθεί σε σημαντικό εμπορικό και βιοτεχνικό κέντρο. Ήταν έδρα Καϊμακάμη (υποδιοικητή) και η ομώνυμη επαρχία, περιελάμβανε παλιότερα εβδομήντα χωριά. Το 1834 σαράντα έξι, κι ένα από αυτά, το Κιράσοβο, τα οποία εκείνο το χρόνο συνέταξαν καταστατικό χάρτη για την αυτοδιοίκησή τους (Κ. Βακα-

Λόπουλος, ό.π. σελ. 390).

Να τι γράφει ο Πουκεβίλ στο βιβλίο του «Ταξίδι στην Ελλάδα, Ηπειρωτικό μετ. Κ. Βλάχου). για την Κόνιτσα, όταν επισκέφτηκε περιόδευσε την επαρχία μας, το 1807. Οι κάτοικοι της Κόνιτσας αποτελούνταν από Έλληνες και Αλβανούς, μοιρασμένοι σε 36 χωριά, ο αριθμός τους μαζί με τον πληθυσμό της Κόνιτσας υπολογίζονταν σε είκοσι χιλιάδες, από τις οποίες το 1/4 το πολύ ήταν μωαμεθανοί. Προϊόντα είχε, καλαμπόκι, λινάρι, κρασί, καρύδια, δέρματα ζώων (βυρσοδεψίο στον Ταμπακόμυλο της Μόλιστας) λαγών, ασβών, άρκτων που εξάγονταν στο βασίλειο της Νεάπολης της Ιταλίας από το λιμάνι της Αυλώνας και η ταπητουργία. Επί Αλή Πασά η Κόνιτσα κατοικούνταν από 600-800 οικογένειες από τις οποίες οι μισές ήταν μουσουλμανικές. Στα έλη του περασμένου αιώνα (17ου), η Κόνιτσα είχε 7.000 περίπου κατοίκους (4.000 χριστιανοί και 3.000 μουσουλμάνοι). Διέθετε 200 εμπορικά καταστήματα, που συγκεντρώνονταν μεγάλες ποσότητες μάλλινων υφασμάτων. Κάθε Σεπτέμβρη πραγματοποιούνταν και εμποροπανύγηρι η οποία τραβούσε γύρω στις 14.000 επισκέπτες (Κ. Βαλακλόπουλος, Ήπειρος, 1992).

Το σύστημα αυτοδιοίκησης των 46 χωριών της Κόνιτσας

Τα 46 αυτά χωριά της Κόνιτσας, που ο Γάλλος πρόξενος στα Γιάννινα Πουκεβίλ, αναβιβάζει σε 36, αριθμούσαν είκοσι χιλιάδες κατοίκους ή κατά άλλους τριάντα χιλιάδες. Μετά την εξόντωση (αποκεφαλισμό) του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, το 1822, από τα στρατεύματα του Σουλτάνου και μέχρι το 1890, το επίσημο κράτος στην Ήπειρο γενικά αντιπροσωπεύονταν από τους τρεις πασάδες, των Ιωαννίνων, του Δελβίνου και της Αυλώνας, δεν είχε όμως κατορθώσει να βάλει κάποια τάξη, να περιορίσει κυρίως την κυριαρχία των τουρκαλβανών μπέηδων-αγάδων που νέμονταν, λεηλατούσαν, βασάνιζαν και ερήμωναν τα ηπειρωτικά χωριά. Οι εχθρικές τους επιδρομές και το λεγόμενο αρβανίτικο πλιάτσικο, οι προγονοί μας οι Κερασοβίτες αλλά και εμείς οι νεότεροι στην κατοχή το

1943, το έζησαν και το ένοιωσαν στο πετσί τους πολύ βάνουσα και άγρια (βλέπε. βιβλ. Ιστορία του Δάσους Κιρασόβου Δ. Σαμαρά 2000), οδήγησαν από ανάγκη τους προεστώτες - δημογέροντες των πέντε μεγαλύτερων χωριών να συσπειρωθούν γύρω από την δημογεροντία τους και τους κλεφταρματολούς.

Το σύστημα αυτό της διοίκησης των 46 χωριών, ρυθμίζονταν από ένα καταστατικό χάρτη που έκανε τον προεστό-δημογέροντα-μουχτάρη (πρόεδρο) των πέντε κύκλων, δηλαδή ένας κάθε χρόνο από τα πέντε αυτά χωριά, οι οποίοι αντιπροσώπευαν την επαρχία και ήταν εξουσιοδοτημένοι να αποφασίζουν και να λύνουν τις μεταξύ τους διαφορές.

Το σύμφωνο αυτό κάνει άμεση αναφορά στη θέληση των προεστών να αναλάβουν «από κοινού» τη διοίκηση της περιοχής, αλλά και στην πρόθεσή τους να καταπαύσουν επιτέλους οι μεταξύ τους έριδες και προστριβές - διαμάχες ώστε να γίνουν πιο αποτελεσματικοί στην προστασία κατά των τουρκαλβανών ατάκτων και συμμοριών, που τριγυρνούσαν τα μέρη μας.

Η διατύπωση της συμφωνίας αυτής δηλ. του χάρτη, προφανώς έγινε με την παρότρυνση και οπωσδήποτε την ανοχή της Σουλτανικής εξουσίας. Είναι αποκαλυπτική για το πολιτικό πνεύμα (ήδη έχω αναφέρει αυτό), ώστε να υπάρξει κάποιος εσωτερικός συσχετισμός δύναμης και επιρροής που είχαν διαμορφωθεί τον καιρό εκείνο ανάμεσα στους προεστούς κυρίως της επαρχίας μας.

«Επειδή η χώρα μας και το Βιλαέτι κοντεύει να χαλάσει, εκάμαμαν γενικήν απόφαση συνελθόντες εις εν και το αυτό μέρος και συσκέφθημεν με τρόπον χριστιανικόν τας παρελθούσας ταραχάς τας οποίας υπέφερον ο δυστυχής τόπος μας, αποφασίσαμεν ήδη κοινή γνώμη και χριστιανική διαθέσει να φέρομεν μεταξύ μας μίαν ιεράν φιλίαν και να εργασθώμεν δια μίαν διοίκησιν δικαίαν χριστιανικήν».

1834 Ιουνίου 9 Ιωάννινα

Ιωάννης Σούρλας, υπόσχομαι (Πυρσόγιαννη)

Ζήσης Δούμανης

Αδάμος Νάσιος (Κιράσοβο) ;

Νότης Πρωτόπαππας (Στράτσιανη)

Νικόλαος Κώστας γραμματικός (Βούρμπιανη)

Από την πιο πάνω περιπτώσιολογική αναφορά, μπορούν να συναχθούν τα εξής τρία βασικά συμπεράσματα:

Πρώτο, η διοίκηση των ελληνικών κοινοτήτων κυρίως αφότου η ελληνική κοινωνία αποκτάει μέσα στην περίοδο της τουρκοκρατίας, σαφή ταξικό χαρακτήρα - διαχωρισμό και διαστρωμάτωση, ασκείται από την ανώτερη τάξη, αλλά με τη συνέργεια και την εκλογή από το σύνολο των μελών της κοινότητας κι αλλού με αποκλεισμό του λαού.

Δεύτερο, όταν έχει αναπτυχθεί μέσα στις κοινότητες, δίπλα στην παραδοσιακή ανώτερη τάξη, και τάξη αστική, τότε γίνεται σχεδόν αναπόφευκτη η κοινωνική διαπάλη ανάμεσα σ' αυτές τις δυο για τον έλεγχο και τη διοίκηση της κοινότητας.

Τρίτο, γενικότερα πάντως τα μέλη των ελληνικών κοινοτήτων κατά την περίοδο της Ο.Α. είναι σε πολλές περιοχές βαθιά διχασμένα αναμεταξύ τους. Γίνονται φατρίες και σκληροί ανταγωνισμοί μεταξύ των τάξεων, της άρχουσας (κοτσαμπάσηδες) και την αστική ή τα λαϊκά στρώματα.

Μέσα όμως από την πρακτική όλων των κοινοτήτων διαμορφώνονται και ορισμένοι κανόνες, οι οποίοι μπορεί να θεωρηθούν ότι ίσχυαν γενικά. Έτσι, οι σταθεροί κανόνες για όλες τις κοινότητες είναι οι εξής:

1. Η εντολή διοίκησης που δίνονταν προς τους κοινοτικούς άρχοντες ήταν περιορισμένου χρόνου, συνήθως ένας χρόνος.
2. Μετά τη λήξη της εντολής οι κοινοτικοί άρχοντες όφειλαν να δώσουν λόγο στους εκλογείς. Η λογοδοσία γινόταν προς όλο το λαό, δηλ. τους ενήλικους άρρενες της κοινότητας (οι γυναίκες δεν είχαν

δικαίωμα ψήφου).

3. Εκλογείς και εκλεγόμενοι ήταν πάντοτε μόνο Έλληνες.
4. Η εκλογή των κοινοτικών αρχόντων επικυρωνόταν από τον Οθωμανό δικαστή (καδή) της περιοχής που υπάγονταν η κοινότητα.
5. Οι αποφάσεις των κοινοτικών αρχόντων παίρνονταν συνήθως με ομοφωνία όλων.
6. Οι συνελεύσεις και οι ψηφοφορίες γίνονται συνήθως στα σχολεία, όταν υπήρχαν, άλλως στις εκκλησίες της κοινότητας.

Στον παρακάτω πίνακα, βλέπουμε πως το χωριό το 1856, είχε συνολικά 41 σπίτια όλα χριστιανικά, κανένα οθωμανικό-τουρκικό, και 97 Στέφανα, πράγμα που σημαίνει ότι τη χρονιά αυτή υπήρχαν 97 χριστιανικές-στεφανωμένες - οικογένειες,. Αν τώρα υπολογίσουμε κατά μέσο όρο, 6 άτομα σε κάθε χριστιανική οικογένεια, τότε ο πληθυσμός του χωριού μας ήταν τουλάχιστον 582-600 συνολικές ψυχές ίσως και περισσότερες γιατί οι οικογένειες ήταν πολυπληθείς τότε.

ΟΙΚΙΣΜΟΙ: Δημογραφικά στοιχεία και σχέση ιδιοκτησίας οικισμού ως προς τους Τούρκους, 1856						
	Νέα ονόματα οικισμών	Παλαιά ονόματα οικισμών (κατά Π. Αραβαντινό)	Τούρκοι	Χριστιανικοί οικισμοί	Στέφανα	Σχέσεις ιδιοκτησίας οικισμού ως προς τους Τούρκους
	1	2	3	4	5	6
	ΚΟΝΙΤΣΑ	ΚΟΝΙΤΖΑ (έδρα)	360	219	318	—
1	Αγία Βαρβάρα	Πλάβαλη (Απλοβόλη)	—	36	80	Ιδιόκτητο*
2	Αγία Παρασκευή	Κεράσοβον	—	41	97	Ιδιόκτητο
3	Αμάραντος	Ισβόρι	—	39	104	Ελεύθερο
4	Ασημοχώριο					
5	Βούρμπιανη	Βούρμπιανη (Βυρμπιανή)	—	165	384	Ελεύθερο
6	Γαναδίο*					
7	Γοργοπόταμος	Τούρναβον	—	48	96	Ιδιόκτητο
8	Ελεύθερο	Γρήσπανη	—	62	155	Ιδιόκτητο
9	Εξοχή	Ζέλιστα	—	13	39	Ιδιόκτητο
10	Καστανέα	Καστάνιανη	—	94	108	Ελεύθερο
11	Μόλιστα	Μόλιστα	—	89	172	Ελεύθερο
12	Μοναστήριο*					
13	Νικάνωρ	Κροτίνιστα	—	34	66	Ιδιόκτητο
14	Πάδες	Πάδαις	—	58	163	Ελεύθερο
15	Παλαιοσέλιο	Παλιοσέλι	—	78	161	Ελεύθερο
16	Πηγή	Πεκλάρι (Απόκλαρον)	—	46	91	Ιδιόκτητο
17	Πληκάτιο	Πιλκάδες(;) :	—	37	94	Ιδιόκτητο
18	Πουρνιά	Σταρίτζανη	—	37	46	Ελεύθερο
19	Πυρσόγιαννη	Πρισόγιαννη	—	100	288	Ελεύθερο
20	Πύργος	Στράτζανη (Στρατειανή)	—	81	195	Ελεύθερο

* Το Γαναδίο και το Μοναστήριο στη στήλη 2 φαίνεται ότι συμπεριλαμβάνονται με την Μόλιστα. * Ιδιόκτητο=Τσιφλίκι

Πηγή: Π. Αραβαντινός, Χρονογραφία της Ηπείρου, τ. II, Αθήνα 1857, σ. 339.

Εντύπωση προκαλεί και το γεγονός ότι στον πίνακα αυτό, ο Π. Αραβαντικός, χαρακτηρίζει το χωριό μας (τελ. στήλη) ιδιόκτητο (τσιφλίκι) των Τούρκων, και όχι ελεύθερο, όπως άλλα χωριά της επαρχίας μας. Αυτό φανερώνει ότι δεν ήταν πλήρης ενήμερος των αγώνων που γίνονταν αυτά τα χρόνια από τους προγόνους μας, Κιρασοβίτες, ενάντια στην τσιφλικοποίηση του χωριού μας. Πράγμα που τελικά πέτυχαν χάρι στους μεγάλους και δύσκολους αγώνες που έκαναν.

Σουλτανικό σύστημα γαιοκτησίας

Όπως στο βυζάντιο ίσχυσε το σύστημα των τιμαρίων, έτσι και στη Σουλτανική Αυτοκρατορία, διατηρήθηκε αυτό, αλλά προϋπέθετε την ύπαρξη μεγάλων εκτάσεων δημόσιων γαιών.

Σύμφωνα με αυτό και το οθωμανικό δίκαιο γαιοκτησίας, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί με βάση τον «ιερό νόμο» και την σουλτανική νομοθεσία, υπήρχαν:

1. Γαίες του κράτους (miri) ή ορθότερα του ηγεμόνα (του «Mir/εμίρη-κυρίως)
2. Γαίες αφιερωμένες σε ιδρύματα (Wakf ή Wakif /Βακούφι).
3. Γαίες ιδιωτικές με (πλήρη) ατομική κυριότητα σ' αυτές (Mülk/μούλκι)

Οι κρατικές ή «άφθαρτες» γαίες (Miri) αποτελούσαν την κύρια μορφή ιδιοκτησίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Αρκετές φορές οι Σουλτάνοι κρατικοποιούσαν ιδιοκτησίες, αν ήταν πλούσιες σ' αγαθά (Müik) σε Miri. Διαχειριστές των γαιών αυτών ήταν μόνο οι ίδιοι οι Σουλτάνοι, ή πρόσωπα της σουλτανικής οικογένειας (βασιλομήτορας, βαλιδέ-σουλτάνα).

Οι «αφιερωμένες» (Βακούφικες) γαίες ανήκαν σε ιδρύματα που δημιουργούνταν από φυσικά πρόσωπα για θρησκευτικούς σκοπούς, ή για έργα κοινής ωφέλειας. Οι βακούφικες αυτές γαίες δεν μπορούσαν να ήταν

προηγούμενα γαίες δημόσιες (Miri), αλλά μόνο ιδιόκτητες. Έτσι μια βακουφική γη ήταν δυνατόν να μετατραπεί σε κρατική αλλά το αντίθετο από κρατική σε βακουφική (WAKIF) δεν μπορούσε να γίνει. Στα βακούφια επιτρεπόταν να παραχωρείται μόνο γη MUIK (ιδιόκτητη).

Οι ιδιωτικές γαίες ανήκαν κατά πλήρη κυριότητα σε άτομα με αναγνώριση ή παραχώρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας από το Σουλτάνο. Παραχώρηση πλήρους κυριότητας τμήματος γης σ'ένα άτομο γινόταν από το Σουλτάνο κυρίως για σοβαρή προσφορά υπηρεσιών προς το κράτος ή τον ίδιο.

Τώρα οι γαίες με πλήρη κυριότητα, νομή και χρήση, χαρακτηρίζονταν σαν «ασριγέ» και ανήκαν σε μουσουλμάνους που πλήρωναν σαν φόρο το δέκατο της παραγωγής. Όταν ανήκαν σε μη μουσουλμάνους, πλήρωναν το λεγόμενο «χαράτσι» επειδή οι τελευταίοι πλήρωναν, εκτός από τον «κεφαλικό» και διπλό φόρο για την ιδιοκτησία τους, δηλαδή το δέκατο της παραγωγής κι επιπλέον ένα «στρεμματικό» φόρο.

Τα τμήματα γης (τιμάρια), ανάλογα με τα έσοδα που επέφεραν στους κατόχους τους, διαιρούνταν σε τρεις ειδικότερες κατηγορίες:

- α) Το «Hasbalciflic» που έγινε εισόδημα μεγάλο, πάνω από 100 χιλ. «άσπρα». Αυτό παραχωρούνταν φυσικά σε πρόσωπα της οικογένειας του Σουλτάνου και σε ανώτατους κρατικούς αξιωματούχους.
- β) Το «Zeamet/Zιαμέτ», που το εισόδημά του ήταν από 20.000-99.999 «άσπρα».
- γ) Το απλό «Timar/Τιμάρι» που το εισόδημά του έφθανε μέχρι 19.999 «άσπρα». Τη γη των τιμαρίων την καλλιεργούσαν οι αγρότες, οι οποίοι και είχαν την υποχρέωση να αποδώσουν τους κανονισμένους φόρους, που τμήμα από αυτούς, το κρατούσε ο τιμαριούχος σαν δικαίωμά του και γι' αυτό είχε και δημόσια εξουσία για την είσπραξή του από τους αγρότες. Υπήρχαν αγρότες με γαίες, ιδιοκτήτες, άλλοι με μεγαλύτερο εισόδημα και άλλοι με μικρότερο και αγρότες με εμπράγματο δικαίωμα κατοχής και καλλιέργειας σε κρατική γη (miri). Έτσι οι οθωμανοί μόλις κατακτούσαν

μια χώρα - περιοχή, οι αρμόδιοι κρατικοί υπάλληλοι αμέσως κατέγραφαν τη γη που θα καλλιεργούνταν και υπολόγιζαν τις προσόδους που αυτή θα μπορούσε να αποδώσει στο κράτος. Για κάθε χωριό, όπως στο Κιράσοβο, ορίζονταν το συνολικό ποσό φόρου που οι κάτοικοι του ήταν αλληλέγγυοι υπεύθυνοι να καταβάλουν στο κράτος. Νέες καταμετρήσεις και υπολογισμοί γίνονταν κατά διαστήματα, συνήθως όμως κάθε είκοσι μέχρι τριάντα χρόνια και στο διάμεσο αυτό διάστημα δεν επιτρέπονταν να μπουν νέοι φόροι.

Οι χωρικοί παραλάμβαναν με έγγραφο «tapu/ταπί» το χωράφι που θα καλλιεργούσαν ή θα έβοσκαν τα ζωά τους ή την εκμετάλλευση του δάσους, ή ό,τι άλλο, αφού πλήρωναν εφάπαξ ειδικό για την παραχώρηση φόρο «tapuresmi» και είχαν επάνω στο κτήμα αυτό εμπράγματο δικαίωμα κατοχής και χρήσης, όχι όμως και κυριότητα. Αυτό το «tapu» τον κατοχύρωνε εν μέρει, γιατί δεν ήταν εύκολο, δίχως αιτία και χωρίς προηγούμενη απόφαση του κατή ν' αποβληθεί από την καλλιέργεια του χωραφιού, ή του λειβαδιού του, ή του δάσους κτλ. Παράλληλα όμως είχε την υποχρέωση να μην αφήνει την γη ακαλλιέργητη. Αν συνέβαινε αυτό, για ορισμένη χρονική περίοδο, ο τιμαριούχος της περιοχής, είχε δικαίωμα να τον αποβάλει το χωρικό που το είχε και να εγκαταστήσει άλλο καλλιεργητή.

Ακόμη δεν επιτρεπόταν στον χωρικό να αφήσει το χωριό και το χωράφι του χωρίς άδεια του τιμαριούχου και να εγκατασταθεί σε άλλο χωριό ή πόλη. Αν συνεβαινε τέτοιο πράγμα, ο χωρικός όφειλε να αποζημιώσει τον τιμαριούχο με ορισμένο ποσό, διαφορετικά ο τιμαριούχος είχε δικαίωμα ν' αναζητήσει και να επαναφέρει στο χωριό των χωρικό καλλιέργη αφού βέβαια προηγούνταν απόφαση του Καδή. Παρόλα αυτά εγκατέλειπαν οι χωρικοί τα χωριά τους, μερικοί ή όλοι οι κάτοικοι, με πλήρη ερήμωση αυτών, όταν αυτοί αντιμετώπιζαν δυσμενείς συνθήκες και προπαντός όταν γίνονταν τελείως η αφαίμαξη του εισοδήματος από τους τιμαριούχους, εφόσον δεν έβρισκαν δίκαιο στα αιτήματά τους, χωρίς βέβαια ο Σουλτανικός κρατικός μηχανισμός να μπορεί να επέμβει και να τους φέ-

ρει πίσω. Έτσι η αλλαγή τόπου εγκατάστασης των υπηκόων δεν ήταν ασυνήθιστο φαινόμενο.

Τσιφλίκια (ciftligi)

Τσιφλίκια έχουμε στην Ο.Α. τριών ειδών:

- α. Το Hassagiftlic (Χασσά τσιφλίκι). Αυτό ήταν ένα κομμάτι γης σε κάθε τιμάριο που το είχε ο τιμαριούχος για να το καλλιεργεί για τις δικές του ανάγκες και της οικογένειάς του σε γεωργικά αγαθά.
- β. Το Reayaciftlik (Ραγιά τσιφλίκι). Αυτό ήταν ένα κομμάτι γης που παραχωρούνταν στον καλλιεργητή με tapu/ταπί, από το τιμάριο που ήταν τόσο, όσο μπορούσε να καλλιεργηθεί με ένα ζευγάρι βόδια. Αυτό διέφερε από τόπο σε τόπο, ανάλογα με την γονιμότητα του χωραφιού.
- γ. Τα χωροδεσποτικά - γαιοκτημονικά τσιφλίκια. Αυτά δημιουργήθηκαν από τον 17ο αιώνα και μετά. Ήταν ατομικές ιδιοκτησίες πάνω σε μεγάλες εκτάσεις σε κρατική γη που συμπεριλαμβάνονταν και ολόκληρα χωριά (περίπτωση Κιρασόβου). Η ατομική αυτή ιδιοκτησία δεν ήταν καθόλου σύμφωνη με την οθωμανική νομοθεσία και μέχρι τις μεταρρυθμίσεις του 19ου αιώνα δεν αναγνωρίζονταν σαν νόμιμη (Πουκεβίλ «Ταξίδι στην Ελλάδα-Ήπειρος», ελλ. έκδοση Αθήνα 1994).

Το καιρό αυτό άρχισε να γίνεται από το Σουλτανικό κράτος και η εκμίσθωση των κρατικών φόρων-προσόδων των γαιών (σύστημα που λέγονταν «iltizam/ιλτιζάμι». Με την εκμίσθωση αυτή δίνονταν το δικαίωμα να εισπράτει τους φόρους και προσόδους εκείνος που πρόσφερε περισσότερα, να καταβάλει στο τούρκικο ταμείο τα μεγαλύτερα ποσά, ώστε να αποκτήσει αυτό το δικαίωμα. Γινόταν δηλαδή πλειοδοτικός διαγωνισμός όπως θα λέγαμε σήμερα.

Αυτός που πλειοδοτούσε ονομάζονταν (Mültezim/Μουλτεζίμης), ο οποίος υποκαθιστούσε το κράτος και τους υπαλλήλους του και είχε αντί-

στοιχες εξουσίες, π.χ. καθορισμού των ποσών φόρου και της είσπραξής του, δικαιούμενος να έχει συνδρομή όλων των κρατικών οργάνων για να επιτύχει του σκοπού του (είσπραξη του φόρου), και πολλά άλλα μέσα. Εκμισθωτής γινόταν όλοι δηλ. μουσουλμάνοι και μη, ενώ το σουλτανικό κράτος αδιαφορούσε αν ζημιώνονταν ή όχι οι υπήκοοί του ή έβαζαν περισσότερους φόρους οι εκμισθωτές, αφού έπρεπε να πάρουν και αυτοί τα ανάλογα οφέλη τους. Η διαφορά μεταξύ των δύο πρώτων ειδών τσιφλικιών (Hassa και reaya) και του τρίτου, ήταν ότι με τα πρώτα δύο σκόπευαν στην κάλυψη, κατά κύριο λόγο των αναγκών των κατόχων τους σε αγροτικά προϊόντα, ενώ το τρίτο τσιφλίκι σκοπούσε απόλα πρώτα στην παραγωγή προϊόντων που θα διατίθονταν στο εμπόριο, εσωτερικό ή εξωτερικό. Αυτό ήταν ακόλουθο της ανάπτυξης της ζήτησης αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών από τις ευρωπαϊκές αγορές. Η παραγωγή τόσων μεγάλων εκτάσεων (όπως το Δάσος Κιρασόβου) δεν μπορούσε να αρκестεί απλά στην κάλυψη άμεσων αναγκών ενός μόνο τσιφλικά, αλλά έπρεπε να διατεθεί στην αγορά, κυρίως τη Βαλκανική με την οποία είχαν αναπτυχθεί νέες εμπορικές σχέσεις, που κατά το πλείστον ήταν Έλληνες και Σέρβοι. Όλοι αυτοί ή οι περισσότεροι από αυτούς μετανάστευαν στις χώρες της Ανατολικής, Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, δημιουργώντας παντού εμπορικές επιχειρήσεις στους τόπους όπου εγκαθιστούνταν.

Ο γράφων έκανε την περιληπτική αυτή αναφορά στην οργάνωση των κοινοτήτων της εποχής της Τουρκοκρατίας στη χώρα μας, με σκοπό να γίνει πιο κατανοητό από τους αναγνώστες συγχωριανούς μας, το τι τράβηξαν και υπέφεραν οι πρόγονοί μας κατά τους μαύρους χρόνους της Τουρκικής σκλαβιάς, και ιδιαίτερα από τότε το 1823 και μετά (17ο και 18ο αιώνα) που δημιουργήθηκε το θέμα, αν ήταν ή όχι το Κιράσοβο χωροσδεσποτικό γαιοκτημονικό τσιφλίκι των Μπέηδων-Αγάδων από τη Φράσαρη Πρεμετής της Β. Ηπείρου.

Στο βιβλίο «Ιστορία του Δάσους Κερασόβου» εξιστόρησα το μέγα αυτό θέμα, το οποίο είναι 177 ολόκληρα χρόνια τώρα (1823-2000) ταλανίζει και βασανίζει το χωριό μας, και ποιος ξέρει για πόσα ακόμη.

Σ' αυτό εδώ το λήμμα, θα περιγραφούν μερικά παραδείγματα προγόνων μας Κιρασοβιτών, το τι τράβηξαν, τι υπέφεραν και τι βασανίστηκαν αυτοί οι ίδιοι, αλλά και οι οικογένειές τους, προκειμένου να δείξουν τόσο στις σουλτανικές κρατικές εξουσίες, όσο και στις μετέπειτα από την απελευθέρωση το 1913, ελληνικές κρατικές εξουσίες, ότι το Κιράσοβο ήταν ανέκαθεν κεφαλοχώρι και ουδέποτε τσιφλίκι Μπέηδων ή Αγάδων τουρκαλβανών, δηλαδή της τρίτης κατηγορίας των τσιφλικιών (γαιοκτημονικό-χωροδεσποτικό).

Έχει εξιστορηθεί πως ο Γιάννης Βάλλας-Παπαγιάννης Ριαχοβίτης το 1818 ζούσε, γιατί το χρόνο αυτό αγροκτήματά του αφαιρέθηκαν από το δικό του *raaya/ciflic* (ραγιά/τσιφλίκι) που ανήκαν στο Τιμάριο και παραχωρήθηκαν με άδεια του τιμαριούχου στον άλλο καλλιεργητή Κιρασοβίτη Λώλο αντί πεντακοσίων γροσίων και εφόσον δίνει την νόμιμη δεκάτη να μην τον παρενοχλεί κανένας. Χρονολογία τουρκική 1234 (χριστ. 1818) υπογραφή Τ.Υ. Αχμέτ γιός Μουσταφά Σαϊδίν.

<p>Αναφέρονται οίάγροι μετά τῶν ἔριων, οὔς ἐξουσιάζει ὁ Παπαγιάννης. Θέσεις: ἀγρός Γιάννη, τεμάχιον 1, κοιλάς ἀπό- ρου 7. ὄρια: ἀφ' ἑνός μέ ἀγρόν Γεωργίου Ζούλη, ἀφ' ἑτέρου μέ ἀγρόν Κώστα Κώτσου, ἀφ' ἑτέρου μέ ἀγρόν Νικόλα Τσέτση καί ἀφ' ἑτέρου ὄροι ἐκτός συναλλαγῆς (Μουμπάχ). Θέσεις: ἀγρός Μίχλα τεμάχιον 1 ὡς ἔγγιστα τρία στρέμματα, κοιλά σπόρου 2. ὄρια ἀφ' ἑνός χέρσου, ἀκαλλιέργητος τόπος ἀφ' ἑτέρου ρύαξ ἀφ' ἑτέ- ρου χέρσου ἀκαλλιέργητος τόπος, ἀφ' ἑτέρου ἀγρός Τσίτσου Παῦ θέσεις: ἀγρός Πλακί, τεμάχιον 1 ὡς ἔγγιστα κοιλά σπόρου 2. ὄρια ἀφ' ἑνός Νικόλα Γιαγιά, ἀφ' ἑτέρου ἀγρός Γιάννη (δισα- ναγν.) ἀφ' ἑτέρου ἀγρός Τσίμο Χαρίση καί ἀφ' ἑτέρου δημοσία ὁδός. θέσεις: ἀγρός Πῆτα, τεμάχιον 1, ὡς ἔγγιστα κοιλά 5. ὄρια. ἀφ' ἑνός ὁ εἰρημένος Ἀδάμ, ἀφ' ἑτέρου (δισαναγν), ἀφ' ἑτέρου Θανάση Δίβα, ἀφ' ἑτέρου χέρσου, ἀκαλλιέργητος τόπος. Λίτια συντόξεως τοῦ παρόντος ἐγγράφου εἶνε ἡ ἐξῆς: οἱ ἐν τῇ γῆ</p>	<p>ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ</p>
---	--

ὄριον χωρίου Κερασόβου τυγχάνοντος ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Τιμα-
 ρίου ὅπερ ἐξουσιάζω δι' ὑψηλοῦ Βερατίου κατὰ τὸ ἔτος χίλια
 διακόσια τριάκοντα τέσσαρα, κείμενοι ἀγροὶ τοῦ ἐκ τῶν κατοίκων
 τοῦ εἰρημένου χωρίου Παπαγιάννη, οἱ ἀγροὶ οἱ ἀρωτριούμε-
 νοι ὡς ἐνωτέρω ἀναφέρεται, δόθη ἄδειε εἰς τὸν οὐκ ὄντα
 τὸ παρὸν ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ εἰρημένου χωρίου Λόλον ἐν-
 τέ πεντακοσίων γροσίων ὅπως ἐφ' ὅσον δίδει τὴν νόμιμον δε-
 κάτην μὴ παρενοχλεῖ τις ἐξ ἡμῶν ἢ ἄλλων, ἐγράφει κατὰ τὴν
 εἰρημένην χρονολογίαν 1234.Τ.Υ. Ἀχμέτ υἱὸς Μουσταφᾶ Σαϊδίν
 ἀριθμὸς 5459.-

βεβαιούται μετ' ἀντιπαραβολὴν ὅτι τὸ ἐνωτέρω εἶναι ἀκρι-
 βῆς μετάφρασις τοῦ προσκεκολλημένου Τουρκικῶ ἔγγράφου, φέ-
 ροντος σημεῖωσιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ χρονολογίαν τῆς γενομένης
 μεταφράσεως μετὰ σφραγίδος τοῦ Γραφείου.-

Ἐν Ἰωαννίνοις τῆς 12) Νοεμβρίου 1915 Ὁ Βυητός *Αντ. Αναστασίου*

Ὅτι, ἀκριβῆς ὡς ἄνω μετάφρασις τοῦ προσκεκολλημένου ἐγ-
 γράφου. Ἐν Ἰωαννίνοις αὐθημέρον.- Ὁ Ἑρμηνεὺς τοῦ Πρωτο-
 δικελοῦ Ἰωαννίνων.-

1921
Αναστ. Αναστασίου
ἀκριβῆς μετάφρασις ἐκ τῶν ὀρθογράφων
μετ' ἀποδείξεων
Ἐν Ἀθήναις 14 Σεπτεμβρίου 1926
Ἐπισημοποιεῖται ἀποδεικτικῶς
ἀποδεικτικῶς

Καταχωρείται ακόμη και το γνωστό ταπί του ΧΡΙΣΤΑΚΗ ΤΕΛΛΗ

Κιζήνη-Χρυβιάσι

Κατέλεχος τῶν κτημάτων ἦτοι οἰκιῶν, κήπων, ἀγρῶν, λειβάδιων, ἀκτέλων, ὑδρομύλων, μαντανίων καὶ νεοστειβῶν ὡς καὶ λειπῶν σκοσιότων κειμένων ἐκτός τῆς περιουσίας τοῦ χωρίου Κερασόβου καὶ δὴ εἰς τὰ μέρη Κεράσοβου καὶ Ριζόβου πρωτίστως τοῦ Νικολάου Τέλλη καὶ κατόπιν τοῦ Χριστάκη καὶ ἀδελφῶν του υἱοῦ τοῦ Νοκολάου Τέλλη ἐκ τοῦ χωρίου Κεράσοβου τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης.

1) Εἰς τὴν κτηματικὴν περιφέρειαν Κερασόβου καὶ ἐν τῇ θέσει Μπέτσα εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος γύρωθεν μὲ Γεώργιον Τέλλη καὶ μὲ Καταμένη ἐκτάσεως ἐνός (1) στρεμμάτος.

2) Ομοίως καὶ ἐν τῇ θέσει Καναβοθήπια εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος γύρωθεν μὲ Βαγγέλη Τέλλη καὶ μὲ Πούλιον ἐκτάσεως ἐνός (1) στρεμμάτος.

3) Ἐν τῇ θέσει Λειβάδια εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος μὲ Παπακώστα καὶ μὲ Τζάτζον ἐκτάσεως δεκατεσσάρων (14) στρεμμάτων.

4) Ἐν τῇ θέσει Κρονιά Κάμπου εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος μὲ Μακρηγιάννη καὶ μὲ Γαλάνου ἐκτάσεως (4) τεσσάρων στρεμμάτων.

5) Ἐν τῇ θέσει Μεγάλο Κάμπου εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος μὲ Δημήτρη Νέκκου καὶ μὲ Καρότην ἐκτάσεως ἐπτά (7) στρεμμάτων.

6) Ἐν τῇ θέσει Ριζό εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος μὲ Γαλάνου καὶ μὲ Γιώργην Γκαρζπάν ἐκτάσεως δύο (2) στρεμμάτων.

7) Ἐν τῇ θέσει Λιμνίτσα Παλκοσπρόνῃ εἰς βοσκότοπος (λειβάδιον βοσκῆς) συνορευόμενος μὲ Γεώργιον καὶ μὲ Δασος ἐκτάσεως 85 ὀγδοήκοντα πέντε στρεμμάτων.

8) Ἐν τῇ θέσει Σμέλιτσα ἐν λειβάδιον συνορευόμενον γύρωθεν μὲ χωρίον Πάδες καὶ μὲ Γεώργη Τέλλη, μὲ Παλκοσέλη καὶ μὲ Γκαρζπάν ἐκτάσεως (60) ἐξήκοντα στρεμμάτων.

9) Ἐν τῇ θέσει Ριζό εἰς ἀγρὸς συνορευόμενος μὲ Γεώργη Ζούλη καὶ μὲ Παπαγιάννη ἐκτάσεως (2) δύο στρεμμάτων.

- 10) 'Εν τῇ θέσει Μισοπόταμος εἰς ἀγρός συνορευόμενος γύρωθεν μέ Γαλιάνη καί ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτων. -
- 11) 'Εν τῇ θέσει Βεργιές Βελίκο εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Κατασμών καί μέ Μοκρηγιάννη ἐκτάσεως 8 στρεμμιάτων. -
- 12) 'Εν τῇ θέσει Μικρό λιθάρι εἰς ἀγρός συνορευόμενος γύρωθεν μέ Γεώργιον Χατζέλη καί μέ Κώτταν Τέλη ἐκτάσεως 6 εἰς στρεμμιάτων. -
- 13) 'Εν τῇ θέσει Ξηρολίμνη εἰς βοσκότοπος συνορευόμενος μέ (ντερέ) Λάχκον, μέ Παπαγιάννη καί μέ Λάχκον ἐκτάσεως 140 στρεμμιάτων. -
- 14) 'Εν τῇ θέσει "Στάκωτσουρα" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Τζουμπάνου, καί μέ Ντελιέλεκτάσεως 3 στρεμμιάτων. -
- 15) 'Εν τῇ θέσει Στά κουνιζματα εἰς βοσκότοπος μετά δέσους συνορευόμενος γύρωθεν μέ Τζουμπάνους καί μέ Παπαγιάννη ἐκτάσεως 130 ἑκατόν τριάκοντα στρεμμιάτων. -
- 16) 'Εν τῇ θέσει Χαμζένη ὄγγια εἰς βοσκότοπος συνορευόμενος γύρωθεν μέ Μπαϊρια ἐκτάσεως 4 στρεμμιάτων. -
- 17) 'Εν τῇ θέσει "Μπάλτις" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Λιάμτση, μέ Τέλη ἐκτάσεως ἑνός (1) στρέμματος. -
- 18) 'Εν τῇ θέσει Καλύβια εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Γεώργιον Τάση καί μέ Γαλιάνη ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτων. -
- 19) 'Εν τῇ θέσει Γούρνα εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Βαγγέλη Τέλη καί μέ Μοκρηγιάννη ἐκτάσεως 1 ἑνός στρέμματος. -
- 20) 'Εν τῇ θέσει "Βαζόλακιο Στῆροῦκῶ" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Βαγγέλη καί μέ Γαλιάνη ἐκτάσεως 5 πάντε στρεμμιάτων. -
- 21) 'Εν τῇ θέσει "Πλάνα" εἰς βοσκότοπος νεκρός συνορευόμενος μέ Γούρνα καί μέ Κώττα Δήμου ἐκτάσεως 95 στρεμμιάτων. -
- 22) Εἰς τὴν κτηματικὴν περιφέρειαν Ξιόχοβον καί ἐν τῇ θέσει Μουτάκου εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Κώττα Δήμου καί μέ Γιάννη Γαλιάνου ἐκτάσεως 18 στρεμμιάτων. -

23) Όμοίως ἐν τῇ θέσει Μπουζάρκου εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Κώττα Γιώτη μέ Γιώτη Τέλη ἐκτάσεως 9 στρεμμάτων.

24) Ἐν τῇ θέσει Σιντηλίο Σταμούλη (μία λέξις δισκονόμου στος) μᾶλλον κυρίον δάσος καί εὐνορευόμενον μέ κυρίον Σμαρίνα καί μέ Μέτσαν ἐκτέ εως 120 στρεμμάτων. -

25) Ἐν τῇ θέσει Πέτρα χαλασμένη ῥοσῆλιο εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Μήτσον Σιλικιώτην καί μέ Γεώργιον Κώττα ἐκτάσεως 9 στρεμμάτων. -

26) Ἐν τῇ θέσει Γκρίκι Χαλασμένα εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Μήτσον Σιλικιώτην καί μέ Γεώργη Ἀναγνίστη ἐκτάσεως 14 στρεμμάτων. -

27) Ἐν τῇ θέσει Κρασιά Πριόνη εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Ερόμον, μέ ντερά (λάκκον) καί μέ Νικόλαον Πασιάν ἐκτάσεως 26 στρεμμάτων.

28) Ἐν τῇ θέσει "θέσι Ζεχίρ" Ἐπάνω δρόμο" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Ερόμον ἐκτάσεως 143 στρεμμάτων. -

29) Ἐν τῇ θέσει Κρασιά εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Γιάννη Γαλιάνου, μέ Κώττα Δήμου καί μέ Ερόμον ἐκτάσεως 2 δύο στρεμμάτων. -

30) Ἐν τῇ θέσει "Ἐπάνω Ἀνήλιο" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Κερέτση καί μέ Κώττα Δήμου ἐκτάσεως 3 τριῶν στρεμμάτων.

31) Ἐν τῇ θέσει "Σταβάτο ἀνήλιο" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Νάσιον Τέλη καί μέ Γάτσιον ἐκτάσεως 3 τριῶν στρεμμάτων. -

32) Ἐν τῇ θέσει "κώτω Ἀνήλιο" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Λεμίτση καί μέ Βαγγέλη Τέλη ἐκτάσεως 11 ἑνδεκα στρεμμάτων.

33) Ἐν τῇ θέσει "Σινέκου" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Βαγγέλη Τέλη καί μέ Γεώργιον Ζητήμου ἐκτάσεως 2 δύο στρεμμάτων.

34) Ἐν τῇ θέσει πάλιν "Σινέκου" εἰς ἀγρός συνορευόμενος μέ Λάκκον καί μέ Βαγγέλη Τέλη ἐκτάσεως 5 πεντε στρεμμάτων.

και με Γιάννη Γαλάκου έκτάσεως 10 στρεμμάτων.

48) 'Εν τῇ θέσει Τσια εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Κώστα Δημουκαί με Βαγγέλη Τέλη έκτάσεως 4 στρεμμάτων.

49) 'Εν τῇ θέσει Τσαμούρτα Σπέντζα εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Κολέσο και με Κώστα Πούλιου έκτάσεως 3 στρεμμάτων.

50) 'Εν τῇ θέσει Λειβάδι Στουπανάτου εἰς ἀγρός συνορευόμενος με ντερέν (ποταμόν) και με Βαγγέλη Τέλη έκτάσεως 3 στρεμμάτων.

51) 'Εν τῇ θέσει Κονίκα Περγουλιόλη εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Οἰκονόμου με Τζουμπάνου και με Γότσου έκτάσεως 25 στρεμμάτων.

52) 'Εν τῇ ἰδίῃ θέσει Κονίκα Βρύσης εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Γεώργη Τάση και με Κατσαμάν έκτάσεως 24 στρεμμάτων.

53) 'Εν τῇ θέσει Κονίκα "Λεπρη Πέτρα εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Λάκκον και με ἀκαλλιέργητον μέρος έκτάσεως 12 στρεμμάτων.

54) 'Εν τῇ θέσει Πάταμον Ντοβαλή εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Δάκος και με Λάκκον έκτάσεως 18 στρεμμάτων.

55) 'Εν τῇ θέσει Πάτωμα πάντε ούνερέστα εἰς βοσκότοπος συνορευόμενος με Φούρης με Λάσκα με Κέντισκο Ντιλιτζιτάαν και με Ριέκορον έκτάσεως 35 στρεμμάτων.

56) 'Εν τῇ θέσει Προέφυγον εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Μιχαήλ, με Δάκος και με Λάκκον έκτάσεως 60 στρεμμάτων.

57) 'Εν τῇ θέσει Στεφανάτσια Ντουραλά εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Μήτρον Μετλά και με Βασίλη Ντισκουζάν έκτάσεως 24 στρεμμάτων.

58) 'Εν τῇ θέσει Μανδρί Γιαγιάν εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Δάκος και με Χαρίση έκτάσεως 2 στρεμμάτων.

59) 'Εν τῇ θέσει Προήλιο Κονίκα Στρεύνγα εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Κατσαμάν, με Έξαρχο και με Ντεκουζένου έκτάσεως 18 στρεμμάτων.

60) Έν τῇ θέσει Κάτω Κόνγγα εἰς ἀγρός συνορευόμενος με
λάκκον καὶ με Κώττα Δήμου ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτων.

61) Έν τῇ θέσει Μιχαλέη εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Νέστο
Τέλη καὶ με Γιάννη Γαλάνου ἐκτάσεως 1 ἐνός στρέμματος.

62) Έν τῇ θέσει Κόνικα Κουζάρμα ὑπὸ κάτω Βαρκό, με δάσος
καὶ με ἄχρηστον μέρος εἰς βοσκότοπος 12 στρεμμιάτων.

63) Έν τῇ θέσει Ριάχορο εἰς ἀγρός με Παπαθανάση, Παταγιέν
νη καὶ Βαγγέλη Τέλη ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτων.

64) Έν τῇ θέσει Πλατούνα Μεγάλα εἰς ἀγρός συνορευόμενος
με Πλαζέρ καὶ με Μακρηγιάννη ἐκτάσεως 2 στρεμμιάτων.

65) Έν τῇ θέσει Ἀϊλιό, εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Κωτού
λια καὶ με Γιάννη Γαλάνου ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτων.

66) Έν τῇ θέσει Τσιρνίτσα Καραλή, εἰς ἀγρός συνορευόμενος
με Παπαθανάση καὶ με Καρά Ἀλῆ ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτων.

67) Έν τῇ θέσει Ράχη Πέτρες εἰς ἀγρός συνορευόμενος με
Ζούχα καὶ με Σιόμαν ἐκτάσεως 2 στρεμμιάτων.

68) Έν τῇ θέσει Ἐπάνω ἀπὸ τοῦ Γκότσαν Πέτρες εἰς ἀγρός
συνορευόμενος με Γκρεμό καὶ με Κώττα Δήμου ἐκτάσεως 6 στρεμμ.

69) Έν τῇ θέσει Δραγασιά εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Γεωργ
τζήμα καὶ Κώττα Τέλη ἐκτάσεως 1 στρέμματος.

70) Έν τῇ θέσει Στοῦ Κλίμε Ἀγίας Παρασκευῆς εἰς ἀγρός
συνορευόμενος με Ζούχα καὶ με Τσουμάνος ἐκτάσεως 3 στρεμμιάτ.

71) Έν θέσει Τσαρλαρίνα Νεαδὲς Ποταμό εἰς ἀγρός συνορευ
όμενος με Λιόλη καὶ με Γιάννη Νταουντα ἐκτάσεως 5 στρεμμιάτων.

72) Έν θέσει Ραχορίτσα μία ἀμπελος συνορευομένη με Μακρη
γιάννη με Βαγγέλη Τέλη καὶ με Γιάννη Γαλάνου ἐκτάσεως 1
στρέμματος.

73) Έν θέσει Χαρίση μία ἀμπελος συνορευομένη με Μακρηγιάν
νη καὶ με χαρίση ἐκτάσεως $1/2$ στρέμματος.

74) Έν θέσει Μαφήτσα μία ἀμπελος συνορευομένη με Εὐάγγε-

5

λον Τέλη και με Κώττα Τέλη έκτασεως 1 στρέμματος.

75) Έν θέσει Πιγάδη μία άμπελος συνορευομένη με Μιγανίτσα με Βαγγέλη Τέλη και Κώττα Τέλη έκτασεως 1 στρέμματος.

76) Έν τῷ θέσει Δημόπου εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Βαγγέλη Τέλη και με Γιάννη Γαλάνου έκτασεως 1 1/2 στρέμματος.

77) Έν θέσει Έπάνω από τ' αλώνη και κήπον εἰς ἀγρός συνορευόμενος με Γιάννη Γαλάνου και με δρόμον έκτασεως 1 στρεμ.

78) Έν θέσει από Βράει μία έκτασις 16 στρεμπιάτων, ἣτις ἐνδίαλαμβάνει ἕνα ὑδρομυλον, μοντέλι και μεροτριβήν συνορευόμενα γύρωθεν με Καλέτσο, με Κώττα Δήμου με Γιάννη Γαλάνη, με ἀκρόν βακασιάν και με δρόμον.

79) Έντός τοῦ χωρίου Κεράσοθεν εἰς οἶκος μετ' ἀχυρώνος και ἀλωνίου κάπου συνορευόμενος δεξιὰ με Κώττα Δήμου και Γιάννη Γαλάνη, ἄριστέρα με Βαγγέλη Τέλη και Νάσω Τέλη ὀπισθεν ἄρῃση και ἔμπροσθεν δρόμος έκτασεως 3 1/2 στρεμμάτων.

80) Έντός τοῦ χωρίου και πλησίον τῆς οἰκίας ^{εἰς} ἕτερος οἶκος μετὰ κήπου, ἀχυρώνος και ἀλωνίου συνορευόμενος γύρωθεν με Κώττα Κώττα Τέλη, Γιάννη Γαλάνη και με δρόμον έκτασεως 1 στρέμμ.

81) Έν τῷ θέσει Σαρόλικα Ἀλατῶ εἰς βοσκέτοπος έκτασεως 65 στρεμμάτων συνορευόμενος με Σταριχέπε και λάκκον.

Ἐκαταί ἐπίσημος εφημερίς τοῦ πρώτου Παρέδρου (Μουσταφά) χωρίου Κεράσοθεν.

Ἀντίγραφον τῶν κτημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Νίκου Τέλη κατεχομένων συμφώνως πρὸς τὰς κτηματολογικὰς ἐγγραφὰς Κων/πόλεως.

Τῇ 10 Μαΐου 1249 (κατ' ἡμῶς 1833) Ἀριθ. 488

Ἐπιχυροῦται ἡ ἀχοίβεια (ἡ ἀκροειβεία) τῆς μετασφάσεως ἐκ τοῦ προσκχθέντος μετὰ καταλόγου κτημάτων φέροντος ἀρ. μετσορ. 488 και μετεσφάσεντος ἐκ δευτέρου.

Γραθενά τῇ 27 Ἀυγούστου, 1925.

Ὁ παρὰ τῷ Πρωτοδικεῖῳ Ἑρμηνεύς

Παραίτηση
ἀπο 28/8
αὐτῆς

εἰ. διασφ.
ἀρ. 12 γ' καὶ
ἐπιμεθροικαδ
(2-2) ἐπιτ
ἀπαιτ

Τον ίδιο τον Παππαγιάννη αργότερα, από τον θάνατο του Αλή Πασσά (1822), μαθαίνουμε από διηγήσεις γερόντων-ισσών του χωριού μας, όντας Μουχτάρης πρόεδρος του χωριού, να τον πιέζουν με παντίους τρόπους να υπογράψει ότι το Κιράσοβο είναι τσιφλίκι γαιοκτημονικό (γ' κατηγορίας). Αυτός αρνιόταν και δεν δέχονταν με κανένα τρόπο να κάμει τέτοιο μεγάλο κακό στο χωριό του. Μάλιστα οι Μπέηδες γύρω στα 1830, αυτόν, την οικογένειά του και τα κοπάδια του (αιγοπρόβατα) τον πίεσαν τόσο πολύ, ώστε όλοι τους κατέβασαν στην Κόνιτσα, την τουρκική υποδιοίκηση (Καϊμακάμη), μήπως φοβηθεί, υποκύψει και υπογράψει ότι το Κιράσοβο είναι τσιφλίκι του Μπέη. Παρόλες τις φοβέρες, απειλές και εκβιασμούς που του έγιναν, δεν υπέγραψε την καταδίκη του χωριού του. Έμεινε ακλόνητος και άφοβος. Σκότωναν μπροστά στα μάτια του τα ζώα του, με απειλή και κατά της ζωής ακόμη των μελών της οικογένειάς του αλλά αυτό δεν τον φόβισε, ούτε τον τρόμαξε, δεν υπέκυψε. Μπροστά σ' αυτό το φαινόμενο, οι μπέηδες υποχώρησαν ελπίζοντας σε άλλη ευκαιρία. Έτσι επέστρεψε, με την οικογένειά και τα ζώα του στο χωριό μας, γενναίος και δοξασμένος.

Από διηγήσεις του αφέντη Νικόλα Παπανικόλα, άλλων γερόντων-τισσών του χωριού μας, και κυρίως από την 18 Νοέμβρη 1927, ένορκη εξέταση, ενώπιον της Διοικητικής Δικαστικής Επιτροπής του άρθρου 83 του Νόμου 3077 του Υπουργείου Γεωργίας, που συνεδρίασε στην Κόνιτσα, προκειμένου να αποφανθεί δικαστικά, αν η κυριότητα, νομή και χρήση του δάσους Κιρασόβου ανήκε ή όχι στην ολότητα των κατοίκων του χωριού, ή στους Μπέηδες, ο εξετασθείς μάρτυρας Δημήτρης Απ. Αναγνωστόπουλος, κάτοικος Καστάνιανης Κόνιτσας, ετών τότε 74, κατέθεσε τα εξής, άκρως ενδιαφέροντα την υπόθεσή μας:

«... Οι διάφοροι κάτοικοι των χωριών διά να αποφύγουν τας επιδρομάς των λυμαινομένων αυτά από των στρατιωτών, κατέφευγαν εις την προστασία των ισχυρών μπέηδων της Κόνιτσας εις τους οποίους επλήρωναν ένα δικαίωμα, ονομαζόμενο αγαλίκι και ίνα τους προφυλάξουν υπό τας επιδρομές. Ούτω η Καστάνιανη είχε ένα ισχυρό τοιούτο Μπέην

Σουλείμάν Γιαούμπεη όστις την προστάτευσεν για φύλαξιν από τους Ληστές, όπως και λοιπά χωριά της Κόνιτσας, το δε Κεράσοβο είχε τον Ρουστέμπεη πρόγονο του Ριζάμπεη και Τακήμπεη εκ Φράσαρης εις τον οποίον κατέβαλεν ένα αγαλίκι, ίνα προστατεύει αυτούς από τας επιδρομάς. Μετά την παγίωση της τάξεως, έπαυσαν πλέον οι υπηρεσίαι των μπέηδων αυτών, αλλά οι μπέηδες του Κερασόβου, στηριζόμενοι επί την ισχύν ήν είχαν τότε ηθέλησαν να το καταστήσουν τσιφλίκι των, αποβώντες δυνάσται αυτού. Επειδή όμως το Κεράσοβο ήτο στο **δευτερχανέ** της Κωνσταντινουπόλεως εγγεγραμμένον ως **Κεφαλοχώριον** μετέβη εις Κερασοβίτης εις Κωνσταντινούπολιν ίνα λάβη αντίγραφον αυτού εις άνω δευτερχανέ προς απόκρουσιν των αξιώσεων των μπέηδων, αλλά εκεί τη ενεργεία των μπέηδων εδηλητηριάσθη. Μετά καιρόν δε μετέβησαν άλλοι τρεις Κερασοβίται και επήραν τα χαρτιά, τα σχετικά φερμάνια, αλλά κατά την επιστροφή των, καθ' οδόν εφονεύθησαν και αυτοί τη ενεργεία των Μπέηδων λόγω του ότι οι φονευθέντες είχαν προνοήσει τον κίνδυνον, είχαν δώσει τα φερμάνια εις τρίτους, διασώθησαν ταύτα και ευρύσκονταν εις χείρας των Κερασοβιτών. Και μετά ταύτα όπως οι ως άνω μπέηδες στηριζόμενοι επί την ισχύ των επεδίωκαν να λαμβάνουν από τους Κερασοβίτες, όπου ηδύναντο περισσότερο ποσόν εκ των εισοδημάτων των τη βοήθεια στρατιωτικών δυνάμεων, ανθισταμένων των Κερασοβιτών εις την βίαν ταύτην, επέζαν αυτούς παντοιοτρόπως, κατά το έτος δε 1902, ότι 40 Κερασοβίται εφυλακίσθησαν επί έξι μήνας δια την άνω αδικίαν, αποφυλακισθέντες τη επεμβάσει του τότε Μητροπολίτου Βελλάς και Κονίτσης, νυν δε τέως Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου. Μετά δε δύο ή τρία έτη απέστειλαν οι Μπέηδες υπέρ τους 100 στρατιώτας εις Κεράσοβον με τον Ουζενίρ Τσαούσην επικεφαλή όστις εισέπραξε παρά των Κερασοβιτών δια της βίας και δια παντοίων πιέσεων όσα περισσότερα ηδυνήθη γεννήματα δια λογαριασμό των μπέηδων. Αυτά τα γνωρίζω διότι ήμουν παρών την εποχήν εκείνην εις το Κεράσοβον. Μετά την ανακήρυξη του Τουρκικού Συντάγματος κατά το 1908, δεν επαρουσιάσθησαν πλέον οι μπέηδες εις το Κεράσοβον, ούτε ανεμίχθησαν εις τα της κατοχής του χωριού ή μη μόνον ως ανωτέρω είπον το 1919 και

κατά το έτος 1915, εις ενθυμούμαι ενοικίασαν οι μπέηδες τας Βοσκάς Κερασόβου και το όλον εν γένει **κτημα** εις τινα **Κρίτσαν**. Ούτως ελθών εις Κεράσοβον και αντιληφθείς το δίκαιον των Κερασοβιτών, ανεχώρησεν αυθημερόν εκ Κερασόβου, αυτοφοβούμενος, μη ενοικιάσας τα παραχωρηθέντα εις αυτόν δικαιώματα και άλλο τι δεν έχω να προσθέσω ίνα γράμματα γνωρίζω.

Τω ανεγνώθη και υπεγράφη

Ο εξετασθεις

Δημήτρης Αναγνωστόπουλος

Η επιτροπή

(έπονται υπογραφές)

Από τις διηγήσεις των γερόντων-ισσών του χωριού μας, αφέντη Νικόλα Παπανικόλα, Γιάννη Κουκούμη, Γιάννη Ζούκα, Λάζαρου Σκολωμένου, Πανάγιως Γ. Σαμαρά κ.ά. μάθαμε πως ο πρώτος Κιρασοβίτης που πήγε στην Κωνσταντινούπολη για να φέρει Σουλτανικό Διάταγμα (φιρμάνι), όπου εκεί τηρείται υποχρεωτικά ειδικό κτηματολόγιο-υποθηκοφυλάκιο των γαιών και ιδιοκτησιών για όλους τους υπηκόους και για όλες τις υπόδουλες χώρες, ήταν ο ΘΑΝΑΣΗΣ (Νάσιος) ΓΟΥΓΚΕΤΑΣ (Μαλλής), το παρατσούκλι. Έχω γράψει προηγούμενα, πως οι σουλτανικές αρχές μόλις κατακτούσαν μια χώρα, έσπευδαν αμέσως να καταγράψουν τις γαίες και να τις κατατάξουν σε τιμάρια και στις τρεις κατηγορίες των τσιφλικιών, συνάμα δε και τη φοροδοτική ικανότητα κάθε τσιφλικιού. Το κτηματολόγιο - υποθηκοφυλάκιο λέγονταν ΔΕΥΤΕΡΧΑΝΕ. Έτσι ήταν σίγουρο, ότι από εκεί θα μάθαιναν οι πρόγονοί μας, τι είδους τσιφλικιού ήταν γραμμένο το Κιράσοβο· αν είχε καταγραφεί σαν γ' κατηγορίας (γαιοκτημονικό) ή αν ήταν Κεφαλοχώρι (ελεύθερο), δηλ. των δύο πρώτων ειδών τσιφλικιών.

Πράγματι ο Κιρασοβίτης αυτός, που το χρόνο αυτό φαίνεται ήταν και Μουχτάρης (πρόεδρος) μετά από ταξίδι κοπιαστικό - βασανιστικό γύρω

στις 10-15 ημέρες με τα караβάνια, έφτασε στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί με τις γνωριμίες, συστάσεις που είχε και με τα μπαχτσίσια (δωροδοκίες), κατόρθωσε και πήρε το Αυτοκρατορικό Σουλτανικό Διάταγμα (φιρμάνι), που έλεγε ότι το Κεράσοβο είναι κεφαλοχώρι (ελεύθερο) και όχι τσιφλίκι χωροδεσποτικό και δεν μπορούσε να γράψει και αλλιώς, αφού για να χαρακτηριστεί σαν τέτοιο τσιφλίκι, έπρεπε να είχε προηγηθεί ειδικό φιρμάνι από τον ίδιο τον Σουλτάνο που να το είχε παραχωρήσει (είδος προίκας) στον ίδιο τον εαυτό του, ή σε άλλα μέλη της σουλταντικής οικογένειας, ή τέλος σε κάποιο μεγάλο αξιωματούχο του Κράτους του, π.χ. Βεζύρη, πράγμα που δεν είχε γίνει.

Η κίνηση και η ενέργεια αυτή των Κιρασοβιτών, όπως ήταν φυσικό, μαθεύτηκε από τους μπέηδες-αγάδες αφού παρακολουθούνταν και αυτό τους φόβισε, τους τάραξε, τους ανησύχησε μεγάλως και σκέφτηκαν πονηρά. Τουρκαλβανοί ήταν εξάλλου, να εξοντώσουν να αφανίσουν τον ίδιο τον αποστολέα αλλά και τα τυχόν φιρμάνια. Με ενέργειες λοιπόν των μπέηδων-αγάδων εκεί στην Κωνσταντινούπολη ή στο ταξίδι του γυρισμού δηλητηρίασαν τον άτυχο Μουχτάρη Νάσιο Γκουγκέτα (Μαλλή) και τα φιρμάνια καταστράφηκαν και εξαφανίστηκαν. Έτσι η πρώτη αυτή αποστολή απέτυχε με τον άδικο χαμό του γενναίου και ατρόμητου αυτού προγόνου μας.

Αυτό το πρώτο ταξίδι στην Κωνσταντινούπολη πρέπει να έγινε προ του 1860 αρχές δεκαετίας του 1850, τότε που οι πιέσεις ήταν φοβερές και τρομερές από τους μπέηδες βλέποντας να χάνουν το «παιχνίδι» τους. Αυτός ήταν ο άδικος χαμός αυτού του ατρόμητου και γενναίου Κιρασοβίτη προγόνου μας. Ημεγάλη του όμως θυσία για το χωριό μας, η δόξα και η γενναιότητά του υμνήθηκαν από το λαό μας. Η δημοτική μας μούσα τραγούδισε γι' αυτόν, το παρακάτω τραγούδι, που πρώτος δημοσίευσε στο βιβλίο του ο Γιώργος Χρ. Κωταδήμος το 1978. Το αναδημοσιεύω γιατί τέτοια Κιρασοβίτικα παλικάρια, ατρόμητα, αντρεία και γενναία ήταν οι πρόγονοί μας. Αποτελούν παράδειγμα για μίμηση για εμάς τους νεοέλληνες Κιρασοβίτες του 2000, του 21ου αιώνα:

Το Νάσιο πιάσανε βραδύς στου Δημολά το στέκι
 Ταγά ο σκύλος ο βαρύς με το μακρύ ντουφέκι.
 Ωρέ συ Μουχτάρη Νάσιο, τι λες ρε στους δικούς σου
 Ότι πεθαίνεις για αυτούς; Μη σάλεψε ο νους σου;
 Αλήθεια λέω Αγά μου, η γης του προγονού μου
 είναι κομμάτι θησαυρός να δώσω του παιδιού μου.
 Ποτές, ποτές δεν μπόρεσε τούτο Κεφαλοχώρι
 Πασάς, αγάς τσιφλίκι του να το κρατά με όροι.
 Τους όρους τους εκάμαμε μονάχοι μας Αγά μου
 Ως το Σουλτάνο φτάσανε τα λόγια τα δικά μου
 Η γη ετούτη του χωριού που θέλεις για τσιφλίκι
 Οι Νόμοι όλοι της Τουρκιάς λένε πως μας ανήκει.
 Μα τον Αλλάχ με κάνετε να γρέψω ορέ πάλι
 Να τον τσακίσω όποιος δα σηκώσει και κεφάλι
 Πάψε Μουχτάρη Νάσιο μπρε, σου έφυγε ο νους σου.
 Η εξουσία είμαι 'γω, σε όλου του χωριού σου.
 Μη με ζορίζετε ορέ, δικούς μου θα φωνάξω,
 Όλους εσάς ραγιάδες δω, την πίστη σας θ' αλλάξω.
 Όλοι οι Κερασοβίτες το ξέρουν το μαντάτο.
 Στώπα αγά μου ξάστερα, πως δεν το βάζουν κάτω.
 Κάνουνε πρώτα το σταυρό στην Παναγιά και τάμα,
 Ο δίκαιός του ο παλμός να μην τους γίνει δράμα.
 Η Ρωμιοσύνη τούτη δω έχει καρδιά και στήθια
 Και δε φοβάμαι το θερό όταν μιλά αλήθεια.
 Εδώ αγά μου φύτρωσε η Ρωμιοσύνη όλη
 Όσο αυτό το λάλημα στη μακρινή μου πόλη.
 Ως την Κωνσταντινούπολη έβγαλα τελάλη
 Και δεν φοβήθηκα αγά αν κόψουν το κεφάλι.
 Και χίλιες δυο μπέη μου τούτο χωριό να κάψεις

Δεν θα μπορέσεις την οργή ποτές μου να την πάψεις.
 Λίγοι να ζήσουν ή πολλοί, αυτό αγά μας φτάνει.
 Να πούνε όχι στην Τουρκιά, τσιφλίκι δεν μας κάνει.
 Εγώ ο Νάσιος τάπα χτες και τώρα άκουσέ το
 Έχω καρδιά βρε γκρέκινη, δε ζω κουφάρι σκέτο.
 Βρε ζούρλεψε μα τον Αλλάχ, τσακώστε τον και ίσια
 Πήγειντέ τον για τον Αλή να δει ορέ τα γκέσια.
 Γιαούρηδες θα δείτε κει, στα Γιάννενα κουφάρια.
 Απ' τον Αλή στον πλάτανο δεμένα με ζωνάρια.
 Όλοι Μουχτάρηδες ορέ και κείνοι οι ραγιάδες
 Που δεν ακούνε διαταγές από τους καλούς πασάδες.
 Δεμένοι ως πεθαίνουνε όλοι χωρατασιδες
 Τους τιμωρεί μπρε ο Αλάχ, Μουχτάρη μ' αλυσίδες.
 Πάρτε τον από μπροστά μου, αυτός τους ξεσηκώνει.
 Δεμένον πίσω στ' άλογο το Νάσιο τόντε πάνε,
 Γιατί είπε: όχι Αγά, οι ξένοι δεν χωράνε.
 Βασάτε τούρκοι τ' άλογα λίγο να ξανασάνω
 Θα χαιρετίσω τα βουνά και τις κοντοραχούλες
 Και τα λημέρια των κλεφτών και όλους τους συντρόφους
 Που έχουν στήθια σίδερα, αμόνι γιούς με γρόθους.
 Φωνή να βγάλω δυνατή σαν πάρω για κουράγιο
 Η πίστη μου είναι σωστή στις λευτεριάς τον άγιο.
 Βρε τον άγιο Λευτέριο στην άγια Λευτεριά μας
 Να ξεριζώσει η Τουρκιά από τα γονατά μας.
 Βουνά μου καμαρώσετε, λαγκάδια μου αχήτε
 Ταχειά να δώσει ο Θεός αυτό που καρτερείτε.
 Τα παλληκάρια του χωριού ν' ανάψουν το φανάρι
 Η Λευτεριά να αντηχεί με δόξα και καμάρι.
 Βουνά μου δώστε δύναμη στους άνδρες μου επάνω

Ταχειά να μη χολιάσουνε, εγώ σαν αποθάνω.
 Η Ρωμιοσύνη έζησε, θα ζει να συνεχίσει.
 Τον Τούρκο σήμερα ταχειά, δε 'ργει να ξεκουμπήσει.
 Δεν 'πόστασα ορέ σκυλιά, ψέματα σας το είπα.
 Σας λέω ένα μοναχά: βγάζει θεριό η τρύπα.
 Ένας πεθαίνει σήμερα, δέκα ταχειά γεννιούνται.
 Να ξέρετε, όλοι αυτοί στα χνάρια μου κινιούνται.
 Η τελευταία μου πνοή, ορέ σκυλιά φερμένα
 Ταχειά θα είστε σεις εδώ στα άλογα δεμένα.
 Θα φύγετε 'ρε σκυλιά, ορέ τουρκοπασάδες
 Και θα γυρνούν ελεύθερα στις γης τους οι ραγιάδες.
 Σ' όλο τον κόσμο ξαστεριά, σ' όλο τον κόσμο ήλιο
 Και στο δικό μας το χωριό φωτιά, καπνός, αντάρια.
 Τον περήφανο το Νάσιο, Σερίμπης μας τον πιάνει
 Κι όλους τους δημογέροντες στα Γιάννενα τους πάνε.
 Άνδρες, γυναίκες 'κούστε με, τούτε θεριό βαράει
 Να προσκυνήσουμε τζαμί, Μεμέτη και Σαράι.
 Θαρρώ πως ήρθε η οργή, παιδιά μου η κατάρ
 Να κάψει τούτη η φωτιά των μπέηδων τη φάρα.
 Το θάρρος μας δεν άφησε Ρωμιό για να τουρκέψει
 Γιατί χτυπά ελληνικά η κάθε μας η σκέψη.
 Θα βγει ο ήλιος στο βουνό χωριό μου να φωνάξει:
 Στη σκλαβωμένη σου τη γη, η Λευτεριά θ' αράξει...

Και τώρα λίγα λόγια για τον Προεστό-Μουχτάρη Νάσιο Γκουγκέτα (Μαλλή), που μου τα διηγήθηκε ένα καλοκαίρι (1998) ο απόγονος του Κώστας Αθαν. Γκουγκέτας. Ο Νάσιος αυτός, ήταν Μωραϊτης στην καταγωγή και αυτό είχε σαν επίθετο οικογενειακό, όπως οι σημερινοί Παπακωνστανταίοι και οι Καλύβηδες. Είχε όμως και άλλο αδελφό που τον λέ-

γαν Κώστα. Ο Κώστας αυτός ήρθε σε μαλώματα - διαμάχες με τους μπέηδες-αγάδες του χωριού μας ύστερα και από το θάνατο του αδελφού του Νάσιου, τον απείλησαν με σκοτωμό. Μπροστά σ' αυτό το κακό, φοβήθηκε ο άνθρωπος. Έφυγε από το χωριό μας, πήγε σε κάποιο άλλο τόπο, εκεί έγινε παπάς και σε 4-5 χρόνια ξαναγύρισε στο Κιράσοβο, στο χωριό του, αλλά τώρα λέγονταν Παπακώστας και οι απόγονοί του πήραν αυτό το επίθετο. Οι Καλύβηδες είχαν το επίθετο Μωραϊτης, κάποιος όμως και από αυτούς πήρε το παρατσούκλι Καλύβας, και αυτοί αντί να διατηρήσουν το Μωραϊτης, προτίμησαν το Καλύβας. Ο Νάσιος Μωραϊτης, πήγε γαμπρός στους Γκουγκεταίους, αλλά προτού γίνει αυτό, φαίνεται τον-είχαν σαν «ψυχοπαίδι» από νεαρό, και επειδή ήταν καλός και άξιος θέλησαν να τον κάνουν γαμπρό στην κόρη τους. Γι' αυτό και πήρε το επίθετο Γκουγκέτας. Τα «ψυχοπαίδια» υιοθετούνταν κατ' αυτό τον τρόπο τότε. Το Μαλλής είναι παρατσούκλι και αυτό γιατί σαν κυνηγός που ήταν, τον ρωτούσαν τι σκότωσε και αυτός απαντούσε στο μαλλί τον πήρα και έτσι του έμεινε ο Μαλλής. Άλλη εκδοχή είναι να ήταν πολύ δασύτριχος, αλλά αυτή είναι ισχνή- αδύναμη μπροστά στην πρώτη άποψη που είναι και η αληθινή, γιατί είναι από παράδοση των γερόντων.

Ο Νάσιος Μαλλής ήταν ο πατέρας του Γιώργου Γκουγκέτα, ο οποίος απέχτησε τα αγόρια Θανάση (Πατέρας του Κώστα σήμερα), Βασίλη (Πατέρας της Λεύκως), Χρήστο (πατέρας του Γιώργου), Λεωνίδα (παππούς Βασίλη-Λεωνίδα), Σπύρο (πατέρα Βαγγέλη). Σημειώνω εδώ, για την ιστορία πως και ο πατέρας της γιαγιάς μου Πανάγιως Γ. Σαμαρά, είχε το επίθετο Γκουγκέτας ή Λάμος και το μικρό του ήταν Δημήτρης, όνομα που πήρε και ο γράφων. Επίσης και ο γείτονάς μας Παγώνης, πρώτα είχε και αυτός το επίθετο Γκουγκέτας. Το μαρτυρούν τα αδελφομοίρια χτήματά μας στο χωριό και σωζόμενα μπακίρια με το όνομα Γκουγκέτας επάνω. Το Παγώνης είναι παρατσούκλι όπως και το Τσόνης.

Η δεύτερη αποστολή για την Κωνσταντινούπολη με τον ίδιο σκοπό, αποτελέστηκε από τους Χρηστάκη Τέλη, γιο Νικόλα και Γιώργο Εξάρχου, αυτό προκύπτει από το βιβλίο του Γιώργου Χρ. Κωταδήμου, από

την 18/11/1927 ένορκη εξέταση του Μάρτυρα Νικολάου Αθ. Παπαδόπουλου, δασκάλου στο χωριό μας, τα χρόνια 1895-1905.

Και αυτοί οι δύο Κιρασοβίτες άντρες, πράγματι έφθασαν στην Κωνσταντινούπολη. Το πότε ακριβώς δεν το γνωρίζουμε. Πολλές ημερομηνίες είναι πιθανές. Πάντως όμως μετά τον Νάσιο Μαλλή. Πιθανώς ίσως τις δεκαετίες 1870-1890. Κατόρθωσαν και αυτοί και έλαβαν τα Αυτοκρατορικά Σουλτανικά Διατάγματα (φιρμάνια), όπως και ο προηγούμενος αδικοχαμένος προεστός. Τα φιρμάνια αυτά είχε κρυμμένα ο πρώτος Χρηστάκης Τέλης. Η αναχώρησή τους για Κωνσταντινούπολη και εδώ ήταν γνωστή στους μπέηδες-αγάδες του χωριού μας. Βάλθηκαν και πάλι να ματαιώσουν, να χαλάσουν την αποστολή παντοιοτρόπως. Κατά τον γυρισμό όμως από την Κωνσταντινούπολη, οι δυο αυτοί Κιρασοβίτες πρόγονοί μας, είχαν την πρόνοια να χωρίσουν μεταξύ τους, ώστε να περάσουν απαρατήρητοι από τυχόν παρακολούθηση των τούρκων. Άλλο караβάνι, ο ένας, άλλο ο άλλος ακολούθησαν. Πρώτος έφτασε στο χωριό μας ο Γιώργος Εξάρχου, και απορούσε τι να έγινε ο Χρηστάκης, αφού δεν είχε γυρίσει ακόμη. Ας παρακολουθήσουμε όμως την πορεία του Χρηστάκη Τέλη. Αυτός, όπως λέγεται-διηγείται, ήταν φιλόρφωστος, υπέφερε φοβερά ο άνθρωπος, πόσο μάλλον σε ένα τόσο μακρύ και δύσκολο ταξίδι της εποχής εκείνης που γίνονταν πεζή. Πότε χορτασμένος και πότε νηστικός αποκαμένος και κουρασμένος, κατέλυσε σε κάποιο πανδοχείο (Χάνι) της εποχής, στη Λειψίστα Νεάπολης Κοζάνης. Ο πανδοχέας ήταν από τη Σαμαρίνα Γρεβενών (γείτονάς μας). Κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες να τον περιποιηθεί και ίσως να τον γιάνει, αλλά μάταια, ήταν πολύ αργά. Οι ταλαιπωρίες, οι κακουχίες, οι δυστυχίες μεγάλου ταξιδιού και η αρρώστεια του (ακατάσχετη ευκοιλιότητα ίσως μακροήμερη δηλητηρίαση) τον κατέβαλαν και τον νίκησαν αυτόν τον αντρείο και γεναίο Κιρασοβίτη. Αισθανόμενος το τέλος του, φώναξε τον Πανδοχέα και γείτονα Σαμαρινιώτη και του εμπιστεύτηκε το μεγάλο μυστικό του. Του παρέδωσε τα φιρμάνια και με όρκο τιμής ότι θα τα παραδώσει στο Κιράσοβο. Πράγματι ο Σαμαρινιώτης τα έστειλε μέσω Σαμαρίνας, αφού με

αυτή είχε επικοινωνία. Ιδόντες οι προεστοί της Σαμαρίνας τα χαρτιά-φειρμάνια και ενοήσαντες την μεγάλη σπουδαιότητα και αξία αυτών, σκέφτηκαν να το εκμεταλλευτούν και για το συμφέρον τους. Άρχισαν τον εκβιασμό των Κιρασοβιτών, μια και περιγράφονταν στα φειρμάνια αυτά όλη η έκταση του χωριού μας (βουνά, σύνορα, χωράφια, βοσκοτόπια, δάση). Μια και η Σαμαρίνα ήταν κωμόπολη κτηνοτροφική, ενδιαφέρθηκε πρώτα-πρώτα για βοσκοτόπια, να αυξήσει αυτά και κυρίως εκείνα που συνόρευαν με το Κιράσοβο. Έτσι άρχισε το παζάρι· σας δίνουμε τα φειρμάνια μας δίνετε τα βοσκοτόπια στα σύνορα Μπάμπω-Πλάκα, εκεί δίπλα από τον Σμόλυγκα. «Ανάγκα και οι θεοί πείθονται», λέγαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας. Έτσι και οι πρόγονοί μας, μπροστά στο τρομερό αυτό δίλημμα υπέκυψαν και έγινε η ανταλλαγή του βοσκοτόπου με τα Κιρασοβίτικα φειρμάνια.

Τέτοια Αυτοκρατορικά Διατάγματα (φειρμάνια), βρέθηκαν στα αρχεία του υπουργείου Γεωργίας (φωτοτυπίες), τα οποία μεταφρασθέντα, στα ελληνικά, έλαβαν τους αριθμούς: 3168/1915, 6997/1916, ενώ είναι εκδόσεις τουρκικής ημερομηνίας 13 Φεβρουαρίου του τούρκικου έτους 1277, χριστιανικού έτους 1859. Ακόμη υπάρχει και ο Αυτοκρατορικός τίτλος Νο 289/1909 σε φωτοτυπία. Αν υπάρχουν και άλλα φειρμάνια, με το αυτό περιεχόμενο, καλό είναι να κάνουν την εμφάνισή τους, να σχηματιστεί ένας ενιαίος και πλήρης φάκελλος.

Αυτό το άδοξο τέλος, είχε ο Χρηστάκης Τέλης, γιός Νικόλα. Ο αντρείος και γεναίος Κιρασοβίτης που έδωσε και τη ζωή του ακόμη για το χωριό μας. Του χρωστάμε μεγάλη ευγνωμοσύνη και χάρη. Αιωνία η μνήμη του. Αν βέβαια ήταν ή όχι μέσα στα Σουλτανικά φειρμάνια που πήρε από την Κωνσταντινούπολη ο Χρηστάκης και το δικό του τούρκικο ταρ/ταπί που περιγράφει με λεπτομέρειες την κτηματική του περιουσία, στο Κιράσοβο αυτό είναι αμφίβολο, αμφισβητούμενο, ζητούμενο. Το ταρ/ταπί αυτό φέρει ημερομηνία έκδοσης 10 Μαΐου Τούρκικου έτους 1249, χριστιανικού έτους 1833 και ημερομηνία μετάφρασης 27 Αυγούστου 1927.

Οι αποστολές των Κιρασοβιτών στην Κωνσταντινούπολη για παραλα-

βή των Αυτοκρατορικών Σουλτανικών Διαταγμάτων (φιρμανίων), έγιναν καθόλες τις ενδείξεις αργότερα και όχι το 1833. Τα χρόνια αυτά, προ του 1833 και μετά του 1823, είχε αρχίσει η διεκδίκηση των μπέηδων-αγάδων για το τσιφλίκι του Κιρασόβου, δεν είχε όμως ούτε δεκαετία και φυσικό ήταν να μην είχε πάρει ακόμη μεγάλες διαστάσεις, ώστε να απαιτηθεί η αποστολή στην Κωνσταντινούπολη. Το πιο πιθανό είναι το ταπί αυτό να το είχε ο Χρηστάκης προ της αποστολής του στην Κωνσταντινούπολη.

Χαρτιά αγοραπωλησίας που γίνονταν επί τουρκοκρατίας, βρέθηκαν και άλλα, όπως το προαναφερόμενο του Παπαγιάννη, των : Γιώργου ΧΑΤΖΗ του έτους 1811, του Γιάννη ΛΩΛΗ του έτους 1824, του Κώστα ΚΩΤΣΟΥ του έτους 1807. Σε όλα αυτά γίνεται αναφορά ότι το Κιράσοβο ήταν τιμάριο και όχι γαιοκτημονικό (γ' κατηγορίας) τσιφλίκι. Οι κάτοχοι τιμαρίων, ονομάζονταν τιμαριούχοι ή σπαχήδες. Οι τιμαριούχοι αυτοί για δυο περίπου αιώνες (1430-1600) διατήρησαν στην πλειονότητά τους τη χριστιανική τους πίστη, με εξαίρεση κάποιες ασήμαντες ατομικές αποστασίες. Υποχρέωση είχαν να συνοδεύουν τους στρατηγούς της Σουλτανικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή τον ίδιο τον Σουλτάνο στις εκστρατείες του. Στους δύο πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας οι Σπαχήδες αυτοί της Κόνιτσας (επαρχία μας) και άλλων επαρχιών (Αργυροκάστρου, Δέλβινου) μόλις έπαιρναν τη σχετική σουλτανική διαταγή, συγκεντρώνονταν με τις δυνάμεις τους στα Γιάννινα από όπου ξεκινούσαν με τις χριστιανικές **σημαίες** τους που εικόνζαν τον Άγιο Γιώργη, τις οποίες μόλις έφταναν στα μέρη τα δικά μας, σύνορα Πίνδου με Μακεδονία, δίπλωναν ανοίγοντας της τουρκικές σημαίες. Το προνόμιο αυτό το είχαν οι Τιμαριούχοι (Σπαχήδες) πάρει από την αρχή της κατάλειψης των Ιωαννίνων γιατί οι Τούρκοι προκειμένου να κυριέψουν τα Γιάννινα, υπήρξαν ανεκτικοί. Έδωσαν προνόμια. Έδωσαν προνόμια όπως «Ορισμόν του Σινάν Πασά», που ήταν Ζαγορίσιος που αλαξοπίστησε. Μια φράση στον ορισμό αυτό επιβεβαιώνει τα ανωτέρω, ήτοι: «και άλλα ει τι ζητήματα θέλετε ζητήσει να σας τα δώσωμεν». Πάντως η αλήθεια

είναι ότι με τα προνόμια αυτά υποβοηθήθηκε πολύ η οικονομική και πνευματική ανάπτυξη των Ιωαννίνων και φυσικά της επαρχίας της δικής μας. (Παν. Αραβαντινού, τομ. 1ος σελ. 226 βλ. «Ιστορικόν κατά παράδοσιν του μακαρίτου Κ. Κοσμά Μπαλάνου, δασκάλου των Ιωαννίνων, περ. Αθηνά 1841, σελ. 99-103).

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι υπήρξε και σθεναρή αντίδραση σημαντικού αριθμού χριστιανών τιμαριούχων να εξασφαλιστούν, ή και μερικών από αυτούς, που ενώ εξισλαμίστηκαν, διατηρούσαν την ελληνική γλώσσα και τη χριστιανική θρησκεία τους, ήταν οι λεγόμενοι «κρυπτοχριστιανοί».

Γεγονός είναι ότι ολόκληρη η τουρκοκρατούμενη ηπειρωτική Ελλάδα και η Ήπειρος και τα χωριά μας με τους υπόδουλους ελληνικούς πληθυσμούς υπόκεινται σε πλήθος φορολογικών επιβαρύνσεων. Πέρα από την καταβολή της δεκάτης στα δημητριακά και σε άλλα προϊόντα καθώς και του χαρατσιού, πλήρωναν συχνά διάφορα άλλα ποσά, όπως π.χ. δικαιώματα βοσκής, έγγειο φόρο (kronce) δικαίωμα αρραβώνων, και άλλους έκτακτους φόρους. Μετά δε το 1700 κι έπειτα από την υπογραφή της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699), επιβλήθηκε σε κάθε χωριό και πόλη της Ηπείρου, ο φόρος «γιοβαχαρά» ή «βοστίνα», είδος δηλ. προσωπικού φόρου, που αντιστοιχούσε αρχικά σε κάθε άρρενα χριστιανό από της γέννησής του μέχρι την ηλικία των 12 ετών. Χωρίς καμιά υπερβολή η κατάσταση των πληθυσμών της Ηπείρου είχε καταστεί πλέον δραματική κάτω από την ασφυκτική αυτή πίεση των σπαχήδων και τις πολλές αγγαρίες, την απληστία των τουρκαλβαγών και την πολιτική των Σουλτάνων. Πολλοί χριστιανοί κάμπτονταν μπροστά στα ατελείωτα αυτά δεινοπαθήματα και έσπευδαν ν' αλλαξοπιστήσουν. Το ρεύμα αυτό της αλλαξοπιστίας είχε πάρει τεράστιες -μεγάλες διαστάσεις, ώστε δεν τηρούνταν ούτε οι νόμιμες-απαραίτητες διατάξεις του ιερού νόμου για τη μύηση των νεοφώτιστων. Στα 1474 ο Σουλτάνος Μουράτ ο Β υποχρεώθηκε να διατάξει την αυστηρή υπακομή στους νόμους με το φόβο του θανάτου για τους παραβάτες. Από την εποχή αυτή μέχρι την συνθήκη του Κιου-

τσούκ Καϊναρτζή (1774) συνεχίστηκε η αποστολή αυστηρών διαταγών προς τους κατήδες και τους ιμάμηδες της Ηπείρου ως προς τον τρόπο προσηλητισμού των μαζών, γεγονός που φανερώνει και αποκαλύπτει το μεγάλο μέγεθος της εξωμοσίας, αλλά και της απελπισίας που κατείχε το χριστιανικό στοιχείο από την τυραννική διοίκηση και την συνάμα αθρόα εφαρμογή του παιδομαζώματος, που πραγματοποιούνταν με αυθαίρετα και βάρβαρα κριτήρια και χωρίς κανένα φραγμό. Γι' αυτό πολλοί κάτοικοι, ή χωριά και κωμοπόλεις, για να αποφύγουν τις αυθαιρεσίες των σπαχήδων και να διατηρήσουν τις ιδιοκτησίες των, υποχρεώνονταν να ζητούν την προστασία των ισχυρών Μπέηδων - Αγάδων. Το καθεστώς αυτό της προστασίας (αγαλίκι) μετέτρεπε ουσιαστικά τους προστατευόμενους σε είλωτες και τους απογύμνωνε από τις περιουσίες τους. Έτσι πολλές κωμοπόλεις και χωριά (Δρόβιαννη, Βασιλικό Πωγωνίου, Πογδόριανη, Γκρίμπιανη, Μαυρονόρος, Καστάνιανη και Κιράσοβο το χωριό μας), συμφώνησαν και υπέγραψαν με τους Σπαχήδες και τους Μπέηδες-Αγάδες, συνθήκες που προέβλεπαν προστασία από τους ατάκτους και τις ληστοσυμμορίες, πληρώνοντας ένα ετήσιο επίδομα, το ονομαζόμενο «αγαλίκι» (βλέπ. βιβλίο Ιστορία του Δάσους Κερασόβου).

Οι ελληνικοί πληθυσμοί της Ηπείρου και του χωριού μας βέβαια, υπέφεραν τα πάνδεινα και από τη διαρκή αναταραχή που επικρατούσε, λόγω πολλών και συνεχών μετακινήσεων των τουρκικών στρατοκρατών, πόσο μάλλον του χωριού μας, που βρίσκονταν στο διάβα τους από Ήπειρο-Μακεδονία και αντίθετα. Χωριά ολόκληρα και κωμοπόλεις από τον 16ο αιώνα (1600) αρχίζουν να ερημώνουν καθώς το ελληνικό στοιχείο αναζητούσε ασφαλέστερους τόπους, για να αποφύγει την παρουσία των τουρκαλβανών στρατιωτών, ατάκων και ληστοσυμμοριών. Έτσι οι ορεινοί όγκοι της Πίνδου, του Γράμμου, του Σμόλυγκα και των Χασίων υπήρξαν τα ασφαλέστερα καταφύγια του υπόδουλου ελληνισμού, όπου συνοικίστηκε μεγάλο μεᾶρος τους, δημιουργώντας έτσι νέες κοινότητες και αναπτύσσονται νέες μορφές οικονομικής επιβίωσης. Άλλοι, όπως προανάφερα αλλαξοπίστησαν και άλλοι εξαναγκάστηκαν να αποδη-

μήσουν στον υπόλοιπο ηπειρωτικό και νησιωτικό χώρο. Ειδικά για την αποδημία των Κιρασοβιτών θα αναφέρω στη συνέχεια. Εδώ αναφέρω ότι και οι πρώτοι πασάδες των Ιωαννίνων, π.χ. ο Φαϊτ (1459--1500) από την Τραπεζούντα ο τοπάρχης Ιωαννίνων Φλαμπουριάτης, από το Φλάμπουρο (1519-1521), ο Γιωστού Μπέης (1529), ο Δουφτής από την Κόνιτσα (1550-1590), ο Ασλάν Πασάς, από το Μονοδένδρι Ζαγορίου, ήταν εξισλαμισμένοι χριστιανοί, ενώ κανένας Κιρασοβίτης δεν βρέθηκε να έχει αλλαξοπιστήσει. Προδοσίες και συκοφαντίες έγιναν, υπάρχουν στοιχεία.

Περιέγραφα σε προηγούμενα λήμματά μου, συνοπτικά την κοινοτική οργάνωση επί τουρκοκρατίας και μάλιστα των χωριών της επαρχίας μας.

Στοιχεία για την λειτουργία τους, ειδικά για μερικά από αυτά, υπάρχουν για το χωριό μας. Όμως δεν υπάρχουν π.χ. βιβλία πρακτικών δημογεροντίας, αποφάσεις αυτής, έγγραφη αλληλογραφία, διαταγές κ.ά. Παρόλες τις φιλότιμες προσπάθειες που κατέβαλε ο γράφων, γιατί όλα αυτά έχουν καεί κατά την επανάσταση του 1912-1913. Μόνο λίγα σκόρπια στοιχεία βρέθηκαν στο Αρχείο της Ιερής μας Μητρόπολης Δρυϊνουπόλεως Πωγώνιανης και Κονίτσης, τα οποία προθυμότατα μου χορήγησε ο Σεβασμιώτατός μας Δεσπότης, κ.κ. Ανδρέας σε φωτοτυπίες. Τα στοιχεία αυτά ανάγονται στην χρονική περίοδο από 1893 μέχρι 1912. Το πρώτο στοιχείο του 1893, 23 Φεβρουαρίου, είναι μια δήλωση των εφημερίων του χωριού μας, ενώπιον του Δεσπότη της Κόνιτσας. Περί ομονοίας και αγάπης μεταξύ των (είχαν φαίνεται προκύψει έριδες-διχόνοιες, και ότι θα αποδεχτούν τις ενορίες του χωριού μας, όπως αυτές θα καθοριστούν από την Μουχταροδημογεροντία (τρεις τον αριθμό)

Από τα στοιχεία αυτά, μαθαίνουμε ποιοί ήταν τους χρόνους αυτούς Δημογέροντες (σήμερα μέλη δ. Συμβουλίου) και Μουχτάρηδες (σήμερα Πρόεδροι Κοινοτήτων).

Προς τὴν Βουλὴν Πανερόσια τῶν Ἁγίων Βεγγίας

ἡμεῖς τὸν ἁγιωτάτην καὶ ἁγιοτάτην Ἰωάννην Ἰωαννίδη 16^{ην} Ἰαννουαρίου

ἡμεῖς τὸν ἁγιωτάτην καὶ ἁγιοτάτην Ἰωάννην Ἰωαννίδη 16^{ην} Ἰαννουαρίου

ἡμεῖς τὸν ἁγιωτάτην καὶ ἁγιοτάτην Ἰωάννην Ἰωαννίδη 16^{ην} Ἰαννουαρίου

ἡμεῖς τὸν ἁγιωτάτην καὶ ἁγιοτάτην Ἰωάννην Ἰωαννίδη 16^{ην} Ἰαννουαρίου

Ὁ ἁγιωτάτης ἀριστοκράτης Σεβασμοῦ ὑποταγόμενοι ἐφ' ἡμῶν μακροχρόνιοι δημογέροντες
 ἱεροκήρυκες καὶ ἀσκητικοὶ διὰ χριστιανικῆς κωνσταντίνου βασιλείου διὰ τῆς
 ἐκείνου ἀγάπης ἐκείνου μεταδοκίματοι ἐκ τῆς ἁγίας Πανερόσιας τῆς ἡμετέρας
 ἐκείνου ἀγάπης καὶ ἀσκητικῆς ἀγάπης τῆς σεβαστῆς ἡμετέρας διατάξεως προσκαλε-
 σάμενοι ἀπὸ τῶν συγκατακλιθέντων ἡμῶν κυρίως Κωνσταντίνου Ἰ. Ἐλεγκοῦνη
 ἀφ' ἡμετέρας χρόν. 930 καὶ Ἰωάννου Οὐμονόμου Κωνσταντίνου Ἰωαννίδη ἀφ' ἡμετέρας
 χρόν. 160 συγγράματα ἀπὸ Εὐαγγελιστικῆς ἐνοικίας καὶ ἐνοικίας
αὐτῶν ἀνεγνώσαμεν τὴν περὶ τῆς ἁγίας διατάξεως

ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπαντήσαντες ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ Ἰωάννου
 μέχρι σήμερον διὰ ἐπιτηδεύσαντες ἐπὶ τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀποδοτικῆς χρι-
 ματα, μετὰ τὴν ἀρετὴν ἐπὶ τῆς ἐπιτηδεύσεως τοῦ κυρίου μας.

Προσέτι διαβεβαιώμενοι τῆς ἡμετέρας Πανερόσιας, ὅτι οἱ ἁγιοκλήτοι κληρικοί
 καὶ οὐδὲν ἄλλο διὰ συμφορῶν καὶ πρὸς τοὺς μαγὰς ἡμετέρας συμβουλάς
 καὶ ὅτι ἀποδοτικῆς καὶ ἐκ τῆς σεβαστῆς διατάξεως τῶν σεβαστῶν οὐ
 μαλακροδοῦσι καὶ ἀδυνατοῦσι τὸ εὐαγγελιστικῶν ἡμετέρας λαμπερῶν
 καὶ παραβλάξωσι τῆς λαμπερῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου ἡμετέρας.

Κατὰ συνέπειαν μετὰ τὴν ἀρετὴν τὸ ὅτι οἱ ἁγιοκλήτοι ἐξέμενον
 διὰ ἰδίαν ἐπίσης οὐδὲ ἐπιτηδεύσαντες ὡς τὸν διδόντα
 γον ἡμετέρας καὶ Ἰωάννου Ἰωαννίδη καὶ μετὰ τῆς ἡμετέρας βίβλου αὐτῶν
 ἐπιτηδεύσαντες ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς συμφορῆς οὐκοῦν αὐτῶν.

Ὅθεν διὰ τῆς σεβαστῆς ἐπιτηδεύσεως τῆς ἐκείνου ἐπιτηδεύσεως προσκα-
 λούμενοι καὶ τῶν ἁγιοκλήτων καὶ Ἰωάννου Οὐμονόμου,
 τῆς ἐπιτηδεύσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἀποδοτικῆς ἀρετῆς αὐτῶν

(ἡμετέρας)

Κεφάλαιο θ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ - ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ

Σε ολόκληρο το γεωγραφικό τμήμα από τον ποταμό Αώο μέχρι τον Άραχθο η παρουσία του ελληνικού στοιχείου θεωρούνταν κυριαρχική, συγκροτούσε τα 2/3 του συνολικού πληθυσμού σε ολόκληρη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας. Σύνορο των ελληνόφωνων και των αλβανόφωνων χριστιανικών πληθυσμών της Ηπείρου θεωρούνταν, όπως έχει γραφτεί, η γραμμή της Σούχας που άρχιζε από το ακρωτήριο απέναντι από το νησί Σάσων της Κέρκυρας, τη Χιμάρα, το Αργυρόκαστρο, το Λεσκοβίκι, τη **Βούρμπιανη** και κατέληγε στην Κορυτσά. Στα βόρεια της γραμμής αυτής, ο πληθυσμός ήταν κυρίως αλβανόφωνος. Οι χριστιανοί ορθόδοξοι ήταν ελληνόφωνοι, αλβανόφωνοι και βλαχόφωνοι και λιγοστοί υπήρξαν και δίγλωσσοι. Όλοι αυτοί οι ξενόφωνοι πληθυσμοί, εκτός από ένα 5% αλβανιζόντων και ρουμανιζόντων είχαν γνήσια ελληνική συνείδηση, υπάγονταν στην πνευματική δικαιοδοσία του πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης και εκπαιδεύονταν στα ελληνικά σχολεία.

Η πνευματική προσφορά της Ηπείρου στο Έθνος, χωρίς υπερβολή τεράστια. Η μακραίωνη παράδοση της ελληνικής παιδείας στην Ήπειρο όχι μόνο δεν διακόπηκε κατά τους χρόνους του Βυζαντίου και στις αρχές της τουρκοκρατίας, όπως συνέβηκε σε άλλες ελληνικές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά αντίθετα συνεχίστηκε με μεγαλύτερη ένταση, με πρώτα τα Γιάννινα. Αυτή η μακρά παράδοση της ελληνικής παιδείας ήταν αποτέλεσμα της μεγάλης αγάπης των Ηπειρωτών για τα γράμματα. Η εκπαιδευτική κίνηση και εργασία ξεκίνησε ήδη από τον 13ο αιώνα με κύριο μοχλό την πόλη των Ιωαννίνων και απλώθηκε αργότερα σε ολόκληρη την Ήπειρο.

Παρά τις δυσμενέστετες συνθήκες που επικρατούσαν στην Ήπειρο και φυσικά και στο χωριό μας, κυρίως κατά τους πρώτους αιώνες της

τουρκοκρατίας, παρά τους εξαναγκαστικούς εξισλαμισμούς, την οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση των κατοίκων, τους διωγμούς και κατατρεγμούς, η ελληνική παιδεία όχι μόνο επιβίωσε μέσω των κρυφών σχολειών, αλλά στάθηκε η κυριότερη εστία της πνευματικής και της εθνικής ανάτασης των κατοίκων της. Η αντιστασιακή δράση των Ηπειρωτών και οι διαρκείς εξεγέρσεις τους για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και την εθνική επιβίωση είχαν σαν κεντρικό πυρήνα την ελληνική παιδεία και τους Ηρακλείς της.

Η ανάπτυξη και η άνθιση των ελληνικών γραμμάτων στην Ήπειρο και στο χωριό μας, οφείλεται κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και στα μεγάλα φιλογενή αισθήματα των κατοίκων της, οι οποίοι αν και αναγκάστηκαν να εκπατρισθούν και να αποδομήσουν, ταξιδέψουν, για να αποφύγουν το κλίμα της ανασφάλειας (παλιά επίθετα Κιρασοβιτών) που δεν υπάρχουν σήμερα, ποτέ εν τούτοις δεν ξέχασαν την πατρίδα τους. Στα μέρη πού έζησαν οι απόδομοι Ηπειρώτες - Κιρασοβίτες - πρόκοψαν, πλούτισαν και πόνεσαν ακόμη περισσότερο τη γενέτειρά τους. Διέθεσαν τεράστια ποσά για την πνευματική ανάπτυξη της πατρίδας και συνέβαλαν πολύ και με κάθε τρόπο στην ανύψωση της πολιτιστικής στάθμης των σκλαβωμένων συμπατριωτών τους. Χωρίς καμιά εξαίρεση, πλούσιοι και φτωχοί. Είχαν πιστέψει ακράδαντα και είχε γίνει βίωμά τους ότι η πνευματική καλλιέργεια των υποδούλων συμπατριωτών τους αποτελούσε την σπουδαιότερη αντίσταση απέναντι στην εθνολογική αφομοίωσή τους, τόσο από μέρους του τούρκου δυνάστη, όσο και από μέρους του αλβανικού επεκτακτισμού καθώς επίσης και το κυριότερο μέσο απαλλαγής από τον τουρκικό ζυγό.

Αυτά τα λίγα, σαν γενικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο κινούνταν οι κάτοικοι του χωριού μας.

Η ιστορία του σχολείου μας

Ο χρόνος της ίδρυσης του σχολείου μας, κατά παράδοση διήγηση, φέ-

ρεται ότι είναι η δεκαετία του 1770-1780 κατά την τέταρτη περιοδία του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού από τα μέρη μας, όταν επισκέφτηκε και το χωριό μας. Από χειρόγραφα ή άλλα τεκμήρια δεν έγινε δυνατό να εξακριβωθεί η ακριβής ημερομηνία γιατί, όπως έχει γραφεί όλα τα χειρόγραφα και τα άλλα επίσημα έγγραφα κήκαν, το 1913, όταν επαναστάτησε το χωριό μας κατά των τουρκαλβανών. Αν σώθηκαν μερικά από αυτά, βρίσκονται σε μουχλιασμένα ντουλάπια μερικών ανθρώπων του χωριού μας. Καιρός είναι να βγουν στον «ήλιο», να τα δει το καθαρό φως της δημοσιότητας, γιατί αποτελούν προγονική κληρονομιά όλων των Κιρασοβιτών, όταν μάλιστα είναι τα προτότυπα αυτών και όχι αντίγραφα.

Το πρώτο αυτό σχολείο λειτούργησε σαν μονοτάξιο, όπως ομολογούσαν οι γέροντες του χωριού μας, γιατί το χωριό ήταν μικρό, είχε λίγες οικογένειες και επομένως και λίγα παιδιά-μαθητές. Η εισήγηση και η προτροπή του πάτερ Κοσμά βρήκε ευμενή απήχηση στους προγόνους μας Κιρασοβίτες και έτσι ίδρυσαν το πρώτο δημοτικό σχολείο. Αυτό λειτούργησε σαν ιδιωτικό. Φυσικά πολύ συχνά η λειτουργία του γινόταν πλημμελής, γιατί οι δάσκαλοι, μισθοδοτούνταν από τους μαθητές τους, που ήταν ελάχιστοι, γιατί μόνο αγόρια φοιτούσαν, όχι τα κορίτσια, αυτά καθόλου. Ακόμη οι οικογένειες ήταν πολύ λίγες, γύρω στις 100. Το 1914, που έγινε η γενική απογραφή του πληθυσμού των νέων χωρών που απελευθερώθηκαν από τους τούρκους, στο χωριό μας, καταγράφηκαν τα εξής παρακάτω γένη (επίθετα). Μια φορά το ίδιο γένος, όχι δυο και τρεις π.χ. Παπαγιάννης μια φορά, Νταγκουβάνος μια φορά κτλ.

Οι Κιρασοβίτικες οικογένειες, καταγράφονται κατά σειρά εμφάνισης στο Μητρώο Απογραφής Αρρένων του χωριού μας που έγινε το 1914 μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους.

Αυτό το βιβλίο σώθηκε μόνο, που εξυπηρετούσε προφανώς τη στρατολόγηση των ανδρών, λόγω των βαλκανικών πολέμων, αλλά και του Α' παγκόσμιου πόλεμου.

Έτσι έχουμε:

1) Γκούτσιου, 2) Δήμου, 3) Κατσιαμάνη, 4) Ζιούλη, 5) Νάκου, 6) Κοταδήμου, 7) Μακρυγιάννη, 8) Βάιλα, 9) Γελαδάρη, 10) Ζούκα, 11) Νίτσα, 12) Νταγκοβάνου, 13) Καλίτσα, 14) Πασιά, 15) Σκαλωμένου, 16) Βάσιου, 17) Ζαμάνη, 18) Θανάσου, 19) Χαρίση ή Χαρισιάδη, 20) Τζήμου, 21) Τσούμπανου, 25) Γιώτη, 26) Τζίνα, 27) Τέλη, 28) Βλιώρα, 29) Κότινα, 30) Λαμίτση, 31) Σιώμου, 32) Στεργούλη, 33) Παναγιώτου, 34) Γαλάνη, 35) Τσαγιάννη, 36) Κωτούλα, 37) Τσούτση, 38) Γκοντούλη, 39) Κυρίτση, 40) Σελτσιώτη, 41) Τσιάτσιου, 42) Οικονόμου, 43) Στρατσιάνη, 44) Παστρουμά, 45) Στέφου, 46) Σιάφη, 47) Ευθυμίου, 48) Κυράτση, 49) Καραγιάννη, 50) Νότη (Ζάρας), 51) Κοκούμη, 52) Ζήκα, 53) Ζούκα, 54) Καναβού, 55) Μανέκα, 56) Ντούντα, 57) Παγούννη ή Παγώνη, 58) Παπακώστα, 54) Σαμαρά, 60) Μηχάλη, 61) Τζιόλα, 62) Γκρισμπάνη, 63) Παπανικολάου, 64) Κιτσάκη, 65) Μπακόπουλου, 66) Γκουγκέτα, 67) Χαλκιά,, 68) Τσαούση, 69) Καλούδα, 70) Αποστόλου, 71) Παπαγεωργίου, 72) Καλύβα, 73) Τζιμοτόλη, 74) Σκουτέρη. Περισσότερα στο λήμμα, επανάσταση του 1912-1913.

Συχνά και πολλές φορές παρατηρούνταν το κλείσιμο του σχολείου και η αναχώρηση του δασκάλου για την πατρίδα του, επειδή καθυστερούσαν το μισθό του, τον οποίον καταρχήν, εισέπραττε ο ίδιος, αργότερα δε εισέπραττε αυτόν η επιτροπή που διαχειρίζονταν τους πόρους των εκκλησιαστικών (βακουφικών) κτημάτων και την οποίαν υποχρέωναν, τρόπο τινά, οι πρόγονοί μας Κιρασοβίτες να μεριμνά και να φροντίζει και για το μισθό του δασκάλου. Τούτο προκύπτει καθαρά και από τις 28 Γενάρη και 2 Φλεβάρη του 1904, αναφορές της εφοροεπιτροπής της Μουχταροδημογεροντίας του χωριού μας προς τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Βελλάς και Κόνιτσας κ.κ. Κωνσταντίνον, ο οποίος ήταν τους χρόνους εκείνους της σκλαβιάς, ο προϊστάμενος της ελληνικής παιδείας στην σκλαβωμένη επαρχία μας. Οι αναφορές αυτές έγιναν με την αφορμή, ότι ο ενοικιαστής του βακούφικου ξενώνα και μαγαζιού κ. Σεργιούλης, δεν πλήρωνε τα ενοίκια και έτσι δεν πλήρωναν και τους δασκάλους. Πάντως τα χρόνια αυτά οι μισθοί του δασκάλου πληρώνονταν από τα έσοδα της εκκλησίας και όχι από τους ιδιώτες.

Προς τον Αιλιον Σεβασμιότατον Μελποσιτον Βυζαντινόν και Θεοφιλον

Επισημειώματα

Οι δὲ οὐκ ἐβίβαντες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἐπορεύθησαν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

Ἐπειδὴ οὖν οὐκ ἐβίβαντες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἐπορεύθησαν εἰς τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν οὐρανόν.

Handwritten flourish or signature.

Μεταξύ δασκάλου και της επιτροπής αυτής συντάσσονταν συμβόλαιο σε διπλούν, στο οποίο καθορίζονταν ο μισθός του δασκάλου και οι υποχρώσεις αυτού και ελάμβαναν ανά ένα αντίγραφο ο καθένας. Απαραίτητη υποχρέωση του δασκάλου που γράφονταν στο συμβόλαιο, ήταν να ψέλνει σε όλες τις γιορτές της εκκλησίας και να εξυπηρετεί και τους κατοίκους για κάθε ζήτημα που ήθελε προκύψει.

Πολλές φορές στα συμβόλαια αυτά αναγράφονταν και η τροφοδοσία του δασκάλου, ο οποίος τροφοδοτούνταν από τα σπίτια του χωριού μας που είχαν μαθητές στο σχολείο, κάθε ημέρα και κυρίως από τα πιο εύπορα, εναλλάξ. Και η παραμονή του δασκάλου αναγράφονταν, όπως και κάθε άλλη προσφορά από τους κατοίκους. Ακόμη αναγράφονταν και τα έξοδα της άφιξης, και αναχώρησης για την πατρίδα του. Προηγούνταν βέβαια συμφωνία (παζάρεμα) μεταξύ του δασκάλου και των κατοίκων, ή του εκπρόσωπου του δασκάλου για ορισμένο χρόνο. Συνήθως ο χρόνος αυτός ήταν από τις αρχές Σεπτεμβρίου μέχρι τέλος Ιουνίου. Η παραμονή του δασκάλου ήταν υποχρεωτική για όλο το σχολικό έτος. Αν δε συνέβαινε κάτι το εξαιρετικό και ο δάσκαλος έπρεπε να μεταβεί στην πατρίδα του, το χωριό του, έπρεπε να πάρει σχετική άδεια από την επιτροπή, η οποία όριζε και τον αριθμό της άδειας, οπότε με τη λήξη της έπρεπε να βρίσκεται και πάλι στο σχολείο του, στο χωριό (Στρατιωτικός κανονισμός). Την άδεια αυτή ο δάσκαλος την συνέχιζε να την υπηρετεί μετά το πέρας του σχολικού έτους (τέλος Ιουνίου), παραδίνοντας σχετικά μαθήματα. Αλλά μόνο αν παραβίαζε την άδεια αυτή, οπότε τότε γίνονταν παρακράτηση μισθού του και άρχιζαν έριδες μεταξύ των κατοίκων και της επιτροπής. Έριδες γίνονταν και στο τέλος του χρόνου, μεταξύ γονέων και δασκάλου για τους μη προαγόμενους μαθητές, αν αυτές προηγούμενα δεν είχαν αντιμετωπιστεί από την επιτροπή και το δάσκαλο.

Ακόμη στα συμβόλαια εργασίας του δάσκαλου, αναγράφονταν και η υποχρεωτική παραμονή αυτού στο χωριό κατά τις γιορτές των χριστουγέννων και του Πάσχα, μια και ήταν ο ψάλτης της Εκκλησίας του χωριού μας. Η λειτουργία του ιδιωτικού σχολείου διήρκησε πλέον των πε-

νήντα χρόνων. Αργότερα και μετά το 1821 άρχισε να λειτουργεί σαν κοινοτικό. Οι μισθοί βέβαια ήταν ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών.

Το σχολείο στο χωριό μας ήταν ένα κτίριο που χρησιμοποιούνταν και σαν πανδοχείο, με την επωνυμία «Το χάνι», το οποίο ενοικίαζε η Εκκλησία μας και τα έσοδα που έπαιρνε, τα διέθετε για την μισθοδοσία του δασκάλου. Επέδρασε και εδώ το πνεύμα του Ηπειρώτη Κιρασοβίτη που ήδη έχει αναφερθεί στην αρχή αυτούτου λήμματος για τα γράμματα. Έτσι τέθηκε σε ενέργεια ο κύριος μοχλός που ήταν η λειτουργία σχολείου, που αποσκοπούσε στη φοίτηση και των πτωχών μαθητών, όταν δεν μπορούσαν να καταβάλουν τους μισθούς του δασκάλου, δηλαδή δωρεάν φοίτηση.

Πολλές φορές οι επιτροπές νοίκιαζαν και άλλα «βακούφια» κτήματα στους κτηνοτρόφους και τα έσοδα τα διέθεταν για τους μισθούς του δασκάλου. Σαν κοινοτικό σχολείο λειτούργησε μέχρι το 1913, που ελευθερώθηκε η Ήπειρος. Από το 1914 και μετά άρχισε να λειτουργεί σαν δημόσιο με διακοπή κατά το 1917 - 1918 λόγω του πολέμου (Αντάντ), οπότε λειτούργησε τη χρονιά αυτή σαν κοινοτικό.

Από 1914-1918, λειτούργησε σαν μονοτάξιο, το 1919 προήχθηκε σε διτάξιο, το 1920 σε τριτάξιο και το 1935 σε τετρατάξιο και αργότερα και σαν εξατάξιο.

Κατά τη διαδρομή των χρόνων από 1880-1914 λόγω πολλών έριδων των κατοίκων και μη συμφωνίας τους ως προς το μισθό του δασκάλου, προσλαμβάνονταν και άλλος δάσκαλος, που είχε αυτοτελή σχολείο, ανεξάρτητο από το πρώτο σε διάφορα συνοικιακά σπίτια, οπότε και δεν επαρκούσαν οι πόροι από την Κοινότητα, έπαιρναν και από την εκκλησιαστική επιτροπή για την καταβολή των μισθών των δασκάλων.

Διδακτήριο

Η μόνη αυθεντική πληροφορία είναι η εξής: Κατά τα πρώτα χρόνια, χρησίμευε σαν διδακτήριο, διάφορα σπίτια των κατοίκων. Το πρώτο διδακτήριο κτίστηκε το 1809 από πόρους βακουφίων κτημάτων και ήταν

το «Πανδοχείο-Χάνι» στη θέση που βρίσκεται σήμερα το παλιό δημοτικό σχολείο, τύπου μονοταξίου, μετά δωματίου του δασκάλου και ιδιαίτερου χώρου που χρησιμοποιούνταν σαν γραφείο.

Κατά το 1823, μετά το θάνατο του Αλή Πασά το 1822, όταν άρχισαν οι διωγμοί των προγόνων από τους τουρκαλβανούς Μπέηδες της Φράσαρης της Πρεμετής της Β. Ηπείρου, οι οποίοι διεκδικούσαν το χωριό μας σαν τσιφλίκι, καταλήφθηκε το κτίριο από αυτούς και μετατράπηκε σε αποθήκη συγκέντρωσης των γεωργικών προϊόντων (αγαλίκι) των Μπέηδων.

Μετά την κατάληψη του διδακτηρίου από τους τουρκαλβανούς Μπέηδες, σαν διδακτήριο χρησίμευσε και πάλι το βακούφικο χάνι.

Το 1859 κτίζεται από τους προγόνους μας το κτίριο, τύπου μονοταξίου, μετά δωματίου δασκάλου και ιδιαίτερου βοηθητικού χώρου, που χρησίμευε σαν γραφείο, κάτω από την εκκλησία, στη σημερινή θέση του μνημείου των Ηρώων, (το θυμάται και ο γράφων, μισοκατεστραμμένο, καμμένο), στο οποίο στεγάστηκε το σχολείο μέχρι το 1924.

Από του 1919 που είχε προαχθεί σε διτάξιο, χρησιμοποιούνταν σαν διδακτήριο και το βακούφικο χάνι, όπως και πρότερα. Έχει προαναφερθεί ότι χρησιμοποιήθηκαν και ιδιωτικά σπίτια σαν διδακτήρια σε διάφορες γειτονιές π.χ. Τελλιιάδες, σπίτια Κοταδήμου και Μαγδαλινής Κυρίτση (Νίας).

Το 1918 άρχισε η ανέγερση του παλιού δημοτικού σχολείου, τύπου διταξίου μετά δωματίου δασκάλου, που αποπερατώθηκε το 1924 με έξοδα κοινοτικά και του εκκλησιαστικού ταμείου και δωρεάς των Κιρασοβιτών της Αμερικής. Η ανέγερση έγινε στη θέση που ήταν το πρώτο, το οποίο είχε καταληφθεί από τους Μπέηδες για αποθήκη, και το οποίο το κατεδάφισαν.

Κατά το 1937, λόγω του μεγάλου αριθμού των μαθητών, που είχαν φθάσει τους 300, η κοινότητα, με πόρους δικούς της, άρχισε την ανέγερση του νέου εξατάξιου τύπου διδακτηρίου, σε οικόπεδο που δωρήθηκε από την εκκλησιαστική επιτροπή (βακούφι), εντός του χωριού μας, το

σημερινό μεγαλοπρεπές κτίριο.

Στην ανέγερση αυτού συνέβαλε και το αρμόδιο υπουργείο με ισάριθμο και πλέον ποσού, από εκείνο της κοινότητας, και ενώ ήταν έτοιμα τα υλικά δια την τοποθέτηση της στέγης, διακόπηκαν οι εργασίες, λόγω κήρυξης του πολέμου. Το 1940 λόγω της κατοχής, τα υλικά διηρπάγησαν από τους κατοίκους, αλλά και από τα στρατεύματα. Το κτίριο αποπερατώθηκε το 1950-1951, με τη βοήθεια όλων, της κοινότητας, της τότε Βασιλικής Πρόνοιας, και του Τσοσίτσειου Ιδρύματος κτλ. και από το 1952-1953 λειτούργησε σαν νέο διδακτήριο. Ο γράφων δεν είχε την αγαθή τύχη να φοιτήσει στο νέο αυτό διδακτήριο. Αποφοίτησε του δημοτικού από το παλιό διδακτήριο το 1950-1951.

Το κτίριο αυτό εξαταξίου τύπου έχει μόνο γραφείο στον άνω όροφο, χωρίς κανένα άλλο βοηθητικό χώρο.

Παιδαγωγική - εγκυκλοπαιδική και μαθητική βιβλιοθήκη

Παιδαγωγικά και εγκυκλοπαιδικά βιβλία δυστυχώς δεν υπήρχαν. Διαπιστώνεται όμως ότι υπήρχε μαθηματική βιβλιοθήκη με ικανό αριθμό βιβλίων, τα οποία χάθηκαν κατά τον εμφύλιο πόλεμο και είχε ιδρυθεί κατά το 1930. Το 1949-50 επανιδρύθηκε και διέθετε περί τα 100 βιβλία. Τα περισσότερα ήταν «αναγνωστικά» παλιών εποχών και ελάχιστα βοηθητικά που χρησιμοποιούνταν από τους μαθητές. Την βιβλιοθήκη διεύθυνε ένας μαθητής που εκλέγονταν από τους συμμαθητές του. Αυτός διένειμε τα βιβλία, αναλόγως των αναγκών των ομάδων με την εποπτεία βέβαια του διευθυντού του σχολείου.

Ευεργέτες - δωρητές του σχολείου

1. Ο Σύλλογος των Κερασοβιτών της Αμερικής έδωσε, έστειλε κατά τα χρόνια 1922-25 χίλια (1000) δολάρια για την ανέγερση του ημιτελούς διδακτηρίου

2. Η Ενοριακή Εκκλησία «Κοίμησης της Θεοτόκου» που δώρησε: α) το χώρο του σχολικού κήπου και β) το γήπεδο που κτίσθηκε το νέο διδακτήριο.
3. Η Κοινότητα του χωριού μας, που εκπροσωπούνταν εκάστοτε από το Κοινοτικό Συμβούλιο, πρόσφερε κατά καιρούς αρκετά χρήματα για την αποπεράτωση του διδακτηρίου, εκτός βέβαια της προσωπικής εργασίας των κατοίκων που ήταν πολλή σοβαρή και πρόθυμη.

Στατιστική κίνηση μαθητών

Από την ίδρυση του σχολείου ο αριθμός των μαθητών ήταν μικρός. αυτός κυμαίνονταν από 40-60 μαθητές, λόγω των ολίγων κατοίκων του χωριού. Πολλοί από τους κατοίκους που δεν μπορούσαν να πληρώσουν το μισθό του δασκάλου και λόγω του ορεινού και άγονου εδάφους, παρέλμβαναν μαζί τους τα αγόρια τέκνα των από του 9ου έτους της ηλικίας των, ταξιδεύοντας σε διάφορα μέρη της χώρας, εφόσον ήταν οικοδόμοι, για τη διατροφή τους και μόνο, αφήνοντας τα γράμματα. Ο πατέρας μας, μακαρίτης τώρα του γράφοντος, πήγε «ταξίδι» με τον πατέρα του στα 11 χρόνια μη τελειώνοντας ούτε την τρίτη τάξη του σχολείου, η δε μακαρίτισσα μάνα μας ήταν τελείως αγράμματη-αναλφάβητη.

Ο ίδιος αριθμός σχεδόν των μαθητών εξακολουθούσε μέχρι της απελευθέρωσης του χωριού μας στις 26 Ιανουαρίου του 1913. Μετά την απελευθέρωση λειτούργησε σαν διτάξιο με ένα κοινοτικό δάσκαλο, που μισθοδοτούνταν από κοινοτικούς πόρους. Αυτό γίνονταν γιατί είχε αυξηθεί ο αριθμός των μαθητών που τώρα έφθανε τα 100 παιδιά. Έτσι έχουμε:

1917 ο αριθμός ήταν 140

1920 » 185

1921 » 210

1922 » 230

1923	»	250
1924	»	260

Από 1926-1940 ανήλθεν σε 300.

Επήλθε ύστερα ο πόλεμος του 1940, επακολούθησε η κατοχή, και ο επάρατος εμφύλιος πόλεμος, που έφυγαν στα ανατολικά κράτη περίπου 70 παιδιά μαθητές. Πολλοί μαθητές, πλέον των 30, ευρίσκονταν στις λεγόμενες παιδοπόλεις, σαν ορφανά από πατέρα και θύματα πολέμου και ένας μικρός αριθμός παιδιών μετανάστευσε στο εσωτερικό σε διάφορα μέρη, κυρίως Αθήνα και Κιάτο Κορινθίας. Έτσι ο αριθμός των φοιτούντων μαθητών το 1953, ανέρχονταν σε 170 παιδιά, από τα οποία αγόρια 80 και κορίτσια 90, υπερτερούσε το θηλυκό γένος, όπως πάντοτε.

Σημειώνεται πως καίτοι τότε ίσχυε ο νόμος της υποχρεωτικής φοίτησης, μετά προστίμου για όσους δεν συμμορφώνονταν, παρουσιάζονταν το θλιβερό φαινόμενο της ατάκτου φοίτησης. Υπήρχαν γονείς δυστυχώς, οι οποίοι δεν ενδιαφέρονταν για την στοιχειώδη μόρφωση των παιδιών τους, και κατά προτίμηση των κοριτσιών, τα αποσπούσαν από το σχολείο και τα αποσχολούσαν σε οικιακές σχολίες και με τη βοσκή των αρνιών-κατσικιών.

Από όλους τους μαθητές του σχολείου που πέρασαν κατά τα διάφορα διαστήματα μέχρι το 1953, μόνο ένας μαθητής ακολούθησε ανώτατες σπουδές και πήρε πτυχίο, σαν καθηγητής της φιλολογίας, και αυτός ήταν ο μακαρίτης Δημήτριος Βάιλας, που χρημάτισε και Λυκειάρχης στο Λύκειο της Κόνιτσας. Μερικοί άλλοι χρημάτισαν ένα «φεγγάρι» φοιτητές αλλά δεν αξιώθηκαν να γίνουν πτυχιούχοι, για διάφορους λόγους.

Από το 1949-50 άρχισε ένας μικρός - ελάχιστος ίσως αριθμός παιδιών να εγγράφεται στο γυμνάσιο Κόνιτσας.

Μαθητικά συσσίτια

Αυτά λειτούργησαν το πρώτον κατά το 1938-39 για τους άπορους μα-

θητές, οι οποίοι ανέρχονταν τότε στους 120. Παρέχονταν κάθε μέρα συσσίτιο μαγειρεμένο. Μετά διακόπηκαν και δεν επαναλειτούργησαν λόγω του πολέμου και της κατοχής.

Μετά το 1950 επανήρχησαν, οπότε τώρα παρείχετο πρωϊνό ρόφημα, γάλα και μερίδα άρτου και μια φορά την εβδομάδα τυρί και σταφίδα. Το 1952-53 και προς το τέλος του σχολικού έτους, λόγω του υποσιτισμού των μαθητών η κοινότητα διέθεσε τότε 10.000 δραχμές για ίδρυση και λειτουργία μαθητικών συσσιτίων. Σιτίζονταν όλα τα 170 παιδιά. Κάθε μέρα είχαν καλομαγειρεμένο φαγητό και μερίδα άρτου 50 δραμιών, παρέχονταν κάθε εβδομάδα δύο συσσίτια με κρέας, δύο όσπρια, δύο ζυμαρικών και ένα γεωμήλου. Τα συσσίτια αυτά λειτουργούσαν κάθε ημέρα και τις ημέρες ακόμη που δεν λειτουργούσε το σχολείο ή ήταν αργίες.

Σημειώνεται εδώ, πως τα συσσίτια αυτά ήταν σωτήρια για τα παιδιά της εποχής εκείνης, γιατί τα προφύλαξε από τις αρρώστιες και κυρίως από τη φυματίωση λόγω κακής διατροφής. Ο γράφων την εποχή αυτή, είχε την αγαθή τύχη να είναι μαθητής του Γυμνασίου της Κόνιτσας.

Γυμναστικές επιδείξεις

Αυτές τελούνταν κάθε σχολικό έτος και είχαν καθιερωθεί από το 1930. Παρόλη την διάδοση του αθλητισμού και την αξία του μαθήματος της γυμναστικής, ελάχιστοι γονείς και κηδεμόνες προσέρχονταν καίτοι τελούνταν σε ημέρα αργίας. Το ενδιαφέρον όλων αυτών στο σύνολο ήταν ασήμαντο, για τη μαθητιώσα νεολαία του χωριού μας, τις διαλέξεις των δασκάλων κ.τλ. Μετά την επιστροφή των παιδιών από τις παιδοπόλεις, καθιερώθηκαν και αγωνίσματα μετά αθλοπαιδιών. Αυτό βέβαια γέμιζε με χαρά τους μαθητές οι οποίοι περίμεναν την ημέρα αυτή με μεγάλη χαρά για να κατέλθουν στο στίβο για να δείξουν τις σωματικές και ψυχικές δυνάμεις τους.

Χειροτεχνικές εκθέσεις

Μέχρι το 1951, από όλα τα στοιχεία που εξετάσθηκαν, προκύπτει ότι δεν διενεργούνταν. Στο τέλος του σχολικού έτους 1951-1952 διοργανώθηκε μια χειροτεχνική έκθεση σε μια αίθουσα του σχολείου. Κάθε τάξη εξέθεσε τα χειροτεχνήματά της, όλου τουέτους, επάνω σε μια τράπεζα κατά σειρά. Αυτά ήταν ανάλογα των τάξεων και προσκλήθηκαν και οι γονείς των παιδιών να τα δουν και να τα καμαρώσουν. Προσήλθαν αρκετοί και τα θαύμασαν. Μπροστά από κάθε τμήμα ήταν ένας μαθητής, αντιπρόσωπος της τάξης του, που εξηγούσε αυτά στους επισκέπτες. Πάντως τα κορίτσια αρίστευσαν στην διακοσμητική. Όλα ήταν τόσο πολύ ωραία τοποθετημένα επάνω στο τραπέζι που προκαλούσε μεγάλη εντύπωση ενώ ανέμεναν την κρίση. Τα αποτελέσματα του συνόλου όχι και τόσο ικανοποιητικά, λόγω έλλειψης ειδών απασχόλησης των μαθητών. Το 1952-1953 δόθηκε νέα ώθηση στο μάθημα της χειροτεχνίας. Οι ίδιοι οι μαθητές εζήτουν το μάθημα, ενθουσιασμένοι από τον προηγούμενο χρόνο. Ασχολούνταν με την κατασκευή ανθέων, ταυτοπλεκτική, ανάγλυφη παράσταση σε ξύλο και πηλό και κατασκευή διαφόρων πλαισίων από νήμα, ξυλογλυπτική και διακοσμητική. Πολύ άρεσε στα παιδιά η κατασκευή πάνω σε ξύλο διακοσμημένου αχύρου χρωματιστού, που το απορροφούσε. Η απασχόληση αυτή έπαιρνε πολλές ελεύθερες ώρες τους μαθητές, και η αφοσίωση αφάνταστη, που ξεχνούσαν ακόμη και τα διαλείμματα.

Και το χρόνο αυτό πραγματοποιήθηκε χειροτεχνική έκθεση, πολύ ανώτερη της προηγούμενης που διήρκησε τρεις ημέρες.

Το 1999, ο γράφων περιμάζεψε και τακτοποίησε το αρχείο του σχολείου, το οποίο είχε καταντήσει σε άθλια κατάσταση, ευρισκόμενο εδώ και εκεί, όσο βέβαια βρέθηκε. Μεγάλο μέρος χάθηκε, αφανίστηκε ή λεηλατήθηκε. Μέσα σε 2-3 χρόνια που το σχολείο δεν λειτούργησε, λόγω έλλειψης παιδιών, τελευταία χρονιά το 1997, τα πάντα χάθηκαν, από μαθητικά θρανία και πίνακες με αποφθέγματα των Ελλήνων σοφών προγόνων μας μέχρι τα πλούσια όργανα της χημείας και φυσικής που είχε

αποκτήσει το σχολείο μας χάρη της ευγενούς προσφοράς ευαγών ιδρυμάτων π.χ. Τοσιτσειού-Αβέρωφ, Ελληνικής Πρόνοιας, αλλά και της μεγάλης αγάπης των ξενιτεμένων αποδήμων Κερασοβιτών συγχωριανών μας στην Αμερική (Αδελφότης Αμερικής) προς τη γενέτειρα, ιδιαίτερη πατρίδα τους και τα Κερασοβιτόπουλα.

Όλα τα εναπομείναντα, συγκεντρώθηκαν, με τη βοήθεια του Γιώργου Κοταδήμου και της κ. Λευκοθέας Μ. Γκούτσιου, και κάπως τακτοποιήθηκαν στο άλλοτε ωραιότατο γραφείο του διευθυντή του σχολείου μας. Είναι τα ολοζώντανα ενθύμια κειμήλια, δείγματα του άλλοτε μεγάλου και ξακουστού 4/τάξιου ή 6/τάξιου δημοτικού μας σχολείου, στο οποίο δίδασκαν οι περίφημοι μεγάλοι δάσκαλοι Θωμάς Μήτσης και Κώστας Αναστασιάδης. Σ' αυτούς οφείλουμε όλοι μας αιώνια ευγνωμοσύνη γιατί ήταν πράγματι ΔΑΣΚΑΛΟΙ. Αιωνία τους η μνήμη.

Σχολικές γιορτές

Αυτές όπως διαπιστώθηκε, τελούνταν πάντοτε κατά τη λήξη του σχολικού έτους, από των χρόνων της τουρκοκρατίας. Μια ήταν αυτή η γιορτή με τη λήξη των μαθημάτων. Διαρκούσε δυο ή τρεις ημέρες, γιατί οι μαθητές εξετάζονταν μπροστά στους γονείς και κηδεμόνες και όλων των κατοίκων, σε όλα τα μαθήματα που διδάσκονταν σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους, πολλά τα ερωτήματα που απευθύνονταν στον εξεταζόμενο μαθητή από τον δάσκαλο για κάθε μάθημα.

Η εξέταση διαρκούσε 3-4 ημέρες, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών. Ακόμη ερωτήσεις απηύθυναν και ο παπάς, που θεωρούνταν ο πιο εγγράμματος αλλά και κάθε άλλος κάτοικος που γνώριζε γράμματα. Έτσι ο δάσκαλος αγωνιζόταν να διδάξει πολύ μεγαλύτερη ύλη, για να τύχει πιο ευμενούς κριτικής από τους κατοίκους, εξασφαλίζοντας έτσι και τη θέση του για το επόμενο σχολικό έτος. Ο τρόπος της διδασκαλίας ήταν άγνωστος. Από τα θέματα του βιβλίου ορίζονταν κατά σειρά το εξεταστέο θέμα, πράγμα που σημαίνει ότι ο μαθητής ώφειλε να απομνημονεύσει το

Χειροτεχνικές εκθέσεις

Μέχρι το 1951, από όλα τα στοιχεία που εξετάστηκαν, προκύπτει ότι δεν διενεργούνταν. Στο τέλος του σχολικού έτους 1951-1952 διοργανώθηκε μια χειροτεχνική έκθεση σε μια αίθουσα του σχολείου. Κάθε τάξη εξέθεσε τα χειροτεχνήματά της, όλου τουέτους, επάνω σε μια τράπεζα κατά σειρά. Αυτά ήταν ανάλογα των τάξεων και προσκλήθηκαν και οι γονείς των παιδιών να τα δουν και να τα καμαρώσουν. Προσήλθαν αρκετοί και τα θαύμασαν. Μπροστά από κάθε τμήμα ήταν ένας μαθητής, αντιπρόσωπος της τάξης του, που εξηγούσε αυτά στους επισκέπτες. Πάντως τα κορίτσια άριστευσαν στην διακοσμητική. Όλα ήταν τόσο πολύ ωραία τοποθετημένα επάνω στο τραπέζι που προκαλούσε μεγάλη εντύπωση ενώ ανέμεναν την κρίση. Τα αποτελέσματα του συνόλου όχι και τόσο ικανοποιητικά, λόγω έλλειψης ειδών απασχόλησης των μαθητών. Το 1952-1953 δόθηκε νέα ώθηση στο μάθημα της χειροτεχνίας. Οι ίδιοι οι μαθητές εζήτουν το μάθημα, ενθουσιασμένοι από τον προηγούμενο χρόνο. Ασχολούνταν με την κατασκευή ανθέων, ταυτοπλεκτική, ανάγλυφη παράσταση σε ξύλο και πηλό και κατασκευή διαφόρων πλαισίων από νήμα, ξυλογλυπτική και διακοσμητική. Πολύ άρεσε στα παιδιά η κατασκευή πάνω σε ξύλο διακοσμημένου αχύρου χρωματιστού, που το απορροφούσε. Η απασχόληση αυτή έπαιρνε πολλές ελεύθερες ώρες τους μαθητές, και η αφοσίωση αφάνταστη, που ξεχνούσαν ακόμη και τα διαλείμματα.

Και το χρόνο αυτό πραγματοποιήθηκε χειροτεχνική έκθεση, πολύ ανώτερη της προηγούμενης που διήρκησε τρεις ημέρες.

Το 1999, ο γράφων περιμάζεψε και τακτοποίησε το αρχείο του σχολείου, το οποίο είχε καταντήσει σε άθλια κατάσταση, ευρισκόμενο εδώ και εκεί, όσο βέβαια βρέθηκε. Μεγάλο μέρος χάθηκε, αφανίστηκε ή λεηλατήθηκε. Μέσα σε 2-3 χρόνια που το σχολείο δεν λειτούργησε, λόγω έλλειψης παιδιών, τελευταία χρονιά το 1997, τα πάντα χάθηκαν, από μαθητικά θρανία και πίνακες με αποφθέγματα των Ελλήνων σοφών προγόνων μας μέχρι τα πλούσια όργανα της χημείας και φυσικής που είχε

αποκτήσει το σχολείο μας χάρη της ευγενούς προσφοράς ευαγών ιδρυμάτων π.χ. Τοσιτσειού-Αβέρωφ, Ελληνικής Πρόνοιας, αλλά και της μεγάλης αγάπης των ξενιτεμένων αποδήμων Κερασοβιτών συγχωριανών μας στην Αμερική (Αδελφότης Αμερικής) προς τη γενέτειρα, ιδιαίτερη πατρίδα τους και τα Κερασοβιτόπουλα.

Όλα τα εναπομείναντα, συγκεντρώθηκαν, με τη βοήθεια του Γιώργου Κοταδήμου και της κ. Λευκοθέας Μ. Γκούτσιου, και κάπως τακτοποιήθηκαν στο άλλοτε ωραιότατο γραφείο του διευθυντή του σχολείου μας. Είναι τα ολοζώντανα ενθύμια κειμήλια, δείγματα του άλλοτε μεγάλου και ξακουστού 4/τάξιου ή 6/τάξιου δημοτικού μας σχολείου, στο οποίο δίδασκαν οι περίφημοι μεγάλοι δάσκαλοι Θωμάς Μήτσης και Κώστας Αναστασιάδης. Σ' αυτούς οφείλουμε όλοι μας αιώνια ευγνωμοσύνη γιατί ήταν πράγματι ΔΑΣΚΑΛΟΙ. Αιωνία τους η μνήμη.

Σχολικές γιορτές

Αυτές όπως διαπιστώθηκε, τελούνταν πάντοτε κατά τη λήξη του σχολικού έτους, από των χρόνων της τουρκοκρατίας. Μια ήταν αυτή η γιορτή με τη λήξη των μαθημάτων. Διαρκούσε δυο ή τρεις ημέρες, γιατί οι μαθητές εξετάζονταν μπροστά στους γονείς και κηδεμόνες και όλων των κατοίκων, σε όλα τα μαθήματα που διδάσκονταν σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους, πολλά τα ερωτήματα που απευθύνονταν στον εξεταζόμενο μαθητή από τον δάσκαλο για κάθε μάθημα.

Η εξέταση διαρκούσε 3-4 ημέρες, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών. Ακόμη ερωτήσεις απηύθυναν και ο παππιάς, που θεωρούνταν ο πιο εγγράμματος αλλά και κάθε άλλος κάτοικος που γνώριζε γράμματα. Έτσι ο δάσκαλος αγωνιζόταν να διδάξει πολύ μεγαλύτερη ύλη, για να τύχει πιο ευμενούς κριτικής από τους κατοίκους, εξασφαλίζοντας έτσι και τη θέση του για το επόμενο σχολικό έτος. Ο τρόπος της διδασκαλίας ήταν άγνωστος. Από τα θέματα του βιβλίου ορίζονταν κατά σειρά το εξεταστέο θέμα, πράγμα που σημαίνει ότι ο μαθητής ώφειλε να απομνημονεύσει το

επόμενο μάθημα. εξυπνότερος, ευφυέστερος θεωρούνταν εκείνος ο μαθητής που απέδιδε καλύτερα το θέμα από μνήμης, δίχως παραλείψεις και ενός «και», το οποίο προσθέτονταν από τον επιτηρούντα δάσκαλο, που είχε στο ένα χέρι του το βιβλίο και στο άλλο τη γνωστή δασκαλική βέργα (κρανιά για να μην σπάει εύκολα), η οποία σείονταν πάνω από το κεφάλι του εξεταζόμενου μαθητή. Αυτό βέβαια ίσχυε και γινόταν για κάθε μέρα και για όλη τη διάρκεια του σχολικού χρόνου.

Από όλα αυτά εξαρτιόταν η προαγωγή του μαθητού και τα οποία προκαλούσαν εφιάλτη. Οι εξετάσεις αυτές εξακολούθησαν και μετά την απελευθέρωση του χωριού μας το 1913. Το σύστημα αυτό εφαρμόζονταν όχι μόνο στο Κεράσοβο, αλλά σχεδόν σε όλα τα χωριά της επαρχίας μας. Οι παλιοί δάσκαλοι, έτσι διεξήγαγαν τις εξετάσεις. Οι νεοδιοριζόμενοι δάσκαλοι, συν το χρόνο, έκοψαν το βραχνά αυτών των εξετάσεων και απάλλαξαν τους μαθητές της τρομερής αυτής αγωνίας και φοβίας. Άλλη σχολική γιορτή δεν γίνονταν.

Μετά την απελευθέρωση εορτάζονταν και η επέτειος της 25ης Μαρτίου, καταρχήν απλοϊκά, συν τω χρόνω όμως, προσθέτονταν και νέα ύλη, ποικίλου περιεχομένου της ιστορίας και των ηρώων αγωνιστών του 1821, ποιήματα, τραγούδια, ο Θούριος της 25ης Μαρτίου κ.ά. Μετά το 1930 εισήχθη και ο εορτασμός της 21 Φεβρουαρίου, απελευθέρωσης των Ιωαννίνων με σχετικά σκετς και απαγγελίες που εξυμνούσαν τα κατορθώματα του ενδόξου ελληνικού στρατού και του στρατηλάτη του κατά τους βαλκανικούς πολέμους.

Σημείωση: Μετά από πολλές δυσκολίες-προσπάθειες κατορθώθηκε να βρεθούν στοιχεία για το περιεχόμενο του διδακτικού βιβλίου της εποχής εκείνης. Κατ' αρχήν χρησιμοποιούνταν απαραίτητα (η άλφα-βήτα) γραμμένη από τον παππά και με το σημείο του σταυρού. Αργότερα, όταν πλέον συνήθιζαν να διακρίνουν τους φθόγγους εισάγονταν στην ανάγνωση των ελληνοεκκλησιαστικών βιβλίων, της περιφήμου Οκταήχου και του Ψαλτηρίου. Γύρω στα 1900 εκυκλοφόρησαν διδακτικά βιβλία γραμμένα σε καθαρεύουσα, που ήταν τελείως απροσάρμοστα με την αντίληψη των μα-

θητών, όπως και τα ελάχιστα βοηθητικά. Το μάθημα της ιστορίας άρχισε μετά το 1913. Τα βιβλία, περιττό να γραφεί, ότι ήταν δυσεύρετα, πανάκριβα και ελάχιστα παιδιά μπορούσαν να τα προμηθευτούν, από τα Γιάννινα, μέσω των αγωγέων (κυρατζήδων), οι οποίοι έκαναν την συγκοινωνία Κεράσοβο-Γιάννινα-Κεράσοβο κάθε εβδομάδα μεταφέροντας χρήματα, τρόφιμα, εμπορεύματα με τα μουλάρια τους. Να μην γραφεί για τη γραφική ύλη. Αυτή θεωρούνταν μεγάλη πολυτέλεια. Ένα σημερινό τετράδιο, την εποχή εκείνη θεωρούνταν μεγάλη πολυτέλεια, μεγάλο απόκτημα. Η λεγόμενη «πλάκα» εξυπηρετούσε όλες τις ανάγκες του μαθητή. Εκεί γίνονταν οι γραφές και ξεγράφονταν για να γραφτούν άλλες. Για κονδύλι, χρησιμοποιούνταν μια ειδική μαύρη πέτρα που την ψάχναν οι μαθητές στις όχθες των ποταμιών. Τα γεγονότα αυτά έζησε και ο γράφων τη δεκαετία του 1940-1950 στο δημοτικό σχολείο. Μαύρα και άραχνα χρόνια. Και βέβαια μαθητές μπορούσαν και χρησιμοποιούσαν προ του 1940, ύλη μελάνης, τοποθετούσαν αυτήν μέσα σε ορειχάλκινο δοχείο επιμήκη, που το φύλαγαν στη μέση τους (οσφύ) και κρατιούνταν με τη ζώνη. Αυτά ήταν τα περίφημα «καλαμάρια» στην θήκη των οποίων φύλαγαν και τον κονδυλοφόρο και το μολιβδοκόνδυλο, από εδώ και το παρατσούκλι «καλαμαράδες» που ήταν οι εγγράμματοι της εποχής εκείνης.

Οι σχέσεις δασκάλου και μαθητών δεν ήταν αγαθές-καλές. Σαν κριτήρια σχέσεων αυτών, ήταν η επιμέλεια-μάθηση και μόνο, χωρίς να έχουν άλλη ψυχική επαφή-αρετή. Η αμέλεια, όπως γράφτηκε, τιμωρούνταν αυστηρά με ραβδισμό, κυρίως στις παλάμες των χεριών, και πονούσε (έτσουζε πολύ). Όποιος δεν είχε δοκιμάσει, εκείνος δεν καταλάβαινε πόσο πολύ πονούσε!!!

Ονόματα δασκάλων που υπηρέτησαν

Προ του 1800 δεν έγινε δυνατό να ευρεθούν τα ονόματα των δασκάλων που υπηρέτησαν στο χωριό μας. Παραδίνεται όμως ότι αυτά ήταν γραμμένα σε κάποιο εκκλησιαστικό βιβλίο, το οποίο καταστράφηκε κατά

τον εμφύλιο πόλεμο και έτσι σώθηκαν μόνο των δασκάλων που υπηρέτησαν από 1800 και μετά. Και αυτά όχι πλήρως διαφωτιστικά· άλλων διατηρήθηκαν, κατά το πλείστον, μόνο τα μικρά ονόματά των, άλλων δε και τα επίθετά τους.

Το παράξενο στην προκείμενη περίπτωση είναι, ότι αμφισβητείται από πολλούς ερωτηθέντες γέροντες Κιρασοβίτες το γεγονός αυτό, δηλαδή της καταστροφής του εκκλησιαστικού βιβλίου κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Υπήρχαν άλλες πιο σοβαρές και επείγουσες ανάγκες της περιόδου αυτής, που δεν υπήρχε χρόνος για ενασχόληση με τέτοια θέματα. Το πιο πιθανό και βέβαιο είναι ότι τα στοιχεία αυτά έχουν διαρπαγεί από την εκκλησία, όπως και άλλα αντικείμενα ανεκτιμήτου αξίας, από πρόσωπα που γνώριζαν την μεγάλη τους προγονική-αρχαιολογική αξία, για ίδιο προφανώς όφελος, ρίχνοντας την αιτία στον εμφύλιο πόλεμο.

Έτσι κατά σειρά ετών έχουμε:

- Κατά το 1801 υπηρέτησε σαν δάσκαλος ένας Νικόλαος (πιθανό επίθετο Βούλγαρης) από Ζιούζουλη Καστοριάς.
- Κατά το 1809-1812 ένας Αλέξιος από Κάντσικο Κόνιτσας
- Από του 1812-1823 ένας Νικόδημος από Πουρνιά Κόνιτσας
- Από του 1823 -1843 δεν έγινε δυνατό να ανευρεθεί κανένα όνομα.
- Από 1843-1855 υπηρέτησε ένας Αντώνιος αγνώστου επωνύμου και καταγωγής.
- Από 1855-1865 υπηρέτησε ένας Νικόλας από Παλαιοσέλι Κόνιτσας
- Το 1866 ένας Κώτας από Ζαγόρι.
- Το 1880 ένας Ιώαννης από Παλαιοσέλι Κόνιτσας
- Το 1890 υπηρέτησαν τρεις δάσκαλοι σε συνοικιακά σχολεία. Ένας Αντώνιος από Τράπεζα Κόνιτσας, ένας Σωτήριος από Μπουτσαρά Ιωαννίνων και ένας από Μόλιστα αγνώστου ονόματος-επιθέτου. Ο τελευταίος υπηρέτησε μέχρι το 1902.

- Το 1902 ο Νικόλαος από Τράπεζα Κόνιτσας και ο Νικόλαος Παπαδάμος από Καστάνιανη Κόνιτσας.
- Το 1903-1906 οι Νικόλαος Παπαδήμος και Γ. Καπελίδης από κάτω Πεδινά Ζαγορίου.
- Το 1907-1910 οι Σπυρίδων Αρχιμανδρίτης και Παναγιώτης Σολίδης από Κόνιτσα.
- 1911-1912 ο Κ. Ζάχαρης από Ζίτσα Ιωαννίνων, Β. Γκούντας, Σπ. Αρχιμανδρίτης
- Το 1914 ο Νικόλαος Χατζηβασδέκης από Αρίστη Ζαγορίου.
- Το 1915-1917 ένα γυμνασιόπαιδο από Πουρνιά ο Χρίστος Τζουμέρκας και ο μακαρίτης αφέντης Νικόλαος Παπανικολάου.
- 1919 ο Ξενοφών Βλαστός από Ελαφότοπο Ζαγορίου και η Άννα Παπαπαναγιώτου από Ιωάννινα και ο Γ. Καπελίδης από Κάτω Πεδινά Ζαγορίου.
- 1920, οι Βλαστός, Καπελίδης, Λάζαρος Δραγατίδης και Μενέλαος Παντοσίνης.
- Το 1921 οι ανωτέρω
- Το 1923-1926 οι Καπελίδης, Στέφανος Τζίμας, Αναστασία Κατσάνου.
- 1927-1929, οι Καπελίδης, Κατσάνου, Αρίστιπος Βουλογιαννίδης.
- 1929-1931, ο Α. Βουλογιαννίδης, Γιώργος Φίλιππος από Λευκάδα και Αναστασία Κατσάνου.
- 1931-32, οι Βουλογιαννίδης, Θεμιστοκλής Καρπούζης και Ουρανία Σδράβου από Κόνιτσα.
- 1933-1936, οι Καρπούζης, Αντρέας Καλογήρου, από Καστάνιανη Κόνιτσας, Ουρανία Σδράβου και Παύλος Τάτσης από Πληκάτι Κόνιτσας σαν ιδιωτικός (Κοινοτικός).
- Το 1937, οι Καρπούζης, Καλογήρου, Σδράβου και ο Αναστάσης Λί-

- λης από Ζαγόρι σαν ιδιωτικός (κοινοτικός).
- Το 1938 του 1937, και επιπλέον οι Γ. Βενέτης και Ευαγγελή Μπάρια.
 - Το 1939, οι Καλογήρου, Καρπούζης, Αθ. Βατάλης και η Ελευθερία Παπούλια.
 - Το 1940, οι Καλογήρου, Βατάλης, Κατίνα Βλάχου, και ο Καρπούζης.
 - Το 1941 Βατάλης, Βλάχου, Καρπούζης, Καλογήρου.
 - Το 1942 οι Γκάσιος, Καλογήρου, Βατάλης
 - Το 1943 οι Γκάσιος, Καλογήρου, Βατάλης
 - Το 1944 Δεν λειτούργησε
 - Το 1945 ένας Ζωΐδης από Γραμμένο Ιωαννίνων, Χαρίλαος Παπαδόπουλος και Αλέξανδρος Γκάσιος.
 - Το 1945-1946 οι Γκάσιος, Κ. Βλάχου, Λουκία Μπίντου-Ζώη
 - 1946-1947 οι Εξάρχου Ευγενία, από Φούρκα, Λευκοθέα Πανταζή από Μόλιστα, Παπαδόπουλος Χαράλαμπος, Αχιλ. Χριστοδούλου από Πάπιγγο, Παπαπέτρου, Τσιλίννας, Χριστίδης Χριστόδουλος από Πουρνιά.
 - 1946-47 δεν λειτούργησε λόγω εμφυλίου πολέμου.
 - 1948-49 οι Τσιλίκης - Παπαπέτρος.
 - 1949-50 ο Θωμάς Μίτσης από Ζέρμα Κόνιτσας
 - 1950-51, οι Θωμάς Μήτσης, Ζιγκοπούλου Βασιλική από Ιωάννινα, Τσανάδης Δημήτριος από Μόλιστα και Βασιλική Νίκου από Ιωάννινα.
 - 1951-52 οι αυτοί του 1950 και ο Κωνσταντίνος Αναστασιάδης από Εξοχή Κόνιτσας.
 - 1952-53, Θ. Μήτσης, Ζιγκοπούλου Βασιλική, Τσανάδης Δημ, Νίκου Βασιλική, Χρόνης Ευάγγελος από Ζαγόρι και Γκιώκα Χρυσούλα από

Σπερχειάδα.

- 1953-54 υπηρέτησαν οι ανωτέρω πλην του Ευγ. Χρόνη.
- 1954-55 οι Κ. Αναστασιάδης, Δημ. Τσανάδης, Βασιλική Νίκου, Βούλα Κόντη σαν κοινοτική.
- 1955-56 οι ανωτέρω πλην της Κόντη και ο Δημ. Ζηκόπουλος σαν κοινοτικός.
- 1956-57 οι ανωτέρω πλην Ζηκόπουλου, η Ιουλία Τσόκου μέχρι Χριστούγεννα και κατόπιν η Μαρία Βαρδάκα νεοδιορισθείσα και η Αριστέα Πατέρα κοινοτική.
- 1957-58 Κ. Αναστασιάδης, Δημ. Τσανάδης, Βασιλική Νίκου, Κωνσταντίνος Καραγιάννης και η Ευτυχία Γάκη.

Έχει γραφεί πως κύριο εργαλείο που χρησιμοποιούσαν οι δάσκαλοι και οι δασκάλες της Ηπείρου τον περασμένο αιώνα στα σχολεία ήταν η πλάκα με το κονδύλι, το πινακίδι και το καλαμάρι. Κοντά στα πρώτα σχολικά εγχειρίδια που αποτελούσαν κυρίως τα λειτουργικά βιβλία της εκκλησίας (ψαλτήρι, οκτώηχι και άλλα) και τα οποία στήριζαν γενικότερα την ελληνική παιδεία και την χριστιανική τους πίστη στους ζοφερούς αιώνες της σκλαβιάς προστέθηκαν αργότερα με τη φροντίδα του Πατριαρχείου και τα κανονικά σχολικά εγχειρίδια τα «φρονηματικά αναγνωστικά», οι Χρηστομάθειες, ο «Γεροστάτης» του Γιαννιώτη στην καταγωγή Λέοντος Μελά, γνώρισε τεράστια παράδοση και έγινε το αλφαβητάρι της διαπαιδαγώγησης πολλών γενιών.

Έχει γραφεί ότι στο χωριό μας λειτούργησε σχολείο από τα τέλη του 18ου αιώνα (1770-1780), τον 19ον αιώνα και από αρχές του 20ου αιώνα το σχολείο μας στο χωριό ονομάζονταν Αστική Σχολή Κερασόβου, δηλαδή πλήρη εξατάξιο δημοτικό σχολείο και με Νηπιαγωγείο μάλιστα.

Παρατίθεται κατωτέρω πίνακας στατιστικής των σχολών Κερασόβου, που έχει συνταχθεί στις 12 Ιουλίου του 1911, δηλαδή την ημέρα λήξης

του σχολικού έτους 1910-1911 από τους δασκάλους Β. Γκούντα και Σπυρ. Χ. Αρχιμανδρίτη. Η Αστική Σχολή είχε τότε συνολικά 123 μαθητές από τους οποίους 37 ήταν κορίτσια και 86 αγόρια.

Στατιστική Έχρησ. Κηρασίου.

Αύτ. αριθ.	Όνοματισμόν των μαθητών και μαθητριών.	τάξι.	Ημερία.	Έδαφοςμα σαγιά.	Παρατηρήσεις.
1	Νικολάος Δ. Μαννίνα	5'	16	Όρρακί	άσιγέρδη κατά Μάϊον μήνα
2	Σουρίδη Γ. Χαρίση	5'	14	κτίστου	άσιβύσι σφιτά τήν Ουεβρία
3	Ιωάννης Γ. Στραγοιάνη	5'	15	κτίστου	άσουσιάνισι ίσι τρίμηνον
4	Χριστόφορος Κ. Γιουντιούνη	5'	14	μονχδάρον	ίροίτσοι ταυτιυή και ιώαγής
5	Ιωάννης Δ. Μαυρυγιάνη	5'	13	δημοσίον	ίροίτσοι ταυτιυή
6	Δάταρος Α. Κυρίτση	5'	14	κτίστου	ίσημής και ιώαγής
7	Αούτζος Ε. Τόνια	5'	14	κτίστου	ίσημύσιν άσουσιάν
8	Βασίλειος Κ. Διαβοάνου	5'	14	κτίστου	άμυής και άνάγης
9	Ιωάννης Α. Διαβοάνου	5'	15	ξυμουργού	ίσημής και ιώαγής
10	Ανδρέας Δ. Συλοϊύτου	5'	13	άγυριάτου	άμυής
11	Δημητρώνα Β. Χαρίση	5'	15	κτίστου	άδύνατος και άμυής
12	Κωνσταντίνος Γ. Τύνη	5'	14	κτίστου	ίσημής και ιώαγής
13	Ιωάννης Κασά Διαραζάμου	5'	13	Τερίν	άδύνατος και άμυής
14	Νικολάος Δ. Τσιούνη	5'	13	κτίστου	ίσημύσιν άρκετας άσουσιάν
15	Χαραζάμου Δ. Παναγιώτου	5'	14	ύσθημαδουσι	άδύνατος και άνάγης
16	Κωνσταντίνος Γ. Τυμάνη	5'	13	κτίστου	ίσημής και ιώαγής
17	Ιωάννης Πασά Γιωριάνου	5'	13	Τερίν	άδύνατος και άμυής
18	Ευάγγελος Α. Σιούνη	5'	14	κτίστου	ίσημής και άδύνατος
19	Ευάγγελος Η. Τάμνη	5'	14	κτίστου	ίσημής και ιώαγής
20	Γεώργιος Γ. Χαρίση	5'	12	κτίστου	ίσημής και ιώαγής
21	Εδουάδου Γ. Σιαρή	5'	11	κτίστου	ίσημής
22	Ευάγγελος Α. Αγγελάδου	5'	13	σοιμύνα	ίσημής
23	Βασίλειος Δ. Χριστάκης	5'	11	κτίστου	ίσημής και άδύνατος
24	Γεώργιος Δ. Συλοϊύτου	5'	11	άγυριάτου	ίσημής άδύνατος
25	Δημητρώνα Γ. Μαυρυγιάνη	5'	11	κτίστου	ίσημής
26	Έβνη Γ. Στραγοιάνη	5'	11	κτίστου	άσουσιάνισι ίσι τρίμηνον
27	Δημητρώνα Η. Νίτση	5'	11	κτίστου	ίσημής άδύνατος
28	Τύνη Γ. Διαρίτση	5'	14	κτίστου	άσιγέρδη ένμα άσινύας
29	Μαρία Γ. Πασά	5'	13	κτίστου	άμυής
30	Δέσση Η. Γιουντιούνη	5'	12	μονχδάρον	ίσημής άδύνατος
31	Αγόρι Η. Βάγια	5'	12	κτίστου	ίσημής
32	Βαγια Γ. Πασά Νικολάου	5'	13	ράστου	άσιγέρδη σφιτά τήν ίσογίου
33	Ανδρία Β. Βάγια	5'	13	κτίστου	άσιγέρδη σφιτά τήν Μαίον
34	Αγγελική Γ. Τάμνη	5'	12	κτίστου	άσιβύσι σφιτά τήν Μαίον
35	Ιωάννης Χρ. Πίτρος	5'	12	κτίστου	ίσημύσιν άρκετας άσουσιάν
36	Ευάγγελος Σπρ. Αγγελάδου	5'	12	κτίστου	ίσημύσιν άρκετας άσουσιάν
37	Νικολάος Γ. Τύνη	5'	12	κτίστου	ίσημύσιν άρκετας άσουσιάν
38	Ιωάννης Α. Σιούνη	5'	11	κτίστου	ίσημύσιν άσουσιάν
39	Αούτζος Γ. Αουτιούνη	5'	14	κτίστου	άμυής και ιώαγής
40	Κωνσταντίνος Γ. Γιουντιούνη	5'	11	κτίστου	άμυής
41	Ιωάννης Γ. Κυρίτση	5'	11	άγυριάτου	άμυής

42	Σοφίδης Γ. Ίουβιτα	Υ.	10	κρίνον	αμυγνί
43	Βαγγίος Γ. Παιονία	Γ.	13	κρίνον	αμυγνί
44	Νινόςτας Χρ. Καρύδα	Γ!	11	κρίνον	αμυγνί
45	Ίωάννης Δ. Αποστόλου	Γ!	12	όργανή	αμυγνί
46	Μυριάδης Χρ. Έξάρχου	Β!	10	κρίνον	ισχυγνί και ιώδης
47	Δυμνίτρις Γ. Στρατιάνη	Β!	10	κρίνον	ισχυγνί
48	Άχυμνί Γ. Οινόκομον	Β!	10	αμυγνίον	ισχυγνί
49	Κυροταρτίνας Δ. Κλάχα	Β!	10	κρίνον	ισχυγνί
50	Χρίστος Αδ. Γουμισαλοιάρη	Β!	10	οσμύνη	ισχυγνί
51	Απόστολος Γ. Καγγίτου	Β!	10	αμυγνίον	ισχυγνί
52	Χρίστος Δ. Παταγιάκου	Β!	10	ισχυγνίον	αμυγνί ανάμυγν
53	Δαΐσαρος Ν. Χριστοίου	Β!	10	κρίνον	ισχυγνί
54	Κυροταρτίνας Δ. Στρατιάνη	Β!	9	κρίνον	αμυγνί
55	Αικατερίνα Ν. Τυμάρη	Β!	10	κρίνον	ισχυγνί ιώδης
56	Ευφύμια Β. Παπαδ	Β!	10	κρίνον	αμυγνί
57	Βαγια Αθ. Συλοϊύνη	Β!	10	κρίνον	ισχυγνίον αμυγνί Μαρίνα
58	Βαγγίος Ν. Καραγιάννης	Α!	9	αμυγνίον	ισχυγνίον αμυγνί
59	Δαΐσαρος Δ. Παπαδ Νινόςτου	Α!	9	κρίνον	ισχυγνίον αμυγνί
60	Δαΐσαρος Παπαδ Γυργίου	Α!	9	λίπιν	ισχυγνίον αμυγνί
61	Αποστολός Γ. Ζωή	Α!	9	κρίνον	ισχυγνί
62	Νινόςτας Η. Συλοϊύνη	Α!	9	όργανή	ισχυγνί
63	Γυργίος Δ. Καραγιάννης	Α!	9	κρίνον	ισχυγνί αμυγνί
64	Γυργίος Β. Κυρίων	Α!	9	κρίνον	ισχυγνί α
65	Νινόςτας Β. Σπυριδίου	Α!	9	κρίνον	ισχυγνί αμυγνί
66	Αικατερίνα Β. Τζοζή	Α!	11	όργανή	γοιτνίονα και Μαρίνα
67	Αχυμνί Ν. Ζωή	Α!	11	κρίνον	ισχυγνί
68	Παταγνί Β. Συλοϊύνη	Α!	10	κρίνον	ισχυγνί αμυγνί
69	Παταγνί Γ. Γουρζου	Α!	9	κρίνον	ισχυγνί αμυγνί
70	Ίωάννης Γ. Αρζαδίου	Α!	9	κρίνον	ισχυγνί
71	Βαγγίος Σπυ. Αχυμνίου	Α!	8	κρίνον	ισχυγνί αμυγνί
72	Ανδία Αδ. Βαΐου	Νινός	10	κρίνον	ισχυγνί
73	Χρυσόγια Αδ. Παπαδ Ίωάννη	"	9	κρίνον	ισχυγνί
74	Παταγνί Δ. Στρατιάνη	"	8	αμυγνίον	ισχυγνί
75	Ίωάννης Η. Χαρίων	"	6	ίμορος	ισχυγνί
76	Ήλιας Γ. Γεωργίου	"	9	κρίνον	ισχυγνί
77	Γυργίος Γ. Τζοζή	"	8	κρίνον	ισχυγνί
78	Χρίστος Αδ. Τζοζή	"	10	κρίνον	ισχυγνί αμυγνί
79	Απόστολος Γ. Τυμάρη	"	6	κρίνον	ισχυγνί
80	Δυμνίτρις Ν. Ζωή	"	9	κρίνον	
81	Κυργίος Δ. Ζωή	"	8	κρίνον	
82	Δαΐσαρος Γ. Ζωή	"	8	κρίνον	
83	Αχυμνί Παπαδ Γυργίου	"	7	λίπιν	
84	Δαΐσαρος Γ. Ζωή	"	8	κρίνον	
85	Αχυμνί Παπαδ Γυργίου	"	7	λίπιν	
86	Ίωάννης Γ. Τζοζή	"	9	κρίνον	
87	Χρίστος Η. Τυμάρη	"	9	κρίνον	
88	Απόστολος Γ. Τζοζή	"	8	όργανή	
89	Χρίστος Δ. Κουκογιάννη	Υ	9	κρίνον	
90	Ίωάννης Γ. Γουρζου	"	7	κρίνον	
91	Χρυσόγια Ν. Ζωή	"	7	ισχυγνίον	
92	Κυργίος Γ. Τζοζή	"	8	κρίνον	
93	Συλοϊύνη Αδ. Παπαδ Νινόςτου	"	7	κρίνον	

92	Γεώργιος Θ. Ζιούνη	"	5	κρίστον
93	Αθανάσιος Γ. Αγγελιδίου	"	7	κρίστον
94	Θεοφάνης Εδ. Ζαΐρη	"	8	όργανο
95	Κυρίκος Εδ. Αγγελιδίου	"	6	κρίστον
96	Γεώργιος Ψ. Αθανασίου	"	5	κρίστον
97	Ευδοκία Η. Γκούζου	"	8	κρίστον
98	Γεώργιος Ψ. Ζύμα	"	7	κρίστον
99	Μαρία Αναστ. Ζύμα	"	9	κρίστον
100	Συμεωνίδα Αθ. Κουζούδη	"	8	κρίστον
101	Χαρίτω Η. Τριμοτσίκη	"	7	κρίστον
102	Ανδρέας Γ. Σαμψουρά	"	7	κρίστον
103	Δαΐζαρη Σ. Ευθυμίου	"	8	κρίστον
104	Δίον Η. Ξυλοτύτου	"	6	όργανο
105	Μάρθα Δ. Ξυλοτύτου	"	6	κρίστον
106	Αριστία Ψ. Βαΐρα	"	6	κρίστον
107	Μαρία Η. Γουινδουήνη	"	5	μοναχίου
108	Μάρθα Γ. Καλλιόπη	"	7	ἀγχιώτου
109	Ίωάννη Δ. Καραγιάννη	"	8	κρίστον
110	Ευάγγελος Ν. Καραγιάννη	"	8	ἀγχιώτου
111	Χρυσή Η. Νιόδα	"	6	κρίστον
112	Παναγιώτη Γ. Ζώνη	"	7	κρίστον
113	Αθανάσιος Δ. Παναγιώτου	"	8	κρίστον
114	Ανδρέας Ν. Κουμούνη	"	7	κρίστον
115	Αρνή Ψ. Οικονόμου	"	7	ἀγχιώτου
116	Κυρίκος Γ. Κοτταζή	"	6	όργανο
117	Συμεωνίδα Εδ. Κοτταζή	"	8	κρίστον
118	Γεώργιος Η. Γαλαίου	"	7	ἀγχιώτου
119	Είρη Η. Κοτταζή	"	8	κρίστον
120	Χαρίτω Γ. Κοτταζή	"	6	κρίστον
121	Δίον Εδ. Διαταξίου	"	6	κρίστον
122	Παρασκευή Ψ. Πασ. Νιμηθίου	"	10	κρίστον

Δυστυχώς μόνο αυτός ο πίνακας βρέθηκε αλλά εδώ μέσα βρήκαμε και θα βρείτε και εσείς αγαπητοί συγχωριανοί, τους πατεράδες μας ή τις μαμάδες μας σαν μαθητές τότε της Αστικής Σχολής, σε ποια τάξη σχολείου πήγαιναν, πόσο χρονών ήταν, το επάγγελμα του πατέρα τους και τις παρατηρήσεις. Οι παρατηρήσεις αφορούν την επιμέλεια, την αγωγή, τη μάθηση και την «κοπάνα» από το σχολείο. Βρείτε λοιπόν τους δικούς σας ανθρώπους και καμαρώστε τους. Μακάρι να ζούσαν σήμερα να δουν και αυτοί τα «κατορθώματά τους». Δεν πειράζει όμως θα τα δούν τα παιδιά και τα εγγόνια τους ή τα δισέγγονά τους.

Οι Ηπειρώτες σύστησαν τόσο στο ελληνικό βασίλειο, όσο και στο εξωτερικό πολυάριθμες φιλεκπαιδευτικές αδελφότητες και συλλόγους. Η πα-

λαιότερη αδελφότητα της Αθήνας υπήρξε εκείνη της Βούρμπιανης, η οποία δημιουργήθηκε από Βουρμπιανίτες της Αθήνας-πρωτεύουσας το 1883. Με την πρωτοβουλία αυτή ιδρύθηκε διδακτήριο στη Βούρμπιανη το 1888 που άρχισε να λειτουργεί από την επόμενη χρονιά σαν πλήρες δημοτικό και Σχολαρχείο. Το 1897 συγκροτήθηκε στην Αθήνα φιλεκπαιδευτική αδελφότητα της Κόνιτσας. Το χωριό μας τότε δεν είχε Κερασοβίτες Αθηναίους, πλην 2-3 οικογενειών. Η εγκατάσταση των Κερασοβιτών στην Αθήνα άρχισε κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα από το 1950 και μετά. Τον Απρίλη του 1959 ιδρύεται η Αδελφότητα Κερασοβιτών της Αθήνας και ήδη έκλεισε 40 χρόνια λειτουργίας και δράσης. Δεν υστέρησε όμως στο εξωτερικό. Οι Κερασοβίτες μεγανάστες στην Αμερική, που ο δρόμος άνοιξε μετά το 1880, ιδρύουν στο Manchester της Νέας Υόρκης της Αμερικής την 2 Μαΐου του 1910 των «Αδελφότητα φιλεκπαιδευτικής» των Κερασοβιτών, που σκοπό έχει να παρέχει κάθε υλική και οικονομική βοήθεια στα παιδιά, τη νέα γενιά, της γενέτειρας, του Κερασόβου στην Ελλάδα. Τα βαθειά τους αισθήματα αγάπης προς την γενέτειρα πατρίδα αποκαλύπτονται και από την 6/15 Μαΐου του 1912 επιστολή τους προς τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης κ. Σπυρίδωνα, με την οποία του ζητούν να δεχθεί τον λίαν τιμητικό τίτλο του «επιτίμου προέδρου της Αδελφότητας».

Λεβασιώτικα

Οι εὐχάρις υποσημειούμενοι λαμβάνομεν τὴν ἡμετέραν καὶ εὐχαρίστησιν ἅμα, ἢ ἀποτασσόμενοι πρὸς τὴν ὑμετέραν Λεβασιώτικα: οὐνεματιμὸν πατέρα ἡμῶν χάριν: ποδῶν τῆ ἰδιαιτέρας μας Πατριδος, ἐν τῇ ποσει. ἴσσει ὅτι ἐμὲνως δέουσι ποδῶν ἢ ὅσον αἰε τῶν φραγμάτων ἐνρεσιμῶν ἐν τῶν ὄρων τῆ Ἰμ...

Οἱ ἐν ταῦτα παρρησιμῶντες Κερασοβίται, διαβρῶντες τὴν γημίαν ἡμῶν ποδῶν ἐν τῇ ἐξέλιξίᾳ χειρὸς καὶ ὄρων πρὸς συντηρῶν, ποδῶν τῆ Ἰμ...

Μαίου 1910 ἐν τῇ ἰσχυρῇ Ἀδελφότητος Φιλελευθέρων τῆς, καὶ ἴσσει μετὰ ποδῶν δύο ἐτῶν διαστήματος ἐνρεσιμῶν ἐν τῇ ἐνρεσιμῶν δέου ἢ ἀναγκῆ τῆ Ἰμ. Λεβασιώτικα ὅτι ἐνρεσιμῶν ποδῶν ἡμῶν ἐν τῇ γεννητῇ ποδῶν ὅσον τῶν ποδῶν ἐνρεσιμῶν δέου τοῦ ποδῶν μέχρι τῆ ποδῶν ταύτης ἐν ποδῶν δέου (αριθ 500).

ἔχομεν δὲ δι' ἡμῶν ὅτι ἡ ἀνοήρα αὐτὴ κατὰ τῆ ποδῶν τοῦ ποδῶν δέου ἐν τῇ ποδῶν: Ἀλλ' ἐνρεσιμῶν ὅτι δέου ἔχομεν ἀνοήρα μόνον ἀνοήρα, ἐν τῇ Ἰμ. Ἀδελφότητος ἐν τῇ ποδῶν καὶ ποδῶν δύναμιν. Ταῦτα ἐνρεσιμῶν ἐν κοινῇ ποδῶν

ἐν Manchester, Ν. Η. εἶναι δυνατόν νὰ καταστή ἡ Ἡμετέρα
Ἡδεύουσα, εἰάν ἡ Ἡμετέρα Σεβασμιότης δεχθῆ τὸν γίαν
ὑμνησιὸν διὰ τὴν Ἀδελφότητα ὑἱὸν τοῦ ἑοσιμίου Προέ-
δρου.

Ναὶ Σεβασμιότητα ἀσφαλίσαμεν χάριν τῆς προόδου
τῆς Ἀδελφότητος, χάριν τῆς μορφώσεως τῶν νέων τοῦ χω-
ρίου, χάριν ἀγαθῶν τοῦ ἔθνους κοινῶν, γὰρ παρακαλεῖ-
σθαι τὴν Ἡμ. Σεβασμιότητα νὰ δεχθῆ νὰ κομίσῃ τῆ
ἡμ. Ἀδελφότητα διὰ τοῦ ὑἱοῦ τοῦ ἑοσιμίου Προέδρου.

Ἡ χαρὰ ἡμῶν καὶ πάντων τῶν συμπατριωτῶν ἡδύνη εἶνε
αἰρατῆρος εἰάν ἡμετέρας ἀσφάλειας παρακαλεῖται.
Ταῦτα ὅσον ἀγορά τῆς Ἀδελφότητος. ὅσον ἀγορά ὅσον αἰσθη-
τικῶς ἀφορᾷ τὸν ἀπὸ θεοῦ εἰς τὴν Ἡμ. Σεβασμιότητα ἑοσιμ-
ίου, δὲ παρακαλεῖσθαι ὅσον ἑοσιμίου τὸ χωρίον μας κατὰ
τὴν 26^{ην} ἰουλίου ἡμέρας Πανηγύριος καὶ νῦν δεῖξτε τὸ μα-
θητικὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας οὐκ ἐπινοήσε ἐς τὴν κατὰ
πάντων τῶν μικροεργασιῶν καὶ διαφωνιῶν εἰάν ἡμετέρας νῦν ἔρχο-
σιν. Περὶ τούτου διὰ τὴν ἀναστήμεναι τὴν Ἡμ. Σεβ. ἀφῆν
Προσέχοντα εἶναι τῆς Ἡμ. Σεβασμιότητος

Ἐν Manchester, Ν. Η. τῆ 6^ῃ / 19 Μαΐου 1912

Ἡμετέρας
Ἀδ. Χαριστάδης ἑοσιμίου Προέδρου
Ἡμετέρας ἑοσιμίου Προέδρου
Ἐπαγγελοῦ Γ. Πλάτωνα

Στο περιοδικό μας «ΤΟ ΚΕΡΑΣΟΒΟ» τεύχος 21//1987 έχει δημοσιευθεί ένα άρθρο του Δήμ. Αθ. Κοντοδήμου με τίτλο «πάταξον μεν, άκουσον δε» στο οποίο υπάρχει μια κατάσταση από τον έρανο που έγινε τότε στην Αμερική από τους εκεί μετανάστες Κερασοβίτες για οικονομική βοήθεια στον αγώνα του χωριού μας κατά των Μπέηδων που το ήθελαν για τσιφλίκη τους. Από την κατάσταση αυτή, μαθαίνουμε ποιοί Κερασοβίτες ήταν στην Αμερική και τι ποσά σε δολλάρια πρόσφερε ο καθένας τους. Η κατάσταση αυτή έχει:

- Νικόλαος Ζιούλης Δολ. 5
- Δημήτριος Οικονόμου 5
- Νικόλαος Μακρυγιάννης 5
- Αθανάσιος Βάιλας 5
- Ιωάννης Ν. Νάκος 5
- Ευάγγελος Παπαγιάννης 5
- Λάμπρος Εξάρχου 5
- Χρήστος Γκουγκέτας 5
- Ιωάννης Εξάρχου 5
- Γιώργος Σκαλωμένος 5
- Κώστας Ζιούλης 5
- Κώστας Ζιούλης 5
- Κώστας Παπακώστας 5
- Αθανάσιος Κοντοδήμος 5
- Σπύρος Παπανικολάου 5
- Γιώργος Δ. Μακρυγιάννης 5
- Νικόλαος Ζούκας 5

- Κώστας Πασσιάς 5
- Γιώργος Γκούτσιος 5
- Χρήστος Ζαμάνης 5
- Ευστάθιος Γελαδάρης 5
- Σπυρίδων Καλούδας 5

Ας σημειωθεί ότι για να βγάλουν τότε πέντε δολλάρια χρειάζονταν δυο ημερών δουλειά με δεκατέσσερις ώρες καθημερινά.

Η «Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα» της Αμερικής συνέχισε και μετά την κοινωνική της δράση, συνδράμοντας την κοινότητα του χωριού μας και στις οικοδομήσεις των δημοτικών σχολείων μας, αλλά και στέλνοντας πάντοτε χρηματική βοήθεια στην Σχολική εφορία με την οποία αγοράζονταν βιβλία, γραφική ύλη και ακριβή όργανα χημείας και φυσικής για τις σχολικές ανάγκες των μαθητών. Σώζονται ακόμη οι παλιές βιβλιοθήκες που γράφουν ότι έγιναν με δωρεά της Αδελφότητας της Αμερικής.

Σε ποια κατάσταση βρίσκονται σήμερα, ας μην αναφερθεί καθόλου, είναι θλιβερό το φαινόμενο λόγω της εγκατάλειψης και της μη συντήρησης της βιβλιοθήκης και των απομεινάντων επίπλων της, τα περισσότερα έχουν καταστραφεί μετά από την παύση της λειτουργίας του σχολείου μας από 1997, ελλείψει παιδιών.

Επαναδραστηριοποιήθηκε η Αδελφότητα της Αμερικής, σε σχέση με τη γενέτειρά τους, το Κεράσοβο και κατά το χρόνο οικοδομής του ξενώνα μας, συμβάλλοντας οικονομικά, αλλά κυρίως τα τελευταία δύο χρόνια (2000-2001) συνεργαζόμενη αρμονικά με την Αδελφότητα Αθηνών, για το καλό και την προκοπή του τόπου μας, του χωριού μας. Αυτό οφείλεται στη νέα διοίκησή τους που αποτελείται κυρίως, από νέο μεταναστευτικό ρεύμα, π.χ. Δημήτρης Απ. Γαλάνης, Πρόεδρος, Αμαλία Πετμεζάρη (Γαλάνη), Στεφάνου, Δημήτρη Τσούμπανο, Μεν. Τσούμπανο και παιδιά του, Μαρία Χρονά (Λαμίτση) και άλλους πολλούς.

Με δαπάνη της Αδελφότητας της Αμερικής κατασκευάστηκε με επιμέλεια του Δ.Σ. της Αδελφότητας Αθηνών, η μπρούτζινη προτομή της γεννήτρας Κερασοβίτισσας μάννας, που τοποθετήθηκε ψηλά σε ωραιότατο πελεκητό από πέτρα βάθρο, μπροστά από το μνημείο των ηρώων του χωριού μας. Κόσμημα θαυμάσιο του χωριού μας, το οποίο υμνεί το «μεγαλείο» της αθάνατης ψυχής της λεβεντογέννας Κερασοβίτισσας μάννας ανά τους αιώνες. Ένδειξη τιμής και μεγάλης ευγνωμοσύνης των ξενιτεμένων παιδιών της και όχι μόνο.

Τα αποκαλυπτήρια της προτομής έγιναν από τον ίδιο τον πρόεδρο της Αδελφότητας της Αμερικής Δημήτρη Αποστόλου Γαλάνη, παρουσία του Μητροπολίτη μας κ.κ. Ανδρέα και της ιεράς ακολουθίας του, των μονίμων κατοίκων και μεγάλου παραθεριστικού πλήθους Κερασοβιτών-τισσών στις 13 Αυγούστου του 2000, ημέρα Κυριακή, αφού είχε προηγηθεί Ιερή Θεία Λειτουργία, χοροστατούντος του Δεσπότη μας και ιερό μνημόσυνο μετά επιμνημόσυνης δέησης υπέρ των ψυχών των ηρωϊκών προγόνων μας, στο μνημείο των ηρώων μας.

Με έξοδα και πάλι της Αδελφότητας των Κερασοβιτών Αμερικής έγινε το 2001, η νέα πέτρινη πελεκητή βρύση στο μεσοχώρι του χωριού μας, η ονομαζόμενη «Βρύση της Παναγιάς». Είναι άλλο ένα ωραιότατο κόσμημα, δωρεά των ξενιτεμένων παιδιών του χωριού μας, που φανερώνει ότι δεν λησμονούν την προγονική τους Κερασοβίτικη ρίζα, αλλά την αγαπούν και φροντίζουν για το καλό της. Ο καλός θεός μας να τους αξιώνει να φτιάχνουν τέτοια κοινωφελή έργα στο χωριό μας.

Το έργο αυτό σχεδιάστηκε από τους μηχανικούςΚυρίτση (κόνιτσα) και Δημήτρη Θ. Στρατσιάνη (Κιράσοβο) και εκτελέστηκε από τα άξια χέρια των πετράδων -κτιστάδων του χωριού μας, Βασίλη Ηλία Σαμαρά και Δημήτρη Π. Τζίνα. Την όλη επιμέλεια είχε η Διοίκηση της Αδελφότητας Αθηνών των ετών 1998-2001.

Καπλιάνο I

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΙΡΗΝΗΣ

Μέρος Τέταρτο

Κεφάλαιο 1'

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

«Όλβιος (ευτυχής), όστις την ιστορία έσχεν μάθησιν», Ευριπίδης

-Προϊστορία (2500 π.Χ. - Ομήρου)

Για την αλαργινή αυτή εποχή έχει γίνει λόγος - αναφορά στο πρώτο μέρος του βιβλίου, που αφορούσε, τόσο τις όμορες χώρες όσο και την περιοχή τη δική μας, που σ' αυτή συμπεριλαμβάνεται και το χωριό μας.

Ρωμαϊκή - Βυζαντινή περίοδος (146 π.Χ. - 1390 μ.Χ.)

Εδώ ισχύει το «Η Ελλάς κατακτηθείσα δια των όπλων, κατέκτησε και αυτή δια του πνεύματος και της τέχνης την Ρώμην» (Λόγος Ορατίου Λατίνου ποιητή).

Οι Ρωμαίοι εμφανίστηκαν στην Μακεδονία το έτος 197 μ.Χ. επί Φιλίππου του Γ'. Η μάχη διεξήχθη τότε στη θέση της Θεσσαλίας Κυνός Κεφαλές. Των Μακεδόνων ηγούνταν ο ίδιος ο Φίλιππος, των δε Ρωμαίων ο ύπατος Κόϊντος Φλαμίνος. Νίκησαν οι Ρωμαίοι που υπέταξαν τους Μακεδόνες.

Οι Μακεδόνες κατόπιν επαναστάτησαν ενάντια των Ρωμαίων το έτος 168 μ.Χ. και πάλι. νικήθηκαν στη Μέση Πύδνα της Μακεδονίας από τον Ρωμαίο στρατηγό Αιμίλιο Παύλο. Νέα εξέγερση των Μακεδόνων σημειώθηκε το έτος 146 μ.Χ. από τον Ανδρίσκο η οποία, κατ' αρχή πέτυχε, θραύστηκε όμως τελικά από τον Ρωμαίο Μέτελλο. Από τότε η Μακεδονία και η Ήπειρος παρέμειναν επαρχίες Ρωμαϊκές, γι' αυτό λαμβάνεται σαν αφετηρία η τελευταία αυτή μάχη του έτους 146 μ.Χ.

Στους αγώνες αυτούς των Μακεδόνων εναντίον των Ρωμαίων, έλαβαν μέρος όπως ήταν φυσικό και οι κάτοικοι της περιοχής της δικής μας, όπως και της γείτονος Ελιμειώτιδας (Γρεβενών). Ο Λατίνος ιστορικός Λίβιος γράφει στην ιστορία του, ότι οι Ρωμαίοι την αναληφθείσα Μακεδονία διαίρεσαν σε τέσσερις διοικητικές περιφέρειες και ότι την τέταρτη περιφέρεια κατείχαν ο Εορδαίοι, οι Λυγκιστές, οι Πελαγόνες και οι Ελιμειώτες και συνεχίζει «πάσα η χώρα αυτή είναι ψυχρά και αγρία και των κατοίκων τα ήθη όμοια προς την χώραν, αγριωτέρους δι' αυτούς καθιστούσαν οι γείτονες βάρβαροι, άλλοτε μεν πολεμούντες προς αυτούς, άλλοτε εν ειρήνη συναναστρεφόμενοι μετ' αυτών». (Λιβίου ιστορία ΜΕ', 36). Επίσης και ο Αρριανός λέγει περί της κοινωνικής κατάστασης των Δυτικών Μακεδόνων (που έχει προαναφερθεί η σχέση που μας συνδέει με αυτούς), τα εξής: «ο Φίλιππος παραλαβών υμάς, λέγει ο Μ. Αλέξανδρος εις τους στρατώνας του, εις ένα λόγον προς αυτούς, πλάνητας και απόρους, εν διφθέραις τους πολλούς νέμονται ανά τα όρη ολίγα πρόβατα και υπέρ τούτων κακώς μαχόμενους. (Ανάβασις Ζ', 12).

Μόνο οι Ορέστιοι δεν πολέμησαν τους Ρωμαίους. Αυτοί συμμάχησαν μαζί τους και παρέδωσαν σ' αυτούς τα στενά -τις διόδους- δρόμους- που οδηγούν από την Ιλλυρία (Αλβανία), Ήπειρο και μέσω της Πίνδου στην Μακεδονία, δηλαδή την κύρια Εγνατία οδό, (στενά Λυχνίδας-Πρέσπας), και Κιρασόβου - Ζουμπάτι - Σαμαρίνας. Οι Ορέστιοι αυτοί, κατά τον γεωγράφο Στράβωνα κατείχαν το τελευταίο τμήμα της Δυτικής Μακεδονίας, πέραν δε αυτής απλωνόταν η Ιλλυρία, η σημερινή Αλβανία. Σύνορό τους ήταν η Κλεισούρα της Αχρίδας μέσω της οποίας, όπως εγγράφει, περνούσε η χαραχθείσα από τους Ρωμαίους μεγάλη στρατιωτική και εμπορική οδός, η λεγόμενη Εγνατία, η οποία άρχιζε από τη Ρώμη της Ιταλίας, οδηγούσε προς την ανατολή, διακόπτονταν από το Αδριατικό πέλαγος, άρχιζε πάλι από το Δυρράχιο (αρχαία Επίδαμνος), διέσχιζε την Ιλλυρία και την Μακεδονία, περνούσε από την πόλη Λυχνιδιού (Αχρίδα), τη Θεσσαλονίκη και έφτανε στην Προποντίδα, όπου εκεί διχάζονταν σε δύο μέρη, η μεν μία οδηγούσε στο Βυζάντιο, η δε άλλη στην Τρωάδα και

το Ίλιον. Έτσι ενώνονταν η Δύση με την Ανατολή, η Ρώμη με την Τροία, από την οποία ξεκίνησε ο Αινείας και έχτισε τη Ρώμη.

Της Εγνατίας αυτής οδού, στη Δυτική Μακεδονία, υπήρχαν τρεις διακλαδώσεις. Η πρώτη μέσω της σημερινής Κοριτσάς, έφερε στην Αυλώνα της Β. Ηπείρου, η άλλη μέσω των Γρεβενών - Μετσόβου - Ιωαννίνων οδηγούσε στο Βουθρωτό, πόλη παράλια απέναντι της Κέρκυρας. Η τρίτη πάλι μέσω Γρεβενών - Ζουμπάνι - Κιράσοβου - Λισκοβίκι - Αυλώνα.

Αργότερα οι χώρες αυτές γειτονικές δηλ. η Ορεστιάδα και η Ελιμυώτιδα και με άλλες Μακεδονικές εκτάσεις, υπήχθησαν σε μια διοικητική περιφέρεια από τον αυτοκράτορα της Ρώμης Διοκλητιανό (284-305 μ.Χ.), που ονομάστηκε ΝΕΑ ΗΠΕΙΡΟΣ. Σύνορα αυτής ήταν ο Αλιάκμονας ποταμός και η Εγνατία οδός, που χώριζε την Νέα Ήπειρο από την Μακεδονία και το βουνό Πίνδος από τη Δύση που χώριζε την Νέα από την παλιά Ήπειρο.

Από την αιτία των πάμπολλων και σπανίων οχυρών θέσεων του χωριού μας, που αποτελούν, ως γνωστό, ρεκόρ σε ιστορικά γεγονότα και κυρίως η δυτική κορυφογραμμή του αυχένα «Βέργου», την ρωμαϊκή αυτή εποχή οχυρώνονταν: ο Καίσαρας, ο Λούρι και ο Κατιλάνος και από αυτούς πήραν τις ονομασίες οι ιστορικές τοποθεσίες στη γειτονική μας Φούρκα, Καίσαρα, Λούρι, Κατιλάνο «Καίσαρ», είναι στρατηγική θέση, όπου στρατοπέδευσε ο Ιούλιος Καίσαρας, αφού είχε περάσει από Κιράσοβο και τον αυχένα του «Βέργου», όταν καταδίωκε τον δικτάτορα της Ρώμης Πομπήιο, λόγω της φιλοπατρίας και τον νίκησε το 48 π.Χ. στα Φάρσαλα της Θεσσαλίας.

Ακόμη οι τοποθεσίες (τοπωνύμια), «Λούρι», στρατηγός του Καίσαρα, «Κατιλάνος», «Γκριβομάνος», αξιωματούχοι Λατίνοι στρατιωτικοί, μαρτυρούν ότι τα μέρη του Κιράσοβου και της Φούρκας, είχαν καταληφθεί από τέτοιους αποίκους - κτηνοτρόφους, λόγω της οχυρής θέσης που κατείχαν και των μεγάλων και σπάνιων βοσκότοπων.

Άλλα οχυρά, είναι ο Μπέκος, όπως τον ονομάζουμε εμείς οι Κιρασοβί-

τες και θα εξηγηθεί σε άλλο λήμμα γιατί πήρε το όνομα αυτό, ή Ταμπούρι τούρκικα, με ψηλότερη κορυφή τη ράχη του «Βέργου», όπου σώζονται ερείπια αρχαίων οχυρωμάτων.

Το «αρχαίο Κάστρο», ύψ. 1650 μ. στη Νοτιοδυτική έξοδο του Στομίου (στενή χαράδρα - διάβαση - πέρασμα). Πάνω από θέση «Γκουμακίταλο», όπου οχυρώνονταν οι αρχαίοι για να εμποδίσουν το πέρασμα των εχθρών μέσω των στενών αυτών, βρέθηκαν κομμάτια τούβλων και κεραμιδιών. Ο Χρήστος Γ. Εξάρχου, γράφει στο βιβλίο του «Η Φούρκα της Ηπείρου» σελ. 39, ότι επισκέφτηκε το 1956, το «Καστρί» και διαπίστωσε ότι η βάση του είχε διάμετρο 15 μ. τα ερείπιά του είναι σκεπασμένα με χώμα και χόρτα και κατάφυτα από πανύψηλες και ισόκορφες βελανιδιές. Ανατολικά του υπάρχει κυκλικό χορταριασμένο ίσιωμα όπου πιθανόν να υπήρχε μπονάρι (πηγάδι) και κάτω από αυτό αρχίζει το στόμιο, από όπου περνάει το ποτάμι Μαρδίτσα ή Μαρίτσα και χύνεται στο Σαραντάπορο.

Ο Φραγκίσκος Ρουκεβίλ, αναφέρθηκε σε προηγούμενα λήμματα, αναφέρει ακόμη στο βιβλίο του, ότι η Φούρκα (φυσικά και το Κιράσοβο που έχουν κοινά κοινοτικά σύνορα) είναι το μέρος που οι γεωγράφοι το ονομάζουν ο κάμπος του Πύρρου, όπου οι Ρωμαίοι στρατοπέδευσαν γιατί έπρεπε να κρατήσουν την Ήπειρο και την Μακεδονία. Και οι δυο αυτές περιοχές ενίσχυσαν με στρατεύματα και οικονομικά τους Ρωμαίους, γιατί τους φύλαγαν από τις Τουρκικές επιδρομές. Να, λοιπόν, και άλλη μαρτυρία για τον στενό σύνδεσμο που υπήρχε μεταξύ Δ. Μακεδονίας και Ηπείρου, δηλαδή των ορεινών κατοίκων της Πίνδου. Άλλη τρανότατη μαρτυρία που έχουμε εμείς οι Κιρασοβίτες είναι τα ευρήματα των Ρωμαϊκών λουτρών, στα θεμέλια του κοινοτικού καταστήματος μας, τοπωνύμια «Τζιούμες ή Τσιούμες» υψώματα δεξιά και αριστερά του χωριού μας, που προέρχονταν από τη Λατινική λέξη *cyma* και έχει γραφεί τι σημαίνει.

Λέγεται ακόμη ότι απόγονοι των Ρωμαίων στρατιωτών στην Πίνδο, δηλαδή των περιοχών των στενών, είναι οι σημερινοί Κουτσόβλαχοι, των δε Μακεδόνων του Ιουστιανού οι ακρίτες. Οι πρόγονοι αυτών ήρθαν με

τις οικογένειές τους και με τα πρόβατά τους για να φυλάξουν τα άκρα της Αυτοκρατορίας, τα σύνορα. Αυτοί σε καιρό ειρήνης καλλιεργούσαν τους αγρούς και σε καιρό πολέμου υπεράσπιζαν την ακεραιότητα της αυτοκρατορίας τους.

Τέτοιο παράδειγμα έχει προαναφερθεί αυτό του συνοικισμού Ριαχόβου, που έχουμε αποδεδειγμένα το επίθετο Βαλλάς - Βάλλας (Παπαγιάννης), που προέρχεται από τα κάστρα - βαλλάτα, Λατινική λέξη.

Το βέβαιο και σίγουρο είναι, ότι οι σημερινοί Κιρασοβίτες είναι άντρες γεροί, σχεδόν υψηλού αναστήματος, ορεσίβιοι, λεπτοί, ευκίνητοι, με γνήσια ηπειρωτική κατανομή, αληθινοί Δωριείς που μιλούσαν και μιλούν μόνο την ελληνική γλώσσα και ήταν και είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Οι πρώτοι αυτοί φύλακες, αν ήταν μεν Ρωμαϊκής καταγωγής, εξελληνίστηκαν από τους ντόπιους, αφού ήρθαν και σε επιμιξίες γάμου με ελληνίδες και έγινε αυτό που είπε ο Λατίνος ποιητής Οράτιος, ότι η Ελλάδα αν και κατακτήθηκε με τα όπλα, αυτή όμως με το πνεύμα και τις τέχνες της κατάκτησε αυτούς.

Οι Χριστιανικοί χρόνοι

Ο Απόστολος του Χριστού που διέδωσε στη Μακεδονία τη νέα θρησκεία και ίδρυσε πολλές εκκλησίες σε πόλεις αυτής, ήταν ο Παύλος. Αυτός έφθασε μέχρι την Βέροια προς την Δύση (Ήπειρος), δεν έφτασε, ούτε οι συνεργοί του Λουκάς, Τιμόθεος και Σίλας. Τα μέρη της Δυτικής Μακεδονίας και φυσικά και τα δικά μας, θα παρέλαβαν τον χριστιανισμό από εμπόρους, ή μετοίκους, οδεύοντας την μεγάλη αρτηρία, την Εγνατία οδό, αλλά και τα παρακλάδια της που έχουν προαναφερθεί, ένα από τα οποία ήταν και το δικό μας. Αυτό γιατί τα περάσματα αυτά ήταν δίοδοι επικοινωνίας - συγκοινωνίας προς της Ηπείρους, της Μακεδονίας, Ηπείρους και Θεσσαλίας. Έτσι η εμπορική και στρατιωτική επικοινωνία ήταν και επικοινωνία θρησκευτικό - πνευματική. Πιθανόν, δε η φήμη του μεγαλομάρτυρα Δημητρίου (Θεσσαλονίκη) και του οσίου Πατρός Αχιλ-

λείου, επισκόπου Λαρίσης να είχε μεγάλη επίδραση στους κατοίκους του χωριού μας, οι οποίοι συχνά-πυκνά έρχονταν σε επικοινωνία με τους κατοίκους κυρίως της Θεσσαλίας και των μεγάλων πόλεων αυτής, για λόγους επαγγελματικούς.

Η ύπαρξη της Ιερής Μονής (Παλιομάναστρι) στη Ραχοβίτσα, που ήταν αφιερωμένη στο Γενέθλιο του Ιωάννη του Προδρόμου, ο ιερός ναός της «Κοίμησης της Θεοτόκου», η «Κλαδαριώτισσα» του συνοικισμού του Ριαχόβου, ο Άγιος Θωμάς, που βρέθηκε σε χαρτιά, αλλά δεν γνωρίζουμε την τοποθεσία του, πιθανότατα και αυτός στο Ριάχοβο, ο άγιος Θεοδόσης, ο άγιος Νικόλαος του Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, η αγία Παρασκευή, ο άγιος Θανάσης, ο άγιος Δημήτρης και τόσοι άλλοι ιεροί ναοί - εξωκλήσια, μαζί με τα τοπωνύμια «στα κελλιά» και το «νησί των Μακάρων», εκεί ψηλά, προς Νότο, στα σκέλια του Σμόλυγγα, όπου σίγουρα κάποτε έμειναν εκεί μοναχοί - σκήτες, ίσως τα πρώτα χρόνια της χριστιανοσύνης, μαρτυρούν τρανότατα την άμεση διάδοση-διδασχία της χριστιανικής ορθόδοξης πίστης στα μέρη μας.

Παρ' όλες όμως τις φιλότιμες προσπάθειες του γράφοντος, δεν κατορθώθηκε να συγκεντρωθούν περισσότερα στοιχεία για τα δύο αυτά τοπωνύμια του Σμόλυγγα, «τα κελλιά» και «νησί των Μακάρων» σαν τόπους χριστιανικής ευλάβειας, προσευχής και αφοσίωσης στα «θεία». Η πλουσιότατη και ευφάνταστη όμως ελληνική μυθολογία έχει να διηγηθεί τα εξής, σε σχέση με το «νησί των Μακάρων» (παράδεισο).

Η προϊστορία ξεκινάει με τους μυθικούς ήρωες που θεμελίωσαν πόλεις, ονόμασαν χώρες και έμειναν γνωστοί σαν γενάρχες φυλών. Ένας από αυτούς ήταν και ο Ιλλύριος, γιος του Κάδμου και της Αρμονίας, βασιλιάδων των Θηβών, που έφτασαν στα Βόρεια της Ηπείρου.

Ωστόσο, τα όσα είναι γνωστά για τον Κάδμο και την Αρμονία, δίνουν μεγαλύτερες προεκτάσεις, γεννούν περισσότερες σκέψεις γύρω από το θέμα αυτό. Αξίζει μια σύντομη αναφορά στις δραστηριότητες και την πολιτεία γενικά του ζευγαριού αυτού, που τόσο στενά σχετίζεται με τους

Ιλυριούς.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες του Διόδωρου Σικελού, Πausανία, Απολλόδωρου, Πινδάρου, Ευριπίδη, Υλίνου, Απολλωνίου Ροδίου κ.τ.λ. (Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, βιβλ. ii) η πολιτεία αυτή συνοψίζεται ως εξής: Ο Κάδμος, όταν εξαφανίστηκε για το φόνο του Δράκου γιου του Θεού Άρη, υπηρετώντας 8 χρόνια σ' αυτόν, πήρε κάτω από την ισχυρή προστασία της Αθηνάς την χώρα των Βοιωτών. Εκεί, έχτισε στις Θήβες την ακρόπολη την οποία ονόμασε Καδμεία. Μυήθηκε στα Μυστήρια της Σαμοθράκης που ο Δίας είχε αποκαλύψει στον Ιάσιο και παντρεύτηκε την Αρμονία, κόρη της Αφροδίτης και του Άρη, με την βοήθεια της Αθηνάς, όταν επισκέφτηκε την Σαμοθράκη. (GRAVES K: GREEK MYTHS, CASSEL- LONDON 1969, σελ. 198-199). Αυτός ο γάμος είναι ιδιαίτερα σημαντικός γιατί είναι και ο πρώτος ανάμεσα σε θνητούς όπου παρέστησαν οι Θεοί του Ολύμπου.

Με όλη αυτή την εύνοια των Θεών, ο Κάδμος όμως δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει πέρα για πέρα τη συγγνώμη του Άρη, ο οποίος πολύ είχε λυπηθεί και θυμώσει για τον φόνο του φιδιού του, κι αναγκάστηκε, μεγάλος πια στην ηλικία να εγκαταλείψει τη Θήβα, αφήνοντας το θρόνο στον εγγονό του Πενθέα. Τον Πενθέα όμως τον είχε γεννήσει η κόρη του Αγάνη με τον Εχίονα, του Ιπορέα του Κάδμου, και ζούσε ήσυχα στην πόλη του. Όταν τώρα ο Πενθέας φονεύτηκε από την μαινόμενη μητέρα του, ο Διόνυσος προείπε (μάντεψε), πως ο Κάδμος και η Αρμονία (γυναίκα του), θα φύγουν από την Βοιωτία και επάνω σε ένα άρμα (άμαξα) που θα το σέρνουν δαμάλια, θα πάει να βασιλεύσει σε Βαρβάρους. Εκεί, ο Άρης, που θα έχει επιτέλους εξευμενιστεί, θα τους σώσει από τον βασανιστικό θάνατο, μεταμορφώνοντάς τους σε φίδια και στέλνοντάς τους στο «ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΜΑΚΑΡΩΝ», να ζήσουν ευτυχισμένοι την άλλη ζωή.

Έτσι και σύμφωνα με την προφητεία αυτή του Διόνυσου, ο Κάδμος και η Αρμονία, άφησαν την πατρίδα τους και εγκαταστάθηκαν στη Βόρεια της Ηπείρου, στη χώρα των Εγγελών μια από τις πάμπολλες Δωρικές Ηπειρωτικές φυλές που έχουν προαναφερθεί. Όταν οι τελευταίοι

(Εγχελείς), υπέστησαν την επίθεση των Ιλλυρίων, ζήτησαν το βασιλικό ζευγάρι (Κάδμος - Αρμονία) να γίνουν κυβερνήτες τους, σύμφωνα και πάλι με τη συμβουλή του ίδιου του Διόνυσου. Στο μεταξύ η κόρη του βασιλικού ζευγαριού, η Αγάνη είχε παντρευτεί τον βασιλιά των Ιλλυριών Λυκαθέρη, στην αυλή του οποίου είχε καταφύγει μετά το φόνο του γιου της Πενθέα. Ακούγοντας, πως οι γονείς της, είχαν γίνει βασιλείς των Εγχελών και πως οι Ιλλυριοί είχαν επιτεθεί στη χώρα τους, σκοτώνει τον άντρα της τον Λυκαθέρη και προσφέρει τη χώρα του στον Κάδμο. Και άλλα πολλά λέει η μυθολογία για τον Κάδμο και την Αρμονία όπως και τις περιπέτειές τους. Ο γράφων, περιέλαβε το λήμμα αυτό, της Μυθολογίας, για να δείξει, ότι το τοπωνύμιο και κάθε τοπωνύμιο, στα ριζά του Σμόλυγκα της Πίνδου, «Νησί των Μακάρων», στο οποίο έχει και ο ίδιος πάει αρκετές φορές τα χρόνια της νιότης του στο χωριό, για μεταφορά καυσόξυλων με τα ζώα, δεν είναι όλως τυχαίο και άσκοπο.

Μία από τις δύο αυτές εκδοχές που έχουν προαναφερθεί, πρέπει να ανταποκρίνεται στην αλήθεια, στην πραγματικότητα. Αν αληθεύει η πρώτη εκδοχή, σε συνδυασμό και με τα «κελλιά», τότε αυτό μαρτυράει την διάδοση-διδασχία της χριστιανικής ορθόδοξης θρησκείας μας από τα πρώτα χρόνια της χριστιανοσύνης στα μέρη μας, στα χωριά μας. Αν όμως δεν είναι αυτή η εκδοχή, αλλά η δεύτερη της Μυθολογίας, ε, τότε έχουμε και άλλη μια τρανότατη απόδειξη της προϊστορικής (μυθολογικής) κατοίκησης του τόπου μας, γύρω - τριγύρω από τον Λύγγο, ή Λυγκώνα μας. Πάντως, η άποψη του γράφοντος είναι ότι ισχύει η δεύτερη περίπτωση, σε συνδυασμό με όλα τα στοιχεία που έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα γύρω από την πανάρχαια κατοίκηση των τόπων - χωρών γύρω από τον Λύγγο - Λυγκώνα (Σμόλυγγα).

Φραγκοκρατία

Αποτέλεσμα της Δ' Σταυροφορίας για απελευθέρωση των Άγιων τόπων της Παλαιστίνης, ήταν η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από

τους Λατίνους ή Φράγκους κατά τις αρχές του ΙΓ' αιώνα (1200 μ.Χ.). Αυτό σήμανε τη διάλυση της Αυτοκρατορίας του Βυζαντίου. Γι' αυτό οι Σταυροφόροι Φράγκοι μαζί με τους Ενετούς ή Βενετούς μοιράστηκαν τις ελληνικές επαρχίες του Βυζαντίου. Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα διήρκεσε από 1204-1261.

Είναι όμως γνωστό, ότι πολύ πρωύτερα από τους Φράγκους, τα μέρη μας και το χωριό μας φυσικά, είχαν καταλάβει οι Νορμανδοί, που λέγονταν «Τέκνα του Βορρά». Αυτοί με αρχηγό τον αυτοκράτορα της Ιταλίας Ροβέρτο Γυσκάρδο, περί το 1000 έτος, κατέλαβαν το Δυρράχιο της τότε Ιλλυρίας (σήμερα Αλβανίας). Εναντίον των εκστράτευσε ο τότε Βυζαντινός αυτοκράτορας Αλέξιος ο Κομνηνός, αλλά νικήθηκε και αναγκάστηκε να υποχωρήσει μέσω των στενών της Πίνδου που ένα από αυτά, ήταν και του Κιρασόβου - Ζουμπάνι - Γρεβενά, της Μακεδονίας στην Κωνσταντινούπολη. Φυσικά τον ακολούθησαν οι Νορμανδοί και έτσι κατέλαβαν και αυτοί την Ήπειρο, την Μακεδονία και τη Θεσσαλία.

Μαζί με τα οχυρά τα οποία κατέλαβαν τότε οι Νορμανδοί και οι Φράγκοι, ήταν και όλα τα φρούρια, τα κάστρα και οι βίλλες των αρχαίων της Δυτικής Μακεδονίας αλλά και της Πίνδου. Στη Φούρκα σώζονται ακόμη τοπωνυμίες φράγκικες όπως προεγράφει (Κατιλάνος - Γκριβομάνος).

Βλάχοι - Σλαύβοι και Κουτσόβλαχοι

Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι

Κατά τον μεσαίωνα στην μεσιμβρινή Ελλάδα είχαμε την μετανάστευση και την εποίκηση των Αλβανών. Το ίδιο έχει συμβεί και στην Δυτική Μακεδονία και στην Ήπειρο (Πίνδο) την ίδια περίοδο από τους Βλάχους και Κουτσόβλαχους. Οι πρώτοι εγκαταστάθηκαν στην Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησο και νησιά, σαν ξένοι (επίλυδες) και ονομάστηκαν Αρβανίτες. Οι δεύτεροι εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλία και στη χώρα γύρω από την Πίνδο μέχρι τη Θεσσαλονίκη και λέγονταν συνήθως Κουτσόβλαχοι. Και οι δυο ήταν και είναι το θρήσκευμα χριστιανοί, και γι' αυτό πολύ αργότερα αφομοιώθηκαν με τους ντόπιους, τους γηγενείς και αποτέλεσαν μια εθνικότητα. Για τους αρβανίτες μας είναι γνωστά τα ορμητήριά τους (Αλβανία) και οι χρόνοι των αποικίσεων (Τουρκοκρατία) για τους Κουτσόβλαχους, αυτά μας είναι άγνωστα, γι' αυτό υπάρχουν περί αυτού πολλές υποθέσεις και γνώμες που προτείνονται.

Οι Κουτσόβλαχοι παρ' όλα αυτά τα λεγόμενα δεν έχουν εξακριβωμένα την προέλευσή τους. Ούτε η χώρα τους είναι γνωστή, ούτε ο χρόνος της εξόρμησής τους. Εγκαταστάθηκαν στην χώρα γύρω από την Πίνδο και την Θεσσαλία, ίσως κατά τους Ρωμαϊκούς ή τους Βυζαντινούς χρόνους, ήλθαν σε στενή επαφή με τους γηγενείς (ντόπιους), παρέλαβαν τον πολιτισμό εκείνων και την γλώσσα τους, σε πολλές περιπτώσεις, συνήψαν μαζί τους επιμειξίες (γάμους), σαν Χριστιανοί και αυτοί, έγιναν αποδεκτοί από τους ντόπιους και συνδέθηκαν με τις ίδιες ιστορικές και εθνικές περιπέτειες, απέβαλαν τον ξενικό χαρακτήρα και παρέλαβαν το ελληνικό φρόνημα, όπως ακριβώς και οι Αρβανίτες της μεσημβρινής Ελλάδας. Από τον παλιό τους εθνικισμό οι Κουτσόβλαχοι διατήρησαν ελάχιστα έθιμα και τις ρίζες των λέξεων της γλώσσας τους. Για την καταγωγή τους πολλά λέγονται. Δεν είναι δουλειά του γράφοντος να εξετάσει αυτό. Ο

γράφων ανέφερε αυτά τα λίγα, γιατί είχαμε και έχουμε γείτονες Κουτσοβλάχους, αλλά και πολλές επιμειξίες έχουν γίνει μεταξύ μας ανά τους αιώνες που πέρασαν. Το γεγονός είναι ένα και μόνο, και δεν επιδέχεται αμφισβητήσεις. Στα χωριά της κοιλάδας του Σαραντάπορου, δεν μετανάστευσαν και δεν αποίκισαν Βλάχοι - Κουτσοβλάχοι. Αυτοί εγκαταστάθηκαν από κοιλάδα Αώου και πέρα μέχρι Συρράκο και από Φούρκα και πέρα στα χωριά των Γρεβενών προς την ανατολική πλευρά της Πίνδου. Πού οφείλεται αυτό, κανένας δεν μπορεί να το εξηγήσει. Πολλές γνώμες υπάρχουν, η κυριότερη που επικρατεί είναι ότι εκεί βρήκαν πιο πρόσφορες περιοχές - μέρη για εγκατάσταση- κατοίκηση και πιο ασθενή ή καθόλου αντίσταση από τους γηγενείς (ντόπιους). Ακόμη μια επιστημονική άποψη. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου και Ακαδημαϊκός ο Νικ. ΒΕΗΣ, δεινός Βυζαντινολόγος, στο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό τους Κ. Ελευθερουδάκη και στη λέξη Βλάχος, θέλοντας να εξηγήσει την Κουτσοβλαχική γλώσσα σαν κράμα Ελληνικής και Λατινικής γλώσσας, λέει ότι οι εγκατασταθέντες στα φρούρια της Μακεδονίας Ρωμαίοι στρατιωτικοί πολύ νωρίς ήλθαν σε επιμειξίες (γάμους) με τους ιθαγενείς (ντόπιους) της Μακεδονίας και έλαβαν γυναίκες ελληνίδες συζύγους. Στις οικογένειες που συγκροτήθηκαν έτσι (μικτές) η γλώσσα που προήλθε ήταν η Κουτσοβλάχικη σαν κράμα των δυο αυτών γλωσσών. Να ένα παράδειγμα, το γνωστό σατυρικό δίστιχο, όπου μόνο τρεις λέξεις είναι ξένες.

Σαμαρίνα ντίντι, ντάου

Φέστα Τσούκα έστε γκράου

Δηλ. Η Σαμαρίνα δίνει (χιονίζει) χιόνι.

Η κόρη του Τσούκα είναι έγκυος.

Βούλγαροι

Επιδρομές και αποικίσεις στη Μακεδονία, στη Δυτική Μακεδονία και

στα μέρη μας, γίνονταν κατά τον μεσαίωνα και από τους Βούλγαρους. Αυτοί είναι άποικοι που ήλθαν από την Χερσόνησο του Αίμου, από τις χώρες του Βόλγα ποταμού, κατά τους χρόνους της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ανήκαν όχι στους Σλάβους, αλλά στην Ουνική ή Ουγκρική φυλή. Στη Βαλκανική χερσόνησο ήλθαν και κατοίκησαν την Μοισία χώρα γύρω από τον Δούναβη ποταμό. Στον Ζ' αιώνα (600-700 μ.Χ), τη χώρα αυτή ονόμασαν Βουλγαρία.

Οι Βούλγαροι ορμώμενοι από εκεί έκαναν συχνές επιδρομές στη Μακεδονία και Ήπειρο, άλλοτε νικούσαν και άλλοτε νικούνταν από τους Βυζαντινούς. Μεγάλη πανωλεθρία έπαθαν από τον Αυτοκράτορα του βυζαντίου Βασίλειο τον Β', που ονομάστηκε γι' αυτό Βουλγαροκτόνος. Σημαντικές επιδρομές των Βουλγάρων είναι:

- α) Το έτος 809, με αρχηγό τον Κρούμο. Εκδιώχθηκαν το έτος 810 από τον αυτοκράτορα Λεόντιο τον Ε'.
- β) Το έτος 893 με αρχηγό τον Συμεών. Εκδιώκονται από τον Νικηφόρο Φωκά.
- γ) Το έτος 963 οι Βούλγαροι συμμαχούν με τους Βλάχους και εκχωρούν στον αρχηγό των Βλάχων Σίσμαν τη Βόρεια Μακεδονία. Ο Σίσμαν τότε στην Αχρίδα ονομάζεται «Τσάρος της Μακεδονίας και της Αλβανίας».
- δ) Τέλος το έτος 1186 ο Ιωάννης και Πέτρος Ασσάν, βλάχοι αυτοί, ίδρυσαν μετά των Βουλγάρων το «Μέγα Βλαχο-Βουλγαρικό Κράτος», του οποίου ο ηγεμόνας λεγόταν «Τσάρος Βουλγάρων και Ελλήνων». Το κράτος αυτό περιελάμβανε την Βουλγαρία και όλη την Μακεδονία μέχρι την Ήπειρο. Έζησε μέχρι το 1260. Το Βυζαντινό Κράτος είχε πέσει στην κυριαρχία των Φράγκων (Σταυροφορίες). Στην Ήπειρο όπως γνωρίζουμε ιδρύθηκε μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204 από τους Φράγκους, το «Δεσποτάτο της Ηπείρου», το οποίο είχε περιορισμένα σύνορα προς την ανατολή. Μόλις το 1222 ο Δεσπότης της Ηπείρου Άγγελος

Κομνηνός, κατόρθωσε να κυριεύσει τη Θεσσαλονίκη από τους Φράγκους και να περιορίσει το Βλαχο-Βουλγαρικό κράτος. Αυτός ο Δεσπότης ίδρυσε τότε Κράτος Μέγα, χρίστηκε δε από τον Έλληνα Αρχιεπίσκοπο Αχριδών Δημήτριο Χωματιανό, Αυτοκράτορας. Το Κράτος του περιελάμβανε την Ήπειρο, παλιά και νέα Αλβανία, Θεσσαλία και την Μακεδονία. Να γιατί γράφτηκε και για τους Βλαχο-Βούλγαρους το λήμμα αυτό. Η θέση του χωριού μας είναι τέτοια, που επηρεάζονταν από τα γεγονότα και τα συμβάντα των χρόνων εκείνων. Το κράτος των Βλαχο-Βουλγάρων, διαλύθηκε οριστικά το 1390, όταν οι Τούρκοι νίκησαν κατά κράτος τους Βλαχο-Βούλγαρους στη μεγάλη μάχη του Κοσσυφοπεδίου. Τότε η Βουλγαρία, η Σερβία και η Μακεδονία έγιναν Βιλαέτια Τουρκικά.

Σλάβοι

Σε προηγούμενο κεφάλαιο έχει γραφεί, πως οι Σλάβοι, μάλιστα οι Σέρβοι, έκαναν επιδρομές και αποικήσεις στη Μακεδονία κατά τον μεσαίωνα. Ονομάζονταν από τους Βυζαντινούς Σκλάβοι και Σκλαβούνοι (Σκλαβήνοι). Αυτοί ήταν κάτοικοι της Άνω Μοισίας. Την χώρα αυτή έδωσε σ' αυτούς ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ηράκλειος, όταν προωθούμενοι από Βορρά, έφτασαν στις χώρες του Βυζαντινού Κράτους.

Οι Σέρβοι κατά τον ΙΓ' (1300) αιώνα, ίδρυσαν, με τη σειρά τους και αυτοί το «Μέγα Σερβικόν Κράτος» με αρχηγό (ζουπάνο) τον Στέφανο Νεμάνια. Το κράτος αυτό έφτανε από το Δυρράχιο (αρχαία Επίδαμνο) μέχρι της Αχρίδας και από τον Στρυμόνα ποταμό, μέχρι της Θεσσαλίας και Ηπείρου. Πρωτεύουσα είχε τα Σκόπια. Στη μεγάλη του ακμή, έφτασε το κράτος αυτό, όταν αρχηγός ήταν ο Στέφανος Δουσάν (1331-1355), ο οποίος είχε ονομαστεί «Τσάρος και αυτοκράτορας των Σέρβων και των Ελλήνων», όταν την εποχή εκείνη το Βυζαντινό κράτος βρισκόταν σε πολιτική και στρατιωτική αδυναμία και παρακμή, έτοιμο να πέσει. Το κράτος αυτό, όπως και το Βλαχο - βουλγαρικό, διαλύθηκαν από τους

Τούρκους το 1390 στο Κοσσυφοπέδιο επί Σουλτάνου Μουράτ του Β'.

Τα χρόνια της κατάληψης των μερών μας, των τόπων μας και γενικά της Μακεδονίας και της Ηπείρου, από τους Σέρβους και Βουλγάρους, ήταν της προϊστορικής εποχής από άποψη πολιτισμού. Οι νέοι ξένοι κάτοικοι, που προήλθαν από τους λαούς αυτούς ήταν κατά το πλείστον νομάδες κτηνοτρόφοι, λιγότερο γεωργοί και καθόλου έμποροι και τεχνίτες. Ακολουθούν συνήθως τις κοιλάδες των ποταμών και τα λειβάδια των βουνών, όπου τα κοπάδια τους βρίσκουν τροφή. Δεν έχουν ανάγκη εμπορικών οδών, ούτε μεγάλων πόλεων, ούτε φρουρίων ισχυρών. Σε καιρό ξένων επιδρομών καταφεύγουν στα αδιάβατα της Πίνδου και των άλλων βουνών, στα δάση που είναι πυκνά και παρθένα. Κοινωνικά βρίσκονταν στην παλιά πατριαρχική κατάσταση. Ο αρχηγός της φυλής συνήθως, ο μεγαλύτερος σε ηλικία, ή σε καιρό ανάγκης ο ισχυρότερος, διευθύνει τους ομοφύλους. Πολλές φορές ενώνονται πολλές φυλές κάτω από ένα αρχηγό για να καταπολεμήσουν τις νέες εχθρικές φυλές. Οι φυλές μιας φυσικής περιοχής, π.χ. μιας κοιλάδας, ή ενός λειβαδιού, αποτελούν μια ομοφυλία, ζούπα ονομαζόμενη ή ζουπανία, ο δε αρχηγός αυτής λέγεται ζουπάνος. Η λέξη αυτή διατηρήθηκε μέχρι σήμερα, στο ομώνυμο χωριό της Δ. Μακεδονίας Ζουπάνι ή Ζουμπάνι, τώρα Πεντάλοφο και αρχαία Πετρόβουνο και στην ονομασία του βοσκού προβάτων, ο οποίος σήμερα λέγεται τσομπάνος ή τσοπάνος (Χρ. Μ. Ενεσλείδης). Κάτω από αυτές τις περιστάσεις ήρθαν και παρήρθαν και οι Σλάβοι - Σέρβοι από τα μέρη και το χωριό μας, αφού παρέμειναν 100 και πλέον χρόνια. άφησαν όμως πολλά ίχνη από το διάβα τους. Πρώτα - πρώτα δεκάδες από τοπωνύμια, π.χ. Βορτόπα, Σλ. VRbTb = κήπος, Γκόλιο, Σλ. GOL - γυμνός, Σιμπινίκο, παλ. Σλ. SHIBA = Βέργα, κλαρί και Σέρα SHIB - χαμόδεντρο, κοντάρια, Σλ. KOTAR = τελευταία όρια, άκρα, σύνορα, Ντίσινο Σλ. DISHING ή DISHANSE ή DISATI - φυσητό λόγω ανέμου και της ανηφοριάς (κορυφή) κ.ά. Ακόμη έχουμε και την κατάληξη -OBO- τη Σλαβική που σημαίνει αφθονία πολύ στη λέξη Κιράσοβο, που είναι τουρκοσλαβική και έχει αναφερθεί τι σημαίνει. Επίσης και η πρώτη συλλαβή

του Σμό - λυγκας, είναι Σλάβικη και προέρχεται από τη λέξη Σμοκός ή Μοκός που σημαίνει ποιμνιοστάσιο (στρούγκα). Άρα Σμόκο - Λύγκας = Σμο-Λυγκας = άγριο σκυλί της στρούγκας. Οι επόμενες δύο συλλαβές (Λύ-γκας), που αυτή είναι η ορθή και σωστή γραφή, είναι ελληνικές. Πελασγικής - Δωρικής προέλευσης και ως έχει γραφεί, σημαίνει το ζώο Λύγκας, που είναι ένα είδος άγριου μεταξύ σκύλου - τσακαλιού (μυθολογία). Απλά οι Σλάβοι πρόσθεσαν και τη συλλαβή - Σμο - για να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση, ότι το άγριο αυτό σκυλί, φύλαγε την στρούγκα, το μαντρί των βοσκών εκεί ψηλά στο βουνό.

Οι Νεώτεροι χρόνοι

Τούρκοι

Οι Τούρκοι πρωτοεμφανίστηκαν στην Μακεδονία γύρω στο έτος 1331 μ.Χ. Αποβιβάστηκαν στη Θεσσαλονίκη και επιχείρησαν να καταλάβουν την πόλη. Απέτυχαν όμως. Δεύτερη απόπειρα έκαναν το έτος 1343 μ.Χ. Η εμφάνιση αυτή των Τούρκων στη Θεσσαλονίκη, έφερε μεγάλη αναστάτωση. Η πόλη έπρεπε να αμυνθεί μόνη της γιατί το Βυζαντινό Κράτος βρίσκονταν σε μεγάλη αδυναμία. Η Κων/πολη δεν ήταν σε θέση να προσφέρει καμιά βοήθεια. Από την αναστάτωση αυτή βρήκαν την ευκαιρία ο Σέρβοι να κινηθούν και πάλι ενάντια των Ελλήνων. Το έτος 1346 ο Κράλης των Σέρβων, ο βασιλιάς τους, Στέφανος Δουσάν, να καταλάβει τη Μακεδονία, εκτός Θεσσαλονίκης και στέφεται «Αυτοκράτωρ των Σέρβων, Ελλήνων, Βουλγάρων και Αλβανών». Εναντίον του στρέφονται οι Τούρκοι. Τους νικούν το έτος 1352 και γίνονται κύριοι της Μακεδονίας. Επακολουθούν μικροί πόλεμοι και τέλος στη μεγάλη μάχη του Κοσσυφοπεδίου οι Τούρκοι νικούν οριστικά τους Σλάβους και ιδρύουν το Σουλτανάτο της Μακεδονίας». Την Θεσσαλονίκη της κατέλαβαν οριστικά το 1430 με Σουλτάνο τον Μουράτ τον Β', ενώ την Κωνσταντινούπολη την κατέλαβαν το έτος 1453, την 29 Μαΐου, ημέρα Τρίτη.

Την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους διεκτραγωδεί το δημοτικό τραγούδι που το τραγουδούσαν οι Κοπατσαραίοι της Πίνδου:

*- Να ήμουν πουλί να πέταγα, να ήμουν πουλί χελιδόνι,
ν' ανέβαινα, ν' αγνάντευα της Βουλγαριάς τους κάμπους....
Για έβγ' αφέντη - βασιλιά, έβγα στο παραθύρι,
πήρε την πόλη η Τουρκιά, πήρε τη Σαλονίκη...*

- Τότε έπεσε στα χέρια των Τούρκων και η Δυτ. Μακεδονία. Τα μέρη τα δικά μας έπεσαν στα χέρια των Τούρκων το 1417 μπροστά δηλαδή από 13 χρόνια (βλέπ. βιβλίο Κόνιτσα Κ. Λυμπερόπουλο, έκδοση 2000), ενώ τα Γιάννινα συνθηκολόγησαν με τον Δεσπότη της Ηπείρου Κάρολο τον Α' Τόκκο και παραδόθηκαν αμαχητί, δηλώνοντας υποταγή στους Τούρκους. Συνέπεια αυτών, ήταν να επακολουθήσει νέα Διοικητική διαίρεση του απέραντου τουρκικού κράτους σε τέσσερις σατραπείες: Σε κάθε σατραπεία, σατράπης διορίστηκε από ένας Οθωμανός Μπεηλάμπεης (δηλ. Μπέης των Μπέηδων). Οι σατραπείες ήταν : α) Της Ρούμελης. έτσι ονομάστηκε όλη η Βαλκανική χερσόνησος, β) Της Ανατολής δηλ. Μ. Ασία και Ασία. γ) Της Αιγύπτου και δ) Της Βαγδάτης στη παλιά Συρία. Η σατραπεία της Ρούμελης, περιέλαβε όλες τις Ευρωπαϊκές κτήσεις. Ο Σατράπης αυτός λεγόταν Ρούμελη - Βαλεσή, δηλ. Κυβερνήτης, αντιβασιλεύς της Ρούμελης. Είχε έδρα του τα παλιά Βιτώλια (σημερινό Μοναστήρι) του Μαυροβουνίου.

Δεύτερη σατραπεία στη Βαλκανική, θέλησε να συστήσει αργότερα από πολλά χρόνια (περί το 1780 - 1800) ο Αλή - Πασάς των Ιωαννίνων, με περιφέρεια την Ήπειρο και με έδρα τα Γιάννενα. Σ' αυτό το πασαλίκι είχε συμπεριλάβει και την επαρχία Γρεβενών. Ο γράφων επαναλαμβάνει και πάλι, ότι οι Ηπειρώτες και κυρίως εμείς οι συνορίτες - γείτονες, μοιάζουμε πάρα πολύ με τους Μακεδόνες, ώστε να μην ξεχωρίζουμε σχεδόν σε τίποτα και να περνιόμαστε για Μακεδόνες, κι ούτε και η διάλεκτος να

μην μας προδίνει. Γι' αυτό κι ο χώρος Μακεδονίας - Ηπείρου, θεωρείται ενιαίος (ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, β.β. 11α).

Εξάλλου, ο γνωστός νεώτερος ερευνητής N.G.L. HAMMOND (Ήπειρος, μετ. Αθ. Γιάγκα, Αθήνα 1971, σελ. 8), γράφει συμπερασματικά, αφού προηγούμενα έχει κάνει μια περιγραφή της γεωφυσικής του χώρου: «Εκεί, έτσι αναφαίνεται μια ισχυρά ορισμένη γεωγραφική περιοχή, στην οποία το όνομα Ήπειρος είναι συνδεδεμένο. Περιέχεται μέσα σε γραμμές που σύρονται από το ακρωτήριο Λιγκουέτα (Αδριατική θάλασσα) μέχρι το όρος Κιλκίς, από το όρος Κιλκίς μέχρι το βουνό Γαύροβο στα νότια, κι από το βουνό Γαύροβο μέχρι το στόμιου του κόλπου της Άρτας. Αυτή η ενότητα είναι η Κύρια Ήπειρος. Στα όρια της Ηπείρου υπάρχουν μεταβατικές ζώνες, που δεν μπορούν να περιγραφούν ολωσδιόλου στη γεωγραφία της Ηπείρου, ή σε εκείνη των γειτονικών χωρών. Οι μεταβατικές αυτές ζώνες προμήθευαν τις περιοχές εξ επαφής μεταξύ Ηπείρου και των γειτόνων της των Ιλλυρίων, κατ' αρχή, ύστερα Ρωμαίων στο Βορρά, των Μακεδόνων στην Παρραβαία και Τυμφαία (δική μας περιοχή), των Ακαρνάνων και των Αιτωλών στο Στράτο και την Αμφιλοχία. Όταν ο Πύρρος (295 π.Χ.), βασιλιάς των Μολοσσών, έθεσε σκοπό να μεγεθύνει το βασίλειό του, πρώτη προσπάθεια ήταν να προσθέσει τις μεταβατικές ζώνες στην κύρια Ήπειρο, ώστε να έχει τις πλουτοπαραγωγικές πηγές. Εμείς οι Κιρασοβίτες τις γνωρίζουμε από κάθε άλλο καλύτερα, γιατί από αυτές (Β. Ήπειρο-Αλβανία-Μακεδονία) γίνονταν όλες οι εμπορικές συναλλαγές και επικοινωνίες από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι την λευτεριά της Ηπείρου το 1913, αλλά και ύστερα κυρίως με τη Δυτ. Μακεδονία.

Περισσότερα για τη νέα Διοικητική διαίρεση, σε άλλο λήμμα.

Πολύ βάνουσα φέρθηκαν οι Τούρκοι προς τους Χριστιανούς γενικά της πατρίδας μας, αλλά και προς τους προγόνους μας Κιρασοβίτες. Γιατί επακολούθησαν παντοίες πιέσεις, διώξεις, βασανισμοί των κατακτητών, κυρίως των Τουρκαλβανών, που ήταν οι εξισλαμισμένοι πληθυσμοί βόρεια του Γενούσου ποταμού (Γκέκηδες). Έχει προαναφερθεί, κεφάλαιο

Την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους διεκτραγωδεί το δημοτικό τραγούδι που το τραγουδούσαν οι Κοπατσαραίοι της Πίνδου:

*- Να ήμουν πουλί να πέταγα, να ήμουν πουλί χελιδόνι,
ν' ανέβαινα, ν' αγνάντευα της Βουλγαριάς τους κάμπους....
Για έβγ' αφέντη - βασιλιά, έβγα στο παραθύρι,
πήρε την πόλη η Τουρκιά, πήρε τη Σαλονίκη...*

- Τότε έπεσε στα χέρια των Τούρκων και η Δυτ. Μακεδονία. Τα μέρη τα δικά μας έπεσαν στα χέρια των Τούρκων το 1417 μπροστά δηλαδή από 13 χρόνια (βλέπ. βιβλίο Κόνιτσα Κ. Λυμπερόπουλο, έκδοση 2000), ενώ τα Γιάννινα συνθηκολόγησαν με τον Δεσπότη της Ηπείρου Κάρολο τον Α' Τόκκο και παραδόθηκαν αμαχητί, δηλώνοντας υποταγή στους Τούρκους. Συνέπεια αυτών, ήταν να επακολουθήσει νέα Διοικητική διαίρεση του απέραντου τουρκικού κράτους σε τέσσερις σατραπείες: Σε κάθε σατραπεία, σατράπης διορίστηκε από ένας Οθωμανός Μπεηλάμπεης (δηλ. Μπέης των Μπέηδων). Οι σατραπείες ήταν : α) Της Ρούμελης. έτσι ονομάστηκε όλη η Βαλκανική χερσόνησος, β) Της Ανατολής δηλ. Μ. Ασία και Ασία. γ) Της Αιγύπτου και δ) Της Βαγδάτης στη παλιά Συρία. Η σατραπεία της Ρούμελης, περιέλαβε όλες τις Ευρωπαϊκές κτήσεις. Ο Σατράπης αυτός λεγόταν Ρούμελη - Βαλεσή, δηλ. Κυβερνήτης, αντιβασιλεύς της Ρούμελης. Είχε έδρα του τα παλιά Βιτώλια (σημερινό Μοναστήρι) του Μαυροβουνίου.

Δεύτερη σατραπεία στη Βαλκανική, θέλησε να συστήσει αργότερα από πολλά χρόνια (περί το 1780 - 1800) ο Αλή - Πασάς των Ιωαννίνων, με περιφέρεια την Ήπειρο και με έδρα τα Γιάννενα. Σ' αυτό το πασαλίκι είχε συμπεριλάβει και την επαρχία Γρεβενών. Ο γράφων επαναλαμβάνει και πάλι, ότι οι Ηπειρώτες και κυρίως εμείς οι συνορίτες - γείτονες, μοιάζουμε πάρα πολύ με τους Μακεδόνες, ώστε να μην ξεχωρίζουμε σχεδόν σε τίποτα και να περνιόμαστε για Μακεδόνες, κι ούτε και η διάλεκτος να

μην μας προδίνει. Γι' αυτό κι ο χώρος Μακεδονίας - Ηπείρου, θεωρείται ενιαίος (ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, β.β. 11α).

Εξάλλου, ο γνωστός νεώτερος ερευνητής N.G.L. HAMMOND (Ήπειρος, μετ. Αθ. Γιάγκα, Αθήνα 1971, σελ. 8), γράφει συμπερασματικά, αφού προηγούμενα έχει κάνει μια περιγραφή της γεωφυσικής του χώρου: «Εκεί, έτσι αναφαίνεται μια ισχυρά ορισμένη γεωγραφική περιοχή, στην οποία το όνομα Ήπειρος είναι συνδεδεμένο. Περιέχεται μέσα σε γραμμές που σύρονται από το ακρωτήριο Λιγκουέτα (Αδριατική θάλασσα) μέχρι το όρος Κιλκίς, από το όρος Κιλκίς μέχρι το βουνό Γαύροβο στα νότια, κι από το βουνό Γαύροβο μέχρι το στόμιου του κόλπου της Άρτας. Αυτή η ενότητα είναι η Κύρια Ήπειρος. Στα όρια της Ηπείρου υπάρχουν μεταβατικές ζώνες, που δεν μπορούν να περιγραφούν ολωσδιόλου στη γεωγραφία της Ηπείρου, ή σε εκείνη των γειτονικών χωρών. Οι μεταβατικές αυτές ζώνες προμήθευσαν τις περιοχές εξ επαφής μεταξύ Ηπείρου και των γειτόνων της των Ιλλυρίων, κατ' αρχή, ύστερα Ρωμαίων στο Βορρά, των Μακεδόνων στην Παρραβαία και Τυμφαία (δική μας περιοχή), των Ακαρνάνων και των Αιτωλών στο Στράτο και την Αμφιλοχία. Όταν ο Πύρρος (295 π.Χ.), βασιλιάς των Μολοσσών, έθεσε σκοπό να μεγεθύνει το βασίλειό του, πρώτη προσπάθεια ήταν να προσθέσει τις μεταβατικές ζώνες στην κύρια Ήπειρο, ώστε να έχει τις πλουτοπαραγωγικές πηγές. Εμείς οι Κιρασοβίτες τις γνωρίζουμε από κάθε άλλο καλύτερα, γιατί από αυτές (Β. Ήπειρο-Αλβανία-Μακεδονία) γίνονταν όλες οι εμπορικές συναλλαγές και επικοινωνίες από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι την λευτεριά της Ηπείρου το 1913, αλλά και ύστερα κυρίως με τη Δυτ. Μακεδονία.

Περισσότερα για τη νέα Διοικητική διαίρεση, σε άλλο λήμμα.

Πολύ βάνουσα φέρθηκαν οι Τούρκοι προς τους Χριστιανούς γενικά της πατρίδας μας, αλλά και προς τους προγόνους μας Κιρασοβίτες. Γιατί επακολούθησαν παντοίες πιέσεις, διώξεις, βασανισμοί των κατακτητών, κυρίως των Τουρκαλβανών, που ήταν οι εξισλαμισμένοι πληθυσμοί βόρεια του Γενούσου ποταμού (Γκέκηδες). Έχει προαναφερθεί, κεφάλαιο

Α', ότι ο ποταμός αυτός, αποτελεί το φυσικό διαχωριστικό όριο της Ηπείρου από την Αλβανία. Ολόκληρη η περιοχή από τον Γενούσο ποταμό (Σκούμπη) μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο, ήταν ανέκαθεν μια αδιάσπαστη γεωγραφική και εθνολογική ενότητα που συγκροτούσε την Ήπειρο. Οι Αλβανοί, σαν κατάλοιπο Ιλλυρικό - σοβαροί βαλκανιολόγοι έχουν υποστηρίξει τελευταία, ότι πρόκειται για Θράκες και όχι για Ιλλυρίους - κατοικούσαν και κάτω από τον ποταμό Γενούσο μέχρι τον Ωρικό και τον κόλπο της Αυλώνας. Με την πάροδο του χρόνου, όπως ήταν φυσικό, είχαν υποστεί την ελληνική επίδραση και διέφεραν σημαντικά (σε ανθρωπολογική - εθνολογική - λαογραφική και γλωσσική βάση) από τους βορειότερους Ιλλυρίους. Η διαφορά αυτή γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στους Γκέγκηδες της Β. Αλβανίας και τους Τόσκηδες της Ηπείρου, οι οποίοι είναι αρχαίοι Ηπειρώτες, που είχαν συγχωνευτεί στα Βόρεια μέρη της Ηπείρου με τους Ιλλυρίους. Έτσι ερμηνεύεται και το γεγονός, γιατί η Τοσκική διάλεκτος που επιβλήθηκε στη σημερινή Αλβανία, εμπεριέχει πολλά ελληνικά, λατινικά και λίγα σλαβικά στοιχεία και διακρίνεται σαφέστατα από την βαριά Γκελκική διάλεκτο του Βορρά των Β. αλβανών. Στις ημέρες του Διοκλητιανού, χωρίστηκε διοικητικά από την παλιά Ήπειρο (Νότια), η Νέα Ήπειρος, η οποία αποτέλεσε ξεχωριστή επαρχία με πρωτεύουσα το Δυρράχιο. Τα Κεραύνια όρη ήταν το νότιο όριο της Νέας Ηπείρου και η Πίνδος το ανατολικό. Ακόμη στις ημέρες του Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ) οι κάτοικοι που ζούσαν μέχρι την Επίδαμνο (Δυρράχιο) χαρακτηρίζονταν «Ηπειρώτες Έλληνες» (Κ.Α. Βακαλόπουλος, βλ. η Ήπειρος, εκδ. 1992).

Οι πηγές είναι πολύ μικρές για την μεσαιωνική ιστορία της Ηπείρου και φυσικά και του τόπου μας, της περιοχής μας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα βρισκόνταν στο περιθώριο των ιστορικών εξελίξεων. Κατά την Βυζαντινή εποχή η ελληνική ιστορία ήταν αποκλειστικά συνδεδεμένη με την Ανατολή και η Ήπειρος αποτελούσε απομακρυσμένη επαρχία. Μόνο κατά τον 12ο αιώνα, η Ήπειρος άρχισε να ζωογονείται ιστορικά, ιδίως όταν το έδαφος της Ηπείρου, έγινε μέγα ελληνικό κράτος,

το γνωστό σαν Δεσποτάτο της Ηπείρου. Τρομερές καταστροφές υπέστη η Ήπειρος από τις επιδρομές των βανδάλων της Αφρικής με αρχηγό κάποιο Γεζέριχο. Τελεία καταστροφή της Ηπείρου επέφεραν οι θεομηνίες, ιδίως οι σεισμοί του 551 μ.Χ. Νέες επιδρομές και καταστροφές στην Ήπειρο προξένησαν οι Νορμανδοί κατά τον 11ο, 12ο αιώνα. Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Αλέξιος ο Α' νικήθηκε από τον ηγεμόνα των Νορμανδών Γυσκάρδο το 1082 μ.Χ. εγκατέλειψε την Ήπειρο στο έλεος των Νορμανδών, οι οποίοι επέκτειναν την κυριαρχία τους και τις καταστροφές τους μέχρι τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία, αφού κατέλαβαν και την Λάρισα. Πολύ πιθανό την εποχή αυτή να καταστράφηκε και το Παλιομανάστρι το δικό μας, κατά την άποψη του φίλου Γιώργου Χρ. Κωταδήμου που γράφει στο βιβλίο του, δηλαδή το 1150-1200 μ.Χ. Ο γράφων έχει άλλη άποψη, ότι αργότερα συνέβηκε αυτό. Σε άλλο λήμμα θα αναπτυχθούν περισσότερα.

Τέλος η καταστροφή της Ηπείρου ολοκληρώθηκε με την φοβερή περί το 1200 επανάσταση των Βλαχοβουλγάρων, όπως αναφέρθηκε στο ειδικό λήμμα. Την εποχή αυτή εμφανίστηκε η τάση για τοπική ανεξαρτησία, σαν απομίμηση του Φραγκικού φεουδαλισμού, και η οποία ευνόησε τη γέννηση νέων ελληνικών κρατών, μεταξύ των οποίων και το περίφημο Δεσποτάτο της Ηπείρου, που ιδρύθηκε κατά τις ημέρες της άλωσης της Κων/πολης από τους Φράγκους το 1204 μ.Χ. την 4ης Σταυροφορίας για απελευθέρωση των αγίων Τόπων από τους άπιστους. Πρώτος Δεσπότης της Ηπείρου ήταν ο Μιχαήλ Άγγελος, νόθος γιος του Ιωάννου Αγγέλου Κομνηνού και ξάδερφος των αυτοκρατόρων Ισαακίου και Αλεξίου Γ'. Το Δεσποτάτο τούτο γνώρισε ημέρες μεγάλης δόξας, άλλοτε μεγαλώνοντας και άλλοτε μικραίνοντας.

Η κατάτμηση και διαίρεση σε κατά τόπους του Δεσποτάτου της Ηπείρου, τοπάρχες και οι έριδες και φιλοδοξίες μεταξύ των, δεν εξασθένησε μόνο την δύναμη του Δεσποτάτου και την αντίσταση αυτού κατά των επιδρομών των εγκατασταθέντων στην Αλβανία και Β. Ήπειρο Τούρκων, αλλά και σε ένοπλες διαμάχες μεταξύ των διαδόχων. Σε μια

τέτοια περίπτωση και ύστερα από μεγάλες επιδρομές των Αλβανών Γκίνου Μπούα με συνεργάτη τον Ιωάννη Σπάθα, κατά του Δεσποτάτου της Ηπείρου, οι Ηπειρώτες έστειλαν πρέσβεις στον Συμεών τον Σέρβο που ήταν στη Θεσσαλία, με την παράκληση να εγκαταστήσει στο αξίωμα του Δεσπότη της Ηπείρου, πρόσωπο ικανό, της εκτίμησης του, ώστε να διαφυλάξει οπωσδήποτε την αυτονομία του. Στους πρέσβεις αυτούς ο Συμεών πρότεινε το γαμπρό του Θωμά (1367 - 1384), γιο του Πρελούμπου. Ο Θωμάς πρόθυμα αποδεχτηκε την πρόταση αυτή και ακολούθησε στην επιστροφή τους πρέσβεις έχοντας μαζί του και τη γυναίκα του Αγγελική Παλαιολογίνα, συγγενείς φίλους και Σέρβους. Πόσοι ήταν, κανένας δεν γνωρίζει τον αριθμό. Άλλοι τους ανεβάζουν σε 5.000 άντρες. Στην αρχή έδειξε τον ενάρετο, τον καλό, γρήγορα όμως έδειξε τον κακό του χαρακτήρα. Άρπαξε όλα τα αρχαία κτήματα, από τις Μητροπόλεις και ιερούς ναούς όπως και τα πολύτιμα και ιερά σκεύη και όλα τα κειμήλια, τα οποία μοίρασε στους Σέρβους που είχε φέρει μαζί του. Κίνητρό του ήταν η ενίσχυση των Σέρβων και η εξασθένηση των Ελλήνων. Μετά δε τον θανατηφόρο λοιμό του 1368, που ήταν συμφορά μεγάλη, υποχρέωσε τις χήρες των Ελλήνων να πάρουν συζύγους τους από Σέρβους. Έδωσε δε σ' αυτούς τις ιδιοκτησίες των χηρών αυτών και υποχρεωτικά πάλη τα Σερβικά τους ονόματα στα ελληνικά τιμάρια κ.ά. Να, λοιπόν και από εδώ η μεγάλη απόδειξη, πως έμειναν στα μέρη μας, στο χωριό μας, τα Σλάβικα τοπωνύμια. Είναι λείψανα της παραμονής των Σλάβων των χρόνων εκείνων, αλλά και προηγούμενων.

Την εποχή αυτή, ο γράφων, θεωρεί ότι λεηλατήθηκε και ερήμωσε από τον φοβερό λοιμό (αρρώστεια) και το παλιομανάστρι μας στην άνω γκρέμαση της Ραχοβίτσας. Το τοπωνύμιο γκρέμαση κατά την Νεοελληνική Γραμματική του Ο.Ε.Σ.Β. προέρχεται από τη Σλάβικη λέξη greban ή greben = οδοντωτή κορυφογραμμή, τραχή και απότομο τόπο = γκρέμαση, πράγμα που αληθεύει στην τοποθεσία αυτή της Ραχοβίτσας. Παρ' όλες τις επίμονες και για πολλά χρόνια έρευνες για στοιχεία - ιστορία - του παλιομανάστρι, στα Μοναστήρια των Μετεώρων στην Μητρόπολη

τη δική μας, στις βιβλιοθήκες του Κράτους, σε συγγράμματα με περιεχόμενο τα ελληνικά μοναστήρια, δεν βρέθηκαν ολωσδιόλου. Κάνω και εδώ παράκληση, σε όποιους ή όποιο Κερασοβίτη κατέχει στοιχεία για το παλιαμάνστρι μας, να τα φέρει στο φως να μη χαθούν και λησμονηθούν στα μουχλιασμένα σεντούκια. Είναι μέρος της ιστορικής κληρονομιάς των Κιρασοβιτών. Να θυμηθούν οι παλιοί, να μάθουν οι Νεοέλληνες, οι σημερινές γενιές. «Λαοί που δεν έχουν μνήμη, δεν έχουν μέλλον», είπε κάποιος σοφός άνθρωπος.

Πολλά λέγονται και ακούγονται για κρυμμένους θησαυρούς του παλιαμανάστρι. Όσοι γνωρίζουν κάτι το σίγουρο, ας το φανερώσουν, είναι χρέος τους, καθήκον ιερό για τη μνήμη των άλλων μοναχών. Γι' αυτούς ή γι' αυτόν φτάνει μόνο ότι το όνομά του, θα μνημονεύεται εσαεί από τους Κιρασοβίτες, οι δε ψυχές των αγίων μοναχών θα αγάλλονται ευφροσύνη μεγάλη, γιατί θα πρέπει να καθιερωθεί να γίνεται ιερό μνημόσυνο υπέρ των ψυχών των κατά την 24 Ιουνίου, όπου το μοναστήρι ήταν αφιερωμένο, στο γενέθλιο του Ιωάννου του Προδρόμου, όπως αυτό μαρτυράει αναφορά του προέδρου της κοινότητάς μας του 1957, προς το Υπουργείο Γεωργίας, σχετικά με την αμφισβητούμενη κυριότητα της περιοχής Ριαχόβου από το ελληνικό Κράτος (δημόσιο).

Ο αείμνηστος Αρχιμανδρίτης συγχωριανός μας Στέφανος Φωτιάδης (Τζιόλας), μια από τις παλιές οικογένειες (φάρες) του Ριαχόβου, μαζί με τον Γιώργο Χρ. Κωταδήμου, είχαν κάμει επίπονες και πολλές προσπάθειες να βρουν στοιχεία για το παλιαμάναστρι. Δυστυχώς σκόνταψαν σε μεγάλους βράχους και δεν βρήκαν.

Το καλοκαίρι του 1998 αρρώστησε βαριά ο φιλόπonos και άκαμπτος εργάτης του χωριού μας και λειτουργός του Υψίστου Θεού μας. Ο γράφων την εποχή εκείνη βρισκόταν στο χωριό και του στέλνει στα Γιάννινα, ένα ευχητήριο σημείωμα. Να τι του έγραφε.

Αγαπητέ μου πατέρα Γεώργιε,
 Ευχαριστώ από καρδιάς όλοι οι Κερασοβίτες
 να ήμουν μαζί σου και να με έχετε
 και πάλι μαζί μας.
 - Όπως να έμαθα, ότι έρχεται να έρθουν
 με την ιστορία του χωριού μας. Συμμετέχω
 χείρα για το βιβλίο. Ήδη έχω έρθει από
 ημερολόγιο διότι έχεις κάνει
 για κάποια στοιχεία που υπάρχουν στο
 να σταματήσουν. Αν πρόκειται
 είναι, επιθυμώ να το μάθω, να πώ
 εμείς προσηγορία να τα πάρω.
 Εγώ είχα κριθείσαι στο χωριό μου.
 Περιμένω νέα σας από την αδελφή σου.

Μελοχές να βρείτε
 το ήμερο ιστορία.

17/8/98 Τάκης Παπαδόπουλος

Αγαπητέ Τάκη

Ότι θα μετέωρα πήγα γόνος σου
 συγγνώμη και ερευνητής και σε θέλω
 γίνοτα.

Κατι χαρτί που υπήρχαν ο μαθητής
 ειπεν να έδωκε να φτιάξουν με ιστορία, του
 και με καταγράψατε.
 αλλά χάθηκε και σε θέλω γίνοτα.

Βέβαια τον τραυματία που καταγράψατε και
 τα δικά σου και όσα τα άλλα χαρτιά,
 που έχουν χάσει τα ήχων σου να γράψω
 την ιστορία σου όπως με τα δικά σου...

Αισιότατα έχω αγαπήσει εί' ένα φίλο
 τις θουρτίες με όλη το ήμερο σου γνήσιο,
 όλη η αληθινή σου τα δικά σου εί' όλη σου
 δεν γνήσιο πότε ξω το ήμερο σου. Ση
 μάθε σου...

Με αγάπη
 Αποστόλης

Κιότι 29-8-1998

Η απάντησή του ήταν γραμμένη στην πίσω όψη του ιδίου σημειώματος με την ημερομηνία 29-8-1998.

Βλέπετε και μόνοι σας αγαπητοί αναγνώστες, τον τρεμάμενο, κακογραμμένο, αδιάβαστο χαρακτήρα της ιδιόγραφης απάντησής του. Ήταν δυστυχώς στις τελευταίες ημέρες της πολυσήμαντης ζωής του. Πέθανε εν ειρήνη το 1998 Ο Πανάγαθος Θεός μας ας αναπαύσει την ψυχή του σε σκηνές δικαίων και τόπους χλοερούς και δροσερούς. Αιώνια η μνήμη του και οι Κιρασοβίτες θα τον ευγνωμονούν παντοτινά. Ήταν γνήσιος συγχωριανός μας, Ραχοβίτης - Κερασοβίτης.

Έχει γραφεί πως οι Σέρβοι νικήθηκαν το 1392 στη μεγάλη μάχη του Κοσσυφοπεδίου από

τους Τούρκους και έτσι διαλύθηκαν. Τα μέρη μας τούρκεψαν το 1417-1419.

Η Πίνδος όμως κατά την περίοδο αυτή φαίνεται ότι λόγω του εδάφους της και των παρθένων δασών της δεν δοκίμασε τα βασανιστήρια των κατοίκων των πόλεων. Αυτή παρέμεινε ελεύθερη. Πολλά ήταν τα χωριά της Πίνδου που δεν υποδουλώθηκαν τότε. Ένα από αυτά είναι και το χωριό μας. Όπως και τα γύρω γειτονικά μας, ασχέτως αν αργότερα μετά τον θάνατο του Αλή πασά (1822), επιβλήθηκε το λεγόμενο «Αγαλίκι», που ήταν επίδομα «προστασία», ενάντια στους ατάκτους και ληστοσυμμορίτες Τουρκαλβανούς.

Η Πίνδος χρησίμευσε σαν καταφύγιο των αρματολών και των κλεφτών και το ορμητήριο των ομάδων της αντίστασης. Ακόμη και μέχρι σήμερα στα μέρη μας τραγουδιέται το ωραίο τραγούδι της δημοτικής μούσας.

«Κλάψε με, μάνα κλάψε με, τη νύχτα με φεγγάρι και την αυγούλα με δροσιά, φόντας βαραίν' ο ήλιος, πούναι τα λάφια στη βοσκή και τα πουλιά στις μάνες...»

Ο κάμπος έμεινε στους Τούρκους.

Επί Αλή Πασά το κράτος του έφτανε μέχρι τα Γρεβενά και τα μέρη μας υπάγονταν, πολλές φορές στο Βιλαέτι των Γρεβενών. Λόγω όμως της μεγάλης κτηνοτροφίας που είχαν τα μέρη μας, θεωρούνταν πλούσια. Αυτό μας το λέγουν τα «Κατάστιχα του Αλή». Το 1817 ο Αλή Πασάς θέλησε να παντρέψει τον 17ετή τότε τριτότοκο γιο του, τον Αλή - εφέντη, που τον είχε διορίσει διοικητή της Ναυπάκτου. Και κάλεσε τους ραγιάδες να προικίσουν αυτοί τη νύφη. Έστειλε λοιπόν τότε το Βιλαέτιο των Γρεβενών 420 κτήνη, μικρά και μεγάλα, δηλαδή άλογα, αγελάδες, μουλάρια, βόδια, πρόβατα, γίδια, κτλ. Αν έχει κανείς την περιέργεια να μάθει το γενικό άθροισμα, δεν έχει παρά να διαβάσει το «Κατάστιχο» αυτό και θα ικανοποιηθεί. Ακούστε την σούμα. «1816 Σεπτέμβριος 20. Τα όσα κριάρια έρχονται πεσχεσλίκια «δώρα» στη χαρά του πολυχρονεμένου Αλή -

Πασά - Εφέντη. Ο Μαχμούτ - αγάς από το Δέλβικο 2076 οκάδες μέλι. Άθροισμα των κριαριών 24.423, μουλάρια 759, άτια 31, άλογα 117. Ο καπετάν Στουρνάρας 20 κριάρια και ένα ελάφι. Ο γραμματικός Νίκος Θεός (εφημερίδα «Βόρειος Ελλάς 11-2-1928, Χρ. Ενισλειίδης Η Πίνδος και τα χωριά της, σελ. 117).

Οι κάτοικοι των πόλεων και του κάμπου, για να αποφύγουν την δουλεία, κατέφευγαν στα όρη και βουνά της Πίνδου και του Ολύμπου. Οι Έλληνες σαν «κλέφτες» και οι Σέρβοι σαν «χαϊντούκοι». Κατέφευγαν σ' αυτά εκεί για να υπερασπιστούν τους ομοεθνείς και ομόθρησκους τους που καταδυναστεύονταν και για να εκδικηθούν το αίμα των νέων εθνομαρτύρων, ή για να προλάβουν τις καταπιέσεις, τις εξωμώσεις, τα κακουργήματα.

Δεν έφταναν όμως αυτά τα δεινοπαθήματα του Γένους μας από μέρους των Τούρκων. Έηρθαν να τα επιδεινώσουν και οι λεηλασίες των Αλβανών πλιατσικολόγων. Οι Αλβανοί ήταν βέβαια μέχρι τον Σκεντέρ - μπέη Χριστιανοί και συμπαθούσαν τους Έλληνες Χριστιανούς. Αλλά μετά τον θάνατο αυτού αλλαξοπίστησαν. Τα 2/3 έγιναν Οθωμανοί. Και αυτοί προστίθεντο στους εχθρούς του Γένους, περί το 1500.

Για όλα αυτά και γιατί οι έλληνες, οι Σλάβοι και οι Αλβανοί δεν σέβονταν και αυτούς τους Τούρκους που ζούσαν στις πόλεις, οι οποίοι από αυτούς διέτρεχαν κίνδυνο, οι Τούρκοι για ασφάλεια τους και για τέλεια υποταγή της Πίνδου συνέλαβαν το σχέδιο να πολεμήσουν αυτούς δια των ιδίων, διά των ομοεθνών των, Πρώτα ο Σουλτάνος Σελήμ ο Α' (1512 - 1520) διαίρεσε όλη την πεδινή Ελλάδα σε 17 καπετανάτα, σκοπός των οποίων ήταν η καταπολέμηση των ορεσίβιων κλεφτών και επαναστατών. Το ίδιο έκανε και ο Σουλτάνος Σελεϊμάν ο Β' (1520 - 1566), που έκανε μεγάλους πολέμους, αλλά και αυτός δεν κατόρθωσε να υποτάξει τελείως τους «κλέφτες» της Πίνδου. Έτσι εξαναγκάστηκε να παραιτηθεί των πολέμων κατά των Ηπειρωτών και να παραχωρήσει στους Έλληνες της Πίνδου και του Ολύμπου το έτος 1525, ένα είδος στρατιωτικής αυτονομίας. Η αυτονομία αυτή παραχωρήθηκε ύστερα από συμφωνία. Οι

Έλληνες ανέλαβαν την υποχρέωση να υπερασπίζον τα σύνορα κατά τις επιδρομές των Αλβανών ληστών και να μην πειράζουν τους Τούρκους των πόλεων - κάμπου. Το 1535 εκδόθηκε φερμάνι βασιλικό με το οποίο η Βέροια, τα Σέρβια Κοζάνης, η Ελασσώνα, η Μηλιά Μετσόβου και τα Γρεβενά ορίζονταν έδρες καπετανάτων και κάθε ένα από αυτά είχε και από ένα οπλαρχηγό ή καπετάνιο. Αυτός είχε το δικαίωμα να προσλαμβάνει από την περιφέρειά του μέχρι εκατό οπλισμένους - αρματολούς και παλικάρια. Έπειτα και χωριά ολόκληρα έλαβαν το δικαίωμα να οπλοφορούν, τα ονομαζόμενα ΕΛΕΥΘΕΡΟΧΩΡΙΑ. Αυτά βρίσκονταν σε επίκαιρα σημεία διαβάσεων, κλεισουριών, ντερβενίων, ποταμών κ.λ.π. Το χωριό μας δεν είχε αυτό το προνόμιο. Είχε όμως τα λεγόμενα «Καταφύγια», που ήταν απρόσιτα και απόκρυφα τοπία (Σαμάρι - δέντρο) απέναντι Αγίου Θεοδόση, όπου κατέφευγαν τα γυναικόπαιδα σε ώρα ανάγκης (ίδε και τοπωνύμια). Την οργάνωση αυτή της Πίνδου την διέλυσε ο Αλή Πασάς, ο οποίος αυταρχικά κατέλυσε τις αρχές και επέκτεινε τα όρια του πασαλικιού του και πέραν της Πίνδου, του χωριού μας, σε όλο το Βιλαέτι των Γρεβενών περί το 1800. Σαν σύνορο του κράτους του έβαλε το ποτάμι του Αλιάκμονα. Αφού έκαμε αυτό, ξεκίνησε πόλεμο εξόντωσης των καπεταναίων, των αρματολών και των κλεφτών της Πίνδου και των Γρεβενών, γιατί είχε πληροφορηθεί ότι αυτοί ετοίμαζαν γενική εξέγερση των Ελλήνων κατά των Τούρκων.

Έτσι όμως περιορίζονταν η ανεξαρτησία των αρματολών, των οποίων καταργούνταν η επίσημη αναγνωρισμένη αρχή από τον Σουλτάνο, να διοικούν σαν εξουσία την περιφέρειά τους, η οποία λέγονταν αρματολίκι. Αυτό όμως δεν το δέχτηκαν οι κλεφταρματολοί. Γι' αυτό έκαμαν σφοδρούς αγώνες εναντίον του Αλή για να διατηρήσουν την εξουσία τους και την ελευθερία τους.

Υπάρχει η πληροφορία ότι στα Γρεβενά τότε αντιτάχθηκαν περί τις 15 χιλιάδες κλέφτες και αρματολοί, π.χ. ο καπετάν Τότσκας από την Τίστα - Γρεβενών, οι Ζιακαίοι, οι Σκυλλοδημαίοι, οι Μακραίοι, οι Μπουκοβαλαίοι, ο μοναχός Δημήτριος από τη Σαμαριάνα, κ.ά. Όλοι αυτοί πολέμη-

σαν τον τύραννο Αλή Πασά και γι' αυτό μιλούν τα δημοτικά μας τραγούδια από το 1750 - 1850. Ύστερα από τα χρόνια αυτά και μέχρι της απελευθέρωσης του 1912, έχουμε άλλα ονόματα ενδόξων καπεταναίων - ηρώων της Πίνδου, όπως του Θόδωρου Ζιάκα, του Γιώργη Σαμανίκου, του Λούκα του ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΜΑΝΟΥ και άλλων.

Το έτος 1473 έχουμε την πρώτη εξέγερση των Ηπειρωτών, όταν ο οπλαρχηγός Ιωάννης Βλάσσης εξουδετέρωσε τη φρουρά του κάστρου Στροβίλι, απέναντι από την Κέρκυρα, βοηθώντας τους Βενετούς στον πόλεμό τους εναντίον των Τούρκων, ελευθερώθηκε τότε και η Χιμάρα με πολλά χωριά, αλλά λόγω της συνθήκης ειρήνης που έκανε η Βενετία με την Τουρκία το 1479 επανήλθαν τα μέρη αυτά στην τουρκική τυραννία. Το ίδιο συνέβηκε και το 1499 - 1503 που πάλι κινητοποιήθηκαν οι βορειοηπειρώτες με την υποκίνηση των Ενετών. Μάλιστα τώρα οι μεγάλες οικογένειες των Μπούϊδων και των Σπατήδων, ήλθαν στα Γιάννινα από την Κέρκυρα όπου βρίσκονταν, εφόσον οι Τούρκοι τους έδωσαν τη δυνατότητα να κρατήσουν και πάλι τα κτήματά τους, με αντάλλαγμα να αποδεχτούν τον εξισλαμισμό τους. Τότε ήλθαν οι Γρίβας Μπούας και Μαρκεζίνης Σπάτας και έγιναν κύριοι των ιδιοκτησιών τους. Στα 1596 μνημονεύεται, νέα επαναστατική αναταραχή στην Ήπειρο με υποκίνηση και πάλι των Ενετών, σε συνεννόηση με τον αρχιεπίσκοπο της Αχρίδας Αθανάσιο από τη Μάνη, που υποσχέθηκε να ξεσηκώσει τους Ηπειρώτες και κυρίως τους Χιμαριώτες 1300, πράγμα που έγινε αλλά η επιχείρηση απέτυχε.

Τότε ακριβώς, στη χαραυγή του 17ου αιώνα πρόβαλε η μορφή του μητροπολίτη Τρίκκης Διονύσιου Β' του επονομαζόμενου Φιλόσοφου ή Σκυλόσοφου. Από την εποχή αυτή εγκαινιάζεται ένας ακαταπόνητος αγώνας προς όλες τις κατευθύνσεις για την απελευθέρωση των υποδούλων συμπατριωτών του. Ο Διονύσιος είχε μονάσει στη μονή Αγίου Δημητρίου του Διχούνη (ανάμεσα Κιρασόβου Πωγωνίου - Ροδοβίτσι) και είχε σπουδάσει στην Ιταλία. Τα κινήματά του το 1601 και κυρίως το 1611, απέτυχαν. Κατέλαβε βέβαια τα Γιάννινα, αλλά τελικά υπέκυψε και αυτός

συνελήφθη στο Κάστρο και εγδάρθη ζωντανός από τους Εβραίους. Ο Διονύσιος σ' αυτό το κίνημά του ασκούσε μεγάλη επιρροή στο υπόδουλο στοιχείο της Ηπείρου και διέθετε ακόμη και τη θερμή συμπαράσταση και εκτίμηση του επισκόπου Δρυϊπουπόλεως Ματθαίου, αλλά έβρισκε αντιμετώπο τον εξέχοντα λόγιο της εποχής εκείνης τον Μάξιμο τον Πελοποννήσιο που θεωρούσε ότι η Τουρκοκρατία ήταν θέλημα Θεού και γι' αυτό έκρινε ότι οποιαδήποτε επαναστατική ενέργεια ήταν μάταιη, γιατί θα επιδείνωνε σοβαρά το καθεστώς των υπόδουλων εφόσον η Τουρκία ήταν ικανή να συντρίψει οποιαδήποτε επαναστατική ενέργεια.

Τα τουρκικά αντίποινα από την εξέγερση αυτή προσέλαβαν τρομακτικές διαστάσεις στην Ήπειρο. Από την εποχή εκείνη οι Ηπειρώτες γνώρισαν ολόκληρο το μεγαλείο της τούρκικης βαναυσότητας και βιαιότητας. Οι βασανισμοί, οι βιασμοί, οι δολοφονίες αθώων χωρικών και μοναχών, οι λεηλασίες των εκκλησιών, η βαριά φορολογία, ο εξισλαμισμός των χριστιανών Σπάχηδων (1635) και οι μαζικοί εξισλαμισμοί στην Ήπειρο και στα χωριά μας κυρίως, συνθέτουν σε γενικές γραμμές το σκηνικό των συνθηκών διαβίωσης των Ηπειρωτών και των προγόνων μας Κιρασοβιτών σε ολόκληρο το 17ο αιώνα. Σ' αυτά εδώ τα γεγονότα, οφείλεται και η μη συνέχιση των δωρεών - αφιερωμάτων των προγόνων μας Κιρασοβιτών στην Ιερά Μονή του Οσίου Νικάνωρα της Ζάμπορδας Γρεβενών που διακόπηκαν μετά το 1692, όπως έχει γραφεί σε άλλο λήμμα. Η αιφνίδια διακοπή αυτό φανερώνει, φτώχεια και εξαθλίωση των Ηπειρωτών, πέραν της επιδημίας της πανώλης που είχε ενσκήψει στην Βόρεια Ήπειρο το 1625 - 1627. Μεγάλος αριθμός Ηπειρωτών και φυσικά και από τα μέρη μας, τα χωριά μας, κατέφυγε στη Μακεδονία και Θράκη. Όσοι Ηπειρώτες έμειναν στα πατρογονικά εδάφη, δεν γλίτωσαν από τους μαζικούς εξισλαμισμούς και το ανελέητο παιδομάζωμα. Πολλοί έσπευσαν να εξισλαμισθούν με τη θέλησή τους για λόγους επιβίωσης. Στα 1635 παρατηρήθηκε μαζικός εξισλαμισμός πολυάριθμων Ηπειρωτών Σπαχήδων οι οποίοι προέρχονταν κυρίως από τις γεωγραφικές περιφέρειες Ιωαννίνων, Αργυροκάστρου, Χιμάρας. Οι περισσότεροι όμως παρέμειναν κρυ-

πτοχριστιανοί και εξισλαμίστηκαν για να διατηρήσουν την ακίνητη περιουσία τους. Πάντως κατάπληξη κάνει το γεγονός ότι από την Κόνιτσα πολλοί είχαν εξισλαμισθεί και πολλοί ήταν κρυπτοχριστιανοί - 350 περίπου οικογένειες. Ενώ στο χωριό μας δεν παρατηρήθηκε ούτε ένα περιστατικό εξισλαμισμού. Όλες οι οικογένειες ήταν χριστιανικές και κανένας Οθωμανός δεν κατοικούσε στο χωριό μας, εκτός από τους 2-3 φύλακες του Μπέη, τον «προστάτη» του χωριού μας από τις λεηλασίες και ληστρικές επιδρομές των ατάκτων και ληστών Τουρκαλβανών. Αυτό το φαινόμενο είχε κορυφωθεί από τις αρχές του 18ου αιώνα και έτσι εξανάγκασε του κατοίκους να μετακινούνται συνεχώς και να πληρώνουν χρηματικά ποσά στους κατά τόπους Οθωμανούς μπέηδες και αγάδες (αγαλίκι) ώστε να τους παρέχουν προστασία (ίδ. Ιστορία Δάσους Κερασόβου). Οι πρόγονοί μας Κιρασοβίτες σ' αυτή την επανάσταση πήραν μέρος, όπως μας διηγούνταν ο αφέντης Νικόλας Παπανικολάου (ίδεξε λήμμα Τοπωνύμια - Καλόγερο).

Ισχυρότατο αντίρροπο προς την κατεύθυνση της εξωμοσίας και του εξισλαμισμού στην Ήπειρο τα χρόνια αυτά, αποτέλεσε το φωτεινό έργο των εθνομαρτύρων εκείνων που αγωνίστηκαν σθεναρά τόσο για τη διαφύλαξη της χριστιανικής πίστης, όσο και για την τόνωση της εθνικής συνείδησης, την αναπτέρωση του εθνικού φρονήματος για την εθνική εγρήγορση ολόκληρου του υπόδουλου ελληνισμού. Ανάμεσα σ' αυτούς τους απλούς ανθρώπους που πρόσφεραν πάρα πολλά στην εθνική υπόθεση, ξεχωρίζουν οι μορφές του επισκόπου της Χιμάρας και Δέλβινου Ιωαννίνων (1782-1791) από τον Μοσχόπαλη Β. Ηπείρου μοναχού Τέρπου και φυσικά του Κοσμά του Αιτωλού, του οποίου το έργο στάθηκε ανεκτίμητο για ολόκληρο τον υπόδουλο ελληνισμό. Η παρουσία του Κοσμά του Αιτωλού στην Ήπειρο, προκάλεσε ζωηρότατο ενθουσιασμό ανάμεσα στο ελληνικό στοιχείο. Το κήρυγμά του μίλησε βαθιά στις πονεμένες καρδιές των Ηπειρωτών και των προγόνων μας Κερασοβιτών και τους ενέπνευσε αληθινά, πατριωτικά. Να τι έλεγε στην έβδομη διαδαχή του με πολύ απλά λόγια, ζωντανά και ανθρώπινα: «Γιατί παιδιά μου, να μην

ηξεύερετε γράμματα; Να μάθετε ποίον είναι το καλόν, και ποίον είναι το κακόν; Τι χαρίσματα έχει η αγάπη και τι κακόν είναι η αμάχη και η έχθρα;». Το έργο του πάτερ Κοσμά στην Ήπειρο υπήρξε καταλυτικό για την αναζήτηση της εθνικής αυτογνωσίας. Επισκέφτηκε περιοχές της Ηπείρου που κατοικούνταν από συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς Βλαχόφωνων και Αλβανόφωνων, τις οποίες προσπάθησε να τις παρακινήσει να μιλούν μόνο την ελληνική γλώσσα. Τόσο μεγάλη απήχηση είχαν οι λόγοι τον πάτερ Κοσμά στα πλήθη, ώστε ενδεικτικά μνημονεύεται ότι κατά την παραμονή του στα βλαχόφωνα χωριά Συρράκο και Καλαρρύτες στα 1777, αλλά και σε άλλες κωμοπόλεις της Ηπείρου, οι -γυναίκες πουλούσαν τα χρυσαφικά τους και τα χρήματα τα διέθεταν για την ίδρυση σχολείων.

Κατά την τέταρτη περιοδεία του στην ήπειρο ο πάτερ Κοσμάς πέρασε και από τα μέρη μας και ίδρυσε και στο χωριό μας, γύρω στα 1780, το πρώτο δημοτικό μας σχολείο, (ίδετε σχ. λήμμα κεφ. Θ').

Στο πέραςμα του, ο πάτερ Κοσμάς, συμβούλευε πάντοτε τους κατοίκους να δημιουργούν σχολεία, να μορφώνουν τα παιδιά τους, ν' αναζητούν καλούς δασκάλους και φρόντιζε να τους υπογραμμίζει ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχει χωριό χωρίς σχολειό και δάσκαλο. Γι' αυτό και οι κάτοικοι έσπευδαν με προθυμία να συνεισφέρουν με μεγάλα ποσά στην ίδρυση σχολείων και εκκλησιών. Για την αξιοποίηση των χρημάτων συστήνονταν Αδελφότητες σε κάθε χωριό και κωμόπολη, που τελούσαν υπό την εποπτεία του τοπικού επισκόπου.

Το αρματολίκι Γρεβενών - Κόνιτσας

Γράφτηκε προηγούμενα ότι όλες οι διαβάσεις, τα στενά, οι κλεισώρειες, τα ντερβένια και όλοι οι δρόμοι και οι συγκοινωνίες έμειναν στα χέρια των Ελλήνων της Πίνδου. Από εκεί οι αρματολοί έλεγχαν κάθε κίνηση του εχθρού ενάντια και ασύμφορα στο Έθνος μας.

Πρώτος αρματολός δερβenaγός της Πίνδου, των Γρεβενών - Κόνιτσας

και του Ολύμπου ήταν ο Ζήδρος ή Ζήτρος. Το όνομά του ήταν Πάνος, Παναγιώτης. Έδρασε και ήκμασε γύρω στο 1630-1750. Έζησε υπεραϊωνόβια, 120 χρόνια και είχε διοριστεί με Σουλτανικό φερμάνι έξαρχος Θεσσαλίας - Δυτικής Μακεδονίας. Έδρα του είχε το Βλαχολείβαδο της Ελασσώνας. Από εκεί διοικούσε το «εξαρχάτο» του. Στο αρματολίκι Γρεβενών - Κόνιτσας (πρωτάτο ή καπετανάτο) είχε διορίσει τον Τότσκα το πρωτοπαλίκαρό του, μετά τον θάνατό του.

Άλλη παράδοση λέει πως καπετάνιος έγινε και ο Ντελή (αρβανίτικα τρελός) Δήμος στο Μέτσοβο, ο δε Τότσκας στη Σαμαρίνα στα μέρη μας. Αυτοί οι δυο αρματολοί ήκμασαν περί το 1730 - 1780 και ήταν οι δερβεναγάδες της Πίνδου. Πρωτοπαλίκαρο αυτών ήταν ο Ζιάκας, από το χωριό Τίστα ή Μαυρονόρος των Γρεβενών.

Τα χρόνια αυτά ο Κούρτ Πασάς του Βεράτιου της Αλβανίας ονομάστηκε από την Υψηλή Πύλη «ντερβέν ναζίρ», δηλαδή γενικός επόπτης ή επιθεωρητής των διαβάσεων της Πίνδου και σαν τέτοιος άρχισε τις καταδιώξεις με τους Αρβανίτες του ενάντια στους έλληνες κλεφταρματολούς, οι οποίοι είχαν καταστήσει επικίνδυνοι για τους Τούρκους. Σε μια τέτοια σύγκρουση σκοτώθηκε ο Ντελή Δήμος. Μια παράδοση λέει πως συνελήφθηκε αιχμάλωτος και πέθανε στα κάτεργα στα Γιάννινα.

*«Σήμερα, Δήμο μ' Πασχαλιά, σήμερα πανηγύρι,
τα παλικάρια χαίρονται και ρίχνουν στο σημάδι,
και συ, Δήμο μ', στα Γιάννινα, σταν άλυσο δεμένος,
στην άλυσο, στο κούτσουρο, στο έρμο τουμπρούκι».*

Από πού καταγόταν αυτός ο δερβέναγας της Πίνδου, δεν γνωρίζουμε. Το Δήμος αν είναι όνομα ή επίθετο, ούτε και αυτό το γνωρίζουμε. Πάντως επίθετο Δήμος είχε και έχει το χωριό μας. Το Κωταδήμος (Κώτας - Κώστας + Δήμος).

Το περίεργο είναι πως τα χρόνια εκείνα αλλά και σήμερα ακόμη,

πολλοί άνθρωποι, σημαντικοί ή όχι, δεν αναφέρουν τον μικρό, ασήμαντο τόπο καταγωγής τους, αλλά τον πιο κοντινό σημαντικό. έτσι όμως χάνεται η πραγματική ρίζα της καταγωγής τους. Ίσως, πιθανόν, του καπετάνιου αυτού, η ρίζα να είναι Ραχοβίτικη - Κερασοβίτικη, όπως θα αναφερθεί σε άλλο λήμμα για άλλους Κερασοβίτες.

Τους χρόνους αυτούς, της δράσης των δερβenaγώνων, πυκνώνουν και άλλοι κλαφταρματολοί, ο Γιώτης (αγνώστου καταγωγής) υπάρχει και Κερασοβίτικο επίθετο, ο γέρο Μπουκουβάλας, ο Χρήστος Μυλιώνης, ο Γώγος, ο Γιάννης του Παππά, ο Μάνταλος, ο Μπαρδέκης, ο γέρο Βλαχάδας και τόσοι άλλοι υπερασπιτές των διαβάσεων της Πίνδου. Για τον γέρο Βλαχάδα μιλούσε και η συχωρεμένη γιαγιά μου, η Πανάγιω Γ. Σαμαρά, που έλεγε ότι δρούσε στα μέρη τα δικά μας και είχε λημέρια ψηλά στο Ντίσινο. Σύγχρονος του Τότσκα στην Πίνδο είναι ο αρματολός Γιάννης Πρίφτης ή του παππά καταγόμενος από την Σαμαρίνα. Έδρασε τα χρόνια 1760-1800. Πολέμησε τους Τούρκαλβανούς του Κουρτ - πασά, που δεικδικούσε τα περάσματα τα δικά μας, προς τη Σαμαρίνα εκεί ψηλά Βέργου - Ρωμιού Βρύση.

Είχε αποβεί ο φόβος και ο τρόμος των εχθρών. Συνέπραξε με τον Γιάννη Μπουκοβάλα κατά των Τουρκαλαβανών, οι οποίοι εξέρχονταν στη Θεσσαλία και την υπόλοιπη Ελλάδα δια των στενών των δικών μας Βεράτι - Λεσκοβίκι - Κιράσοβο - Σαμαρίνα - Θεσσαλία, από τα οποία περνάει ο μόνος φυσικός δρόμος προς τα εκεί. Στην Αρβανιτιά είχε επιφέρει τόσες καταστροφές, ώστε οι Αρβανίτισσες, όταν ήθελαν να φοβερίσουν τα παιδιά τους, έλεγαν: «Έρδε Γιάννη Πρίφτη, πρες τε κόκα - Ήρθε ο Γιάννης Πρίφτης, κόβει κεφάλι».

Ο Γιάννης του παππά, έπεσε σε ενέδρα Τουρκαλβανών της περιφέρειας Κολώνιας της Β. Ηπείρου, που περιελάμβανε τα 45 χωριά με κέντρο την Ερσέκα μεταξύ Κορυτσάς - Κόνιτσας και δολοφονήθηκε, πολεμώντας τον Χασάν Κοπάτση ή Τοπάτση, ψηλά στα μέρη τα δικά μας, πέρασμα χαλασμένα - Βρύση Ρωμιού, στο τοπωνύμιο Χασάν Καπάτση. Έτσι λέει το δημοτικό τραγούδι:

- Κύττα μπαϊράκια πούρχονται από του ρωμιού τη ράχη...
- Πού πας Γιαννάκη, μ' μοναχός, δίχως πολλούς κοντά σου;
- Και τι τους θέλω τους πολλούς; Φτάνω και μοναχός μου.

Σαν πήγε και τους έφτασε μέσ' στου Χασάν Καπάτση ψιλή φωνίτσα έβγαλε, βαρειά τους φοβερίζει.

- Πού πάτε μπρε Αρβανιτιά και σεις Κολωνιάτες; Εδώ είναι ο Γιάννης του παππά από τη Σαμαρίνα.
- Τον λόγο δεν απόσωσε και βαρειά αναστανάζει.
- Από την πλάτη τούρχεται φαρμακερό μολύβι.
- Με προδοσιά τον σκότωσαν τον καπετάν Γιαννάκη».

Ο γάλλος περιηγητής Claude Fauruer (Κλοντ Φεριέρ), στη συλλογή του Δημοτικά τραγούδια της Ελλάδας, μετάφραση - έκδοση Απ. Δ. Χατζηεμμανουήλ, σελ. 90, Αθήνα 1956, να πώς μας περιγράφει τη μάχη που έγινε στο χωριό μας, το Κεράσοβο, μεταξύ Γιάννη Πρίφτη - Μπουκοβλάλα και Κούρτ Πασά του Δέλβινου:

- Τι ν' ο αχός που γίνεται και ταραχή μεγάλη;
- Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θεριά μαλώνουν;
- Κι ουδέ βουβάλια σφάζονται, κι ουδέ θεριά μαλώνουν.
- Ο Μπουκοβάλας πολεμά με χίλιους πεντακόσιους στη μέση στο Κεράσοβο.

Διάδοχος του Γιάννη Παπά στο αρματολίκι του Κερασόβου - Σαμαρίνας έγινε τότε το πρωτοπαλικάρο του Μίχος. Και αυτός, λένε, ότι καταγόταν από τη Σαμαρίνα και δολοφονήθηκε από τον συντοπίτη του Ιντρίτζη. Τότε περίπου έδρασε στα μέρη μας, στην Πίνδο και ο γέρο Φλώρος, καθώς και ο γιος του Γιαννάκης που σκοτώθηκε στη Πελοπόννησο.

Το επίθετο Μίχος - Μίχας υπήρχε και στο Κιράσοβο, τα παλιά χρόνια, όπως γράφτηκε, αλλά σήμερα δεν υπάρχει όπως και τόσα άλλα, περίπου 70-80 τον αριθμό, μεταξύ αυτών του Μάνου Γιώργου. Τι έγιναν όλες αυτές οι παλιές γενιές του Κερασόβου; Σχετική ανάλυση - εξήγηση, δόθηκε σε άλλο κεφάλαιο, δηλαδή σκόρπισαν στις γύρω περιοχές της Θεσσαλίας, Δυτικής Μακεδονίας, Θεσπρωτίας (Σούλι), Βλαχιάς, αργότερα Αίγυπτο, Αμερική, Ιταλία κ.ά. Πάντως Κερασοβίτικες γενιές καταγράφηκαν σε πολλά μέρη της χώρας μας ιδίως στις προαναφερόμενες περιοχές. Ίσως, πολύ πιθανόν πολλοί από τους καπεταναίους αυτούς να έχουν ρίζα Ραχοβίτικη, του Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, ή του Κερασόβου. Η απώλεια - κάψιμο, ή η απόκρυψη μέρους των αρχείων των χωριών μας, είναι συμφορά μεγάλη, ώστε ο σημερινός ή ο αυριανός ερευνητής - μελετώντας την ιστορία του χωριού μας, να μη βρίσκει στοιχεία - ντοκουμέντα. Είναι κρίμα μεγάλο, αδικία για τους ηρωικούς προγόνους μας. Ονομαστός αρματολός των Γρεβενών είναι και ο γέρο - Ζιάκας, αρχηγός αρματολικής δυναστείας στην Πίνδο. Το μικρό του όνομα δεν μας είναι γνωστό. Κατά τον Κ. Κρυστάλλη, αυτό το όνομα είναι το μικρό του, οπότε αγνοούμε το επίθετό του. Το πλήρες όνομά του λέει, είναι Γιώργος - Γεωργάκος - Γάκας - Γιάκας - Ζάκας. Τόπος καταγωγής του, κατά την παράδοση η Τίστα ή Ντίστα Γρεβενών και πρωτοξάδερφος του καπετάν Τότσα, γι' αυτό και το χωριό Τίστα λέγεται σήμερα Ζιάκα. Έδρασε γύρω από τα χρόνια 1730 - 1810. Ήταν αρχηγός και καπετάνιος τεσσάρων επαρχιών, Γρεβενών, Βεντζίου, Ανασελίτσης και Κόνιτσας, έκτασης 600 χωριών που αποτελούσαν «μικρή ηγεμονία». Από τα 600 αυτά χωριά ο γέρο Ζιάκας εισέπραττε κάθε χρόνο περί τις 700 χιλιάδες γρόσια και είχε και άλλες απολαβές για συντήρηση του στρατού του και μισθοδοσία των στρατιωτών - παλικαριών που ανέρχονταν σε καιρό ειρήνης στους 1700 άντρες. Στις επαρχίες αυτές, ο γέρο - Ζιάκας είχε τοποθετήσει καπεταναίους - συγγενείς του, από το σόι του. Για τον εαυτό του είχε κρατήσει την επαρχία των Γρεβενών. «Η ύπαρξη των καπεταναίων αυτών, γράφει ο Γούλας - Γεωργούλας, Γιώργος Ιωάννου Ζιάκας, στην αναφορά του προς την Επιτροπή Εκδουλεύσεων (μετά την απελευθέρωση του 1821)

διατήρησε κάποιο είδος ελευθερίας στους υπόδουλους Έλληνες των επαρχιών αυτών, είδος εθνισμού, συχνή διαμαρτύρηση κατά της τούρκικης τυραννίας και όταν ήρθε η στιγμή της απελευθέρωσης των καπετανάτων, έδωσε τους πρώτους στρατιώτες της παλιγγενεσίας».

Ο Ζιάκας αυτός έλαβε μέρος στην εξέγερση των Ελλήνων του 1770, υποκινούμενη από τη Ρωσία δια του Ορλώφ, τα ονομαζόμενα Ορλωφικά. Τι ήταν αυτά; Στην Ελλάδα με μικρό στόλο, ήρθαν τότε οι αδερφοί του Γρηγορίου Ορλώφ (Γρηγορίεβιτς) Αλέξιος και Θεόδωρος μαζί με τον γεννηθέντα στη Σιάτιστα Μακεδονίας, το 1725, Γιώργο Παπαζούλη ή Παπαζογλου, που ανέλαβε να διοργανώσει το κίνημα. Από την Πελοπόννησο που ήλθε ο Παπαζούλης, κίνησε σε επανάσταση και τη Μακεδονία και κυρίως τους αρματολούς της Πίνδου και των Γρεβενών, του Ολύμπου και του Κισσάβου. Ο γέρο - Ζιάκας τον ακολούθησε με τα 1700 παλικάρια του. Κατέλαβε τις διαβάσεις περάσματα της Πίνδου, ένα από αυτά, ίσως και το σπουδαιότερο, του χωριού μας (Βέργος - Βρύση Ρωμιού) και από εκεί επιχείρησε να διαδώσει την επανάσταση στην υπόλοιπη Μακεδονία.

Η επανάσταση όμως εκείνη του 1770 απέτυχε, όπως είναι γνωστό και ο Κουρτ πασάς του Βερατίου εισέβαλε περνώντας από τα μέρη μας, στη Δυτική Μακεδονία, παντού σκορπώντας τη σφαγή, τη φωτιά και την λεηλασία. Τότε καταστράφηκε η Μοσχόπολη - Βοσκόπολη της Β. ηπείρου, από την αντιζηλία των Τουρκαλβανών της Ηπείρου, επειδή ήκμαζε εμπορικά και πνευματικά. Πολλοί Μοσχοπολίτες διασκορπίστηκαν στις γύρω περιοχές και χωριά. Λέγεται πως και στο Κεράσοβο ήρθαν οικογένειες από τη Μοσχόπολη, γι' αυτό έχουμε νέα επίθετα - γενιές, πλην όμως αυτοί μιλούσαν την ελληνική γλώσσα όχι τη Βλαχόφωνη. Εκείνοι που μιλούσαν την Βλαχόφωνη, πήγαν στα βλαχόφωνα χωριά της περιοχής.

Η επαρχία των Γρεβενών, όπως και η δική μας της Κόνιτσας, την πλήρωσαν πολύ ακριβά αυτή την επανάσταση, γιατί, εφόσον ήταν καπετανάτο των Ζιακαίων, είχαν πολλά παλικάρια - στρατιώτες από τα χωριά μας, και οι Τουρκαλβανοί του εκδικήθηκαν. Σώθηκαν τα γυναικόπαιδα

και οι γέροντες του χωριού μας, καταφεύγοντας στα «Καταφύγια», στο Σαμάρι - δέντρο, απέναντι από τον Άγιο Θεοδόση στο Ριάχοβο. Βαρύ φόρο πλήρωσε και η μεγάλη οικογένεια των Ζιακαίων.

«Το συνωμοτικό πύρ, λέει ο Γκούλας Ιωάν. Ζιάκας, στην αναφορά του, ζωογονηθέν στην επαρχία Γρεβενών και Κονίτισης, όπως επροδόθη από τους Γιαντζαπασάδες, γεννηθέντες εξωμότες, έφερε την καταστροφή της οικογένειάς μου και των πέντε αδερφών Ζιακαίων, μόνος που διασώθηκε ήταν ο πάππος μου Ζιάκας, αφού το πυρ είχε φτάσει μέχρι την Νιάουσα...», (Χρ, Ενισλειίδης, η Πίνδος και τα χωριά της).

Κατά τα χρόνια του γέρο - Ζιάκα και του Κουρτ - πασά του Βερατίου, άρχισε να διαφαίνεται στο προσκήνιο της νεώτερης ιστορίας της Ηπείρου - Μακεδονίας, ο αιμοβόρος Αλής. Γεννήθηκε στο Τεπελένι της Β. Ηπείρου, το έτος 1774 και ήταν γιος του Βελή και της Χάμκως, που αργότερα εγκαταστάθηκε στην Κόνιτσα, και σώζονται μέχρι σήμερα λείψανα του σπιτιού της. Όταν έγινε έφηβος ο Αλής, έγινε και αρχηγός ληστρικής συμμορίας Αλβανών και καταδυνάστευσε την Ήπειρο - Αλβανία - Μακεδονία - Θεσσαλία και έρχονταν σε σύγκρουση με τους Έλληνες αρματολούς και κλέφτες. Σε μια σύγκρουση με τον Κουρτ πασά του Βερατίου, συνελήφθηκε αιχμάλωτος. Στο σαράι του Κουρτ - πασά, όπου διέμεινε ο Αλής, ερωτεύτηκε την κόρη του. Έλαβε, όμως σύζυγο, όχι αυτή, αλλά την Εμινέ, κόρη του πασά του Δελβίνου Καπλάν, και ύστερα την ωραιότατη Ελληνίδα Βασιλική Κ. Κονταξή, αφού σκότωσε την Εμινέ. Εξυπηρέτησε παντοιοτρόπως την Υψηλή Πύλη, και το 1785, ονομάστηκε βοηθός επόπτης των διαβάσεων της Ρούμελης. Το 1786 διορίστηκε πασάς της Θεσσαλίας και το 1788 και πασάς των Ιωαννίνων, ενώνοντας την Ήπειρο και την Θεσσαλία.

Το 1789 διορίσθηκε γενικός επιθεωρητής (ναζίρ ντερβέναγας) των οδών και διαβάσεων Ρούμελης, προσάρτησε δε στην σατραπεία του την Δυτική Μακεδονία μέχρι τον ποταμό Αλιάκμονα. το καπετανάτο της Πίνδου τότε με τις επαρχίες των Γρεβενών - Βεντζίου - Ανασελίτισης και Κόνιτσας υπήχθησαν στις διαταγές του Αλή Τεπελενλή πασά των Ιωαν-

νίνων και ναζίρ των διαβάσεων.

Τα πράγματα τότε πήραν άλλη μορφή και σοβαρότητα, γι' αυτό και οι αρματολοί και κλέφτες της Πίνδου, της Θεσσαλίας, του Ολύμπου, συνεργάζονταν για να αντιμετωπίσουν τον Αλή των Ιωαννίνων.

Τον καιρό αυτό εξαιρετική θέση παίρνει ο πάπα Ευθύμιος Βλαχάβας, ο αρματολός Μπλαχάβας. Έδρασε πάρα πολύ στα μέρη μας, στα περάσματα αυτά της Πίνδου. Η γιαγιά μου, διηγούνταν πάρα πολλά για τον παπα - Θύμιο. Στο Κεράσοβο έβρισκε πάντα καταφύγιο - άσυλο - περιποίηση - ψωμί - τσαρούχια - ρούχα.. Η σπηλιά στο Ντίσινο ψηλά, ήταν το λημέρι των κλεφτών και αρματολών.

Λέγεται και εδώ, πως ο γέρο - Θύμιος Βλαχάβας, είχε και παλικάρια από το χωριό μας αλλά δεν γνωρίζουμε τα ονόματά τους. Δεν φρόντισαν οι πρόγονοί μας να καταγράψουν αυτά, έτσι χάθηκαν μαζί τους και πολύτιμα στοιχεία - αρχεία του χωριού μας. Ο γέρο - Θύμιος Βλαχάβας συνελήφθηκε από τον Αλή Πασά και μαρτύρησε τραγικά το 1810 στα Γιάννινα.

Η Δημοτική μας όμως μούσα έτσι τραγούδησε τον γέρο - Θύμιο Βλαχάβα:

- Αηδόνια μου περήφανα, πεύκα καμαρωμένα,

φέτο να μη λαλήσετε, φέτο να μαραθείτε.

Τον παπά Θύμιο πιάσανε, τον καπετάν Βλαχάβα.

Στην μέση ο Μουχτάρ - πασάς, πίσω Τσοχανταραίοι,

κι από κοντά οι Μπέηδες κι οι Τουρκοπουλημένοι.

Κι Αλή Πασάς σαν τόμαθε δεν πίστευε το θάμα...

Με το μαρτυρικό θάνατο του Βλαχάβα, ο γέρο - Ζιάκας, λόγω γήρατος παραιτείται, το 1810 και το καπετανάτο αναλαμβάνει να διοικήσει ο 16ετής γιος του Γιαννούλας Ζιάκας, που γεννήθηκε το 1795. Προ αυτού είχε γεννηθεί ο Θεόδωρος. Και τα δυο αυτά Ζιακόπουλα, πρόσφεραν

πολλές υπηρεσίες στην πατρίδα μας για τη λευτεριά της. Γι' αυτό και η ελληνική κυβέρνηση ονόμασε αυτούς, το μεν Γιαννούλα (Ιωάννη) συνταγματάρχη - χιλίαρχο, τον δε αδελφό του Θεόδωρο Ταγματάρχη. Τον καιρό των διωγμών λημέρι είχαν την Βάλια - κάρδα και τα μέρη μας. Ο Θεόδωρος Ζιάκας είχε καπετανάτα τις επαρχίες Ανασελίτσης και Κόνιτσας, ο δε Γιαννούλας τις επαρχίες Γρεβενών, Μετσόβου και Ζαγορίου. Ένα δημοτικό τραγούδι, λέει:

Μ' εγέλασε η χαραυγή, της νύχτας το φεγγάρι, κι εβγήκα νύχτα στα βουνά, ψηλά στο κορφοβούνια, κι ακούω τον άνεμο να ηχά, τα πεύκα να βογγίωουν.

- Εσείς βουνά των Γρεβενών και πεύκα του Μετσόβου, τ' έχετε και μαλώνετε τ' έχετε και βογγάτε, μήνα τα χιόνια σας βαρούν, μήνα τα κρυονέρια; μόν' βγήκαν κλέφτες στο κλαρί κι ο καπετάν - Γιαννούλας...

Την εποχή αυτή εμφανίστηκε στην Πίνδο στα μέρη μας και ο αρματολός Γιώργος Μίσιος ή Μίσος και ο Θεόδωρος Μίσιος, καταγόμενοι από το βλαχόφωνο χωριό Περιβόλι των Γρεβενών. Αυτοί είχαν αγοράσει σαν τσιφλίκι την Λαβανίτσα, την οποία είχαν για «κρυψώνα», όπου έκρυβαν τα πυρομαχικά. Προδόθηκαν στους Τουρκαλβανούς και στο περιβόλι έγινε μεγάλη μάχη. Με προδοσία του αγροφύλακα της Λαβανίτσας, συνελήφθηκε ο Γιώργος Μίσιος και οδηγήθηκε στον Αλή Πασά στα Γιάννινα μαζί με τρεις ανιψιούς του όπου δηλητηριάστηκαν και πέθαναν.

Το δημοτικό τραγούδι, τραγουδιέται ακόμη και σήμερα, τόσο στα Γρεβενά, όσο και στο χωριό μας.

«Βασιλικός μου μύρισε. Για δέστε ποιος διαβαίνει.

Ο Γιώργος Μίσιος διάβαινε και στον πασά πηγαίνει.

Πηγαίνει στον Αλή πασά. Πάει να προσκυνήσει.

- Καλή - μέρα σου Αλή Πασά, και συ κι η αφεντιά σου,

- Καλώς το Γιώργη που' ρχεται, καλώς το Γιώργη Μίσιο...»

Όταν τον Μάρτη του 1821 εξερράγη στην κυρίως Ελλάδα η επανάσταση του 1821, τα Γρεβενά, η Κόνιτσα, το Μέτσοβο, το Ζαγόρι, χρησίμευσαν σαν το προπύργιο των ηρωικών μαχητών της Στερεάς και της Πελοποννήσου. Αυτό γιατί οι διαβάσεις - περάσματα της Πίνδου, των δικών μας μερών, βρίσκονταν διαρκώς υπό τον έλεγχο των Ζιακαίων και λοιπών καπεταναίων και ήταν πρόσκομμα στις κινήσεις των μεγάλων στρατιωτικών όγκων των Τούρκων κατά της επαναστατημένης Ελλάδας. Μας το λέγει ο ίδιος ο Γούλας Ζιάκας στην αναφορά του προς της ελληνική κυβέρνηση. «Ο πατέρας μου, λέγει, ίνα ευρύτερον απασχολεί τα Αλβανικά στίφη, ίνα μη πλημμυρούν την τότε πολεμώσαν Ελλάδα, όντα επέκεινα των 40 χιλιάδων Αλβανών, ιστάμενος κολοσσός απέναντι αυτών, διέθεσε τα Επαρχίας Ανασελίτσης και Κόνιτσας εις συγγενείς του και εκράτησε εκείνος των Γρεβενών και Βεντζίων, όπως συντελεστικώτερον ανταποκρίνεται κατά του χειμάρρου των Αλβανών, οίτινες εάν όλοι αθρόοι εκινούντο κατά των ενταύθα αγωνιζόμενων Ελλήνων, ο άγων αυτών ίσως ήθελε ματαιωθεί, ήθελε ίσως τους καταβάλει...»

Το σώμα του Γιαννούλα Ζιάκα πολέμησε και στο Μεσολόγγι, αλλά επέστρεψε στα Γρεβενά, στα μέρη μας, γιατί οι περιστάσεις τον ήθελαν εκεί ψηλά στα μέρη μας, στα περάσματα της Πίνδου. Η κυβέρνηση τότε του Κουντουριώτη τον ονόμασε συνταγματάρχη - χιλίαρχο, το 1825, και να βοηθήσει το Μεσολόγγι. Δεν δέχτηκε, έμεινε στα μέρη μας, στα Γρεβενά, έδωσε όμως 4 ξαδέρφια του που σκοτώθηκαν κατά την έξοδο. Στο τέλος έπεσε και αυτός θύμα προδοσίας. Τον πρόδωσαν τα πρωτοπαλικάρια του οι Μακραίοι, στον Κιουταχή πασά.

«Αλλά τα πρόσωπα αυτά επρόδωσαν τον αρχηγό τους, αγορασθέντα εκ των δελεασμάτων του στρατάρχου των Τούρκων Κιουταχή, επανακάμ-

ψαντος εξ Αθηνών και διατρίβοντος εν Λαμία». αναφέρει ο Γούλας Ζιάκας. Ο Γιαννούλας Ζιάκας, δολοφονήθηκε μέσα στα Γρεβενά και το κεφάλι του οι συνωμότες το έφεραν στον Κιουταχή στη Λαμία, που το εξέθεσε σαν λάφυρο επί τριήμερο στην αγορά της πόλης.

Το γεγονός είναι, ότι επί εποχής του Γιαννούλα Ζιάκα, οι κλεφταρματολοί της Πίνδου, των μερών μας, του χωριού μας, πήραν θάρρος, κουράγιο. Τα μεγάλα γεγονότα που διαδραματίζονταν στην Ελλάδα του 1821-1827, δηλαδή οι συνεχείς νίκες και οι θρίαμβοι των επαναστατών και η φήμη αυτών έφταναν στην Πίνδο, στα μέρη, στα χωριά μας, σαν θρύλος και σαν όνειρο. Φανάτιζαν τους κλέφτες, έτσι είχε ανάψει η Πίνδος από άκρο σε άκρο.

Μετά το θάνατο του Γιαννούλα Ζιάκα την αρχηγία πήραν τα τρία του παιδιά Νικόλας, Θεόδωρος και Γιώργος ή Γεωργούλας ή Γούλας με προστάτη τον αδερφό τους Θεόδωρο. Τα παιδιά του εκδικήθηκαν το θάνατο του πατέρα τους Γιαννούλα και εξόντωσαν τους Μακραίους. Φαίνεται όμως ότι ο Θεόδωρος Ζιάκας αρκετά είχε αναζωογονήσει τότε τον αγώνα των κλεφτών, ύστερα μάλιστα και από την εν μέρει απελευθέρωση της Ελλάδας. Γι' αυτό και ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας αναγκάστηκε να εκδώσει διαταγές προς τους αρματολούς της Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ηπείρου και της Πίνδου κυρίως, συνιστώντας σ' αυτούς να παύσουν τους αγώνες, για να διευκολυνθεί έτσι η διπλωματία στο έργο της. Οι Ζιακαίοι υπάκουσαν και έφυγαν, το 1835 και εγκαταστάθηκαν στη Λαμία. Είναι πολύ δύσκολο να πραγματευθεί κανείς τον εθνικό βίο των Ραχοβιτών - Κιρασοβιτών, δεδομένου, όπως γράφτηκε, ότι δεν υπάρχουν επαρκή γραπτά στοιχεία. Για τις γενιές που έχουν περάσει, θα στηριχθούμε, όπως και έγινε σε άλλα λήμματα και στις προφορικές παραδόσεις ή διηγήσεις. Μια τέτοια περίπτωση είναι του ΒΑΛΛΑ.

Έχει γραφτεί πως οι Βαλλάδες (σημερινοί Παπαγιανναίοι - Παπανικολαίοι - Σαμαράδες - Κυράτσιδες) είναι φάρα Ραχοβίτικη. ένας κλάδος αυτών μετά τη διάλυση του Ριαχόβου το 1780, ή και νωρίτερα κατέφυγε στα Κανάλια της Καρδίτσας όπου βρίσκεται και σήμερα.

Πρό της μάχης της Αράχωβας (1826), πέρασε από τα Κανάλια της Καρδίτσας μια δύναμη 14.000 Αρβανιτών προκειμένου να κατατροπώσουν τον Γιώργο Καραϊσκάκη, τον αρχιστράτηγο της Ρούμελης. Περνώντας ο Χασάμπεης από εκεί στρατολόγησε από τα χωριά γύρω στα 80 άτομα, μεταξύ των άλλων Καναλιωτών και κάποιο μακρινό μας συγγενή Δ. Βάλλα. Όλοι αυτοί συνόδευσαν πολλά ζώα φορτωμένα με πολεμοφόδια και τρόφιμα για τον στρατό των Αρβανιτών. Προτού φτάσουν στον προορισμό τους τους αιφνιδίασε ο Καραϊσκάκης και τους συνέλαβε όλους με τα πολεμοφόδια - τρόφιμα. Από τότε ο Βάλλας και οι άλλοι πολέμησαν στο πλευρό του Καραϊσκάκη (ιστορία Καναλιών Καρδίτσας 1976).

Ακόμη υπάρχει και τοπωνύμιο στα Κανάλια που ονομάζεται «Ράχη του Βάλλα».

Ένας λόγος ακόμη που λησμονήθηκαν πολλοί αγωνιστές - παλικάρια του 1821 των μερών μας και φυσικά του χωριού μας, και δεν μνημονεύονται σε γραπτά κείμενα είναι γιατί τους επισκίασαν οι διάφοροι οπλαρχηγοί των καπετανάτων των Γρεβενών, του Μετσόβου, του Ζαγορίου, της Σαμαρίνας και λιγότερο της Κόνιτσας. Τα μεμονωμένα κατορθώματα των μικροομάδων με τους τοπικούς οπλαρχηγούς τα απέδιδαν και αυτά στους μεγάλους καπεταναίους - οπλαρχηγούς.

Αυτό το έκαναν για δυο λόγους: Πρώτο για το κύρος και την επιβολή της επιτυχίας και δεύτερο να μην ακουστούν τα ονόματά τους και χαλάσουν οι Τούρκοι και τους δικούς τους ανθρώπους - φαμίλιες.

Ένα τέτοιο περιστατικό είναι και αυτό που έχει συμβεί και στο χωριό μας το 1864. Ήταν φθινόπωρο, την εποχή που μαζεύουν (συγκομιδούν) τα καλαμπόκια. Κάποια ημέρα οι Κιρασοβίτες γλεντούσαν και χόρευαν και πήραν στην παρέα τους σαν προσκαλεσμένο και τον Μουσλήμπεη, Μπέη (Αγά) του χωριού μας, μέλος της οικογένειας Φράσαρη από την Πρεμετή της Β. Ηπείρου, που διεκδικούσαν το χωριό μας για τσιφλίκι τους.

Σε ανταπόδοση ο Μπέης το βράδυ έψησε ένα κοτόπουλο και το έστει-

λε πεσκέσι στους κλέφτες και γράφει και γράμμα. τι τους έγγραφε δεν γνωρίζουμε. Το γράμμα το έστειλε με τον παππού του Δημήτρη (Μήτσιο) Γκούτσιο του Χρήστου. Τον Μήτσιο Γκούτσιο οι κλέφτες το βράδυ εκείνο τον κράτησαν μαζί τους και κατέβηκαν κάτω κοντά στο γεφύρι της Μαντρινιάς και κάναν στρατοκαρτερία στο Μπέη που θέλησε να κατέβει στην Κόνιτσα ή να πάει στη Β. Ήπειρο, στην Πρεμετή. Εκεί συνάντησε τους Κερασοβίτες -κλέφτες- και επειδή κατάλαβε τι πρόκειται να γίνει τους είπε: «Μήτε - μήτε ωρέ παιδά μη με σκοτώνετε». Αλλά αυτοί δεν άκουσαν, του έριξαν και τον σκότωσαν, όπως ήταν καβάλα στο ζώο του Βασίλη Ζαμάνη. Γύρισαν στο χωριό, και είπαν να πάνε οι-χωριανοί να πάρουν τα πράγματα του Μπέη. Αυτοί δεν πήγαν, μόνο βγάλαν ένα δέμα (χαράνι) Σαρμανιώτικο που ήταν μέσα στον «Κούλια», σπίτι - φυλάκιο του Μπέη, που το είχαν πάρει αυτοί οι ίδιοι φύλακες, αλλά λέγαν ότι το έκλεψε το χωριό μας. Με την αυκαιρία αυτή οι Κερασοβίτες βάζουν φωτιά καίνε την «Κούλια», εκεί στη θέση που είναι το παλιό Δημ. Σχολείο μας.

Το γεγονός αυτό οι πρόγονοί μας Κερασοβίτες φοβούμενοι τις τρομακτικές συνέπειες των Αρβανιτάδων της Κολώνιας, που θα ζητούσαν εκδίκηση, διέδωσαν πως οι ληστές οι Νταβελαίοι, γνωστοί στην Πίνδο, όπου την λυμαίνονταν, σκότωσαν τον Μπέη και όχι οι Κερασοβίτες. Το κόλπο αυτό έπιασε και έτσι γλίτωσε το χωριό μας την εκδίκηση των Τουρκαλβανών. Τα ονόματα των Κερασοβιτών που σκότωσαν τον Μουσλήμπη είναι γνωστά στον Βασίλη Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, συγχωριανό μας και παρακαλείται να τα κάνει γνωστά σε όλους μας.

Όμως η διαίσθηση της Κυράς του Μπέη που δεν εξαπατήθηκε, το ομολογεί στο παρακάτω επιτραπέζιο παραδοσιακό τραγούδι που το' λεγαν στα Κερασοβίτικα γλέντια:

Τρίτη, Τετάρτη θλιβερή

Πέμπτη φαρμακωμένη

Μουσλήμπεης σαν κίνησε

στη Φράσαρη να πάει
 κι οι Νταβελαίοι που καρτερούν
 κάτω στα δυο ποτάμια.
 Μια μπαταριά του ρίξανε
 αυτοί οι παλιοκλέφτες
 σκοτώσαν τον Μουσλήμπεη
 τέσσα παλικάρια.
 Πάει το χαμπέρι στη κυρά
 και στην αρχοντοπούλα.
 - Δεν στόλεγα εγώ Μπέη μου
 δε στόλεγα η μαύρη
 Μη βάζεις μπέσα στους γραικούς
 και στους Κερασοβίτες.

(Περ/κά Κεράσοβο, Τεύχη 2ο 1987 και 43).

Η τοποθεσία όπου σκοτώθηκε ο Μπέης λέγεται ακόμη στο «μνήμα του Τούρκου», και δίπλα από το χωράφι που άλλοτε ήταν ωραίο αμπέλι, του Μήτρου Ζιούλη, περιφραγμένο με σύρματα και αγκαθιές, αλλά εμείς τα «διαβολόπαιδα» της γειτονιάς μας (Παπαγιαναίοι), βρήκαμε τρόπους να μπούμε στο αμπέλι και να κλέψουμε σταφύλια γλυκά, όταν εκεί τριγύρω, (πέτρες - μαντρινιά - πουρνάρι) βοσκούσαμε τα κατσίκια και τ' αρνιά τη δεκαετία 1940-1950. Η παρέα μας, κατά κύριο λόγο ήταν ο Κώστας Αθ. Γκουγκέτας, ο Γιώργος Χρ. Γκουγκέτας, ο γράφων, ο Γιώργος Λ. Κυρίτσης κ.ά. παιδιά, αλλά αρχηγός ήταν ο μεγαλύτερος από όλους μας, ο Γιώργος (Γούσιας) Ζιούλης του Νίκου ή της «Βλάχας», όπως συνήθως τον έλεγαν, και αυτό γιατί η μάνα του καταγόταν από το χωριό Πάδες της Κόνιτσας, όπου μιλούν και την Βλάχικη γλώσσα.

Μια τελευταία αναλαμπή της ξακουστής κλεφταριάς και του αρματολισμού της Πίνδου των μερών μας, σημειώνεται κατά τα χρόνια από 1854-1867, κατά διαστήματα όμως.

Οι επαρχίες Γρεβενών και Κόνιτσας υπάγονταν από τον Αλή Πασά μέχρι της απελευθέρωσης του 1912 και 1913 στο Πασαλίκι των Ιωαννίνων. Η πατρίδα μας, η Ελλάδα είχε ησυχάσει, ύστερα από τους μακρούς απελευθερωτικούς αγώνες του 1821-1827, από δε το 1830 είχε αποκτήσει ελευθερία και αυτονομία ένα μικρό μέρος αυτής, η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα, από του Αμβρακικού κόλπου μέχρι του Μαλιακού (Βόλος) και τα νησιά των Κυκλάδων με την Εύβοια. Ο κλεφταρματολισμός όμως υπήρχε στην περιφέρεια της Πίνδου, δρούσε όμως σε μικρή έκταση. Τούτο δε γιατί η ψυχή της εκεί κλεφτουριάς, η οικογένεια Ζιακαίων, όπως γράφτηκε, είχε μετοικήσει στην ελεύθερη Ελλάδα, στη Λαμία. Είχαν μείνει τώρα τα χρόνια αυτά στα μέρη μας, στην Πίνδο γενικά, ο Καταρραχιάς από τη Θεσσαλία και Γεωργιάκης Τσάπος από το Μέτσοβο. Η ζωή αυτών και των παλικαριών τους είναι βουνίσια, γιατί καταδιώκονται από τους κατακτητές. Τα παλιά προνόμια του αρματολισμού έχουν χαθεί - κοπεί. Δεν είναι έτσι ελεύθεροι να κατοικούν στις πόλεις και χωριά, ούτε και να έχουν δικαίωμα να συντηρούν παλικάρια, ούτε να φορολογούν τα χωριά για τη συντήρησή τους. Για τούτο οι Τουρκικές Αρχές τώρα χαρακτηρίζουν τους κλέφτες - αρματολούς ληστές και την ζωή τους ληστρική και τους καταδιώκουν.

Ο Καταρραχιάς και ο Τσάπος αναλαμβάνουν να ξαναζωντανέψουν τις παλιές δόξες των κλεφτών - αρματολών. Τόση φήμη είχε αποκτήσει ο Καταρραχιάς, ώστε οι γριές του χωριού μας και επί των ημερών των δικών μας (Γιάνναινα Σκαλωμένου), συγχωρεμένη τώρα, να φωνάζουν και να αποκαλούν τα ατίθασα εγγόνια τους «Καταρραχιάδες» και κυρίως τον εγγονό της Θανάση «πού είσαι βρε Καταρραχιά;» Το 1854 ανανεώνεται η εποποιία των αρματολών στη Θεσσαλία, Γρεβενά και επαρχία Κόνιτσας. Έχει αρχίσει από το 1853 ο ακήρυκτος Κριμαϊκός πόλεμος. Η Τουρκία πολεμά τη Ρωσία. Πίσω από την Τουρκία, κρύβονται η Γαλλία και η Αγγλία. Ο πόλεμος αυτός είχε υπόθεση τους Αγίους Τόπους και γίνεται στη Χερσόνησο της Κριμαίας/Ουκρανίας και κράτησε μέχρι το 1856.

Για την Ελλάδα ο πόλεμος αυτός είχε άμεσες και φοβερότατες συνέ-

πειες. Η αιτία για την οποία ξεκίνησε ο πόλεμος ήταν η ελπίδα για απελευθέρωση των σκλαβωμένων μερών Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας. Ο βασιλιάς Όθωνας και η Αμαλία ενίσχυσαν την ελπίδα και σώματα τότε στρατιωτικά, αντάρτικα και αρματολικά οργανώθηκαν στην ελεύθερη Ελλάδα και από εκεί έμπαιναν στην Ήπειρο και Θεσσαλία για δράση απελευθερωτική. Πέραν αυτών των μεγάλων καπεταναίων του αρματολισμού στην Πίνδο, δρούσαν και άλλες μικρές ομάδες οπλαρχηγών με τα παλικάρια τους, κυρίως τα χρόνια τούτα, που δεν είχαν θέση ούτε σε χωριά, ούτε φόρους να βάλουν για είσπραξη γροσίων για συντήρηση των μικρών ομάδων των. Η μόνη ελπίδα τους ήταν η συντήρησή τους από τους Χριστιανούς της Πίνδου και από τις επιδρομές που κάναν στους κάμπους, στις πόλεις, στα χωριά όπου χτυπούσαν τους πλούσιους άρχοντες, κυρίως τούρκους, ή και τους Κοτσαμπάσηδες και παίρναν φλουριά, πολεμοφόδια, τροφές και ρουχισμό.

Γενικά, οι κλέφτες και οι αρματολοί, οι καπεταναίοι και τα παλικάρια τους έδειχναν βαθιά πίστη στη θρησκεία και την πατρίδα και ευλαβή σεβασμό προς τη γυναίκα και τους αδυνάτους.

Στα χωριά της Πίνδου έχουν χτίσει παλιές εκκλησίες ή ιστορήσει. Τέτοιο παράδειγμα έχουμε στο χωριό μας, το εξωκκλήσι του Αγίου Δημήτρη, που το ξανάφτιαξε ο κλέφτης - αρματολός συγχωριανός μας Κουτσογιώργος επειδή είχε λαβωθεί και κούτσαινε (βλ. βιβλ. Εξωκκλήσια του χωριού μας).

Η λαϊκή όμως δημοτική μας μούσα, τραγούδησε τα κατορθώματά του ως εξής:

- Όρε δεν το θαρούσα Σμόλικά

βρε γέρο Σμόλικά

τον Μάη να συννεφιάσεις

το Μάη να ρίξεις γέρομ τις βροχές.

Ορέ το Μάη να ρίξεις τις βροχές

Βρε γέρο Σμόλικά

το θεριπή τα χιόνια
 να βρέξει ο Γιώργης γέρομ τ' άρματα.
 Ορέ να βρέξει ο Γιώργης τ' άρματα
 βρε γέρο Σμόλικά
 τα φλουροκαπνισμένα
 κι η παγανιά γέρομ τον πλάκωσε
 Ορέ κι η παγανιά τον πλάκωσε
 βρε γέρο Σμόλικά
 σαν φύλλα σαν χορτάρια
 τι να σας κάνω γέρομ παγανιά.
 Ορέ τι να σας κάνω παγανιά
 βρε γέρο Σμόλικά
 και σεις βρε πιπερτζίδες
 δεν έχω πόδια γέρομ να σκωθώ
 Ορέ δεν έχω πόδια να σκωθώ
 βρε γέρο Σμόλικά
 χέρια για ν' ακουμπήσω
 να πάρω το γέρομ ντουφέκι μου
 για να σας κυνηγήσω

Την περίοδο αυτή, του Τουρκο-Ρωσικού πολέμου 1854-1856, οι πρόγονοί μας Ραχοβίτες - Κιρασοβίτες, ενωμένοι και δυνατοί σε ένα χωριό, με κατοίκους περίπου 600 (41) σπίτια 97 στέφανα κατά τον Π. Αραβαντινό, ξεσηκώθηκε στα όπλα, μαζί με τους οπλαρχηγούς της περιοχής μας, ιδίως τον Καταρραχιά, αλλά δυστυχώς δεν είχε καλό και αίσιο τέλος και αυτή η απόπειρα για λευτεριά της Ηπείρου - Πίνδου, των μερών μας, του χωριού μας. Την εποχή αυτή πρέπει να έδρασαν οι κλέφτες - αρματολοί του χωριού μας, Σπαθούλας (Γκούτσιος) Πλιάτσικας και ο προαναφερόμενος Κουτσογιώργος. Ένας άλλος κλεφτοαρματολός της εποχής αυτής ήταν και ο Μπίας (Πέτρος) Μανέκας, πρόγονος των σημερινών Μανεκαίων. η ιστορία (Κ.Α. Βακαλόπουλος, Β. Ήπειρος, σελ..... 1992)

τον αναφέρει σαν ληστή, όπως και όλους τους κλεφτοαρματολούς της εποχής αυτής της Πίνδου. Ακόμη και ο καπετάνιος της Φούρκας, κλεφτοαρματολός Καραγιώργης φέρεται σαν αρχιληστής, ενώ οι Φουρκιώτες, το βουνό Ταμπούρι το λένε Ταμπούρι του Καραγιώργη. Αντίθετα, εμείς οι Κιρασοβίτες, το ονομάζουμε ΜΠΕΚΟ, από τους δικούς μας ξακουστούς κλεφτοαρματολούς ΜΠΕΚΑΙΟΥΣ ΛΑΜΠΡΟ - ΓΙΑΝΝΗ, της ίδιας εποχής ή και νωρίτερα ακόμη. Η γενιά των Μπεκαίων ήταν από το Ριάχοβο και μετά την αναγκαστική συνένωση του συνοικισμού τους με το Κιράσοβο το 1780, η γενιά η δική τους δεν ήρθε στο ενωμένο πλέον χωριό, αλλά έφυγε σε άλλα μέρη, τόπους, όπως στα Κανάλια της Καρδίτσας, στη Μπουκοβίτσα, σημερινό Ανθηρό πάλι της Καρδίτσας και στο Σούλι (Σαμονίβα), όπου πολλές οικογένειες Ραχοβιτών μετοίκησαν λόγω των εκεί παραχωρηθέντων από τους Τούρκους προνομίων στους χριστιανούς ή και των πολλών διωγμών από τους Τούρκους και τις πολλές αρρώστιες που μάστιζαν τις πόλεις και τα χωριά της Πίνδου.

Η φάρα αυτή των κλεφτοαρματολών Μπεκαίων πήρε μέρος και στη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (Απρίλης 1825- Απρίλης 1826), όπου έγινε και η ηρωική έξοδος «των ελεύθερων πολιορκημένων» με τους ατρόμητους αγωνιστές Λάμπρο και Γιάννη, που ήταν πρωταγωνιστές μαζί με πολλούς άλλους άγνωστους αγωνιστές του 1821 (Κ.Α. Βακαλόπουλος, ιστορία Β. Ηπείρου 1992, σελ. 248).

Ακόμη στις πολιορκίες και αγώνες του Μεσολογγίου, πήραν μέρος και άλλα παλικάρια με οπλαρχηγούς από τα μέρη μας και την Σαμαρίνα.. Δεν έγινε όμως κατορθωτό να βρεθούν ονομαστικά ποια ήταν. Για τον ηρωισμό τους και την παλικαριά τους μίλησε και τραγούδησε η δημοτική μας μούσα. Από τους αγώνες στο Μεσολόγγι, είναι και το τραγούδι «παιδιά της Σαμαρίνας...» που και σήμερα ακόμη τραγουδιέται και χορεύεται στα χωριά μας. Βλέπετε όμως στα λόγια του τραγουδιού αναφέρεται μόνο η Σαμαρίνα και αυτό βέβαια γιατί αυτή την εποχή εκείνη ήταν πιο ξακουστή, πιο τρανή και ήκμαζε εμπορικά, σε αντίθεση με τα φτωχά χωριά μας, που γεννούσαν όμως γενναίους και ατρόμητους κλεφτοαρματολούς.

Γράφτηκε και σε άλλο λήμμα, πως τα ανδραγαθήματα των μικρών οπλαρχηγών και παλικαριών της κλεφτουριάς και του αρματολικιού αποδίδονταν στους μεγάλους καπεταναίους για να εξυψώνεται το κύρος αυτών και να αποφεύγονται οι αντεκδικήσεις των τουρκαλβανών κυρίως και ληστών κατά των οικογενειών - φαμιλιών των οπλαρχηγών και παλικαριών γι' αυτό άλλωστε όλοι τους είχαν «παρατσούκλια» ή έπαιρναν ονόματα παλιών ηρώων ή και φανταστικά.

Την 11 Μαΐου του 2001, ώρα 8 το πρωί, ημέρα Παρασκευή, ευτύχησε και πάλι ο γράφων να γνωριστεί με κάποιο μέλος της φάρας των Μπεκαίων. Είναι κάτοικος και αυτός των Καναλιών της Καρδίτσας, όπως του μίλησε τηλεφωνικά και ζήτησε και αυτός να γίνει συνδρομητής του περιοδικού μας, της Αδελφότητας Αθηνών, εφόσον και αυτός είναι Κιρασοβίτικης ρίζας, απόγονος των Μπεκαίων από το Ριάχοβο. Ρίγη συγκίνησης, αγαλλίαση, ευχαρίστησης ένιωσε ο γράφων όταν μετά από 200 περίπου χρόνια, 7 γενιές, έρχεται η στιγμή του χρόνου, να γνωριστούν οι απόγονοι των παλιών Ραχοβίτικων οικογενειών, Βαλλάδων - Μπεκαίων, στον 21ο αιώνα. Τι χαρά και τι ευτυχία Θεέ μου! Είναι η δεύτερη φορά αυτή, πρώτη με τους Βαλλάδες, τη γενιά μας την Παπαγιαναϊκή. Είθε ο καλός Θεός μας να χαρίσει και άλλες τέτοιες ευχάριστες - χαρούμενες στιγμές. Με τον πρώτο ερχομό του Μπέκου αυτού στην Αθήνα, θα γίνει και η προσωπική επαφή - γνωριμία. Ίσως μάθουμε πολύ περισσότερα πράγματα για τη φάρα - φαμίλια αυτή.

Η εικόνα της εξαθλίωσης των Ηπειρωτών γενικά και του χωριού μας φυσικά, ιδίως κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, πέραν του μεγάλου μεταναστατευτικού κύματος στην Αμερική των συγχωριανών μας (1880 και μετά), ολοκληρώνεται μέσα και από τη στάση των τουρκικών αρχών κατά τόπους και από τη συμπεριφορά των διοικητικών οργάνων. Αλληπάλληλες υπήρξαν εκείνες οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι δημόσιοι εισπράκτορες, συνέλεγαν εντελώς αυθαίρετα τους φόρους βασανίζοντας τους προγόνους μας και λεηλατώντας κυριολεκτικά την περιουσία τους. Οι Τουρκαλβανοί Τσιφλικούχοι τρομοκρατούσαν τους Κερασοβίτες και

υπέβαλαν αυταρχικά την εξουσία τους. Αποστερούσαν συχνά πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από το 1/3 των εισοδημάτων των προγόνων μας. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και του προπάππου μου (πατέρας της γιαγιάς μου Γιώργαινας Σαμαρά), Δημήτρη Γκουγκέτα ή Λάμου (από εδώ και η γκορτσιά της Λάμωσ), ο οποίος φιλονίκησε με τον Μπέη στο ύψος του εισοδήματος του και απειλήθηκε και αυτή η ζωή του. «Θα μου το πληρώσεις αυτό βρε Γκουγκέτα» του είπε ο Μπέης. Όταν το άκουσε αυτό ο προπάππος μου, κατάλαβε τι σημαίνει, δηλαδή θάνατος, και δια νυχτός εγκατέλειψε την νεαρή γυναίκα του Μαρία, το γένος Γαλάνη και την 5-6 χρονών κόρη του Πανάγιω (γιαγιά μου) και «πέρασε» στο Ελληνικό Βασίλειο στα μέρη του Αράχθου. Και μετά από περιπλανήσεις, Πελοπόννησο - Αττική, έφθασε στη Θεσσαλία, Καζακλάρι, σήμερα Αμπελώνα, όπου είχε ελευθερωθεί (1881) και αγόρασε μεγάλο κτήμα. Δεν είχε όμως τύχη καλή, όπως και ο αδελφός του. Δηλητηριάστηκαν από τους ντόπιους και πέθαναν. Στο μεταξύ είχε πάρει μαζί του και τη γυναίκα του και το παιδί του την Πανάγιω. Οι γυναίκες φοβήθηκαν μήπως και αυτές έχουν τον ίδιο θάνατο, πούλησαν το μεγάλο κτήμα τους και επέστρεψαν με τους Κυρατζίδες μπαρμπάδες Γαλαναίους στο Κεράσοβο και πάλι.

Υπεύθυνοι ωστόσο για την αθλιότητα των χωρικών και γενικότερα των πτωχών τάξεων, ήταν σε μεγάλο βαθμό και αρκετοί Έλληνες πρόκριτοι και γαιοκτήμονες, που αδυνατούσαν, λόγω προσωπικών κυρίως συμφερόντων τους, να σταθούν στο ύψος και στο πλάι των περιστάσεων, προκαλώντας έτσι με την ανήκουστη αυτή συμπεριφορά τους το κοινό αίσθημα των υπόδουλων συμπατριωτών τους. Εκείνοι οι δύστυχοι αντιμετώπιζαν με πίκρα, παράπονο και εκπληκτικό σθένος τις τραγικές αυτές συγκυρίες που γίνονταν ακόμη πιο τραγικές από τις απρόσμενες επιθέσεις των ληστρικών ομάδων της Πίνδου, των μερών μας, του Σμόλυγκα.

Γράφτηκε πως τα ελληνικά ληστρικά σώματα συνέχιζαν κατά κάποιο τρόπο τη μακραίωνη κλεφταρματολίτικη παράδοση, εντάσσονταν περιστασιακά στους εθνικούς αγώνες των υπόδουλων, αλλά πολύ συχνότερα εκτρέπονταν σε ληστρική δράση. Τα αίτια που κινούσαν πολλούς από

τους Έλληνες λησταντάρτες στον αρματολικό βίο, ήταν η φυγοδικία, οι αυθαιρεσίες των αρχών, οι φοβεροί - αβάστακτοι φόροι, η φτώχεια και οι προαιώνιες ιδέες τους για τη λευτεριά, κατάλοιπα της κλέφτικης νοοτροπίας. Στην Ήπειρο η κατάσταση αυτή είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, ιδίως στο Ζαγόρι, λόγω της οικονομικής ευρωστίας που υπήρχε. Στο χωριό μας, δεν έχει αναφερθεί καμία ληστεία, από όσα γνωρίζει ο γράφων. Πέρα από τον Κερασοβίτη Μπία Μανέκα και άλλα ονόματα, όπως τον Νάκη Πάλα, των αδερφών Σκράκου, του Τζίμα, του Γιώργη, του Ζήση, των Σταυρέκα, Γιαχνή, Σουλιώτη και άλλων υπήρξαν για ολόκληρες δεκαετίες το φόβητρο των ελληνικών πληθυσμών του Ζαγορίου. Και μόνο το άκουσμα ή η παρουσία του Γ. Νταβέλη έφτανε για να αποδειχθεί ότι η ληστεία υπήρξε μία από τις χειρότερες κοινωνικές μάστιγες της εποχής εκείνης, αφού αυτή έσωσε, όπως γράφτηκε, και το χωριό μας από την οργή των Αρβανιτάδων το 1864, με το σκοτωμό του Μπέη κάτω στη μαντρινιά.

Η δημοτική μας όμως μούσα, τραγούδησε και άλλο καπετάνιο κλεφταρματολό ληστή. Να πως:

*«Ένας μοίραρχος, ένας συνταγματάρχης
βγήκαν στα βουνά γέρο - Λίγγο,
Τους Βλάχους ρώταγαν κι όλες τις βλαχοπούλες
μην τον είδατε γέρο Λίγγο.
Μην τον είδατε τον απαντήσατε
το Λίγγο τον λεβέντη
τον αρχιληστή γέρο - Λίγγο.
Χθες τον είδαμε, τον απαντήσαμε
σε βλάχικα κονάκια
πότρωε κι έπινε μωρ'
αρνάκια γουρουνάκια
και γλυκό κρασί γέρο - Λίγγο.*

*Τον κερνούσανε πέντεξι Βλαχοπούλες
του τραγουδούσανε γέρο-Λίγγο...»*

Ποιος όμως κλεφταρματολός - ληστής κρύβονταν κάτω από το ψευδώνυμο αυτό του δικούς μας Σμο-Λύγγου, δεν έγινε δυνατό να εξακριβωθεί. Πάντως πρέπει να ήταν συντοπίτης, γι' αυτό προτίμησε το Σμο-Λυγκα, σαν ψευδώνυμο.

Το τραγούδι ολόκληρο γράφτηκε στο βιβλίο του χωριού μας «ΤΟ ΚΕΡΑΣΟΒΟ - Λαογραφία, έθιμα», Έκδοση Αδελφότητας Αθηνών του 1985, από όπου και έχει ληφθεί.

Η τραγική κατάσταση των ανθρώπων που με το αίμα τους ελευθέρωσαν τον τόπο, μέσα στους οποίους ήταν και τόσοι Κιρασοβίτες, έκανε πιο περίπλοκα τα μεταπελευθερωτικά προβλήματα. Μεγάλα τμήματα του εθνικού εδάφους, όπως τα δικά μας της Ηπείρου, που ο πληθυσμός του αγωνίστηκε με το όπλο στο χέρι για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, έμειναν έξω από τα όρια του νεαρού κράτους. Έτσι χιλιάδες αγωνιστές από τα υπόδουλα μέρη έμειναν ξεκρέμαστοι, στο έλεος της πείνας, της γύμνιας και της συμφοράς. Οι Βαυβαροί του Όθωνα και η εξουσία την εποχή αυτή αισθάνονται την ύπαρξη ενόπλων αγωνιστών σαν απειλή για τα προνόμιά τους. Οι Βαυβαροί δεν έχαναν την ευκαιρία να χαρακτηρίζουν τους αγωνιστές σαν ληστές. Χαρακτηριστική των προθέσεων της Αντιβασιλείας, εποχή Όθωνα, είναι η στιχομυθία του θρυλικού στρατηγού Μακρυγιάννη με τον Βαβαρό Εϋδεκ, μέλος της Αντιβασιλείας.

- Κάτσετε καλά, λέει ο Έϋδεκ στον Μακρυγιάννη, γιατί η Μπαβαρία έχει 30.000 μπαγιονέτα (στρατιώτες) και τα φέρνει εδώ και σας υποτάσσει!

- Δυστυχία μας την καημένη, απαντάει ειρηνικά ο Μακρυγιάννης. Κακά και ψυχρά θα πάμε. Εγώ σου μίλησα αλλιώς και συ μου απαντάς διαφορετικά με μπαγιονέτα.... Χρειάζεται δικαιοσύνη από εσάς κι όχι φοβέρες με μπαγιονέτα!

Και συνεχίζει ο υπέροχος πατριδοφύλακας, ο στρατηγός Μακρυγιάννης:

- Ετούτος ο τόπος οπούρθε ο Βασιλέας να βασιλέψει και του λόγου σας σαν αντιβασιλείς ήταν σκλαβωμένος τόσα χρόνια από τους Τούρκους και είχε γένει ρουμάνι, βάλτος, αγκαθιά και αυτείνοι οι αγωνιστές του δούλεψαν με το τσαρούχι τους, με το ντουφέκι τους, με το φουσέκι τους γιόμωσαν, επότισαν τη γης αίμα και την Τουρκιά και σκλάβους τούρκεμα τους Χριστιανούς. Και οι σκοτωμένοι άφησαν χήρες γυναίκες και ορφανά κι εκείνοι οπούταν νοικοκυραίοι έγιναν διακοναραίοι, ότι θυσίασαν το δικό τους εις τα δεινά της πατρίδας όταν κινδύνευε....

Γράφτηκαν αυτά τα σοφά λόγια του στρατηγού Μακρυγιάννη γιατί και τα Ραχοβίτικα - Κιρασοβίτικα παλικάρια της κλεφταρματολικής οικογένειας της Πίνδου, του Σμύλυγκα, της Σαμαρίνας τα ίδια προβλήματα αντιμετώπιζαν την εποχή αυτή. Ληστές τους χαρακτήριζαν οι Βαβαροί και η εξουσία.

Μια κουβέντα ήταν όμως να δουλωθούν οι αγωνιστές. Το καρύδι στάθηκε πολύθ σκληρό για τα δόντια των Βαβάρων.

Γράφτηκε προηγούμενα, πως η επανάσταση στην Ήπειρο και Θεσσαλία το 1854 - 1856, με την ευκαιρία του Τουρκο-Ρωσικού πολέμου (Κριμαϊκού), απέτυχε, δεν έδωσε την ποθητή λύτρωση που περίμεναν τα ελληνικά αυτά μέρη.

Από τις αρχές της νέας δεκαετίας (1860-1870) ελληνικές και ξένες προξενικές εκθέσεις υπογραμμίζουν την ρευστότητα της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε κατά την εποχή αυτή στην Ήπειρο, ιδίως μετά την προσάρτηση στην Ελλάδα της Επτανήσου (1864). Την ίδια εποχή άρχισε να παίρνει πολύ μεγάλες διαστάσεις στην Ήπειρο και στα μέρη μας, το πρόβλημα της εθνικότητας, ενόψει και της διακοπής των ελληνοτουρκικών σχέσεων στα 1868, λόγω της Κρητικής εξέγερσης.

Έτσι ισχυρά τουρκικά στρατεύματα συγκεντρώθηκαν στις αρχές του 1866 στην Ήπειρο, κοντά στα ελληνοτουρκικά σύνορα.

Πάντως η εκκρεμότητα της Κρητικής εξέγερσης και η διακοπή των ελληνοτουρκικών διπλωματικών σχέσεων στα 1866, παράτεινε την αγωνία των Ηπειρωτών - προγόνων μας και είχε τρομακτικές επιπτώσεις για το πολιτικό καθεστώς του Ηπειρωτικού Ελληνισμού και του χωριού μας φυσικά. Καθημερινά διευρύνονταν, μεγάλωνε η τουρκική καταπίεση σε βάρος των ελληνικών πληθυσμών. Οι συνεχείς διώξεις του ελληνικού στοιχείου συνεχίζονταν αδιάκοπα και εντεινόταν, ιδίως κατά των κωμοπόλεων και χωριών που δεν υπέκυπταν στις άδικες και παράνομες αξιώσεις των Τουρκαλβανών Μπέηδων - Αγάδων να γίνουν Τούρκικα τσιφλίκια τα μέρη τους.

Το χωριό μας, την περίοδο αυτή περνούσε πολύ δύσκολη κατάσταση, εξαιτίας της άρνησης του να δεχτεί μοιρολατρικά, ότι το Κιράσοβο είναι τσιφλίκι των μπέηδων - αγάδων από τη Φράσαρη της Πρεμετής της Β. Ηπείρου.

Ο αγώνας, βέβαια, κατά των αδίκων και παράνομων αυτών αξιώσεων των μπέηδων είχαν αρχίσει μετά τον θάνατο (1822) του Αλή πασά των Ιωαννίνων, αλλά τώρα τα χρόνια αυτά είχε κορυφωθεί και περνούσε δύσκολες φάσεις.

Με την Κρητική επανάσταση, η Ήπειρος βρήκε την ευκαιρία να επαναστατήσει για λευτεριά, όπως και το χωριό μας, που δεν έχανε ποτέ ευκαιρίες, άσχετα αν τις πλήρωνε πολύ ακριβά. Έτσι και εδώ, επαναστάτησε, τροφοδοτούμενο πολεμοφόδια - τρόφιμα με τους Κυρατζήδες Κιρασοβίτες από τα μέρη της Θεσσαλίας και ιδίως τα Τρίκαλα. Την επανάσταση αυτή, επαληθεύει πανηγυρικά και η λαϊκή μας δημοτική μούσα σε ένα τραγούδι της που τραγουδιέται στο χωριό μας. Σ' αυτό περιγράφεται το κάψιμο - χάλασμα του χωριού μας και σ' ένα Κιρασοβίτη Νάσιο Περίφανο. Μάλλον θα πρόκειται για τον μουχτάρη (πρόεδρο) της εποχής εκείνης (1866), που δενήταν άλλος από τον Θανάση (Νάσιο) Μωραΐτη - Γκουγκέτα - Μουλλή που δεν δέχτηκε ούτε αυτός, αλλά ούτε άλλος δημογέροντας να υπογράψουν να γίνει τσιφλίκι το χωριό μας. Σε άλλο, λήμμα του βιβλίου έχει περιγραφεί εκτενέστερα, η όλη δράση του γεν-

ναίου αυτού Κιρασοβίτη άντρα. Να τώρα, πως περιγράφει η δημοτική μας μούσα, την κατάσταση στα 1866 στο χωριό μας.

ΤΟ ΚΕΡΑΣΟΒΟ

Ορέ σ' όλο τον τόπο ξαστεριά Νάσιο μ' περήφανε
 σα όλο τον τόπο ήλιος
 στο έρμο το Κεράσοβο Νάσιο μ' περήφανε
 καπνός βγαίνει κι αντάρα
 σερίμπεης Νάσιο μ' μας χάλασε
 είναι εξήντα έξι
 μας χάλασε Νάσιο μ' τις σάνες μας
 Ορέ μας χάλασε τις σάνες μας Νάσιο μ' περήφανε
 μας χάλασε τις στρούγγες
 μάξευ' Νάσιο μ' τα γιδοπρόβατα
 Ορέ μάξευ' τα γιδοπρόβατα Νάσιο μ' περήφανε
 στα Γιάννενα τα πήγε
 μας πήρε και τους άντρες μας Ν'ασιο μ' περήφανε
 στη φυλακή στη Μπράγκα
 για να του δώσν' Νάσιο μ' υπογραφή
 Ορέ για να δώσν' υπογραφή Νάσιο μ' περήφανε
 για να καν' τσιφλίκι
 Ορέ κι υπογραφή δεν έδωσαν Νάσιο μ' περήφανε
 για να τον καν' τσιφλίκι
 τους δέσαν Νάσιο μ' στα κούτσουρα....»

Κεφάλαιο ΙΑ

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ (1878-1913)

Η κατάσταση που διαμορφώνεται στην Ήπειρο γενικά (μέσα και το χωριό μας) μετά το Συνέδριο του Βερολίνου της Γερμανίας το 1878, το οποίο αποφάσισε την παραχώρηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, αλλά όχι και την πατρίδα μας την Ήπειρο, χαρακτηρίζεται, πρωταρχικά από μια χωρίς προηγούμενο κορύφωση του ληστρικού φαινομένου. Τα αίτια έχουν αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Το καθεστώς του ελληνισμού της Ηπείρου και του χωριού μας φυσικά, επιδεινωνόταν σταθερά κυρίως λόγω της στάσης της τουρκικής εξουσίας η οποία απέβλεπε σε γενικές γραμμές σε αλλοίωση της εθνολογικής σύνθεσης του Ηπειρωτικού χώρου, να ενισχύσει τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς, μεταφέροντας συμπαγείς μουσουλμανικές μάζες από τη Βοσνία με στόχο τον επικισμό τους στην περιοχή της Πρέβεζας - Φιλιπιάδας, ώστε να αποκόπτονταν, πλήρως ησυνέχεια κι η συνοχή του ελληνισμού κατά μήκος της συνοριακής γραμμής με την ελεύθερη Ελλάδα (Άρτα).

Παρά τις σοβαρές αυτές και άλλες δυσχέρειες που αντιμετώπιζε ο Ηπειρωτικός ελληνισμός κατά τους χρόνους αυτούς, στάθηκε πάντα όρθιος απέναντι στις συγκυρίες της εποχής και διατήρησε ψηλά και περίφανα το εθνικό φρόνημά του και ακμαία την επαναστατική κινητοποίησή του, προσφέροντας πολυτιμότες υπηρεσίες στους εθνικούς αγώνες.

Οι Ηπειρώτες λοιπόν κινητοποιήθηκαν ενεργά μετά το συνέδριο του Βερολίνου αποδεικνύοντας έτσι μια άκαμπτη και συνάμα διαχρονική αντιστασιακή δραστηριότητα. Συμμετείχαν ενεργά στο κίνημα της Εθνι-

κής Εταιρείας στα 1896 στη Μακεδονία, όπως ο Ι. Τσάμης από τη Σέλτση της Κόνιτσας, ο Μήτσος Μακρής (από χωριό της Κορυτσάς), ο Γιαχνής από την Κράψη, ο Γιώργης Αρκούδας (Ούρσος ή Λεπεντάος) από τη Σαμαρίνα, που έδρασε στην περιοχή τη δική μας και τα Γρεβενά, ο επίσης συντοπίτης μας οπλαρχηγός Γιαννούλης Ζέρμας από το χωριό Τζέρμα της Κόνιτσας. Όλοι αυτοί οι συντοπίτες μας οπλαρχηγοί είχαν παλληκάρια από τα χωριά μας, από τα μέρη μας, μόνο που δεν έχουν καταγραφεί τα ονόματά τους, παραμόνο του παλιού Κιρασοβίτη Β Κουράντζη. Αυτό είναι το κακό!

Ακόμη είναι γνωστή η πολύτιμη και πετυχημένη δράση του Ηπειρώτη Σπύρου Σπυρομίλιου (καπετάν Μπούας) στη Μακεδονία στα 1905 ιδιαίτερα κατά των Ρουμανιζόντων. Ο ελληνισμός αγωνίστηκε σθεναρά για την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου, δηλαδή της ρουμανικής και αλβανικής κίνησης. Τον κύριο ρόλο της εθνικής αυτής αντίστασης επωμίστηκαν σύσσωμοι οι Ηπειρώτες από κοινού με το **Ηπειρωτικό Κομιτάτο**, την Ηπειρωτική εταιρεία, που στις 25 Μαρτίου 1906 συγκροτήθηκε στην Αθήνα με την πρωτοβουλία του χαλκέντερου Σπύρου Σπυρομίλιου. Την Προεδρία του Ηπειρωτικού Κομιτάτου είχε ο Παναγιώτης Δαγκλής που το 1908 τέθηκε επικεφαλής της πανελληνίας οργάνωσης, που ανέλαβε την γενικότερη εποπτεία των αγώνων των αλύτρωτων υπόδουλων ελλήνων. Η ηπειρωτική αυτή εταιρεία ήταν μια μυστική οργάνωση, λειτουργούσε κατά το πρότυπο της Φιλικής Εταιρείας και σκοπό είχε την αντιμετώπιση των ξένων προπαγάνδων και την ένοπλη οργάνωση των υπόδουλων Ηπειρωτών.

Μόλις έγινε η σύσταση αυτής, αμέσως συγκροτήθηκαν τρεις διευθύνσεις και αποσπάστηκαν στα ελληνικά προξενεία: Η πρώτη Διεύθυνση στα Γιάννινα, η δεύτερη Διεύθυνση στην Πρέβεζα και η τρίτη στο Αργυρόκαστρο. Η πρώτη διεύθυνση έδρασε μέσα στα Γιάννινα και στην ύπαιθρο και διεδραμάτισε σε πολύ σημαντικό ρόλο στην εθνική οργάνωση του Ηπειρωτικού ελληνισμού. Η μύηση των πρώτων στελεχών της Ηπειρωτικής Εταιρείας έγινε από τον τότε μητροπολίτη της Βελλάς-Κό-

νιτσας κ.κ. Σπυρίδωνα, τον Ιούνιο του 1907. Οι μνημένοι στα Γιάννινα έφταναν τους 300, αρχικά και της υπαίθρου τους 1.500, ανάμεσα στους οποίους συναριθμούνταν πολλοί ιερωμένοι. Περίπου 100 χωριά από τα ελληνοτουρκικά σύνορα μέχρι τη Θεσπρωτία οργανώθηκαν επαναστατικά με ένοπλα αντάρτικα σώματα, τους αγγελιαφόρους και τους συνδέσμους τους.

Ένα από τα μνημένα αυτά χωριά της επαρχίας μας και της Μητροπόλης μας ήταν και το χωριό μας, το Κιράσοβο. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται περίτρανα από την από 8 Γενάρη του 1912 αναφορά του Παπά-Χαραλάμπου Χαρίση ή Χαρισιάδη προς τον τότε προϊστάμενό του Μητροπολίτη Βελλάς-Κόνιτσας κ.κ. Σπυρίδωνα, που καταγγέλει ότι απειλήθηκε από τον Ρουστίμ-Μπέη της Κόνιτσας ότι αν δεν εκλογίσει τον αφορισμένο Κιρασοβίτη Νικόλα Ζήκα θα του βγάλει τα γένια τρίχα-τρίχα και θα τον καταγγείλει και στις τουρκικές αρχές, **ΣΑΝ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΜΙΤΑΤΟΥ**. Ιδού η απόδειξη η τρανή, ότι οι παπάδες του χωριού μας ήταν μνημένοι στο Ελληνικό Κομιτάτο. Πέραν αυτών και άλλοι Κιρασοβίτες, ιδίως οι δημογέροντες, ήταν και αυτοί μνημένοι στην μυστική αυτή οργάνωση. Αυτό αποδεικνύεται και από την πρώιμη επανάσταση του χωριού μας, το φθινόπωρο του 1912. Πάντως τα αντάρτικα σώματα της Ηπείρου έφτασαν κατά τον πρώτο Βαλκανικό πόλεμο τα 50 με συνολικό αριθμό 3.000 αντρών (Κ. Βακαλόπουλος, Β. Ήπειρος, σελ. 597).

Ακόμη πρέπει να τονιστεί και η μεγάλη συνεισφορά στην οργάνωση αυτή, των πολλών ταχυδρόμων- αγγελιοφόρων, αντρών και γυναικών, όπως του Σταμούλη που προφανώς προδόθηκε και σκοτώθηκε εκεί ψηλά στα σύνορα Κιρασόβου-Σαμαρίνας, αφού έπεσε σε ενέδρα μεταφέροντας μηνύματα από Μακεδονία στο ελληνικό προξενείο των Ιωαννίνων. Το σημείο εκείνο λέγεται μέχρι σήμερα «συντήλιο του Σταμούλη», δηλαδή, χαμός-χαλασμός του Σταμούλη. Η Ήπειρος πάντοτε υπήρξε επίκεντρο των ζωτικών βλέψεων και των εδαφικών αξιώσεων των ευρωπαϊκών κρατών. Τούτο φάνηκε ολοφάνερο μετά το συνέδριο του Βερολίνου του

1878, γιατί αποτέλεσε σφοδρό ανταγωνισμό των δύο ισχυρών τότε κρατών Αυστρίας και Ιταλίας, η δεύτερη βοηθούμενη και από την καθολική εκκλησία. Σε πρώτη φάση η Αυστροουγγαρία αναμίχθηκε ζωηρότατα στον πολιτικό ανταγωνισμό ποιος θα ασκήσει πρωταρχική επιρροή στο πολιτικό μέλλον της Αλβανίας και της Ηπείρου και κυρίως η επέκτασή της τόσο στην Αδριατική με κατάληψη της Αλβανίας, όσο και στο ζωτικό χώρο του Αιγαίου με στόχο τη Θεσσαλονίκη. Χαρακτηριστική υπήρξε η ανθελληνική στάση του Αυστριακού προξένου των Ιωαννίνων Κ. Bilinski (Μπιλίνσκι) που δεν έπαυσε να υποστηρίζει την ανεξάρτητη δημιουργία Αλβανικού κράτους. Το ίδιο έκανε και η Ιταλία για δικούς της λόγους, βοηθούμενη και από την Παπική εκκλησία.

Δεν έφταναν μόνο αυτά, στο χώρο του ανταγωνισμού, μπαίνει τώρα και η Ρουμανική προπαγάνδα και για πολλές δεκαετίες θα ταλαιπωρήσει τον ηπειρωτικό χώρο.

Δυσανεστημένοι από την προσάρτηση της Βεσσαραβίας στη Τωσία, αλλά και την παρουσία εκατομμυρίων αλύτρωτων Ρουμάνων στις Αυστροουγγρικές επαρχίες της Τρανσυλβανίας, του Βουνάτου και της Βουκοβίνας, αναζήτησε κάπου αλλού κάποιο εδαφικό κίνητρο και καλλιέργησε με τη συμπαράσταση των δυτικών κρατών, την ύπαρξη μιας ολιγάριθμης ρουμανικής μειονότητας στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία. Η ρουμαντική αυτή προπαγάνδα δραστηριοποιήθηκε ενεργά ανάμεσα στους ελληνοβλάχικους πληθυσμούς, Ζαγόρια, Καλαρύτες, Συρράκο, Μέτσοβο, Μαλακάσι, Φούρκα, Γράμμοστα, Β. Ήπειρο και Ν. Αλβανία.

Πρωτεργάτης της κίνησης αυτής ήταν κάποιος Απόστολος Μαργαρίτης, που ήθελε να εμφυσήσει στους ελληνοβλάχους κάτοικους χωριστή εθνική συνείδηση και στην αναγκαιότητα συγκρότησης νέας εθνότητας. Στα Γιάννινα και στις γύρω περιοχές μας οι Έλληνες πρόκριτοι πίεζονταν να δεχθούν τις διδασκαλίες αυτές. Το μόνο που κατάφεραν ήταν οι συντονισμένες ενέργειες αυτές των ρουμανιζόντων και αυστριακών ήταν να αποδείξουν για μια ακόμη φορά τον ελληνισμό των

Βλαχοφώνων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι 300 περίπου πρόκριτοι της Σαμαρίνας, της Αβδέλας, και της Σμίξης είχαν συντάξει τον Απρίλη του 1881 δήλωση στην οποία υπογραμμίζουν την ελληνικότητά τους.

Παρά τις σύντονες ενέργειες της ρουμανικής αυτής κίνησης κατά τα χρόνια 1878-1882, ελάχιστο ποσοστό από τον Βλαχόφωνο πληθυσμό Μακεδονίας - Θεσσαλίας - Ηπείρου είχε προσηλυτιστεί από τον Απόστολο Μαργαρίτη που θεωρούνταν μισητό πρόσωπο από το σύνολο του ελληνοβλάχικου πληθυσμού.

Στην περιοχή της Κόνιτσας τη δική μας, λειτούργησαν ρουμανικά σχολεία στα χωριά Αρμάτοβο, Μπριάζα, Πάδες, Παλιοσέλι και Φούρκα. Στα 1900 διώχτηκε ο Ρουμανοδάσκαλος από το Αρμάτοβο. Στα Γιάννινα λειτουργούσαν δυο ρουμανικά σχολεία. Όλοι οι μαθητές ήταν από την Αβδέλα, το Περιβόλι, τη Σαμαρίνα και την Κορυτσά. Κανένας μαθητής από βλαχόφωνα χωριά Ιωαννίνων και Κόνιτσας (κ. Βακαλόπουλος, ... σελ. 631). Στο Μέτσοβο το ρουμάνικο σχολείο καταστράφηκε το 1912 από τους Κρήτες εθελοντές των βαλκανικών πολέμων.

Σχέδιο λοιπόν της ρουμανικής προπαγάνδας ήταν η εξόντωση του ελληνικού και σλαβικού στοιχείου, η τόνωση του βλαχικού και η ίδρυση στη Δυτική Μακεδονία - Ήπειρο της αυτονομίας της Πίνδου με κέντρο τα Γρεβενά ή τη Σαμαρίνα. Τις προθέσεις αυτές τις έδειξαν φανερά κατά την τελευταία ιταλική κατοχή όταν ο ελληνόφωνος δικηγόρος Διαμάντης υποβοηθούμενος και από τους Ιταλούς αποπειράθηκε να ιδρύσει το βλαχικό πριγκηπάτο της Πίνδου (Εγκυκλ. Λεξικό Ηλίου, στη λέξη Γρεβενά).

Τον καιρό της ιταλικής κατοχής και Κιρασοβίτες μάστοροι και παιδιά δούλεψαν στη Σαμαρίνα, φτιάχνοντας γήπεδα και οικήματα καθοδηγούμενοι από τους Ιταλούς, οι οποίοι με βία εξανάγκασαν τους άντρες να δουλέψουν στη Σαμαρίνα. Για την ιστορία αναφέρεται ο Ορέστης Τζίνας, ...

Μάλιστα λέγεται και εκείνο το αμίμητο «Βουμπαρδισιάστω η Αθήνα,

πρωτεγουσιάστω η Σαμαρίνα». Αλλά «άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων, αλλά δ' ο θεός κελεύει» βέβαια. Γιατί ύστερα από την πτώση της Ιταλίας, έσβυσαν και τα όνειρα των αργυρωνήτων Αρουμεύνων - Βλάχων της Πίνδου.

Την απελευθέρωση της Πίνδου και της Μακεδονίας από τον τουρκικό ζυγό έφεραν οι βαλκανικοί πόλεμοι του έτους 1912-1913. Τα τέσσερα βαλκανικά κράτη, Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Μαυροβούνιο, ύστερα από συμμαχία, που ήταν έμπνευση του μεγαλουργού πρωθυπουργού τότε Ελευθέριου Βενιζέλου, επέδωσαν διακοίνωση στην τουρκική κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης την 30 Σεπτεμβρίου 1912, που ζητούσαν προνόμια των εθνικοτήτων των στη Μακεδονία - Ήπειρο. Η διακοίνωση αυτή δεν έγινε αποδεκτή από την τουρκική κυβέρνηση και έτσι την 4η Οκτωβρίου του 1912 τα συμμαχικά κράτη κήρυξαν τον πόλεμο κατά της Τουρκίας και κινητοποίησαν τις δυνάμεις τους για απελευθέρωση της Μακεδονίας-Πίνδου. Από τις 5 Οκτωβρίου άρχισαν οι επιχειρήσεις. Η Ελλάδα εισέβαλε στη Μακεδονία μέσω της Θεσσαλίας και μάλιστα της Κοιλιάδας του Σαραντάπορου (Ελασσώνας).

Η εισβολή του τακτικού ελληνικού στρατού, έγινε υπό την ηγεσία του τότε διάδοχου, θρυλικού Στρατάρχου Κωνσταντίνου. Στη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων οι Ηπειρώτες συμμετείχαν με 6.500-7.000 άντρες, από τους οποίους 3.000 αντάρτες του κύριου μετώπου, 1.000 εθελοντές του τακτικού στρατού, 2.000 ένοπλοι χωρικοί (μέσα και οι Κιρασοβίτες) και 800 Χιμαριώτες. Ο Ηπειρωτικός ελληνισμός έχει υποστεί τα πάνδεινα στη διάρκεια των πολέμων από τις σφαγές και τις βιαιοπραγίες των Αλβανών, τους απαγχονισμούς των αιχμαλώτων, τις αθρόες συλλήψεις και φυλακίσεις, τις διαρπαγές των περιουσιών και τις πυρπολύσεις 46 περίπου χωριών μεταξύ των οποίων και το δικό μας.

Σε στενή συνεργασία με το Μικτό Ηπειρωτικό Στράτευμα βρίσκονταν μεμονωμένα εθελοντικά αντάρτικα σώματα που ήταν κυρίως κρητικά και παλιοί μακεδονομάχοι και αρκετές ηρωϊκές γυναίκες.

Τα σχετικά για την Επανάσταση της Φούρκας και του Κερασόβου το

1912-1913 τα διαβάσαμε όταν κατά τύχη έπεσε στα χέρια μας το βιβλίο του συνταξιούχου δασκάλου Χρηστ. Γ. Εξάρχου.

Πράγματι το σύγγραμμα αυτό, πέραν από το κεφάλαιο που αφορά την Επανάσταση της Φούρκας και του Κερασόβου το 1912-1913, είναι πολύ θαυμάσιο και εξαίσιο πετραδάκι στην ελληνική λαογραφική βιβλιογραφία, αφού είναι το πορτραίτο του φιλικού γειτονικού μας χωριού, της Φούρκας. Συγχαρητήρια στο Συγγραφέα. Άξιος ο κόπος του.

Ως προς το κεφάλαιο όμως της Επανάστασης των δυο κοντινών χωριών μας, το διαβάσαμε μεν με πολύ ενδιαφέρον, αλλά η έκπληξή μας ήταν αφάνταστη, μεγάλη και απρόσμενη. Άλλα περιμέναμε να διαβάσουμε και άλλα βλέπανε τα μάτια μας.

Διαπιστώσαμε έτσι πως ο συγγραφέας ισχυρίζεται τα εξής:

- Οι φουρκιώτες είναι οι πρώτοι που κήρυξαν την Επανάσταση κατά των Τούρκων τα τέλη του Οκτώβρη του 1912, αφού πληροφορήθηκαν ότι τα στενά του Σαρανταπόρου έπεσαν στον προελαύνοντα νικηφόρο ελληνικό στρατό προς τη Δυτική Μακεδονία και Ήπειρο.

- Καμιά άλλη κοινότητα της Επαρχίας μας δεν είχε επαναστατήσει και ο τούρκικος στρατός ανενόχλητα μπορούσε να φτάσει από Κόνιτσα στο Κεράσοβο και στην κορυφογραμμή του Βέργου. Αυτό και έπραξε δύο φορές μέχρι τα μέσα του Δεκέμβρη. Ο τούρκικος αυτός στρατός είχε δύναμη λόχου με αρχηγό κάποιο Κιρίμ Τσαούση. δεν προχώρησε για τη Φούρκα, φοβούμενος την από 500 άντρες, κατά μαρτυρία του προέδρου του Κερασόβου Χρήστου Τσούμπανου, ανταρτών φρουράς της κορυφογραμμής Βέργου που ήταν αυτή από Φουρκιώτες και άλλους πλησιοχωρίτες. Γύρισε έτσι άπρακτη στην Κόνιτσα.

Οι κάτοικοι όμως του Κερασόβου ήταν αυτοί που πιέζονταν να τροφοδοτούν τον νηστικό αυτό στρατό των Τούρκων και αγανακτούσαν. Γι' αυτό τότε 30 περίπου φουρκιώτες οπλισμένοι κατέβηκαν στο Κεράσοβο, συνενοήθηκαν με τους 200 περίπου άντρες Κερασοβίτες, συνέταξαν αναφορά και ζητούσαν όπλα από τα ελεύθερα Τρίκαλα της Θεσσα-

λίας. Έτσι λοιπόν, με τη βοήθεια των Φουρκιωτών, επαναστάτησε το Κεράσοβο, αλλιώς δεν θα επαναστατούσε, όπως αφήνεται να νοηθεί έμμεσα όμως, πλην σαφώς. Αυτά και άλλα πολλά γράφονται στο βιβλίο του συνταξιούχου δασκάλου.

Όλα όμως αυτά από την άποψη του γράφοντος που δικαίωμά του ήταν να γράφει ό,τι νόμιζε, αλλά όταν πρόκειται για εξιστόρησι ιστορικών γεγονότων, τότε όλοι μας οφείλουμε και είμαστε υποχρεωμένοι, πέραν και μακριά από κάθε σκοπιμότητα, να καταγράψουμε και εκθέσουμε τα πραγματικά και αληθινά γεγονότα, όπως έχουν συμβεί. Να προσπαθήσουμε να είμαστε, όσο είναι δυνατόν αυτό, αντικειμενικοί και ανεπηρέαστοι.

Τώρα, ας μάθουμε τα ιστορικά αυτά πραγματικά γεγονότα και από την άλλη, την Κερασοβίτικη πλευρά, την αυθεντική και την αληθινή, όπως μας την είχαν διηγηθεί και περιγράψει οι τότε γεροντότεροι άνθρωποι του χωριού μας, τις δεκαετίες του 1950 και 1960, τώρα έχουν πεθάνει, Ηλίας Γ. Τσιάτσιος, Αριστοτέλης Χαρισιάδης, Ιωάννης Ζούκας, Απόστολος Ευαγ. Τζίνας, Λάζαρος Σκαλωμένος, Νικόλαος (αφέντης) Παπανικολάου, Αντρέας Σαμαράς, αλλά και οι γερόντισσες Θεοδώρα Παπαγιάννη, Πανάγιω Κ. Παπακώστα, Πανάγιω Γ. Σαμαρά και πολλοί άλλοι. Ακόμα και οι σεβάσμιες γερόντισσες με τα κάτασπρα μαλλιά, Πανάγιω Γ. Καραγιάννη, 96 ετών μακαρίτισσα, και Γεωργίτσα Απ. Γαλάνη ετών 90 και Αχιλλέας Πασιάς 92 ετών.

Να πώς μας τα έχουν εξιστορήσει-διηγηθεί τα γεγονότα της εποχής εκείνης.

Το χωριό μας το Κεράσοβο είχε κάνει και άλλες πολλές φορές επανάσταση κατά των Τούρκων. Το 1585 όταν ξεσηκώθηκε η Ακαρνανία και Ήπειρος με αρχηγούς τους Μπούα Γρίβα, Παύλιο Δράκο και Μάλαμο. Το 1600 και 1611, πρώτη και δεύτερη φορά, που έκανε επανάσταση στην Ήπειρο ο Επίσκοπος Διονύσιος ο Φιλόσοφος, ο ονομαζόμενος και «σκυλόσοφος», που καταλαμβάνει τα Γιάννενα αλλά προδόθηκε και συλλαμ-

βάνεται και γδέρνεται ζωντανός από τους Εβραίους.

Το 1786, όταν άρχισαν τα Ορλωφικά, δηλαδή την εποχή που ο ναύαρχος Ορλώφ ήρθε στην Ελλάδα από την Τσαρική Ρωσία, να την ξεσηκώσει στην Επανάσταση με την ευκαιρία που τότε γίνονταν Ρωσοτουρκικός πόλεμος.

Το 1808, όταν πρωτοστάτησε στην εξέγερση αυτή ο Παπά-Ευθύμιος Βλαχάβας, που δρούσε κυρίως στα μέρη μας.

Το 1864, τότε που ξεσηκώθηκε η Κρήτη και συνάμα και πάλι η Ήπειρος. Τους Κερασοβίτες επαναστάτες τους κυνήγησαν πολύ άγρια οι Τούρκοι και γλυτώσαμε καταφεύγοντας στην θέση «σαμάρι», απέναντι από τον Άι Θεοδόση ψηλά στα κρέκουρα, στα απάτητα βράχια και γι' αυτό πήρε και το όνομα «καταφύγι» που το έχει μέχρι σήμερα. Πολλοί δε Κερασοβίτες κυνηγημένοι πήραν τους δρόμους της προσφυγιάς για τα μέρη και τα χωριά της Χασιάς, των Τρικάλων, της Καρδίτσας. Τελευταία φορά, τώρα με τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους.

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, στις 26 Οκτωβρίου, του Άγιου Δημήτρη, και την λευτεριά στη Δυτική Μακεδονία, οι Κερασοβίτες δεν κρατήθηκαν και ενθουσιάστηκαν πάρα πολύ και πήραν και πάλι στα χέρια τους, τους παλιούς γκράδες. Η χαρμόσυνη είδηση έφθασε από τους αγγελιοφόρους και τους Κερασοβίτες κυρατζίδες που είπαν πως λευτερώθηκε η Κοζάνη, τα στενά του Σαρανταπόρου και τα Γρεβενά και ο ελληνικός στρατός προχωρά για την Ήπειρο. Έτσι το χωριό μας, το Κεράσοβο, κηρύχθηκε επαναστατημένο χωριό.

Ο Μπέης που ήταν και οι υπηρέτες-τσιαούσηδες που είχε μαζί του, φοβήθηκαν και έφυγαν κρυφά τα μεσάνυχτα για την Κόνιτσα, γιατί γνώριζαν πολύ καλά τι τους περίμενε και τι θα πάθαιναν αν έμεναν στο Κεράσοβο. Άλλος τουρκικός στρατός δεν ήταν στο χωριό μας. Τα φέσια τα μαύρα που φορούσαν οι άντρες και τα κόκκινα των γυναικών ή σχίστηκαν ή κάηκαν και έγιναν στάχτη. Από τότε φέσι στο κεφάλι Κερασοβίτη ή Κερασοβίτισσας δεν μπήκε, δεν φορέθηκε.

Στην εκκλησία μας, έγιναν δεήσεις και παρακλήσεις στην Παναγιά μας για την γρήγορη λευτεριά. Στο σχολείο μας, οι μαθητές, που ήταν άνω των 130, άρχισαν να τραγουδούν πατριωτικά τραγούδια. Παντού χαρά, ενθουσιασμός, γιατί πλησίαζε η πολυπόθητη μέρα της λευτεριάς, ύστερα από 460 χρόνια μαύρης και πικρής σκλαβιάς. Τα λίγα όπλα που είχαν κρυμμένα στα σεντούκια και στις μπίμπτες (κρύπτες), ξαναβγήκαν και άρχισαν να ξεσκουριάζουν και τους παλιούς γκράδες. Ήταν όμως πολύ λίγα, ενώ οι Κερασοβίτες άντρες που μπορούσαν να σηκώσουν όπλα, ήταν πάνω από 300. Έτσι ο τότε Πρόεδρος του χωριού μας Χρήστος Τσούμπανος, άντρας παλληκάρι και γενναίος, 34 χρονών, μαζί με το Κοινοτικό Συμβούλιό του και σε συνεννόηση με όλους τους Κερασοβίτες άντρες που πρωτοστατούσαν οι παππάδες του χωριού μας, όπως πάντα σε κάθε επανάσταση του γένους μας, Παπαχαράλαμπος και Παπαγιώργης, αποφάσισαν ν' αγοράσουν και άλλα όπλα από την κοντινή Θεσσαλία. Τα πορτοφόλια άνοιξαν και ο καθένας έδωσε ό,τι μπορούσε να δώσει για τον κοινό αγώνα, τη λευτεριά του χωριού μας. Να φύγει από πάνω τους ο Τουρκαλβανός τύραννος.

Για το σκοπό αυτό διάλεξαν τον Γιάννη Γαλάνη, κυρατζή το επάγγελμα, αλλά και γιατί είχε κάνει και 3 χρόνια στους «αρματωλούς και κλέφτες» της περιοχής μας και φυσικά γνώριζε καλά τα γύρω μέρη από Πίνδο μέχρι Θεσσαλία, αλλά και τους οπλαρχηγούς αντάρτες. Έτσι μπορούσε πιο εύκολα να φέρει τα όπλα και τα πολεμοφόδια από τα Τρίκαλα που είχαν λευθερωθεί από το 1881. Έτσι και έγινε. Έφερε με τα ζώα του τα πολυπόθητα όπλα. Χαρά και ενθουσιασμός μεγάλος επικράτησε στο χωριό μας. Το πήγε-έλα του Γιάννη Γαλάνη κράτησε περίπου 3 εβδομάδες. Αυτά όλα συνέβησαν από μέσα Νοέμβρη του 1912. Έτσι από τα Νικολοβάρβαρα του Δεκέμβρη, οι Κερασοβίτες άντρες 300 περίπου, είχαν οπλιστεί και άρχισαν μόνοι τους ν' οργανώνονται και να σκέπτονται πώς θα αντιμετωπίσουν τους Τουρκαλβανούς στρατιώτες.

Σχέδιο των επαναστατών ήταν να πιάσουν το στενό πέρασμα (κλεισούρα) κάτω στη θέση Μασίτσα, από εκεί ήταν το μοναδικό διαβατό πέρασμα

- είσοδο στο Κεράσοβο, δηλαδή ο δημόσιος δρόμος Κόνιτσα - Κεράσοβο - Γούρκα. Άλλος δρόμος δεν υπήρχε. Η κλεισούρα αυτή θα γινόταν ο «τάφος» των Τουρκαλβανών, αν επιχειρούσαν να έρθουν στο Κεράσοβο για να καταπνίξουν το επαναστατημένο χωριό μας.

Έτσι και έγινε. Η κύρια Κερασοβίτικη δύναμη, φύλαξε το στενό αυτό, ενώ μια μικρή δύναμη, κάτω των 50 αντρών για καλό και για κακό, είχε πιάσει ψηλά τη θέση γερακοφωλιά στην Νταλιόπουλη, κοντά στο χωριό Σταρίτσιανη (Πουρνιά).

Μόνοι τους ήταν οι Κερασοβίτες στην εξέγερση αυτή, δεν ήταν άλλοι συντοπίτες από τα γύρω χωριά, όπως Φουρκιώτες ή Κονιτσιώτες ή αντάρτικο ελληνικό ασκέρι. Εκεί περίμεναν τους τουρκαλβανούς από τον Κόνιτσα, νύχτα-μέρα, γιορτές Χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς, μέσα στα χιόνια και τα κρύα με τηνκάπα στον ώμο και τον γκρα στο χέρι. Και τι χειμώνας εκείνη τη χρονιά!!! Το χιόνι στο χωριό μας είχε φθάσει το ένα μέτρο και περισσότερο, τα κρύσταλλα από τον πάγο θεόρατα, κρέμονταν από τις στέγες των σπιτιών και καλυβιών, βαρύς πολύ ο χειμώνας. Δρόμους με φτυάρια άνοιγαν, ανεμοσαύρια ίσα με εκεί πάνω, δύο μέτρα έφταναν.

Η αναμονή αυτή των τουρκαλβανών στρατιωτών δεν άργησε πολύ. Δύναμη τουρκικού στρατού από την Κόνιτσα, κανένας δεν ήξερε πόση ήταν, πάντως κοκκίνιζε όλη η ποταμιά από τα φέσια τους, ξεκίνησε να έρθει να καταπνίξει το επαναστατημένο χωριό μας. Δεν μπορούσαν να ανεχτούν ότι το Κεράσοβο επαναστάτησε και για άλλη μια φορά.

Δυο μέρες κράτησε η μάχη κάτω στην κλεισούρα. Δεν μπόρεσαν οι τουρκαλβανοί στρατιώτες να σπάσουν την άμυνα των Κερασοβιτών. Αυτά στις 16 και 17 του Γενάρη του 1913. Στις 18 του μήνα, την τρίτη μέρα του πολέμου κάποιοι νέοι «εφιάλτες», από το κοντινό χωριό οδήγησαν τους τουρκαλβανούς στρατιώτες από πάνω, τη Νταλιόπουλη, τη θέση γερακοφωλιά, ώστε να πλαγιοβολήσουν τους Κερασοβίτες μαχητές, γνωρίζοντας ότι εκεί το πέρασμα φυλάγονταν από λίγους επαναστατημένους

Κερασοβίτες. Έτσι και έγινε, προδόθηκαν από έλληνες σκλάβους, από ομοθρήσκους τους χριστιανούς. Θλιβερό και αποτρόπαιο έγκλημα!!

Βλέποντας οι μαχητές Κερασοβίτες της κλεισούρας τα καθέκαστα και γνωρίζοντας ότι ήταν αδύνατο να σταματήσουν τον Τούρκικο στρατό στη γερακοφωλιά ψηλά, έρχοντα στο χωριό και το ετοιμάζουν για να φύγουν προς την Φούρκα και τα χωριά των Γρεβενών-Τσοτυλίου-Κοζάνης, όπου είχε φτάσει ο ελευθερωτής ελληνικός στρατός. Στη φυγή των γυναικόπεδων συνέδραμε πολύ και ο οπλαρχηγός Σιδέρης που είχε μικρή δύναμη ανδρών, 15-20 άντρες. Στο φυλάκιο της γερακοφωλιάς είχαμε και το μοναδικό θύμα των Κερασοβιτών ανταρτών, σκοτώθηκε εκεί ο Βασίλης Κυρίτσης, σύζυγος της Μυγδάλας (Νίας).

Το θλιβερό μαντάτο, ότι οι Τούρκοι έρχονται από την Νταλιόπουλη, έφερε, όπως ήταν φανερό, πανικό, ταραχή, φόβο και τρόμο μεγάλο στα γυναικόπαιδα του χωριού μας. Αποφράδα ημέρα για το Κεράσοβο η 18η Γενάρη του 1913. Τα γυναικόπαιδα και οι γέροι, μαζί με τους οπλισμένους Κερασοβίτες, πήραν το δρόμο της προσφυγιάς, προς τα χωριά των Γρεβενών και της Κοζάνης.

Πρόφτασαν και πήραν μαζί τους μόνο ελάχιστα εφόδια όπως λίγο αλεύρι, αλάτι, τυρί, κανένα σκέπασμα για τα παιδιά τους και τα οικόσιτα ζώα τους.

Τόσο άτακτα και βιαστικά έφυγαν ώστε ακόμα και το μεσημεριανό φαγητό τους, άφησαν πάνω στο σοφρά, δεν πρόλαβαν να γευματίσουν. Ο εχθρός ερχόταν από την Νταλιόπουλη. Το δράμα της προσφυγιάς για τους Κερασοβίτες είχε αρχίσει. Μπροστά πήγαιναν οι άντρες με τα φτυάρια τους για να ανοίγουν το δρόμο από το πολύ χιόνι. ένα μέτρο στο χωριό και 1,5 ψηλά στην κορυφογραμμή του Βέργου. Από πίσω ακολουθούσε ένα ολόκληρο και ατελείωτο κομβόι από γυναικόπαιδα, γέρους και ζώα. Έχανε η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα. Εκεί στην προσφυγιά έχασε ο Νικόλας (αφέντης) Παπανικολάου δυο μικρά παιδιά του από τις αρρώστιες και τις κακουχίες.

Εκεί κοντά στου Βέργου τους έφθασαν και οι άλλοι αντάρτες Κερασοβίτες που καθυστερούσαν τους τουρκαλβανούς. Αλλά και αυτοί δεν βιάστηκαν, γιατί φοβόντουσαν να μην πέσουν σε καμιά νέα ενέδρα Κερασοβιτών. Αυτό και έσωσε τα γυναικόπαιδα και τους γέρους. Αλλά δεν ήταν το μοναδικό. Ήταν και το πολύ χιόνι. Παντού οι δρόμοι κλειστοί, δεν ξεχώριζες πουθενά δρόμο, αλλά ένα απέραντο κάτασπρο σεντόνι σκέπαζε τα πάντα από ποτάμια και γεφύρια μέχρι θάμνους και δέντρα.

Πέρασαν από τη Φούρκα, τους κρυφοκοίταζαν, μέσα από τα πορτοπαράθυρά τους οι Φουρκιώες, όσοι βέβαια είχαν απομείνει στο χωριό, γιατί καταχείμωνο ήταν και οι περισσότεροι βρισκόντουσαν, από το φθινόπωρο, κάτω στα χειμαδιά τους στη Θεσσαλία με τα ζωντανά τους. Φθάνοντας στη Ζούζουλη και στο Μαύροβο οι Κερασοβίτες διαχωρίστηκαν. Άλλοι πήγαν στα χωριά των Γρεβενών, ένα μέρος στα χωριά Φλώρινας-Καστοριάς και οι περισσότεροι στα χωριά του Τσοτυλίου. Γέμισαν τα χωριά από πρόσφυγες Κερασοβίτες. Οι κάτοικοι των χωριών αυτών τους βοήθησαν και τους συμπαραστάθηκαν πάρα πολύ μέσα στον βαρύτατο χειμώνα του 1912-1912. Έχουν να λένε πολλά οι Κερασοβίτες για τη φιλοξενία αυτή, στις δύσκολες στιγμές που πέρασαν. Τους έδωσαν στέγη και τροφή και στους ίδους αλλά και στα οικόσιτα ζώα τους (μουλάρια, γαϊδούρια, γιδοπρόβατα) που είχαν μαζί τους μέχρι την άνοιξη, όπου και ξαναγύρισαν στο αγαπημένο τους χωριό. Δεν γύρισαν όμως όλες οι προσφυγικές οικογένειες. Παρέμειναν σ' εκείνα τα μέρη για πάντα πολλές από αυτές. Έτσι δημιουργήθηκαν στα χωριά αυτά νέοι πυρήνες Κερασοβιτών. Εργάστηκαν, κόπιασαν και πρόκοψαν. Σήμερα καυχώνται και υπερηφανεύονται για την Κερασοβίτικη ρίζα τους. Σε κάθε ευκαιρία το βροντοφωνάζουν και λένε και εμείς είμαστε Κερασοβίτες, από εκεί κατάγονται ο παππούς μας ή ο προπάππος μας. Ας είναι καλά οι άνθρωποι!

Στο Κεράσοβο είχαν απομείνει 4 άτομα· οι δύο ήταν άντρες, ο Νικόλας Σελτσιώτης, μουγγός και κάποιος Νταγκοβάνος γέρος τυφλός. Ο πρώτος κήκε ζωντανός μέσα στο σπίτι του, ο δεύτερος, βρέθηκε από τους Κερασοβίτες την άνοιξη που γύρισαν, στην Μόλιστα κατακαμμένος. Αυτός

διηγήθηκε τα καθέκαστα, τι έγινε στο χωριό με τον ερχομό των τουρκαλβανών στρατιωτών. Ο άνθρωπος αυτός έζησε σ' αυτήν την ελεεινή κατάσταση δύο περίπου μήνες μόνο και πέθανε. Τα άλλα δύο άτομα ήταν γυναίκες, οι πολύ γερόντισσες Ντούλαινα και η μάνα του Χρήστου Τσιάτσιου. Αυτές, αν και ήταν γριές, εντούτοις βιάστηκαν απάνθρωπα, και κτηνωδώς από τους Τούρκους στρατιώτες και μετά τις αποτρόπαιες αυτές πράξεις τους τις έκαψαν ζωντανές. Τέτοιες αγριότητες διέπραξαν από μίσος και εκδίκηση γιατί επαναστάτησε το Κεράσοβο. Τον τουρκαλβανικό στρατό ακολουθούσε και πλήθος πολύ πλιατσικολόγων Αρβανιτών, αλλά και ομόθρησκων χριστιανών από τα γύρω χωριά της περιφέρειάς μας. Όλοι αυτοί μόλις πάτησαν το πόδι τους στο Κεράσοβο, προέβησαν αμέσως στο πλιάτσικο στα σπίτια και στα καταστήματα του χωριού μας. Δεν άφησαν μάλινα ρούχα, Κερασοβίτικες φορεσιές (ενδυμασίες), σκεπάσματα από βελόντζες μέχρι ακόμα και χαλκώματα (ντιντζιρέδες, ταψιά, ταβάδες, γκιούμια κ.τλ.). Και σήμερα ακόμα στα χωριά αυτά, βρίσκονται Κερασοβίτικα χαλκώματα με χαραγμένα επάνω ονόματα Κερασοβιτών. Λεηλασία του χειρίστου είδους. Δεν έφτασε αυτό μόνο, αλλά στο τέλος έβαλαν και φωτιές και το 'καψαν όλο το χωριό μας. Μόνο η εκκλησία, τα εξωκκλήσια και δυο-τρία μισοκαμμένα σπίτια σώθηκαν από τη μανία, και την άγρια εκδίκηση των τουρκαλβανών στρατιωτών. Τόσο ουρανομήκης ήταν ο καπνός από τη φωτιά του Κεράσοβο, ώστε φαίνονταν ακόμα και από το χωριό Πεκλάρι (Πηγή) της Κόνιτσας, κατά μαρτυρία του Ηλία Δήμου, 90 ετών σήμερα, που λέγαν εκεί, «καίγεται το Κεράσοβο». Έτσι ξέσπασε το μίσος και εκδίκηση των τούρκων. Ο τουρκικός στρατός δεν προχώρησε για τη Φούρκα καθόλου, γιατί δεν είχε γίνει επανάσταση. Αν και εκεί είχε γίνει πράγματι επανάσταση και το χωριό αυτό, θα πάθαινε τα ίδια με το Κεράσοβο, αφού τώρα θα εύρισκαν και το δρόμο ανοιχτό από το χιόνι και τον παγετό οι τουρκαλβανοί στρατιώτες.

Το συμπέρασμα που βγαίνει από όλα αυτά, είναι, πως από όλα τα χωριά της Κόνιτσας, το Κεράσοβο μόνο, όπως πάντα επαναστάτησε το χειμώνα του 1912-13 και πάλι ενάντια των Τούρκων και το πλήρωσε πολύ

ακριβά με το χαλασμό του χωριού μας και στην προσφυγιά στα γύρω φιλόξενα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας. Τ' άλλα χωριά της Επαρχίας μας δεν ξεσηκώθηκαν καθόλου, αλλά μερικά από αυτά επεδόθησαν στις λεηλασίες των σπιτιών των νοικοκυραίων Κερασοβιτών. Αν τώρα από τη Φούρκα ήταν 20-30 άτομα, γιατί περισσότεροι δεν ήταν, δεδομένου του καταχείμωνα, που οι Φουρκιώτες με τα ζώα τους πηγαίνουν στα χειμαδιά στην Θεσσαλία, δεν είναι επανάσταση αυτή, είναι μια ομάδα αντάρτικη. Αν ήταν τόση η δύναμη που περιγράφεται στο βιβλίο, γιατί δεν πήγαινε να ενωθεί και να οργανωθεί και να δράσει μαζί με τους Κερασοβίτες, αφού από στρατηγική άποψη η κλεισούρα του Κερασόβου ήταν πιο πρόσφορη από την κορυφογραμμή του Βέργου, που εκτείνεται σε μεγάλη έκταση, από το βουνό Γύφτισσα μέχρι τη βρύση του «Ρωμιού»; Ιδού η απορία.

Εξάλλου από πού να βρεθεί αυτή η δύναμη των 500-1000 αντρών; Τα γύρω χωριά δεν ξεσηκώθηκαν, δεν πήραν τα όπλα, περίμεναν τον ερχομό του ελληνικού στρατού από τη Μακεδονία. Την τροφοδοσία αυτής της αντάρτικης δύναμης πορός την είχε αναλάβει; Οι λιγοστοί Φουρκιώτες που είχαν μείνει εκείνο το χειμώνα στο χωριό και κρύβονταν;

Τα περί Κιρίμ Τσαούση, τεχνάσματα και δύναμη 500-1000 αντρών ανταρτών στη Ράχη Βέργου, νομίζουμε πως δεν ευσταθούν, γιατί απλούστατα ο βαρύτερος χειμώνας που είχε ενσκήψει τη χρονιά εκείνη, δεν επέτρεψε συγκέντρωση τόσης δύναμης στην κορυφογραμμή του Βέργου.

Έτσι το μπαϊράκι της λευτεριάς μόνο οι Κερασοβίτες το είχαν σηκώσει εκεί κάτω και ανέμιζε ούριο στην κλεισούρα. Γι' αυτό και το πλήρωσαν πολύ ακριβά, με το χαλασμό του χωριού. Εξάλλου μια φορά μόνο ξεκίνησε κι ήρθε η τουρκική δύναμη από την Κόνιτσα, το χειμώνα εκείνο και αυτό όταν επαναστάτησε το χωριό μας και όχι δυο και τρεις φορές, ούτε και ποτέ οι Κερασοβίτες τροφοδότησαν τον τούρκικο στρατό. Αν ήταν έτσι τα πράγματα, τότε ποιος ο λόγος και η αιτία να πάρουν στα χέρια τους τα όπλα από γκράδες και μάλυγχερ και να κηρύξουν το Κερασόβο ελεύθερο από τον τουρκικό ζυγό;

Τώρα ο γράφων θα «δώσει» τον λόγο στον τότε γενναίο πολεμιστή των Βαλκανικών νικηφόρων πολέμων του 1912-1913, που έχει περιγράψει «την επόμενη ημέρα» από της κατάληψης του Κιρασόβου από τους τουρκαλβανούς στρατιώτες και τις μάχες που δόθηκαν στο χωριό μας για την απελευθέρωσή του.

Από Φούρκας δια Μολίστης εις Κόνιτσαν

«Ήτο η 20η Ιανουαρίου ότε ο ηρωϊκός λοχαγός του Α' Συντάγματος του Διαδόχου κ. Δ. Παπανικολάου ευρισκόμενος εις Γρεβενά εστάλη μετά δυο λόχων στρατού εις Φούρκαν, όπως εκείθεν προελάση δια Κερασόβου, Σταρίτσανης και Μολίστης εις Κόνιτσαν. Ευρισκόμενος όθεν εις Βραβόνισταν, χωρίον των Γρεβενών μετά των ανθυπολοχαγών του Κωνσταντίνου, Τρίγκα, Αντωνοπούλου και Γκούμα, εις τον οποίον ανέθηκε την αρχηγίαν των περισυλλεγέντων εκ των διαφόρων χωριών εθελοντών, εβάδισε δια μέσου των χιονοσκεπών λοφοσειρών του γηραιού Σμόλικα εις χωρίον Ζούζουλη και εκείθεν μετά τετράωρον πορείαν δια μέσου ατραπών εις Φούρκαν, όπου επληροφορήθησαν ότι ισχυρά στρατιωτική δύναμις Τούρκων κατηυλίζετο εις Κεράσοβον.

Συγκροτηθέντος συμβουλίου περί την εσπέραν, εις ο έλαβον μέρος πλην των αξιωματικών και οι οπλαρχηγοί Ηγούμενος Παπαδάτος, Περικλής και Σιδέρης έχοντες υπ' αυτούς περί τους εκατό οπλίτας, απεφασίσθη ομοφώνως η τακτική αναγνώρισις του εδάφους και των Τουρκικών θέσεων Κερασόβου.

Δεν είχε ακόμη γλυκοχαράξει η αυγή, ότε διεδόθη αίφνης ότι οι Τούρκοι συγκεντρωθέντες εις Κεράσοβον ετοιμάζουν επίθεσιν κατά της Φούρκας· ευθύς τότε διετάχθη ο σαλπικτής να σημάνη προσκλητήριο, μεθ' ο πάντες αξιωματικοί, οπλίται, Φουρκιώται και Κερασοβίται συνηθροίσθησαν εις την πλατείαν του χωριού, ένθα γενομένης παρατάξεως μάχης, ήρχισεν η πορεία προς το Κεράσοβον, αφού εδόθησαν αι κατάλληλοι οδηγίαι υπό το διοικητού. Ο στρατός φθάσας εις θέσιν Βέργου, ΝΔ της

Φούρκας, διετάχθη να αναπαυθή, επί δέκα λεπτά της ώρας, ίνα εν τω μεταξύ αποσταλή εμπροσθοφυλακή προς ανίχνευσιν του εδάφους.

Κατ' εντολήν του διοικητού εστάλησαν ο ανθυπολοχαγός Γκούμας και Μπόννης ανθυπίλαρχος μετά τεσσάρων ιππέων και 5 οδηγών εκ Φούρκας, οίτινες φθάσαντες άνωθεν του Κερασόβου 200 βήματα μακράν των τουρκικών προφυλακών εις θέσιν Κοντή Ράχη πλησίον του υδρομύλου, χωρίς να γίνωσιν αντιληπτοί υπό των σκοπών, παρατήρησαν τους Τούρκους αμερίμνους, άλλους μεν προσηλιαζομένους έξωθι των οικιών, άλλους καθαριζομένους και άλλους έξωθεν της Εκκλησίας φορτώνοντας άλευρα και διάφορα άλλα τρόφιμα δια Κόνιτσαν.

Λεπτομερή έκθεσιν της αναγνωρίσεως απέστειλαν εις τον κ. Παπανικολάου, όστις εν τω μεταξύ είχε κατέλθει μετά του στρατού εις θέσιν Αραιά πεύκα και ότε πλέον μετά τρίωρον ανίχνευσιν του εδάφους ούτοι ητοιμάζοντο κατά διαταγήν του διοικούντος να επιστρέψωσι προς αυτόν αίφνης εξ αριστερών ακούεται πυροβολισμός· ο ενθουσιώδης Καλόγηρος Ζέρμας ιδών οπλίτην Τούρκον κατερχόμενον εκ του λόφου επυροβόλησε κατ' αυτού και τον εφόνευσε. Το πυρ τούτο διεδέχθη έτερον πυκνόν εκ δεξιών εκ του σώματος του Σιδέρη βάλλον κατά των τουρκικών προφυλακών.

Τους αιφνιδιασμούς τούτους ακούσαντες οι Τούρκοι κατελήφθησαν υπό πανικού λαβόντες την προς την Σταρίτσανην άγουσαν πλην 250 στρατιωτών αμυνομένων εκ της Εκκλησίας, της Σχολής και των οικιών υπό την αρχηγία ενός Μπίμπαση, Αχμέτ βέη, 2 γιουμζπασάδων και 4 μουλαζημάδων (= ταγματάρχου, λοχαγών και ανθυπολοχαγών).

Παρά την θέλησίν των τότε ηναγκάσθησαν να πολεμήσωσι, αφού το πυρ είχε διαδοθή απ' αμφοτέρων των μερών, όποτε έφθασεν επί τόπου εσπευσμένως και το κύριον σώμα του Ελληνικού στρατού προς ενίσχυσιν υπό την διοίκησιν του λεοντοκάρδου Παπανικολάου αφήσαντος συγχρόνος οπισθοφυλακήν εις Αραιά πεύκα την 3ην διμοιρίαν. Ευθύς τότε κατελήφθησαν αι στρατηγικαί θέσεις κατ' εντολή του ταγματάρχου. Και

το μεν κέντρον της Κοντής Ράχης κατέλαβεν ο ανθυπολοχαγός Γκούμας μετά τις διμοιρίας, το δεξιόν οι ανθυπολοχαγοί Αντωνόπουλος και Τρίγκας και το αριστερόν ο τιούτος Π. Κωνσταντάτος μετά της 2ας διμοιρίας. Το πυρ ήναψεν όλων των μερών από της 12 π.μ. της 24 Ιανουαρίου σφοδρόν κατά των Τούρκων διαρκέσαν περί τας εξ σχεδόν ώρας καθ' ας εφονεύθησαν και επληγώθησαν πολλοί εκ των εχθρών μεταξύ των οποίων και εις ανθυπολοχαγός. Περισσότεραν δε θραύσιν κατά την μάχη ταύτην επήνεγκεν εις τους Τούρκους το κύριον ελληνικό σώμα, το οποίον κατείχε την διέξοδον προς την Σταρίτσανην. Επίσης κατά την μάχην ταύτην εφονεύθησαν και τρεις χωρικάί γυναίκες κρατούμεναι υπό των Τουρκών και πολλά ζώα με τρόφιμα.

Εκ δε των ημετέρων επληγώθη μόνον εις των οπαδών του οπλαρχηγού Περικλή. Κατά την μάχην ταύτην έλαβε μέρος και ο αστυνομικός σταθμάρχης Φούρκας Γεωργακόπουλος και πολλοί Φουρκιώται και Κερασοβίται.

Επελθούσης όμως της νυχτός η μάχη διεκόπη και οι ημέτεροι απεσύρθησαν εις Φούρκαν αφήσαντες προφυλακάς εις θέσιν Αραιά Πεύκα, διότι ουδεμίαν διαταγήν είχαν προς κατάληψιν του Κερασόβου, αφού άλλως τε ο αριθμός των Τούρκων ήτο πολύ υπέρτερος. Επωφεληθείς όθεν τούτο ο τουρκικός στρατός και ενισχυθείς σημαντικώς εκ Στρατσιαάνης δι' ετέρας δυνάμεως κατέλαβεν επικαίρους θέσεις και ήρξατο την πρωϊαν αποστέλλων τα εναπομείναντα τρόφιμα εις Κόνιτσαν και πυροβολών εις τον αέρα εκ του ΝΑ μέρους του Κερασόβου.

Την ίδιαν ημέρα να μεταβαίνει εις Φούρκαν Κερασοβίτης τις και αναγγέλει εις τον διοικητήν του σώματος ότι οι Τούρκοι επιτιθέμενοι έφθασαν μέχρι των ημετέρων προφυλακών. Η διάδοσης αύτη αν και ήτο ψευδής εν τούτοις ο διοικητής έσπευσε ν' αποστείλη τον κ. Γκούμαν μετά της 3ης διμοιρίας προς ενίσχυσιν του κ. Τρίγκα. Συγχρόνως όμως αλληπάλληλοι διαταγαί παρά του κ. Καλογερά φρουράρχου Γρεβενών έφθανον όπως δια παντός μέσου αποφύγωσι την επίθεσιν μέχρι νεωτέρας διαταγής και ως εκ τούτου οι ημέτεροι ετήρουν στάσιν αμυντικήν. Την

25 αι προφυλακαί των ημετέρων διέκριναν δύο χωρικούς εκ Μολίστης κομίζοντας επιστολήν προς τον Μπίπασην, δι' ης εδήλουν αυτώ ότι τα ζώα τα οποία τοις εζήτησε δεν είναι κατάλληλα δια την μεταφοράν τροφίμων τις Κόνιτσαν. Την αυτήν επίσης 110 Τούρκοι προερχόμενοι εκ Στρατσιάνης επεχείρησαν προς ενίσχυσιν του στρατού Κερασόβου να καταλάβωσι τον δεξιόν λόφον άνωθι της Αγ. Τριάδος, αλλά το σφοδρόν πυρ του οπλαρχηγού Περικλή ηνάγκασαν αυτούς να επανέλθωσι εις τα ίδια μετά μεγίστων απωλειών.

Την εσπέραν όμως της 25 προς την 26 Ιανουαρίου ο τουρκικός στρατός φοβηθείς κύκλωσιν του Κερασόβου υπό του ελληνικού στρατού, ήρχισε προτροπάδην φεύγων προς νότον αφού προηγουμένως ηρήμωσεν αυτό και έθεσεν εις πολλά σημεία το πυρ της καταστροφής.

Αι μαινόμεναι φλόγες εθέριζον απ' άκρου εις άκρον το δυστυχές Κεράσοβον, ότε ο ελληνικός στρατός αντιληφθείς τούτο έσπευσε να αναχαιτίσει αυτάς.

Πρώτος ο ανθυπολοχαγός Γκούμας μετά της διμοιρίας του και των δυστυχώς Κερασοβιτών εισήλθον εις το πυροπολούμενον Κεράσοβον και εμάχοντο ήδη προς τον παμφάγον Ήφαιστον, τον οποίον οι άνανδροι ενέσπειρον παντού εν τη εσχάτη απελπισία των. Ηδυνήθησαν να διασώσωσι περί τας 50 οικίας· ο κεντρικός ναός τον οποίον είχαν μεταβάλει εις στρατώνα απεικόνιζε τους βανδαλισμούς και αι εικόνες τας ασεβείας και τα αίσχη και η Αγ. Τράπεζα τους μολυσμούς και τας θηριωδίας και επί της ιεράς προθέσεως εύρον επιστολήν έχουσαν επί λέξει ως εξής:

Προς τους Φουρκιώτες και Κερασοβίτες

Εσείς ελέγατε πως στο Κεράσοβο δεν ημπορεί να εμβή Οθωμάν, στρατός είχετε τεργιάξει με κάτι ελληνικά κεφάλια και κρύψετεν τα γενήματα δια να τα φάη ο ελληνικός στρατός μέσα εις τες πίννιτσες· ημείς όμως που πεινούσαμε τα ευρήκαμε όλα και τα εφάγαμεν εις υγείαν σας· και όταν θα πεινάσωμεν θα έλθωμεν και εις Φούρκαν και Γρεβενά· επειδή εφάνηκε αχάριστοι σας εκάψαμε και τα σπίτια σας, μόνο τες Εκκλησίες αφήσαμε γιατί είνε βακούφι.

Κεράσοβον 26 Ιανουαρίου 1913

Μουλιαζίμης Χουσσίν

Η επιστολή αυτή εστάλη προς τον διοικητήν Παπανικολάου εις Φούρκαν μετά λεπτομερούς εκθέσεως των φονευθέντων Τούρκων και της πυρπολήσεως του Κερασόβου, αι δε προφυλακαί των κ. Γκούμα, Τρίγκα και οπλαρχηγών διέμειναν εις το όρος Σμόλικά επί 24 ώρας άνευ σκηνών εν μέσω παχείας χιόνος και δριμυτάτου ψύχους.

Την 27, 28 και 29 τα στρατεύματα αναπαύονται εις Φούρκαν. Την 30ήν όμως εστάλησαν προφυλακαί και πάλιν εις Σμόλικά όπου διαρκώς εχιόνιζε και συγρόνως ψυχρός άνεμος εσημάτιζε χιονοστρόβιλους κατακαλύπας τας οδούς και τα διάφορα υψώματα.

Αι προφυλακαί εκινδύνευον να απολεσθώσιν εν τω μέσω της φοβεράς ταύτης χιονοθυέλλης [...].».

Ακόμα σ' αυτόν τον ξεσηκωμό του Κερασόβου και στην λευτεριά ολόκληρης της Ηπείρου, πήραν μέρος και εθελοντές Κερασοβίτες από την Αμερική και Καναδά, όπως του Παπαχαράλαμπου Χαρίση, ο Δημήτρης, ο Κώστας Πασσιάς, ο Λάμπρος Εξάρχου, ο Νικόλαος Μακρυγιάννης. Είναι

πολλά και βασανιστικά τα ερωτηματικά που γεννιούνται για το πώς γράφτηκε τόσο πολύ διαστρεβλωμένη η πραγματικότητα των ιστορικών αυτών γεγονότων της επανάστασης του Κερασόβου το χειμώνα του 1912-1913.

Ο Κρατικές Αρχές και οι άλλοι μεγαλόσχημοι να κάνουν το ορθό, το πρόπον και το σωστό. Έχουμε μεγάλο παράπονο και πίκρα εμείς οι Κερασοβίτες σ' αυτό το θέμα. Ειδικά για τις θυσίες, κακουχίες και δεινοπαθήματα των Κερασοβιτών -τισσών των νεωτέρων χρόνων του 1912ο1913, 1914ο1922 και 1940-1944, για την πατρίδα και το έθνος μας. Θέλουμε να ελπίζουμε πως κάποτε θα το καταλάβουν αυτό καί θ' ανταποδώσουν στο Κεράσοβο εκείνα που οφείλει η πατρίδα μας, σ' αυτούς τους ακρίτες του Κλέφτη, του Σμόλυγκα, του Βέργου, του Μπέκου και της Γύφτισσας.

Και τώρα μεριά δημογραφικά στοιχεία για το χωριό μας, πριν να χαλαστεί - καεί από τις φωτιές των Τουρκαλβανών στρατιωτών.

Αναφέρθηκε προηγούμενα, ότι αφού το Κεράσοβο κάηκε, η κάτοικοί του διεσκορπίστηκαν στα διάφορα μέρη της Δυτικής Μακεδονίας και ότι το δημοτικό σχολείο του χωριού μας, που τότε ονομάζονταν Αστική Σχολή, είχε μαθητές άνω από 130 παιδιά.

Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους κατά των Τούρκων και Βουλγάρων και την απελευθέρωση της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, το Ελληνικό κράτος το 1914 προέβη σε αθρόα απογραφή του πληθυσμού των νέων χώρων-διαμερισμάτων που απόκτησε με τόσες θυσίες και αίμα των παιδιών της. Η απογραφή αυτή διενεργήθηκε από στρατιωτικές επιτροπές. Το χρόνο αυτό του 1914 στο χωριό μας συντάχθηκε το πρώτο, επί Ελληνικού Κράτους, βιβλίο Αρρένων της Κοινότητάς μας. Σ' αυτό το βιβλίο είχαν καταγραφεί όλοι οι άρρενες κάτοικοι του Κερασόβου που βρέθηκαν να ζουν το χρόνο που γίνονταν η απογραφή στο χωριό τους, δηλαδή από νήπιο αγόρι που γεννήθηκε την ημέρα της απογραφής μέχρι τον πιο γηραιότερο άντρα που ζούσε. Έτσι από το

βιβλίο αυτό που προφανώς εξυπηρετούσε περισσότερο στρατιωτικούς σκοπούς (ηλικίες στρατεύσιμων ανδρών), πόλεμοι γίνονταν, (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος), προκύπτει ότι συνολικά είχε απογραφεί άρρεν πληθυσμός 498 άτομα. Γηραιότεροι δε ήταν οι: Γκούσιος Αθανάσιος του Χρήστου και Δήμου Δημήτριος του Νικολάου που είχαν αυξ. αριθμό 06 και 07, αντίστοιχα. Αυτό φανερώνει ότι πριν από αυτούς είχαν απογραφεί άλλα 5 άτομα αρσενικά, αλλά δυστυχώς η σχετική σελίδα του παμπάλαιου αυτού βιβλίου Μητρώου Αρρένων δεν υπάρχει, χάθηκε ή σχίστηκε. Αυτά τα άτομα, φυσικά, ανήκαν στα επίθετα που άρχιζαν από Α και Β.

Οι δυο αυτοί γεροντότεροι άντρες του Κερασόβου που ζούσαν το 1914, φέρονται ότι γεννήθηκαν το έτος 1843 άρα ήταν τότε 71 ετών. Επομένως η απογραφή αυτή αφορούσε τους άρρενες που γεννήθηκαν τα έτη από 1843ο1914. Σημειώνεται εξάλλου, πως χάθηκαν ή σχίστηκαν και τα φύλλα του βιβλίου αυτού που αφορούσαν τα έτη γέννησης αρρένων του 1844, 1853, και του 1914. Έτσι δεν γνωρίζουμε ποιοι άρρενες γεννήθηκαν τα χρόνια αυτά. Παρατηρήθηκε ακόμη ότι το βιβλό Μητρώου Αρρένων από 1916-1924 δεν έχει βρεθεί, ίσως να χάθηκε ή να κάηκε. Το βιβλίο Μητρώου Αρρένων από 1925 - 1953 υπάρχει και έχει συνταχθεί, ως ακριβές αντίγραφο, από τη Νομαρχία Ιωαννίνων τον Νοέμβρη του 1955.

Το άλλο βιβλίο –Δημοτολόγιο– το παλιό που αναγράφει αναλυτικά, κατά οικογένειες τους κατοίκους του χωριού μας, έχει στοιχεία, αλλά όχι πλήρη κατά οικογένεια. Ελλείπουν ολόκληρα μέρη ή άτομα από οικογενειακές μερίδες. Αυτό γιατί δεν ενημερωνόταν σωστά και τακτικά με κάθε οικογενειακή μεταβολή (γέννηση-γάμος-θάνατος). Δεν αποτελεί αξιόπιστη πηγή πληροφοριών για τον ερευνητή.

Από τη μελέτη των στοιχείων του βιβλίου Μητρώου Αρρένων της Κοινοότητάς μας της εποχής εκείνης του 1843-1914, προκύπτουν ορισμένα πολύ ενδιαφέρονται στοιχεία που αφορούν τη γεννητικότητα – κίνηση– του άρενος πληθυσμού του χωριού μας.

Κατά τα πρώτα 24 χρόνια, από 1843-1867, πλην του 1859 που ήταν 10

γεννήσεις, κατά χρόνο γεννιούνταν από 105 το πολύ αγόρια και συνολικά γεννήθηκαν 74. Αν ο αριθμός αυτός διαιρεθεί δια του 24 που είναι τα χρόνια, προκύπτει ότι 3 αγόρια γεννιούνται κατά μέσο όρο το χρόνο (Λειψανδρία).

Από 1868ο1915, στα 47 Αυτά χρόνια, παρατηρείται δραστηριότητα, έχουμε αύξηση στην κίνηση αυτή, γιατί έχουμε συνολικά γεννήσεις αρρένων που φθάνουν στους 401. Αν διαιρέσουμε 401: 47, έχουμε 8,5 κατά μέσο όρο γεννήσεις το χρόνο, άρα σημαντική αύξηση τα χρόνια αυτά, πράγμα που ίσως να σημαίνει πολλά, όπως καλύτερες συνθήκες ζωής - διαβίωσης, μακροβιότητα κτ.λ Έκπληξη μας προξένησε το γεγονός ότι το 1870 γεννήθηκε μόνο ένα αγόρι, ο Νότης Αναστάσιος και τα χρόνια 1845 και 1846 δύο αγόρια οι: Κατσιαμάνης Νικόλαος του Γεωργίου και Κατσιαμάνης Αναστάσιος του Ζήση, αντίστοιχα.

Η αθρόα αυτή απόγραφή του του 1914, των νέων χωρών, όπως πρωτόγραφα, απέδειξε ακόμα, ότι στο Κεράσοβο ζούσαν, τότε συνολικά 77 γένη οικογενειών, περίπου 199 οικογένειες.

Συμπέρασμα:

Ο πληθυσμός του χωριού μας κατά το 1914 ήταν κατ' εκτίμηση αυτή:

Απογραφέντες άρνες 1843-1914, άτομα	=498
Κατά μέσον όρο 4 γυναίκες	
ανά οικογένεια - γένος 100 x 4	=400
Σύνολο κάτοικοι	= 898

Τώρα αν σ' αυτό το νούμερο των 898 κατοίκων προσθέσουμε και το νούμερο που αφορά τους πρόσφυγες Κερασοβίτες του χειμώνα του 1912-1913 που έμειναν για πάντα στα μέρη της Δυτικής Μακεδονίας και δεν επέστρεψαν ποτέ στο Κεράσοβο, και αυτό το νούμερο, όπως γνωρίζουμε όλοι μας, είναι αρκετά μεγάλο, τότε και ασφαλώς οι κάτοικοι του Κερα-

σόβου το βαρύτερο εκείνο χειμώνα του 1912--1913, ήταν κατά πολύ περισσότεροι από 1.000 ψυχές.

Με την ευκαιρία αυτή εδώ, την απογραφή του άρρενος πληθυσμού, το 1914, γράφεται και η γενιά αρρένων που γεννήθηκαν το 1915 και αυτοί είναι:

1. Γελαδάρης - Κωνσταντινίδης Λάζαρος του Ευσταθίου
2. Γκούτσιος Ιωάννης του Χρήστου
3. Γελαδάρης Σπυρίδων του Δημητρίου
4. Γκουγκέτας Ιωάννης του Χρήστου
5. Εξάρχου Αριστείδης του Νικολάου
6. Κουκούρης Νικόλαος του Δημητρίου
7. Κωτούλας Γεώργιος του Δημητρίου
8. Κυρίτσης Χριστόδουλος του Βασιλείου
9. Κουκούρης Βάγιας του Γεωργίου
10. Κοντοδήμου Αχιλλέας του Γεωργίου
11. Παπανικολάου Ιωάννης του Νικολάου
12. Πασιάς Τηλέμαχος του Δημητρίου
13. Πασιάς Ευστάθιος του Χρήστου
14. Σιάφης Νικόλαος του Αθανασίου
15. Σκουτέρης Αχιλλάς του Αναστασίου
16. Τέλλης Νικόλαος του Γεωργίου
17. Χαρισιάδης Θεοδόσης του Γεωργίου
18. Κυράτσης Απόστολος του Γεωργίου
19. Βλιώρας Δημήτρης του Λεωνίδα

Από 1916-1924 δεν υπάρχει μητρώο Αρρένων

Στους νεώτερους χρόνους από 1925-1953 που υπάρχουν πλήρη στοιχεία στο Μητρώο αρρένων, δηλ. στα 29 αυτά χρόνια έχουμε αναλυτικά γεννήσεις αρρένων, εξής:

Παρατηρούμε ότι κατά μέσο όρο έχουμε 15 γεννήσεις κάθε χρόνο.

Τα χρόνια όμως της κατοχής και του εμφυλίου πλέμου 1949 παρατηρείται λειψανδρία, λόγω στράτευσης του άρρενος πληθυσμού αλλά και της εσωτερικής μετανάστευσης που άρχισε από το 1950 και μετά.

Έτη	γεννήσεις		
1925	19	1940	14
1926	19	1941	9
1927	26	1942	14
1928	30	1943	8
1929	12	1944	10
1930	26	1945	8
1931	20	1946	19
1932	24	1947	11
1933	15	1948	6
1934	21	1949	7
1935	16	1950	11
1936	13	1951	6
1937	21	1952	13
1938	19	1953	10
1939	25	Σύνολο	442

Το έτος 1936, που γεννήθηκε και ο γράφων, έχουμε τις γεννήσεις αρρένων ως εξής:

1. Βλιώρας Χρήστος του Ευαγγέλου - Μαλαματής
2. Γκοντούλης Κωνσταντίνος του Δημητρίου - Ανθίας
3. Γελαδάρης Κωνσταντίνος του Γεωργίου - Δημητρούλας
4. Γαλάνης Δημήτριος του Αποστόλου - Γεωργίας
5. Δαγκοβάνος Απόστολος του Γεωργίου - Όλγας
6. Ζήκας Σπυρίδων του Γεωργίου - Γιαννούλας
7. Παναγιώτου Μιχαήλ του Χαραλάμπους - Αικατερίνης
8. Σαμαράς Δημήτριος του Ανδρέα - Όλγας
9. Σελτιώτης Απόστολος του Ανδρέα - Σταυρούλας
10. Τζίνας Νικόλαος του Δημητρίου - Λευκοθέας
11. Τέλλης Αριστοτέλης του Ιωάννου - Δήμητρας
12. Τσούτσης Λάμπρος του Κωνσταντίνου - Αθηνάς
13. Χαρισιάδης Γεώργιος του Ιωάννου - Δέσπως

Σε προηγούμενο λήμμα έχουν καταγραφεί τα γένη των οικογενειών που απογράφηκαν το 1914.

Επειδή δεν ήταν δυνατό να καταγραφούν όλα αυτά τα γένη κατά γενεαλογική σειρά αυτών, πέραν του ότι δεν υπάρχουν πλήρη στοιχεία, θα γραφούν μόνο ενδεικτικά λίγα γένη και αυτά αφορούν μόνο τους άρρενες, για τις γυναίκες δεν υπάρχουν στοιχεία.

Γενιά - Φάρα Βάλλα - Παπαγιάννη

Ο Βάλλας - Παπαϊωάννου - Παπαγιάννης ζούσε κατά το 1811, γιατί αναφέρεται σε αγοραπωλησία κτήματος σαν «αγοραστής» και το 1818 σαν «πωλητής». Χάνονται τα ίχνη του από 1819 - 1843 δεν υπάρχουν μητρώα αρρένων ή άλλα στοιχεία. Πότε πέθανε; άγνωστο.

Από 1843 που υπάρχουν στοιχεία γέννησης των αρρένων και ζούσαν το 1914 βρέθηκαν οι εξής:

- Παπαϊωάννου Αθανάσιος του Κωνσταντίνου 1857
- Παπαϊωάννου (Σαμαράς) Γεώργιος 1877
- Παπαϊωάννου (Σαμαράς) Δημήτριος 1878
- Παπανικολάου Νικόλαος του Ιωάννου 1883
- Παπανικολάου Νικόλαος του Ιωάννου 1884
- Παπαϊωάννου Ευάγγ. του Αθανασίου 1885
- Παπαγιάννης Ιωάννης του Χρήστους 1888
- Παπανικολάου Σπύρος του Δημητρίου 1894
- Παπαϊωάννου Γεώργιος του Κωνσταντίνου 1895
- Παπανικολάου Λάζαρος του Δημητρίου 1902
- Παπαϊωάννου Δημήτρης του Κωνσταντίνου 1906
- Παπανικολάου Νικόλαος του Γεωργίου 1907
- Παπανικολάου Στυλιανός του Γεωργίου 1907
- Παπαγιάννης (Σαμαράς Ανδρέας) του Γεωργίου 1907
- Παπανικολάου Απόστολος του Αθανασίου 1913
- Παπανικολάου Γεώργιος του Νικολάου 1913
- Παπανικολάου Ιωάννης του Νικολάου 1915

Γενιά - Φάρα Γαλαναίων

Σαν πρώτος αναφέρεται ο Γιάννης Γαλάνης στο ταπί του Χρηστάκη Τέλλη το 1833.

- Γαλάνης Ιωάννης (άγνωστο το πατρώνυμο) 1861
- Γαλάνης Νικόλαος του Ευαγγέλου 1863
- Γαλάνης Αθανάσιος του Ευαγγέλου 1866
- Γαλάνης Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου 1875
- Γαλάνης Ευάγγελος του Ιωάννου 1891
- Γαλάνης Χρήστος του Ιωάννου 1895
- Γαλάνης Κωνσταντίνος του Ιωάννου 1900
- Γαλάνης Απόστολος του Ιωάννου 1905

- Γαλάνης Γεώργιος του Κωνσταντίνου 1906
- Γαλάνης Ανδρέας του Κωνσταντίνου 1912

Γενιά - Φάρα Μακρυγιάννη

Σαν πρώτος αναφέρεται ο Αδάμος Μακρυγιάννης που γεννήθηκε και ζούσε προ του 1843. Αυτό προκύπτει από έγγραφο (μουρασιλέ) Κατή της Κόνιτσας γιατί το 1852 έγινε δικαστήριο για διαφορά με διέλευση νερού σε κάποιο νερόμυλο μεταξύ του Αδάμου Μακρυγιάννη και Γιάννη Δημητρίου Νάκου, Έχασε την δίκη ο Αδάμος. Μετά έχουμε:

- Μακρυγιάννης Δημήτριος του Ιωάννου 1848
- Μακρυγιάννης Αθανάσιος του Γεωργίου 1859
- Μακρυγιάννης Ιωάννης του Κωνσταντίνου 1864
- Μακρυγιάννης Κωνσταντίνος του Γεωργίου 1872
- Μακρυγιάννης Γεώργιος του Δημητρίου 1870
- Μακρυγιάννης Χρήστος του Δημητρίου 1885
- Μακρυγιάννης Κωνσταντίνος του Δημητρίου 1888
- Μακρυγιάννης Νικόλαος του Δημητρίου 1891
- Μακρυγιάννης Γεώργιος του Αθανασίου 1891
- Μακρυγιάννης Ιωάννης του Δημητρίου 1896
- Μακρυγιάννης Δημήτρης του Χρήστου 1912

Γενιά - Φάρα Γκουτσαίων

Σαν πρώτος φέρεται ο Γκούσιος ή Γκούτσιος Αθανάσιος του Χρήστου, ως γεννηθείς το 1843 με αύξοντα αριθμό 06 στο βιβλίο Μητρώου Αρρένων. Μετά:

- Γκούτσιος Χρήστος του Δημητρίου 1868
- Γκούτσιος Ιωάννης του Αθανασίου 1875
- Γκούτσιος Κωνσταντίνος του Αθανασίου 1877
- Γκούτσιος Γεώργιος του Αθανασίου 1887
- Γκούτσιος Χρήστος του Αθανασίου 1889
- Γκούτσιος Νικόλαος του Δημητρίου 1890
- Γκούτσιος Αργύρης του Αθανασίου 1892
- Γκούτσιος Δημήτριος του Χρήστου 1898
- Γκούτσιος Κωνσταντίνος του Ιωάννη 1903
- Γκούτσιος Νικόλαος του Χρήστου 1905
- Γκούτσιος Ευάγγελος του Γεωργίου 1906
- Γκούτσιος Γεώργιος του Χρήστου 1908
- Γκούτσιος Ιωάννης του Χρήστου 1915.

Γενιά - Φάρα Νασίκα - Σκαλωμένου

Γενάρχης της γενιάς αυτής φέρεται να είναι ένας ξενοφερμένος από την περιοχή των Σερρών. Αυτός μάλλον ήταν ψυχογιός στον παλιό Κιρασοβίτη Πούλιο που ήταν άκληρος, δεν είχε παιδιά. Ο ξενοφερμένος φαίνεται να είχε το όνομα Νικόλας Νασίκος. Αυτό προκύπτει - φαίνεται από μολυβένιο παγούρι τσίπουρο που έχει ο Κώστας Ιωάννου Σκαλωμένος και που γράφει «Νικόλα Νασίκο, βίβα χέρετε φίλι». Ορθογραφία δική του. Το επίθετο Νασίκος απαντάται σε πολλά χωριά των Γρεβενών, όπως και στην Φούρκα, είναι κοινό. Ο Νικόλας Νασίκος - ας, κάποια χρονιά που γύριζε από τα χωράφια στη θέση «δέντρο» πάνω ψηλά στο Ριάχοβο κατεβαίνοντας τον μουλαρόδρομο ράχη ράχη, φύσηξε τρομερός αέρας, του «πήρε» την τούρκικη σκούφια και αυτή σκάλωσε σε ένα δέντρο στο γκρεμό. Αυτός προσπάθησε, έφτασε, την πήρε την σκούφια, αλλά δεν ήταν δυνατόν να ξαναγυρίσει. Άρχισε να φωνάζει, να καλεί σε βοήθεια. Τον άκουσαν από τη θέση Συποτά οι Εξαρχαίοι που περνούσαν τυχαία. Έτρεξαν προς βοήθειά του και τον απελευθέρωσαν από τον γκρε-

μό. Από τότε και μετά οι Κιρασοβίτες τον «πείραζαν» και των «φώναζαν», ο «Σκαλωμένος». Το περιστατικό αυτό έγινε η αιτία ν' αλλάξει και το επίθετό του από Νασίκας σε Σκαλωμένος. Το παρατσούκλι έγινε επίθετο, σύνθηκες φαινόμενο. Αυτά από διήγηση του Κώστα Λαζ. Σκαλωμένου.

Παιδιά του Νασίκα ήταν:

- Σκαλωμένος Ευάγγελος (πάππος του Αριστομένη) που απέκτησε τον Δημήτρη, πατέρα του Αριστομένη και παπούς του Δημήτρη - Νίκου και Σπυριδούλας τρία κορίτσια (Γιάνναινα Γκούτσιου, Λάζαινα Σιούλα και την μάνα του Στυλιανού Παπανικόλα).
- Σκαλωμένος Κωνσταντίνος το 1852
- Σκαλωμένος Γιάννης το 1884
- Σκαλωμένος Γεώργιος το 1871 (Αμερική)
- Σκαλωμένος Λάζαρος 1892

Γενιά - Φάρα Γκουγκέτη ή Γκουγκέτα

Έχει γραφεί πως ο γενναίος και τραγουδισμένος Μουχτάρης (πρόεδρος) Αθανάσιος (Νάσιος) Μωραΐτης, έγινε ψυχογιός και γαμπρός του Γιώργου Γκουγκέτα. Στοιχεία για τον Γιώργο Γκουγκέτα δεν υπάρχουν.

Έτσι πρώτος φέρεται:

- Γκουγκέτας Χρήστος του Γεωργίου 1888
- Γκουγκέτας Αθανάσιος του Γεωργίου 1893
- Γκουγκέτας Λεωνίδας του Γεωργίου 1897
- Γκουγκέτας Βασίλης του Γεωργίου 1897
- Γκουγκέτας Σπύρος του Γεωργίου 1901

Ήταν και τα πέντε αδέρφια. Είχαν και τρεις αδερφές: Μαρία Ευαγ. Νταγκοβάνου (γιαγιά του γράφοντος), Δέσπω (μάνα Κώστα Β. Τζίνα) και ... Βάιλα (Μπάυλα).

Γενιά - Φάρα Ζιούληδων

- Ζιούλης Γεώργιος του (άγνωστο πατρώνυμο) 1818
- Ζιούλης Γεώργιος του Βασιλείου 1847
- Ζιούλης Κωνσταντίνος του Γιαννούλη 1856
- Ζιούλης Αναστάσιος του Γιαννούλη 1862
- Ζιούλης Δημήτριος του Παπαγιώργη 1877
- Ζιούλης Νικόλαος του Παπαγιώργη 1879
- Ζιούλης Κωνσταντίνος του Παπαγιώργη (Αμερική) 1879
- Ζιούλης Ευάγγελος του Παπαγιώργη 1888
- Ζιούλης Νικόλαος του Δημητρίου 1897
- Ζιούλης Λάζαρος του Ιωάννου 1903
- Ζιούλης Κωνσταντίνος του Δημητρίου 1903
- Ζιούλης Χρήστος του Ιωάννου 1905
- Ζιούλης Γεώργιος του Δημητρίου 1905
- Ζιούλης Πασχάλης του Δημητρίου 1913

Γενιά - φάρα Τέλληδων

Η γενιά αυτή υπάρχει και προς του 1843 γιατί έχουν πραγματοποιηθεί αγοραπωλησίες κτημάτων το 1811 και 1833. Γίνεται πάντως η διευκρίνιση πως αγοραπωλησία κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας δεν είχε την έννοια της κυριότητας, αλλά μόνο την έννοια της χρήσης και νομής της γης, του κτήματος κτλ. Η κυριότητα ανήκε στον Τιμαριούχο της περιοχής, ο οποίος έδινε και την σχετική άδεια για να γίνει η πράξη αυτή. Εδώ έχουμε τους εξής:

- Τέλλης Νικόλαος του (άγνωστο)
- Τέλλης Χρηστάκης του Νικόλα (αδελφός-φοί;)
- Τέλλης Γεώργιος του Δημητρίου 1858
- Τέλλης Νικόλαος του Χρήστου 1860
- Τέλλης Γεώργιος του Ευαγγέλου 1863

- Τέλλης Ιωάννης του Χρηστάκη 1878
- Τέλλης Δημήτριος του Θεόδωρου 1880
- Τέλλης Χρήστος του Δημητρίου 1888
- Τέλλης Ιωάννης του Θεοδώρου 1890
- Τέλλης Κωνσταντίνος του Δημητρίου 1893
- Τέλλης Κωνσταντίνος του Γεωργίου 1898
- Τέλλης Βασίλης του Δημητρίου 1901
- Τέλλης Χρήστος του Γεωργίου 1902
- Τέλλης Λάζαρος του Νικολάου 1902
- Τέλλης Δημήτρης του Γεωργίου 1906
- Τέλλης Γεώργιος του Νικολάου 1907
- Τέλλης Αριστοτέλης του Γεωργίου 1909
- Τέλλης Νικόλας του Γεωργίου 1915

Γενιά - Φάρα Γιώτηδων

Στο ταπί του Χρηστάκη Τέλλη του 1833 ο Κώστας Γιώτης φέρει ο πρώτος. Αυτός έκανε αφιέρωση-δώρο και την εικόνα του Αγίου Νικολάου στο ομώνυμο εξωκκλήσι το 1851.

- Γιώτης Τέλης, ομοίως στο ταπί του Χρηστάκη φέρεται γραμμένος.
- Γιώτης Κωνσταντίνος του Γεωργίου 1858
- Γιώτης Ευάγγελος του Γεωργίου 1874
- Γιώτης Νικόλαος του Κωνσταντίνου 1882
- Γιώτης Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου 1906
- Γιώτης Λεωνίδα του Ευαγγέλου 1913
- Γιώτης Ιωάννης του Ευαγγέλου 1908

Γενιά - φάρα Τσαούσηδων

Η γενιά αυτή προέρχεται από την άλλη γενιά ρωμαϊκής καταγωγής

των Μπαύλα Γοδούη. Το Τσαούσης ή Τσιαούσης είναι παρατσούκλι και έγινε επίθετο για διάκριση από άλλους Μπαυλάδες ή τώρα Βαϊλάδες. Φαίνεται πως κάποιος πρόγονός τους ήταν επί τουρκοκρατίας Χωροφύλακας-επιλοχίας. Τούρκικη λέξη *çavus* = λοχίας. Έτσι έχουμε:

- Τσαούσης ή Μπαύλας Ιωάννης του Χρήστου 1890
- Τσαούσης ή Μπαύλας Κωνσταντίνος του Χρήστου 1891
- Τσαούσης ή Μπαύλας Ευάγγελος του Χρήστου 1896

Γενιά φάρα Νταγκοβαναίων

Γενάρχης της φάρας - φαμίλιας αυτής πιστεύεται να είναι ένας παλιός Κιρασοβίτης, από τον συνοικισμό του Ριάχοβου, επιθέτου Νταγκόνος ονόματος Τάτσης, ο οποίος το 1811 ζούσε γιατί βρέθηκε να πραγματοποιεί αγοραπωλησία κτήματός του, κατά χρήση και νομή μόνο, κυριότητα δεν είχε, ήταν του τοπικού τιμαριούχου.

Αργότερα φαίνεται προστέθηκε και η συλλαβή (βα) μεταξύ της δεύτερης και τρίτης συλλαβής, και έτσι πήρε την τελική μορφή σαν Ντακοβάνος ή Νταγκουβάνος ή Δαγκουβάνος, όπως το χρησιμοποιούν μερικοί σήμερα. Τι σημαίνει; Η πιο πιθανή εξήγηση είναι ότι προέρχεται από τη λέξη Ντάγκ = όρος, Βουνό ή από το από παρατσούκλι «Ντάκος» στα Αλβανικά λέγεται το αρσενικό πρόβατο, το κοινός κριάρι, που είναι δυνατό, σκληρό, μαχητικό και κατ' επέκταση στον άνθρωπο «ντακόνος ή νταγκόνος», δηλαδή ανθεκτικός, δυνατός μαχητικός, σκληροτράχηλος. Η δε πρόσθετη συλλαβή (βα) Σλαυβικής προέλευσης πρέπει να δηλώνει το περισσότερο, το πιο πολύ, άρα Ντακοβάνος - πολύ ανθεκτικός, πολύ σκληροτράχηλος, πολύ θαρραλέος, πολύ δυνατός, πράγμα που στην πραγματικότητα ήταν και είναι και σήμερα η φάρα - φαμίλια αυτή, πόσο μάλλον τα χρόνια τα παλιά που ήταν και αιγοπροβατογαιοκτήμονες. Μετά έχουμε:

- Ντακοβάνος Αθανάσιος του Βασιλείου 1851
- Ντακοβάνος Γεώργιος του Κωνσταντίνου 1852

- Ντακοβάνος Κωνσταντίνος του Ιωάννου 1871
- Ντακοβάνος Ευάγγελος του Ιωάννου 1874
- Ντακοβάνος Κωνσταντίνος του Δημητρίου 1877
- Ντακοβάνος Ζήσης του Ιωάννου 1883
- Ντακοβάνος Ευάγγελος του Δημητρίου 1884
- Ντακοβάνος Χαράλαμπος του Γεωργίου 1886
- Ντακοβάνος Βασίλειος του Ιωάννου 1890
- Ντακοβάνος Λάμπρος του Γεωργίου 1891
- Ντακοβάνος Ιωάννης του Αθανασίου 1896
- Ντακοβάνος Βασίλειος του Κωνσταντίνου 1898
- Ντακοβάνος Ιωάννης του Χρήστου 1899
- Ντακοβάνος Γεώργιος του Ευαγγέλου 1909
- Ντακοβάνος Χρήστος του Κωνσταντίνου 1911
- Ντακοβάνος Ανδρέας του Ευαγγέλου 1911
- Ντακοβάνος Βασίλης του Χαραλάμπους 1912
- Ντακοβάνος Απόστολος του Κωνσταντίνου 1913
- Ντακοβάνος Σωκράτης του Ευαγγέλου 1913
- Ντακοβάνος Θωμάς του Χρήστου 1913
- Ντακοβάνος Ιωάννης του Χρήστου 1913;

Τα ονόματα αυτά βρέθηκαν, όπως γράφτηκε, απογεγραμμένα στο βιβλίο Μητρώου αρρένων του χωριού μας που συντάχτηκε το 1914, μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου. Αυτοί ζούσαν τον καιρό της απογραφής, γι' αυτό και απογράφηκαν.

Γενιά - φάρα Κατσιαμάνη

Από τη γενιά - φάρα αυτή έχουμε:

- Κατσιαμάνης Νικόλαος του Γεωργίου 1845
- Κατσιαμάνης Αναστάσιος του Ζήση 1846
- Κατσιαμάνης Δημήτρης του Γεωργίου 1858

Γενιά - φάρα Οικονόμου

Γενάρχης φέρεται ο Οικονόμου Δημήτριος που έγινε παπάς και λεγόταν Παπα-Δημήτρης. Αυτός φέρεται ότι γεννήθηκε το 1840 και πρέπει να πέθανε το 1905-1910. Η απελευθέρωση του χωριού μας από τους Τούρκους το 1913 δεν τον βρήκε στη ζωή, γιατί δεν απογράφηκε στην απογραφή του 1914. Μετά έχουμε:

- Οικονόμου Ιωάννης του Παπαδημήτρη 1865
τέκνα αυτού Ολυμπία, Αρετή, Γλυκερία
- Οικονόμου Νικόλας του Παπαδημήτρη ...
τέκνα αυτού Δέσπω, Αγγέλω, Ευγενία και
- Οικονόμου Δημήτρης του Νικολάου ...
τέκνα αυτού Ανδρονίκη και Νικόλας

Γενικές παρατηρήσεις

Για το Βιβλίο Μητρώου Αρρένων της Κοινότητάς μας έχουμε τις εξής παρατηρήσεις:

1. Το βιβλίο αυτό, όπως έχει γραφεί, αρχίζει να καταγράφει τους άρρενες κατοίκους που ζούσαν την ημέρα της απογραφής (στρατιωτική επιτροπή) το 1914 και από εκεί και στο εξής. Ο μεγαλύτερος ήταν 71 ετών και είχε γεννηθεί το 1843. Επομένως οι άρρενες κάτοικοι οι απογραφέντες ήταν γεννηθέντες από 1843-1914. Και από επίθετα που άρχισαν από Γ. Τα πρώτα επίθετα που αρχίζουν από Α-Β δεν υπάρχουν, χάθηκαν, όπως και εκείνων που είχαν γεννηθεί τα χρόνια 1844, 1850, 1853, και 1914.
2. Το βιβλίο Μητρώου Αρρένων από 1916-1924 χάθηκε, δεν υπάρχει.
3. Το βιβλίο Μητρώου Αρρένων από 1925-1952 υπάρχει και έχει συνταχθεί ως ακριβές αντίγραφο από τη Νομαχία Ιωαννίνων το 1938 και Νοέμβριο του 1955.

4. Το Βιβλίο Δημοτολογίου το παλιό, που σ' αυτό καταγράφονται αναλυτικά οι οικογενειακές μερίδες των κατοίκων, ελλείπουν μέρη και άτομα και δεν ενημερώνονταν οι οικογενειακές μερίδες για κάθε μεταβολή (γέννηση, γάμο, παιδιά, θάνατο), σωστά και τακτικά. Κατά συνέπεια δεν είναι αξιόπιστη πηγή για λήψη στοιχείων.
5. Εντύπωση μεγάλη προκαλεί στον μελετητή, ότι οι γεννήσεις αρρένων τέκνων το 1928, έφθασαν συνολικά τις τριάντα (30), πράγμα πρωτοφανές στα χρονικά του χωριού μας. Ήταν η μοναδική χρονιά και αυτό έχει την εξήγησή του. Στο βιβλίο «Ιστορία του Δάσους Κερασόβου», έχει γραφεί, πως οι Κιρασοβίτες στην αναφορά τους το 1920 προς τον τότε πρωθυπουργό της χώρας μεγαλουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, παραπονιόνταν για την αδικία που τους γίνεται να πληρώνουν «Αγαλίκι» στον Μπέη της Αλβανίας και το 1920, μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους και όταν μάλιστα 150 Κιρασοβίτικα παλληκάρια μάχονταν στον πόλεμο της Μ. Ασίας. Τα παλληκάρια αυτά, όσα βέβαια σώθηκαν και γύρισαν μετά τον πόλεμο, το 1920-23, παντρεύτηκαν και το 1928 ήταν το πιο καρποφόρο έτος αναπαραγωγής αρρένων τέκνων. Κρίμα που δεν υπάρχουν στοιχεία για να βλέπαμε και πόσα κορίτσια είχαν γεννηθεί τη χρονιά αυτή. Έτσι θα είχαμε τη συνολική εικόνα της γέννησης των παιδιών του 1928. Πάντως αν σκεφτεί κανείς ότι πάντοτε ο γυναικείος πληθυσμός είναι διπλάσιος ή τριπλάσιος του αρρενος πληθυσμού, εύκολα καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι τη χρονιά του 1928 είχαν γεννηθεί συνολικά παιδιά στο χωριό μας άνω των 60.

Επομένως τους αξίζει επάξια τους προγόνους μας αυτούς, ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΥΓΕ- ΜΠΡΑΒΟ από εμάς τους νεοέλληνες Κερασοβίτες, που σκεφτόμαστε να κάνουμε ένα ή το πολύ δυο παιδιά ή και καθόλου. Έλληνες, γρηγορείτε, ο κίνδυνος παραμονεύει!!!

Στο βιβλίο «Η ιστορία του δάσους Κερασόβου» έχει εξιστορηθεί κάθε πτυχή του προβλήματος αυτού από της εμφάνισής του 1823 και μετά μέ-

χρι και σήμερα και συνεχίζει με το ελληνικό δημόσιο (περίπτωση Ριαχόβου).

Στο παρόν λήμμα θα καταγραφούν και άλλες λεπτομέρειες, που δεν γράφτηκαν εκεί, γιατί και τα δυο μαζί αποτελούν σελίδες δόξης της ιστορίας του χωριού μας. Ποτέ δεν εξαντλείται ένα θέμα, όταν μάλιστα αυτό χάνεται μέσα στο χρόνο, στο θολό παρελθόν, και για το οποίο δεν είχε φροντήσει κανείς μέχρι σήμερα να καταγράψει ούτε μια σειρά, πλην του Δήμου Κοντοδήμου, το 1987, τεύχος 21ο του περιοδικού μας «ΚΕΡΑΣΟΒΟ» που κατέγραψε ένα επεισόδιο.

Το 1915-1917 οι τότε δημογέροντες του χωριού μας Γιάννης Τσούμπανος και Γιώργης Γκουγκέτας αφού άρχισε η διαμάχη με το δημόσιο για την κυριότητα του δάσους μας, κατέβηκαν στο Γενικό Διοικητή Ηπείρου, στα Γιάννινα, Στεργιάδη, για να εκθέσουν τα παράπονα των κατοίκων του χωριού μας, κυρίως για την βαρεία φορολόγηση των εισοδημάτων τους που ήταν «χαράτσι». Ο Στεργιάδης, όπως λέγονταν, ήταν αίμα και θρέμα τουρκόφιλος, τους δέχτηκε πολύ ψυχρά και άρχισε μάλιστα και τις απειλές. Τότε ο Γιάννης Τσούμπανος του λέει εκείνο το περίφημο αρχαίο του... «πάταξον μεν, άκουσον δε», δηλαδή νεοελληνικά «χτύπαμε αλλά άκουσέ με». Ο Στεργιάδης, εξοργίστηκε βέβαια από τα λόγια αυτά, που δεν περίμενε να τα ακούσει από ένα «χωριάτη», σηκώθηκε όρθιος και αφού τον έπιασε από το μουστάκι του, ξερίζωσε ένα μικρό μέρος του. Στη συνέχεια τους πέταξε έξω από το γραφείο, λες και ήταν σπίτι του, τέτοιο θράσος είχε ενώ ήταν δημόσιος υπάλληλος άρα υπηρέτης του πολίτη, και όχι αφέντης, και διέταξε να τον κλείσουν φυλακή, τον θρασή και αυθάδη Κιρασοβίτη Γιάννη Τούμπανο. Λόγω του ότι δεν μπορούσε να στηριχτεί εναντίον του ποινικό κατηγορητήριο, του επέβαλε πειθαρχική ποινή, που ήταν της δικαιοδοσίας του, και τον έστειλε με εκτόπιση στην Ζάκυνθο για έξι μήνες. Ο Γιάννης Τούμπανος γεννήθηκε το 1857 και πέθανε το 1934. Ήταν έξυπνος, τολμηρός, δραστήριος και καλός οικογενειάρχης.

Τώρα θα γίνει μια μικρή αναδρομή και θα επιστρέψουμε στα χρόνια

του Α Παγκόσμιου Πολέμου ή Ευρωπαϊκού (1914-1918) και Μικρασιατικής εκστρατείας (1919-1922). Με τους απελευθερωτικούς νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους 1912-1913, ελευθερώθηκε μεν η Ήπειρος, όχι όμως και η Β. Ήπειρος.

Με τη συνθήκη ειρήνης του Λονδίνου της 30 Μαΐου του 1913 ανατέθηκε στις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, η ρύθμιση των συνόρων της Αλβανίας και στις 29 Ιουλίου του ίδιου χρόνου η πρεσβευτική συνδιάσκεψη κατέληξε με το πρωτόκολλο του Λονδίνου στην ανακήρυξη της Αλβανίας σε κράτος κυρίαρχο και ανεξάρτητο, χωρίς όμως να προχωρήσει και στον καθορισμό των ορίων - συνόρων του. Με το από 17 Δεκεμβρίου 1913 πρωτόκολλο της Φλωρεντίας καθορίστηκαν τελικά και τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Έτσι η Β. Ήπειρος συμπεριελήφθηκε στο νέο συσταθέν αλβανικό κράτος.

Αυτό βέβαια δεν το αποδέχτηκαν οι βορειοηπειρώτες. Έτσι στις 17.2.1914 ανακηρύχτηκε η ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ της Β. Ηπείρου στο Αργυρόκαστρο. Αιτία του Α Παγκόσμιου ή Ευρωπαϊκού πολέμου ήταν η δολοφονία του αρχηγού της Αυστρίας Φερδινάνδου στο Σεράγεβο της Σερβίας. Ο αγώνας άρχισε τον Αύγουστο του 1914.

Η Ελλάδα μέχρι το 1916 ήταν ουδέτερη. Μετά τις 14.6.1917 τάχθηκε κατόπιν πιέσεων, με τους Αγγλογάλλους (Antente), ενώ η Βουλγαρία και Τουρκία με τους Γερμανούς.

Οι Αγγλογάλλοι, μόλις κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη, σχημάτισαν ουδέτερη ζώνη από Αιγαίου μέχρι Ιονίου πελάγους για να εμποδίσουν τυχόν προέλαση των Γερμανών - Βουλγάρων.

Στη ζώνη αυτή βρέθηκε και το χωριό μας όπως και τα γύρω χωριά, αλλά εμείς είχαμε Ιταλούς που κατείχαν το Δυτικό μέρος της Πίνδου. Η κατοχή των συμμαχικών δυνάμεων στη ζώνη αυτή παρατάθηκε μέχρι της λήξεως του πολέμου αυτού (Οκτώβριος 1918).

Στη συμμαχική αυτή κατοχική περίοδο και σε όλη τη διάρκεια αυτής, οι κάτοικοι του χωριού μας, αλλά και όλης της περικλειόμενης περιοχής

κυκλοφορούσαν με ειδικό φύλλο πορείας (Lesserpasser) γιατί γίνονταν αυστηρός έλεγχος. Κάτι ανάλογο με την δεκαετία του 1949-60 που είχαμε και δεύτερη ειδική τοπική ταυτότητα. Όποιος δεν είχε ειδικό φύλλο πορείας τιμωρούνταν με φυλάκιση και όχι λίγες φορές και με καταναγκαστικά έργα. Επειδή ήταν αποκλεισμός λόγω πολέμου, δεν υπήρχαν ούτε τρόφιμα. Γι' αυτό το κέντρο Πυρσόγιαννης μοίραζε με δελτίο αλεύρι και ρύζι με μειωμένη τιμή και έτσι σώθηκαν τα χωριά μας από πείνα και θάνατο.

Ακόμη λόγω του στρατιωτικού αυτού αποκλεισμού δεν μπόρεσαν να μεταβούν στα Γιάννινα και οι εκπρόσωποι του χωριού μας στη δίκη που γίνονταν το 1916 στο Πρωτοδικείο, ύστερα από πρόσκληση σε αγωγή κατά του Τεκήβεη Φράσαρη της Πρεμετής της Β. Ηπείρου, που διεκδικούσε το Δάσος Κερασόβου σαν τσιφλίκι του. Δικάστηκε το χωριό ερήμην (βλ. βιβλίο Ιστορία Δάσους Κερασόβου).

Στη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922) 150 παλληκάρια Κιρασοβιτόπουλα πολεμούσαν στα μέτωπα. Έτρεξαν και πάλι στη φωνή της πατρίδας και πολέμησαν με γενναιότητα και αυτοθυσία. Πολλά από αυτά δεν γύρισαν, έμειναν στις μάχες και στα μέτωπα της Μ. Ασίας. Μάνες και πατεράδες έκλαψαν τα παιδιά τους, γυναίκες χήρεψαν και παιδιά ορφάνεψαν από άντρα και πατέρα. Ονομαστικά ποια παλληκάρια ήταν τότε στρατιώτες δεν τα γνωρίζουμε, πάντως ήταν όλα γεννηθέντα από 1890-2, ίσως και λίγο πριν, και αυτό γιατί στην Μικρά Ασία ήταν ιππέας στρατιώτης και ο Λάζαρος Σκαλωμένος που ήταν γεννηθείς το 1892. Υπήρχαν στρατιώτες για 7-8 χρόνια συνέχεια. Μερικά ακόμη ονόματα που ενθυμούμαι είναι: Ζούκας Ιωάννης, Κουκούμης Ιωάννης, Γκουγκέτας Λεωνίδα, Τέλης Λάζαρος, Τζίνας Βασίλης, Κυράτσης Γιάννης που αγνοήθηκε η τύχη του. Πολλοί είχαν αιχμαλωτιστεί, ή είχαν τραυματιστεί (π.χ. Τζίνας Βασίλης).

Το γεώμορο το οποίο με βίαιο τρόπο εισέπρατταν οι Μπέηδες από τους προγόνους μας, αξίωναν να τους καταβληθεί και μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου 21 του Φλεβάρη του 1913.

Όμως οι πρόγονοί μας οι Κιρασοβίτες ελεύθεροι πια τώρα, δικαιωματικά αρνήθηκαν να δώσουν γεώμορο (αγαλίκι) στους μπέηδες. Και αυτοί όμως (μπέηδες) δεν τόλμησαν να απευθυνθούν στην ελληνική δικαιοσύνη και αυτό γιατί γνώριζαν πολύ καλά την ανυπαρξία των δήθεν δικαιωμάτων τους και ... κατά τον Αύγουστο του 1918, μεταχειρίστηκαν μέσα διεκδίκησης των δήθεν δικαιωμάτων τους πάνω στο Κιράσοβο, τις φιλικές Ιταλικές αρχές, (συμμαχικός στρατός κατοχής), όπως προαναφέρθηκε, οι οποίες και πέτυχαν με βία να εισπράξουν το γεώμορο και αυτό με αποστολή και συνοδεία ελληνικής στρατιωτικής δύναμης τριακοσίων (300) αντρών. Άκουσον, άκουσον, νεοέλληνα Κιρασοβίτη, εσύ που σήμερα ξεχνάς και λησμονάς τα δίκαια του χωριού μας, πόσο εφοβούνται και αυτοί οι Έλληνες αξιωματούχοι την γενναιότητα, τόλμη και ανδρεία των προγόνων μας, ώστε να στέλνουν δύναμη 300 πανόπλων στρατιωτών και με τη βία των όπλων να επιβάλουν τη θέλησή τους στους Κιρασοβίτες. Την τραγική αυτή κατάσταση οι πρόγονοί μας την περιέγραψαν με παράπονο και πικρία μεγάλη με υπόμνημά τους από Μαΐου 1920, προς τον τότε πρωθυπουργό της χώρας μας, τονίζοντας μεταξύ των άλλων και τα εξής:

«...Μπροστά στην αξίωση αυτή της Ελληνικής Γενικής Διοίκησης της Ηπείρου και προκειμένου να προλάβουμε συμφορές ανεπανόρθωτες, αναγκαζόμαστε οι κάτοικοι του χωριού μας να υποκύψουμε στη βία αυτή και να δώσουμε, όχι στους μπέηδες, αλλά στα όργανα της εξουσίας, ένα μέρος από τους δημητριακούς μας καρπούς και αυτό όχι σαν γεώμορο, αλλά σαν φόρο έμπρακτης αγάπης προς τη δική μας ελληνική κυβέρνηση, πιστεύοντας ακράδαντα στην αναπόδραση πολιτική ανάγκη, αφού με τα στρατιωτικά της όργανα πιέζει και καταπατάει τα δικαιώματά μας, αλλά και παραβλέπει νόμους, ώστε να παραμονεύει κάθε στιγμή και να μπηγεί αυτή βαθύτερα το δολοφονικό μαχαίρι στα εθνικά μας ιδεώδη...»

Πράγματι ήταν αδύνατο να πιστέψουν οι πρόγονοί μας, ότι ελληνική αρχή, σε στιγμές κατά τις οποίες εκατόν πενήντα (150) στρατιώτες Κιρασοβίτες αγωνίζονταν για το μεγαλείο της Μεγάλης Ιδέας -πατρίδας

μας, όργανα αυτής θα τολμούσαν τελεία εκστρατεία κατά των γυναικοπαίδων και γερόντων γονέων αυτών των στρατιωτών χάρη ενός τουρκαλβανού Μπέη, να πάρει τέτοιου είδους σκληρά μέτρα, ενόψει μάλιστα και της φοβερής πείνας που μάστιζε τα χρόνια εκείνα τα μέρη μας. Και όμως το «μεγαλείο» της ψυχής των προγόνων μας έλαμψε για μια ακόμη φορά.

Και όπως στην πρώτη φωνή της πατρίδας μας, τρέχουμε στις τάξεις του στρατού, χύνοντας το αίμα μας για χάρη αυτής, έτσι και στην προκειμένη περίπτωση υπέκυψαν οι προγονοί μας. Έδωσαν το γεώμορο, (δημητριακά) στερώντας την μπουκιά από τα παιδιά τους.

Έχει γραφεί, πως για την όλη ιστορία του δάσους Κιρασόβου, εκδόθηκε από τον γράφοντα ειδικό βιβλίο με τίτλο «Η ιστορία του δάσους Κιρασόβο» το 2001. Από την έκδοση του βιβλίου αυτού μέχρι σήμερα περιήλθαν σε γνώση και άλλες μερικές λεπτομέρειες που αφορούν τη γενναία και ατρόμητη αντίσταση των προγόνων μας το 1926-1927, τότε που ο Λάππας, επεδίωξε με τη βία και με την βοήθεια των κρατικών οργάνων (Αστυνομίας - Δασαρχείου) να εγκαταστήσει νεροπρίονα στον Βαθύλακα του Σμόλυγκα για εκμετάλλευση του δάσους Κιρασόβου. Όλα αυτά βέβαια, μετά την έκδοση της δικαστικής απόφασης του Ελληνικού Κράτους το 1924, που δικαίωνε τους Τουρκαλβανούς Μπέηδες και όχι το ίδιο το Ελληνικό Δημόσιο.

Οι αντιδράσεις του χωριού μας έλαβαν μεγάλες και τρανές διαστάσεις. Γίνανε επεισόδια και ήλθανε σε χειροδικίες τόσο με τους άντρες του Λάππα, όσο και με τα όργανα του Κράτους. Σ' αυτά τα επεισόδια πρωτοστάτησαν:

Ο Αθανάσιος Εξάρχου (Ρουκάς) που αυτός πρώτος αντιλήφθηκε τον ερχομό του συνεργείου του Λάππα, μαζί με τους τεχνίτες του και την Αστυνομική - Δασική συνοδεία. Ειδοποιεί πάραυτα όλο το χωριό μας για τον ερχομό των Λάππα. Η καμπάνα του χωριού μας χτυπά και όλο το χωριό συγκεντρώθηκε στην πλατεία, άντρες - γυναίκες. Ο Γιάννης Ζούκας

ειδοποιεί και τους δασκάλους του Σχολείου και αυτοί μαζί με τα παιδιά σπεύδουν και ενώνονται με τους υπόλοιπους. Γίνονται ένα ενωμένο σώμα, μια ατσαλένια γροθιά. Ο δρόμος μπροστά από τους Στρατσιαναίους - εκεί περνούσε τότε ο μουλαρόδρομος για Φούρκα - κατακλύζεται από το πλήθος των Κιρασοβιτών - τισσών. Φωνές, κραυγές και στήσιμο εμποδίων. Έρχονται σε χειροδικίες, τραυματίζεται και αυτός ο επικεφαλής της Αστυνομικής δύναμης, κάποιος Τρίμπος, όπως και δασικοί υπάλληλοι. Τα οδοφράγματα όμως μένουν.

Σε νέα αντεπίθεση του πλήθους, τραυματίζεται από τον Χρήστο Πέτρο - Νταγκουβάνο και αυτός ο ίδιος ο Λάππας. Ο Γιάννης Κουκούμης, πατέρας του Χρήστου - Αποστόλη - Θανάση και αυτός ορμά κατά πάνω στον Λάππα και τον πιάνει από τα μαλλιά και τον ταρακουνούσε. Ο Θόδωρος Ντούλινας (Τέλλης), σήκωσε το κοφτερό τσεκούρι του και επιτέθηκε και αυτός κατά του Αστυνόμου. Ο Αποστόλης Ιωάννου Γαλάνης, ορμάει και αυτός ακάθεκτος επάνω τους, αποσπάει από κάποιο τεχνίτη την σιέρα (πριόνι μεγάλο) και την σπάει. Οι οδομαχίες συνεχίζονται, στα στενοσόκακα του μαχαλά, γίνονταν πεδία μαχών - ξυλοδαρμών. Τα παιδιά του Σχολείου μας με τους δασκάλους τους γίνονται ασπίδα της λαϊκής Κιρασοβίτικης σύναξης.

Μη φανταστεί κανείς, ότι οι γυναίκες του χωριού μας υστέρησαν σ' αυτή τη αγανακτισμένη λαϊκή αντίσταση του χωριού μας. Πρωτοστάτησαν και αυτές, όπως και οι άντρες τους. Ήταν πρωτοπόρες, ατρόμητες, γενναίες, δίναν θάρρος και προτροπή στους άντρες και παιδιά τους. Ξαναζωντάνεψε και πάλι η δόξα των Σουλιωτισσών, καπετάνισσας Τζαβέλλινας, των νυμφών της και τόσων άλλων γενναίων και άφοβων Σουλιωτισσών. Οι μπάμπες Καραμίτσαίνα, Γιώργαινα Καραγιάννης, Γιάννινα Κουκούμη, κ.ά. φάνηκαν ισάξιες τους στην αναμέτρηση αυτή.

Ο Γιώργος Τζίνας με τα παλληκάρια του, καιροφυλακτούσε εκεί ψηλά στη Μελαγιάννη μήπως περάσει από εκεί άλλο συνεργείο τεχνιτών των Λάππα από εκεί και πάθουν το κακό που έπαθαν το Γενάρη του 1913, που προδόθηκαν και μπήκαν οι Τουρκαλβανοί στο χωριό μας από την Γερα-

κοφωλιά της Νταλιόπολης. Ευτυχώς δεν επαναλήφθηκε η προδοσία.

Ο τότε πρόεδρος της Κοινότητας μας Αθανάσιος Χρήστου Κωταδήμος (πατέρας Δήμου) δεν έλαβε μέρος στα επεισόδια αυτά, με το σκεπτικό, ότι θα ήταν πιο φρόνιμο και συνετό να μην γίνει στόχος, γιατί τότε θα φαινόταν η υπόθεση της αντίστασης προκατασκευασμένη - προμελετημένη, αντί να φανεί ότι ήταν όλως τυχαία και δίκαια αγανάκτηση των Κιρασοβιτών στην μεγάλη αδικία που έγινε, να δικαιωθούν από το ελληνικό δικαστήριο οι Τουρκαλβανοί Μπέηδες και όχι αυτό το Ελληνικό Δημόσιο.

Τα γεγονότα, στη συνέχεια, έτσι απέδειξαν. Η Γενική Διοίκηση Ηπείρου, έδρα Γιάννινα, προσκάλεσε τον πρόεδρο στα Γιάννινα και απαίτησε εξηγήσεις για τα γεγονότα του χωριού μας. Ο πρόεδρος έδωσε την πρόποια απάντηση, ότι τα πράγματα έγιναν αυθόρμητα και με πρωτοβουλία των κατοίκων του χωριού μας, ουδεμία ανάμιξη είχε το Κοινοτικό Συμβούλιο του χωριού μας. Η Γενική Διοίκηση, φυσικά δεν πείσθηκε, αλλά τι μπορούσε να κάνει; Μόνο παρακράτησε παράνομα τον πρόεδρο εκεί για 8-10 ημέρες σαν κρατούμενο. Δεν προέκυψαν ενοχοποιητικά στοιχεία σε βάρος του προέδρου και έτσι αναγκάστηκε η Γενική Διοίκηση να τον αφήσει ελεύθερο.

Στο διάστημα αυτό της παράνομης κράτησης του προέδρου στα Γιάννινα, 150 Κιρασοβίτες κατέβηκαν και διαμαρτύρονταν εντονότατα έξω από τα Γραφεία της Γενικής Διοίκησης, σε ένδειξη συμπαράστασης και αλληλεγγύης στον πρόεδρό τους. Ένας λόγος ακόμη που εξανάγκασε τον Γενικό Διοικητή να απελευθερώσει τον πρόεδρο του χωριού μας.

Αυτά είναι νεοέλληνες Κιρασοβίτες τα δείγματα της γενναιότητας και αντρειοσύνης των προγόνων μας. Οι σημερινοί καιροί είναι όμοιοι, ας τους μοιάσουμε και εμείς, ας δείξουμε ότι βαδίζουμε και ακολουθούμε τα χνάρια τους, σίγουρα θα χαρούν πολύ.

Με την ευκαιρία αυτή εδώ, αναφέρεται και το εξής συμβάν, που είναι μεγάλο δείγμα δημοκρατικής και ελεύθερης σκέψης των προγόνων μας.

Το 1926, όπως γνωρίζουμε από την ιστορία, η πατρίδα μας κυβερνώ-

νταν από την δικτατορία του Θόδωρου Πάγκαλου.

Από την υπ' αριθμό 10206/1926, αναφορά του Νομάρχη Ιωαννίνων μαθαίνουμε, ότι στις τότε Υποδιοικήσεις Κονίτσης, Ιωαννίνων, Παραμυθιάς και Πωγωνίου, σε είκοσι έξι (26) κοινότητες των περιοχών αυτών (Κονίτσης 10, Ιωαννίνων 13, Παραμυθιάς 2 και Πωγωνίου 1), επειδή στις Κοινότητες αυτές ματαιώθηκε δυο φορές η προκηρυχθείσα εκλογή κοινοτικών αρχών λόγω μη προτάσεως υποψηφίων, έγινε πρόταση στον Υπουργό Εσωτερικών να καταργηθούν αυτές.

Και πράγματι η πρόταση έγινε αποδεκτή και εκδόθηκε Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 199/16-6-1926 Τ.Α.) που κατάργησε τις Κοινότητες αυτές και τους ομώνυμους συνοικισμούς ένωσε σε άλλες Κοινότητες. Τη δική μας την ένωσε με της Φούρκας.

Προς τα τέλη όμως του 1926, επίλυσε πολιτειακή μεταβολή στην διακυβέρνηση της χώρας μας.

Καταλύθηκε «έπεσε» η δικτατορία Θ. Πάγκαλου και η χώρα μας απέκτησε εκλεγμένο πρόεδρο Δημοκρατίας, τον Παύλο Κουντουριώτη. Γι' αυτό στις νέες Δημοτικές και Κοινοτικές εκλογές που έγιναν κατήλθαν και έλαβαν μέρος και οι πρόγονοί μας, σαν γνήσιοι ελεύθεροι δημοκράτες που ήταν. Έτσι με νέα αναφορά του Νομάρχη Ιωαννίνων, γίνεται δεκτή η εισήγηση του από τον νέο Υπουργό Εσωτερικών Θ. Πετιμεζά και εκδίδεται νέο Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 412/22-Νοεμβρίου 1926, Τ.Α.), που ανακαλεί το προγούμενο του Ιουνίου 1926, στο σημείο της κατάργησης - ένωσης της Κοινοτήτάς μας, με την Κοινότητα Φούρκας. Έτσι το χωριό μας γίνεται και πάλι Κοινότητα όπως και πριν. Η κατάργηση διήρκεσε μόνο έξι (6) μήνες 9/16/6/1926 μέχρι 22/11/1926.

Μέρος Πέμπτο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

- Σημάδια (οιωνοί), μαντείες και άλλες δεισιδαιμονίες - δοξασίες και πράξεις

Όλα όσα θα αναφερθούν παρακάτω μπορεί σήμερα να είναι γελοία και δεν αξίζουν το λόγο, αλλά να μην ξεχνούμε ότι όλα αυτά ή τουλάχιστον τα περισσότερα, ανάγονταν σε χρόνους πανάρχαιους όταν ο άνθρωπος δεν είχε αποκτήσει ακόμα ούτε σαφή-καθαρή αντίληψη αυτής της ίδιας της ζωής του, δεν γνώριζε ποια αιτία προκαλούσε τα ίδια φαινόμενα και πίστευε ότι το θείο αποκάλυπτε στους ανθρώπους τις θελήσεις του με διάφορα τέρατα και σημεία, τα οποία ή γίνονταν μόνα των ή τα προκαλούσε αυτός ο ίδιος ο άνθρωπος (Γ. Μελά «Εισαγωγή στη Λαογραφία»).

Έτσι π.χ., το «φτάρνισμα», θεωρείται και σήμερα ακόμα από τους Κερασοβίτες καλό σημάδι. Σε εκείνον που φταρνίζονταν οι άλλοι που ήταν εκεί παρόντες συνήθως του 'λεγαν την ευχή: «γειά σου» ή «γείτσα σ'» «με γειά σ'»! Πιστεύεται ακόμα ότι όποιος έχει δόντια αραιά θα γίνει όταν μεγαλώσει πλούσιος, ότι όσων τα δάχτυλα του χεριού έχουν ελαφρή κλήση προς τα μέσα ή πάνω είναι «τσιγγούνηδες» και «σπαγγοραμμένοι». Όταν κανενός «παίζει» το δεξί μάτι, καλό θα μάθει, αν είναι το αριστερό, κάτι κακό θα συμβεί.

Όταν κανενός «βουίζει» το αυτί, θα ρωτήσει τον διπλανό του: «ποιο αυτί βουίζει»: και όταν αυτός το πετύχει, αυτό σημαίνει ότι μαζί θα ακούσουν το ευχάριστο ή δυσάρεστο μαντάτο (νέο). Όταν «σε τρώει η μύτη, θα φας ξύλο». Όταν «σε τρώει» η παλάμη, θα πάρεις λεφτά». Όταν «κουβεντιάζει» η φωτιά, αυτό σημαίνει ότι κάποιος μας κουβεντιάζει και λένε

συνήθως τότε εκείνοι που είναι εκεί: «αν είσι φίλος να χαρείς, αν είσι χτρος (=εχθρός), να σκάσ'σ». Και ανάλογα, αν δηλαδή το «κουβέντιασμα» της φωτιάς σταματήσει στο «φίλος» ή «'χτρος», συμπεραίνουν κάποιος μας «κουβεντιάζει». Μας κουβεντιάζουν επίσης και όταν «μας πιάνει ο Λόξυγγας».

Πολύ κακό σημάδι θεωρείται το να απαντήσεις στο δρόμο σου, κυρίως το πρωί όταν βγαίνεις από το σπίτι, παπά, φίδι, μαύρη γάτα και να ειδείς λαγό να τρέχει κατήφορο. Άλλο κακό σημάδι θεωρείται και το πολύ γέλιο (προβλ. φράσεις: «σε καλό σας!», «θα μας βγουν 'ξνά=(ξινά). Όταν κουκουβάγια λαλήσει στο σπίτι σου, αυτό είναι σημάδι κάποιου κακού που θα γίνει (πρβλ. τη φράση «κουκουβάγια να λαλήσει στο σπίτισ'»! Ακόμα «δεν είναι καλό σημάδι» για την οικογένεια, όταν το σκυλί «ουρλιάζει» ή γαυγίζει συρτά-κλαψάρικα». Επίσης το λάλημα του κόκκορα το βράδυ, ή όταν η κόττα λαλήσει σαν κόκκορας, τότε κάτι κακό θα συμβεί, και για να το προλάβουν, σφάζουν αμέσως την κόττα. Αν τώρα η κόττα τινάξει τα φτερά της, μέσα στο σπίτι όμως, αυτό σημαίνει καλό, θα λάβουμε γράμμα ή θα έχουμε «μουσαφίρι».

Από την ωμοπλάτη «καράβι» της κόττας θα μαντέψουν ανάλογα με τα σημάδια (στίγματα) τα οποία παρουσιάζει αν θα έχουμε ειρήνη, πόλεμο, πείνα, δυστυχία κλπ. ή ατομική και οικογενειακή ευτυχία ή δυστυχία.

Από άλλο κόκκαλο της κόττας, που έχει σχήμα κεφαλαίου Λ και το λεν' «θ'λειά», θα μαντέψουν τι θα γεννήσει η τάδε αγκαστρωμένη (έγκυος) γυναίκα του σπιτιού τους ή γειτόνισσα. Μετρούν δηλαδή το άνοιγμα του και ύστερα το βάζουν πλησίον της φωτιάς ή της στάχτης, της «χόβολης». Αν το άνοιγμά του μεγαλώσει, τότε η αγκαστρωμένη «θα κάνει κορίτσι», άρα έχουν έξοδα, αν μαζέψει, «θα κάνει παιδί», δηλαδή αγόρι, άρα φέρνει έσοδα στο σπίτι.

Άλλά τέτοια σημάδια είναι: «Δεν κάνει» να τινάζει κανείς το τραπεζομάντηλο με τα ψίχουλα «τρίμματα», έξω από το σπίτι κατά τη νύχτα μετά το φαγητό. «Δεν κάνει» να αφήνει κανένας στο τέλος του φαγητού την «μπουκιά» του, και αυτό το εξετάζει η γυναίκα μου δηλαδή «μια μπουκιά ψωμί», «γιατί θα τον ή την απαρατήσ' η γυναίκα ή ο άντρας του της». Άλλο πάλι, «δεν κάνει να ταξιδεύσει κανείς μέρα τρίτη». «Δεν κάνει να δρασκελάς» ξαπλωμένο άνθρωπο, γιατί τότε αυτός δεν μεγαλώνει. Τέλος αποφεύγουν τα μέλη της οικογένειας να δίνουν το σαπούνι στο χέρι του άλλου, για να μην μαλώνουν μεταξύ τους. Άλλοι δεισιδαιμονία λέει σε στίχους:

– Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια να μην κόψεις, την Κυριακή να μη λουστείς, αν θέλεις να προκόψεις.

Συνηθίζεται να λέγουν στους ανθρώπους που προλέγουν συμφορές (μάντεις κακών ειδήσεων): «Να φας τη γλώσσα σ'», «να δαγκώ'σ τη γλώσσα σ'». Χρησιμοποιείται και η φράση η πολύ γνωστή, «κατά φωνή και ο γάιδαρος», ή θα «ζήσ'ς πολλά χρόνια», όταν χωρίς να περιμένεται παρουσιάζεται ξαφνικά εκείνος για τον οποίο γίνεται η κουβέντα. Επίσης η λέξη «νουνός» πολλές φορές, όταν πρόκειται για μικρά παιδιά, όταν «γουρλώνονται» (=πνίγονται). Δίνουν στα κορίτσια και τα προτρέπουν μάλιστα να φάνε την «ουρά» και την «τσιαμπά» (=νεύρο) για να κάνουν γερά και μακριά μαλλιά. Όταν βγάζουν κανένα δόντι, θα το πετάξουν στο χαγιάτι και θα πουν τρεις φορές τον εξής ξορκισμό: «Να κρανιοκόκκαλο και δοσ'μου σιδερένιου»! Αυτό το φώναξα και εγώ ο γράφων όταν ήμουν μικρό αγόρι και έβγαζα τα πρώτα χαλασμένα δόντια.

Άλλη παράξενη αντίληψη ήταν και τούτη:

Αν περάσει κανένας κάτω από το ουράνιο τόξο «τρώγοντας και μια γαβάθα αλάτι» θα άλλαζε φύλο. Το ουράνιο τόξο το λέγαν «δοξάρι».

ΚΙΡΑΣΟΒΙΤΙΚΗ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑ

Η Κιρασοβίτικη μετεωρολογία είναι μίγμα της εμπειρίας και δεισιδαιμονίας. Μια αντίληψη, που αποκτήθηκε από τους προγόνους μας, γενιές, γενιών, όπως λέμε. Έτσι π.χ. η παρατήρηση ότι όταν η «γκόλια» (=ψιλοκορφή) στα δυτικά του χωριού, έχει μαύρη συννεφιά και αστράφτει, οδήγησε στο συμπέρασμα, ότι όταν αστράφτει, η γκόλια» θα έχουμε σίγουρα βροχή. Το ίδιο όταν «αστράφτει» και το «κουρί», ψιλή κορυφογραμμή στο χωριό Μόλιστα, που αγνατεύεται από το Κιράσοβο. Το αντίθετο, όταν έχουμε συννεφιά στου Ζεκίρη (κορυφογραμμή Βέργου), ωδήγησε στο συμπέρασμα ότι θα έχουμε κρυοβόρι και χιόνια, παγωνιά γενικά.

Άλλο σημείο ότι δεν θα έχουμε βροχή είναι όταν βλέπαμε να «σέρνεται» χαμηλά «η αντάρα» στα γύρω βουνά, στις δυο τζιούμες του χωριού μας.

Ακόμη όταν τα χελιδόνια και γενικά τα πουλιά πετούν πολύ χαμηλά «στρώνουν στο έδαφος» αυτό είναι σημείο ότι θα έχουμε «μπόρα» βροχή αιφνιδιαστική και ραγδαία, πολύ δυνατή. Το «λούσιμο» της γάτας του σπιτιού προς τη δύση, πάλι τότε θα έχουμε βροχή. Το ίδιο θα συμβεί και όταν τσιμπούν «οι μύγες» ή είναι συννεφόκαμα (κουφόβραση). Αν θέλουν να σταματήσει η βροχή «θα ρίξουν όξω στην αυλή την πυρωσιά τ' ανάποδα, για να σταματήσει η βροχή». Η «μπόρα» παύει επίσης και με την εμφάνιση του ουράνιου τόξου, λένε, «τώρα που βγήκε το δοξάρι, θα σταματήσει η βροχή». Δεν είναι μόνο αυτά τα σημάδια για την πρόβλεψη του καιρού και από άλλες παρατηρήσεις προβλέπουν τον καιρό. Έτσι

π.χ. όταν κατά τη δύση του ήλιου τα σύννεφα είναι κόκκινα, αυτό φανερώνει ότι θα έχουμε «άλλη μέρα» δηλαδή αέρα. Οι τζομπαναραίοι θα καταλάβουν ακόμα τον καιρό - μεταβολή - από τα ίδια τα πρόβατά των· όταν δεν σταματούν να βοσκήσουν ήσυχα και «ανήσυχα πάνε δώθ' εκεί». Ένα άλλο σημείο ότι θα χαλάσει ο καιρός είναι όταν το φεγγάρι έχει μεγάλο «αλώνι». Το ίδιο θα συμβεί και όταν το χειμώνα «ηλιάζιτι» το φιδι. Αν ληήσει ο κόκκορας αποβραδís, ή ο καιρός θα χαλάσει ή κάτι κακό θα συμβεί. Ένα άλλο σημείο είναι όταν ο «μπουχαρής» γυρίζει τον καπνό προς τα μέσα, χωρίς να φυσάει έξω αέρας, τότε σίγουρα θα έχουμε χιόνι.

Χιόνι θα έχουμε ακόμα όταν αυτό που είναι «δεν σηκώνεται», δεν λειώνει εύκολα. Τότε λέγεται χαρακτηριστικά: «γα να μην σηκώνεται αυτό, περιμένει κι άλλο». χιόνι θα έχουμε επίσης όταν φυσάει «κολωνιάτης» (κολωνία= Αλβανία- Ιταλία) δηλαδή νοτιοδυτικός αέρας. Τότε μάλιστα έχουμε βαρύτερο χειμώνα γιατί πέφτουν πολλά χιόνια. Αντίθετα, όταν φυσάει «Ζηκοπούρης» (βορεινός αέρας), ο καιρός σιγά-σιγά καθαρίζει και το ρίχνει στο κρύο και την παγωνιά.

Ας μην ξεχνούμε και τα λεγόμενα «μερομήνια» (η λέξη σύνθετη από τα ημέρα + μήνας), που σημαίνει ότι κάθε μέρα του πρώτου δωδεκαήμερου του Αυγούστου αντιστοιχεί και προς ένα μήνα του έτους, δηλαδή υπάρχουν οι ειδικοί, οι οποίοι, με τρόπο μαντικό από την καιρική κατάσταση του πρώτου δωδεκαημέρου, κάνουν μετεωρολογικές παρατηρήσεις και συμπεραίνουν για την καιρική κατάσταση όλων των μηνών του χρόνου.

ΚΙΡΑΣΟΒΙΤΙΚΗ (ΔΗΜΩΔΗ) ΙΑΤΡΙΚΗ

Πολλές φέβαια είναι οι ασθένειες και πολλά επίσης τα μέσα με τα οποία θεραπεύονται. Εδώ τα ανωτέρω με τις πιο παράδοξες και το τρόπο θεραπείας των.

- Βασκανία (μάτιασμα).

Να «ματιάσουν» όλοι δεν μπορούν, μόνο όσοι έχουν «μάτι» και αυτοί είναι κυρίως οι «κλειστοφρύδες». «Ματιάζονται» όλοι, αλλά κυρίως τα μικρά παιδιά, η λεχώνα γυναίκα και τα ζώα ακόμα. Το «μάτι» έχει μεγάλη δύναμη, μπορεί να κάμει μεγάλο κακό μέχρι και θάνατο. Χαρακτηριστική είναι η φράση: «του μάτ' έσκασι πέτρα»! Για να προλάβουν λοιπόν το «ματιασμα» φορούν πάνω των «χαϊμαλιά» πέταλλο, σκόρδο κτλ. πράγματα που θεωρούνται ότι αποτρέπουν την βασκανία. Το «χαϊμαλί» είναι μια τριγωνική θήκη από ύφασμα, που περιέχει μικρό ξύλινο σταυρό, θυμίαμα, αλάτι, σκόρδο κτλ. Του γράφοντος το «χαϊμαλί» στα παιδικά του χρόνια ήταν μεταλλικό και το κρεμούσε με σπάγγο από το λαιμό. Για να αποφύγουν την βασκανία, λέγουν στον άνθρωπο που κοιτάζει επίμονα: «Σκόρδο στα μάτια σ'» ή «σταχτ' στα μάτια σ'» ενώ όποιος δεν θέλει να «ματιάσει» κάτι, φτύνει και λέει: «φτού να μη μασκαθείς». Το «ξεματιασμα» γίνεται έτσι. Μέσα σε ένα πιάτο με νερό ρίχνουν τρεις σταγόνες λάδι. Αν το λάδι διαλυθεί, το παιδί είναι ματιασμένο, αν όμως όχι, τότε αυτό σημαίνει το παιδί πάσχει από κάτι άλλο. Προτού βέβαια ρίξουν το λάδι λένε μερικά μυστικά λόγια, τα οποία δεν μαρτυρούν «γιατί δεν κάνει». Σταυρώνουν ύστερα τρεις το λαδωμένο νερό και το παιδί και αυτό τότε γίνεται καλά «ξεματιάστηκε». Την βασκανία την παραδέχεται και η ορθόδοξη εκκλησία μας. Για την περίπτωση της βασκανίας έχει μάλιστα και ειδικές προσευχές.

- Κιτρινάδα.

Αυτή θεραπεύεται με αλοιφή από αυγό και βαμπάκι και την τοποθετούν στο κεφάλι του ασθενή. Μερικοί, ειδικοί άνθρωποι, για να θεραπεύσουν την κιτρινάδα, κόβουν με ξυράφι κάποιο ειδικό αγγείο, μέσα στο αυτί του άρρωστου. Αυτό όμως είναι πολύ επικίνδυνο, μπορεί να αποβεί

μοιραίο για τον ασθενή.

- Ξέστριμα αφαλού

Ο αφαλός «ξεστρίβει» ύστερα από πολλά και ασταμάτητα γέλια, βάρος, φόβο κτλ. Στην περίπτωση αυτή κατασκευάζουν στριμμένο μπάλωμα και ένας ειδικός-η «στρίβει» τον ασθενή τρις με αυτή. Τοποθετούν ύστερα πάνω ένα ποτήρι «σαν βεντούζα» και ο άρρωστος γίνεται καλά.

- Ριζομέρι.

Όταν κάποιος περάσει συνήθως γυναίκα φρεσκολουσμένος «πάνω από στάχτες ή κοπριά πεταμένη» τον πονάει το ριζομέρι και πρήζεται στις κλειδώσεις. Θεραπεύεται με σταύρωμα.

- Μασταράς

Αυτός είναι αρρώστια των ζώων, κυρίως στις κατσίκες. Πρήζονται υπερβολικά οι μαστοί των από «κακό μάτι». Θεραπεύονται με σταύρωμα.

- Φούσκωμα.

Τα ζώα φουσκώνουν όταν τρώγουν πάρα πολύ ή όταν τρώνε «φουσκουχορτι», ή «Βραγκανίδα». Για να ξεφουσκώσει το ζώο του παίρνουν αίμα από τα αυτιά ή από το κεφάλι, τα μικρά ζώα ιδίως τη φλέβα.

- Χλαμπάτσα.

Ασθένεια και αυτή των ζώων. Τρέχουν τα ρουθούνια των ζώων.

Δεν είναι μόνο αυτές οι ασθένειες, υπάρχουν και άλλες ασθένειες και τόποι θεραπείας των, όσο και για τα ζώα. Σαν πρόχειρα θεραπευτικά μέσα μπορούμε να αναφέρουμε τις εντριβές με τσίπουρο, οινόπνευμα, ή πετρέλαιο, τις βεντούζες, τα ζεστά ροφήματα, τα ζεστά κεραμίδια - τούβλα, τα πítουρα δια τα «κρατήματα» και τα κρυολογήματα ή τα γένια του αραβοσίτου (καλαμποκιού) για την πνευμονία, το χαμομηλι, το τσάι (ευρωπαϊκό ή του βουνού) και το τίλιο για την γρίπη, η αγριάδα για τα νεφρά,

το «γουμαρόγαλο» για τον κοκκύτη (καρκαλέτσι,) το μεδούλι του γουρνούσάγονου» για τα εξανθήματα και τα «σπυριά» τα κλύσματα για την δυσκολιότητα κλπ.

Τώρα οι πόνοι της μέσης θεραπεύονται με το να σηκώσει κάποιος ειδικός τα «πόδια» ή να πατήσει κάποιος γυμνοπόδαρος βέβαια στη μέση του ασθενή. Συνήθως είναι ακόμα και η χρήση της βδέλλας στις αφαιμάξεις των ζώων ή και των ανθρώπων κατά τα κρυολογήματα κλπ.

Υπάρχουν ακόμα και άλλοι τρόποι θεραπείας διάφορων ασθενειών ή καταστάσεων, οι οποίοι είναι της αποκλειστικότητας ορισμένων ατόμων, τα οποία και κρατούν μυστικό τον τρόπο θεραπείας.

Πολλοί μάλιστα πιστεύουν ότι στις περιπτώσεις αυτές, δηλαδή κατά την θεραπεία, υπεισέρχεται και ο παράγων «μαγεία»· είναι κατά συνέπεια ο τρόπος της θεραπείας μείγμα εμπειρικών γνώσεων και μαζικών αντιλήψεων και ενεργειών. (Γ. Μέγα «Εισαγωγή στη Λαογραφία»).

Έτσι στο χωριό μας για τα βγαλμένα μέλη του σώματος (χέρια, πόδια) είχε ειδικότητα και τα επανέφερε πάντοτε με επιτυχία στην αρχική θέση τους ο Θανάσης Τζίνας και τώρα τελευταία η Θώμαινα Κιτσάκη. Για τα σπασμένα ή βγαλμένα πόδια των ζώων, εφαρμόζεται μέθοδος με της «κλάπες» (σανιδάκια). Για το δάγκωμα του σκορπού ή φιδιού «καυτηριάζαν» το τραύμα στον άνθρωπο. Στα ζώα το πρήξιμο που προκαλεί το δάγκωμα σκοπριού ή φιδιού το τρυπούν με φυσική βελόνη τσαπουρνιά ή «πατλιάς» και πιέζουν να φύγει το αίμα το μολυσμένο ή και το ρουφούν ακόμα με το στόμα, που στη συνέχεια το φτύνουν κάτω.

Για το δάγκωμα από δηλητηριώδη έντομα (σφήκα -μέλισσα, ζερζένι κτλ) εφαρμόζεται η μέθοδος του «σιδερώματος» με μαχαίρι. Τέλος το ενεργητικό «κριθαράκι», θεραπεύεται κατά τρόπο μαγικό «με το φύσημα και γαύγισμα τρεις φορές από πρωτότοκο παιδί», πάντα κατά την λαϊκή

κιρασοβίτικη αντίληψη.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΛΟΓΟΥ

Από τα μνημεία του Κιρασοβίτικου λόγου θα μεταφέρουμε εδώ μόνο όσες παροιμίες, αινίγματα και δημοτικά τραγούδια κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε. Το να καθίσει κανείς να γράφει τα παραμύθια και τους μύθους θα χρειάζονταν τόμοι ολόκληροι. Οι παραδόσεις, όμως είναι πολύ λίγες. Παρ' όλα αυτά, ζουν ακόμα στην αντίληψη του απλού ανθρώπου οι «βρυκόλακες», βρυκολακιάζουν συνήθως άταφοι, οι «δράκοι», οι «λάμιες», οι «στρίγγλες» τα διάφορα καλά ή κακά στοιχεία, όπως στη θεμελίωση του σπιτιού, να σφάζεται αρνί ή κατσίκι και αν δεν μπορούν οι νοικοκύρηδες να σφάξουν ζώα, τότε απαραίτητα ένα κόκκορα (πετεινό), τα «στοιχειωμένα» σπίτια στα οποία κατοικεί ή παραμονεύει το κακό πνεύμα, γιατί έχει χυθεί άδικα ανθρώπινο αίμα, οι «νεραίδες» που κατά την λαϊκή αντίληψη «παίρνουν τη φωνή εκείνου που θα τις μιλήσει», γι αυτό και λέγεται «νεραϊδοπαρμένος», τα «φαντάσματα» και τόσα άλλα πλάσματα της νεοελληνικής μυθολογίας μας. Σπανίζουν όμως αυτοί οι οποίοι πιστεύουν ότι είδαν αυτοπροσώπως τέτοια πλάσματα της φαντασίας των. Έτσι π.χ. η μάνα μας (Όλγα Εύαγ. Νταγκοβάνου) εκεί που παίζαν με άλλα παιδιά της γειτονιάς της μπροστά στο σπίτι που είναι σύνερα του Αχιλλέα Παππακώστα, και είχε μαζί της και τον μικρότερο αδερφό της Μιλτιάδη που πέθανε αργότερα, τον είδε έξαφνα να φεύγει από την παρέα των άλλων παιδιών και να τρέχει προς το δρόμο που οδηγεί στη μουριά των Ζαραίων. Μπροστά ο μικρός πίσω του να τρέχει η μάνα μας να τον πιάσει, τελικά τον έφτασε κάτω στη μουριά. Σε ερώτησή της γιατί έφυγε από τα άλλα παιδιά της παρέας, της απάντησε ότι κάποιος μικρός ανθρωπάκος, του έκανε νόημα (καλούσε) να τον ακολουθήσει, πήγαινε μπροστά

ο «ανθρωπάκος» και ακολουθούσε ο μικρός Μιλτιάδης. Από τότε δεν άφησαν το μικρό από τα μάτια τους.

Ο μακαρίτης ο πατέρας μας μου διηγήθηκε τα εξής: Όταν ήταν παλικάρι, νέος άντρας 20-23 χρόνων, στη δεκαετία του 1920, μια βραδιά του καλοκαιριού, εκεί που πήγαινε στο ύπαιθρο να «ξημερώσει» τα ζώα (μουλάρια) του σπιτιού μας, στη θέση Συπωτά, όταν έφθασε στην τοποθεσία «γκλένια» άκουσε κάτω στο ρέμμα που έρχεται από τα χάνια και Άϊ-Θεοδόση, κλαρίνα, νταούλια, και βιολιά, σαν να πήγαιναν σε γάμο άνθρωποι. Κατάλαβε περί τίνος πρόκειται, έκανε το σταυρό του και προχώρησε ανενόχλητα. Το 1950, όταν με τον γαμπρό του Γιάννη Ζούκα, φτιάχναν την ασβεσταριά στο χωράφι μας στη θέση Πόρο - Μπάλτες - κάποια βραδιά έμεινε να κοιμηθεί μόνος του. Πάντα όμως, όταν κοιμόταν έξω στο ύπαιθρο, το χώρο που θα κοιμόταν τον σταύρωνε, έτσι έκανε και εκείνη την καλοκαιρινή βραδιά. Κατά τα μεσάνυχτα άκουσε και πάλι εδώ, τραγούδια, χαρές, φασαρίες να τον πλησιάζουν. Ο άνθρωπος ξύπνησε έντρομος και φοβισμένος και κουλουριάστηκε στη θέση του ακίνητος. Άκουγε όλο αυτό τον σαματά που γινόταν γύρω του, και τις ομιλίες των που λέγαν «δεν μπορούμε να μπούμε μέσα, είναι καγκελοφραγμένο το μέρος». Όπως είναι φυσικό, δεν κοιμήθηκε εκείνο το βράδυ καθόλου. Από τότε δεν ξανακοιμήθηκε ποτέ πια μόνος του στην εξοχή ή θα ήταν και η μάνα μας μαζί του ή θα γύριζε το βράδυ στο χωριό.

Υπάρχουν και πάμπολες άλλες τέτοιες ιστορίες δεν μπορούμε να τις αναφέρουμε όλες, αυτές τις δυο, έτσι για δείγματα.

– Άλλη παράδοση - μύθος είναι εκείνη που αναφέρεται στην πολυούχο μας και προστάτιδα του χωριού μας Αγία Παρασκευή, που έφυγε μυστηριωδώς από το χωριό μας και βρέθηκε αργότερα στο χωριό Παλιοσέλι. (Βλέπε εξωκκλήσι Αγία Παρασκευή).

– Οι δρακόλιμνες του Σμόλυγκα, της Τύμφης ή Νύφης και Λάκμονα (σημερινό Περιστέρι) που η παράδοση μύθος λέγει πως ήταν τρία αδέρφια δράκοντες και κατοικούσαν σ' αυτές τις λίμνες της Πίνδου και μάλωναν μεταξύ τους, πλην όμως οι δύο δράκοι της Τύμφης και του Λάκμονα, αφού κάμαν συμμαχία μεταξύ τους, κατόρθωσαν και εξόντωσαν τον τρίτο, τον δράκοντα της δρακολίμνης του Σμόλυγκα.

Άλλη παράδοση-μύθος λέει πως κάποιος παπάς του χωριού μας έκανε χωράφι στη θέση «Κέτση» εκεί που υπάρχει σήμερα το μικρό έλος. Σε κάποια στιγμή το ζευγάρι από βόδια, του ξέφυγε και σαν τρελά όρμησαν μέσα στο έλος, που κάτω υπάρχει υπόγεια μικρή λίμνη, συμπαρασύροντας και τον παπά. Πνίγηκαν όλοι, ζώα και ο παπάς. Ράσα του παπά, λέγεται, ότι βρέθηκαν κάτω, κοντά στο εξωκλήσι της Αγίας Βαρβάρας όπου έβγαινε νερό από κάποια πηγή.

Από τις παροιμίες, τα αινίγματα και τα τραγούδια είναι πολλά πανελληνία, άλλα δε σώζονται στο στόμα των Κιρασοβιτών με άλλη μορφή - παραλλαγή. Όλα αυτά όμως έχουν προσαρμοσθεί στη διάλεκτο του χωριού μας, που έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και είναι αυτά:

α) Το άτονο εήι να προφέρεται σαν ι. π.χ. Έρχιτι, αντί έρχεται, κάθιτι, αντί κάθεται,

β) το άτονο οήω να προφέρεται ως ου. Π.χ. άνθρουπος, αντί άνθρωπος, άγνουστους, αντί άγνωστος

γ) τα άτονα ου και ι (θ, ει, η, οι κτλ.) δεν προφέρονται ή μισοπροφέρονται, κυρίως όταν βρίσκονται στην τελευταία συλλαβή της λέξης π.χ. π'λί, αντί πουλί, β'ζι, αντί βυζί, σπít', αντί σπίτι, λάσπ', αντί λάσπη, τρώγ', αντί τρώγει, πίν', αντί πίνει κτλ.

δ) Χρησιμοποιούν για το αρσενικό γένος το άρθρο η αντί το ο π.χ. η πατέρας, η μουσαφήρης, η Γιώργης, η Θανάσης κτλ.

ε) Χρησιμοποιούν χρονική αύξηση στον ενεστώτα χρόνο π.χ. εφαγάμι, αντί φάγαμε, επαιξάμι, αντί παίξαμε, ετριξάμι, αντί τρέξαμε κτλ.

Θα αναφέρουμε πιο κάτω όσες από τις παροιμίες, αινίγματα και δημοτικά τραγούδια κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε.

Από μέρους μου κατέβαλα κάθε προσπάθεια ώστε η κατάταξη αυτών, να γίνει όσο μπορεί, κατά τρόπο ορθό και σωστό, δηλαδή κατά αλφαβητική σειρά της κύριας λέξης, λήμματος ή παροιμίας.

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ-ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΕΙΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ:

- Άβρακους βρακί δεν είδι, είδι του βρακί κι χέστκι (=χέστηκε)
- Αγάλι, αγάλι γίνιτι η αγουρίδα μέλ'
- Αγαπάει ου θιός τουν κλέφτ' αγαπάει κι του νοικουκύρ'
- Όποιους αγαπάει πιδεύ' (παιδεύει)
- Αγία Βαρβάρα βαρβαρών', Άγιος Σάββας σαβανών' κι Άγιος Νικόλας παραχών'.
- Βοήθαμε, Παναγιά - κούνα και συ τα χέρια σου!
- Τ' άσπρισι τα γένια τ' ου Άι-Νικόλας (=χιόνισε το αγίου Νικολάου)
- Αν δεν ερθώ τ' Άγιου Μηνά, τ' Άγιου Φιλίππ' είμαι μέσα.
- Στραβοί κουτσοί στον Άγιο Παντελιέμονα (=Παντελεήμονα)
- Κατά που μι (=με) πούλησις αγόρασις (=αγόρασες)
- Ήρθαν τ' άγρια να διώξουν τα ήμिरα (=ήμερα)
- Ανθρωπος αγράμματους ξύλου απιλέκητου
- Τ' αγώι ξυπνάει τον αγουγιάτ' (αγωτιάτη)
- Α' Δημητράκη μικρό καλοκαιράκι.
- Ο λαός μας διατυπώνει την παροιμία αυτή πολύ έξυπνα με μια μόνο λέξη: γουμαρουκαλόκαιρου
- Του (=το) αίμα νιρό δεν γίνιτι (=γίνεται). Σημαίνει τη διατήρηση

της αγάπης μεταξύ των συγγενών.

- Ακόμα δεν τουν είδαμι, Γιάνν' τουν είπαμι (=είπαμε)
- Αντάμα κουβεντιάζουμι κι αχώρια (=ξεχωριστά) ακούμι.
- Όπου ακούς πολλά κираσία, κράτα κι μικρό καλάθ'
- Ακριβός στα πίτουρα κι φτηνός στ' αλεύρ'
- Ό,τ' είπαμαι νιρό κι αλάτ'
- Μπάτι σκύλ' (οι) αλέστι (=ε) κι αλεστικά μη δίνιτι (=δίνετε).
- Βρήκι κι η αλιπού στου παζάρ'
- Η πονηρή αλιπού πιάν' τι κι απ' τα τέσσερα
- Όσα δεν φτάν' η αλιπού τα κάν' κριμαστάρια.
- Απού μικρό πιδί κι μιθυσμένο μαθαίνεις την αλήθεια
- Λέγε πάντα την αλήθεια να 'χεις το θεό βοήθεια.
- Άλλαξι ο Μανουλιός κι εβαλι τα ρούχα αλλιώς
- Η λύκος την τρίχα αλλάζ', του μυαλό δεν τ' αλλάζ'
- Άλλα τα μάτια του λαγού κι άλλα της κουκουβάγιας.
- Όποιος σκάβ' τ' αλλουνού του λάκκου, πέφτ' η ίδιος μέσα.
- Αλλού ου παπάς κι αλλού τα ράσα τ'.
- Αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γιννάν' (=γεννάν) οι κόττις.
- Είσφτασι στου «Αμήν» (π.χ. η υπομονή).
- Απ' την αναβρουχιά καλό κι του χαλάζ'.
- Όποιους ανακατεύιτι μι τα πίτουρα τουν τρών' οι κόττις.
- Ανιμουμαζώματα διαβουλοσκορπίσματα
- Η λύκος την αντάρα (=ομίχλη) χαίριτι (=χαίρεται)
- Αν είσι κι παπάς με την αράδα σου θα πας.
- Αραιά για ν' αγαπιόμαστι.
- Όσου αραιώνουν τα σκόρδα τόσο χοντρένουν
- Τουν αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς.

- Αλλού του είνουρου (= το όνειρο) κι αλλού του θάμα (=θαύμα)
- Κάλιο αργά παρά ποτέ.
- Εμ αρνάτα, εμ μαλλάτ, εμ τ' αρνιί θηλυκό δεν γίνιτι.
- Άσκουπους ου νους διπλούς ου κόπους.
- Αύγουστε, καλέ μου μήνα, να 'σαν δυο φορές το χρόνο.

B

- Είνι βαρειά η καλουγερική
- Βαρεί τουν τοίχου ν' ακούσουν τα ποντίκια
- Τουν φταίει του γουμάρ' κι βαρεί του σαμάρ'
- Ιγώ θα βγάλου του φίδ' απ' την τρύπα;
- Χάθικι η πόλ' για βιλόν;
- Όπως βιάζιτι (=βιάζεται) σκοντάφτ'
- Βουή λαού οργή θεού
- Βοήθαμι να σί βοηθώ ν' ανιβούμι στου βουνό
- Στη βράσ' κουλλάει του σίδερου.
- Ό,τι έβριξι, κατέβασι
- Αν δεν βραχεί ου κώλος σ', δεν τρωσ ψάρια
- Βρίκαμι παπά να θάψουμι κι τσι ζωντανοί
- Βρίκαμι παπά να θαψουμι καμιά δεκαριά
- Βρήκε η νύφ' του υνί πίσου από την πόρτα!
- Γλύλ'σι η τέντζιρης κι βρήκι του καπάκι τ'
- Όπους βρήκις, νύφη μ', όχ' όπους ήξιρις (=ήξερες)
- Τουν βρήκι του μπάρμπα τ'
- Πιρασμέν' μπόρα, κάπα δεν χρειάζιτι (=χρειάζεται)

Γ

- Κι τα βαρειά κι τ' αλαφρά στου γάιδαρου
- Κάλλιο γαϊδουρόδινι παρά γαϊδουρογύρισι (= ρευε)
- Άμα χυθεί του γάλα δε μαζεύιτι
- Για τουν γαμπρού γιννάει κι η κόκκορας
- Ου γαμπρός γιός δεν γίνιτι, ούτ' η νύφι θυγατέρα
- Ούτι γάτα, ούτι ζημιά
- Τρώγουτι σαν τη γάτα μι του σκ'λί (= σκυλί)
- Σκυλί που γαυγίζ' δεν δακών'
- Γενάρη μήνα κλάδενε, φεγγάρι μη 'ξετάζεις
- Πίττα, κότα του Γενάρ' κόκκουρα τον Αλωνάρ'
- Αυτοί πόχουν τα γένια, έχουν κι τα χτένια.
- Μάθι, γέρο γράμματα τώρα στα γιράμματα
- Γιάννης κιρνάει Γιάνν'ς πίν'
- Γλώσσα ροδάν μυαλό κουκούτσ'
- Η γλώσσα κόκκαλα δεν έχ' κι κόκκαλα τσακίζ'
- Ένα γουμάρ' είνι στου παζάρ'
- Γρούν« στου σακκί...
- Ούλα τα γουρούνια μια μουρ' έχουν
- Μάθι νιός γράμματα, να 'χεις καλά γιράματα
- Ούτι γρόσια στη σακκούλα ούτι ντέρτ' στη καρδούλα
- Έμαθι γυμνός κι ντρέπιτι ντυμμένος
- Η γυναίκα σου φτιαν' κι η γυναίκα του χαλάει το σπít'
- Η πρώτη γυναίκα δούλα, η δεύτερη κυρά κι η τρίτη παπαδιά
- Γύρευ'ε(ει) ψύλλους στ' άχυρα.
- Κάτ' τρέχ' στα γύφτικα... (για αδιαφορία)
- Ποιος γκαβός (= τυφλός) δεν θέλ' τα μάτια τ';

Δ

- Από Δήμαρχους κλητήρας
- Βασιλική διαταγή κι τα σκιλιά διμένα
- Μι δικούς φάι (=φάε), πιέ κι αλισβερίσ' μη κάν'ς
- Όσα δίν'ς, τόσα παίρν'ς
- Τουν έδισι του γάιδαρό τ'
- Η διάουλος δεν είχι δ' λειά κι παιδεύνι τα πιδιά τ'
- Ράβε, ξήλωνε δουλειά να μη σου λείπ'
- Δυο καρπούζια δε χορούν σι μια αμασχάλ' (η)
- Το 'να χέρι νίβει τ' άλλο κι τα δυο του πρόσωπου
- Ένας κούκους δε φέρν' την άνοιξ' (η).

Ε.

- Μ' ένα σμπάρου δυο τριγόνια
- Όποιος έχ' ένα του τρώει ο λύκους
- Εννια έχ' ο μήνας! (σημασία δεν δίνει)
- Εγώ λέω, εγώ ακούω, ή πέρα βρέχει ή τον «αγρόν ηγόρασα».

Ζ

- Του ζαβό το σκ'λί του κουπάδι τ' φ' λάει
- Να 'ταν η ζήλεια ψώρα, θα ψώριαζε ούλους ου κόσμους.

Η

- Του ήμιρου τ' αρνί β' ζαίν« από δυο μανάδισ.

Θ

- Ήθιλα να πέσου, κατ' καλά που μ' έσπρουξισ

- Θέλου ν' αγιάσω, αλλά σ' αφήν' οι διάολ';
- Όποια δεν θέλ' να ζ'μώσ', πέντι μέρια κοσκινάει
- Όταν θέλ' η νύφ' κι η γαμπρός, τύφλα να 'χ(ει) η πιθηρός

I

Του ινάτ' βγάζ' μάτ' (1)

K

- Τι 'νι κάβουρας τι 'νι το ζ'μί τ' (= ζουμί του)
- Καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάτι
- Τη στείλαμι για μαμμή κι κάθισι να γεννήσ'
- Κάϊκι η γριά στο κορκούτ' φ'σάει κι στο γιαούρτ' (1)
- Κινούργιου κόσκινου που να σε κριμάσου
- Ούλις οι κόττες που κακαρίζουν αυγά δεν γιννάν'
- Κακό σκυλί ψόφου δεν έχ' (ει)
- Κι 'γω κακό χειρόβουλο κι συ κακό διμάτ' (Κι εγώ έχω τα χάλια μου αλλά και εσύ δεν πας πίσω).
- Καλουμιλέτα κι έρχιτι
- Η καλή μέρα φαίνιτι απ' το πρωϊ (αυγή)
- Κάνι του καλό και ρίξι του στου γυαλό
- Οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τσι καλοί φίλ'
- Ου καλός караβοκύρ'ς στη φουρτούνα φαίνιτι
- Ου καλός ου νοικοκύρ'ς του χειμώνα χαίριτι
- Του καλό του παλληκάρ' ξέρ' κι άλλου μονουπάτ'
- Τουν καλό τουν άνθρωπο τον τυραγνάει ο θιός
- Η κάμπους έχ' μάτια κι η λόγγους αυτιά

- Κάπουτι θα τσακίς' η διάουλους του ποδάρ'τ'
- Κάλιο πέντι κάρβουνα παρά χίλια πρόβατα
- Πήρι η κ'τσος κατήφορου
- Είπι η γάιδαρους τουν πετεινού κιφάλα
- Απ' του κιφάλ' βρωμάει του ψάρ'
- Άμα δεν κλάψ' του παιδί, δεν του δίν' η μάνα τ' γάλα
- Είπαμι, κυρά μ' να κλαν'ς αλλά να μην του παρακάν'ς
- Ου ψεύτ'ς κι αν κλέφτ'ς του πρώτου χρόνου χαίρουντι
- Έφτασι του μαχάιρ' στου κόκκαλου
- Κάθι κόκκουρας στην κοπριά τ' λαλάει
- Κάθε πράγμα στου καιρό του κι ο κολιός τον Αύγουστο
- Κοντά στον βασιλικό ποτίζιτι κι η γλάστρα
- Κοντά στον ξηρό καίιτι κι του χλουρό
- Κόκκορας κουράκου μάτι δεν βγάζ'
- Σαν τα κουράκια στου ψουφίμ'
- Σμίγ' κι η μυλουνού τον άντρα της μι τουςπραματευτάδες
- Η κότα πιν' νιρό κι κοιτάζ'κι το θιό
- Κουβέντα κουβεντούλα τρώει η λύκους τη βιτούλα
- Πήγι για μαλλί κι βγήκι κουριμένους
- Του κουτρούλ' ο γάμους θα γίν'
- Του κρύου μπαίν' μι του σακκί κι βγαίν' μι του βιλόν'
- Ου κόσμους το' χ' τούμπανου κι εσείς κρυφό καμάρ'
- Στου κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα

Λ

- Ιγώ λέου της αλπούς και αλπού στην ουράτ'
- Λείπ' η γάτους χορεύουν τα ποντίκια

- Λείπ' η Μάρτ'ς απ' την Σαρακοστή;
- Ούλα τα 'χι η Μαργιουλή ου φιριτζές της Λείπ'
- Του Λείπ' μάννα δεν του Λείπ' λαγκιόλ'
- Μάτια που δεν φαίνονται γλήγουρα λησμονιέντι
- Ου λόγους σου μι χόρτασι κι του ψωμίσου φά'το
- Βαν' του λύκOUNα του φιλάξ' τα πρόβατα
- Του λύκου τOUN βλέπ'ς του ν τουρό τηράς;
- Όποιους λυπάτι του καρφί χαν' κι του πέταλου

Μ

- Δεν είναι μαλλιά τα γένια, είναι γουρουνότριχis
- Έγιναν μαλλιά κουβάρια
- Κατά μάνα κατά πατέρα κατά γιό και θυγατέρα
- Από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα
- Μάρτ'ς, γδάρτ'ς κι κακός παλουκοκαύτ'ς
- Πριτς, Μαρτ' μ' τα' βγαλα τα κατσικία
- Πώς παν' τα πιδιά σ' κόρακα - όσου παν' κι μαυρίζουν
- Η παλαβός είδι του μεθυσμένου κι παραμέρ' σι
- Ούλις οι μέλισσες δεν κάνουν μέλ'
- Αν κάμ' ούλις οι μέλισσις μέλ' θα τρώγ' και οι γύφτ' μι τα κουτάλια
- Ποιούς έχ' του μέλ' στα δάχτυλα κι δεν του γλείφ'
- Του μήλου κατ' από τη μηλιά θα πέσ'
- Μικρός διάουλους τρανά τσαρούχια
- Δεν έχ' στουν ήλιο μοίρα
- Μη τηράς του ποδάρι μ' του στραβό, τήρα την μοίρα μ' την ίσια.
- Παπάς απ' την πόλ' παπαδιά μουλουγάει
- Άμα δεν ξυθείς μόνους σ' έφαγι η ψείρα

- Διπλό δε φτάν' μουνό περισσεύ
- Αν βρέξ' ο Μάρτης δυό νιρά κι Απρίλης άλλο ένα, χαρά στον νοικοκύρ' πουχ' πολλά σπαρμένα
- Όποιους δεν έχ' μυαλό, έχ' πουδάρια
- Βγάζ' απ' τη μύγα ξύγκ';
- Ούλου του κόσμου ρώτα, κι απ' του μυαλό σ' μη βγαίν'ς
- Όποιους έχ' τη μύγα μυγιάζιτι
- Ου καθένας τον πόνου τ'κι ου μυλωνάς τ' αυλάκι
- Του μυρμήγκι, άμα θέλ' να χαθεί, βγάζ' φτιρά
- Πιες νιρό να 'χς του κεφ'λ σ' γιρό
- Η νηστ'κός κουμμάτια 'νειρευίτι
- Νηστικό αρκούδι δεν χουρευ'
- Όσα ξερ' η νοικοκύρ'ς δεν τα ξέρ' η μουσαφίρ'ς
- Η νύφ' καν' τα στραβά καρβέλια
- Πάρι νύφ' απού σπít' κι σκύλα απ' κουπάδ'
- Στέκιτι σα νύφ' απού διυτέρα
- Της νύχτας τα κατώματα τα βλέπ' η μέρα κι γιλάει

Ξ

- Δυο γαιδάρου μάλωναν σι ξένου αχειρών'
- Μι ξένα κόλλυβα τρισάγιου καν'
- Στου ξέν' φαϊ αλάτ' μη βάν'ς
- Ξέρ' ου βλάχους τι έχ' στουν τρουβά
- Γαιδούρι ξισαμάρουτου, άπιαστους λαγός

Ο

Η ομόνοια χτίζι σπítι κι η διχόνοια του γκρεμίζ'

- Καλύτερα να σι βγει του μάτ' παρά τ' όνομα
- Απ' όξου απ' του σπít' μ' ας είναικι τ' αδερφού μ'
- Απ' όξου απ' του χουρό πολλά τραγούδια λέν'
- Απ' όξου κούκλα κι μέσα πανούκλα
- Απ' όξου πρόβατα κι απού μέσα λύκους
- Ούλου το βόδ' το 'φαγες στην ουρά κουράσ'κεις;

Π

- Αν δεν παινέσ'ς τον σπítι σ' θα πέσ' να σι πλακώσ'
- Παθέστα και μαθέστ'
- Παλιά μου τέχνη, κόσκινου...
- Παλιούς γάιδαρους κινούργια πιρπατισιά;
- Κλαίν' οι χήρις, κλαιν' κι οι παντρεμένες, κλαίν' κι εκείνις που χ' από τρεις άντρες
- 'Η παπάς παπάς ή ζευγάς ζευγάς
- Παπά παιδί διαούλ' αγγόνι
- Η πάστρα είν' μισηή αρχοντιά
- Πάτ'σι τ' αυγό κι έφτασι στουν ουρανό
- Πάει σαν του σκυλί στ' αμπέλ'
- Πέροσ' έκλασι, φέτος βρώμ' σι
- Η πνιγμένους απ' τα μαλλιά τ' πάνιτι
- Πες μου μι ποιον πας να σι πω ποιος είσι
- Η πολλή η δ' λειά των τρώει τουν αφέντ'
- Οι πουλλές οι μαμμές του βγάζουν στραβ' το παιδ'
- Όποιους ζητάει τα πολλά χάν' κι τα λίγα
- Όποιους κυνηγάει πολλούς λαγούς δεν πían' κανένα
- Η πουλλη η δ' λειά τουν τρώει τουν αφέντ'
- Οι πουλλές οι μαμές του βάζουν στραβ' το παιδ'

- Όποιος ζητάει τα πολλά χάν' κι τα λίγα
- Όποιους κυνηγάει πουλλούς λαγούς δεν πιάν' κανένα
- Όπουλαλούν πουλλά κοκκόρια, αργεί να ξημερώσ'
- Πουλλές φορές πάει η κουλουκύθα για νιρό, κάμποτ' θα σπιάσ'
- Τα πουλλά τα λόγια είνι φτώχεια
- Του πουλύ του κυρ ελέησον του βαριέτι κι οθιός
- Πουλυτιχνίτ'ς κι ερημοσπίτ'ς
- Μπρος στα κάλλη τι' 'νι οι πόνοι;

Ρ

- Μπρος βαθύ και πίσου ρέμα
- Τά 'κανι ρόιδου

Σ

- Τον Σεπτέμβρη τα σταφύλια, τον Οκτώβρη τα κουβούνια
- Απ' του σιγανό το ποτάμι να φοβάσι
- Βγάλ' τη σκούφια κι κυνήγαμι
- Βουνό μι βουνό δε σμίγουν
- Ό,τι σπείρεις θα θερίσεις
- Σπίτ' στην άκρ' κι αμπέλ' στη μέσ'
- Σταλαγματιά σταλαγματιά γιμίζ' η στάμνα η πλατειά
- Στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα
- Του στραβού του ξύλο η φωτιά του σιάζ'
- Όπως στρώσ'ς, θα κοιμηθείς
- Από σώγαμπρος καλύτερα διακονιάρης
- Κι η πίτα ολόκληρη κι ου σκύλος χουρτάτος

Τ

- Ήρθ' η τετραδούλα, πάει η βδομαδούλα.
- Η τιμή τιμή δεν έχ' και χαρά 'ς τον εκείν' που την έχ'
- Έχουν και οι τοίχ' αυτιά
- Κάθι τόπους κι ζακόν' κάθι μαχαλάς κι τάξ'
- Παπούτσ' απού τον τόπου σου κι ας είν' κι μπαλωμένου
- Τράνιψι του γουμαράκ' , κόντινι του σαμαρ'
- Θα φάει η μύγα σίδηρου κι του κουνούπ' ατσάλ'
- Τρώγοντας έρχιτι η όριξι
- Φάγαμι μαζί ψουμί κι αλάτ'
- Φάι, νύφ' ζ'μί (=ζουμί)... καλά είνι κι τα κουψίδια
- Αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει

Φ

- Φασούλ' του φασούλ' γιμίζ' του σακκούλ'
- Τι φτιάν'ς Γιάνν'ς - Κουκιά σπέρνου
- Ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει καλοκαίρι θα μυρίσει
μα αν πάρει και θυμώσει, μέσ' στο χιόνι θα μας χώσει
- Ου φόβους φλάει τα έρμα
- Τουν έβγαλι στα φόρα
- Των φρονίμων τα πιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν
- Η φτήνεια τρώει τον παρά
- Του φτηνό του κρέας του τρών' τα σκ'λιά
- Η φτώχεια θέλ' καλουπέρας'
- Φιλάϊτι σαν του διαόλου μι τη θυμιάμα

- Φύλαγ' του φίδ' του χειμώνα να σι φάει του καλουκαίρ'
- Του φ' σάει κι δεν κρυών'
- Ικεί που δε σι σπέρν' ν, εκεί φυτρώνς
- Φούνα' ζ αν κλέφτ'ς να φύγ' ουν νοικοκύρ'ς
- Φύλαξι τα ρούχα σ'να έχ'ς τα μισά

Χ

- Να χαλάσουμε του υνί να φκειάσουμε' βιλόν'
- Χαρά στον νιο που αγρυπνάει στου γέρου που κοιμάτι
- Κάποιουν τουν χάριζαν γουμάρ' κι αυτός του κοίταζι στα δόντια
- Χέσ' κι η φουράδα στ' αλώνια (αδιαφορία)
- Κάλλιο πέντι κι στου χέρ', παρά δέκα κι καρτέρ'
- Ου χουρτάτους τουν νηστ' χο δεν τουν πιστεύ'
- Πάρ' τουν κι στου γάμου σ να σου πει «κι του χρόν'».
- Λουγαριασμό χουρίς τουν ξενοδόχου

Ψ

- Ψόφ' σι του βόδ' χάλασι η συμπριά (=συμφωνία)

Φ

- Όσα φέρν' η ώρα δεν τα φέρν' η χρόνος

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

- Κλειδώνου μανταλώνου τουν κλέφτη βρίσκου μέσα (ήλιος)

- Ψηλός ψηλός καλόγηρους κι κόκκαλα δεν έχ' (καπνός)
- Από πίσ' απ' του σπιτάκι μου τουφέκια κριμασμένα (κρύσταλλοι)
- Μακρύ μακρύ σαν άντιρου κι στρόγγυλου σα κόσκινου (πηγάδι)
- Πααίν' πααίν' κι πίσου δε γυρνάει (ποτάμι)
- Απού πίσ' απ' του σπιτάκι μου βιλέντζις απλουμένις (σύννεφα)
- Είν' άσπρου σαν βαμπάκι κι βαμπάκι δεν είνι
- Βαέν' δουδικάσφυνο κάθε σφήνα κι όνομα (χρόνος - μήνες)
- Μια γρούνα μι δώδεκα γρουνόπουλα (χρόνος - μήνες)
- Σανίδ' παλισάνδου βρέχ' χιουνίζ' πουτέ δε σαπίζ' (γλώσσα)
- Τροούρου - υρου κάγκιλλα κι μέσα παίζει φραγκους (δόντια - γλώσσα)
- Ανάμισα σι δυο βουνά βούβαλους μουγκρίζ' (πορδή)
- Βουνό απού δω, βουνό οπού 'κει κι μέσα κόρη διαλαλεί (πορδή)
- Δώσ μι του τσίντζιλου του μίντζιλου να τσιντζιλώσ' η μάνα μ' κι πίσου να στου φέρου (βελόνι)
- Ένα μικρό μικρούτσικου μι τ' άντιρου στουν κώλου (βελόνι - κλωστή).
- Δυο παπάδες ξιώντι κ'λιά μι κ'λιά κι τραβιώντι απ' τα μαλλιá (Λανάρια)
- Κάθιτι η τσουντζούφου, ανιβαίν' η αράπου (πυρωσιά - κατσαρόλα)
- Χιλιοτρύπη του λαήν' κι σταλιά νιρό δε χύν' (σφουγγάρι)
- Κατακάξι μακρυνόρου γλήγορη μαγειρευτόρου (τηγάνι)
- Του φίδ' τρώει τη θάλασσα κι η θάλασσα του φίδ' (φιτίλι - λάδι)
- Κ'λια μι κ'λια κι πλίτσκας μέσα (χειρόμυλος)
- Ούλ' τη μέρα πάτα πάτα κι του βράδυ κριματζούλα (γουρνουτσάρουχα)

- Δυο γίδις μ' ένα σβέρκου (δισάκι)
- Άψυχους ψυχή δεν έχει κι ψυχές παίρνει κι φεύγει (τραίνο)
- Έχου ένα βαρελάκι πό'χει δυο ειδών κρασάκι (αυγό)
- Θόδουρους κοντοθόδουρους μέσ' τ' άχυρου γκυλιέτι (αυγό)
- Πράσινους κάμπους, κόκκιν' μπιρντέδις κι μαύρ' αραπάδις (καρπούζι)
- Στη φτέρνα ζγιαζ' στη μήτ' βαρεί (πορδη).
- Απ' όξου σαν αγκάθ' κι απού μέσα σαν μαλλί κι απού μέσα απ' του μαλλί μια μπουκιά καλή (κάστανο)
- Τραβάου την κλουτσούλα μου κι κοκκινίζ' η τόπους (κράνια)
- Είναι άσπρου σαν τυρί κι τυρί δεν είναι (ραπάνι)
- Χίλιοι μίλιοι καλόγεροι σ' ένα ράσου τυλιγμένοι (ροΐδο)
- Πήγα στον κακολάκκου βρήκα κουφουπέρδικα, τα φτιρά της τα' φαγα, του κουρμί τ' απέταξα (σταφύλι)
- Απού πίσ' απ' του σπιτάκι μου συμπιθιρκό πιρνάει (μυρμήγκια)
- Απού πάνου σαν τηγάν' απού κάτου σαν βαμπάκι' κι απού πίσου σαν ψαλίδι (χελιδόνι)
- Μέσα στουν κουρφόλουγγου η κόρη μου γκυλιέτι (ψείρα)
- Τσι μ' τ' ανοιχτό, του παπού μ' του κριμαστό (η καμπάνα με το γλωσσάρι)
- Η θεια μ' η κόκκιν' τ' ανάσκελα κοιτάει (κεραμίδι)
- Τουν κουρδώνουν, του σαλιώνουν κι στην τρύπα τουν στουπώνουν (κλωστή - βελόνι)
- Στέκιτ' η κουρδουμένους μπαίν' η μαλλιαρός (πόδι - πατούσα)

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ:

Τα δημοτικά τραγούδια του χωριού μας έχουν καταγραφεί στο βιβλίο της Αδελφότητας μας «ΤΟ ΚΕΡΑΣΟΒΟ», έκδοσης 1985. Οι χαρές και λύπες, άλλα ήθη και έθιμα, πόθοι ανεκπλήρωτοι, ζωή που μοιράστηκε απλόχερα στους άλλους, μνήμες που καταγράφηκαν αλλά ζουν ακόμα είναι αυτά τα χιλιοτραγουδισμένα τραγούδια που ακούγονται ακόμα στο χωριό μας και κλείνουν μέσα στους μικρούς και μεγάλους στίχους την μαρτυρική ιστορία αυτού του τόπου μας, της προγονικής μας ρίζας.

Προξενιά - δόσιμο λόγου

Τα παλιά χρόνια, αλλά και σήμερα ακόμα, ο λόγος, δηλαδή η υπόσχεση, που δίνουν στη μέλουσα νύφη, ήταν συμβόλαιο. Δεν τον παίρναν πίσω με τίποτα, γιατί το θεωρούσαν πολύ ιερό πράγμα. «Ο λόγος σου μου φτάνει» λέγαν και επικυρώνονταν με χειραψία των συμπεθέρων. Η προξενιά γινόταν οποιαδήποτε μέρα της εβδομάδας εκτός από Τρίτη, την είχαν γρουσουζίκη. Πρώτα βέβαια συμφωνούσε ο πατέρας του γαμπρού με τα μέλη της οικογένειας του και μετά στέλναν ένα συγγενικό πρόσωπο έξυπνο και χαρούμενο (προξενητή ή προξενήτρα) μυστικά και κρυφά και συνήθως τη νύχτα, μη μαθευτεί και χαλάσει το προξενιό. Αν πετύχαινε το προξενιό, μπορεί και να έπαιρνε και τίποτα χρήματα ή άλλα είδη.

Κάποτε όμως πήγαινε και ο ίδιος ο πατέρας του γαμπρού. Από τη μεριά της νύφης, γίνονταν προξενιό; γίνονταν αλλά πολύ σπάνια. Ένα τέτοιο περιστατικό, θυμάμαι ήταν της θείας μας Σταυρούλας, με προξενήτρια την μακαρίτισσα Πανάγιω Στύλου Παπανικόλα, που πρόκοψε απόλυτα.

Ο προξενητής εξυμνούσε πολύ τα χαρίσματα και τα προτερήματα του νέου και δεν έχει κανένα κουσούρι (ελάττωμα). Είναι πολύ τίμιο, καλόκαρδο, δουλευταράς, μάστορας καλός κλπ. και το κυριότερο από καλό τζάκι (οικογένεια), ούτε πίνει, ούτε μεθοκοπά.

Αφού έπαιρνε την συγκατάθεση των γονιών της κοπέλας, τον κερνούσαν γλυκό και τσίπουρο και ευχιόταν για τα «καλορίζικα» πολλές φορές

τον δώριζαν και κανένα ζευγάρι πατούνες αν ήταν άντρας ή τσουράπια αν ήταν γυναίκα, τους καληνύχτιζε με χειραψία και φεύγει από το σπίτι της κόρης χαρούμενος ή χαρούμενη για να τρέξει να πάει τα ευχάριστα νέα στους γονείς του αγοριού, όπου τον περίμεναν με αγωνία μεγάλη. Μεγάλη αγωνία για εκείνους τους γονείς που το αγόρι τους δεν τα είχε προηγούμενα «φτιάσει» με την κόρη, αν ήταν «μελημένα», τότε αγωνία δεν υπήρχε, ήταν γνωστό το αποτέλεσμα. Απλά τηρούσαν τα προσχήματα. Φτάνει στο σπίτι, μπαίνει μέσα χαμογελώντας, σημείο ότι το πράγμα πήγε καλά, τους παίρνει τα σχαρίκια, αλληλοασπάζονται, τον κερνούν ή την κερνούν, λέει την ευχή την ίδια και φεύγει για το σπίτι του, όπου βέβαια και ενημερώνει και τη συμβία του.

Στο Κεράσοβο τα παλιά χρόνια η προίκα της νύφης ήταν άγνωστη σε χρήματα ή ακίνητα. Το ζήτημα αυτό μπήκε από το 1950 και μετά, όχι σε μεγάλη έκταση, πάντως γινόταν, άσχετα αν μερικοί ή μερικές δεν θέλαν να το ομολογήσουν. Η μόνη προίκα ήταν ο ρουχισμός του κοριτσιού ή τιμιότητα, η νοικοκυροσύνη και το καλό σόι. «Πάρε σκύλα από κοπάδι και νύφη από σπίτι» λέει η λαϊκή παροιμία, και αυτό εφάρμοζαν στη ζωή τους οι Κερασοβίτες.

Τον πολύ παλιό καιρό η εκλογή της νύφης γινόταν από τους γονείς τους, χωρίς να γνωρίζει ούτε και αυτός ο γαμπρός ποια είναι η νύφη. Τόσος μεγάλος σεβασμός και τυφλή υπακομή προς τους γονείς ήταν, ώστε δεν είχαν καμία αντίρρηση. Έκαμαν αυτό που ήθελαν οι γονείς τους. Αλλά ήθη, άλλα έθιμα...

Σήμερα, τα πράγματα άλλαξαν και η νεολαία μας σκέπτεται διαφορετικά και πιο ώριμα. Ο νέος ή νέα διαλέγει μόνος του ή μόνη της τη νέα ή το νέο με τον οποίο θα ζήσει, ρωτάει βέβαια και τους γονείς, αλλά για τα μάτια και τους τύπους.

Τις δεκαετίες 1950 και 1960 οι γνωριμίες με τα κορίτσια γίνονταν στις γιορτές των Χριστουγέννων, τις απόκριες, του Πάσχα, όταν εκεί στους χορούς, στα αλώνια και προαύλια των δημοτικών σχολείων, πιασμένα χέρι-χέρι τραγουδούσαν τα τραγούδια της αγάπης, αλλά και στα «νυχτέρια» που γίνονταν τον καιρό εκείνο στα σπίτια το χειμώνα. Παλιότερα, οι Κε-

ρασοβίτες θεωρούσαν μεγάλη προσβολή να συμπεθεριάσουν με ξένο χωριό, εκτός από κανένα χήρο άντρα. Ούτε έδιναν, αλλά ούτε και έπαιρναν. Το πράγμα χάλασε μετά το 1950. Αιτία ήταν οι πόλεμοι, όπου χάθηκαν πολλά Κερασοβίτικα παλληκάρια σ' αυτούς, η αστυφιλία και η μετανάστευση. Έτσι εξαναγκάστηκαν τα κορίτσια να φύγουν από το χωριό για να βρουν και δουλειά και γαμπρό, στην ξενητεία.

Αρραβώνες

Οι αρραβώνες συνήθως γίνονταν μετά από μια εβδομάδα ή και δυο πολλές φορές, ανάλογα με τις προετοιμασίες που έπρεπε να γίνουν. Πάντως για λόγους πρόληψης, δεν γίνονταν ποτέ τρίτη, συνήθως Τετάρτη ή Σάββατο το βράδυ, ή Κυριακή το απόγευμα.

Οι γονείς του αγοριού αγόραζαν δύο δακτυλίδια ασημένια, που μπορεί να ήταν και φλωροκαπνισμένα ή επίχρυσα, ένα για τον γαμπρό και ένα για τη νύφη. Οι πιο φτωχοί αγόραζαν πιο φτηνά από χάλκινες δεκάρες. Για τη νύφη είχαν ακόμη σταυρουδάκι μαλαματένιο με αλυσίδα για τον άσπρο λαιμό της, ύφασμα μάλινο για φουστάνι, τσουράπια μάλινα σπιτικά, πούντρα, κοκκινάδι, φουστάνι για την πεθερά, πουκάμισο για τον πεθερό κ.ά.

Και οι γονείς της νύφης αγόραζαν για τον γαμπρό, κομπολόι κεχριμπαρένιο, μαντηλάκι άσπρο και μεταξωτό για το τσεπάκι του σακακιού, κορδέλια (τσαρούχια), πατούνες που τις είχε πλέξει η ίδια η νύφη με τα χεράκια της τόσο για το γαμπρό, όσο και για τους δικούς του.

Σήμερα αντί για δακτυλίδια ασημένια, κάνουν χρυσές βέρες με το όνομά τους γραμμένο στο μέσα μέρος, η μια το όνομα του γαμπρού, η άλλη με το όνομα της νύφης (βλέπετε τις δικές σας). Τα υπόλοιπα δώρα, είναι του εργοστασίου, δεν γίνονται πλέον χειροποίητα.

Η αρραβώνα γίνονταν πάντα στο σπίτι της νύφης, όπου ετοιμάζονταν και καθαρίζονταν όλο και όλα. Τα παλιά χρόνια γίνονταν ο αρραβώνας και με παπά, δηλαδή οι ευχές που διαβάζονται και λέγονται σήμερα στην εκκλησία και προηγούνται του μνηστηρίου του γάμου, τότε διαβάζονταν και λέγονταν στο σπίτι της νύφης.

Το παλληκάρι συνόδευαν οι γονείς του, τ' αδέρφια και αδελφές του κρατώντας τον τιμητικά από τα χέρια, ο προξενητής ή προξενήτρια και αριθμός άλλων συγγενών. Εκείνο που φρόντιζαν ήταν ο αριθμός των καλεσμένων να μην περνά ποτέ τον μονό αριθμό π.χ. 7, 9, 11 κτλ. (το 13 γρουσούζικος). Για ζυγό αριθμό πίστευαν ότι ο αρραβώνας δεν θα πάει καλά, αλλά θα χαλάσει.

Ο γαμπρός προτού ξεκινήσει από ο σπίτι του, προσκηνούσε το εικόνισμα, το φιλούσε και έκανε το σταυρό του, φιλούσε τα χέρια των γονιών του, τον φιλούσαν και εκείνοι και του εύχονταν να προκόψει. Όταν έβγαινε από το σπίτι, πρώτα με δεξί πόδι, να πάνε όλα δεξιά και καλά, και ακολουθεί η αδελφή με τα δώρα.

Στο σπίτι της νύφης τους υποδέχονταν με χαμόγελα και ανοιχτές τις πόρτες. Οι καλεσμένοι μπαίνουν με την εξής σειρά: Παπάς, γονείς και συγγενείς. Γίνεται η χειραψία και οι καλεσμένοι της νύφης λέγαν, καλουσουρίσατε, συμπεθέροι όλοι» και απαντούν οι του γαμπρού «καλώς σας βρήκαμι». Ο γαμπρός φυλάει το χέρι των πεθερικών και τον φιλούν και αυτοί στο μάγουλο.

Η νύφη δεν είναι στην υποδοχή αυτή, μένει στο άλλο δωμάτιο και αν είναι δυνατόν κρυφοκοιτάει. Τα δυο συμπεθεριακά κάθονται στον μεγάλο οντά, το ένα απέναντι στο άλλο. Μετά την τακτοποίηση πρόσφεραν τσιγάρο στους άντρες. Τότε φέρναν και τη νύφη στα αριστερά του γαμπρού, πλάι του. Πιο παλιά την πήγαιναν την ώρα που άλλαζαν τα δακτυλίδια.

Για την τελετή κάναν τα εξής:

Βάζαν στη μέση του οντά ένα τραπέζι και πάνω σ' αυτό τραπεζομάντηλο, καθαρό κεντημένο από τη νύφη, την εικόνα του σπιτιού και τα δακτυλίδια. Τότε σηκώνονται όρθιοι οι δυο χαρούμενοι και ευτυχισμένοι πατέρες των παιδιών και παίρνουν από το τραπέζι, ο πατέρας του αγοριού το δακτυλίδι του κοριτσιού και ο πατέρας της νύφης το δακτυλίδι του παιδιού, «αλλάζουν δακτυλίδια» τρεις φορές και την τρίτη φορά τα περνούν στα παράμεσα δάκτυλα των παιδιών, στο αριστερό χέρι όμως. Έτσι το δακτυλίδι του αγοριού στο δάκτυλο του κοριτσιού και αντίστροφα.

Η πρόληψη εδώ είναι ότι τα δαχτυλίδια αλλάζουν οι γονείς όταν ζουν οι γυναίκες τους, αν όχι, τότε βάζουν αδέφια που ζουν οι γυναίκες τους.

Αφού γίνουν αυτά, πιάνονταν από τα χέρια, φιλιούνται και εύχονται : «χαϊρλίκια, να μας ζήσουν και καλά στέφανα».

Μετά τον αρραβώνα ο αρραβωνιασμένος θα λέγεται πλέον γαμπρός (και η αρραβωνιασμένη νύφη, το δε σόι θα λέγεται συμπεθέροι.

Άλλοτε και σήμερα, τα δαχτυλίδια συμβολίζουν την ενότητα και την γονιμότητα των δυο νέων ανθρώπων. Μετά ακολουθούσε το κέρασμα του γλυκού και ποτού. Το λόγο έχει η νύφη, που ντροπαλή, αλλά καμαρωτή, κρατώντας τον δίσκο με το λουκούμι και το τσίπουρο, κερνάει πρώτα τους συμπεθέρους αρχίζοντας από τον παπά, αν ήταν, τον πεθερό και τους άλλους άντρες και τις γυναίκες, αρχίζοντας από την πεθερά της, που εύχονταν «καλορίζικοι, να ζήστι κι καλά στέφανα», όλοι αλληλοεύχονται.

Τη νύφη βοηθούσαν και οι μέλλουσες δερφοφτές, η μια κρατούσε κανάτα με νερό και η άλλη το μπουκάλι με το τσίπουρο. Παλιότερα το πίναν από το μολυβένιο στρογγυλό παγούρι με τη σειρά όλοι τους.

Με το κέρασμα, βάζουν τραπέζι με πολλούς μεζέδες όπως κρέας, λουκάνικα, λαγγίτες, σύκα, σταφίδες κ.ά και κρασί στον κόσμο. Αρχίζουν το φαγοπότι, και ρουφώντας κρασί από την κόφα και έλεγαν ευχές. Ο πατέρας της νύφης και η παρέα του άρχιζαν το τραγούδι της τάβλας. Τα πιο συνηθισμένα ήταν αυτά:

*– Σι τούτ' την τάβλα τη χρυσή, σι τούτου του τραπέζι τρεις μαυρομάτις
μας κερνούν, οι τρεις καγκιλοφρύδεις.*

*Η μια κερνάει μι του γυαλί, κι η άλλη μι την κούπα, κι η τρίτη η μικρότερη,
μιμαστραπά γυαλένιο.*

*Κέρνα μας κόρη μ' κέρνα μας, κέρνα ώσπου να φέξει, ώσπου να βγει ο
αυγερινός, να πάει η πούλια γιόμα να κάτσω να συλλογιστώ, τις ξινι-
τιάς τα ντέρτια.*

Σημ.: Στο τέλος του κάθε πρώτου ημίστιχου μπαίνει το: «γραμμένα

μάτια μ' κι παρδαλά».

Ο πατέρας του γαμπρού και οι συγγενείς του λέγαν το:

- *Ξύπνα περδικομάτα μου μωρέ κι ήρθα στον μαχαλά σου.*
- *Αν ήρθες καλοσόρισις μωρέ τιμου' φιρις λιβέντη; Χρυσά πλεξούδια σου 'φισα μωρέ να πλέξεις τα μαλλιά σου.*
- *Δεν του 'ξισα λεβέντη μωρέ πως είν' η αφεντιά σου να πεταχτώ σαν πέρδικα μωρέ να 'ρθω στην αγκαλιά σου, να γίνου γης να με πατείς μωρέ γεφύρι να περάσεις, να γίνου κι ασημόκουτια μωρέ να σι κερνώ να πίνεις ν' ισύ να πίνεις του κρασί μωρέ κι εγώ να λάμπου μέσα πως λάμπ' ου ήλιος το προυί μωρέ πως λάμπ' του μεσημέρι.*

Το φαγοπότι και το γλέντι κρατούσε ακόμα και μέχρι το πρωί και με χορούς, με κλαρίνα και βιολιά. Τέτοιοι αρραβώνες γίναν της θείας της Σταυρούλας το 1945 αλλά εγώ και η μάνα μου θερίζαμε θυμάμαι στο Ριάχοβο. Άλλοι γλεντούσαν και άλλοι θέριζαν.

Στο τέλος η νύφη δώριζε πατούνες και τσουράπια σ' όλους, αρχίζοντας από τα πεθερικά της, φιλώντας το χέρι τους και αυτοί την κερνούν ό,τι έχουν ευχαρίστηση, όλοι αλληλοεύχονται με χειραψία. Από το σόι του γαμπρού κάποιος, όταν φεύγαν, κλέβει κάτι (ποτήρι, κουταλάκι, πιρουνι) από το τραπέζι. Αυτό γινόταν γι ανα πάρουν την τύχη της νύφης από το σπίτι της. Το είχαν για καλό σημάδι το κλέψιμο, γι' αυτό το σόι της νύφης πρόσεχε να μην κλέψουν τίποτε. Αν συνέβαινε, τότε εκείνος που το έκλεψε, θεωρούνταν πολύ έξυπνος, το επέστρεφε όμως όταν καληνύχτιζαν τους συμπεθέρους.

Τα παλιά χρόνια τ' αρραβώνιασμα γινόταν στα 18-20 χρόνια για τα αγόρια και στα 15-16 στα κορίτσια. Αρραβώνιαζαν πρώτα τα μεγάλα παιδιά, αφού θεωρούσαν υποτιμητικό ν' αρραβωνιάζουν πρώτα τα μικρά.

Στα χρόνια των γιαγιάδων μας, η νύφη δεν ήξερε το σπίτι της πεθεράς της. Ήταν πολύ αυστηρές τότε οι ηθικές αρχές στο κορίτσι, ούτε ανταμώνονταν με τον αρραβωνιαστικό της. Κάποτε ο μακαρίτης ο πατέρας μας, αρραβωνιασμένος, επισκέφτηκε την αρραβωνιαστικιά του (μάνα μας) στο σπίτι της και εκείνη πήδηξε από το παράθυρο για να μην τον δει

ή ν'ανταμώσει. Και αυτά το 1931.

Τέλος δεν αρραβωνιάζονταν τα πρώτα, δεύτερα και τρίτα ξαδέρφια. «Τρίτα και ανυπρόκοπα» λέει η λαϊκή παροιμία. Τώρα αρραβωνιάζονται και τα δεύτερα, πόσο μάλλον τα τρίτα, όλα τα πιο πάνω ίσχυαν και για το γάμο.

• Γάμος ή χαρά

Τον λέγαν και χαρά αφού σ' όλο το χωριό επικρατούσε χαρά σήμαινε δηλαδή φαγοπότι και γλέντι, αντάμωμα των νέων του χωριού και ευκαιρία να ειδοθούν, να χορέψουν, να πιάσει το αγόρι το χέρι της καλής του. Ο γάμος έχει σκοπό να ζήσουν αγαπημένα και αρμονικά τα νιόπαντρα παιδιά, να κάνουν πολλούς απογόνους. Ο γάμος είναι μέγα μυστήριο της θρησκείας μας, γι' αυτό γίνεται όπως ορίζουν οι κανόνες της εκκλησίας μας, σαν όλα τ' άλλα μυστήρια. Τα παλιά χρόνια και τώρα βέβαια, κυρίως όμως στα χωριά, διαβάζεται και ψάλεται όλη η ακολουθία του γάμου, ενώ στις πόλεις γίνεται επιλογή ορισμένων μόνο κειμένων από την ακολουθία. Έτσι το μυστήριο διαρκεί μόνο 15-20 λεπτά της ώρας. Ακόμα στις μέρες μας σήμερα η πολιτεία αναγνωρίζει και τον πολιτικό γάμο.

Τα παλιά χρόνια οι γάμοι στο Κεράσοβο γίνονταν το φθινόπωρο. Σεπτέμβρη ή Οκτώβρη και πολύ σπάνια ή καθόλου το καλοκαίρι. Η αιτία ήταν οι δουλειές του καλοκαιριού, που έπρεπε να γίνουν. Παντρεύονταν και νιόγαμπρα ακόμα χώριζαν, αφού ο άντρας έπρεπε να φύγει, να πάει σε ταξίδι με μαστόρους. Οι γονείς μας, όπως προέγραφα, παντρεύτηκαν στις 20 του Σεπτέμβρη του 1931, και αρχές του Οκτώβρη ο πατέρας μας πήγε ταξίδι με την παρέα του πατέρα του. Το ταξίδι για τους Κερασοβίτες άρχιζε από Φθινόπωρο μέχρι Ιούνιο ή αρχές Ιουλίου. Αυτοί ήταν οι μήνες της ξενιτειάς. Από το 1950 και μετά γίνονταν και τις γιορτές των Χριστουγέννων οι γάμοι.

Οι προετοιμασίες του γάμου άρχιζαν από πολύ νωρίς, τουλάχιστον ένα μήνα μπροστά. Μαζί πήγαιναν στα Γιάννινα να ψωνίσουν οι γονείς του γαμπρού με τη νύφη. Τι αγόραζαν κατά μαρτυρίες των γεροντισσών, που ζουν σήμερα, ψώνιζαν: Οι γονείς του γαμπρού για τη νύφη, μάλλινο

ύφασμα για φουστάνι, μεταξωτή στόφα κλαδωτή μπλε και ποδιά όμοια, τέτοια φόρεσε η μακαρίτισσα μπάμπω Πανάγιω Γ. Καραγιάννη που έζησε 96 χρόνια, σκέπη μεταξωτή άσπρη, τέλια που τα κρεμούσαν μετά την σκέπη, μικρή γιρλάντα για το κεφάλι, χτένα, ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες (ασημένια ή φιλντισένια), παπούτσια ντόπια μαύρα που δένονταν με κορδόνια και μερικά χρυσαφικά (φλουριά, λίρες, πεντόλιρα ή ναπολεόνια) ανάλογα και εδώ με τις δυνατότητες που είχε η οικογένεια του γαμπρού.

Ο πεθερός και η πεθερά, πρώτοι στα δώρα. Για τον πεθερό ύφαιναν ειδικό πουκάμισο ντόπιο και για την πεθερά δύο δώρα και πουκάμισο και παπούτσια. Ήθελαν να την καλοπιάνουν!

Σήμερα όλα αυτά έχουν αλλάξει, άλλοι καιροί, άλλα έθιμα. Δεν χρειάζεται να τα γράψω τα γνωρίζουμε όλοι μας.

Οι γονείς της νύφης ψώνιζαν για το γαμπρό άσπρο μαντήλι μεταξωτό, απαραίτητο στόλισμα, για την μικρή τσέπη του σακακιού. Ζευγάρι κάλτσες, ντόπιες μάλλινες και ζώνη μπλε που ήταν μεταξωτή ή μάλλινη με μήκος 1 πήχυ και πλάτος 10-15 πόντους. Στο νούνο (κουμπάρο) πρόσφεραν πουκάμισο και κάλτσες. Όσες νύφες ήταν πιο εύπορες κάναν πάλι δώρα στους σπιτικούς του γαμπρού πατούνες και τσιράπια, εκτός από αυτά που πήραν και στον αρραβώνα.

Ν' αναφέρω ακόμα, πως από καιρό είχαν κλείσει συμφωνία και με τους οργανοπαίχτες του χωριού μας ή από άλλα γύρω χωριά, αφού γίνονταν την ίδια Κυριακή περισσότεροι από ένας γάμος, έξι στου πατέρα μου. Στο χωριό μας, δεν πληρώνονταν οι οργανοπαίχτες μπροστά από τον γαμπρό η αμοιβή τους ήταν ό,τι βγάλουν από το γάμο, και πράγματι έβγαζαν πολύ περισσότερα από όποια προσυμφωνία. Αυτό ήταν το έθιμο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Η βδομάδα μπροστά από το γάμο

Την βδομάδα αυτή, όπως ήταν φυσικό, τόσο στο σπίτι του γαμπρού, όσο και της νύφης, όλοι βρίσκονταν στο πόδι να γίνουν οι απαραίτητες προετοιμασίες, όπως ασβέστωμα, σφουγγάρισμα, πλύσιμο. Τα σπίτια τώ-

ρα στρώνονται με τις λογιές λογιές βελέντζες, μπάντες, κιλίμια, λουλούδια. Οι διρφοφτές σιδερώνουν την προίκα, γεμίζουν τα μαξιλάρια και ό,τι άλλο χρειάζεται σκοτούρα (φροντίδα) μεγάλη είναι να συγκεντρώσουν τ' απαραίτητα για το γάμο: τραπέζια, καρέκλες, μπάκους, μσούρες και πιάτα, κουτάλια, πιρούνια, τραπεζομάντηλα, καζάνια, πυρωστιές, κουτάλες, ξύλινες μεγάλες για τα καζάνια, που πρέπει να ανακατεύουν το φαγητό, κόφες για το κρασί, παγούρια για το ρακί κλπ. Την προετοιμασία αυτή κάνουν οι μπράτμοι (βλαμάδες) άντρας και γυναίκα αλλά πολύ περισσότερο οι διρφοφτές, πρωτοξαδέρφες της νύφης και του γαμπρού, που ζουν οι γονείς τους, αλλιώς άλλοι.

Τα χρόνια τα παλιά που το χωριό μας, δεν έβγαζε κρασί ή δεν έφτανε τ' αγόραζαν από Σταρίτσιανη ή Μόλιστα ή Καστάνιανη. Ο πατέρας μας στο γάμο του το κρασί το αγόρασε από το Ζάλογγο των Γρεβενών, το έβαζε στα ασκιά (δοχεία από δέρμα ζώων) και με τα μουλάρια του τα δυο το μετέφερε στο χωριό.

- Ο γάμος άρχιζε κυρίως από το πρωί της Δευτέρας και συνεχίζονταν μέχρι και το βράδυ της επόμενης Τετάρτης, δηλαδή δέκα ημέρες ολόκληρες, οπότε τελείωνε με τα λεγόμενα «πιστρόφια», προφανώς από το ρήμα «επιστρέφω», στο σπίτι των γονιών της νύφης. Αυτά γίνονταν σαν «αποδοση» του γαμήλιου γεύματος που γίνονταν στο σπίτι του γαμπρού. Αργότερα τα «πιστρόφια» γίνονταν και την αμέσως επόμενη Κυριακή ή την παρεπόμενη, ανάλογα με τις δυνατότητες των γονιών της νύφης.
- Την τρίτη μέρα, από μέρους του γαμπρού, πολλές φορές και με την προσωπική συμμετοχή και του ιδίου, πρωί-πρωί, με πολύ κέφι, εύθυμα και κατάλληλα για την περίπτωση τραγούδια, μεταξύ των οποίων, λέγονταν και τραγουδιούνταν η παράκληση της μάννας του γαμπρού, «προς το άστρον της ημέρας».

Για λάμπσε, ήλιε μ' λάμπσε, λαμψ' αυτή τ' εβδομάδα, χαρά θέλω να κάνω, νύφη πα να πάρω....

Έτσι παρέα από τον Βλάμη, τον υποψήφιο γαμπρό και άλλους συγ-

γενείς-φίλους, οδηγούν 4-5 μουλάρια, τα καπίστρια των οποίων έχουν στολιστεί με πράσινα κλαριά και λουλούδια, πηγαίνουν ψηλά στο βουνό τον Σμόλυγκα για να κόψουν, φορτώσουν και κουβαλήσουν ξηρά ξύλα, τα οποία θα χρειαστούν για τις διάφορες εκδηλώσεις του γάμου: να γίνουν τα νοστιμότατα κερασοβίτικα καρβέλια, οι ρουφτένιες (επτάζυμες) κουλούρες, τα ψ'τά, τα φαγιά και το «πρώτο φαΐ του γάμου», που ήταν το Σάββατο το βράδυ ο «καβρουμάς» δηλαδή η γνωστή και γευστική μας μαγειρίτσα.

- Την Τετάρτη η δερφοφτή, νέα κοπέλα, ξαδέρφη συνήθως του γαμπρού, ασχέτως αν ήταν παντρεμένη ή όχι, τις οποίες όμως ζούσαν και οι δυο γονείς, έπιανε το προζύμι του ψωμιού του γάμου. Τα ψωμιά του γάμου ήταν δυο ειδών. Τα ψωμιά καρβέλια που δεν ήταν ρουφτένια και οι κουλούρες που ήταν ρουφτένιες. Για τα ψωμιά καρβέλια ήταν η συνηθισμένη προζύμη, ενώ για τις ρουφτένιες γίνονταν ειδική προζύμη. Για τις ρουφτένιες κουλούρες έτριβαν ρεβίθια μέσα σε πίτουρα και τ' ανακάτευαν, αφού τα έβαζαν μέσα σε ένα τσουκάλι ή λαϊνι, το οποίο τοποθετούσαν κοντά στον πυρομάχο-φωτιά-και το παρακολουθούσαν «οι μπάμπες» γιαγιάδες για το γίνωμα και το σκέπαζαν, ανάλογα με την εποχή, βαριά ή λαφριά με μάλλινο ύφασμα «για να μην παρ' από κρύγιωμα κι από μάτ». Όταν γίνονταν, το έπαιρναν και με αυτό ζύμωναν το ζυμάρι για τις ρουφτένιες κουλούρες. Έτσι έφτιαχναν εκείνες τις νοστιμότατες και μυρωδάτες ρουφτένιες κουλούρες γάμου, το λεγόμενο «ρουφτένιο», το οποίο γινόταν ανάρπαστο από μεγάλους και μικρούς.

Όταν φούρνιαζαν το ψωμί, αλλά και κάθε βράδυ σχεδόν μέχρι του Σαββάτου, τα κορίτσια, πάντοτε χαρούμενα με την παιδική αθωότητα και αφέλεια, έπιαναν το χορό χέρι-χέρι και τραγουδούσαν μεταξύ των άλλων, και το γνωστό μας τραγούδι.

Κύργιε μ' και ποιος τον κάμει

του νειόγαμπρου το γάμο;

Πατέρας του τον κάμει

με μόσχο, με σταφύλι
 με της δροσιάς τα χείλη.
 Κύργιε μ' και ποιος του κάμει
 του νειόγαμπρου το γάμο;
 Η μάνα του τον κάμει
 με μόσχο με σταφύλι
 με της δροσιάς τα χείλη

Επαναλαμβάνεται αυτό για όλους τους συγγενείς του γαμπρού, δηλ. αδέρφια, μπαρμπάδες κ.ά.

- Την Τρίτη το πρωί, πηγαίνουν και οι συγγενείς της νύφης, δίχως εδώ την ίδια τη νύφη, στο βουνό με τα μουλάρια, τραγουδώντας για να κόψουν, φορτώσουν και κουβαλήσουν στο σπίτι της νύφης, τα ξηρά ξύλα, τα οποία θα χρειαστούν για τις διάφορες εκδηλώσεις του γάμου. Το βράδυ και εδώ προετοιμάζεται η μαγιά, όπως και στον γαμπρό για τα καρβέλια και το ρουφτένιο, με τα ίδια βέβαια τραγούδια, αλλά προσαρμοσμένα για την νύφη. Γίνονταν και εδώ χορός και τραγούδια σχεδόν κάθε μέρα βράδυ μέχρι το Σάββατο.

Κύργιε μ' και ποιος τον κάμει
 της νειόνυφης το γάμο;
 Πατέρας της τον κάμει,
 με μόσχομ με σταφύλι
 με της δροσιάς τα χείλη.

Κύργιε μ' και ποιος τον κάμει
 της νειόνυφης το γάμο;
 Η μάνα της τον κάμει
 με μόσχομ' με σταφύλι
 με της δροσιάς τα χείλη.

Επαναλαμβάνεται αυτό για όλους συγγενείς της νειόνυφης, δηλ.

αδέρφια, μπαρμπάδες κ.ά.

Εννοείται όμως πως στην περίπτωση που είχε «φύγει» από τον κόσμο αυτό, προ του γάμου, κάποιος από τους γονείς του γαμπρού ή της νύφης, από τα τραγούδια αυτά παραλείπονταν η αντίστοιχη στροφή.

Το ψωμί για το γάμο και στα δυο σπίτια (γαμπρού - νύφης) πλάθονταν την Τετάρτη το πρωί και φουρνίζονταν και ψήνονταν. Κάθε σπίτι έστελνε μια κουλούρα στο σπίτι του άλλου, δηλαδή ο γαμπρός στη νύφη και η νύφη στο γαμπρό. Την κουλούρα την πήγαινε στενή συγγενείς των, συνήθως το μεσημέρι. Εκεί την περίμεναν και τρώγανε όλοι μαζί.

- Η νύφη, από την αρχή της εβδομάδας του γάμου, που ήταν γι' αυτήν πολύ κουραστική, αλλά κούραση ευχάριστη, δεν έβγαινε από το σπίτι της, και φορούσε τα πιο παλιότερα ρούχα, φορέματα, ώστε κατά την Κυριακή του γάμου «να την πιάσει η αρμάτα», δηλαδή να φανεί η μεγάλη διαφορά μεταξύ της συνηθισμένης καθημερινής εμφάνισης και όταν θα είναι στολισμένη νύφη, ίσως και να μη «ματιαχθεί».
- Την Πέμπτη στο σπίτι του γαμπρού ετοιμάζονται για τα καλέσματα της νύφης, τα οποία θα γίνουν με κάθε επισημότητα την άλλη ημέρα την Παρασκευή με λαγγίτες και μπουρέκια. Στο σπίτι δε της νύφης ετοιμάζονταν και εκεί κατάλληλα φαγητά για το τραπέζι το οποίο θα γίνει προς τιμή των «καλεστών». Έτσι:

Μπροστά από το γεύμα, λίγοι στενοί συγγενείς του γαμπρού σε μονό βέβαια αριθμό, πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης, την «καλούν επίσημα» στο γάμο. Επικεφαλής της ομάδας αυτής είναι νέος ή νέα με «κανίστρα», μέσα στην οποία βρίσκονταν τα δώρα του γαμπρού για τη νύφη, και ακολουθούσε νέος ή νέα που κρατούσε την κόφα. Τα δώρα συνήθως ήταν δακτυλίδια, βραχιόλια, σταυροί κ.ά.

Η κόφα ήταν γεμάτη κρασί και στολισμένη με βασιλικό και άλλα λουλούδια, ανάλογα με την εποχή του καιρού, προσφέρεται από

εκείνον που την κρατούσε στους ανθρώπους που τους υποδέχονταν στην εξώθυρα τους καλεστάδες συμπεθέρους, κατά σειρά βέβαια συγγένειας προς την νύφη, και ανταλάσσοντας μεταξύ τους κατάλληλες ευχές:

Ακολουθούσε απαραίτητο γεύμα, κατά τη διάρκεια του οποίου και στο τέλος του γεύματος λέγονταν ανάλογου περιεχομένου τραγούδια, μεταξύ των οποίων και τα εξής:

*Φίλοι μ' καλώς τον ηύραμαν', τούτο το νοικοκύρη
με τα γλυκά του τα κρασιά, με τις γλυκές κουβέντες
να του προκόψουν τα παιδιά και σ' άλλα να χαρούμ*

Άλλο τραγούδι:

*Σε τούτο το σπίτι που είμαστε, σε τούτο το τραπέζι,
πέτρα να μη ραΐση.*

*Κι' ο νοικοκύρης του σπιτιού πολλά χρόνια να ζήσει,
να κάμει γυιός μαλάματα....*

Όταν μετά το τέλος του γλεντιού ήταν έτοιμοι οι Καλεστάδες να φύγουν, ένας από τους συγγενείς της νύφης τους μοίραζε «τις δώρες», δηλαδή για μεν τους άντρες «πατούνες» με κάγκελα (σχέδια) για δε το ωραίο γυναικείο φύλο «τσουράπια» πλεγμένα με τραγούδια και σε υπέροχη λαϊκή τέχνη, με χρωματιστά κύματα σε διάφορα γεωμετρικά σχήματα.

Τις «δώρες» ο μοιραστής της έβαζε στο δεξιό ώμο του Καλεστή και αυτό για να τα φέρει ο θεός δεξιά, κατά σειρά ηλικίας. Στο τραπέζι δε βάζαν συγχρόνως και ένα πιάτο, όπου ο κάθε Καλεστής έβαζε συμβολικά το αντίτιμο (αξία) της «δώρας» όπως π.χ. γρόσια, μετζήτια, δίγροσο, ή ό,τι άλλο ο καθένας μπορούσε να δώσει, ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα ή τον βαθμό συγγένειας που είχε με τον γαμπρό από μέρους του οποίου πήγαινε σαν Καλεστής. Επί ελληνικού κράτους έβαζαν ελληνικά

χρήματα ή λίρες αγγλίας.

Στην κανίστρα, την οποία κρατούσε εκείνος ή εκείνη που την πήγε, έβαζαν μέσα τις «δώρες» για τα πεθερικά και επί πλέον ένα ζευγάρι «πατούνες» για το γαμπρό πολύ στολισμένες με καγκέλια, και μέσα σ' αυτές βασιλικό με ρίζες, όπως επίσης και ρύζι, για να ριζώσει το νέο ανδρόγυνο. Ακόμη στην κανίστρα έρριχναν λουκούμια και ζαχαρικά τα λεγόμενα «μπιρμπίλια», δηλαδή ρεβύθια με λεπτό επίστρωμα από ζάχαρη, για να είναι γλυκειά η ζωή - συμβίωση - του ανδρόγυνου. Εκτός από τα δώρα, υπήρχε μέσα στην κανίστρα και μια κουλούρα, την οποία ανταπέδιδαν από μέρους της νύφης με δική της. Συνήθως οι κουλούρες αυτές ήταν «ρουφτένιες», δηλ. επτάζυμες.

Ο γαμπρός έστελνε ακόμη, σαν επίσημο κάλεσμα για το γάμο του, και από μια κουλούρα στο νούνο και τον μπράτιμο-βλάμη παλιότερα και στον παπά. Τις πήγαινε κάποιος συγγενείς του που συνοδεύονταν απαραίτητα από μικρό αγόρι, το οποίο κρατούσε και εδώ κόφα στολισμένη, γεμάτι γλυκό κρασί. Τέτοια αποστολή εκτέλεσε και ο γράφων στο γάμο του μπάρμπα μας Ηλία Δ. Σαμαρά.

Το πρωί της Παρασκευής οι καλεστάδες του γαμπρού και το πρωί του Σαββάτου οι της νύφης, που είναι συνήθως κορίτσια (σπάνια αγόρια ή κορίτσι αγόρι), με την κόφα στολισμένη με λουλούδια και γεμάτη γλυκό κρασί, περιέρχονται τα σπίτια και καλούν τους συγγενείς, τους γείτονες και φίλους στο γάμο. Η επικεφαλής κάθε ομάδας προσφέρει την κόφα στον παρουσιαζόμενο για να πιεί, αποδεχόμενος έτσι την πρόσκληση. Συνήθως, τους υποδέχεται η «κάκω» (=θεία) και καθιερωμένη φράση της πρόσκλησης είναι: Είστε καλεσμένοι στο γάμο του (ή της) για τ' Κυργιακή», πολλοί δίνουν και φιλοδώρημα, άλλοι όχι.

Αν δεν βρουν κανένα στο σπίτι να τους υποδεχτεί, τότε σε κάποιο εμφανές σημείο του σπιτιού (πόρτα-παράθυρο) αφήνουν ένα λουλούδι, σημαδι ότι πέρασαν οι καλεστάδες και δεν βρήκαν κανένα.

Το Σάββατο «στολίζουν» ή «αμαρτώνουν» τη Σημαία λάβαρο του γάμου «το μπαργιάκι» η φλάμπουρο που είναι ελληνικότατη λέξη, το χρησιμοποιούν και οι καρακατσαναίοι, όλοι οι λοιποί βλάχοι, αλλά και

όλοι εν γένει οι έλληνες αγρότες. Είναι ελληνικό έθιμο, λείψανο της εποχής της αρπαγής των γυναικών δια της σημαίας (Κ. Κρυστάλλη σελ. 18 τομ. 2). Οι πέντε κλώνοι του «μπαργιάκι» και το μήλο έχουν σχέση με την ελληνική ευχή: «πέντε γιούς και μια μηλιά».

Κατά την ώρα που «αρματώνουν» το «μπαργιάκι», ομάδα γυναικών, σπάνια άντρες, τραγουδούν από μέρος του γαμβρού:

– *Ευχήστε μ' γονήδες μου, μπαργιάκι ν' αρματώσω*

Αμέσως δεν έρχεται η ευχή των γονιών με το τραγούδι:

*«Ν' ευχή νάχεις γιέ μας
κι ο θεός να σε προκόψει.*

Το μπαργιάκι του γάμου είναι κατασκευασμένο ως εξής:

Κόκκινος Σταυρός που σχηματίζονταν με δυο λουρίδες τσόχας και έφερνε στο κέντρο και στα 4 αυτού άκρα από ένα μικρό στρογγυλό χάλκινο κωδωνήσκο των οποίων ο κτυπος ήταν πολύ αρμονικός. Αυτό τα πολύ παλιά χρόνια. Στις ημέρες τις δικές μας δεν βάζαν πια, όπως και κόκκινη τσόχα.

Το λευκό ύφασμα του μπαργιακιού. Ο ξύλινος σταυρός στο οποίο απολήγει ο κοντός της σημαίας, στολισμένος βέβαια με βασιλικό και διάφορα λουλούδια. Το μπαργιάκι αφού στολιστεί «αρματωθεί» το κρατάει ο βλάμης - μπράττημος - λέξη σλάβικη ή Σκαργιάτης κατά την διαδρομή επικεφαλής του συμπεθερικού για να πάρουν τη νύφη και να γίνει η στέψη στην εκκλησία. Μετά το στερεώνει στη σκεπή του σπιτιού του γαμβρού κα μένει εκεί συνέχεια μέχρι το επόμενο Σάββατο, οπότε κατεβαίνει.

Αργά το βράδυ του Σαββάτου, δυο ομάδες από παιδιά, κάθε μια για λογαριασμό των μελλονύμφων, καλούν τους συγγενείς να έλθουν στο σπίτι για να πάρουν το νερό για το πλάσιμο της κουλούρας (ρουφτένια).

Όταν οι καλεσμένοι του γαμπρού μαζεύονταν στο σπίτι του, μερικοί

νέοι με κεφαλή τον ίδιο τον γαμπρό, έπαιρναν από τα σπίτια τους τα βιολιά και τα κλαρίνα και αυτά μπροστά. Έφερναν πρώτα το νουνό και έπειτα το μπράτιμο (βλάμη) από τασπίτια τους, μαζί βέβαια και τους δικούς τους ανθρώπους. Το ίδιο γινόταν και από το σπίτι της νύφης. Και στα δυο σπίτια, γαμβρού και νύφης, παρατίθετο δείπνο στους καλεσμένους. Μετά το τέλος του δείπνου, με τραγούδια και κλαρίνα, βιολιά και νταούλια, ξεκινούσαν και πήγαιναν στην κεντρική βρύση του χωριού μας, στην πλατεία, στην λεγόμενη «βρύση της Παναγιάς», μια και εκεί ήταν και η εκκλησία μας, της Παναγιάς γι' αυτό πήρε και το όνομα, και πέρναν νερό για τις κουλούρες του γάμου να φτιάξουν μια κουλούρα στο σπίτι της νύφης και δυο στο γαμπρού, την μία, μετά την στέψη και κατά τη διάρκεια της επιστροφής στο σπίτι του γαμπρού, ο Σκαργιάτης θα την κόψει σε μικρά τεμάχια και θα την μοιράσει σε όλον τον κόσμο - συμπεθεριό. Πιο παλιά μοίραζε και κομμάτια από ψήμα, το οποίο είχε μέσα στο φορτωμένο το μουλάρι ή άλογο πλουμιστό (πολυκεντημένο) υφαντό δισάκι του.

Στα δυο σπίτια μετά την επιστροφή από τη βρύση, σημειωτέο ότι ο γαμπρός έπαιρνε πρώτα νερό και μετά η νύφη, το προζύμι για την κουλούρα του γάμου, πιάνεται από νέα, άσχετα αν είναι ελεύθερη ή παντρεμένη, αν όμως αυτή, όπως γράφτηκε, για το ζύμωμα της Τετάρτης δεν έχει και τους δυο γονείς στη ζωή, τότε το πρώτο κοσκίνισμα γίνεται από άλλη νέα, που έχει τις προϋποθέσεις αυτές. Το προζύμι, το βάζει στο πλατήρι και την ώρα αυτή αρχίζουν να τραγουδούν το:

*Κέρνα αφέντημ' κέρνα μας το κανίσκι
σου νειόγαμπρου (ή της νειόνυφης) του γάμου.*

Την ώρα αυτή αρχίζουν, οι άντρες κυρίως, που τα παλιά χρόνια είχαν τα γρόσια, να κερνούν, και πρώτα-πρώτα ο «μεγάλος αφέντης», ο παπούς, και όταν δεν υπάρχει, στη ζωή, ο πατέρας και στη συνέχεια όλοι οι υπόλοιποι οι παρακαθήμενοι, κατά σειρά συγγενείας και «φορολογούμενοι» με το ίδιο τραγούδι πάντοτε, αλλάζοντας, μόνο την προσφώνηση

«μπάρμπα, αδελφέ», κτλ. Το νόμισμα, αν είναι κέρμα, τοποθετείται κάθετα στο προζύμι. Τα κεράσματα αυτά περιέχοντα σε εκείνη που επίασε το προζύμι, συνήθως η αδελφή και αν δεν υπάρχει, η πρωτοξαδέρφη. Η παράδοση αυτή αποτελεί νόμο άγγραφο και τηρείται με θρησκευτική ευλάβεια, κυρίως από την ενδιαφερόμενη. Σημειώνεται πάντως, ότι, αν ο γαμπρός ή η νύφη έχει δυο ή περισσότερες αδερφές «το πιάνει» η αμέσως μικρότερη από τις παντρεμένες, γιατί οι άλλες πέρασαν τη σειρά τους σε προηγούμενους γάμους του σπιτιού.

Το Σαββατόβραδο αυτό λένε επίσης στο σπίτι του γαμπρού για τη μάνα του τα εξής τραγούδια: του νιόγαμπρου η μάνα, 'ψηλά 'ναι σκουμπωμένη, ψηλά ναι σκουμπωμένη τον ήλιο παραγγέλλει:

Για λάμπρε ήλιε μ' λάμπρε, λάμπ' αυτή τ'βδομάδα.

Χαρά θέλω κάνω, νύφη πα' να πάρω.

Η νύχτα του Σαββάτου προς την Κυριακή είναι η πλέον συγκινητική για τη νύφη γιατί για τελευταία φορά διανυκτερεύει στο σπίτι της, το οποίο από την Κυριακή θα γίνει για αυτήν το «πατρικό» της. Στον ύπνο τη συντροφεύουν η μάνα της και οι πλέον αγαπημένες φίλες της για να τις δώσουν τις τελευταίες συμβουλές και οδηγίες, για το πώς πρέπει να φέρνεται στη «νέα της φαμίλια» στην οποία από αύριο θα ανήκει πλέον. Εκείνη φυσικά συγκινείται, αλλά και κλαίει, γιατί αποχωρίζεται οριστικά το σπίτι της. Αυτό γίνεται ξένο γι' αυτή, και η ίδια δεν ανήκει σ' αυτό.

Τα παλιά χρόνια, κάθε οικογένεια του χωριού μας, κληρονομούσε την νουνιά, ο μπράτιμος ή βλάμης και ο σκαργιάτης δεν περιέρχονταν με κληρονομιά, αλλά ήταν εκλογή του γαμπρού μεταξύ των φίλων, αδιάφορα από ύπαρξη συγγένειας ή όχι.

Ύστερα από όλα αυτά τα προκαταρκτικά, φτάνει η μεγάλη μέρα του γάμου, κατά την οποία αποκορυφώνεται η χαρά που σμίγει με τη μεγάλη συγκίνηση, για γονείς της νύφης, τους στενούς συγγενείς της και για την ίδια, χωρίς βέβαια να μπορεί να κρυφτεί στο βάθος της ψυχής της και

κάποια θλίψη.

Ενώ στο σπίτι της νύφης γινόταν αυτά, στο σπίτι του γαμπρού, συμβαίνουν τα αντίθετα, εδώ επικρατεί χαρά, ευθυμία, γέλια, τραγούδια, με πρώτη εκδήλωση την παραλαβή του γαμπρού για το ξύρισμα - φρεσκάρισμα - αφού προηγήθηκε η μεταφορά του νουνού και του μπράτιμου με βιολιά και κλαρίνα στο σπίτι του γαμπρού. Επικεφαλής της μικρής συνοδείας είναι εκείνη ή εκείνη που κρατάει με επισημότητα μεγάλη την «κανίστρα με τα στέφανα και το ζ'γο», δηλαδή το υμέναιο, το οποίο είναι συνήθως ύφασμα για φόρεμα της νύφης, το οποίο ο νούνος κατά τη στέψη βάζει στους ώμους της νύφης και του γαμπρού, που συμβολίζει έτσι την άρρηκτη ζωή των για το μέλλον. Δεν είναι ατυχής η παρομοίωση αυτή του λαού μας «το ζ'γον» με τον υμέναιον του γάμου, ασχέτως αν αυτός μεν συνδέει δυο ανθρώπινες υπάρξεις, ενώ εκείνος δυο... βόδια. Πάντως και οι δυο συνδέουν άρρηκτα δυο ψυχές, οι οποίες πρέπει να συμβαδίζουν πλέον στην κοινή ζωή τους.

Αφού λοιπόν έλθουν στο σπίτι του γαμπρού οι δυο αυτές μικρές ομάδες (νουνού-βλάμη) γίνεται αμέσως η σχετική προετοιμασία και ακολουθεί το ξύρισμα του γαμπρού, ενώ οι γυναίκες τραγουδούν:

*Μέσα σε τούτη την αυλή
σε πέτρα κάθεται' ο γαμπρός
Κι η πέτρα έβγαλε νερό
ανερό να λούσουν το γαμπρό.
Κι ο νουνός μας ο γλήγορος
φέρνει ξουράφ' από φλουρί*

Κατά το έθιμο, ο νούνος φέρνει το ξουράφι, γιατί ο ίδιος έσυρε την πρώτη ξουραφιά. Όπως φανερώνει το τραγούδι, ο γαμπρός προ του ξυρίσματος, λούζεται, ενώ ο γυναικείος όμιλος τραγουδά χαρούμενα:

*Λούζεται τ' αρχοντόπουλο, σ' ένα χρυσό λεγέν'
η πάπια φέρνει το νερό, κι η χήνα το σαπούν'!*

κι η γιαδερφή γι' αγλήγορη χρυσό λεγέ-νιφερ'!

Ο μπρατ' μος τον έλουζε, μπρατιμ'σα, α του ρίχν'..!

- Γαμπρέ μ' τι μάνα σ' έκανε, κι είσ' άσπρος σ'αν το γάλ';

- Η μάνα μ' ήταν πέρδικα, κι αφέντης μ' περιστέρι!

κι η κούνια που με κούναγε, χρυσή μαλα-α ματένι'!

Οι γάμοι στο χωριό μας γίνονταν συνήθως το Φθινόπωρο, πάντοτε όμως Κυριακή, ή άλλη γιορτάσιμη ημέρα. Δεν γίνονταν γάμοι την καθημερινή ημέρα και μάλιστα την Τετάρτη, αφού υπάρχει και η παροιμία «Όλα τα παράξενα κι ο γάμος την Τετάρτη». Αυτά βέβαια τότε, ενώ τώρα οι δοξασίες αυτές έχουν απορριφθεί.

Ο γάμος των αντρών που γίνονταν για δεύτερη ή τρίτη φορά, γίνονταν το βράδυ του Σαββάτου.

• Κυριακή της χαράς

Τώρα αρχίζουν ή μάλλον τώρα κορυφώνονται οι τραγικές στιγμές της αγωνίας για την νύφη και τους δικούς της, που εκδηλώνονται με συγκρατούμενα δάκρυα και με μεγάλη συγκίνηση, λόγω του αποχωρισμού του σπλάχνου τους.

Πρωί-πρωί ο όμιλος των κοριτσιών γυναικών αρχίζει να στολίζει τη νύφη και να τραγουδά τα κατάλληλα για την περίπτωση τραγούδια π.χ.

- Κόρη μ' για ποιος σε στόλισε, και στέκεις στολισμένη;

- Πατέρας με στόλισε και είμαι στολισμένη.

- Κόρη μ' για ποιος σε στόλισε και στέκεις στολισμένη;

- Η μάνα μου με στόλισε και μένω στολισμένη.

- Κόρη μ' για ποιος σε στόλισε και στέκεις στολισμένη;

- Τ' αδέρφια μου με στόλισαν και στέκω στολισμένη.

Στο ακόλουθο τραγούδι με θλίψη αποχαιρετάει τους γονείς και τα αδέρφια, επειδή είναι υποχρεωμένη «να αφήσει το έχε γειά, στο γλυκό πατέρα, στη μάνα και τ' αδέρφια της».

Θάλασσα, βαθειά, βαθειά - πατέρα μου, μανούλα μου,
αδέλφια μου γλυκά γλυκά!

Πώς να σας αφήσω «το έχετε γειά», που δεν μ' αφήνει η καρδιά;

Αυτή τη στιγμή και με αυτή την ψυχολογική κατάσταση της νύψης, ξεκινάει με πλήρη χαρά και ευθυμία η γαμήλια τελετή από το σπίτι του γαμπρού. Πρώτα-πρώτα το πρωί-πρωί, όμιλος από άντρες - συγγενείς του γαμπρού και τον ίδιο, έχουν πάει μαζί με τους οργανοπαίκτες να φέρουν στο σπίτι του γαμπρού τον νουνό με τη συνοδεία του και τον βλάμη με την συνοδεία του, τραγουδώντας σε όλη τη διαδρομή. Έχοντας μαζί τους και τα «κανίστρια τους» τα δώρα τους, συνήθως ψητά αρνιά, τηγανίτες, κρασια κ.ά.

Της πομπής του γαμπρού επικεφαλής είναι ο έφιππος σκαργιάτης, τον οποίο ακολουθεί ο βλάμης με το μπαργιάκι. Πρωτού εξέλθουν της αυλόπορτας, ο όμιλος τραγουδιστών τραγουδάει το εξής:

Ευχή σου με, μαννούλα μου,
Τώρα στο κίνημά μου
στο ξεπροβόδισμά μου.
- Ν' ευχή μου να 'χης γυιέ μου!
Ο θεός να σε προκόψει
κι η Παναγιά η Παρθένα!
Δεν πάω μαννα., μοναχός.
Έχω του νούνου μ'προστά
το μπράτ' μου πάρα κοντά,
τη νούνα, τη μπρατίμισσα!

Η γαμήλια πομπή ξεκινώντας από το σπίτι του γαμπρού, μπροστά οι οργανοπαίκτες και ακολουθώντας ο γαμπρός. Έχοντας δεξιά-αριστερά του, τα αδέρφια του, και πίσω τους τραγουδιστές και όλους τους καλεσμένους, πεζή, ακολοθούν διαδρομή όλο δεξιά πορεία (δρόμο) για να έρ-

θουν όλα «δέξια», δηλαδή προκομένα - ευτυχισμένα στο νιόπαντρο ζευγάρι, καταλήγοντας στο σπίτι της νύφης. Πολλά τραγούδια τραγουδιώ-νταν κατά τη διαδρομή αυτή. Ένα από αυτά είναι τούτο:

– *Εύπνα περδικομμάτα μου, κι ήρθα στο μαχαλά σου,
χρυσά πλεξούδια σου 'φερα, να πλέξεις τα μαλλιά σου,
– Αν το είξερα λεβέντη μου, πως είσ' η αφεντιά σου,
να πεταχτώ σαν πέρδικα, να 'ρθω στην αγκαλιά σου.*

Στο άλογο ή μου λάρι αρσενικό κατά προτίμηση του σκαργιάτη, που έχει αφιππεύσει και αυτός, οι συγγενείς της νύφης βάζουν καβάλλα ένα αγόρι συνήθως ανηψιό της νύφης, και κρεμούν από ένα μανδήλι, όπως και στο μπαργιάκι. Τα παλιά χρόνια έρριχναν και πυροβολισμό, σαν χαρούμενο γεγονός, αλλά και να γνωρίσουν τον ερχομό του γαμπρού στη νύφη.

Όταν τα δυο συμπεθερικά συναντηθούν στην αυλή, στο αλώνι, ανταλλάσσουν ευχές «να μας ζήσουν, να προκόψουν, να γεράσουν», τραγουδώντας βέβαια το:

Συμπεθέροι μας έρχονται!

(και απαντούν τα ίδια):

Σαν ήρθαν καλώς ώρισαν...

Οδηγούν το γαμπρό και τους συμπεθέρους σε ένα δωμάτιο του σπιτιού, όπου τους κερνούν, περιμένοντας εκεί τις τελευταίες ετοιμασίες στολισμού της νύφης, ενώ έξω στην αυλή γίνεται χορός από τους συγγενείς της νύφης.

Αφού καθήσουν οι συμπεθέροι που ήρθαν με το γαμπρό και κεραστούν, σηκώνονται ο μπράτιμος και η μπρατίμισσα πηγαίνουν στο δωμάτιο που βρίσκεται η στολισμένη νύφη και της φέρνουν τα δώρα του

γαμπρού, που είναι ένα ζευγάρι παπούτσια, τα νυφικά της, (τα παλιά χρόνια ήταν και αυτά δώρα του γαμπρού), και ένα μανδήλι, δηλαδή τη σκέπη. Όταν ο μπράτιμος φοράει τα παπούτσια στη νύφη, τα κορίτσια, οι γυναίκες τραγουδούν το:

– *Κι εσύ μπράτ' με, κύρ μπράτ' με!*

τι είν' τα παπούτσια που 'φερεις;

της κόρης δεν της άρεσαν!

– *Για πέστε της να καρτερεί*

όσο να πάω και να 'ρθω

να φέρω μισό στίβαλα (= στιβάλια-σκαρπίνια)

Το ίδιο συμβαίνει και όταν της ρίχνει τη σκέπη πάνω της.

– *Κι εσύ μπράτ' με, κύρ μπράτ' με!*

τ' είναι το μαντήλι που φερεις;

της νύφης δεν της άρεσε!

– *Για πέστε της να καρτερεί,*

όσο να πάω και να 'ρθω

να φέρω χρυσομέταλο.

Αφού γίνουν όλα αυτά και η νύφη είναι έτοιμη για την εκκλησιά, τότε εξέρχεται ο γαμπρός με την συνοδεία του πρώτος έξω στην αυλή.

Ακολουθεί η νύφη, αφού προηγουμένα στραυροκοπηθεί και προσκυνήσει το εικονοστάσι του πατρικού της σπιτιού.

Βγαίνει έξω στην αυλή του σπιτιού, γυρίζει προς το πατρικό της σπίτι, προσκυνάει τρεις φορές και ασπάζεται τους συγγενείς της.

Πρώτα-πρώτα τον πατέρα της, ύστερα την μητέρα της, τα αδέρφια και τους λοιπούς συγγενείς της, ενώ αυτή την κερνούν χρήματα - νομίσματα. Οι στιγμές είναι πολύ συγκινητικές, όλοι κλαίνε από χαρά, ενώ οι κοπέλες τραγουδούν:

Αφήνω γεια στο σπίτι μου

στον πατέρα μου, στη μάννα μου

και έπεται συνέχεια.

- Έβγα, μάννα μ' να ιδείς τον ήλιο,

κι ήρθε η ώρα για να φύγω.

Έβγα να ιδείς και το φεγγάρι

ήρθ' ο νιος για να με πάρει...

Ο σκαργιάτης τι κάνει τις στιγμές αυτές; Επιλαμβάνεται της κυρίας αποστολής του που είναι η μεταφορά της προίκας της νύφης στο σπίτι του γαμπρού. Στο πρώτο μουλαρι ή άλογο που δεν αποκλείεται να είναι και το μοναδικό, όπως γράφτηκε, τοποθετήθηκε καβάλα, ένα αγόρι, με την προσφιλή ευχή «να κάμ' η νύφ' παιδά», δηλαδή αρσενικά, αυτή την έννοια είχε η λέξη παιδιά. Το αγόρι έλαμπε από χαρά, γιατί βρίσκονταν καβάλα και μάλιστα πάνω σε πολύχρωμες μαλακές βελόντζες. Για να κατέβει το αγόρι από το άλογο ή μουλάρι, ο σκαργιάτης του έδινε χρήματα - νομίσματα, «να το κεράσει», όπως λέγεται και μάλιστα γενναία. Τέτοια τύχη είχε και ο γράφων, στο γάμο της θείας Σταυρούλας, αδερφής του μακαρίτη πατέρα μας που είχε γίνει το 1945, τότε που ήταν 8-9 ετών.

Τα προικιά, πάντοτε σχεδόν τα ίδια, αποτελούνταν από ένα ή περισσότερα στεντούκια που περιείχαν τα φορέματα: φουστάνια, ποδιές, από ύφασμα ή του αργαλειού, τσπούνια, φλοκάτες, λίγα μαξιλάρια, καμιά βελόντζα με φλόκα και δίχως φλόκα και κυρίως μάλλινες κάλτσες και πατούνες «για δώρα».

Τα χοντρά αυτά σκεπάσματα, που δεν εμπαίναν στα σεντούκια μέσα, ήταν έξω για εξοικονόμηση χώρου. Μεταπολεμικά η προίκα εμπλουτίστηκε πολύ περισσότερο, περιείχε πολλά είδη και γίνονταν και συναγωνισμός ποια νύφη θα έχει τη μεγαλύτερη.

Τα παλιά χρόνια, ο αρραβώνας γίνονταν στο σπίτι της νύφης, μεταπολεμικά γίνεται στην εκκλησία μαζί με το μυστήριο του γάμου.

Ευθύς ο σκαργιάτης δώσει το σύνθημα ότι όλα είναι έτοιμα δηλαδή μπορούνε να φύγουν, ξεκινά η γαμήλια τώρα πομπή για την εκκλησία, πάλι με δεξιά πορεία. Προηγούνται ο σκαργιάτης και ο μπράτιμος με το μπαργιάκι, οργανοπαίχτες, ακολουθεί ο γαμπρός με τη συνοδεία του και ακολουθεί η νύφη με τη δική τση ακολουθία, ενώ όλοι τραγουδούν και οι

πιο νέοι χοροπηδούν χαρούμενα.

Στην πλατεία - προάυλιο της εκκλησίας οι γονείς και οι πολύ στενοί συγγενείς του γαμπρού, τραγουδούν και χορεύουν, περιμένοντας την πομπή.

Η μακαρίτισσα Μπάμπω Γιώργαινα Καραγιάννη, μου είπε και σημείωσα ένα δίστιχο, κατάλληλο της στιγμής αυτής.

*Εκκλησιά μου κυκλωτή και μαρμαροπελεκητή
όπως δέχ' κες τα κεριά, δέξου και τα νειόγαμπρα.*

Όταν η πομπή φτάνει στην είσοδο εκεί σταματάει και τότε ο σκαργιάτης αφιππεύει από το άλογο και με την στολισμένη λουλούδια κόφα κρασί, πεζός πηγαίνει μόνος στο χορό που χορεύει και τραγουδάει, ανταλλάσσουν κόφες, πίνουν κρασί και αλληλοεύχονται να ζήσουν τα παιδιά και να προκόψουν. Αφήνει εκεί την δική του κόφα, παίρνει αυτήν του χορού και γυρίζει πίσω στην είσοδο όπου περιμένει η πομπή. Εκεί δίνει την κόφα με το κρασί του χορού των γερόντων -ντισσών, πίνουν και από αυτήν, ανταλλάσσουν και πάλι ευχές και γυρίζει και πάλι στο χορό των γερόντων, δίνει την κόφα και παίρνει τη δική του και με αυτή γυρίζει και πάλι στην πομπή. Τότε με ένα μαντήλι, την μια άκρη κρατάει αυτός και την άλλη η νύφη, οδηγεί αυτός τη νύφη στο χορό των γερόντων -ντισσών, και ακολουθεί όλη η πομπή. Η νύφη οδηγείται στον πρώτο του χορού, που είναι συνήθως ο πεθερός της ή μη υπάρχοντος αυτού, η πεθερά, ή άλλο άμεσο συγγενικό πρόσωπο, προσκυνάει τρεις φορές και φυλάει τα χέρια τους, ένδειξη σεβασμού και εκτίμησης. Την ώρα αυτή παρουσιάζεται στη νύφη μικρό αγοράκι, τέκνο στενού συγγενή του γαμπρού, το οποίο φυλάει και το περιφέρουν γύρω από τη νύφη τρεις φορές. Η νύφη δίνει σ' αυτό δώρα. Παλιά δίναν τσουράπια, μήλο, κυδώνι και νομίσματα, ή ασημένιο γρόσι. Τούτο σήμαινε μεγάλη έυνοια, αγάπη. Το αρσενικό παιδί που της παρουσιάζαν, αποτελούσε συμβολικά ευχή, όπως η νύφη αποκτήσει άρρενα τέκνα, μη αραδιάζει βέβαια όλο τσούπες (κορίτσια).

Αφού τελειώσει ο ασπασμός της νύφης από τους συγγενείς του γα-

μπρού οδηγείται μέσα στην εκκλησία για να τελεστεί το μυστήριο του γάμου. Προτού ανταλλάξει ο νούνος τα στέφανα, θα ρίξει στους ώμους του γαμπρού και της νύφης «τον ζυγό», που είναι συνήθως φόρεμα της νύφης.

Κατά την ώρα του «Ησαΐα χόρευε» δεν επικρατούσε τα παλιά χρόνια, ο βάναυσος κουφετοπόλεμος, όπως σήμερα, αλλά απλώς έραναν τους νεόνυμφους με ρύζι, δείγμα στερεώματος, να ζήσουν να γεράσουν με άσπρα μαλλιά στην κεφαλή.

Όλοι παρόντες, μετά την τέλεση του ιερότατου μυστηρίου της στέφης, ασπάζονται με ευλάβεια τα στέφανα και το ιερό Ευαγγέλιο και κατά το δυνατό της σειράς συγγένειας. Αποθέτουν συγχρόνως στον παρακείμενο δίσκο και νομίσματα, σαν φιλοδωρήματα στον ευλογησαντα, λειτουργό του Υψίστου. Μετά το τέλος του ασπασμού εξέρχονται όλοι έξω από την εκκλησία, που στην αυλή της συνεχίζονταν όλη την ώρα του μυστηρίου ο χορός από συγγενείς των νεόνυμφων. Από την έξοδο της εκκλησίας, η νουνά, γεμάτη χάρη και χαμόγελα, ρίχνει στους νεόνυμφους κριθάρι και ρύζι, ενώ το ζευγάρι πιασμένο χέρι-χέρι ακολουθεί την πομπή επιστροφής στο σπίτι του γαμπρού όλο δεξιά στο δρόμο. Σε όλη τη διαδρομή τραγουδούν και χορεύουν οι συγγενείς των νεόνυμφων. Την ώρα που η νούνα σπέρνει το ρύζι, ο χορός τραγουδάει:

*Σπέρν' η νούνα το κριθάρι
και φυτρώνει φούντες - φούντες
σαν του νειόγαμπρου τα ρούχα
σαν της νύφης το φουστάνι...*

Στην προκειμένη περίπτωση «οι φούντες - φούντες» που φυτρώνουν, παριστάνουν την αφθονία των αγαθών, την οποία όλοι από βαθιά καρδιά εύχονται στο νέο νοικοκυριό των νεονύμφων.

Στη διαδρομή της γαμήλιας πομπής για το σπίτι του γαμπρού, που θα γίνει σε λίγο και σπίτι της νύφης, τραγουδούν και άλλα πολλά τραγούδια. Ένα από αυτά είναι και αυτό:

Δέντρον εί, κι άει μώρ' Βεργινάδα,

δέντρον εί, είχα στην αυλή μου:
 Για παρή, κι άει γραμμένα χείλια,
 Για παρή, παρηγοριά, δική μου!
 Πράσινα, κι άει μώρ' Βεργινάδα,
 πράσινα-ά, κανεί τα φύλλα,
 τα κλωνιά, κι άει, γραμμένα χείλια,
 τα κλωνά-ρια του γαλάζια.
 Κόρη κά, κάθονταν στον ίσκιο,
 κι έπλεκε, κι άει γραμμένα χείλια,
 κι έπλεκε-έ χρυσό γαιϊτάνι,
 πλέκε το, κι άει, γραμμένα χείλια.
 Πλέκε το, το και «σγουραίνετο»,
 κι αλλουνού, κι άει, μώρ' Βεργινάδα,
 κι αλλουνού, νου - να μην το δώσεις,
 μόν' εμέ, κι άει, μώρ' Βεργινάδα.
 μόν' εμέ, εμένα του λεβέντη!

(Μου το είχε υπαγορεύσει η συγχωρεμένη Μπάμπω Γιώργαινα Καραγιάννη).

Τα τραγούδια μετά την έξοδο από την εκκλησία είναι όλα χαρούμενα και όσο πλησιάζουν στο σπίτι του γαμπρού, τραγουδούν και το επόμενο.

Το πού' ν η μάνα του γαμπρού, να βγει;
 Έβγα, κυρά και πεθερά.
 Να δεις το γυιό που στόλιζες!
 και τη νύφη πούρχεται!
 Πάει μονός, κι ήρθε ζευγάρι!

Υπάρχει όμως και άλλο τραγούδι, με το οποίο προσκαλείται η πεθερά.

Έβγα πεθερά στη σκάλα - με το μέλι με το γάλα,
 ρίξε ρύζι να ριζώσει - κι ο Θεός να τα προκόψει.
 Να σημειωθεί δε πως ο σκαργιάτης μοιράζει την κουλούρα την ρου-

φτένια στο δρόμο, παλιότερα και ψήμα, τα οποία απαραίτητα πρέπει να τελειώσουν κατά την διάρκεια της διαδρομής. Στο σπίτι του γαμπρού έχουν κρατημένες άλλες δυο κουλούρες ρουφτένιες (εφτάζυμες) τις οποίες βάζουν την μια πάνω στην άλλη, επάνω δε σ' αυτές δυο τουλούπες από άσπρο μαλλί. Έτσι όπως είναι, η πεθερά, βοηθούμενη και από άλλη γυναίκα, γιατί είναι αρκετά βαριές, τις αγγίζουν στο κεφάλι της νύφης, η οποία φυσικά δεν διακόπτει τις μετάνοιες προς το σπίτι και την πεθερά της. Οι μεν κουλούρες αποτελούν ευχή για αφθονία αγαθών στο σπίτι των νεονύφων, όπως και ευτυχίας, οι δε τουλούπες, να ασπρίσουν τα μαλλιά του καινούργιου ζευγαριού μέχρι βαθιά γεράματα. Δίνουν στη νύφη δυο ποτήρια γεμάτα κρασί, σύμβολο και αυτό ευτυχίας, τα οποία κρατούσε, όταν διάβαινε το κατώφλι του σπιτιού με το δεξιό πόδι απαραίτητα, τα παραδίνει, εφόσον η συμβολική αυτή πράξη, να φέρει η νύφη ευτυχία στο σπίτι, έγινε πλέον.

Αφού εισέλθουν όλοι οι συμπέθεροι, δηλ. και οι του γαμπρού και συνοδεύοντες την νύφη (μπουχτσιάδες), πάντα σε περιττό αριθμό 7, 9, 11, 13 κτλ), συνοδεία του γαμπρού να καθίσουν σε άλλο δωμάτιο. Εκεί ο γαμπρός, απέναντι ακριβώς από τη νύφη, αφαιρεί την «Σκέπη της» και τα παλιά χρόνια της «έδινε» και ένα μικρό, μάλλον χαϊδευτικό μπάτσο, αλλά αυτή «δασκαλεμένη» από πρότερα, το απέφευγε σκύβοντας, δείγμα αυτό, ότι η γυναίκα πρέπει να φοβάται τον άντρα, ήταν υπεροχή του αντρικού φύλου. Τώρα αυτά εξέλειπαν, πλην εκείνων κατά την ώρα της ανάγνωσης του αποστόλου στην ώρα του μυστηρίου που λέγει «και η γυνή να φοβείται τον άνδρα» και πολλές νύφες πατούν αυτές τον άντρα, αντί του άντρα. Ο νούνος με τη νούνα που βρίσκονται μαζί με τα νειόγαμπρα, θα κόψει μικρά-μικρά κομματάκια το υπόλοιπο από το πρόσφορο που έφερε από την εκκλησία και μέρος του οποίου χρησιμοποίησε ο παπάς για να κοινωνήσει τους νεόνυφους, θα το μελώσει με το μέλι που έφερε μαζί του και θα δώσει σε όλους, αρχίζοντας από τον γαμπρό, τη νύφη και τα πεθερικά για να τους γλυκάνει όλους και να «τα 'χουν μέλι γάλα με την νύφη». Συγχρόνως κερνούνται όλοι. Ακολουθεί το γαμήλιο γεύμα, τόσο στο σπίτι του γαμπρού, όσο και στο σπίτι της νύφης για το δικό της σόϊ. Εκτός από τον καβρουμά, λέξη τούρκικη, που σημαίνει

«τσιγαριστό», στερεότυπα φαγητά του γάμου ήταν κρέας με κρεμμύδια, (στιφάδο) ή με πατάτες, ή ψητά που ψήναν στους φούρνους.

Εδώ στο γεύμα δίνονταν στα τραπέζια που τρώγαν και πίναν και δώρα από τον νουνό, που έφερε με «το κάνισ' του νούνου», το οποίο συνήθως ήταν ολόκληρο «ψημα» δηλ. ψητό και τραμουζάνα κρασί.

Αφού τελειώσει το φαγοπότι, έρχονται τα βιολιά και τα κλαρίνα πρώτα, τιμής ένεκεν, στους «μπουχτσιάδες», τους συνοδούς της νύφης, και εκεί αρχίζουν τα «νουμπέτια» και τα τραγούδια της τάβλας - τραπεζιού. Ταυτόχρονα τραγουδούν και οι άλλες παρέες. Μετά από την προτίμηση στους συμπεθέρους, οι οργανοπαίχτες πηγαίνουν και σε άλλα τραπέζια να παίξουν. Αφού τελειώσει αυτή η διαδικασία, τότε εξέρχονται έξω στην αυλή του σπιτιού, αν ο καιρός το επιτρέπει, και αρχίζει ο χορός, ή μέσα σε ένα δωμάτιο του σπιτιού, όταν δεν το επιτρέπει. Πρώτα προτιμούνται να χορέψουν πρώτοι οι «μπουχτσιάδες» της νύφης και μετά οι συγγενείς του γαμπρού.

Όταν πλησιάζει η ώρα, το απογευματάκι με τη δροσιά, αν είναι καλοκαίρι, να χορέψουν μπροστά οι νεόνυμφοι, τότε ο γαμπρός με τον βλάμη και ένα - δυο ακόμη φίλους ή συγγενείς, πηγαίνουν να φέρουν από το σπίτι τους και τα πεθερικά του, τους γονείς της νύφης, ώστε όλοι μαζί να είναι σ' αυτή τη μεγάλη χαρά.

Αφού γίνει αυτό, τότε σταματούν τα βιολιά και τα κλαρίνα, σχηματίζεται «μονός χορός», και μπαίνουν κατά σειρά: πρώτος ο νουνός με τη νουνά, που έχουν το γενικό πρόσταγμα στο γάμο, ακολουθούν οι νεόνυμφοι, έπονται οι γονείς του γαμπρού και μετά οι γονείς της νύφης, ο βλάμης, ο σκαργιάτης και τα αδέρφια του γαμπρού και της νύφης και όλοι οι συγγενείς τους. Τον χορό τον σέρνει πρώτος ο νουνός και όλοι τραγουδούν, πιασμένοι χέρι-χέρι τα κατάλληλα για την περίπτωση τραγούδια, τα οποία επαναλαμβάνει και η λαϊκή δημοτική κίρασοβίτικη κομπανία.

Γίνεται πάντως εδώ η υπόμνηση, ότι όλα τα τραγούδια του γάμου του χωριού μας, αν θελήσει κανένας να τα βρει και να τα μελετήσει, δεν έχει παρά να πάρει το βιβλίο της Αδελφότητας μας, έκδοσης 1985 «το ΚΕΡΑΣΟΒΟ (Αγία Παρασκευή) Ιωαννίνων, Λαογραφία και Έθιμα του

χωριού και της επαρχίας μας». Δεν πρέπει να λείπει από κανένα Κιρασοβίτικο σπίτι, νοικοκυριό, όπως και τα άλλα δυο βιβλία «Εκκλησιά - εξωκκλήσια, εικονίσματα και νερόμυλοι του χωριού μας» και η «Ιστορία του Δάσους Κιράσοβου», που τα τελευταία δυο είναι έκδοσης - προσφορά - στην Αδελφότητα μας του γράφοντος, όπως και το παρόν. Μέσα σ' αυτά είναι αποθησαυρισμένα τα ιερά και όσια των προγόνων μας Κιρασοβιτών ανά τους αιώνες που πέρασαν.

Αφού χορέψουν οι νούνιοι, χορεύουν στη συνέχεια οι γονείς του γαμπρού, ακολουθούν της νύφης και αφού χορέψουν και αυτοί, τότε, τον χορό σέρνει ο γαμπρός, που τον κρατάει η νύφη, και όταν τελειώσει και αυτός, τότε έρχεται η μεγάλη στιγμή, να σύρει τον χορό η νύφη, υποβασταζόμενη από τον γαμπρό. Και στις δυο αυτές περιπτώσεις που χορεύουν τα «νειόγαμπρα», όπως λέμε, τραγουδιούνται ειδικά επιλεγμένα γαμπριάτικα τραγούδια (βλέπ. βιβλίο της Αδελφότητας μας), περιττό να επαναληφθούν και εδώ.

Προτού αρχίσει να σύρει το χορό η νύφη, που είναι φυσικά συνεσταλμένη - φοβισμένη - σαστισμένη, προσκυνάει τρεις φορές και μετά αργά-αργά σέρνει τα βήματά της χορεύοντας το «γαμπριάτικο» Πωγωνήσιο τραγούδι στα «τρία βήματα», αλλά «διπλό», ενώ οι άλλοι οι συγγενείς και φίλοι, όπως και όταν χόρευε ο γαμπρός, «κερνούν», ρίχνουν λίρες χρυσές και χαρτονομίσματα, στους οργανοπαίχτες - κομπανία. Έτσι είναι το Κιρασοβίτικο έθιμο, σε αντίθεση με άλλα μέρη όπου τα καρφιτσώνουν στα ρούχα - φορεσιές των νειόγαμπρων. Οικονομισιά γερή για τους λαϊκούς Κιρασοβίτες μουσικούς.

Όταν τελειώσει η νύφη το χορό συνήθως 2-3 τραγούδια, προσκυνάει και πάλι τρεις φορές και αποχωρεί από το χορό. Το γλέντι - φαγοπότι συνεχίζεται αδιάκοπα. Τα παλιά χρόνια και όσο θυμάται ο γράφων, τη δεκαετία 1940-1950, το γαμήλιο αυτό τραπέζι γίνονταν το βράδυ. Η πολυπαθής μικρούλα νύφη μας, γύρω στα 17 χρόνια της καθόλο το διάστημα του δείπνου, το οποίο έφτανε και μέχρι το πρωί, οφείλει κατά το τυπικό του γάμου, να παραμείνει όρθια και να «καμαρώνει», το δε μαντήλι της Σκέπης της, διπλωμένο σε σχήμα τριγώνου, το έχει ριγμένο στην πλάτη της και γύρω στον άσπρο της λαιμό. Δεν την άφηναν όμως να υποστεί

αυτό το ολονύκτιο μαρτύριο, γιατί σχεδόν της επέβαλλαν να κάθεται κάπου - κάπου. Αυτή αρνιόταν να δεχτεί τις παροτρύνσεις αυτές, αναλογιζόμενη προφανώς, η παιδούλα νύφη μας, τα δυσμενή σε βάρος της γυναικεία σχόλια. «Να νύφ' να μάλαμα! ούτε σ' κώθ'κε ψίχα να καμαρώσ', μόν' έστρωσε κάτω τον κ... τ'ς και τ'ς έκαμνε καλά να σ'κωθεί, σα νύφ' που είναι, για να καμαρώσ' ... που ιγώ στο γάμο μ' ας μι τραβούσαν να κάτσω...».

Αυτά και άλλα πολλά ήταν έτοιμες να της κακολογήσουν της άμοιρης νύφης, τα δικά τους τα είχαν ξεχάσει, λες και αυτές δεν πέρασαν από το στάδιο αυτό της γαμήλιας διαδικασίας. Αλλά εδώ ισχύει, έχει εφαρμογή εκείνο, «νύφ' δεν έγινες, απ' τον πλαϊκό δεν αγνάντεψες;», δηλαδή: ναι μεν δεν έγινες νύφη, δεν είδες, δεν άκουσες να λέγονται σχετικά για όσες έγιναν; Οι κακόγλωσσες δεν άφηναν ήσυχο, ούτε τον γαμπρό, που τον σχολίαζαν και αυτόν λέγοντας - κουτσομπολεύοντας «Αμ, εκείνος ο πακιαπάς (άβουλος - νωθρός) ο γαμπρός που δεν τ'ν άφ' νε να σ' κωθεί; Σκιάζονταν μη τ' αποχτάσ' κι ύστερα;...» αφήνοντας έτσι πολλά υπονοούμενα. Όπως γράφτηκε αλλαχού οι πολλοί στέλναν τα «κανίσκια» το πρωί του Σαββάτου, αυτό κυρίως για εκείνους που στέλνουν ζωντανό σφάγιο και χρήματα. Ενώ οι άλλοι πηγαίνουν στο τραπέζι της Κυριακής, το δείπνο ή τη Δευτέρα το βράδυ οπότε ο καθένας το φέρει ο ίδιος στο σπίτι, που τον κάλεσε, μέσα σε μια κανίστρα και την απαραίτητη κόφα κρασί. Τότε τρώγουν όλοι μαζί και το γλέντι αρχίζει και πάλι. Προηγούνται τα τραγούδια της τάβλας (τραπεζιού). Ύστερα δίνουν εντολή και στα όργανα «να παίζουν ένα νομπέτ'». Νομπέτι δε είναι ευχάριστη μουσική, αλλά περί πολλών, έχει διάφορο περιεχόμενο. Το νομπέτι επιδράει σε κάθε ακροατή κατά τρόπο διάφορο και ανάλογο προς την ψυχική του διάθεση. Γενικά είναι κατευναστικό των νεύρων, μεθυστικό και συναρπαστικό, που φέρνει ψυχική ηρεμία και γαλήνη. Ανάλογα, όταν είναι κανένας κουρασμένος σωματικά ή πνευματικά, ή αντίθετα, όταν είναι χαρούμενος, θα πει: «για παίξε μας ένα νομπέτι...», οπότε ο καλός ψυχολόγος οργανοπαίκτης θα διαλέξει το ανάλογο στην περίπτωση νομπέτι, το οποίο δεν δυσκολεύεται καθόλου να το αλλάξει, όταν αισθανθεί ότι θα ευχαριστούσε το ακροατήριό του, ή εκείνον που το παρήγγει-

λε. Τέτοιος μεγάλος ψυχολόγος ήταν και είναι ο συγχωριανός μας Φίλιππας Φιλιππίδης και ο αδερφός του ο Αντρέας. Ο Νίκος, γιος του Φίλιππα, στα ίδια αχνάρια βαδίζει του πατέρα του. Μεγάλος κλαρινίστας, παντού γνωστός στην Ελλάδα και στους απόδημους του εξωτερικού. Η λέξη «νομπέτι» είναι τούρκικης προέλευσης και σημαίνει «ώρα υπηρεσίας σκοπού», ή αλλιώς καλούμενη βάρδια. Λέγεται επίσης και «πήρα ένα νομπέτι ύπνο», δηλ. κοιμήθηκα λίγο. Μετά το «νομπέτι», ο νούνος που έχει το γενικό πρόσταγμα στο γάμο, δίνει το σύνθημα για πιτό. Αφού γεμίσει δυο ποτήρια κρασί, λέει το εξής τραγούδι (από Μπάμπω Καραγιάννο):

– Ένα τραγούδι θα σας πω, πάνω στο Κεράσι,
τ' αντρόγυνο που έγινε, να ζήσει να γεράσει.
Ένα τραγούδι θα σας πω, απάνω στο ρεβύθι,
χαρά στα μάτια του γαμπρού, που διάλεξαν τη νύφη.
Ένα τραγούδι θα σας πω, απάνω στο λεμόνι
να ζήσ' η νύφη κι ο γαμπρός κι οι συμπεθέροι όλοι.

Το πρώτο ποτήρι το πίνει στην υγεία των νεόνυμφων και έπειτα συνέχεια, στους γονείς των νειόγαμπρων, αδελφών κτλ. το ίδιο κάνει και ο γαμπρός και όλοι οι άλλοι. Μάλιστα όταν γίνεται η πρόποση υπέρ του νούνου, προσθέτει «και με λάδι νούνε!», δηλαδή και με το καλό και στα βαπτίσια. Όταν περί τα ξημερώματα της Δευτέρας ή Τρίτης (τα παλιά χρόνια) τελειώσει πλέον ο γάμος και αναχωρήσουν οι συγγενείς της νύφης, τότε με τα όργανα επικεφαλής, ο γαμπρός, η νύφη και οι απομείναντες συγγενείς του γαμπρού, συνοδεύουν τον νούνο και την νούνα μέχρι στο μέσο της διαδρομής προς το σπίτι τους, τραγουδώντας τα κατάλληλα τραγούδια, όπως αυτά γράφονται στο βιβλίο της Αδελφότητας. Αυτό γίνεται και για το μπράτμο και την μπρατίμισσα. Τα παλιά χρόνια τους πηγαίναν σπίτι και τραγουδούσαν αυτό:

Και στο νούνο θε να πάμε
 τηγανίτες θε να φάμε,
 τηγανίτες με το μέλι
 και η τσούκα μ' ... δεν τις θέλει!

Το ίδιο επαναλαμβάνονταν και για τον μπράτιμο -μισσα.

Αφού γίνουν όλα αυτά, τότε επιστρέφουν τα νειόγαμπρα στο σπίτι τους, τα βιολιά επίσης και οι υπόλοιποι συμπεθέροι και αυτοί στα σπίτια τους.

Κατά την αυτή τάξη και διαδικασία γίνονται και τα ... πιστρόφια (από το επιστρέφω) στο πατρικό σπίτι της νύφης, τα παλιά χρόνια, άλλοτε την επόμενη Κυριακή και άλλοτε ανάλογα των αναγκών της ζωής, την Τετάρτη. Και εδώ βέβαια γίνεται «δεύτερος γάμος», με φαγοπότια και γλέντια.

Την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο, πηγαίνει η νύφη «μετά του συζύγου» και της πεθεράς ή ελλείψει αυτής, με άλλη συγγενή «για να προσ' νήσ' στη'ν Εκκλησιά». Όμως στην είσοδο της εκκλησίας, χωρίζονται γιατί ο μεν γαμπρός πηγαίνει προς το «αντρίκιο», η δε νύφη με τη συνοδό της στο «γυναικείο». Δεν αποκλείεται καθόλου, κατά τον πρώτο αυτό εκκλησιασμό της νύφης, να προκύψει λιποθυμία αυτής, γεγονός που επιβεβαιώνει, ότι οι ευχές του παπά «αυξάνεσθε και πληθύνεσθε...», όπως και των καλεσμένων στο γάμο ευχή «τ' χρόν' μ' ένα πιδί» γιο δηλαδή, άσχετα αν γεννηθεί και καμιά τσούπρα (κορίτσι), πραγματοποιήθηκαν ήδη και μάλιστα πολύ σύντομα. Κατά την θεία λειτουργία προσκομίζεται στους νεόνυμφους μας, ιδιαίτερος δίσκος, καθώς και στους ταξιδιώτες που επέστρεφαν ή τους εορτάζοντες την ονομαστική τους γιορτή.

Μετά το πέρας της θείας λειτουργίας η νύφη με τη συνοδό της επιστρέφει στο νέο σπίτι της, ενώ ο γαμπρός πηγαίνει στο Μεσοχώρι και ανταμώνει με τους άλλους άντρες και δέχεται, όπως είναι φυσικό, τα διάφορα πειράγματα αυτών.

Κατά το μεσημέρι, συναντώνται στο νέο σπιτικό τους και μεταβαίνουν στο πατρικό σπίτι της νύφης, όπου τους γίνεται «το ύστατο γεύμα του γάμου».

Τα παλιά χρόνια (διήγηση από Μπάμπω Καραγιάννη), στην αναχώρηση από «τα πιστρόφια», δωρίζονταν στους νεονύφους και ένα νεαρό ζεύγος από ορνίθια «ένα πέτ' νος και μια πουλαδίτσα (= κοτίτσα)», η οποία δεν είχε γεννήσει ακόμη το πρώτο της αυγό. Το δώρο αυτό συμβόλιζε ασφαλώς αυτούς τούτους τους νεόνυμφους και ήταν ομολογουμένως πολύ επιτυχής, που μπορούσε να θεωρηθεί σαν θεμελίωση και αρχή του αρχόμενου νοικοκυριού τους. Είναι να μη θαυμάζει κανένας την θυμοσοφία αυτή των προγόνων μας;

Είμαι βέβαιος αγαπητέ συγχωριανέ ή φίλε αναγνώστη, ότι θα συμφωνήσετε, πως στο υποδειγματικό ζευγάρι που συνδέσαμε με τα άλυτα δεσμά του γάμου (Υμεναίου), με τόσα ωραία έθιμα, ν' απευθύνουμε την θερμή ευχή, που με σπαραγμένη ψυχή, η Μάννα που αποχωρίζονταν το σπλάχνο της, έλεγε σ' αυτό:

– Σιαδιά να βρίσκεις ομπροστά,
λιβάδια και δροσούλες,
και να προκόψετε τα δυο.

Την ίδια ευχή δίνει και κάθε αληθινή πατρική καρδιά στο κάθε νέο ζευγάρι. Ο γράφων, απευθύνει και από εδώ ένα μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ, τόσο στην θεία μας Γλύκω Παύλου Σαμαρά, όσο και στην μακαρίτισσα Μπάμπω Καραγιάννη, (αιωνία η μνήμη της), που με βοήθησαν να γράψω τις λίγες αυτές γραμμές γύρω από την «χαρά» του γάμου και τα έθιμά μας. Να μην ξεχαστούν και λησμονηθούν, ήταν η θυμοσοφία των προγόνων μας Κιρασοβιτών -τισσών. Προσφορά στη μνήμη τους.

Κεφάλαιο ΙΓ

ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει την εργασία (διατριβή) της τότε φοιτήτριας των ετών 1995-1999 του φιλολογικού τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, (κατεύθυνσης Μεσαιωνικής-Νεοελληνικής), Κατερίνας Δ. Σαμαρά, κόρης του γράφοντος, εργασία υποχρεωτική για τους φοιτητές, μέσα στα εκπαιδευτικά μαθησιακά πλαίσια της λαϊκής παράδοσης (ήθη-έθιμα του λαού μας), πλην όμως το θέμα ήταν δική της επιλογή.

Κρίθηκε σκόπιμο από τον γράφοντα να συμπεριληφθεί στο παρόν πόνημα και το κεφάλαιο αυτό, προκειμένου οι αναγνώστες, κυρίως οι νεοέλληνες Κιρασοβίτες, να έχουν γνώσεις και για την παραδοσιακή διατροφή και τρόπων παρασκευής αυτής των προγόνων τους.

Εργασία: επιτόπια έρευνα

Θέμα: Παραδοσιακή διατροφή

Τόπος: Αγία Παρασκευή Κονίτσης

Όνομα: Αικατερίνη Σαμαρά

Η Αγία Παρασκευή είναι ένα από τα μεγαλύτερα χωριά της επαρχίας Κονίτσης του Νομού Ιωαννίνων. Βρίσκεται στους πρόποδες του δεύτερου υψηλότερου βουνού της Ελλάδας, το Σμόλυγκα και σε υψόμετρο 1.050 μ. Περιβάλλεται από μεγάλες δασικές και βοσκήσιμες εκτάσεις. Το δύσβατο και ορεινό της περιοχής, η μη ύπαρξη αμαξωτών δρόμων, αλλά μόνον μονοπατιών, κατά τα παλαιότερα κυρίως χρόνια, καθιστούσε δύσκολη την επικοινωνία με τις πόλεις και τα με τα γειτονικά χωριά. Για τους λόγους αυτούς οι κάτοικοι του χωριού εργάστηκαν σκληρά για την οικονομική τους επάρκεια και την πολιτιστική τους εξέλιξη, σεβόμενοι παράλληλα τα ήθη και τα έθιμα που είχαν κληρονομήσει από τους προγόνους τους.

Μεγάλη σημασία έδιναν στη διατήρηση εκείνων των εθίμων που είχαν σχέση με τον υλικό βίο και συγκεκριμένα με τη διατροφή. Τηρούσαν ευλαβικά τις συνήθειες των παλαιότερων, φροντίζοντας να μην παρεκκλίνουν από αυτές. Τα γεύματά τους καθορίζονταν αυστηρά από την εποχή, τις διατροφικές αντιλήψεις και ανάγκες όχι μόνο τις συγκεκριμένης οικογένειας, αλλά και του ευρύτερου χώρου. Έτσι όσον αφορά το πρωϊνό τους γεύμα:

1α) «Το χειμώνα ξυπνούσαν πολύ πρωϊ γύρω στις 6.00 για να ταΐσουν τα ζα τους (=ζώα). Στα χουράφια δεν παίϊναν γιατί το χωριό είναι πολύ ορεινό. Το πρωϊ πίναν' κανέν' τσάι του βουνού ή κανέν' καφέ ή πόντσι (=ρακί βραστή με ζάχαρη). Τα παιδιά που πίναν σχολιό τρώγαν' τραχανά βραστό ή κανέν' κομμάτι πίττα που 'χε περσέψει απ' το βραδινό φαϊτό. Όταν ήταν νηστεία φτιάχναν παπάρα που γένονταν από μπαϊάτικο (=ξερό) ψωμί που το βράζαν και ρίχαν λίγο λάδι.

Το καλοκαίρι σηκώνονταν χαραϊ-χαραϊ για να ποτίσουν τα λίγα καλαμποχώραφά τους και τα κηπάριά τους. Πίναν' λίγο καφέ ή λίγο γάλα αν υπήρχε. Όσοι απ' την οικογένεια παίεναν για να βουσκήσουν τα ζα τους παίρνα'ν στον τρουβά τους ψωμοτύρι, κρουμμύδια και ντουμάτες. όταν πάλι θέριζαν τα λίγα στάρια τους, παίρναν μαζί τους και φαγητό στη τζούμα (= ξύλινο δοχείο ειδικό για τη μεταφορά φαγητού).

β) πρόγευμα: «Στις 10.00 το πρωϊ τρώγαν το κολατσό, που ήταν από βραστό αυγό, ελιές και ψωμί καρβέλι. Τα παιδιά τρώγαν' μπουκουβάλα που φτιαχνόταν από ψίχα ψωμιού και τυρί. Τα βάζαν' μέσα σε μια πετσέτα, τα ανακάτευαν και πίεζαν ώστε να γίνει χυλός».

γ) γεύμα μεσημβρινό: «Το φαϊτό το μεσημέρι στις 12.00 ήταν απαραίτητο. Γύρω απ' τον στρόγγυλο σοφρά καθόταν η μάνα, τα παιδιά της και τα πεθερικά της. Οι άντρες του σπιτιού λείπαν' συνήθως. Ταξίδευαν στη Λαμία, στ' Αγρίνιο, στα Γιάννινα και δούλευαν ως κουδαραίοι (=κτιστάδες) πριν αρχινίσουντο φαϊτό τους κάνα'ν πάντα το σταυρό τους όπως και στο τέλος.

Για ποτό είχαν το ντόπιο μπρούσκο κρασί που το φύλαγαν στον κάδιο (=μεγάλο ξύλινο βαρέλι) που ήταν στο κελάρι. Το κουβαλούσαν στο σοφρά με τον μαστραπά (=κανάτι πολύχρωμο).

Το καλοκαίρι όσοι πάιναν στα χουράφια ή στα πρόβατά τους τρώγαν' ψωμοτύρ', πίτα, ντουμάτες που φυλάσσονταν στο κλειδοπίνακο (=στρογγυλό ξύλινο δοχείο με καπάκι βιδωτό). Κρασί πίναν' και στα χουράφια απ' την κόφα. Το νιρό το πίναν απ' την μπούκλα (=ξύλινο δοχείο μόνο για νερό)».

δ) δειλινό: «Δειλινό παίρναν' μόνο τα παιδιά. Στις 5.00 το απόγευμα τρώγαν' ψωμί με ζάχαρη. Ήταν ένα ωραίο γλυκό γι' αυτά».

ε) δείπνο: «Τα βράδια του χειμώνα η οικογένεια μαζεύονταν γύρω απ' το σοφρά κοντά στο τζάκι για να φάν' τα περσεύματα από το μεσημέρι, πολλές φορές πίναν' και απ' το κρασί τους. Το θεριστή μήνα (=Αύγουστο) κοιμόντουσαν έξω στα χωράφια. Τότες το φαϊτό τους ήταν πίττα ή

ψωμοτύρι. Άλλες φορές παίρναν και φαγητό στη τζιούμα. Πίναν' μόνο νιρό απ' την μπούκλα γιατί το κρασί ξύνιζε.

ζ) δοξασίες: «Όταν τρώγαν το μεσημέρι, ο παππούς και η μπάμπω δίναν' στ' αγγόνια την ουρά του κατσικού για να γίνουν –όπως λέγαν– τα παιδιά (=αγόρια)– παππάδες και τα τσιπιά (=κορίτσια) παπαδιές. Επίσης τους δίναν να φάν' τα νεύρα απ' τον σβέρκλο (=λαιμό) του προβάτου και του κατσικιού για να τρανέψουν τα μαλλιά τους».

2. Βασικές τροφές

Η πιο βασική τροφή μιας πολυμελούς οικογένειας τόσο σε περιόδους που υπήρχε αφθονία αγαθών όσο και σε δύσκολες εποχές που η πείνα μάστιζε το χωριό (ελληνοϊταλικός πόλεμος, κατοχή, εμφύλιος) υπήρξε αναμφισβήτητα το ψωμί.

α) Ανάλογα με το αλεύρι που παρασκευάζεται, σχήμα, μέγεθος, τρόπος παρασκευής: «Κάθε 8 ημέρες ζύμωναν' ψωμί. Απ' το βράδυ της προηγούμενης μέρας φτιάχναν οι γυναίκες το προζύμι δηλ. μαγιά μαζί με αλεύρι σταρίσιο και νερό και τα 'φήναν να φουσκώσει. Το πρωί της επόμενης μέρα ζεμάτιζαν το καλαμποκίσιο αλεύρ' μέσα στο σκαφίδι και ρίχναν απ' 'πάνω σταρίσιο αλεύρι και μαγιά. Το μείγμα αυτό πλωχερίζανε (=ανακάτευαν). Παίρναν' μια οκά ή μισή απ' το ζυμάρ' και το ρίχναν στα νταβάδια που ήταν λαδωμένα. Τα ψωμιά αυτά τα βάζαν μέσα στον χτισμένο με κεραμμύδια φούρνο. Τα 'φηναν να ψηθούν για 2 ώρες.

β) Άλλα είδη ψωμιών: «Στις μεγάλες γιορτές Χριστούγεννα, Πάσχα, στους γάμους, στα βαπτίσια και στις ονομαστικές εορτές των αντρών, οι γυναίκες φτιάχναν το ρουφτένιο, ψωμί που γίνεται απ' αλεύρ' και ρουβύθ'.

Τις ημέρες που το ψωμί λιγότευε φτιάχναν τη μπομποτά. Ζεμάτιζαν αλεύρ' από καλαμπόκι μέχρι να γίνει χυλός. Τον χυλό αυτό τον άδειαζαν σ' ένα ταψί και ρίχναν απ' πάνω τυρί φέτα που τη φύλασαν στο καδί. Πριν καίγαν' τη γάστρα (=φούρνος στρογγυλός με σίδερο). Μόλις τα

τσάκνα (=κλαδιά) καιγόντουσαν βάζαν το ταψί στην πυροστιά και το σκεπέναν.

Το πρόσφορο ή η λειτουργιά ήταν ένα είδος καρβελιού που το προσφέραν τις Κυριακές ή άλλες εορτές στην εκκλησιά. Γινόταν από καθαρό αλεύρι σταρίσιο.

Φτιάχναν προζύμι απ' το προηγούμενο βράδυ. Το πρωί η νοικοκυρά μετρούσε πόσα πρόσφορα ήθελε να φτιάξ'. Με την χούφτα της υπολόγιζε τ' αλεύρ'. Αν ήθελε να φτιάξ' μία λειτουργιά έβαζε μια χούφτα αλεύρ' σ' ένα λυγένι (=λεκάνι). Μετά έβαζε τη μαγιά, λίγο αλάτ' στο αλεύρ' και με χλιαρό νιρό ζύμων' το μείγμα που έπρεπε να γέν' σκληρό. Έκοβε κομμάτια το μείγμα αυτό, έπλαθε ένα-ένα σβώλ' στο πλαστήρι με τα χέρια της για να γέν' στρογγυλό. Όταν έπαιρνε το σχήμα που ήθελε πάταγε τη σφραγίδα (=σφραγίδα) που είχε σχήμα σταυρού. Τα πρόσφορα τα ψέν' στη γάστρα για μισή ώρα. Στις εορτές ερχόταν ο παπάς στο σπίτι και σήκωνε ύψωμα. Η οικογένεια έβαζε μια λειτουργιά σ' ένα πιάτο και λίγο λάδι και κρασί σε δύο μπουκαλάκια και διάβαζε μια ευχή για το σπίτι».

γ) Φαγητά με βάση το ψωμί: «Πολλές φορές όταν το καρβέλ' ήταν μπαϊάτικο τότε το κάναν' παπάρα. Βράζαν νιρό στον ντέτζερι (=καταρόλα από γανωμένο μπακίρι) και ρίχναν λάδι ή βούτυρο κατσικίσιο και ξερό ψωμί. Ήταν ένα πρόχειρο πρωϊνό ή βραδινό φαϊτό.

Όταν έκανε πολύ κρύο το χειμώνα φτιάχναν και κρασόσουπα. Ζεματίζαν λίγο μπρούσκο κρασί σ' ένα μπρίκι και το βάζαν μέσα στη λίμπα που είχε ψωμί.

Όσες οικογένειες ήταν φτωχές τρώγαν τη μπαζίνα για κολατσό ή για μεσημέρι. Σ'ένα ντέτζερι βράζαν νιρό με λίγο αλάτι και ρίχναν μέσα καλαμπουκίσιο αλεύρ'. Τον χυλό αυτό τον βάζαν στις λίμπες και τον τρώγαν' με κουτάλια».

δ) Εκτός απ' το ψωμί και τα διάφορα είδη του, στη διατροφή των κατοίκων του χωριού σημαντικό ρόλο έπαιζαν τα φαγητά που είχαν ως βάση το αλεύρι.

Ζημαρικά: «Ένα πρόχειρο χειμωνιάτικο φαϊτό απ' αλεύρ' σταρίσιο που το τρώγαν το πρωϊ ή το βράδυ ήταν ο τραχανάς. Βάζαν σε μια κατσαρόλα εμαγιέ 2 οκάδες γάλα κατσικίσιο. Το άβραστο αυτό γάλα τ' φήναν 2 μέρες για να πήξει και να πάρει ξύνα. Μετά βάζαν στο σκαφίδι τ' αλεύρ'. Ρίχναν το γάλα μαζί με λίγο αλάτ' στο σκαφίδι και το ζύμωναν με τ' αλεύρ'. Στη συνέχεια το τρίβαν, το περνάγαν μετά απ' το ντριμόνι (=στρογγυλό ξύλινο και τσίγγινο δοχείο) για να γίνει κομματάκια. Τον τραχανά τον άπλωναν σε μπαμπακερές κουβέρτες πάνω στα μπάσια (=κρεβάτια) για να ξεραθεί. Τον ανακάτευαν κάθε μέρα για να στεγνώσει πιο γλήγορα και μετά απ' μια εβδομάδα τον μάζευαν σε σακκούλες.

Όταν θέλαν να φάν' τραχανά, βάζαν στο τέντζερι λάδι ή βούτυρ', ρίχναν μέσα και νιρό και όταν έπαιρνε βράσι, ρίχναν τον τραχανά. Αν υπήρχε βάζαν και λίγο πελτέ ντομάτας για να κοκκινίσει.

Οι χυλοπίτες όπως και ο τραχανάς ήταν ένα χειμωνιάτικο φαϊτό. Ζύμωναν αλεύρ' σταρίσιο μαζί με γάλ' 3-4 αυγά και άνοιγαν με το μπλάστρι φύλλα. Αφήναν τα φύλλα αυτά να ξεραθούν πάνω στο αμπάρ' (=ξύλινος πάγκος), και έπειτα τα κόβαν σε λουρίδες με το μαχαίρι τετραγωνάκια-τετραγωνάκια. Αφού στεγνώναν, τις μαζεύαν και τις μαγειρεύαν όπως τον τραχανά. Στις εορτές τις τρώγαν' μαζί με κρέας.

Ένα συνηθισμένο φαϊτό με βάση το αλεύρ' είναι η πίττα. Όλες οι γυναίκες της Ηπείρ' ήξεραν να ανοίγουν φύλλα και να φτιάχνουν διάφορες πίττες. Ήταν για τους περισσότερους μια καλή τροφή που θα τους τήλωνε (=χόρταινε) απ' την ημέρ'. Για τον λόγο αυτό οι νοικοκυρές φτιάχναν λαχανόπιτες, τυρόπιτες, κολοκυθόπιτες, κρεατόπιτες, πρασόπιτες ακόμα και 2 φορές την εβδομάδα.

Για να φτιάξουν μια λαχανόπιτα, ζύμωναν τ' αλεύρ' με λίγο νιρό, αλάτ' και ξύδι. Το ζυμάρ' αυτό τ' άνοιγαν με το μπλάστρι. Για τις πίττες που θα έτρωγε η οικογένεια τα φύλλα τα φτιάχναν χοντρά ενώ οι πίττες που πήγαιναν ως πεσκέσια τα φύλλα ήταν λεπτά. Πλέναν τα λάχανα, τα πράσα και αφού τα τρίβαν και τα κάναν ένα μείγμα ρίχναν λάδι και τυρί

αν υπήρχε. Απλώναν στο χάλκινο ταψί τα φύλλα και τα ράντιζαν μ' αυτό το μείγμα. Όταν τα τελείωναν τη βάζαν στη γάστρα και την ψήναν για 1 ώρα περίπου.

Όταν θέλαν να κάμουν κολοκυθόπιττα βάζαν κολοκύθι τριμμένο στην κατσαρόλα μαζί με 2 αυγά και λίγο τυρί. Στη συνέχεια άνοιγαν τα φύλλα και την έκοβαν όπως τη λαχανόπιττα. Στις νηστείες βάζαν στην κολοκυθόπιττα αντί για αυγά και τυρί, καρύδια. Κολοκυθόπιττες και λαχανόπιττες φτιάχναν όλο το χρόνο. Αντίθετα τις τυρόπιττες τις φτιάχναν όταν είχαν κανένα τραπέζι ή όταν τις πηγαίναν κανίσκι (=δώρο).

Το χειμώνα και στις εορτές συνήθιζαν να φτιάχνουν κρέατόπιττες. Τσιγάριζαν τα κομμάτια από κρέας στο ντέντζερι μαζί με πράσο. Ρίχναν μέσα λίγο αλάτι και πιππέρι κόκκινο και αφήναν να βράσει το κρέας. Την επόμενη μέρα το πρωί βγάζαν το κρέας απ' τον ντέντζερι και ρίχναν στο ζωμό ρύζι. Προηγουμένως είχαν ανοίξει και ψήσει στη γάστρα τα φύλλα για 1 λεπτό. Τα στρώναν στο ταψί και τα ράντιζαν με το ζωμό και το ρύζι ένα-ένα. Το κρέας το βάζαν απ' πάνω. Έπειτα την ψήναν για 1 ώρα.

Για προσφάι (=πρόχειρο γεύμα) τρώγαν' τη μπατσαρόπιττα η οποία γενόταν απ' καλαμποκάλευρο. Ρίχναν στο ταψί αλεύρ' 2 δάχτυλα. Από πάνω βάζαν τα βρασμένα πράσσα, λάδι, νιρό και λάχανα. Ξανά πάνω απ' τα λάχανα ρίχναν αλεύρ' για να σκεπαστούν. Αφού μούλιαζε ψέναν αυτό το μίγμα στη γάστρα. Όλες τις πίττες για να μη χαλάσουν και για να παίρνουν αέρα τις φύλαγαν' στο μουσκέτο ή φανάρ'».

ε) Η χρησιμοποίηση του αλευριού στις πίττες αλλά και στην παρασκευή ζυμαρικών δεν επέτρεπε στους κατοίκους του χωριού να ταΐσουν επαρκώς τις κότες τους.

Αβγό: «Σπάνια τρώγαν' αβγό γιατί δεν είχαν για κάθε μέρ' να δώσουν στις κότες τους στάρι και καλαμπόκι. Γι' αυτό θεωρούσαν τ' αβγό ως φαγητό. Τα φύλαγαν' για κανένα μουσαφίρι και για να κάνουν πίττες. Όταν πάντως τρώγαν αβγά τα κάναν ή βραστά ή ομελέτα».

ζ) Η συνήθεια των γυναικών της εποχής αν φτιάχνουν πίττες ή φα-

γητά θερμαντικά με βάση τ' αλεύρι είχε ως αιτία τις άσχημες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή. Οι συνεχιζόμενες βροχοπτώσεις και το χιόνι το χειμώνα κατέστρεφαν συχνά τις καλλιέργειες του χωριού. Λάδι: «Τα χωριά της Κόντσας δεν έχουν λάδι γιατί είναι ορεινά. Το λάδι το παίρναν από τα χωριά της Θεσπρωτίας. Οι πιο πλούσιες οικογένειες έφερναν ένα φόρτωμα ελαιόλαδο (80 οκάδες). Το λάδι το βάζαν σε ασκιά (δερμάτινα δοχεία) και το κουβαλούσαν με μλάρια και γαϊδούρια ή το ζαλώνονταν στην πλάτη τους. Οι κουδαραίοι μαστόροι αντί να παίρνουν το μεροκάματό τους σε χρήματα το έπαιρναν σε λάδι. Όσο λάδι δεν χρειάζονταν το πήγαιναν στα χωριά των Γρεβενών, της Καστορίας, ή της Φλώρινας και το αντάλλασαν με σάρι, καλαμπόκι, φασούλια, φακές.

Στο μαγείρεμά τους οι νοικοκυρές εκτός απ' το ελαιόλαδο χρησιμοποιούσαν και βούτυρο κατσικίσιο ή λίπος χοιρινό. Το βούτυρο το βγάζαν από το γάλα το οποίο το είχαν αφήσει 3-4 ημέρες για να γίνει (=πήξει) μέσα σε ντρομπόλες (=ξύλινα δοχεία). Μετά το χτυπούσαν με το σφρουλέτσι (=ξύλινο μικρό κοντάρι που στο κάτω άκρο του είχε ξύλινη στεφάνη). Με το χτύπημα αυτό το βούτυρο μαζεύονταν στο πάνω μέρος της ντρομπόλας. Το πλέναν στη βρύση με κρύο νερό και μετά το βάζαν στο καδί, αφού το αλάτιζαν.

Το χοιρινό λίπος αφού το παίρναν απ' το γρουν που σφάζαν, το λιώναν μέσα σε κακάβι στο τζάκι. Όταν έλιωνε, το βγάζαν και το μαζεύαν σε καδί. Το βούτυρο και τα λίπη τα βάζαν στο κελάρι.

Το ελαιόλαδο εκτός απ' το φαϊτό το βάζαν στα καντήλια, κάναν εντριβές ή το πίναν όταν τους πονούσε το στομάχι τους. Απ' το ταξίδι τους οι Κουδουραίοι φέρναν και ελιές. Άλλες κρατούσαν για το σπίτι τους ή τις αντάλασαν στη Δυτ. Μακεδονία με σάρι, καλαμπόκι. Τις ελιές τις τρώγαν σχεδόν κάθε μέρα αλλά κυρίως όταν νήστευαν».

η) Η φειδωλή χρησιμοποίηση του λαδιού στις διατροφικές συνήθειες των περισσότερων ορεινών περιοχών, έρχεται σε αντιδιαστολή με τη μεγάλη κατανάλωση κρασιού και τσίπουρου απ' τους Ηπειρώτες. Η παρα-

γωγή ντόπιου κρασιού στην Αγία Παρασκευή ήταν μια από τις κύριες ασχολίες των κατοίκων. Κρασί: «Τα σταφύλια δεν τ' αγόραζαν από αλλού αλλά τα καλλιεργούσαν στ' αμπέλια τους. Τέλος Σεπτεμβρίου τα τρυγούσαν και τα στουμπίζαν σ' ένα καδί. Μετά τα ρίχναν σ' έναν κάδο που δεν τον γέμιζαν τελείως αλλά ούτε και το κλείναν. Κατά τα τέλη του Οκτώβρη τραβούσαν το κρασί απ' την κάτω τρύπα του κάδιου και άφηναν μέσα μόνο τα τσίπουρα. Το κρασί το βάζαν σε άλλα μικρά βαρέλια.

Κρασί πίναν κάθε μέρα στο φαϊτό τους. Περισσότερο βέβαια πίναν σε εορτές, γάμους, βαπτίσια, μνημόσυνα και πανηγύρια.

Τα σταφύλια που 'χαν μείνει στον κάδιο όταν τραβούσαν το κρασί τα φτιάχναν τσίπουρο. Σ' ένα καζάνι των 40 - 50 οκάδων βάζαν τα τσίπουρα με λίγο νιρό. Το καζάνι αυτό καλύπτονταν με στρόγγυλο καπάκι το οποίο είχε έναν μακρύ ογλά (=σωλήνα). Ο αγλάς αυτός περνούσε μέσα απ' ένα βαρέλι με κρύο νερό. Το καζάνι σφραγίζονταν καλά για να μην φεύγουν οι ατμοί. Με το βράσιμο των σταφυλιών οι ατμοί περνούσαν απ' τον αγλά, ο οποίος βρέχονταν από κρύο νερό, γίνονταν υδρατμοί, οι οποίοι έπεφταν σ' έναν ντεντζερέ. Έτσι γενόταν το τσίπουρο. Τσίπουρο παίρναν μαζί τους στα χωράφια οι άντρες. Πρόσφεραν στους μουσαφήρηδες και στα μνημόσυνα. Πολλές φορές κάναν με τσίπουρο εντριβές στους αρρώστους.

Πέρα από κρασί και τσίπουρο πίναν' και καφέ. Αγόραζαν μόνον τον γνήσιο καφέ και τον ψέναν μόνοι τους στα σπίτια. Σε έναν ψήστη (=μακρύ τενεκέ με χερούλι) βάζαν τον καφέ και τον γύριζαν πάνω στη φωτιά για να πάρει καφέ χρώμα. Μετά τον άδειαζαν σ' έναν νταβά, ρίχναν λίγο τσίπουρο μέσα και τον σκέπεναν μ' ένα πανί. Με αυτόν τον τρόπο ψέναν και τα ρουβύθια και τη σίκαλη και το κριθάρι. Άλεθαν στο μύλο χωριστά τον γνήσιο καφέ και χωριστά τα υπόλοιπα. Όταν ερχόνταν κανένας επίσημος μουσαφίρης του δίναν ρεφηνάτο καφέ (=γνήσιο) ενώ η υπόλοιπη οικογένεια έπινε ανάμεικτο. Τον καφέ τον φύλαγαν στα καφεκούτια που κλείναν καλά για να μην ξεθυμάνει».

θ) Ενώ ο χειμώνας ήταν αρκετά βαρύς, το καλοκαίρι ήταν ήπιο επιτρέποντας την καλλιέργεια διαφόρων οσπρίων, λαχανικών και φρούτων. Οι συχνές καλοκαιρινές βροχές δρόσιζαν και αναζωογονούσαν τους κήπους.

Όσπρια: «Τον Μάιο σπέρν' στα κηπάρια φασούλια, ρουβύθια και γίγαντες. Όλα γένονταν σούπα εκτός απ' τους γίγαντες. Βάζαν στο ντέντζερ' μια λιμπούλα (=μέτρο βάρους) φασούλια με νιρό, κρουμμύδια, πράσα, μακεδονίσι, πιπέρι, ρύγανι και λάδι, και τ' άφηναν να βράσουν. Στο τέλος ρίχναν ντουμάτα μπελτέ και αλάτ'. Έτσι μαγείρευαν και τα ρουβύθια και τις φακές. Τους γίγαντες τους βράζαν με νιρό. Μτά καβουρτίζαν στο τηγάν' πράσα, κρεμμύδια, μακεδονίσι μαζί με λάδι' αλάτ', πιπέρ'. Γύριζαν τους γίγαντες στο ταψί, ρίχναν τα χορταρικά και τα ψέναν όλα μαζί στη γάστρα.

Στα κηπάρια τους σπέρναν εκτός από όσπρια και σπανάκι, μαρούλι, παξιό (=σέσκουλα), λάπατα, πατάτες, ντουμάτες, πιπεριές. Το Μάρτιο σπέρναν όλα τα λαχανικά εκτός από τα λάπατα που δεν τα ξερίζωναν γιατί δεν ξεπάγιαζαν. Τον Μάιο, τον Ιούνιο τα' βγαζαν απ' τα κηπάρια για να φυτέψουν ντουμάτες, πιπεριές και αγγούρια. Όσα τώρα θέλαν να ξεράνουν για το χειμώνα τα τρίβαν, και τα άπλωναν σ' ένα καθαρό πανί στο νοντά (-σκιέρó δωμάτιο) και τα 'φηναν να στεγνώσουν. Τις ντουμάτες, τα αγγούρια και τις πιπεριές τα βάζαν σε καδιά με ξύδι, αλάτι και λίγο νιρό και κάναν τα τουρσιά. Σχεδόν όλα τα φαϊτά είχαν πάντα λαχανικά όπως οι πίττες, τα κρέατα ή τα τρώγαν σαλάτα με λάδι και ξύδι».

1) Τα καταπράσινα οροπέδια του χωριού με τα κρύα νερά, οι πευκόφυτες περιοχές προσφέρονταν για τη βοσκή προβάτων, κατσικιών, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Για τον λόγο αυτό στη διατροφή των κατοίκων του χωριού συμπεριλαμβανόταν συχνά το κρέας.

Κρέας: «τα ζα στο χωριό, ήταν κυρίως πρόβατα, κατσίκια και λίγες αγελάδες. Στους γάμους, στα βαπτίσια, στα πανηγύρια, στις ονομαστικές

εορτές των αντρών και το Πάσχα σφάζαν και τρώγαν γίδια, αρνιά, τραγιά ή κριάρια. Στις άλλες μεγάλες γιορτές των Χριστούγέννων και ορισμένες Κυριακές τρώγαν όσοι είχαν κρέας από αγελάδα ή από γρουν (=γουρούνι).

Το μήνα παχνιστή (=Νοέμβριο) σφάζαν τα πρόβατα, τα γίδια, τα γρούνια, τις αγελάδες και το κρέας τους το κάναν παστρουμά. Κομμάτια κρέας βάζαν μέσα σε καδιά γεμάτα αρμύρα. Φτιάχναν ακόμα και λουκάνικα απ' το γρουν. Το σβέρκλο, το κεφάλι και λίγο ψαχνό, το βάζαν μέσα στο καζάν'. Εκεί ρίχναν μικρά κομμάτια πράσου, κρουμμύδια, σκόρδα, μαϊδανό και τα 'φήναν να βράσουν όλα μαζί. Αφού έβραζαν τα 'βγάζαν και το μείγμα αυτό το περνούσαν μέσα στο λεπτό έντερο του γρουνιού αφού το 'χαν πλύνει. Τα κρεμούσαν μετά στις γριντιές (=δοκάρια) του κελαριού για να στεγνώσουν.

Το κατσικίσιο ή βοδινό κρέας το φτιάχναν με πατάτες ή κρουμμύδια ή τραχανά. Κόβαν το κρέας κοψίδια (=κομμάτια) και το καβούρντιζαν στο τέντζερ' με πράσο, μακεδονίσι, ρίγανι, πιπέρι, και λάδ'. Μετά ρίχναν τις πατάτες που είχαν πριν καθαρίσει. Άλλοι αυτό το φαϊτό το γύριζαν στο ταψί και το ψέναν στη γάστρα. Τα κρουμμύδια τώρα τα ρίχναν καθαρισμένα στο τέντζερ' και τα 'φήναν να βράσουν όλα μαζί για να έχει ζουμί. Το ίδιο έκαναν και για τον τραχανά και τα λάχανα.

Τρώγαν επίσης πουλιά και ζώα που κυνηγούσαν. Τον Αύγουστο κυνηγούσαν πέρδικες, φάσες (=αγριοπερίστερα) και συκοφάγους. Τα πουλιά αυτά αφού τα ξεπουπούλιαζαν τα πλέναν και τα καβούρντιζαν με λίγο αλάτ', λάδ' και ντουμάτα. Όταν έβραζαν, ρίχναν λίγο ρύζ'. Τον Σεπτέμβριο κυνηγούσαν λαγούς. Αφού τον ξετομαρίζαν' τον κόβαν κομμάτια, τον πλέναν με νιρό και ξύδι και τον καβουρτίζαν. Τρωγόταν με κρουμμύδια, με σκόρδο, ή καρύδια. Στις έγκυες γυναίκες δεν δίνουν' να φαν' απ' τα κυνήγια για να μην λαχτίζει (=ξυπνάει) στον ύπνο το παιδί. Το γρουν το μαγεύρευαν με τον ίδιο τρόπο που ψέναν και το λαγό».

κ) Η μεγάλη απόσταση του χωριού απ' τις πλησιέστερες παραθαλάσ-

σιες περιοχές της Πρεβέζης, της Ηγουμενίτσας, της Αμφιλοχίας είχε ως συνέπεια την σπάνια χρησιμοποίηση του ψαριού στη διατροφή τους. Ψάρι: «Ψάρι θαλασσινό δεν τρώγαν' γιατί τα χωριά είναι ψηλά στο Γράμμο και το Σμόλυγκα. Καμιά φορά φέρναν ψάρια απ' τη λίμνη των Γιαννίνων, κυρίως κυπρίνους και χέλια. Ακόμα τρώγαν κάπου-κάπου και ποταμίσια όπως ρουστακάρια και συρτάρια. Αυτά τα κάναν τηγαντά ή ψητά με λίγο λάδ' ρύγανι και κρουμμύδια. Πιο περισσότερο τρώγαν βακαλάο παστό με σπανάκι ή με ρύζ'. Καβουρτίζαν πρώτα το σπανάκι, το πράσο με λάδ', ρίγανι και μακεδονίσι. Απλώναν σ' έναν νταβά (=ταψί), το βακαλάο, ρίχναν από πάνω τα χορταρικά και τα 'φήναν στην πυροστιά που είχε σιγανή φωτιά για να σιγοψηθούν. Όταν 'θέλαν να γίνει με ρύζ', καβουρτίζαν το πράσο, τη ντουμάτα, το μακεδονίσι και τα ρίχναν σε νιρό βραστό. Μετά όλα αυτά τα βάζαν στο ταψί και ρίχναν απ' πάνω το βακαλάο και τα ψέναν στη γάστρα».

λ) Με ιδιαίτερη δεξιοτεχνία επιδίδονταν οι παλαιότερες νοικοκυρές στην κατασκευή γλυκισμάτων που τρώγονταν με μεγάλη ευχαρίστηση τόσο από τους μεγάλους όσο και από τους μικρούς. Γλυκά: «Όταν έρχονταν στο σπίτι μουσαφήρδες στις ονομαστικές γιορτές των αντρών η νοικοκυρά τους τράταρε γλυκό του κουταλιού. Συνήθως τα γλυκά αυτά ήταν από σταφύλια, κεράσια, σύκα και κυδώνια. Όταν τα φρούτα αυτά ήταν φρέσκα, οι γυναίκες τα μάζευαν, τα καθάριζαν απ' τα κόκκαλα (=κουκούτσια), τα έτριβαν και τα βάζαν στο τέντζερ' μαζί με πολύ ζάχαρη και τα βράζαν μέχρι να δέσ' το γλυκό.

Μάζευαν και στέγνωναν και άλλα φρούτα όπως δαμάσκηνα κόκκενα, ξυνόμουλα και κράνια. Το χειμώνα και αφού ήταν στεγνά τα βράζαν με ζάχαρη και τα τρώγαν κομπόστα.

Συνήθως τις Απόκριες φτιάχναν οι γυναίκες το μπακλαβά. Ανοίγαν λεπτά φύλλα από σταρίσιο αλεύρ' τα οποία ράντιζαν με λάδι και βούτυρο. Κάθε 5 φύλλα βάζαν καρύδια στουμπισμένα (=αλεσμένα).

Λαγγίτες (=τηγανίτες) φτιάχναν όποτε ήθελεαν αλλά οπωσδήποτε

όταν γένναγε μια γυναίκα ή όταν πέθαινε κανένας. Τις πρόσφεραν σαν χαρά ή σαν παρηγοριά. Ανακάτευαν με χλιάρo νιρό αλεύρ', μαγιά και αλάτ' σ' ένα τέντζερ'. Αφού γενόταν πολτός, τ' άφηναν μισή ώρα και αφού καίγαν το λάδι' σ' ένα τηγάν' παίρναν τον χυλό μ' ένα φλυτζάν' και τον ρίχναν στο καυτό λάδ'. Αφού ροδοκοκκενίζαν τις βάζαν σ'ένα ταψί, τις πρόσφεραν ή με ζάχαρη ή με μελ' ή με τυρί».

3. Τροφές κατά τη διάρκεια της εβδομάδας

Σαν συμπέρασμα μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι: «τις καθημερινές τρώγαν λαδερά όπως φασούλια, πατάτες, φακές, πίττες. Τις Κυριακές φτιάχναν συνήθως κρέας με ρύζ', κρουμμύδια, πατάτες».

4. Τροφές του λαϊκού εορτολογίου

Το βαθύ θρησκευτικό πνεύμα που χαρακτήριζε τους κατοίκους του χωριού επηρέαζε και τις διατροφικές τους συνήθειες έτσι: «Των Ταξιαρχών (8 Νοεμβρ.) βαστούσαν (=τηρούσαν) νηστεία. Τρώγαν φασούλια πλακί, πατάτες, ελιές, ντουμάτες, πίττες νηστήσιμες.

Του Αγ. Φιλίππου (15 Νοέμβρ.) σφάζαν κατσίκια, αρνιά για να τα κάνουν παστρουμά για τα Χριστούγεννα. Απ' τα σφαγμένα τρώγαν το κεφάλ' και την κοιλιά και τα υπόλοιπα κοψίδια τα φτιάχναν πατσά ή λουκάνικα.

Τον εισοδίων της Θεοτόκου (21 Νοεμβρ.) τρώγαν μπακαλιάρo τηγανισμένο ή παστό με κρουμμύδια ή με πατάτες. Φτιάχναν και σκορδαλιά με πατάτες ή με ψωμί.

Του Αγ. Ανδρέα (30 Νοεμβρ.) φτιάχναν μπόλια απ' στάρι βρασμένο με καλαμπούκι, φασούλια, φακές. Ρίχναν στο τέντζερι και στουμπισμένα καρύδια με ζάχαρη.

Του Αγ. Νικολάου (6 Δεκεμβρ.) και του Αγ. Σπυρίδωνα (12 Δεκεμβρ.) τρώγαν παστό μπακαλιάρo με ρύζι ή με κρουμμύδια ή με πατάτες.

Την προπαραμονή των Χριστουγέννων σφάζαν τα μανάρια (=κατοικάκια, αρνάκια) για να τα φαν' ψητό ή μαγειρευτό σ' όλες τις γιορτές των Χριστουγέννων. Επίσης την παραμονή φτιάχναν τα σπάργανα. Οι νοικοκυρές ανακάτευαν μαγιά με νιρό και αλεύρ' και κάναν προζύμ' που το άπλωναν σε μια πλάκα που έκαιγε στην πυροστιά. Αφού ψενόταν το ένα φύλλο, ρίχναν σ' ένα ταψί και τα περιλούζαν με ζάχαρη, νιρό και καρύδια. Σπάργανα τρώγαν και στις 5 Ιανουαρίου, μέρα του Σταυρού.

Η πρώτη ημέρα του χρόνου αναγγέλονταν με τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς απ' τα παιδιά του χωριού που παίρναν σαν αμοιβή ένα αυγό ή λίγα ζαχαρωτά. Οι γυναίκες την ημέρα αυτή φτιάχναν τη βασιλόπιττα. Αυτή γινόταν με λεπτά φύλλα και μέσα βάζανε 6 και 7 σημάδια. Ο σταυρός στη μέση της πίττας συμβόλιζε το Χριστό. Τη βασιλόπιττα την έκοβε πάντα ο άντρας του σπιτιού. Μετά το βραδινό φαγητό ακολουθούσε πάλι ένα έθιμο με τα σπυρόσταρα, τα σπυριά απ' το στάρι. Καθαρίζαν ένα μέρος του τζακιού, το σκουπίζανε, καλά και εκεί πάνω βάζανε ένα σπυρί στάρι για κάθε μέλος της οικογένειας. Βλέπαν τι θα κάνει το άτομο το νέο χρόνο ανάλογα με το που θα πάει το σπυρί όταν ζεσταθεί. Αν το στάρι πεταγότανε μακριά τότε λέγαν ότι θα κάνει μακρινό ταξίδι. Εάν το σπυρί έπεφτε κοντά τότε λέγαν ότι αυτός δεν θα πάει πουθενά και ότι θα μείνει στο σπίτι του. Αν η κοπέλα ήταν ανύπαντρη και το στάρι πετάγονταν δεξιά ή αριστερά λέγαν ότι αυτή έβαλε στο μυαλό της κάποιον νέο που μένει προς αυτή την κατεύθυνση του χωριού.

Την ημέρα του Σταυρού (5 Ιανουαρίου) παραμονή των Φώτων όλες οι νοικοκυρές φτιάχναν λαγγίτες στην πλάκα. Η πλάκα ήταν μια ειδική πέτρα που σήκωνε φωτιά και δεν έσκαγε. Την πλάκα αυτή την βάζαν στην πυροστιά επάνω και από κάτω ξύλα αναμμένα. Πριν είχε φτιάξ' η νοικοκυρά σε μια κατσαρόλα το προζύμ'. Τις λαγγίτες τις βρέχαν' σε καυτό νιρό με λάδ' ή βούτυρ' ή με καρύδια.

Την Κυριακή των Απόκρεω φτιάχναν κρεατόπιττα, ψήναν κρέας ή το μαγείρευαν με πατάτες και ρύζ'. Την προηγούμενη μέρ' πήγαιναν στην εκκλησία στάρι βρασμένο με ζάχαρη, καρύδια και μπίρμπιλα (ζαχαρωτά).

Την Κυριακή της Τυροφάγου τρώγαν βακαλάο μαγειρεμένο ή τηγαντό, τυρόπιτες, αβγά βραστά και τυρί. Το βράδυ κάναν χάσκα. Η μητέρα έπαιρν' μία ρόκα, έδενε ένα σπάγγο στην κορφή, περίπου ένα μέτρο και στην άκρη του έδενε ένα βρασμένο αυγό. Κράταγε τη ρόκα ψηλά και κούναγε το σκοινί λίγο, έτσι ώστε να έπαιρνε φόρα για κάποιο ανοιχτό στόμα. Αν κάποιος κατάφερνε να αρπάξει τ' αυγό αυτός θα το έτρωγε.

Την Καθαρά εβδομάδα τρώγαν μια φορά την ημέρα και πάντα νερόβραστα φαϊτά όπως όσπρια, λαχανικά, ελιές, τουρσιά, πατάτες βραστές. Όλη τη νηστεία της Μ. Σαρακοστής, Τετάρτες και Παρασκευές δεν τρώγαν λάδ'.

Του Ευαγγελισμού (25 Μαρτίου) φτιάχναν βακαλάο τηγαντό ή μαγειρευτό με σκορδαλιά, ή αν έφερνε κανένας φρέσκους κυπρίνους. Την παραμονή του Σαββάτου του Λαζάρ' τα παιδιά γύριζαν στα σπίτι μ' ένα ξύλ' στολισμένο με λουλούδια και λέγαν: «Έρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια, ήρθε η Μ. Εβδομάδα». Σαν αντάλλαγμα παίρναν αυγά.

Την Κυριακή των Βαΐων τρώγαν πάλι βακαλάο με σκορδαλιά. Την Μ. Εβδομάδα δεν τρώγαν καθόλου λάδ', μόνο τη Μ. Πέμπτη φτιάχναν πίττα με λάχανα, φασούλια, πατάτες βραστές με λάδ', ελιές την ίδια ημέρα ζυμώναν τις ρουφτένιες αυγοκουλούρες, που ήταν ψωμιά της Πασχαλιάς με αυγό στη μέση.

Την Μ. Παρασκευή τρώγαν φακές που συμβόλιζαν τα δάκρυα της Παναγιάς με λίγο ξύδ' που ποτίσαν τον Χριστό στο Σταυρό. Το Μ. Σάββατο ζυμώνων οι νοικοκυρές κουλουράκια και κάναν και το πασχαλόψωμο που ήταν ένα καρβέλ' στολισμένο με διάφορα σχήματα.

Μετά τη λειτουργία της Ανάστασης και αφού σκόλναγε η εκκλησιά, γύριζε ο κόσμος στα σπίτια και τρώγαν τον καβρουρά (η μαγειρίτσα) και τσουγκρίζαν τα κόκκινα αυγά.

Την Κυριακή του Πάσχα τρώγαν τ' αρνί που 'χαν σφάξει το Μ. Σάββατο και το ψέναν στη γάστρα, ή στο χωριάτικο φούρνο. Τσουγκρίζαν τ' αυγά που 'χαν βάψει τη Μ. Πέμπτη και πίναν πολύ μπρούσκο κρασί. Της

Μεσοπεντηκοστής φτιάχναν συνήθως κρέας με πατάτες ή κρουμμύδια ή χόρτα.

Της Αναλήψεως τρώγαν γαλατόπιττα.

Της Πεντηκοστής όλο το χωριό πηγαίνει στην εκκλησιά πίττες για τα πνεύματα. Πιστεύονταν ότι πενήντα μέρες μετά το Πάσχα οι νεκροί περιφέρονταν στη γη πάνω σαν πνεύματα. Γι' αυτό όλος ο κόσμος πηγαίν' πίττες στην εκκλησιά, για να φάν' οι δικοί τους (τ' αρσαλιού).

Του Αγ. Πνεύματος και της Αγ. Τριάδας τρώγαν κρέας.

Την Αγ. Αποστόλων βαστούσαν νηστεία 1 εβδομάδα ή και 1 μήνα ανάλογα με το πότε ήταν το Πάσχα. Τρώγαν νηστήσιμα φαϊτά. Παραμονή της γιορτής αλλά και ανήμερα γενόταν γλέντι στον περίβολο του ξωκκλησιού των Αγίων Αποστόλων-Αϊ Θεοδόση. Σφάζαν και ψέναν αρνιά και κατσίκια. Οι χωριανοί βέβαια φέρναν φαϊτά και απ' τα σπίτια τους όπως πίττες, αυγά, τυριά, κρασί, τσίπουρο

Του Προφήτη Ηλία (20 Ιουλίου) πήγαιναν στο ξωκκλήσι του Αϊ-Λιά και μετά τη θεία λειτουργία προσφέρον οι ιδιοκτήτες της εκκλησίας στους συγχωριανούς προσκυνητές, λουκούμι, τσίπουρο, λαγγίτες, ή και ψητό κρέας. Το έθιμο αυτό γίνεται και μέχρι σήμερα.

Της Αγ. Παρασκευής-Αγίου Παντελεήμονα (26-27) Ιουλίου το χωριό είχε και έχει πανηγύρι. Γινόταν και γίνεται η θεία Λειτουργία στο μικρό εκκλησάκι έξω στην άκρη του χωριού μας. Τα πολύ παλιά χρόνια, η παράδοση λέει πως η Αγία Παρασκευή στη μνήμη της αυτή, έστελνε έναελάφι, το οποίοοι πιστοί χριστιανοί το έσφαζαν, το έψηναν, το κομμάτιαζαν και το μοίραζαν στους χωριανούς μετά τη θεία λειτουργία. Μετά το τέλος της Θ. Λειτουργίας, στήνόταν και στήνεται και τώρα χορός στην αυλή της εκκλησίας.

Την Σαρακοστή του Αυγούστου δεν τρώγαν ούτε λάδ'. Μόνο τα Σάββατα και τις Κυριακές τρώγαν νηστήσιμα φαϊτά και πολλά φρούτα και λαχανικά.

Τη Μεταμόρφωση του Σωτήρος (6 Αυγ.) φτιάχναν βακαλάο με κρουμμύδια ή ρύζ' και σκορδαλιά.

Της Κοιμήσεως της Θεοτόκου αν έπεφτε Τετάρτη ή Παρασκευή δεν τρώγαν καθόλου κρέας αλλά λαδερά φαϊτά, διαφορετικά τρώγαν ψητά κρέατα, ή μαγειρευτά.

Του Αποκεφαλισμού του Προδρόμου (29 Αυγ.) δεν τρώγαν' ούτε λάδ', ούτε κόκκινα σταφύλλια, ούτε ντουμάτες γιατί συμβόλιζαν το αίμα του Προδρόμου.

Του Σταυρού (14 Σεπτ.) δεν τρώγαν πάλι ούτε λάδ' εκτός-αν έπεφτε Σάββατο και Κυριακή που φτιάχναν λαδερά φαϊτά.

5. Τροφές που συνηθίζονται σε ειδικές περιπτώσεις της κοινωνικής ζωής

Γλέντια και πανηγύρια δεν γίνονταν μόνο με την ευκαιρία θρησκευτικών εορτών αλλά και κατά τις σημαντικότερες εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου του ανθρώπου.

α) Γέννηση: «Όταν γεννούσε κάποια συγγενής και προτού σαραντήσει παίναν σαν πεσκέσει καθάριο ψωμί (σταρένιο) ή πίττα ή σούπα ή τηγανίτες με ζάχαρη και μέλ'».

β) Βαπτίσια: «Στα βαπτίσια του μωρού γινόταν μεγάλο γλέντι στο σπίτι των γονιών του. Σφάζαν αρνιά ή κατσίκια τα οποία ψέναν στη γάστρα ή στον χωριάτικο φούρνο και άλλα τα μαγείρευαν με πατάτες ή κρουμμύδια. Πίναν άφθονο κρασί, λέγαν τραγούδια της τάβλας (=τραπεζιού) και χόρευαν μέχρι το πρωϊ.

γ) Γάμος: «Ο χωριάτικος γάμος άρχιζε από την Τετάρτη. Ο μπράτιμος ή βλαμες, ο αδελφικός φίλος του γαμπρού ετοίμαζε τα μουλάρια και έφερνε τα ξύλα απ' το βουνό για να ψήσουν το ψωμί του γάμου. Την Πέμπτη πίνανε τα προζύμια του ψωμιού στο σπίτι του γαμπρού με χορό και τραγούδια. Πέρνανε και λίγ' αλεύρ' στα χέρια τους και παϊέναν στο σπίτι

τι της νύφης και αλευρώναν το σόϊ της που ήταν εκεί μαζεμένο. Το ίδιο κάναν και απ' της νύφης την πλευρά στο σόϊ του γαμπρού. Το Σάββατο το βράδυ πηγαίναν στη βρύση του χωριού να πάρουν νιρό με το κανάτ'. Το κανάτ' ήταν στολισμένο με λουλούδια. Παίρναν νιρό για να ζυμώσουν την κλούρα. Το κανίσκι που λένε και το οποίο έσπαγε ο γαμπρός δυο φορές στο κεφάλ' του την άλλ' ημέρα και θα τρώγαν τα νιόγαμπρα πρώτα και μετά όλοι οι καλεσμένοι.

Το ζύμωμα γενόταν με βιολιά και τραγούδια. Και αφού τελείωνε το ζύμωμα το ασμώνανε. Το κάλεσμα των συγγενών για το γάμο απ' το μέρος του γαμπρού γενόταν την Παρασκευή ενώ απ' το μέρος της νύφης το Σάββατο. Το σόϊ τους το καλούσαν 2 αδελφοπιτές (2 κοπέλες ανύπαντρες) με μια κόφα στολισμένη με λουλούδια και γεμάτη κρασί.

Την Κυριακή πρωί-πρωί μια παρέα με τον γαμπρό αστόλιστο, μαζί με κλαρίνα και βιολιά και μ' ένα μπαϊράκι στολισμένο με λουλούδια και μήλα στην κορφή του σταυρού και με την κόφα στολισμένη με λουλούδια και κρασί πάϊεναν να καλέσουν τον μπρατμό-βλάμη.

Με τον ίδιο τρόπο καλούσαν μετά το νονό (=κουμπάρο) που θα στεφάνωνε τα παιδιά. Ο νός είχε ετοιμάσει μετά, λαγγίτες, κρασί και τους περίμενε. Αφού φαν και πιουν ξεκινούν όλοι μαζί για το σπίτι του γαμπρού. Μεταφέρναν και φαγητά πάνω στο κεφάλ' τους σκεπασμένα με καλοκεντημέν' μικρά τραπεζομάντηλα. Το λούσιμο του γαμπρού γενόταν με βασιλικό και κρασί. Αφού όλα ήταν έτοιμα, ξεκινούσαν για το σπίτι της νύφης. Είχαν και 2 ή 3 άλογα στολισμέν' με λουλούδια στο κεφάλ' και πολύχρωμες βελέντζες. Στο πρώτο άλογο ήταν καβάλ' ο αδελφός του γαμπρού ή θείος που τον λέγαν' Σκαργιάτη. Έμπαινε πρώτος στο σπίτι της νύφης με την κόφα στα χέρια και κέρναγε μ' αυτή τους γονείς της και συγγενείς της νύφης. Άφηνε έπειτα την δικιά του κόφα και έπαιρνε την άλλη της νύφης και γύριζε έξω και κέρναγε τους συγγενείς του γαμπρού. Σαν έμπαιναν στην αυλή της νύφης ο γαμπρός και οι γονείς του, πέταγε ένα μήλο πάνω απ' τις πλάκες του σπιτιού.

Μετά το γάμο στην εκκλησία γυρίζουν στο σπίτι των νιόγαμπρων για να φαν και να χορέψουν. Την πόρτα του σπιτιού άλειψε η πεθερά τρεις φορές με βούτυρ'. Η νύφη έμπαινε στο κατώφλι του σπιτιού με το δεξί ποδάρι για να είναι ο γάμος της ευτυχισμένος. Τα νιόγαμπρα ύστερα τραβούσαν στο νυφικό δωμάτιο που εκεί τους περίμενε ο νονός με μια μπουκιά ψωμί απ' τη δική του κλούρα και μέλι για να φαν. Τέλος θα καθίσουν όλοι στο τραπέζ' που είναι έτοιμο και στη συνέχεια θα χορέψουν νυφιάτικα τραγούδια. Ένα συνηθισμένο τραγούδι είν' τούτο:

Κοπιάστε φίλοι μ' στον οντά

αϊ ναπά αϊ ναπάνω στις κρεβάτες,

έχουμε αρνιά που ψένονται ροδιά μου, ροδιά μου,

άϊ κριά άϊ κριάρια σουβλισμένα.

Δεν ήρθαμε για φάει για πιεί ροδιά μου

Μον ήρθαμε για την καλή την κόρη που παντρολογιέται

αϊ γι' αυτήν άϊ γι' αυτήν την μαυρομάτα».

δ) Θάνατος: «Στο χωριό τον πεθαμένο αφού τον αλλάξουν και του βάλουν τα καλά του μαζεύονταν οι γυναίκες και τον μυριολογούσαν. Όλη νύχτα κάθονταν στο νεκρό μερικές γυναίκες και τον ξημέρωναν. Την άλλη μέρα το πρωί αρχίζ' ο κόσμος πάλι να παϊένει στο σπίτι του νεκρού με λουλούδια και διάφορα δώρα για τον πεθαμένο όπως μήλα, καρύδια, φουντούκια. Όταν σχολά' η κηδεία ο κόσμος δίνει τα συλληπητήριά τους στους συγγενείς του πεθαμένου, παίρνει λίγο σταρ' για συγχώρεση και φεύγουν για το νεκροταφείο όπου θα γένει η ταφή. Αφού τελειώσουν και απ' εκεί παν όλοι στο σπίτι του πεθαμένου για να φαν τη φασουλάδ'. Στις τρεις ημέρες μετά το θάνατο βράζουν στάρι και το παν στην εκκλησιά για συγχώρεση. Στις σαράντα μέρες πάλι βράζουν στάρ' και καλούν τους συγγενείς σε τραπέζ' με κρέατα, τυριά, κρασί. Όλοι οι χωριανοί παϊέναν στην οικογένεια του πεθαμένου στο κανίσκι της παρηγοριάς. Αυτό ήταν μια κουλούρ' ψωμί, ένας τέντζερης κρέας φαϊτό και ένα τσουκάλ' κρασί.

Στο χρόνο γενόταν πάλι μεγάλο τραπέζι με κρέας και ένα σωρό φαϊτά. Τελευταίο τραπέζ' γενόταν στα πέντε χρόνια όπου βγάζαν τον πεθαμέν' και βάζαν τα οστά του σ' ένα κουτί».

ε) Συμπόσιο στο σπίτι με την ευκαιρία γιορτής ενός μέλους της οικογένειας, αναχωρήσεως ή γυρισμού ξενιτεμένου, με την ευκαιρία φιλοξενίας κάποιου ανθρώπου, συνεργασίας επαγγελματικής.

Γυρισμός ξενιτεμένου: «Όταν επέστρεφε μετά από πολλά χρόνια κάποιος απ' την ξενητιά γενόταν στο σπίτι του τραπέζ' με τους συγγενείς για τα καλωσορίσματα. Τρώγαν κρέας μαγειρευτό, φτιάχναν πίττες, πίναν κρασί, και στο τέλος τηγανίτες ή γιαούρτ'».

Φιλοξενία: «Το χωριό ήταν πολύ φιλόξενο για όλους τους επισκέπτες του. Στο τραπέζι ο φιλοξενούμενος καθόταν μαζί με την υπόλοιπη οικογένεια. Έτρωγε το φαϊτό που 'χε μαγειρέψει η οικογένεια εκείνη την ημέρα».

Εκτέλεση ενός έργου: «Το χειμώνα που οι γυναίκες ξεφλούδιζαν ή τσιολνούσαν (= χτυπούσαν τα καλαμπόκια για να βγάλουν τον καρπό τους) τα μαλλιά των προβάτων ή γιδιών γένονταν κεράσματα στο σπίτι από τσίπουρο, κρασί, λουκάνικο, τυρί, καρύδια, αρμιά (= τουρσί από λάχανο). Κάναν πειράγματα μεταξύ τους, λέγαν κοτσομπολιά και τραγουδούσαν».

6) Τροφές εγκύων, βρεφών, γερόντων, αρρώστων. Διαφοροποιήσεις στην διατροφή και κατοίκων του χωριού γινόταν σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπως κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, μιας ασθένειας κ.ά.

α) Τροφές εγκύου: «Τις πρώτες ημέρες η λεχώνα έπρεπε να φάει σταφίδες, λαγγίτες και να πιεί κρασί μαυροδάφνη για να κατεβάσει γάλα αλλά και για να δυναμώσει».

γ) Τροφές μωρού: «Ο θηλασμός του μωρού κρατούσε αρκετά χρόνια. Ξένο γάλα το παιδί δεν έπινε μόνο αν η μάνα του για κάποιο λόγο δεν μπορούσε να του δώσει. Και ξένο γάλα όχι από πρόβατο αλλά από άλλη

μάνα που 'χε περίσσευμα απ' το δικό της γάλα. Όταν περνούσαν τα 2 πρώτα χρόνια ετοίμαζαν συνήθως το παιδί για να φάει κουρκούτ' με συμιγδάλ', γάλα κατσικίσιο με ζάχαρη. Για να κοιμάται ήσυχα βάζαν σ' ένα καθαρό πανί λίγη ζάχαρη και το πλησίαζαν στο στόμα του μωρού».

δ) Τροφές ηλικιωμένων: «Όλη η οικογένεια στο χωριό έτρωγε το ίδιο φαϊτό. Μόνο όταν ο παππούς και η μπάμπω δεν μπορούσαν να ματσαλνίσουν (=μασήσουν), τότε τους φτιάχναν χορτόσουπες, παπάρες, κουρκούτ' τραχνά.

ε) Τροφές ασθενών: «Στους αρρώστους δίναν τροφές δυναμωτικές όπως σούπες από κεφαλάκι μικρού αρνιού ή κατσικιού, ή συκώτι ψετό ή αβγά βραστά. Σ' αυτούς που 'χαν ημιπληγίες (=μερική παραλυσία από εγκεφαλικό) κόβαν φρέσκα τσουκνίδια και με τα φύλλα τρίβαν τα άκρα που 'χαν παραλύσει για να κυκλοφορήσει το αίμα.

Όταν χτυπούσαν σε κάποιο μέρος του σώματος, στουμπίζαν (=κοπανίζαν) κρουμμύδια μ' αλάτ' και τα βάζαν σαν κατάπλασμα στο χτυπημένο μέρος για να γιαν'. Σε πληγές που μάζευαν πύο βάζαν βατσινόφυλλ' (=βατομουριές) για να τραβήξει το πύο. Όταν είχαν υψηλό πυρετό, βρέχαν με ξύδι ένα μάλλινο ρούχο και το βάζαν πάνω στη φτέρνα του ποδαριού και πάνω απ' αυτό βάζαν και βγάζαν ένα ρουχωμένο (=πυρακτωμένο) σίδερο. Έτσι πίστευαν ότ θα πέσει ο πυρετός. Στους στομαχόπονους πίναν κάθε πρωϊ προτού φαν ένα κουταλάκι καθαρό ελαιόλαδο. Όσοι είχαν μπουργάνα (=διάρροια) τρώγαν ρύζ' βρασμένο μ' αλάτ'. Σ' αυτούς που 'χαν κρυώσει και είχαν γκουχαλιό (=βήχα) τους δίναν χαμόμηλο, τσάι του βουνού, κρασί ζεστό με ζάχαρη, και τους βάζαν στο στήθος πίττουρα ζεστά».

ζ) Κοινωνική πρόνοια: «Αρκετές φορές το χρόνο και κυρίως το καλοκαίρ' δίναν στους φτωχούς περίσσευμα απ' το γάλα τους, απ' τα τυριά τους και τα γιαούρτια τους. Στις γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα τους πρόσφεραν πίττες, κρέατα, κουλούρες και γάλα».

η) Τροφές με κάποιες μαγικές όπως πιστεύεται ιδιότητες: «Στον

υποψήφιο γαμπρό η οικογένεια της νύψης έδινε κρυφά να πιεί μανόγαλο (=μητρικό γάλα) για να παρ' την κοπέλα που του προξένευαν».

Έγινε φανερό από τα παραπάνω πως οι κάτοικοι του χωριού τηρούσαν με θρησκευτική ευλάβεια τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα που είχαν κληρονομήσει από τους προγόνους τους, τη συνέπεια αυτή των παλαιότερων δυστυχώς λησμόνησε η σύγχρονη γενιά που προσπαθεί να κόψει τον ομφάλιο λώρο με το παρελθόν και τις συνήθειες των παλαιότερων.

Ένας πολιτισμός που χτίστηκε πέτρα με πέτρα απ' τους παππούδες και προπαππούδες μας αρχίζει να σβήνει σιγά-σιγά. Ένας λαός όμως που σπάζει τους δεσμούς του με το παρελθόν και χάνει σταδιακά την επαφή του με την παράδοση μοιάζει σαν τον άνθρωπο που έχει πάθει αμνησία. Γιατί το σήμερα και το αύριο είναι δεμένα με τα περασμένα. Το σήμερα θρέφεται από τα περασμένα και τα μελλούμενα από το σήμερα. Και όπως σοφά έχει πει ο Γ. Σεφέρης: «Σβήνοντας ένα κομμάτι από το παρελθόν σβήνει κανείς κι ένα αντίστοιχο από το μέλλον».

Πληροφοριοδότες

1. Ελπινίκη Τιμοθέου, 72 ετών, απόφοιτος Δημοτικού, οικιακά.
2. Σαμαράς Δημήτριος, 62 ετών, πτυχιούχος ΠΑΣΠΕ, υπάλληλος Ν.Π.Δ.Δ.(Συνταξιούχος).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Ραφτάδες - κεντητάδες, ράψιμο - κέντημα

Από τα παλιά χρόνια, στο χωριό μας υπήρχαν οι ραφτάδες. Αυτοί έραβαν και κεντούσαν τις κερασοβίτικες στολές - φορεσιές- αντρικές ή γυναικείες. Στα παιδικά μου χρόνια της δεκαετίας του 1940, ένα τέτοιο ράφτη θυμάμαι πολύ καλά τον Γιαννούλη Κοταδήμου, ο οποίος το 1945, μετά την απελευθέρωση από τους Γερμανούς, έραψε την προίκα της μακαρίτισσας της θείας μας Σταυρούλας, αδερφή του πατέρα μας, που παντρεύτηκε τη χρονιά αυτή και τώρα, μακαρίτη Αριστεΐδη Ν. Εξάρχου. Ένα μήνα και περισσότερο έρχονταν στο σπίτι μας κάθε μέρα για το ράψιμο. Μάλιστα θυμάμαι και το εξής περιστατικό. Μόνο για το ράψιμο - κέντημα της κάπας της θείας μας κόστισε η πώληση ενός βοδιού μας. Η γιαγιά μας (μάννα Τρανή) και η θεία μας ήθελαν και επιδίωκαν το καλύτερο, το ακριβότερο γιατί: θεωρούνταν μία από τις πιο εύπορες οικογένειες - τζάκια- του χωριού.

Στα νεώτερα χρόνια, από 1950 και μετά άλλους ράφτες θυμάμαι τους Γιώργο - Κυρίτση (Νίας) και Κώστα Τσούμπανο με τελευταίο το Θανάση Μ. Σιάφη, ο οποίος μάθαινε την τέχνη στην Κόνιτσα τη δεκαετία του 1950, όταν εμείς πηγαίναμε Γυμνάσιο.

Ο μπάρμπα Νούλης όμως ταξίδευε και στα κοντινά χωριά της επαρχίας μας, όταν δεν υπήρχε δουλειά στο χωριό μας. Μαθητούδι (τσιράκι) δεν θυμάμαι να είχε, δούλευε μόνος του. Πάντως τα καλοκαίρια ήταν απαραίτητοι στο χωριό, γιατί τότε γίνονταν οι γάμοι οι Κερασοβίτικοι. Δεν θυμάμαι, αν δίπλα του είχε και το παγούρι το μολυβένιο με το τσίπουρο ή αν το χειμώνα έπινε και το πόντζι (βρασμένη ρακή με ζάχαρη) για να ζεσταθεί. Εκείνο όμως που δεν ξεχνιέται είναι πως ο αλησμόνητος Γιώρ-

γος της Νίας, ήταν φοβερός πότης. Αυτό τον έστειλε και στον θάνατο. Ήταν όμως άφταστος και φοβερός μάστορας ράφτης. Δεν έραβε παλιές Κερασοβίτικες φορεσιές, αλλά «φράγκικα» τα σημερινά κοστούμια. Το πατροπαράδοτο εκείνο επάγγελμα κανένας μετά τον μπάρμπα Νούλη δεν εξάσκησε, εξέλειπε και αυτό, αφού κανένας από τους παλιούς πουκαμισάδες - φουστανελάδες δεν ζει σήμερα. Οι γενιές αυτές έφυγαν από τη ζωή του χωριού.

Αλήθεια, θυμάται κανένας από εμάς σήμερα, τι εργαλεία και υλικά χρησιμοποιούσαν οι παραδοσιακοί αυτοί ραφτάδες; Το καλοκαίρι του 1998, το σκέφτηκα πολύ αυτό το ζήτημα. Την αφορμή μου την έδωσε η κόρη του μπάρμπα Νούλη, η Αντρομάχη Απ. Νάκου.

– Τάκη, δεν θα γράψεις τίποτα για τους παλιούς ραφτάδες του χωριού μας;

Τα εργαλεία και υλικά που χρησιμοποιούσαν στη δουλειά τους ήταν πάρα πολλά. Τα πολύ παλιά χρόνια, όλη η δουλειά γίνονταν με το χέρι μόνο, αργότερα που βγήκε η ραφτομηχανή, χρησιμοποιήθηκε και αυτή, ιδίως του χεριού, που ήταν φτηνότερη, σε σύγκριση με εκείνη του ποδαριού που ήταν ακριβώτερη, αλλά και μετακινούνταν και πιο εύκολα, η πρώτη, παρά η δεύτερη.

Ψαλίδια δύο, το ένα μεγάλο για τα χοντρά μάλλινα και γιδομάλλινα υφάσματα (κυρίως κάπες - κατσούλια) και ένα μικρό για τα πιο λεπτά, μεταξωτά ή πάνινα.

Γάντζο (αγκίστρι), που είχαν στην άκρη της θήκης του ψαλιδιού για να γαντζώνει (μακώνει) και κρατάει το ύφασμα όταν το έραβαν.

Πήχη ξύλινη για να μετράνε το ύφασμα και τις διαστάσεις του φορέματος που ήθελαν να ράψουν. Βελόνες πολλών ειδών, χοντρές και μεγάλες για τα μάλλινα χοντρά υφάσματα και λεπτές για τα μεταξωτά.

Δαχτυλήθρες τουλάχιστον δυο, μία σιδερένια και στρογγυλή για στερέωμα της βελόνας όταν έραβαν τα χοντρά μάλλινα και μια τενεκεδένια,

σαν μικρό χωνάκι, δίχως μύτη για μεταξωτά - πάνινα. Σαπούνι άσπρο για να σημαδεύουν και να χαρακώνουν τα υφάσματα προτού τα κόψουν με τα ψαλίδια. Κερί καθαρό και γνήσιο για να κηρώνουν τις κλωστές, γιατί έτσι περνούσαν, χωρούσαν πιο εύκολα οι κλωστές αλλά και γινόντουσαν και πιο γερές. Σουβλάκι από κέρατο ζώου για να ανοίγουν τις κουμπότρυπες στα ρούχα.

Κλωστές, πολλών ειδών, όπως μάλλινες χοντρές, σπιτικές και αγοραστές, βαμβακερές χύμα, αλλά και σε καρούλια άσπρα και μαύρα για το χέρι αλλά και την μηχανή.

Ακόμα κλωστές διαφόρων χρωμάτων όπως: μεταξωτές, σκέτες ή χρυσές, αλλά και επίχρυσες, ασημένιες ή επάργυρες, κορδόνια, γαϊτάνια μάλλινα, ή απλά ντόπια και αγοραστά, άλλα πλεχτά και χοντρά, παντός χρώματος και παντός βαλαντίου.

Τέλος από κλωστές έχουμε και το Μπρισίμι, που δεν ήταν άλλο παρά λεπτή μεταξωτή κλωστή σε διάφορα χρώματα, που χρησιμοποιούνταν για να ράψουν τα γαϊτάνια. Όλα αυτά τα εργαλεία και υλικά τ' αγόραζαν οι τότε ραφτάδες απο τα Γιάννινα και σπάνια οι ενδιαφερόμενοι -νες που ήθελαν να ράψουν. Να μην ξεχνούμε και τα κουμπιά, ζάβες (κόμτσες).

Τροβάς με δυο σχοινιά που μέσα σ' αυτόν βάζαν τα εργαλεία και υλικά που προαναφέραμε. Τη ραπτομηχανή τη βάζαν μέσα στο τσουβάλι - σακί και την μετέφεραν στην πλάτη τους. Απαραίτητα βέβαια το ψωμοτύρι, όταν πήγαιναν στα άλλα γύρω χωριά.

Οι παραδοσιακοί αυτοί ραφτάδες - τούδες έραβαν όλες τις ντόπιες φορεσιές αντρικές και γυναικείες, παιδικά, τα γαμπριάτικα και τα νυφιάτικα και την προίκα των κοριτσιών από μάλλινο δίμιτο ή κάλτσινο, όπως το έλεγε η μακαρίτισσα μάνα τρανή μας. Δεν έραβαν μόνο τις φορεσιές, αλλά και τις κεντούσαν με μεγάλο μεράκι και απaráμιλλη μαστοριά, με θαυμάσιους συνδυασμούς σχεδίων και χρωμάτων. Αληθινά κομψοτεχνήματα, ιδίως εκείνες οι ποδιές των κοριτσιών, τις βλέπεις και δεν χορταίνει το μάτι σου. Εργόχειρα αξιοθαύμαστης τεχνικής τελειότητας.

Οι ραφτάδες αυτοί κάθονταν σταυροπόδι στο πάτωμα, άλλοτε ξύλινο ή χωματένιο ή πάνω σε στρώμα με άχυρο, σκυφτοί γι' αυτό και καμπούριαζαν. Η δουλειά άρχιζε πρωϊ - πρωϊ και μέχρι το βράδυ. Ήταν πράγματι σκληρή και πολύ κοπιαστική, ιδίως για τα μάτια, κάτω από το λιγιστό φως του δαδιού ή της λάμπας του γκαζιού. Ο καλός όμως ο ράφτης - ξεχώριζε και από την μικρή βελονιά. Κάπου - κάπου για ξεμούδιασμα σηκώνονταν λίγες φορές.

Εκτός από τους ράφτες και κεντητάδες, στο χωριό είχαμε και τις ράφτριες που κεντούσαν συνάμα. Έραβαν και αυτές από μάλλινα τα γυναικεία, όπως φανέλλες, σώβρακα, φούστες, ποδιές κ.ά. αλλά και από πανί, όπως πουκάμισα, σώβρακα, φουστάνια, βαμβακερά, νυφιάτικα, την προίκα των κοριτσιών κ.ά. τα χοντρά, όπως γράψαμε τα έραβαν οι ραφτάδες.

Στον ποδόγυρο και στα μανίκια των φουστανιών, περνούσαν σεθρητάκι από βαμβάκι και λωρίδα από βελούδο πάντα όμοιο με το φουστάνι.

Τέτοιες, ράφτριες παλιές, θυμάμαι, πολύ λίγο βέβαια, την Σταυρούλα Μακρή, την γυναίκα του μπάρμπα Νούλη, που τον βοηθούσε και στην δουλειά τη δική του, την Λένω Μανέκα, μάνα του γαμπρού μας Μήτσια, και την Μαρία Κουπατσιάρη. Νεώτερες; Πανιάγιο και Λεύκω Κιτσάκη κ.ά.

Κέντημα. Το κέντημα το κάναν όλες οι γυναίκες και κυρίως τα κορίτσια. Κεντούσαν σε χασέ και καναβά με άσπρες βαμβακερές κλωστές, χρωματιστές, μεταξωτές ή βαμβακερές, πουκάμισα, φούστες, ποδιές, μαντήλια, τραπεζομάντηλα, μαξιλαροθήκες, κ.α.

Πλέξιμο. Έπλεκαν παντός είδους πράγματα. Δαντέλες και κουνάκια, δαντέλες για σεντόνια, μαξιλαροθήκες, μπερντέδες, γάντια, σάλια κ.ά. Τα τσουράπια όμως και οι πατούνες ήταν το κάτι άλλο. Τ' άσπρα τσουράπια των γυναικών με πούλιες κόκκινες στον αστράγαλο και στις μακριές πατούνες των αντρών εκείνα τα ωραιότατα στρογγυλά σχέδια στο πάνω μέρος. Τέτοιες κάλτσες φορούσε τις Κυριακές, θυμάμαι ο μακαρίτης ο

θείος μας Γιάννης Ζούκας, πάνω από το παντελόνι κυλότα, που τις έπλεκε η αξέχαστη και αγαπημένη μας θεία Κατερίνη που πέθανε τον Αύγουστο του 1950.

Γυναικεία τσουράπια με τέτοια σχέδια, θυμάμαι, φορούσαν οι γριές μπάμπες Ζιούλαινα, Τζημοτόλαινα, Βαγγελάκαινα, Θανάσαινα Τζίνα κ.α. Στα μετέπειτα χρόνια, τέτοια τσουράπια και πατούνες έπλεκε η Γιώργαινα Κιτσάκη.

Οι γριές έπλεκαν και πολλά ζευγάρια πατούνες και τσουράπια (αντρικά - γυναικεία), άλλα για το σπίτι τους, άλλα για προίκα των κοριτσιών. Όλα αυτά τα έβαζαν με τη σειρά μέσα στα σεντούκια με φύλλα καπνού αν υπήρχαν ή καρυδιάς, για να μη τα καταστρέψει ο σκώρος, αφού δεν υπήρχε τότε η ναφθαλίνη. Άλλες βάζαν και βασιλικό για να μυρίζουν ωραία.

Σήμερα υπάρχουν μόνο σαν δείγμα από αυτά τα εργόχειρα, που τα χρόνια εκείνα οι γιαγιάδες και οι μάνες μας ξενυχτούσαν για να πλέξουν. Δεν ήταν μόνο το κέντημα και το πλέξιμο στα οποία ασχολούνταν οι γυναίκες και τα κορίτσια την εποχή εκείνη. Υπήρχε και ο αργαλειός, στον οποίο γίνονταν όλα τα χοντρά σκεπάσματα, όπως βελέντζες φλοκωτές ή όχι, αλλά και τα υφάσματα δίμιτο και μαντανίσιο για τις φορεσιές των αντρών και τα κιλίμια και τόσα άλλα πράγματα, μέχρι σαμαροσκούτια.

Η μακαρίτισσα η μάνα μας είχε φτιάξει πολλές τέτοιες φλοκάτες, μια ολόκληρη προίκα, άλλες πράσινες, άλλες κόκκινες και άλλες πορτοκαλί. Τις έχουμε στα ντιβάνια μέσα με ναφθαλίνη και το καλοκαίρι που πηγαίνουμε στο χωριό τις βγάζουμε, τις τινάζουμε και τις ηλιάζουμε και πάλι μέσα στα ντιβάνια. Είναι όμως άριστης κατασκευής και βαρύτατες, αφού είναι ολόμαλλες. Της αξίζει ένα μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ και αιώνια η μνήμη της.

Προίκα:

Τα παλιά χρόνια στο χωριό μας δεν συνηθίζονταν να δίνει μετρητά

(χρήματα) η νύφη στο γαμπρό αλλά μετά τη δεκαετία του 1940 τα πράγματα άλλαξαν, δίνονταν και μετρητά στο γαμπρό. Το θεωρούσαν πολύ υποτιμητικό. Η νύφη έπαιρνε μόνο το ρουχισμό της, που ήταν, όπως γράψαμε έργο των άξιων και χρυσόχερων γυναικών και κοριτσιών μας. Τι έπαιρναν; για στρώσιμο ένα σάϊσμα, τις περισσότερες φορές από γιδόμαλλο και για σκέπασμα, μια τσέργα μάλλινη φλοκωτή, εσώρουχα βαμβακερά ή πάνινα, μαξιλάρια μάλλινα κ.α. Δεν θα κάνουμε καταγραφή όλων των ειδών, γιατί ανάλογα με την οικονομική κατάσταση της νύφης, γινόταν και η προίκα της. Το σεντούκι σε άλλες νύφες ήταν ντίγκα γεμάτο και τα άλογα φορτωμένα και σε άλλες μισοάδεια. Τα σεντούκια γίνονταν από ξύλο πεύκου - ρόμπολου του Σμόλυγκα, άλλα με σχέδια και άλλα απλά. Το σεντούκι της μάνας μας έχει στην πρόσοψή του, ζωγραφισμένα τον Φρίξο και την Έλλη καβάλα στο άσπρο φτερωτό άλογο που έχει την κεφαλή κριαριού και πετάει πάνω από τον Ελλησποντο. Στολίζει τώρα το μικρό σαλόνι του σπιτιού μας στο χωριό. Κειμήλιο παντοτινό της μακαρίτισσας μάνας μας που παντρεύτηκε στις 20 Σεπτέμβρη του 1931. Την ίδια μέρα έγιναν και άλλοι πέντε γάμοι συγχωριανών. Συνοστισμός πράγματι γάμων την ίδια μέρα.

Σημειώνεται ακόμα πως οι ραφτάδες μόλις άρχιζαν να κόβουν την προίκα, λέγαν την ευχή: «Αϊντε χαϊρλίτικα, να προκόψουν τα παιδιά, καλά στέφανα, να ζήσουν και να την φορέσουν με υγεία». Στο τέλος της δουλειάς της προίκας, κάναν τον λογαριασμό, πληρώνονταν, τους ρίχναν και δώρα, όπως προσόψι, πατούνες ή κάτι άλλο και φεύγαν χαρούμενοι για το σπίτι τους ή τον τόπο τους αν δούλευαν σε άλλο.

Φορεσιά και στολίδια γυναικών

- Εσωτερική φανέλα, όμοια με των αντρών αλλά κεντημένη με βελονάκι ραψίματος στο λαιμό με κλωστή βαμβακερή, χρώματος λεμονί ή κόκκινου με σχέδιο κυπαρισσί ή οδοντωτό ή κουλουράκι.
- Πουκάμισο, όμοιο με των αντρών, αλλά μακρύτερο και φαρδυμά-

- νικο, κεντημένο στραβοβελονιά στο λαιμό και στα μανίκια, όπως και η εσωτερική φανέλα και δεν κουμπώνονταν.
- Τσιράπια, άσπρα μάλλινα, ως επάνω στα γόνατα οι γριές, κεντημένα με τριπλή (φιτίλι) βαμβακερή κλωστή παντός χρώματος, αλλά ιδίως κόκκινο, γαλάζιο, κίτρινο ή μικτά στις μύτες και στις φτέρνες. Δεξιά - αριστερά στον στράγαλο ήταν με πούλι ή κυπαρίσσι ή τριαντάφυλλο και δένονταν με άσπρο μάλλινο σχοινί (γριές Ζιούλαινα, Τζημοτόλαινα, Βαγγελάκαινα κ.α). Οι νέες φορούσαν μπλε μαύρες με σχέδια φασόλι, καφάσι και καρφίτσα.
 - Φούστα μάλλινη τριανταφυλλένια ή κόκκινη ή βυσινή βαθύ και ήταν αμάνικη Αριστερά - δεξιά στο στήθος, σαν σταυρωτό, ήταν ραμμένη λωρίδα από κατηφέ μαύρο ή καφέ. Ενώνονταν στο στήθος με κόπτσες.
 - Φουστάνι μάλλινο από ύφασμα αγοραστό, κόκκινο ή γαλάζιο ή πράσινο ή καφέ έφτανε μέχρι τον αστράγαλο, φαρδύ από τη μέση και κάτω, στενά μανίκια, σχιστά στο κάτω μέρος όπου ενώνονταν με κόπτσες, όπως στο στήθος ο γύρος του. Το στήθος και το κάτω μέρος των μανικιών ήταν ραμμένα με κατηφένια μαύρη λωρίδα. Το νυφιάτικο φόρεμα ήταν μεταξωτό πολύχρωμο, κλαδωτό ή λουλουδάτο, μπλε ή πράσινο, με ποδιά ίδια με τη στόφα (έτσι έλεγαν το νυφιάτικο).
 - Ποδιά μάλλινη, ομοιόχρωμη με το φουστάνι, με δαντέλα αγοραστή, μαύρη ή κορδέλα βαμβακερή ή με φαρμπαλάδες (φαρδείς πλισέδες) ή μεταξωτή ποδιά από τη βλαχιά (Ρουμανία). Τη φορούσαν πάνω από το φουστάνι. Στην ποδιά αυτή στο γύρω κάτω - κάτω βάζαν το ασημοζώνναρο που δέναν τον σουγιά και όλο αυτό στερεώνονταν στη ζώνη της ποδιάς.
 - Γιλέκο από μαύρη ολόμαλλη τσόχα, κεντημένο με επίχρυσες ή μεταξωτές κλωστές. Κουμπώνονταν μόνο το κάτω κουμπί στη ζώνη, τα επάνω όχι, συνολικά ήταν 8-9 μακρόστενα ή σουγλωτά και αση-

- μένα. Το γιλέκο το φορούσαν πάνω από το φουστάνι ή στούφα, όταν δεν φορούσαν τοπούνι.
- Ασημοζώνναρο που ήταν ζώνη συρματένια ή ασημένια, φαρδιά και οι πιο εύπορες γυναίκες φορούσαν φλωροκαπνισμένη.
 - Πόρπες - τοκάδες που ήταν μεταλλικά ή φλωροκαπνισμένα, ραμμένα στο ασημοζώνναρο και έκλειναν μπροστά σε σχήμα σαλίγκαρου ή φιόγκου ή σαν μάτια. Τ' έζωναν στη μέση επάνω από το φουστάνι, όταν φορούσαν το τοπούνι.
 - Τοπούνι, ήταν μαύρο μάλλινο από δίμιτο εγχώριο, αμάνικο, ανοιχτό μπροστά με χοντρό κόκκινο γαϊτάνι γύρω-γύρω κεντημένο με μάλλινο χοντρό κόκκινο γαϊτάνι, με δυο σειρές και μια σειρά στη μέση λεπτή μεταξωτή και τσόχα κόκκινη στη ούγια (άκρη). Πολλά, μα πολλά κεντήματα, ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του σπιτιού της γυναίκας ή της νύφης. Το πίσω μέρος ήταν με λαγγιόλια από 9 μέχρι 11.
 - Μαντίλι λεπτό, μεταξωτό, γαλάζιο ή βαθύ πράσινο με ομοιόχρωμη δαντέλα, ραμμένη γύρω-γύρω. Περίφημα ήταν τα μαντήλια της Βλαχιάς τα λεγόμενα Βλαχιώτικα, ενώ τα Κιρασοβίτικα τα λέγαν και μαντήλια της Αυγένως. Οι νέες φορούσαν και τσεβρέδες από άσπρο βαμβακερό ύφασμα, με πούλιες που ήταν μεταλλικές στρογγυλές και μπάκια άσπρα ή κίτρινα ή άλλου χρώματος και χάντρες μικρές που στόλιζαν ράβοντά τες γύρω γύρω από τους τσεβρέδες.
 - Παλτό μαύρο, ρουχένιο, ασταρωμένο μέσα και γύρω-γύρω και στα μανίκια με κορδέλα μαύρη ή καφέ.
 - Χρυσ αφικά - ασημένια στολίδια. Οι πιο πλούσιες φορούσαν σκουλαρίκια χρυσά από φλωριά ή λίρες ή ναπολεόνια. Οι φτωχές φλωροκαπνισμένα ή ασημένια. Τα κρεμούσαν με γάτζο από τις τρυπίτσες του αυτιού που τις άνοιγαν από μικρά κορίτσια.
 - Δαχτυλίδια και αυτά ανάλογα με την ευπορία την οικονομική της

- οικογένειας. Τα φορούσαν στα παραμέσα δάχτυλα και ήταν χρυσά, μαλαματένια, ασημένια με πέτρα ματοστάσι ή μπακιρένια.
- Μπιλιτζίκια (βραχιόλια) φορούσαν στους καρπούς των χεριών. Ήταν και αυτά χρυσά, μαλαματένια, ασημένια, σκέτα ή στολισμένα με διαμάντια, μπριλάντια κτλ.
 - Άλλα στολίδια. Στο στήθος κρεμούσαν τα λεγόμενα γκιουρτάνια (αρμαθιές) από φλουριά χρυσά ή βενετσιάνικα, ή τούρκικα, ή λίρες ή ναπολεόντια, πεντάλιρο, σταυρουδάκι με αλυσίδα χρυσή ή μαλαματένια ή ασημένια κ.α. Στη μέση σχεδόν του στήθους έβαζαν χρυσή ή επίχρυση καρφίτσα σαν φιόγκο. Οι πιο εύπορες είχαν περισσότερα χρυσαφικά. Έκαναν επίδειξη αυτών. Τα μαλλιά τα χτένιζαν και έφτιαχναν τη χωρίστρα, στο μέσο του μετώπου έκαναν το μυτάκι (ημικύκλιο) με μαλλιά για ομορφιά. Επίσης δέναν τα μαλλιά σε δυο σειρές από κόσσοις που έφταναν στη μέση. Στην αρχή στις κόσσοις έπλεκαν μαζί και τα ρούπια που ήταν ασημένια ή μαλαματένια στρογγυλά στο μέγεθος της δεκάρας, περασμένα στο μαλλόσχοινο που έπλεκαν την κόσσο.
 - Χειρόκτια (γάντια) φορούσαν οι γριές που ήταν μάλλινα και τα έπλεκαν μόνες τους ή οι κόρες τους.
 - Κορδέλια, φορούσαν πολλές γυναίκες, κόκκινα ή μαύρα, τ' έδεσαν με κορδόνια, στη μύτη είχαν λούστρινα κομματάκια, είχαν ακόμα φούντες μαύρες και πρόκες στις σιόλες (προκιαστά).

Αντρική φορεσιά (στολίδια)

- Κορδέλια με φούντα μαύρη - μάυρη ή κόκκινη μεγάλη, προκιαστά, φτιάχνονταν στη Σαμαρίνα στον τσαγκάρη Κουσιάνη. Τα κορδέλια τα έφερναν σε όλα τα νούμερα ποδιών στο πανηγύρι του χωριού μας, φορτωμένα στα μουλάρια, όπως και άλλα είδη ρουχισμού μάλλινου γίνονταν σαν είδη μικρού μποροπανηγυριού.

- Πατούνες (κάλτσες) μάλλινες, κεντητές με σχέδιο κυπαρισσιού ή τριαντάφυλλου κ.α.
- Χολέβια μάλλινα - μαντανίσια - επεξεργασμένα στο μαντάνι στο νερόμυλο, μαύρα ή άσπρα, ψηλά σαν μπότες, που ξεκινούσαν από τα κορδέλια και φτάναν μέχρι ψηλά στην βρακοθυλιά στο ριζομέρι (κάτω από κοιλιά), όπου δένονταν. Στο κάτω, πίσω μέρος, στη γάμπα του ποδιού, ζάβωναν (έκλειναν) με 4-5 ζάβες (κόπτρες). Στο ενδιάμεσο μέρος από χολέβια και κορδέλια, στο πάνω μέρος, έβαζαν ένα «καπακλίπ» ίσια - ίσια μια σπιθαμή που έφτανε μέχρι τη φούντα στα κορδέλια (τσαρούχια). Αυτό ήταν μάλλινο ύφασμα -κεντητό- πολύχρωμο.
- Καλτσοδέτες μεταξωτές με τρεις μαύρες φούντες πλακέ, μιας πήχης σχεδόν, που τις βάζαν στην κλείδωση του γόνατος, πάνω από τα χολέβια και τις φουντίτσες ή μια μόνο, στο πίσω μέρος της κλείδωσης, που όταν χόρευαν και ρίχνονταν και πηδούσαν τα παλληκάρια, πηδούσαν και αυτές. Το μέγεθός τους ήταν 8-10 πόντους.
- Βρακί μάλλινο μαντανίσιο, μακρύ μέχρι τις πατούνες - κότσι, όπου και δένονταν με το σχοινί της πατούνας.
- Πουκάμισο που στο κάτω εμπρός από κοιλιά στο κάτω μέρος, είχε πολλά λαγγιόλια, η λεγόμενη πουκαμούσα. Το πουκάμισο - πουκαμούσα είχε πολύ φαρδιά μανίκια από τον καρπό του χεριού και πάνω.
- Εσωτερική φανέλα μάλλινη μαντανίσια.
- Σταυρωτό - γιλέκο μαύρο με καπάκια, μάλλινο διμιτένιο. Είχε σερίτια μάλλινα μαύρα στο μπροστινό μέρος (στήθος). Κούμπωνε με ζάβες και από τα δυο μέρη.
- Αντιρρί με μανίκια, μάλλινο διμιτένιο, ήταν χειμωνιάτικο ένδημα και σκέτο, δεν είχε σερίτια.
- Τσπούνι, μάλλινο δίμιτο, μαύρο - λουλακί βαμμένο. Δεν είχε μανί-

- κια. Έφτανε μέχρι τα γόνατα. Στο εμπρός μέρος είχε σερίτια σε 3-4 κάθετες σειρές, είχε ακόμα και τσέπες δυο, από μια στην κάθε πλευρά του. Άλλοι το φορούσαν και άλλοι όχι, ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα του σπιτιού.
- Φλοκάτα μάλλινη δίμιτη (ειδικό φλοκάτο), βαμμένο με φύλλα από το δέντρο φράξο και καραμπογιά. Είχε μανίκια φαρδιά - πλατιά - ραμμένα από τους ώμους μέχρι τους καρπούς του χεριού, εν είδει πτερύγων πουλιού ανοικτά από το κάτω μέρος. Αυτά τα μανίκια τα λέγαν «καπακλίκια».
 - Σκούφια τούρκικη μαύρη ή καφέ χοντρό και είχε στο πίσω μέρος μακριά φούντα μαύρη με τσούφαλο στο στήριγμα - ράψιμο με την σκούφια. Χοροπηδούσε και αυτή όταν χόρευαν και πηδούσαν τα παλληκάρια του χωριού.
 - Ζώνη φαρδιά μάλλινη του αργαλειού, γαλάζια ή πράσινη ή βαθύβυσσινί, την έδεσαν πάνω από το τσπούνι.
 - Παλτό (πανωφόρι), μάλλινο, κοντό ως το γόνατο μαύρο διμιτένιο και το φορούσαν πάνω από το τσπούνι (σγκούνι). Αυτό φοριόταν τα πιο νεώτερα χρόνια. Τα παλιότερα χρόνια συνηθίζονταν πολύ το αντιρί (ποδήρης χιτώνας) από αλατζιά, ποικιλόχρωμο πάνινο βαμβακερό και ριγωτό. Ήταν ανοιχτό μπροστά και το ένα φύλλο σκέπαζε τ' άλλο σταυρωτά. Άλλοι το ονόμαζαν ντουλαμά ή κελεμπία, όπως οι Άραβες. Είχε και αυτό δυο τσέπες, όπως το τσπούνι, δεξιά - αριστερά και στη μέση δένονταν με ζώνη. Όμοιο περίπου που φορούν σήμερα οι παπάδες.
 - Πισλί μάλλινο από άσπρο δίμιτο, που πίσω κρέμονταν σταυρωτά στις πλάτες δυο μανίκια γεμάτα από κεντήματα. Το φορούσαν τα παλιότερα χρόνια αντί για παλτό.
 - Κυλόττα (παντελόνι ιδιόρρυθμο), γίνονταν από το ίδιο ύφασμα με το σακάκι και ήταν πάντα ομοιόχρωμο. Άλλοτε από κατηφένια βαμβακερή, ριγωτή και χρώματος λουλακί ή καφέ, έφτανε μέχρι τον

αστράγαλο, όπου κουμπώνονταν. Άλλοι έβραζαν κάλτσες μάλλινες πάνω τους, μακριές μέχρι το γόνατο, όπου δένονταν, είχαν γύρω με ωραία σχήματα - κεντήματα. Τέτοιες φορούσε ο μακαρίτης θεός μας Γιάννης Ν. Ζούκας.

- Φουστανέλα άσπρη από ντόπιο πανί, βαμβακερή με 250 - 400 λαγγιόλια (πλισέδες), σαν εκείνες της επανάστασης του 1821 που φορούσαν οι τότε ήρωες. Ήταν και μαύρη με λίγα λαγγιόλια, σαν αυτή των Μακεδονομάχων που βλέπουμε. Στη μέση δένονταν με λουρί πέτσινο. Λέγεται πως οι Έλληνες Αρβανίτες την έβραζαν με λίπος για να γίνει γυαλιστερή και να μη φωλιάζουν οι ψείρες που κατάτρωναν τα τότε παλληκάρια της κλεφτουριάς. Στις μέρες τις δικές μας, θυμάμαι να φορούσε στο χωριό μας φουστανέλα ο μικρόσωμος μπάρμπα Μήτσιος Γάκης. Φουστανέλλες υπήρχαν σε όλα τα κερασοβίτικα σπίτια. Τις φορούσαν τα παιδιά - κορίτσια μόνο στις σχολικές γιορτές και τις απόκριες (καρναβάλια).

Σημειώνεται εδώ για την ιστορία, πως ο μακαρίτης ο πατέρας μας, είχε δυο ολοκαίνουργιες κερασοβίτικες φορεσιές, τις οποίες πήραν κατά το 1943 οι Τουρκαλβανοί πλιατσικολόγοι που ακολουθούσαν τους Γερμανούς, στις τότε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

- Ασημένια αλυσίδα όπου κρέμονταν το ρολόϊ που τόβαζαν στο τσεπάκι το γιλέκου. Κρεμούσαν και καδένα (αλυσίδα) με χρυσό σταυρό.
- Σελάχι, που ήταν σαν παλάσκα στρατιωτική, πέτσινο με πολλά χωρίσματα (δίπλες). Το έζωναν οι γέροι πάνω από τη φουστανέλλα. Εκεί βάζαν χρήματα, το τσακμάκι (πριόβολο), την ίσκνα και την τσακμακόπετρα. Οι Μουχτάρηδες (πρόεδροι), έβραζαν το μπρούτζινο καλαμάρι με την πένα.
- Ταλαγάνι μαύρο, από το ίδιο ύφασμα κι αυτό, αλλά αμάνικο, πιο μακρύτερο με ζαρκούλα, ριχτό στους ώμους. Φοριούνταν με δυο τσεπούλες στο μέσα μέρος, δεξιά - αριστερά, εκεί βάζαν τα χέρια και το κρατούσαν. Αυτό φοριούνταν τα πολύ παλιά χρόνια, όπως ο Τά-

σιος Νάκος, που με αυτό έκλεισε το στόμα του θεριού-φιδιού και το σκότωσε (όρα παράδοση εκκλησίας χωριού μας).

- Σκούφια (φέσι) από τσόχα με μαύρη μεταξωτή φούντα, που κρέμονταν από την κορυφή της και έφτανε στον αριστερό ώμο. Άλλοι φορούσαν σκούφο ψηλό, όπως ο παππούς μου ο Γιώργος Σαμαράς, από δέρμα αρνιού που ήταν μαύρος.
- Δαχτυλίδι στο ένα χέρι, από μπακίρι ή το πολύ ασημένιο ή μαλαματένιο.
- Κομπολόϊ από κεχριμπάρι σε χρώμα πορτοκαλί ή φιλιτισένιο άσπρο.
- Χειρότια (γάντια). Τέτοια φορούσαν οι γεροντότεροι άντρες, ύστερα άρχισαν και οι νέοι. Τα έπλεκαν οι γυναίκες τους ή τα κορίτσια από μαλλί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ

ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΧΤΙΣΤΑΔΕΣ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Έχει εξιστορηθεί πως την ενοριακή εκκλησία μας την χτίσαν μαστόροι χτιστάδες της πέτρας από το χωριό Ζουμπάν (Πετρόβουνο) σήμερα Πεντάλοφος και όχι Κιρασοβίτες.

Από το 1812 και μετά άρχισαν οι χωριανοί μας να μαθαίνουν την τέχνη αυτή. Μέχρι τότε ασχολούνταν με άλλα επαγγέλματα, όπως του προβατοκτήμονα (τσέλιγκας), του υλοτόμου πριονά, του κυρατζή, του σαμαρά, του χατζή, του βοσκού, μυλωνά, τυροκόμου κ.ά. Προτού βέβαια αρχίσει η δουλειά του σπιτιού, ο σπιτονοικοκύρης και ο πρωτομάστορας της συντροφιάς ή της παρέας, συμφωνούσαν το κόστος του σπιτιού. Συνήθως το παίρναν με τον πήχη (ξίψωμα), χωρίς τροφή.

Ο πρωτομάστορας έπαιρνε κάποια καπάρο (αρραβώνα) προκαταβολή και μετά άρχιζαν την δουλειά. Αυτός ήταν ο αρχηγός της παρέας και έκανε το κουμάντο στη δουλειά. Παράλληλα ήταν ο ταμίας και κρατούσε για τον καθένα ημερολόγιο που το λέγαν δεφτέρι μεροκαμάτων και άλλος επίσης δεφτέρι εσόδων και εξόδων όλης της παρέας, αυτά αν η δουλειά γίνονταν στο χωριό μας.

Όταν ταξίδευαν ο πρωτομάστορας φρόντιζε για το κατάλυμα και το συσσίτιο της παρέας, αφού η δουλειά ήταν συνήθως ξίψωμα και πολύ σπάνια με τροφή.

Το ταξίδι γίνονταν σε όλα τα μέρη, από τα γύρω χωριά της επαρχίας μας μέχρι κάτω στο Αγρίνιο - Αντίρριο, τη Λειβαδιά, τη Λαμία, τη Θεσσαλία και μέχρι ακόμα τα νησιά του Ιονίου στους σεισμούς.

Η αναχώρηση γίνονταν πάντοτε πρωί και όχι Τρίτη μέρα, τη θεωρούσαν γρουσουζίκη. Το πρωί μετά το φαγητό του τραχανά ή τηγανητά αυ-

γά, άναβαν το καντήλι, έκαναν το σταυρό τους στο εικονοστάσι του σπιτιού και αλληλοφιλιούνταν, κλαίγοντας με τους δικούς τους και συγγενείς. Με το δεξί πόδι έκαναν την πρώτη δρασκελιά. Βγαίνοντας από το σπίτι που σήμαινε να πάνε όλα καλά και δεξιά και να γυρίσουν γρήγορα και καζαντισμένοι (οικονομημένοι).

Το ξεπροβόδιασμα (αποχωρισμός) γίνονταν, όσοι πήγαιναν για Γιάννινα, στον Άϊ Δημήτρη και όσοι πήγαιναν για Δυτική Μακεδονία - Θεσσαλία, στον Άϊ - Θανάση ή Αγία Βαρβάρα. Εκεί πάλι δίνονταν άλλα φιλιά αποχωρισμού και αυτοί που τους ξεπροβοδούσαν έκοβαν κλαριά από κρανιά που συμβολίζει να είναι οι ξενιτεμένοι καλά, να μη αρρωστήσουν και να είναι γεροί σαν το δέντρο της κρανιάς. Ακόμα αυτή τη μέρα δεν πήγαιναν για δουλειές του σπιτιού, γιατί πίστευαν πως δεν θα πήγαινε καλά το ταξίδι.

Έφευγαν συνήθως τα τέλη του Σεπτέμβρη με αρχές τον Οκτώβρη. Τις μεγάλες γιορτές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Φώτων, των απόκρεων, του Πάσχα, άλλοι έρχονταν στα σπίτια τους και τις οικογένειές τους, άλλοι όχι. Συνήθως έρχονταν οι νιόπαντροι και οι αρραβωνιασμένοι. Τέλη Ιουνίου με αρχές Ιουλίου επέστρεφαν όλοι στο χωριό. Τόσο διαρκούσε το ταξίδι τους 9 με 10 μήνες ή και λιγότερο αν δεν πήγαινε «καλά» αυτό. Το καλοκαίρι δεν θα τους σήκωνε ο κάμπος, γιατί είχε αφόρητη ζέστη και μεγάλη ελονοσία (θερμασιά). Έτσι μου δικαιολογήθηκε κάποτε ο μακαρίτης ο πατέρας μας, σε απορία μου γιατί δεν ταξίδευαν το καλοκαίρι.

Η κάθε παρέα μαστόρων αποτελούνταν συνήθως από συγγενικά πρόσωπα και ήταν: 2-3 ζευγάρια μαστόροι, το παιδί (λασποπαίδι) 10-15 χρονών για να φτιάχνει και να κουβαλά την λάσπη από χώμα στους μαστόρους, το άλλο παιδί (μπλαρόπαιδο) 15-17 χρόνων που φόρτωνε και κουβαλούσε με τα μουλάρια τις πέτρες από τα νταμάρια (λατομεία) και τις περισσότερες φορές και ειδικό νταμαριτζή.

Τα μουλάρια την παλιά εποχή ήταν ό,τι τα μετέπειτα χρόνια τα κάρα

και τα φορτηγά αυτοκίνητα σήμερα.

Σε αυτά φόρτωναν τα εργαλεία τους, τις τροφές και τον ρουχισμό τους από 1-2 αλλαξιές ρούχων και τα σκεπάσματα και για την μεταφορά των υλικών της πέτρας, της πετρόπλακας και της ξυλείας.

Τι τρώγαν. Συνηθισμένο φαγητό των μαστόρων ήταν η φασουλάδα, το τυρί, οι ελιές, η μπομπούτα και στο τσάμικο η κατσαμάκα αφού είχαν πολύ λάδι. Τα ζώα τα τείζαν κριθάρι με τον τάιστρο και άχυρο. Τα βράδια τα βοσκούσαν τα παιδιά και σπάνια κανένας νεώτερος μάστορας.

Το ταξίδι γίνονταν μέχρι το 1940-45 με τα πόδια, γιατί είχαν και τα ζώα μαζί τους. Μετά από το 1946 δεν τα παίρναν πια. Τα υλικά μεταφέρονταν με τα κάρα και τ' αυτοκίνητα. Κρατούσε πολλές μέρες το ταξίδι, έφτανε και τις 15 όταν ταξίδευαν για Αγγίνιο - Αντίρριο. Ο καλός μας ο πατέρας δούλεψε πολύ στα μέρη αυτά. Τα σπίτια στην άνω και κάτω Βασιλική είναι από Κερασοβίτες μαστόρους φτιαγμένα.

Το ταξίδι ήταν πολύ επικίνδυνο, ιδίως στο γυρισμό, γιατί τους λήστευαν. Μέσα στις στρωμμανιές των σαμαριών κρύβαν τα χρήματα, πλήρωναν ακόμα και χαράτσι στους ντεερβεναγάδες (ντερβέναγας = φύλακας του δρόμου), υπήρχαν τέτοια ειδικά σώματα επί Τουκοκρατίας.

Κοιμόντουσαν στο ύπαιθρο, ή σε κανένα ξωκκλήσι και σπάνια στα Χάνια που ήταν πανδοχεία για ανθρώπους και τα ζώα, αν βέβαια είχαν τους παράδες (χρήματα).

Όταν έφταναν στον προορισμό τους τυχεροί θα ήταν αν έπιαναν άμεσα δουλειά, συνήθως ξίψωμα, αλλιώς τριγυρνούσαν από χωριό σε χωριό. Τότε μαγείρευαν μόνοι τους. Στο σπίτι μας στο χωριό βρίσκεται ακόμα ένα μικρό κακάβι (χάλκινο καζανάκι) 5-8 οκάδων που έχει τ' όνομα του παππού μου Γιώργος Σαμαράς και είναι απομεινάρι των καιρών εκείνων που μαγείρευε όλη η παρέα στο ταξίδι.

Τις Κυριακές αν ξεκουράζονταν, έπλεναν, μπάλωναν τα ρούχα τους ή πήγαιναν να ψωνίσουν τις τροφές τις δικές τους αλλά και των ζώων ή να

φτιάξουν τα σαμάρια. Το φαγητό; λιτό και ήταν μπομποτά ψωμί (καλαμποκίσιο), φασουλάδα και κολατσιά, πιπερίτσα, ελιές, πράσο, κρεμμύδι. Έκαναν αιματηρή οικονομία για να περισσέψει καμιά δεκάρα να στείλουν στα σπίτια τους και στις φαμίλιες τους.

Η δουλειά ήταν πολύ δύσκολη, σκληρή και αφάνταστα κοπιαστική γιατί χρησιμοποιούσαν πέτρα και λάσπη και σπάνια σβέστη. Πρωί-πρωί πάναν δουλειά και τέλειωναν με το βασίλεμα του ήλιου. Διακοπή μόνο λίγο για φαγητό το μεσημέρι. Δούλευαν για πενταροδεκάρες γιατί ήταν μεγάλος ο ανταγωνισμός μεταξύ των διαφόρων παρεών, πολλές οι προσφορές και λίγη η ζήτηση, ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης. Την κατοχική περίοδο δούλεψαν στα χωριά του παρακαλάμου για μισή οκά καλαμπόκι τον πήχη ή στο Τσάμικο για μισή οκά λάδι, που όταν το μετέφεραν με τα ζώα μέσα στ' ασκιά (δοχεία από δέρμα ζώου) στο χωριό κινδύνευαν να τους ληστέψουν οι Τουρκοαλβανοί, όπως και συνέβη με την κατοχική περίοδο που σκότωσαν τα αδέλφια Απόστολο - Κώστα Κυράτση, Γιάννη Γκουγκέτα, Σπύρο Γκουγκέτα της γειτονιάς μας.

Εργαλεία που χρησιμοποιούσαν

- Ο μάστορας που χτίζει: Το σφυρί, το κρεμούσε στο ζωνάρι, πάνω στα διαλείμματα, το σκερπάνι, η τανάλια, το ξυλοπρίονο, το ξύλινο πασέτο (μέτρο), την κορδέλα, που είχε περισσότερα μέτρα, το αλφάδι, το μυστρί, το σακούλι (ζύγι-νήμα της στάθμης), ο κασμάς, το φτυάρι, ο λοστός, το ράμμα (σπάγγος), η γωνιά και το βελόνι (λεπτό - μυτερό κοπίδι - καλέμι). Τα μικρά εργαλεία τα βάζει στο σακί από λινάτσα (ζεμπίλι) και τα κρεμάει στον ώμο του ή τα κρατάει με το χέρι, στην περίπτωση που δεν είχε μουλάρι, αν είχε τα φόρτωνε σ' αυτό. Σημειώνεται πάντως πως δεν υπήρχε μάστορας που να μην είχε δικό τους μουλάρι στο ταξίδι. Η παρέα απαιτούσε απαραίτητα ο μάστορας να έχει και το ζώο του, αλλιώς ήταν πολύ δύσκολα να γίνει δεκτός σ' αυτή.

- Ο πρωτομάστορας, που συνήθως ήταν και ο πελεκάνος της παρέας

που πελεκάει τις γωνιές και τα αγκωνάρια, είχε και επιπλέον: τα γυαλιά για τα μάτια (προφύλαξη), τα καλέμια διαφόρων ειδών, ο ματρακάς (βαρύ σφυρί) για να χτυπάει τα καλέμια στην πέτρα, η ταρακιά (καλέμι οδοντωτό για τ' αγκωνάρια), η γωνιά σιδερένια για να γωνιάζει τις πέτρες και το ξύλινο μέτρο. Από τέτοια εργαλεία είχε μπόλικά ο μακαρίτης ο πατέρας μας σαν καλός πελεκάνος που ήταν.

Τόσο πολύ όμως ήταν βασανισμένος και κουρασμένος από την τέχνη του αυτή, ώστε είχε ορκιστεί το παιδί του (ο γράφων) να μη γίνει μάστορας, να μάθε γράμματα, να ξεφύγει από την κοπιαστική αυτή τέχνη. Αυτό το κατόρθωσε με πολλές θυσίες και κόπους μεγάλους γιά την δεκαετία του 1950. Το παιδί του σπούδασε και ήταν πάρα πολύ ευχαριστημένος και περήφανος. Αιωνία του η μνήμη.

- Τα σπίτια γίνονταν στενόμακρα ορθογώνια, σαν τα σπιρτοκούτια και κάπου-κάπου σε σχήμα Γ ή Π κεφαλαίο. Όλα τότε γίνονταν λιθόχτιστα και με λασπόχωμα. Οι πιο εύποροι, οι πλούσιοι τα χτίζαν με ασβέστη και άμμο. Τα σχεδίαζαν έτσι, ώστε να είναι προσηλιακά και να βλέπουν απαραίτητα προς το νότο και στην πλευρά αυτή κάναν την είσοδο του σπιτιού (πόρτα). Τα δίπατα και τρίπατα σπίτια σπάνιζαν. Άλλα ήταν μόνο ισόγεια, χωρίς κατώι ή κελάρι. Είχαν μια κάμαρη, όπου εκεί κοιμόντουσαν και στην άκρη στοιβαγμένα τα κλινοσκεπάσματα. Για κρεβάτια, η στρωματσάδα κάτω στο πάτωμα, δίπλα-δίπλα όλη η οικογένεια. Η άλλη κάμαρη χρησίμευε για αποθηκούλα για τα τρόφιμα. Στο χωριό μας τα περισσότερα σπίτια είχαν δυο κάμαρες, η μια χρησιμοποιούνταν για οντά και υπόγεια που ήταν αποθήκες ή βάζαν τα ζώα τους. Είχαν όμως και καλύβες για αποθήκευση ζωοτροφών και παραμονή των μεγάλων ζώων (αγελάδα, μουλάρι-γαϊδούρι) ή των γιδιών και προβάτων.

- Έσκαβαν τα θεμέλια και σύμφωνα με τα έθιμά μας πριν να βάλουν το θεμέλιο λίθο, έφερναν τον παπά οι σπιτονοικοκυραίοι για τον αγιασμό. Με το αγιασμένο νερό, γέμιζαν 4 μπουκαλάκια, όσες και οι γωνιές του σπιτιού και τα βάζαν στις γωνιές των θεμέλιων. Έπειτα έσφαζαν αρνί στα θεμέλια (θυσία για να στεργιώσει το νέο σπίτι), ή συνήθως κόκκορα

οι πιο φτωχοί, βάζαν το μεγάλο αγκωνάρι και μετά τις άλλες 3 γωνίες των θεμελίων και ρίχναν όλοι τους χρήματα στα θεμέλια, που τα μοίραζαν οι μάστοροι (τα τυχερά).

- Ακολουθούσε φαγοπότι (το ζιαφέτι) με μεζέδες, λαγγίτες και κρασί του σπιτονοικύρη, τα τραγούδια και πολλές φορές και χορός. Μετά το γλέντι άρχιζαν το χτίσιμο των θεμελίων που ήταν συνήθως ξηρολιθιά και των τοίχων, δουλεύοντας ζευγαρωτά οι μαστόροι. Ο καλύτερος μάστορας από το έξω μέρος του τοίχου και ο πιο κατώτερος ή πρωτόβγαλτος από το μέσα μέρος του τοίχου.

Το λασποπαίδι έφτιαχνε και κουβαλούσε τη λάσπη, ακροβατώντας πάνω στα στημένα κρεβάτια (σκαλωσιές) των μαστόρων. Τα τσιράκια (συνήθως μπλαροπαίδια), όταν μάθαιναν την τέχνη και πρωτοβγαίναν μαστόροι, «καβαλούσαν» που λέμε το καλάμι, για αυτό και οι λαϊκές παροιμίες: «Να σε φυλάει ο Θεός από παλιό ζητιάνο και από καινούργιο μάστορα» και «έμαθα και μαστορεύω κι γ... τον μάστορά μου».

- Σε κάθε 50 ή 60 πόντους του τοίχου που χτίζαν βάζαν και ξυλοδέματα που ήταν από δαδί πεύκο - ρόμπορο ή οξιά και πάνω σταυρωτά κάρφωναν κλάπες για να δέσουν και να συγκρατήσουν τον τοίχο, αφού ήταν και λασπόχτιστος. Κάνα και σκαλωσιές οριζόντιες (κρεβάτια) για να φτάνουν να δουλεύουν οι μαστόροι και να βάζουν και τις πέτρες. Αυτές τις ανεβάζουν κάνοντας πάσα ο ένας στον άλλο, χέρι-χέρι, ώστε να φτάσουν στις σκαλωσιές. Φόβος και τρόμος των μαστόρων ήταν να μη βρέξει όταν χτίζαν τους τοίχους. Φοβόντουσαν να μην γκρεμιστούν αφού ήταν λασπόχτιστοι. Όταν γινόταν και η σκεπή, δεν υπήρχε πια τέτοιος κίνδυνος. Στον καιρό της Τουρκοκρατίας χρησιμοποιούσαν καρφιά γύφτικα που τα φτιάχναν στα καμίνια τους οι γύφτοι, ήταν χοντρά και πολύ γερά. Με αυτά κάρφωναν ακόμα και τις πόρτες και παράθυρα για λόγους ασφαλείας. Τέτοια είναι η πόρτα του σπιτιού μας στο Μοναστήρι της Μόλιστας. Μετά την απελευθέρωση του 1913, κυκλοφόρησαν καρφιά του εργοστασίου.

- Η σκεπή (στέγη) γίνονταν πάντοτε ξύλινη. Στηρίζονταν σε γρεντιές, που είναι δοκάρια χοντρά και μονοκόμματα από δαδί πεύκου - ρόμπουλου του χωριού μας που τα κόβαν ψηλά στα κουτάρια του Βαθύλακου ή την Ξηρολίμνη του Σμόλυγκα. Τις φέρναν από κει ψηλά σύροντάς τα με σχοινιά χοντρά (τριχές) οι άντρες και γυναίκες. Τα ψαλίδια που ήταν πιο μικρά, αλλά και αυτά από το ίδιο ξύλο, τα φόρτωναν στα ζώα. Τέτοιες γρεντιές και ψαλίδια έχει μεταφέρει και ο γράφων τόσο για το σπίτι μας, όσο και σε συγγενικά σπίτια. Όταν τέλειωνε και η σκεπή, τότε στις δυο ψηλότερες άκρες της κάρφωναν από ένα ξύλινο σταυρό, που είναι σύμβολο της θρησκείας μας και για ένα καλύτερο στέριωμα του σπιτιού. Οι σταυροί αυτοί στολίζονταν με λουλούδια και κλώνους βασιλικού, που συμβολίζουν τα λουλούδια μια χαρούμενη και ευτυχισμένη ζωή. Τους σταυρούς αυτούς τους ένωναν με ένα σπάγγο όπου κρεμούσαν τα μπαχτσίσια (δώρα), πουκάμισο, κάλτσες, προσόψια, κυρίως όμως μαντίλια που φέρναν οι σπιτονοικοκυραίοι και οι συγγενείς. Όλα αυτά κρέμονταν για να τα βλέπουν οι περαστικοί.

Ο πρωτομάστορας χτυπούσε τα ξύλα και φώναζε δυνατά, αφού σήκωνε ψηλά το δώρο, κι έλεγε τις ευχές: Καλουσούρισι ου τάδε μι του δώρου του, που έφρι τ' αφεντικού μας. Τόσα καλά να εδώκι ο Θεός... Ευχαριστούμι για του δώρου του, ου, ου, ου.

Τότε οι άλλοι μαστόροι χτυπούσαν και αυτοί δυνατά και ρυθμικά με τα σκεπάρνια τους ή τα σφυριά τους στα πέταβρα (σανίδια) της σκεπής για ν' ακούσει όλη η γειτονιά και αν είναι δυνατό όλο το χωριό.

Ακολουθούσε και εδώ το μεγάλο ζιαφέτι για το τελείωμα του σπιτιού, πιο πλούσιο και πιο κεφάλτο από το πρώτο στα θεμέλια. Τα δώρα τα μοίραζαν μεταξύ τους οι μαστόροι.

- Μπροστά από το σπίτι κατασκεύαζαν μαζί με αυτό, ή άλλη φορά και χρονιά, πλακόστρωτη αυλή με μεγάλες και χοντρές πλάκες (καπάκια) που τη χρησιμοποιούσαν και σαν αλώνι για αλώνισμα του σιταριού, ή αν ο χώρος ήταν μικρός, φτιάχναν καλντερίμι για ν' αποφεύγουν τις λά-

σπες. Την αυλή την περιέφραζαν με ψηλό τοίχο, συνήθως ξηρολίθι και σπεπασμένο με μεγάλα καπάκια που εξείχαν για να φεύγει το νερό της βροχής.

- Την αυλόπορτα την έχτιζαν με ξηρολίθι, τη σκέπαζαν με πετρόπλακες ντόπιες γκρίζες και ήταν ψιλή και φαρδιά να περνάει το μουλάρι ή το γαϊδούρι φορτωμένο μέσα.

- Το σπίτι το σκέπαζαν οι μαστόροι που ήξεραν και από πλακόπετρες, που συνήθως τα παλιά χρόνια γνώριζαν όλοι τους, λογαριάζονταν και πληρώνονταν και έφευγαν χαρούμενοι λέγοντας τις ευχές: Καλουρίζικου, στεργιουμένου, να ζήστι ν' του χαρίτι. Ο νοικοκύρης απαντούσε: Ευχαριστούμι και σεις σε καλή μεριά τα λεφτά.

- Αφού τέλειωνε η δουλειά, τότε ο πρωτομάστορας συγκέντρωνε όλη την παρέα του, άνοιγε τα δεφτέρια του. Αφαιρούσαν πρώτα όλα τα κοινά έξοδα (ενοίκια που πλήρωναν, τροφή και ζωοτροφές), πλήρωναν τα παιδιά, που συνήθως τα είχαν συμφωνήσει με μηνιαίο μισθό και τα υπόλοιπα τα μοίραζαν εξίσου, σύμφωνα με τα μεροκάματα του καθένα και του ζώου του. Τα ζώα έπαιρναν ίσο μεροκάματο με το μάστορα. Αν κάποιος μάστορας ήταν άρρωστος και δεν δούλεψε κάποια μέρα, συμφωνούσε όλη η παρέα του αν θα κοβόταν ή όχι το μεροκάματο.

- Οι δουλειές συνήθως ήταν στα χωριά και όχι στις πόλεις, εφόσον είχαν τα ζώα τους. Ο νταμαριτζής μάστορας έπαιρνε και αυτός ίσο μεροκάματο με τον μάστορα χτίστη. Όλο το χρόνο που ήταν στο ταξίδι ο κάθε μάστορας έπαιρνε συνολικά 5-8 χιλιάδες δραχμές, όταν η αγορά του μουλαριού απαιτούσε 20-25 χιλιάδες δραχμές. Ήταν πανάκριβα τα ζώα κατ'ομολογία του μακαρίτη πατέρα μας.

- Στην επιστροφή για το χωριό ψώνιζαν σε πόλη που ήταν στο δρόμο τους για τους ανθρώπους του σπιτιού τους διάφορα δώρα όπως: ρούχα, παπούτσια, τρόφιμα και φρούτα, κυρίως πορτοκάλια, τα οποία βάζαν πάνω στο τζάκι για στολισμό ή τα δίναν στα παιδιά όταν αρρωστούσαν. Θύμηση: Πρωτοφόρεσα παπούτσια το Πάσχα του 1945, σε ηλικία 9 ετών.

ήταν φτιαγμένα από βακέτα δερμάτινη κόκκινη το πάνω μέρος και λάστιχο αυτοκινήτου η σόλα. Μου τα είχε φέρει ο καλός μας πατέρας από τον Παρακάλαμο όπου δούλευε. Χαρές μεγάλες και καμάρι εγώ που όλη τη νύχτα δεν κοιμήθηκα μέχρι το πρωί που τα έβαλα και πήγαμε στην εκκλησιά για την Ανάσταση.

- Σχέδια σπιτιών. Όπως αναφέραμε τα περισσότερα σπίτια του χωριού μας ήταν και είναι δίπατα και λίγα τρίπατα. Τα δίπατα αποτελούνταν από το πρώτο πάτωμα, το κατώι (υπόγειο) που χρησίμευε πρώτα σαν αποθήκη, όπου βάζαν τα τρόφιμα (σιτάρι, αλεύρι και για τα ζώα κριθάρι, βρώμη, ρόβι). Τα αποθήκευαν βέβαια μέσα στα αμπάρια. Εκεί βάζαν ακόμα τα τυριά, τις αρμιές, τα βούτθρα. Στο σπίτι μας σώζονταν πριν 2-3 χρόνια το καδί που βάζαν το βούτυρο, το βγάλαμε στην αυλή και γεμίσαμε νερό για να φουσκώσει και το χάσαμε, εξαφανίστηκε. Ακόμα υπήρχε και το καδί που βάζαν τον παστουρμά, συνήθως από αγελάδα, ο κάδος και άλλα μικρά καδιά για το κρασί, οι ντρομπόλες (ξύλινα δοχεία) όπου χτυπούσαν το γάλα για να βγει το βούτυρο.

Το κατώι τότε και σήμερα ακόμα σε αρκετά σπίτια, ήταν το υποκατάστατο του ψυγείου για το καλοκαίρι και το χειμώνα χρησίμευε και σαν στάβλος για τα ζώα.

Στο δεύτερο πάτωμα ήταν το τζάκι στην κάμαρα όπου καθόταν και κοιμόταν η οικογένεια το χειμώνα και το καλοκαίρι. Ήταν το δωμάτιο που υποδέχονταν. Με το κατώι συνήθως επικοινωνούσαν και με εσωτερική ξύλινη σκάλα, τη γκλαβανή (καταπαχτή) και με εξωτερική πόρτα, απ' όπου βάζαν τα ζώα. Τα περισσότερα σπίτια είχαν την κρεβάτα, μικρός τόπος ξύλινος μπροστά στην είσοδο του σπιτιού. Χρησίμευε για προφύλαξη από το κρύο τον χειμώνα, αλλά και σαν αποθήκη. Εδώ βάζαν τα σακιά με τα μαλλιά, τα τόπια με το δίμιτο και μαντανίσια και όλα τα εργαλεία για την επεξεργασία του μαλλιού (αργαλειό, τσικρίκι, λανάρι) κ.ά.

Στην κάμαρα με το τζάκι υπήρχε η μεσάντρα και το σεντούκι με τον ρουχισμό και το χρησιμοποιούσαν και για κάθισμα των επισκεπτών. Αν

η μεσάντρα ήταν μεγάλη, το κάτω μέρος αυτής το χρησιμοποιούσαν σαν αμπάρι, όπου βάζαν το σπόρο (σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι) για την άλλη χρονιά.

Τα περισσότερα σπίτια όμως διέθεταν και χωριστό δωμάτιο, το μαγειρειό, συνήθως ασοβάτιστο. Εδώ, τοποθετούσαν όλα τα μαγειρικά σκεύη (κατσαρόλες, ταβάδες, ταψιά, τσουκάλια) την πιατοθήκη, κρεμούσαν τις μπούκλες (ξύλινα δοχεία νερού), τα γκιούμια (χάλκινα δοχεία νερού), ο νεροχύτης για το πλύσιμο των μαγειρικών σκευών. Ακόμα ήταν εκεί το σκαφίδι για το ζύμωμα του ψωμιού, τα μινakoτά (ξύλινες θήκες) για να γίνει (ωριμάσει) το ψωμί που οι Κερασοβίτισσες κάναν πάντα καρβέλια που ψήνονταν στον φούρνο που και αυτός βρισκονταν συνήθως μέσα στο μαγειριό σε μια γωνιά. Μπροστά από την κρεβάτα, άλλα σπίτια είχαν την σκάλα, πετρόχτιστη και αυτή και άλλο ένα τμήμα του σπιτιού που το έστρωναν με καπάκια μεγάλα που τα άλειφαν με λάδι για να γυαλίζουν, τους δε αρμούς με ασβέστη για ομορφιά.

Μερικά σπίτια είχαν δυο κατώϊα και δύο δωμάτια, ένα καθιστικό και ύπνου και υποδοχής (νοντά). Το κάθε σπίτι είχε και έχει και σήμερα στην ανατολική γωνιά του καθιστικού το εικονοστάσι με την εικόνα του άγιου του σπιτιού, την καντήλα, το θυμιατό και το θυμίαμα.

Τα τρίπατα είχαν δύο κατώϊα, δυο τζάκια - καθιστικά και δυο για υποδοχή (νοντάδες). Οι αυλόπορτες και οι εξώπορτες των σπιτιών είναι δίφυλλες, φτιαγμένες με χοντρά και φαρδιά σανίδια πεύκου - ρόμπολου από τον Σμόλυγκα, καρρφιτωμένες με γυφτοκάρφια και ριζέδες πάλι γύφτικους για να ανοιγοκλείνουν, όπως και γύφτικη κλειδαριά για λόγους ασφάλειας από κλέφτες και ληστές. Από πίσω τους οι πόρτες ασφάλιζαν με περάζι (αμπάρα ξύλινη χοντρή, τετράγωνη ή στρογγυλή) που περνούσε συρταρωτά σε κατεύθυνση οριζόντια. Οι άκρες της έμπαιναν σε τρύπες του τοίχου που τις άφηναν για το σκοπό αυτό οι μαστόροι. Άλλες πόρτες, αντί για περάτι είχαν και έχουν 1-2 σίδερα χοντρά που στερεώνονταν οι άκρες τους στον τοίχο, ενώ οι άλλες άκρες στερεώνονταν στα δυο φύλλα της πόρτας ώστε να μην ανοίγουν. Εξωτερικά στις πόρτες

βάζαν σε κάθε φύλλο από μία χοντρή κρικέλα (κρίκο) για να κλείνουν εύκολα, γιατί ήταν πολύ βαριές. Άλλοι σπιτονοικοκύρηδες βάζαν και σιδερένιο χτυπητήρι (ρόπτρο) που το χτυπούσαν για ν' ακούσουν οι άνθρωποι του σπιτιού για ν' ανοίξουν.

Δεξιά κι αριστερά από την εξώπορτα έχτιζαν πεζούλια (μικροί τοίχοι) για να κάθονται οι γυναίκες, όταν πλένουν ή γνέθουν και να ξεκουράζονται οι άντρες όταν γυρίζουν από τις δουλειές τους. Τα σπίτια στο χωριό μας πατώνονταν και ταβανώνονταν με σανίδια από τα νεροπρίονα της πλάκας και του βαθύλακου. Τα ταβάνια μάλιστα γίνονταν πολύ καλλιτεχνικά από τους φημισμένους μαραγκούς από το Τούρναβο (σήμερα Γοργοπόταμο) και Χιονάδες. Οι φτωχοί τα πάτωναν με πέταβρα ή άκρες (χοντρά σανίδια από το εξωτερικό μέρος του πεύκου) ή ήταν σκέτο χώμα που το μούσκευαν και το πατούσαν για να στρώσει. Έστρωναν πάνω σ' αυτό κανένα παλιό σάϊσμα (μάλλινο γύδινο σκέπασμα) ή χόρτο ή φτέρες.

Το σοβάτισμα γίνονταν με λάσπη τα παλιά χρόνια και αργότερα με ασβλέστη και ποταμίσια άμμο στο τσιατμά. Άλλα πάλι σπίτια είχαν σανίδια ξεκάρφωτα πάνω στις γρεντιές για ταβάνι, πρόχειρα βαμμένο.

Όσα σπίτια έχουν χαμηλό κατώϊ έχουν μαγκάλι για ν' αερίζεται το πάτωμα, να μη σαπίσει από την υγρασία και να μπαίνουν οι γάτες να πιάνουν τα ποντίκια.

Όλα τα σπίτια του χωριού είχαν και έχουν τζάκι για ζεστασιά και μαγείρεμα. Βρίσκεται συνήθως απέναντι από την πόρτα της κάμαρας για να εμποδίζει ο αέρας της το κάπνισμα του, όταν άναβαν φωτιά, κυρίως το χειμώνα. Τα τζάκια είναι πέτρινα με ωραίες τζακόπετρες, πελεκητές, μονοκόμματες παραλληλόγραμμες, χοντρές (χωματόπετρες) και 1-2 σειρές σε οριζόντια θέση (ράφια), όπου βάζαν τον καθρέφτη, τη χτένα ή χτένι και τη γκαζόλαμπα. Άλλοι την κρεμούσαν με καρφί μπροστά στο τζάκι για να φέγγει πιο καλά. Η βάτρα (πάτωμα) του τζακιού ήταν στρωμένη με μονοκόμματο καπάκι. Στο μέσα μέρος του και σε μια άκρη κρεμούσαν τον φεγγίτη (τρίποδο σιδερένιο σκεύος) όπου βάζαν το δαδί

για να φέγγει και μια μικρή πυροστιά (τρίποδη και αυτή κατασκευή σιδερένια) για την κατσαρόλα και το τηγάνι.

Για να σκαλίσουν ή να πιάσουν τη φωτιά και την πυροστιά είχαν το μασιά (τσιμπίδα συνήθως από χοντρή λαμαρίνα) και για το μάζεμα της φωτιάς και της στάχτης είχαν το σιδερένιο φτυαράκι.

Δεξιά και αριστερά του τζακιού έχτιζαν οι μάστοροι και από μια μικρή καμάρα (ντουλαπάκι) δίχως πορτίτσα όπου βάζαν το καφεμπρίκι με τα φλιτζάνια, το καφεκούτι με τη ζάχαρη και το μολυβένιο παγούρι με τη ρακή.

Το τζάκι στο εσωτερικό μέρος (καπνοδόχος) χτίζονταν πέτρινο με πελεκητά αγκωνάρια και γίνονταν ψηλότερο από τη σκεπή του σπιτιού για να τραβάει καλά ο καπνός, να μη γυρίζει μέσα και καπνίζει το σπίτι. Πάντως λέγεται πως σπίτι που καπνίζεται δεν χαλάει. Και είναι ορθότατο, γιατί αφού το τζάκι καίει, σημαίνει πως κατοικείται και επομένως έχει συντήρηση, επισκευή και δεν φθείρεται.

Την παλιά εποχή, κυρίως προ του 1940, πολλές οικογένειες και μετά την παντριά των παιδιών, συζούσαν πολλά άτομα μαζί, γιατί γεννούσαν πολλά παιδιά, από 5 και άνω και οι οικογένειες αυτές ονομάζονταν σόϊα ή τζάκια.

Η ζωή τους ήταν αρμονική, δίχως γκρίνιες, μαλώματα και χωρίσματα. Ο σεβασμός και η υπακοή στους μεγαλύτερους ήταν κανόνας απαράβατος. Ταμίας του σπιτιού ήταν ο παππούς ή ο πατέρας, αυτός κρατούσε τη σακούλα με τα χρήματα. Όταν γύριζαν από το ταξίδι παρέδιδαν σ' αυτόν τα χρήματα και αυτός έκανε το κουμάντο για όλο το σπιτικό. Ακόμα επειδή η οικογένεια, είχε πολλά άτομα έφτιαχναν και μεγάλες τσέργες (φλοκωτές βελέντζες) από 15 οκάδες και πάνω ή σαϊσματα (χωρίς φλόκο) και κοιμόταν στρωματσάδα. Ο παππούς και η γιαγιά (μάννα τρανή) στη μια γωνιά και στην άλλη ο πατέρας και η μητέρα και οι άλλοι πιο κάτω, στη μέση της κάμαρας.

Θύμηση. Στη δεκαετία του 1940, ο γράφων κοιμόταν ανάμεσα παππού

- μάνας τρανής, στο δεξιό κρεβάτι που στρώμα είχε από φλούδες καλαμποκιού (φώκια). Πολλά σπίτια, σε μια άκρη της αυλής, χτίζαν εκεί με πέτρες ή πέταβρα το μαγειριό (κουζίνα), ισόγειο και χαμηλό. Πολλοί συνδύαζαν φούρνο και τζάκι μαζί. Στο χωριό μας οι φούρνοι χτίζονταν από τους μαστόρους. Ήταν από πέτρα ή από πουρί (ελαφρόπετρα). Μπροστά αφήνουν το στόμα (άνοιγμα) και πάνω κλείνει (σφραγίζει) με χοντρή οριζόντια πετρόπλακα αργότερα από λαμαρίνα σιδερένια. Η επιφάνεια της κυκλικής βάσης γίνονταν ανάλογα με τα άτομα της οικογένειας, πάντως να χωράει πάνω από 10 καρβέλια ψωμιά. Αφού τελείωνε το χτίσιμο, άρχιζε το κάψιμο για ένα - δυο μερόνυχτα με ξύλα καρδιές (δαδί) για να γίνει στέρεος. Μετά, πριν γίνει το ψωμί, τον καίνε με ξύλα καρδιές, στεγνά για λίγες ώρες, μέχρι ν' ασπρίσει ο ουρανός από μέσα, τραβούν τα κάρβουνα με τον σφούγγο (ξύλινο μακρύ κοντάρι που στην άκρη είχε στουπί από μάλλινο ύφασμα, καλά βρεμένο με νερό) γρήγορα-γρήγορα, το μαζεύουν, τα ρίχνουν κάτω στο τζάκι, σκουπίζουν τη στάχτη πάλι με σφούγγο από λινάτσα και έπειτα ρίχνουν τα καρβέλια του ψωμιού με ξύλινο μεγάλο φτυάρι. Κλείνουν το στόμα με τη χοντρή λαμαρίνα που έχει χειρολαβή και αφήνουν να ψηθούν περισσότερο από 1 ώρα και ανάλογα με το είδος του ψωμιού (σιταρένιο ή μπομποτά ή σμιγό).

Μαστόρική γλώσσα (Κουδαρίτικα)

Οι μαστόροι, όπως είναι γνωστό, είχαν και έχουν ακόμα, σε μικρότερο βαθμό σήμερα οι νέοι, τη δική τους κρυφή (μυστική) γλώσσα για να συνεννοούνται μεταξύ τους, να μη του καταλαβαίνουν τ' αφεντικά τους οι σπιτονοικοκυραίοι (εργοδότες), όπου δούλευαν. Παραθέτουμε μερικές λέξεις και φράσεις, τις πιο κοινές που χρησιμοποιούσαν:

- κούδαρος = μάστορας
- κουδαρίτικα = η γλώσσα τους
- κουδαρίνα = η γυναίκα του κούδαρα - μάστορα
- κουδαρόπουλο = το παιδί του κούδαρου - μάστορα
- άρματα = εργαλεία του κούδαρου - μάστορα

- μάνο = το ψωμί
- μανεύω = τρώγω
- μάνιμα = το φαγητό
- τι θα μανέψουμε = τι θα φάμε
- αβντάλι = το τυρί
- τρουχό = το κρασί
- τι θα τρουχέψουμε = τι θα πιούμε
- λουσιώτι = το νερό
- μπαρός = το αφεντικό
- μπαρίνα = η αφεντικίνα
- όρματη = η όμορφη
- φυσάω = είμαι
- φυσάει = είναι
- φυσάει όρματη η μπαρίνα = είναι όμορφη η αφεντικίνα
- κολοβό = το μεροκάματο
- κράνια = τα χρήματα
- κρανιάζω = πληρώνω
- ακράνιαστος = απλήρωτος
- αγκίδα = το κορίτσι
- φυσάει όρματη η αγκίδα = είναι όμορφο το κορίτσι
- συγκραβέλια = τα βυζιά (στήθη)
- φυσάει όρματα συγκραβέλια = έχει όμορφα βυζιά
- λαγός = το αγόρι
- λαγούδι = το μικρό αγόρι
- μόκο = η σιωπή
- κάλου = η ασβέστη
- τσιόκος = το σφυρί
- ασπρούδι = το γάλα
- γκαβές = οι ξυλιές
- έφαγες γκαβές = έφαγες ξύλο

- αγωγιότητας = τα πόδια
- κούφιο = το σπίτι
- ζιούπινα = η πίτα
- όρματη η ζιούπινα = όμορφη, ωραία η πίτα
- θόδωκρη = η ρακή, το τσίπουρο
- ντούκανος = ο πρωτομάστορας
- όρματος ο ντούκανος = ωραίος ο πρωτομάστορας
- προυχάλα = η δουλειά
- σκρούμους - ο καφές
- Δεν φυσάει όρματος ο σκρούμους = Δεν είναι ωραίος ο καφές
- περδίκες = σταλαματιές
- Το κούφιου φυσάει περδικούλες = το σπίτι έχει σταλαματιές
- χουζούρω = η βροχή
- έπιασε χουζούρω - έπιασε βροχή
- μούκα = η νύφη
- όρματη η μούκα - όμορφη η νύφη
- καψαλνάω = φεύγω
- καψάλα - η φυγή
- φουράδια - τα ξύλα, σανίδια
- τζιουκάλω - η ώρα
- τσιοϋλίζω - ξέρω, γνωρίζω
- τσιοϋλίζεις κουδαρίτικα = ξέρεις μαστόρικά
- τσέρος - κρέας
- μαυρομάτες = οι ελιές
- σαγόννης = ο γέρος
- σαγόνο = η γριά
- Άλλες φράσεις: Ξιφύλλιασ' η μπαρίνα να μανέψουμι ζιούπινα = πλάθει η αφεντικίνα για να φάμε πίτα.
- Θα τρουχέψουμι κι τρουχό, φυσάει ου μπαρός = θα πιούμε και κρασί, έχει τ' αφεντικό.
- Μόκο μη ξιφλιάς τα τσιοϋλίζει ου μπαρός = σιωπή, μη μιλάς, τα ξέ-

ρει τ' αφεντικό.

Πρωτομάστορες πελεκάνοι:

Θα τους αναφέρουμε εδώ, κατά γενιές (παλιές - νεώτερες) και κατά αλφαβητική σειρά, για να μη υπάρξουν τυχόν αντιρρήσεις - γκρίνιες. Αγαθή πρόθεση είναι να καταγράψουμε τους πρωτομαστόρους πελεκάνους όσους βέβαια κατόρθωσε ο γράφων να μάθει, γιατί οι γεροντότεροι του χωριού μας που μπορούσαν να βοηθήσουν έχουν ήδη αποθάνει. Μετά από συζητήσεις με πολλούς σημερινούς 60-70ντάρηδες συγχωριανούς μας, κατέληξε στους παρακάτω. Αν ξεχάστηκε κανένας, δεν είναι από πρόθεση, αλλά από άγνοια. Ενδεικτικά γράφονται οι εξής:

α. Παλιότερες γενιές:

- Βαΐλας Νικόλας
- Γαλάνης Χρήστος
- Γιώτης Νικόλας
- Ζήκας Κώστας (Κρούπας)
- Ζιούλης Νικόλας (της Βλάχας)
- Ζούκας Γιάννης
- Κότινας Νικόλας
- Μανέκας Μήτσιος (του Πέτρου)
- Νάκος Βαγγέλης (Σιούλας)
- Νάκος Γιάννης
- Νάκος Χρήστος
- Νταγκουβάνος Βαγγέλης
- Νταγκουβάνος Γιάννης
- Παπαγιάννης Γιώργος
- Παγώνης Γιώργος
- Παπαγεωργίου Λάζαρος

- Παππακώστας Κώστας
- Παππακώστας Αλέξης
- Παππαγιάννης Γιάννης
- Πασσιάς Γιάννης
- Τζίνας Γιώργος
- Τζίνας Θανάσης (Αδάμου)
- Τζίνας Δημήτρης (Ευάγγελου)
- Τζίνας Γιαννέλης
- Τέλλης Λάζαρος
- Τσιάτσιος Νικόλας
- Τσιάτσιος Ηλίας.

B. Νεώτερες γενιές:

- Γκούτσιος Βαγγέλης
- Κωταδήμου Χρήστος
- Κωτούλας Παναγιώτης
- Μακρυγιάννης Αλέκος
- Νάκος Αχιλλέας
- Νταγκουβάνος Γιώργος (Βαγγέλη)
- Νταγκουβάνος Νίκος (Βαγγέλη)
- Νταγκουβάνος Μήτσιος (Βαγγέλη)
- Παππακώστας Μήτσιος (Αλέξη)
- Παππακώστας Αχιλλέας (Αλέξη)
- Σαμαράς Αντρέας (Γεωργίου)
- Σαμαράς Παύλος (Δημήτρη)
- Σκαλωμένος Αριστομένης
- Σκαλωμένος Λάζαρος
- Στρατσιάνης Θόδωρος

Ανακεφαλαιώνοντας το μέρος τούτο για τους μαστόρους Κερασοβίτες, παρατηρούμε τα εξής: τα δεδομένα της ιστορίας (τοπωνύμια, λαϊκές στολές, ονοματολογία αντικειμένων ποιμενικής ζωής και χρήσης) φανερώνουν το πέρασμα των Σλαύων να τοποθετείται χρονικά την περίοδο των χρόνων του Βυζαντίου. Το γεγονός παραμένει ένα, ότι στις περιοχές εκείνες που ήταν έξω από τον κύκλο των Βλαχοφώνων χωριών όπως τα χωριά του Σαραντάπορου, που είναι και το Κιράσοβο, παρέμεινε η Ελληνική γλώσσα των Μολοσσών, η μόνη που μιλούνταν και γράφονταν. Αυτό σημαίνει, όπως γράφτηκε και σε άλλο λήμμα, ότι οι Σλαύοι αυτοί απορροφήθηκαν και δεν άφησαν στον τόπο μας άλλα ίχνη εκτός από αυτά που γράφτηκαν. Ακολούθησαν μοιραία την τύχη των ντόπιων, δηλαδή αφομοιώθηκαν μ' αυτούς ή απορροφήθηκαν παντελώς.

Το χωριό μας αποτελεί εξέλιξη των πρώτων κατασκηνώσεων των κτηνοτρόφων της φυλής Λύγγοι, Τραγασαίοι - Μολοσσοί για τους οποίους κάνει λόγο ο μεγάλος φιλέλληνας πανεπιστημιακός - ιστορικός - συγγραφέας, άγγλος Νίκολας Τζέφρι Λεμπριέρ Χάμμοντ (HAMMOND), που πέθανε τον Μάϊο του 2001, ότι είναι «κατάσπαρτοι στην νότια πλευρά της Πίνδου, καθώς επίσης και κάποιων προελλαδικών οικισμών του τόπου γύρω από το Λύγκο (Σμόλυγκα), της Τράμπυας, των Βουνείμων, της Εροιβιάς, κ.ά., όπως έχουν αναπτυχθεί σε άλλο λήμμα. Για να φτάσουν οι πρόγονοί μας από τις κατασκηνώσεις, του υψομέτρου από 700-800 . και άνω, που ασφαλώς ξεκινούν από τις καλύβες που τις φτιάχνουν από τα κλαδιά των πεύκων, κυρίως της ελάτης, να τις κάνουν αργότερα αχυροκαλύβες και σπίτια που έχουν περιγραφεί και γενικά να δημιουργήσουν συνθήκες τέτοιες που να τους επέτρεπαν να ζήσουν μόνιμα σε αυτούς τους τόπους και χρόνους, έστω και με αυτή την υποτυπώδη λειτουργικότητα, θα πέρασαν ασφαλώς πολλά χρόνια.

Τα κοπάδια τους (ποίμνια) το πολύ μέχρι 200 αιγοπρόβατα και μέχρι 50 βοοειδή (μεγάλα ζώα) και οι οικισμοί μικροί, όπως η Λόγγα, ο Πέρα ή Κάτω Μαχαλάς και το Ριάχοβο, ή αργότερα το ενωμένο Κιράσοβο που αριθμούσε συνολικά 24 μπάσνες (γεωργικές μερίδες). Έτσι το 1856,

όπως γράφτηκε (Π. Αραβαντινός) τα σπίτια του χωριού μας ήταν συνολικά 41 με 97 στέφανα (οικογένειες), όλες ελληνικές και καμιά Οθωμανική.

Με τα ντόπια αγαθά που παρείχε ο τόπος, (δάση, χωράφια, νερά, πέτρες κ.ά.) έλυναν τα προβλήματά τους. Με αυτά στεγάστηκαν, γιατί ο χειμώνας ήταν βαρύς και μακρύς, μ' αυτά αμπαρώθηκαν ενάντια στους ατάκτους και ληστές. Τέλος, μ' αυτά συγκρότησαν ένα συγκεκριμένο οικισμό (Κιράσοβο) που στοιχειωδώς τουλάχιστον, έλυσε τα προβλήματα συνύπαρξης των πατριών (φαρών), ανθρώπινης επαφής, κοινής άμυνας και αλληλεγγύης, όπως γράφτηκε και στο κεφάλαιο αρχαίοι οικισμοί του χωριού μας. Λόγοι κοινής άμυνας και ασφάλειας τους εξανάγκασαν να συνενωθούν σε ένα μεγάλο οικισμό, αυτό ήταν το μυστικό. Και με αυτά δουλεύοντας οι άντρες του χωριού μας, απόχτησαν έτσι τις ειδικότητες του μάστορα πέτρας και του ξυλουργού. Με αυτές τις ειδικότητες που συμπληρώθηκαν και έγιναν περισσότερο εξειδικευμένες (πελεκάνοι, νταμαρτζήδες), βγήκαν στο κουρμπέτι (ταξίδι), όταν βέβαια διαπιστώθηκε ότι η πρωτογενής παραγωγή (ποίμνια - λίγη γεωργία- υλοτομία κ.τ.λ.) δεν ήταν σε θέση να τους θρέψει πλέον το χωριό, (βλεπ. περίπτωση Βάλλα - Παπαγιάννη) και άλλων Κιρασοβιτών που εξαναγκάστηκαν να μάθουν στα παιδιά τους άλλα επαγγέλματα. Περίσσευαν μεροκάματα, τα οποία είχαν ανάγκη άλλες περιοχές κοντινές, κυρίως της Θεσσαλίας, αλλά και των Βαλκανίων, όπου το «ταξίδι» είχε σημειώσει προκοπή και ανάπτυξη και έτσι έδινε τη δυνατότητα στους κατοίκους των περιοχών αυτών να βελτιώσουν τα σπίτια και να φτιάξουν γιοφύρια, εκκλησίες, σχολεία, βρύσες, νερόμυλους κ.τ.λ. Σημειώνεται δε, πως ο μάστορας πετράς του χωριού μας, (πρωτομάστορας) ήδη γράφτηκαν αρκετά ονόματα, δεν διακρινόταν μόνο για την καλή του τεχνική στο χτίσιμο, στο πελέκυμα, στο αγκωνιάρισμα, αλλά εκείνο που τον χαρακτήριζε, ξεχώριζε, από τις άλλες ομάδες των μαστόρων των γύρω περιοχών, ή μακρύτερα ακόμη, ήταν η ανεπτυγμένη καλαισθησία του που έδωσε δείγματα τελειότητας στα γιοφύρια, στις εκκλησίες, στα εικονίσματα, στα αρχοντόσπιτα, στις βρύσες, στα λιβανάγλυφα όλων αυτών.

Το ημερολόγιο της Αδελφότητάς μας του 2001, είναι αφιερωμένο στα λιθανάγλυφα και τα πέτρινα πελεκητά του χωριού μας με 17 συνολικά δείγματα τέτοιας μαστορικής πελεκητής (λιθογράφησης) αριστοτεχνικής κομψότητας. Είναι προσωπική δουλειά του γράφοντος. Αυτό γιατί χαιρετώντας την ανατολή της τρίτης (γ') χιλιετίας και αποχαιρετώντας την δεύτερη χιλιετία, σ' αυτό το γύρισμα του χρόνου, ο γράφων ένιωσε την ανάγκη ν' αποθανατίσει έστω και φωτογραφικά, τα πολύ σπάνια έργα των προγόνων μας μαστόρων, τα λιθανάγλυφα και τα πελεκητά του χωριού μας, πριν να σκεπαστούν από τους τόνους του τσιμέντου, όπως συμβαίνει τελευταία στο χωριό μας. Διαβαίνοντας το κατώφλι ανάμεσα στη 2η και 3η χιλιετία, αφήνουμε πίσω μας το μόχθο, τον ιδρώτα και το Κιρασοβίτικο μεράκι των μαστόρων της πέτρας, αφού πλέον μοιρολατρικά δεχτήκαμε την τεχνολογική πρόοδο των ψυχρών, ομοιόμορφων και απρόσωπων χτισμάτων. Ο άνθρωπος των σημερινών αστικών πόλεων ζει απομονωμένος θλιβερά στην πολύβοη πολυκοσμία τους, τα ψυχρά και πολλές φορές θεοσκοτεινά διαμερίσματα της υπερσύγχρονης αρχιτεκτονικής, νιώθοντας πράγματι αποκομμένος, ξεριζωμένος από τις ρίζες του, χωρίς να έχει επαφή με πολιτιστικούς προγόνους του. Το γιατί, το γνωρίζουμε όλοι μας.

Το πελέκημα της όμορφης πέτρας, μας έλεγε ο συγχωρεμένος ο πατέρας μας, για τον άξιο και έμπειρο μάστορα ή πρωτομάστορα, σήμαινε κουβέντα, συζήτηση, αγάπη και επικοινωνία από τα ξημερώματα, ώσπου να βασιλέψει ο ήλιος. Την γυρίζεις από εδώ, την γυρίζεις από εκεί και άμα αυτή, δεν δουλεύεται, την αφήνεις να δουλέψει άλλη. Κάθε μια θέλει τη δική της μεταχείριση από τον μάστορα, ώσπου να την κάνει όπως θέλει αυτός. Το απελέκητο λιθάρι είναι η πρώτη ύλη, η υλική, που συνδέεται με τ' αρσενικά εύκβολα του καλεμιού και όλων των εργαλείων που διαμορφώνουν και δίνουν σχήμα στην πρωταρχική πέτρινη ύλη. Το σκαλισμένο λιθάρι υποδηλώνει τον χαρακτήρα που έχει διαμορφωθεί και τελειοποιηθεί. Ειδικά η λιθογλυπτική μαστορική τέχνη ασχολείται με την φιλοτέχνηση ανάγλυφων σε επιφάνεια στους τοίχους των εκκλησιών,

στα καρπαναριά, στις βρύσες, στα γιοφύρια κ.τ.λ. Είναι τέχνη της υπαίθρου, των εξωτερικών επιφανειών των χτισμάτων. Μεγάλη ποικιλία υπάρχει στα λιθανάγλυφα και είναι παρμένη από το φυτικό και ζωϊκό βασίλειο, είχε δε συμβολικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα για να διώχνει τα κακά.

Μπορεί οι πρωτομάστορες να έχουν πεθάνει, τα έργα τους όμως έμειναν και θα θυμίζουν το πέρασμά τους, αλλά και το μεγάλο τους μεράκι για την Κιρρασοβίτικη μαστορική. Θαυμάζουμε όλοι μας σήμερα την απaráμιλλη αυτή τεχνική στα αγκωνάρια, στα αψιδωτά, στη φανερή αγριπίδα ή κρυφή αγριπίδα, υπέρθυρα κ.ά. Είναι αιώνια μνημεία της ξακουσμένης Κιρασοβίτικης τεχνικής των παπούδων και πατεράδων μας.

Γενικά μπορεί να γραφτεί ότι η καλαισθησία του μάστορα πετρά ήταν και είναι προϊόν μιας άλλης τοπικής παράδοσης και πολιτισμού των Ηπειρωτών, αφού και ο Περικλής του 5ου αιώνα π.Χ. όταν έχτιζε την Ακρόπολη, χρησιμοποίησε Ηπειρώτες χτίστες, όπως έχει γραφεί σε άλλο λήμμα. Ο δε HAMMOND λέει πάλι για τους Ηπειρώτες των κλασικών χρόνων: «... Η επιδεξιότητά τους στο χτίσιμο ήταν υψηλού βαθμού. Το μεγαλοπρεπές θέατρο στη Δωδώνη με τα ογκώδη διατηρούμενα τείχη του είναι ένα ωραίο κατόρθωμα της αρχιτεκτονικής και υπάρχουν διάφορα άλλα εντυπωσιακά θέατρα στην Ήπειρο... που δείχνουν επιδέξια αρχιτεκτονική. Έχει γραφεί, πως πρώτοι διδάξαντες την τέχνη του μάστορα πετρά στους προγόνους μας, ήταν οι Ζουμπανιώτες της Κοζάνης όταν έχτιζαν την ενοριακή μας εκκλησία το 1812. Να τι γράφει για αυτούς ο Αντων. Κεραμόπουλος (όπ. σελ. 56). Το επάγγελμα του χτίστη στη δυτική Μακεδονία, που οι ομοιότητες και οι προαιώνιες επαφές και σχέσεις έχουν αναφερθεί σε άλλα λήμματα, «επιχωριάζει από δυο τουλάχιστον χιλιετηρίδες ως απέδειξαν ανασκαφαί αυτόθι τάφων αρχαίων αντρών». Έτσι είχαν οι πρόγονοί μας δασκάλους καλούς μάστορες της πέτρας, γι' αυτό και αυτοί βγήκαν αντάξιοι αυτών. Ακόμη και ο John Wilkes (βλ. «ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ», ελλ. μετάφραση 1999, σελ. 175) αναφέρει πως στη Νότια Ιλλυρία, που φυσικά γειτνιάζει με την περιοχή τη δική μας, του χωριού

μας, του Λύγγου, (όπου εξαφανίστηκε, κατά τον μύθο ο Κάδμος με την Αρμονία, Βασιλιάδες των Θηβών, στο νησί των Μακάρων «παράδεισο»,) έχουμε ανάπτυξη της τοιχοποιίας, της πλινθοποιίας, της κεραμοποιίας και της αγγειοπλαστικής, όταν άρχισαν να αναπτύσσονται πόλεις, στο εσωτερικό της νότιας Ιλλυρίας κατά τους μεσαιωνικούς και νεότερους χρόνους. Τέτοιες ενδείξεις έχουμε στο χωριό μας, στους πρώτους οικισμούς Λόγγα και Πέρα ή Κάτω Μαχαλά. Βρέθηκαν, όπως γράφτηκε στα οικεία λήμματα, σπασμένα αγγεία, στάμνες, τούβλα, τοιχεία, πυρότουβλα, μυροδοχεία κ.ά. Πέραν του αμίμητου εκείνου «θα σε στείλω στον Άϊ-Νικόλα να πλάθεις κεραμίδια», που φανερώνει τουλάχιστον εργαστήριο κεραμοποιίας στο μέρος αυτό, την τοποθεσία αυτή. Συμπέρασμα. Από όλα όσα έχουν προαναφερθεί, βγαίνει -προκύπτει- ότι το επάγγελμα του οικοδόμου για τον μάστορα που προέρχεται από τα λεγόμενα Μαστοροχώρια της επαρχίας μας, είναι ένα επάγγελμα με πολύ βαθιές ρίζες, έχει παράδοση και ακμή, σε όλη την περιοχή μας, πράγμα που οπωσδήποτε επηρέαζε τη ζωή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ

ΑΛΛΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Έχει εξιστορηθεί προηγούμενα πως οι πρόγονοί μας οι Κιρασοβίτες προ του 1812 ασχολούνταν κυρίως με τα αιγοπρόβατα, την υλοτομία - πριόνια - τον αγωγιάτη, κυρατζή, χατζή, σαμαρά, μυλωνά, τυροκόμου, τσαρουχά, ράφτη και δευτερευόντως με τη γεωργία.

- Λίγα αιγοπρόβατα είχαν όλα τα σπίτια του χωριού. Κοπάδια όμως και αγέλες από βοοειδή είχαν πολύ λίγοι. Σώζονται μέχρι σήμερα τα ερείπια των καλυβιών από τις φάρες εκείνες που είχαν τέτοια κοπάδια, όπως του Παππαγιάννη, του Τζιόλα, των Νταγκουβαναίων κ.ά. εκεί στα μέρη Ριάχοβο, Συπωτά, Παλιόμπλο, Άϊ-Θεοδόση - Τριαντάφυλλο, Ραχοβίτσα. Ο Παππαγιάννης, διηγούνταν ο αφέντης ο Νικόλας Παπανικολάου, είχε δική του από βοοειδή αγέλη και βοσκός ήταν ο γιος του ο ονομαζόμενος «Καλόγερος». Επομένως, όλοι τους λίγο-πολύ ήταν βοσκοί.

- Τη δουλειά όμως του υλοτόμου - πριονιά, φαίνεται την έκαναν οι πρόγονοί μας κυρίως από τον 17ο - 18ο αιώνα και μετά, ξυλευόμενοι τα πλούσια δάση εκεί ψηλά στην πλάκα - Σμόλυγκα, όπου τρέχουν άφθονα τα κρύα και γάργαρα νερά του γέρου Σμόλυγκα και ήταν εύκολο να στηθούν τα νεροπρίονα για τα οποία τόσους αγώνες και αιματηρές θυσίες έκαναν αυτοί οι πρόγονοί μας, προκειμένου να παραμείνουν τα όμορφα και ωραία δάση μας συνιδιοκτησία των Κιρασοβιτών κατοίκων και όχι των Μπέηδων και Αγάδων της Φράσαρης της Αλβανίας.

Την υλοτομημένη ξυλεία χρησιμοποιούσαν οι πρόγονοί μας τόσο για ατομικές χρήσεις (σπίτια - στάβλοι - σχολεία - εκκλησίες) όσο και για εμπόριο, μεταφέροντά την με τα φορτηγά ζώα τους (μουλάρια ή με αγωγιάτες, στα μέρη της Βορείου Ηπείρου, όπου και την πουλούσαν. Και στις ημέρες τις δικές μας ακόμα γίνονταν υλοτομία για ατομικές χρήσεις

(ανάγκες τις λέγαν). Από το 1928 και μετά γίνονταν εκμετάλλευση του δάσους Κιρασόβου με μια Διαχειριστική Επιτροπή των κατοίκων πρώτα και μετά από τον Δασικό Συν/σμό του χωριού μας που συστήθηκε ειδικά γι' αυτό το σκοπό. Πέρασε από διάφορα στάδια, άλλοτε λειτουργούσε και άλλοτε όχι.

Γι' αυτό γράφτηκε ξεχωριστή μελέτη - βιβλίο.

Ονομαστοί υλοτόμοι - πριονάδες Κιρασοβίτες ήταν οι Κωταδημαίοι.

- Η δουλειά του αγωγιάτη - κυρατζή είναι πανάρχαια γιατί η μεταφορά των προσώπων και πραγμάτων, γίνονταν με τα φορτηγά ζώα (άλογα-μουλάρια-γαϊδούρια-άμαξες-βοοδάμαξες). Ο άνθρωπος που έκανε την δουλειά αυτή με αμοιβή λέγονταν αγωγιάτης - κυρατζής. Η έννοια όμως του κυρατζή ήταν πιο ευρύχωρη, πιο μεγάλη, σήμαινε και τον μικρό έμπορο, τον μπακάλη, τον μεταπράτη.

Η δουλειά αυτή γίνονταν σχεδόν μέχρι των τελευταίων δεκαετιών της τουρκοκρατίας οπότε η ανάπτυξη των συγκοινωνιακών μέσων έφερε ριζική μεταβολή στα ήθη και έθιμα. Πάντως στα μέρη μας συνέχισε μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, που κάλυψε μπορούμε να πούμε και την δεκαετία του 1940.

Από το 1950 και μετά η μεταφορά προσώπων και αγαθών γίνεται με τα νέα μεταφορικά μέσα, αυτοκίνητα, τρένα - αεροπλάνα κ.ά.

Το επίθετο σήμερα Κυράτσης, προέρχεται κατά παραφθορά, του Κυρατζής. Τέτοιος γνωστός αγωγιάτης-κυρατζής ήταν ο Γιώργος Κυρατζής ή Κυράτσης, απόγονος του Γιάννη Βάλλα - Παππαγιάννη, παππούς του σήμερα Γιώργου Απ. Κυράτση.

Άλλος γνωστός αγωγιάτης - κυρατζής ήταν και ο Γιάννης Γαλάνης, κι αργότερα ο Κώστας Γ. Γαλάνης, που μετέφερε και τα όπλα και πολεμοφόδια στους προγόνους μας στην επανάσταση του 1912-13 του χωριού μας. Παλικάρι, άντρας άφοβος, τολμηρός και γνώστης όλων των μονοπατιών - δρόμων της Πίνδου, μια και συνεργάζονταν με όλους τους «κλέφτες»

της εποχής εκείνης. Ήταν ακόμη πολύ μερακλής, γλεντζές και χορευταράς. Έχουν να διηγούνται πολλά για τα γλέντια και τα μεγάλα κέφια τους, κυρίως στην πλατεία του χωριού μας (μεσοχώρι), στα πανηγύρια και στους γάμους.

Η δουλειά αυτή η προγονική, συνεχίστηκε να γίνεται από την δεκαετία του 1950 και για πολλά χρόνια από τον εγγονό του Γαλάνη Οδυσσέα του Αποστόλη, αλλά με τα νέα μέσα της εποχής μας το αυτοκίνητο έχοντας και μπακάλικο στο χωριό μας μέχρι το 1972.

Την σκυτάλη πήρε στη συνέχεια ο Γαλάνης Παντελής του Γιώργου, που και συνεχίζει ακόμη. Φαίνεται πως είναι προγονικό γονίδιοστη φάρα των Γαλαναίων. Είθε να συνεχισθεί.

- Η δουλειά του Χατζή, δηλαδή του ανθρώπου που διατηρούσε Πανδοχείο (Ξενοδοχείο τώρα), για κατάλυμα ανθρώπων και ζώων, είναι πανάρχαια. Ήδη αναφέρεται στη Γέννηση του Χριστού μας, που ο Ιωσήφ και η Μαρία, γονείς του Θεανθρώπου, δεν βρήκαν θέση σε πανδοχείο στη Βηθλεέμ και από ανάγκη κατέφυγαν στο στάβλο των ζώων, όπου και γεννήθηκε το θείο βρέφος, ο Βασιλιάς των Βασιλιάδων.

Λέγονταν όμως και χάνια. Τέτοια χάνια είχαν γίνει και στο αρχαίο οικισμό - μαχαλά του Τριαντάφυλλου - Ριάχοβου. Το τοπωνύμιο σώζεται μέχρι σήμερα, εκεί κάτω και απέναντι από τον Άϊ - Θεοδόση, το εξωκκλήσι της οικογένειας Γιάννη Χρήστου Πέτρου - Νταγκουβάνου. Εδώ, πρέπει ομολογουμένως να σημειώσω πως η ανακαίνιση στο εξωκκλήσι και το μικρό πανηγύρι που γίνεται πολλά, μα πάρα πολλά οφείλονται στην αγάπη και περισσή φροντίδα στον γιο του Γιάννη, Γιώργο Δαγκοβάνο και της οικογένειάς του. Είναι όντως η «ψυχή» του εξωκκλησιού. Ζει και αυτός όπως και ο γράφων, με ένα όνειρο, που δεν είναι άλλο, παρά να έχουμε την υγεία μας να πηγαίνουμε στο χωριό μας για να φροντίζουμε τα εξωκκλήσια μας (Άϊ - Θεοδόση - Άγιοι Ανάργυροι). Στο βιβλίο μου για την «Εκκλησία, τα Εξωκκλήσια, εικονίσματα και νερόμυλους - νεροπρίονα του χωριού μας», δεν έχει γίνει ειδική μνεία στο όνομα του αγαπητού μας φίλου, αλλά τώρα δίνεται η ευκαιρία να «μπουν

τα πράγματα στη θέση τους».

Βέβαια η τοποθεσία η σημερινή είναι πολύ διαφορετική από εκείνη της εποχής των Ρωμαίων και Βυζαντινών χρόνων. Τότε δεν ήταν παρά μια συνέχεια του ελαφρά πλάγιου (χηβάδα) εδάφους. Δεν υπήρχαν τα ξηρολάκκια και οι βαθειές χαράδρες που είναι σήμερα. Αυτά σχηματίστηκαν πολύ αργότερα και κυρίως τον 18ο και 19ο αιώνα. Και αυτό οφείλεται στην άγρια εκμετάλλευση της γης, κυρίως στα βοσκοτόπια και του δάσους από την βοσκή χιλιάδων κοπαδιών αιγοπροβάτων και βοοειδών που νοίκιαζαν οι Μπέηδες και Αγάδες του χωριού μας. Το τρομερό και φοβερό ρέμμα στο Ριάχοβο - Σκάλα - Φονικά δεν υπήρχε ο τόπος ήταν ενιαίος. Οι βροχές, τα χιόνια και η γύμνια του εδάφους δημιούργησαν με την πάροδο του χρόνου, τα ξηρορέμματα αυτά.

Γεγονός είναι πως τα χάνια τους καιρούς εκείνους, τους παλιούς, γίνονταν σε μιας ημέρας πορεία με τα ζώα και φυσικά σε δρόμους δημόσιους.

Το φυσικό στην περίπτωση μας είναι, τα χάνια αυτά του Τριαντάφυλλου - Ριάχοβου να εκμεταλλεύονταν από τους κατοίκους του εκεί φερόνυμου μαχαλά, δηλαδή Ραχοβιώτες - Κιρασοβίτες. Δεν διασώθηκε δυστυχώς, κανενός το όνομα - πλην ενός Κιρασοβίτη που λεγόταν Χατζής Γιώργος. Μόνο το τοπωνύμιο - θέση - Χάνια. Οι διηγήσεις λένε για χάνια, δηλαδή πληθυντικός, πολλά χάνια και όχι ένα. Αυτό φανερώνει ότι η κίνηση του δημόσιου αυτού δρόμου Ανατολής (Κωνσταντινούπολη) - Δύσης (Ρώμη) και Μακεδονίας - Ηπείρου - λοιπής Ελλάδας, ήταν πολύ μεγάλη, είχε πολλούς περαστικούς πελάτες, οδοιπόρους, γι' αυτό και είχαν χτιστεί πολλά χάνια. Διαφορετικά θα έπρεπε να λέγονταν στο χάνι, όπως π.χ. το λεγόμενο χάνι του Βέργου, κάτω από το χωριό Μοναστήρι της Κόνιτσας. Αρκεί ν' αναλογιστεί ο Κιρασοβίτης - τισσα, πως το χωριό μας ήταν στο μεγάλο σταυροδρόμι, που ένωνε δυο κόσμους, της Ανατολής και της Δύσης, δυο κραταιές αυτοκρατορίες, τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή. Ήταν ένα από τα γνωστά τότε περάσματα - δίοδοι της Πίνδου, από Μακεδονία - Ήπειρο - Ιταλία και αντίθετα.

Στους μετέπειτα χρόνους, όταν πλέον έγινε ενιαίο το χωριό μας, με την

Επιτροπή και με τον Γιάννη Οικονόμου, ο οποίος είχε καταγγεληθεί στον Δεσπότη της Κόνιτσας ότι πουλούσε είδη μπακαλικής στο σπίτι του, δεχόμενος και αγωγιάτες - κυρατζήδες και κατ' αυτό τον τρόπο ανταγωνίζονταν τα εκκλησιαστικά μαγαζιά του χωριού μας.

Δεν έφταναν οι διενέξεις - φιλονικίες που είχαν με τους ενοικιαστές των μαγαζιών της εκκλησίας στο χωριό μας, οι Μουχταροδημογέροντες, είχαν να κάνουν και με τις φιλονικίες - έριδες των παπάδων του χωριού μας. Τρώγονταν και δεν είχαν αγάπη και ομόνοια μεταξύ τους. Αυτό φανερώνει η από 8 Φεβρουαρίου του 1903 αναφορά της Μουχταροδημογεροντίας του χωριού μας προς το Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης.

Να μη ξεχνούμε όμως πως το χωριό μας τα χρόνια εκείνα τα παλιά, είχε 3-4 ενορίες, αλλά μια κεντρική εκκλησία, στην οποία και εκκλησιάζονταν όλο το χωριό μας. Ήταν βέβαια μοιρασμένο σε ενορίες για να έχουν οι παπάδες τα αναγκαία για την επιβίωσή τους. Δεν ήταν οι παπάδες δημόσιοι υπάλληλοι όπως σήμερα

- Η δουλειά του Μυλωνά.

Στο βιβλίο «Η Εκκλησία, τα εξωκκλήσια, τα εικονίσματα και οι νερόμυλοι του χωριού μας», έχει γίνει σχετικός λόγος και για τους Μυλωνάδες.

Το καινούργιο τώρα είναι ότι και άλλοι Κιρασοβίτες πρόγονοί μας έκαναν τη δουλειά - επάγγελμα αυτό, όπως ο Νικόλαος Στεργιούλης το 1900 και ο Δημήτριος Ζ. Ζήκας το 1909.

- Την τέχνη του τυροκόμου, τουλάχιστον για την φέτα, την γνώριζαν όπως ήταν φυσικό, όλοι οι Κιρασοβίτες - τισσες, αφού είχαν όλου τους αιγοπρόβατα και βοοειδή ζώα που με αυτά ζούσαν κυρίως τις οικογένειές τους. Για τα άλλα είδη της τυροκομίας (κασέρι - γραβιέρα - κεφαλοτύρι κ.τ.λ.) απαιτούνταν ειδικές γνώσεις, εξειδικευμένες. Γι' αυτό άλλωστε, υπήρχαν και ειδικοί μάστορες για τη δουλειά αυτή. Οι Ζηκαίοι και οι Βλωραίοι που είχαν κοπάδια από αιγοπρόβατα, αυτοί κατείχαν τέτοιες

✠
 ΚΕΡΑΪΟΥ
 ΒΟ
~~...~~
 ΣΟΦΩΣ
 ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΠΡ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΓΑΜΩΣ
 ΓΚΥΡΓΙΟΥ
 ΚΟΤΤΙΩ
 ΡΟΥΣΙΑΣ ✠
 ΓΚΥΡΓΙΟΥ
 ΓΙΑΝΝΟΥ
 ΓΚΙΣΟΥ
 ΣΕΡΩΣ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΓΚΥΡΓΙΟΥ
 ΓΑΜΩ
 ΚΟΤΤΙΟΥ
 ΚΥΡΟΥ ✠
 ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΠΡ

✠
 ΚΛΑΔΙΣΟΥ
 Μ
 ΔΟΥΚΑΣ ✠
 ΔΟΥΚΑΣ
 ΠΟΥΛΙΩ
 ΗΗΛΙΑ

✠
 ΦΟΥΡΝΟΣ
 ΑΛΕΞΙΟΥ
 ΠΕΡΙΣΤΡΑ
 ΣΕΦΟΥ
 ΚΑΝΟΥΝΗ
 ΓΙΩΚΟΥ
 ...
 ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
 ΓΙΩΚΟΥ
 ΑΓΩΡΟΥ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

✠
 ΚΟΛΙΣΑΣ
 +
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΣΚΩ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΔΕΛΤΟΥΣ

✠
 ΖΕΡΜΑ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

✠
 ΒΟΥΡΠΕΚΩ
 ΚΟΥΔΟΥ ✠
 ΓΙΑΝΝΟΥ
 ΜΗΧΑΪΟΥ ✠
 ΚΑΛΗΤΙ

✠
 ΧΟΡΙΟΝ ΠΑΧΙΝΑ
 ΔΗΜΟΓΩΑΝΝΗ
 ΔΕΛΤΟΥΣ
 ...

✠
 ΚΡΟΣΩΙΤΣΑ
 ΠΑΪΝΟΥ
 ΚΑΛΗΤΙ

✠
 ΛΙΑΣ ΚΩ
 ΜΗΧΑΪΟΥ - ✠

✠
 ΣΕΛΙΤΣΑΝΑ
 ΠΟΥΛΙΩ
 ΒΕΛΙΩ

66

66

Προκήρυξη

Δια του παρόντος ανακοινώνω ότι ορίσθησαν οι μέλη της Επιτροπής
για την εξέταση των υποψηφίων για την εισαγωγή στην
Σχολή Νομικών της Πανεπιστημίου Αθηνών. Η Επιτροπή αυτή
θα συνελευσθήσεται την Τετάρτη 1904...

Ο Πρύτανης

Προς τον Αιλού Πανεπιστήμια των Αθηνών, Βεγγίας και Κονιόλων
Ηθικών 16^α Νοεμβρίου 1904.

Εις Κονιόλους

Επισημαίνω ότι η Επιτροπή αυτή θα συνελευσθήσεται την Τετάρτη 1904...
Ο Πρύτανης...
Επισημαίνω ότι η Επιτροπή αυτή θα συνελευσθήσεται την Τετάρτη 1904...
Ο Πρύτανης...
Επισημαίνω ότι η Επιτροπή αυτή θα συνελευσθήσεται την Τετάρτη 1904...
Ο Πρύτανης...

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, written in a cursive script.

Ein Brief

Main body of handwritten text in a cursive script, consisting of approximately 15 lines. The text is significantly obscured by a large, dark ink blot or smudge in the center of the page.

Το πρώτο είναι ο τίτλος της εργασίας. Ο τίτλος πρέπει να είναι σαφής και περιεκτικός.

Πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και τον τόπο της έρευνας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο χρόνος που έγινε η έρευνα.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σύντομος και εύκολο να θυμηθεί.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο σκοπός της έρευνας.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σαφής και περιεκτικός.

Πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και τον τόπο της έρευνας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο χρόνος που έγινε η έρευνα.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σύντομος και εύκολο να θυμηθεί.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο σκοπός της έρευνας.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σαφής και περιεκτικός.

Πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και τον τόπο της έρευνας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο χρόνος που έγινε η έρευνα.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σύντομος και εύκολο να θυμηθεί.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο σκοπός της έρευνας.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σαφής και περιεκτικός.

Πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και τον τόπο της έρευνας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο χρόνος που έγινε η έρευνα.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σύντομος και εύκολο να θυμηθεί.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο σκοπός της έρευνας.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σαφής και περιεκτικός.

Πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και τον τόπο της έρευνας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο χρόνος που έγινε η έρευνα.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σύντομος και εύκολο να θυμηθεί.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο σκοπός της έρευνας.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σαφής και περιεκτικός.

Πρέπει να περιλαμβάνει το θέμα και τον τόπο της έρευνας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφέρεται ο χρόνος που έγινε η έρευνα.

Ο τίτλος πρέπει να είναι σύντομος και εύκολο να θυμηθεί.

αλλά συνάμα και πρακτικός ορθοπεδικός για ανθρώπους και ζώα. Φημίζονταν για τις καλές του επιτυχίες. Ο γιος του, ο Βασίλης Τζίνας, ήταν και αυτός μπακάλης - χασάπης προ του 1940, αλλά και τυροκόμος (μπάτζιος). Αλλά κύρια απασχόλησή του ήταν αυτή του νοσοκόμου, που είχε μάθει όντας νοσοκόμος στρατιώτης στον Μικρασιατικό πόλεμο 1920-1922. Την υπεραγαπούσε και διάβαζε και ιατρικά βιβλία.

Είχε αποκτήσει πολύτιμη πείρα και γνώση. Έσωσε πάρα πολλές αν-

15

Συμβόλαιον.

- Δι' οὗ γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ ἑνδοξότατοι Ριζαῖ-βίαι Τσιπῶ-βίαι καὶ Νικηῶ-βίαι φησὶ σαρῖλαι ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἐν Κερμασόβου Νικηῶμος Ἰωάννου Στεργιοῦμος συνβάλλοντες ἐνχυρίστως τὰ ἐνόμενα.
- Α' Οἱ ῥηθέντες Βίαιδες ἐνοικεῖουσιν εἰς τὸν ῥηθέντα Νικηῶμον Στεργιοῦμον τὰς εἰς τὸ Λογισμὸν αὐτῶν Κερμασόβου κεκείμενας μύχους συνισταμένους ἀπὸ τῶν μυχουίφρας, τρία μαντάνια καὶ τρεῖς κρησίδες διὰ τρία 3 ὀγκύηρας ἔτη. ἢ ἐναρξίς αὐτῶν ὑποσηρίζεται ἡνί τοῦ δ' ἐμαίην Ἰουνίου ἐνεστώτος ἔτους 1903 ἐνεκαίως καὶ γίγνη ἡνί τοῦ δ' ἐμαίην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1903 ἔριτου.
- Β' Ὁ ἐνοικιασθὴς Νικηῶμος, ἀφοῦ περιγράβῃ τὰ ἐνόμενα ἐργασίρια ὑποχρεοῖται ἐν ἐβδόμῃ καὶ δεκάτῃ ὅσα χρειάζονται δι' ἑνα μύχον, καὶ τὰ καίλασιμωσιν ἐν ἐσάτῳ καὶ καίτω δεκάτῃ τοῦ ἀριστεροῦ μύχου, καὶ ἐν δεκαοκτώτῳ ἡνί καὶ γῆν τοῦ ἰσίου μύχου, καδὲς καὶ ὅσα τὰ ἀπαιτούμενα φησὶ ἐργασίρια διὰ τὸν αὐτὸν μύχον. Προσέτι ὀφείλει καὶ καίτω ὅσα ἐν δεκαοκτώτῳ χρειάζονται εἰς τὰ τρία μαντάνια, καὶ εἰς τὰς τρεῖς κρησίδες, καδὲς ἢ τέχνη ἐ ἀπαιτεῖ ἀπὸ ταύτων αὐτῶν ἰσμοίαν. Οἱ δὲ ῥηθέντες Βίαιδες ὑποχρεοῖται καὶ φέρον ἐπιτοσίως τὰ δεκάτῃ, τὰ ὅσων δὲ ἐβδόμῃ ὁ Νικηῶμος διὰ τὸν μύχον, ἐπίσης καὶ ὅσα γίγνη διὰ χροιασοῦν διὰ τὰς ἄλλας ἐν δεκαοκτώτῳ.
- Γ' ἐπίσης δὲ φέρον οἱ Βίαιδες καὶ τὰ ἀνατούμενα διὰ τὸν μύχον οἰδύρα. Προσέτι δὲ μεταμορῖσιν ἐπιτοσίως καὶ ἡνί ὅσων διὰ τὴν ἐν δεκαοκτώτῳ ἡνί ὀφείλει τὸν μύχον ὁ δὲ Νικηῶμος ὀφείλει καὶ σκευάσει ἡνί ὀφείλει ὅσα ὅσων ἐν δεκαοκτώτῳ χροιασοῦν εἰς τὰς ἐργασίρια κατὰ τὰ ἐνόμενα ἔτη δὲ ἄνε εἰς βίαις τοῦ ἐνοικιαστοῦ Νικηῶμον.
- Δ' Ὁ ρηθὴς ἐνοικιασθὴς δὲ γαμβρῖν ἢ ἀμοιβὴν ἑτησίαν ἔχει ἀπὸ τῶν ὅσα δ' ἀγέδωνται ἀπὸ τῶν ἑτάκων οἰκίδων τοῦ ἐμαίον 4% κατὰ τοῦσκνονηδωσιν ἀπὸ τῶν κατόκων Κερμασόβου. διὰ δ.

14

1
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050

θρώπινες ζωές συγχωριανών μας και όχι μόνο. Οι διαγνώσεις του ήταν σωστές - ορθές και πρόσφερε άμεσα τις πρώτες βοήθειες. Γνώριζε τις παθήσεις - αρρώστιες της κάθε Κερασοβίτικης οικογένειας, ήταν ο προσωπικός γιατρός τους, όπως θα λέγαμε σήμερα. Πάρα πολλά τέτοια περιστατικά (σωτήρια), διηγούνται οι παλιοί Κερασοβίτες, τώρα μακαρίτες, αλλά και πολλοί άλλοι που ζουν σήμερα, όπως και ο γράφων. Πολλά είχε ακόμη προσφέρει ο μακαρίτης κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κατοχή, αλλά και στον επάρατο εμφύλιο πόλεμο του 1946 - 1949, που από θαύμα γλίτωσε και αυτήν ακόμα την ζωή του. Αυτός ήταν ο μπάμπια Βασίλης ο Τζίνας, που πέθανε το 1971.

- Η τέχνη του τσαρουχά

Δηλαδή να φτιάχνεις τσαρούχια με σόλα δερμάτινη και πρόκες και από πάνω με βακέτα, με ή δίχως φούντα στο εμπρός άκρο μέρος (κόκκινη ή μαύρη), είναι παλιά τέχνη και απαιτούσε πολλές, καλές γνώσεις και εμπειρία μεγάλη. Τέτοιο τσαρουχάδικο, δεν είχαμε στο χωριό μας. Τα τσαρούχια τ' αγόραζαν οι Κιρασοβίτες - τισσες κυρίως από Σαμαρινιώτες τεχνίτες ή εμπόρους που τα φέρναν το πανηγύρι στο χωριό μας, ή τ' αγόραζαν οι μαστόροι συγχωριανοί μας στα ταξίδια τους που κάναν στα άλλα μέρη, Θεσσαλία, ΊΓρεβενά, Κοζάνη, Γιάννινα, Βόρειο Ήπειρο κ.ά. Αυτό μου είχε διηγηθεί η συγχωρεμένη καλή μου φίλη μπάμπω Γιώργαινα Καταγιάννη, στις πολλές κουβέντες που κάναμε στα τελευταία της χρόνια. Ο Θεός μας, ας αναπαύσει την ψυχή της. Κιρασοβίτες, που ασχολούνταν, όχι με την κατασκευή αλλά με την επιδιόρθωση, το μπάλωμα, βρήκα τον Θανάση Τζίνα, που ανέφερα προηγούμενα. Τον Βασίλη Κωταδήμου και τον Γιώργο Αθανασίου.

Μεταπολεμικά (1940) και κυρίως από 1950 ο Μιλτιάδης Γ. Γκούτσιος και ο Κώστας Ν. Κότινας με δικά τους μαγαζιά, μακαρίτες τώρα και οι δυο. Οι ψυλές τους ας αναπαύονται σε τόπους χλοερούς και δροσερούς και σε σκηνές δικαιοσύνης.

Τον Κώστα Κότινα διαδέχτηκε, όταν έφυγε μετανάστης στη Γερμανία,

ο αγαπητός μας ... Θανάσης Αχ. Γελαδάρης που τελικά και αυτός έπεσε θύμα όπως όλοι μας της εσωτερικής μετανάστευσης, ερχόμενος στην Αττική (Μαρκόπουλο), όπου διαμένει μόνιμα με την γυναίκα του και την κόρη τους.

- Η τέχνη του Σαμαρά.

Αυτή στο χωριό μας ανθούσε πάρα πολύ, τόσο τα παλιά όσο και τα μεταπολεμικά χρόνια. Πολύ γνωστός τεχνίτης ήταν το παιδί (αγόρι) ο Κώστας του Γιάννη Βάλλα - Παπαγιάννη. Ήταν ο πατέρας του παππού μας Γιώργου - Βάλλα - Παπαγιάννη - Σαμαρά και του γράφοντος προσπάππος. Κατά τους υπολογισμούς του γράφοντος, αυτός πρέπει να γεννήθηκε την δεκαετία του 1850, γιατί ο γιος του Γιώργος (πάππος) μας γεννήθηκε το 1878, με μέση ηλικία γάμου τα 24-25 χρόνια (1878 - 1853). Δεν απογράφηκε το 1914, γιατί δεν ζούσε. Πότε πέθανε είναι άγνωστο. Ο πατέρας μας όμως τον θυμόταν πολύ καλά, όταν ήταν μικρό παιδί 5-6 χρόνων πιθανόν να πέθανε μεταξύ των ετών 1910-1912. Αυτά από τις διηγήσεις του μακαρίτη του πατέρα μας που διηγόταν πως αυτόνβ (τον εγγονό του) ο παπούς του Κώστας τον έπαιρνε μαζί του στο μαγαζί -Σαμαράδικο (παράγκα) εκεί στην πλατεία του χωριού μας, στο μέρος που χτίστηκε σήμερα ο ξενώνας της Αδελφότητάς μας.

Ήταν άριστος τεχνίτης - μάστορας - έφτιαχνε ωραία και κομψά σαμάρια που τα στόλιζε και με μικρά σχέδια με χρωματιστές χάντρες γύρω - τριγύρω. Την τέχνη αυτή έκανε μέχρι τα γεράματά του. Ήταν άντρας ωραίος, ξανθούλης και ψηλός, καθαρός και η με πολλά λαγγόλια φοστανέλλια του, ή η πουκαμίσια του, έλαμπε από την καθαριότητα. Ήταν άντρας περήφανος και αντρείος, όπως όλοι οι παλιοί, πόσο μάλλον αυτός που ήταν και παπαδοπαίδι, τον ονομαστό Βάλλα - Παπαγιάννης, γόνος Ριαχοβίτικης παλιάς γενιάς και ακριτών της περιοχής. Είχε και έχει τις προγονικές ρίζες στην εποχή των Ρωμαίων και του Βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού, οι οποίοι εφάρμοσαν το πρώτο, το σύστημα το στρατιωτικό, δηλαδή εγκαθιστούσαν στρατιώτες - φύλακες - ακρίτες στις απομακρυσμένες περιοχές της αυτοκρατορίας, στους οποίους όμως

έδιναν και δικαιώματα να έχουν ιδιόκτητη γη και κοπάδια από αιγοπρόβατα και βοοειδή για την συντήρηση των ιδίων και των οικογενειών των και σε καιρό πολέμου υπεράσπιζαν τα σύνορα της αυτοκρατορίας, ή αμύνονταν ενάντια στις επιδρομές των βαρβάρων και ληστοσυμμοριών.

Την τέχνη αυτή, την έμαθε και στα δυο του αγόρια, Γιώργο και Μήτσιο. Ο παππούς μας ο Γιώργος, δεν ασχολήθηκε επαγγελματικά με την τέχνη αυτή, πολύ ελάχιστα, περιστασιακά μόνο και δεν ήταν και καλός τεχνίτης. Περισσότερο δούλεψε χτίστης οικοδόμος και διατηρούσε, από αγάπη κυρίως και 80-100 αιγοπρόβατα, αλλά ποτέ δε τα βόσκησε ο ίδιος ή ο γιος του Αντρέας (πατέρας) μας. Τα έβοσκαν οι τότε τσομπάνηδες Σιδέρηδες - Μπακάληδες, με αποτέλεσμα αυτοί να γίνουν προβατοκτήμονες και η οικογένειά μας να τα χάσει σιγά-σιγά όλα τα ζώα. Ο γράφων πρόφτασε κάπου 40 τον αριθμό το 1958, όπου και πουλήθηκαν και αυτά, εκτός βέβαια των οικοσίων 15-20 τον αριθμό. Ο Δημήτρης (Μήτσιος) όμως Σαμαράς (πατέρας Παύλου - Ηλία - Χρήστου, Αρετής, Στυλιανής - Χρυσούλας), πράγματι άσκησε το επάγγελμα του σαμαρά μέχρι τα βαθιά του γεράματα, εκεί στο μικρό χαγιάτι (στέγαστρο), μέσα από την αυλόπορτα του πατρικού σπιτιού τους. Ήταν καλός τεχνίτης, ακόμα και από κοντινά χωριά, έρχονταν να φτιάξουν σαμάρια.

Άλλος εξίσου καλός τεχνίτης σαμαράς του χωριού μας ήταν και ο Νικόλας Βάϋλας ή το ορθότερο Μπάϋλας, που και αυτός είχε το μαγαζί του στο χαγιάτι του σπιτιού του, εκεί δίπλα από την κεντρική μας πλατεία. Πελάτες του δεν ήταν μόνο οι συγχωριανοί, αλλά και από τα γύρω κοντινά χωριά, Φούρκα, Κάτσικο, Πουρνιά, Μόλιστα, Καστάνιανη, Λαγκάδα κ.ά.

Την παλιά αυτή παραδοσιακή τέχνη του σαμαρά, ασκούσε τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα μας και ασκεί και σήμερα, όταν υπάρχει και είναι ανάγκη, κυρίως τα καλοκαίρια, ο Ξενοφώντας Χρήστου Παναγιώτου. Εξυπηρετούσε τόσο τους συγχωριανούς μας, όσο και τα γύρω χωριά, πηγαίνοντας τώρα ο ίδιος εκεί, στον τόπο τους, ενώ παλιά έρχονταν οι ενδιαφερόμενοι στο χωριό μας. Πολλά άλλαξαν οι καιροί...

Η τέχνη αυτή εξαφανίζεται σιγά - σιγά αφού πλέον δεν υπάρχει αντικείμενο - ζήτηση, δηλαδή ζώα φορτηγά (άλογα - μουλάρια - γαϊδούρια). Όλα τ' αντικατέστησε το αυτοκίνητο της σύγχρονης εποχής, η βιομηχανία, και γενικά ο πολιτισμός.

Η παραδοσιακή αυτή τέχνη σβήνει παντελώς από το Κεράσοβο. Τελευταίος όλων ο ευτραφής - κοντούλης - ξανθούλης που προανέφερα. Είναι «ο τελευταίος των Μοϊκανών», όπως θα λέγαμε.

- Καλά γράφτηκε για την τέχνη του σαμαρά και τους Κερασοβίτες σαμαράδες. Καιρός είναι να γραφεί και τι μέσα και εργαλεία χρησιμοποιούσαν οι τεχνίτες αυτοί στην δουλειά τους. Αυτά είναι:

*Ξενοφών Χρ. Παναγιώτου
τελευταίος σαμαράς του
χωριού μας*

- Σκεπάρνι και κουφοσκεπάρνο
- Καλισφύρι
- Τανάλια
- Πριόνι
- Πήχυ - μέτρο
- Σίδερο - Πλάνη - σπάλα
- Σακορράφες μεγάλες - μικρές
- Δέρμα πρόβειο ή γιδίσιο
- Σαμοροσκούτι
- Πανάρι
- Ευλεία από οξυά
- Καρφάκια - χάντρες
- Βρύζα - χειρόβουλα
- Κουβαρίστρες
- Σουγιά - Κολοκοτρώνης
- Ψαλίδια - μεγάλα-μικρά.

- Άλλα παραδοσιακά επαγγέλματα ήταν και των μπακάλη, κρεοπώλη, καφεπώλη, κουρέα, περιπτερά κ.ά.

Συνήθως αυτά ασκούνταν από το ίδιο πρόσωπο, λόγω της μικρής κοινωνίας του χωριού. Τέτοια πρόσωπα, από όσο έγινε κατορθωτό να βρεθούν, μέσα στο μουχλιασμένο χρονοντούλαπο του χρόνου είναι: Προπολεμικά. Γιάννης και Χρήστος Τσούμπανος, Κώστας και Νικόλας Στεργιούλης, που είχαν και το χάνι του χωριού μας και νερόμυλο ενοικιαζόμενο, Σπύρος και Γιάννης Ζούκας, ένα φεγγάρι και ο παππούς μας ο Γιώργος Σαμαράς, Γιάννης Οικονόμου, Νικόλας Μακρυγιάννης. Μεταπολεμικά. Πάλι οι Σπύρος και Γιάννης Ζούκας, Αριστείδης Εξάρχου, και ένα φεγγάρι και ο Ζαχαρίας, Κώστας Γελαδάρης, Διονύσης Βάϋλας, Δημήτρης Χρ. Παναγιώτου, Μιλτιάδης - Βικτώρια - Αντρέας Μπάϋλας, Αλέκος Κυρίτσης, Βασίλης Κιτσάκης, Αριστοτέλης Παπανικολάου, Νικόλαος Μακρής, Απόστολος Τζίνας, Ηλίας Ζήκας, Θωμάς Χρήστου, Οδυσσέας και Παντελής Γαλάνης και Γιάννης Τέλλης, Βασίλης Εξάρχου και φτάνουμε στους σημερινούς Μιχάλη - Βασιλική Νταγκουβάνου, Βασίλη Ηλία Σαμαρά και Κώστα Δημ. Γκοντούλη.

Από κουρείς είχαμε τον Σωκράτη Ευαγ. Νταγκουβάνο, που είχε και μια μικρή ξύλινη παράγκα, εκεί δίπλα στην πλατεία, που ερείπιά της βρίσκονται ακόμη εκεί, αμαυρίζοντας το περιβάλλον. Τώρα τον Αποστόλη Ζαμάνη.

Περιπτεράδες είχαμε τον πρώτο ξάδερφο μας Νικόλα Ιωάννου Χαρισιάδη, ανάπηρο πολέμου, 1946 - 1949, που το περίπτερό του ήταν στη στροφή του δρόμου για την κεντρική βρύση του χωριού μας και πλατεία. Πέθανε από ανακοπή καρδιάς τον Αύγουστο μήνα του 1976 στη Σαμαρίνα. Η κηδεία έγινε στο χωριό μας. Αποστόλη Σιάφη, ανάπηρο πολέμου 1940-1941, τώρα μακαρίτης και αυτός, που το περίπτερο το είχε δίπλα από το τρίτο μεγάλο πλάτανο του χωριού μας, στο κοινοτικό κατάστημα.

Αν ξεχάστηκε κανένας αυτό δεν γίνεται από πρόθεση, απλά ο γράφων δεν γνωρίζει την ύπαρξή του, δεν μαθεύτηκε.

Παράρτημα

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΥΓΕΝΗ ΚΙΡΑΣΟΒΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΗΔΩΝ

- Ο όσιος Ιωάννης Κουκουζέλης

Έχει εξιστορηθεί στο κεφάλαιο Ε', πως το ενωμένο Κιράσοβο απαρτίζονταν από τους τρεις συνοικισμούς: α) Λόγγα, β) Πέρα ή Κάτω Μαχαλά και γ) το Ριάχοβο και πώς σώζονται ακόμη μέχρι σήμερα στα μέρη αυτά, αρκετά τοπωνύμια που μαρτυρούν στους αιώνες που πέρασαν, σαν αψευδείς μάρτυρες, την ύπαρξη αυτών των συνοικισμών. Πιο συγκεκριμένα στον Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, έχουμε το τοπωνύμιο «στου Κουκουζέλη» και αυτή η τοποθεσία είναι η σημερινή Πλαγίτσα, αριστερά του χωραφιού του Θόδωρου Στρατσιάνη, όπως πηγαίνουμε από το μονοπάτι - δρομίσκο - από βρύση Παπαγιανναϊκή προς Πέρα Μαχαλά και όχι από τον κανονικό δρόμο που οδηγεί από κάτω μέρος του Αϊ - Νικόλα, χωράφια Θανάση Τζίνα και Μιχάλη Γελαδάρη.

Η τοποθεσία αυτή έχει μέτωπο προς την γειτονιά των Παπαγιανναίων - Γκουγκεταίων, σήμερα χέρσο και χορτολίβαδο μέρος. Εδώ σ' αυτή την πλαγίτσα, ομολογούνταν από τους γέρους και γερόντισσες του χωριού μας και κυρίως της γειτονιάς μας, πως βρίσκονταν το σπίτι του Κουκουζέλη.

Επίσης έχει εξιστορηθεί στο κεφάλαιο ΣΤ, η μεγάλη σημασία που έχουν τα τοπωνύμια μαζί με τα δημοτικά μας τραγούδια, τα γλωσσικά μας ιδιώματα, οι υπάρχουσες επιγραφές στους αρχαιολογικούς χώρους, τα ήθη και έθιμα για την μάθηση της εθνικής μας ιστορίας, της τοπικής ιστορίας ενός τόπου, της θρησκείας, πολιτισμού κ.ά. Έχουν τη δική τους

φωνή για να μας διηγηθούν πολλά για τη μακρόχρονη σκοτεινή ιστορία του τόπου μας, να φωτίσουν ορισμένες πτυχές της ιστορίας του χωριού μας και να λύσουν και ορισμένες απορίες που μένουν άλυτες. Ας σκεφτούμε μόνο όλοι μας, πως από το ασήμαντο, από πρώτη άποψη, τοπωνύμιο «στου Κουκουζέλη», πόσα συμβάντα, λυπηρά ή χαρούμενα, έρχονται στη μνήμη μας από τα περασμένα χρόνια και πόσες συμφορές και μαρτύρια δεν διηγούνται.

Το τοπωνύμιο αυτό προέρχεται από κυριώνυμο, δηλαδή από κάποιο κάτοικο του Μαχαλά αυτού που είχε το σπίτι του εκεί, ήταν Κατωμαχαλιώτης και ονομάζονταν Κουκουζέλης.

Τους λόγους για τους οποίους η γειτονιά αυτή συνενώθηκε με τον Πάνω Μαχαλά, τον Λόγγα, τους γνωρίζουμε και έχουν περιγραφεί, πλην όμως δεν γνωρίζουμε και τον ακριβή χρόνο που έγινε αυτό. Οι αιτίες, τα αίτια ήταν οι βάρβαρες και ληστρικές επιδρομές των Σλάβων, Βουλγάρων, Ούνων, Νορμανδών και αργότερα των Τουρκαλβανών και η «Λάμια» η κόρη που έφαγε τους δικούς της ανθρώπους. Αυτά τα πράγματα συνέβησαν στα μέρη μας τα χρόνια που εμφανίστηκαν τα βάρβαρα αυτά στίφη και είναι από το 1000 περίπου μ.Χ.

Η ορθόδοξη εκκλησία μας, την πρώτη (1) Οκτωβρίου, εορτάζει την ιερή μνήμη του Οσίου Ιωάννη του Κουκουζέλη, του ηδύμολπος (ο γλυκώς ψάλλων), ασκητεύσας στο Άγιο Όρος, στην Ιερά Μονή της Μεγίστης Λαύρας, που ιδρύθηκε το 963 μ.Χ. από τον Άγιο Αθανάσιο τον Αγιορείτη, που το σκήνωμά του βρίσκεται στο Καθολικό της Ι. Μονής. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Γρηγόρης Στάθης, (μουσικολόγος), έχει γράψει στο ανάτυπο του εξωφύλλου της πραγματείας του «Ο ΜΑΪΣΤΩΡ ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Ο ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΗΣ, Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ», ότι στα 1309 μ.Χ. ο Κουκουζέλης πρέπει να είχε μια ώριμη ηλικία και να ήταν τέλειος γνώστης της ψαλτικής τέχνης. Έτσι καταλήγει, λογικά μπορούμε να προσδιορίσουμε και τη γέννησή του στη δεκαετία του 1270 περίπου μ.Χ., δηλαδή κατά τα τέλη του ΙΒ' (12ου) αιώνα. Για τον τόπο της καταγωγής του αγγελόφωνου πρωτοψάλτη και συν-

θέτη Κουκουζέλη, ερίζουν πολλοί. Κατά την επίσημη παράδοση, καταγεγραμμένη στο Συναξάριο της Εκκλησίας μας, ο Όσιος Ιωάννης «ήτο εκ της πόλεως Δυρραχίου».

Το Δυρράχιο ήταν μια, από τα αρχαιότερα χρόνια, ελληνική πόλη, η αρχαία Επίδαμνος που έφτανε μέχρι εκεί το ελληνικό βασίλειο της Ηπείρου (π.Χ.), είτε αργότερα, αντιπροσωπεύουσα με το όνομα αυτό, περιοχή της Ηπείρου μέσα στην απέραντη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (θέμα Δυρραχίου), 9ος και 10ος αιώνες, είτε ως ανήκουσα στο Δεσποτάτο της Ηπείρου αργότερα τους 12ο και 13ο αιώνες.

Η Βυζαντινή ιστοριογράφος Άννα η Κομνηνή, γράφει ότι η αρχαία Επίδαμνος καταστράφηκε κατά τους πολέμους μεταξύ Ρωμαίων και του Ηπειρώτου βασιλιά Πύρρου, που το βασίλειό του εκτεινόταν από τα παράλια του Κορινθιακού κόλπου μέχρι το Δυρράχιο με όρια ανατολικά την οροσειρά της Πίνδου, δηλαδή στα μέρη μας, στο χωριό μας, στην λεγόμενη χώρα των Μολοσσών.

Με τη νέα οικοδόμηση της η πόλη ονομάστηκε Δυρράχιο (δύσβατη - ράχη - πέραςμα). Κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους το Δυρράχιο αποτελούσε το κύριο λιμάνι της ιδιαίτερης επαρχίας που έφερε το όνομα Νέα Ήπειρος. Μετά τη διαίρεση του Ρωμαϊκού Κράτους σε δύο (Ανατολικό - Δυτικό) υπήχθηκε στο Ανατολικό Βυζαντινό και από τότε άρχισε ο Βυζαντινός βίος του, σαν πρωτεύουσα της «Νέας Ηπείρου» και αργότερα, τον 9ο - 10ο αιώνα, του Θέματος Δυρραχίου.

Από τα τέλη του ΙΑ' αιώνα και καθόλη τη διάρκεια του ΙΒ' αιώνα (1000 - 1200) μ.Χ. το Δυρράχιο γίνεται σχεδόν μόνιμος στόχος επιδρομών των Νορμανδών - Φράγκων, όπως και τα μέρη τα δικά μας (τοπωνύμια Φούρκας) και έτσι η ιστορία του τόπου συνδέεται στενά με το όνομα της ενδόξου Βυζαντινής δυναστείας των Αγγέλων Κομνηνών.

Τα χρόνια αυτά, η έλλειψη κάθε ασφάλειας και κάθε πρόνοιας, οδηγούσε τους ανθρώπους στη δουλεία και στον μοναχισμό.

Μ' όλο που οι αυτοκράτορες Κομνηνοί ξαναϊδρύουν τα λαϊκά συσσί-

τια, φροντίζουν να ξαλαφρώσουν τους πτωχούς από τους φόρους, να διευκολύνουν κάπως τη δυστυχία των υπηκόων τους, η δυστυχία παραμένει και είναι η μόνιμη πληγή που κατατρώνει τις σάρκες της απέραντης αυτοκρατορίας των. Ήταν βέβαια δραστήρια η δυναστεία των Κομνηνών με διπλωματική οξυδέρκεια, όμως οι συνεχείς πόλεμοι με τους Νορμανδούς, Ούγγρους, Σέρβους, Βουλγάρους, Βενετούς, Γενουάτες, Τούρκους κτλ έφερε μαζί τους και το σπέρμα της αποσύνθεσης, γιατί άρχισαν να παρουσιάζονται, σε διάφορες επαρχίες, χωριστές τάσεις, οι ξένοι εκμεταλλεύονταν αυτό, όπως και το εμπόριο και έτσι καταπίεζαν τους ντόπιους πληθυσμούς.

Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα ιστορική μαρτυρία από την Άννα την Κομνηνή, ότι ο πατέρας της, ο Αυτοκράτορας Αλέξιος Κομνηνός (1081-1118) μ.Χ., όταν ελευθέρωσε πολλά παιδιά από το Ικόνιο και το Φιλομήλιο της Μ. Ασίας, τα έφερε στην Κωνσταντινούπολη και τα παρέδωσε «τοις καθηγουμένοις των ιερών φροντιστηρίων ανάγειν τα ιερά εκπαιδύοντας γράμματα», Άννα Κομνηνή, Αλεξιάς 2, 345, κ.ά. και Μοναχού Αββακούμ αγιορείτου «Όσιος Ιωάννης Κουκουζέλης, η Εποχή του και η Εποχή μου μας». Το γεγονός αυτό είναι από τους αγώνες των Κομνηνών να κρατήσουν ελεύθερη τη Μ. Ασία από του Σελτζούκους Τούρκους. Ακόμη είναι γνωστό, ιδιαίτερα για τον Αλέξιο Κομνηνό, τον οποίο η θυγατέρα του Άννα Κομνηνή επανομάζει «δέκατον τρίτον των Αποστόλων», ο ζήλος και το ενδιαφέρον των Κομνηνών Αυτοκρατόρων για τα της εκκλησίας και τα της Παιδείας και εκπαίδευσης. Τίποτε λοιπόν δεν αποκλείεται, πώς ό,τι έγινε με την απελευθέρωση του Ικονίου και τη μεταφορά παιδιών για μόρφωσή τους στην Κωνσταντινούπολη, κάτι παρόμοιο (παράλληλο) είναι σφόδρα πιθανόν να έγινε και με άλλες πόλεις - περιοχές της αυτοκρατορίας, γιατί και όχι με το δικό μας Δυρράχιο, το οποίο πολλές φορές πολιορκήθηκε από τους δυτικούς εχθρούς, αλλά απελευθερώθηκε από του βυζαντινούς αυτοκράτορες. Ίσως μεταξύ αυτών των παιδιών να ήταν και ο Ιωάννης Κουκουζέλης. Το μόνο στοιχείο που έχουμε είναι από την καταγεγραμμένη επίσημη παράδοση (Συνξάριο της

Εκκλησίας) ό,τι «η μήτηρ αυτού, ως ευσεβής και φιλόθεος, έδωσε τον παίδα να μανθάνει τα ιερά γράμματα, τον οποίον, διότι ήτο εις τον ναόν έξυπνος και πολύ καλλίφωνος, άπαντες επωνόμαζον αγγελόφωνον».

Ο Συναξαριστής της Εκκλησίας, αναφέρει το Δυρράχιο, σαν τόπο καταγωγής του Οσίου, αλλά αυτό δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένο, σίγουρο και ασφαλές. Πολλοί το αμφισβητούν και θα αναφερθεί πιο κάτω. Ίσως και είναι πολύ πιθανόν να γράφτηκε το Δυρράχιο, επειδή ήταν η πρωτεύουσα του Θέματος της Νέας Ηπείρου, ξακουστή, ονομαστή και δοξασμένη πόλη, παρά μια άσημη και ασήμαντη μικρή κωμόπολη ή πόσο μάλλον ένα μικρό, πτωχό και άγνωστο χωριουδάκι, όπως το δικό μας, ανάμεσα στο απέραντο Θέμα της Νέας Ηπείρου.

Ακόμη σφόδρα πιθανόν είναι, η οικογένεια Κουκουζέλη του χωριού μας, για τους λόγους που έχουν προαναφερθεί, να είχε μεταναστεύσει από το χωριό μας, τότε που ο Πέρα ή Κάτω Μαχαλάς, συνενώθηκε με τον μαχαλά του Λόγγα, 11ον με 12ο αιώνα μ.Χ. όπως έγινε και με το Ριάχοβο, αργότερα, το 1780 και να είχε εγκατασταθεί στο Δυρράχιο, στην πρωτεύουσα του Θέματος, όπως αυτό συνέβηκε και τώρα στον 20ο με 21ο αιώνα μας, που φύγαμε και εμείς από τα χωριά μας και εγκατασταθήκαμε, μόνιμα πια, στην πρωτεύουσα της χώρας μας ή σε άλλες πόλεις αυτής. Το αυτό συνέβηκε και τότε. Γράφτηκε ήδη ότι 70-80 επίθετα παλιών Κιρσοβιτών, δεν υπάρχουν σήμερα στο χωριό μας, έχουν μεταναστεύσει, λόγω των τότε επικρατουσών συνθηκών, σε άλλα μέρη και τόπους. Έτσι συνέβη και με την οικογένεια Κουκουζέλη.

Περί του Κουκουζέλη, σαν επώνυμο.

Ο Σύλλογος προς διάδοση της Εθνικής Μουσικής, έχει εκδόσει το 1992, ένα βιβλίο του αείμνηστου δασκάλου της μουσικής Σίμωνα Ι. Καρρά και στη σελ.. 63 αυτού διαβάζουμε: «Εκ του κ. Κυρομάνου και πάλιν, παραλαμβάνομεν την άποψιν, καθ' ήν το “Κουκουζέλης” είναι υποκοριστικόν - χαϊδευτικόν του επιθέτου “Κουκουζής”. Επιθέτου επιχωριάζοντος καταληκτικώς εις τας νήσους του Β. Ανατολικού Αιγαίου. Ο Αρχιε-

πίσκοπος Αμερικής και Έξαρχος των ορθοδόξων της Αμερικής και Νοτίων, κ. Ιάκωβος, εξ 'Ίμβρου καταγόμενος- φέρει κατά κόσμον, το επώνυμο «Κουκούζης». Υποκοριστικόν δε του Κουκούζης, είναι πράγματι το «Κουκουζέλης», κατά την τοπικήν διάλεκτον των νήσων αυτών, όπου: επίθετα: Παγανάς - Παγανέλης, Κοτσινάδης - Κοτσιναδέλης, άρα Κουκούζης - Κουκουζέλης...».

Ο Ανδρέας Καλαντζάκος, στο βιβλίο του «Ονόματα - Επωνυμα - Παρατσούκλια, Β' Έκδοσις 2000» καταγράφει ένα πλήρη αλφαβητικό κατάλογο ελληνικών επωνύμων που προέρχονταν από την Τουρκική ή τις πηγές της Αραβικής, Περσικής, Αρβανίτικης, Ιταλικής, κ.ά. Έτσι στο γράμμα Κ, σημειώνει:

- Κουζάς, τούρκικα Kuzu = αρνί
- Κουζής, τούρκικα Kuzu = αρνί
- Κουζέλης, τούρκικα Kuzu = αρνί

Κατά συνέπεια Κουζέλης ή Κουκουζέλης σημαίνει σαν κυριώνυμο αρνής. Όπως και να έχει το πράγμα, στο χωριό μας, αλλά και στην Ήπειρο γενικά, έζησαν επιφανείς οικογένειες που ήλθαν από την Κωνσταντινούπολη και τα νησιά του Β. Αιγαίου, μετά την άλωση της Βασιλεύουσας από τους Φράγκους σταυροφόρους το 1204, όπως ίσως και οι Μπαϋλάδες (Μπαϋλος = πρεσβευτής) και Μάνος, του χωριού μας.

Ακόμη ο Σίμων Καράς θεωρούσε άσκοπο την περιπλάνηση από Κωνσταντίνου -πόλεως στο Δυρράχιο της Ηπείρου για ανεύρεση ορφανού παιδός και μάλιστα γιου ανύπαρκτου Βουλγαρίδος μητρός, εννοεί τον Κουκουζέλη.

Την άποψή του αυτή, την αντικρούει ο μοναχός Αββακούμ ο αγιορείτης στο βιβλίο του «Ο Όσιος Ιωάννης Κουκουζέλης - Η εποχή του και η εποχή μας», Θεσ/νίκη 1999, ισχυριζόμενος την Ηπειρωτική καταγωγή του.

Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει για τον Όσιο είναι, ότι ήταν παπα-

δοπαίδι. Αυτό δε από τους: α) 121 κώδικα Λένινγκραντ (που αποτελεί εορτολόγιο Σιναϊτικό από το 1301 μ.Χ.) όπου ο Ιωάννης Κουκουζέλης αναφέρεται και με το επώνυμο Παπαδόπουλος. β) 457 κώδικα της Ι. Μονής Κουτλουμουσείου του Αγίου Όρους, όπου ο Όσιος αναφέρεται επίσης με το επώνυμο Παπαδόπουλος «και του Παπαδοπούλου κυρού Ιωάννου και μαΐστορος του Κουκουζέλη». γ) 884 κώδικα της Εθνικής Βιβλιοθήκης, έτους 1341 μ.Χ. που αναφέρεται και εδώ «του Παπαδοπούλου κυρού Ιωάννου και μαΐστορος του Κουκουζέλη».

Ο μοναχός Αββακούμ αγιορείτης, στο βιβλίο του «Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης» Θεσ/νίκη 1999, γράφει στη σελ. 41, σχετικά τα εξής, σε σχέση με το επώνυμο «Παπαδόπουλος». («Είναι χαρακτηριστικός ωστόσο, ο τρόπος που χρησιμοποιείται η λέξη Παπαδόπουλος, ήτοι ως αρκτικό προσώνυμο και ειδικότερα ως πατρωνυμικό που υποδηλώνει γιο ιερέως. Τέτοια μαρτυρία δεν έχουμε άλλη· γνωρίζουμε μόνο, σύμφωνα με το Συναξαριστή, ότι σε πολύ νεαρή ηλικία, όταν αποχωριζόταν τη μητέρα του για να πάει στην Κωνσταντινούπολη, ήταν ορφανός από πατέρα. Δεν αποκλείεται δηλαδή και να ήταν γιος παπά (παπαδοπαίδι - παπαδόπουλο) αλλά δεν υπάρχει άλλη μαρτυρία που να το επιβεβαιώνει. Μόνο σ' αυτούς τους τρεις κώδικες αναφέρεται και σαν «παπαδόπουλος», ενώ υπάρχουν πάρα πολλοί άλλοι που αναφέρεται μόνο σαν Ιωάννης μαΐστωρ ο Κουκουζέλης.

Ο γράφων που μετέβη στο Άγιο Όρος το Μάιο μήνα του 2001, σαν ευλαβής προσκυνητής στην Ιερά Μονή της Μεγίστης Λαύρας, όπου εγκαταβίωσε ο Όσιος, το μόνο που κατόρθωσε να μάθει από τον υπεύθυνο της Βιβλιοθήκης μοναχό, ήταν ότι ονομάζονταν και Παπαδόπουλος. Αρνήθηκε να παράσχει κάθε άλλη πληροφορία σχετική με την καταγωγή του Οσίου, πλην του ότι ήταν Ηπειρωτική από μέρος με πολλά δέντρα και άφθονα νερά. Αυτό το πράγμα εξύψε περισσότερο την απορία και την περιέργειά του. Τελικά βρήκε τη λύση στη μεγάλη αυτή απορία του περί της σιωπής της καταγωγής του Οσίου. Κάποια Βουλγαρίδα μουσικολόγος ονόματι Βρασοβάνοβα, σε πραγματεία της μουσικολογική με τίτλο «Η με-

σαιωνική βουλγαρική μουσική και ο Ιωάννης Κουκουζέλης», που δημοσιεύτηκε στη Βιέννη το 1984, ισχυρίζοταν πως ο Ιωάννης Κουκουζέλης ήταν από μητρικής καταγωγής Βούλγαρος, δηλαδή από πατέρα έλληνα και μητέρα Βουλγάρα. Τους παράλογους και αστήρικτους αυτούς ισχυρισμούς - μυθεύματα, αντέκρουσαν, τόσο ο καθηγητής θεολόγος Κυρομάνος που έγραψε σειρά άρθρων στην εφημερίδα «ΕΣΤΙΑ» από 1-20 Ιανουαρίου του 1986, όσο και οι Σίμων Ι Καράς, Γρηγόρης Στάθης, καθηγητής μουσικολόγος του Πανεπιστημίου Αθηνών και ο μοναχός Αββακούμ του Αγίου Όρους.

Εξάλλου και η παράδοση εννιά (9) αιώνων (800-900 χρ.) των Κιρασοβιτών προγόνων μας, ομολογεί μόνο Ελληνική - Κιρασοβίτικη καταγωγή της οικογένειας Κουκουζέλη.

Αν υπήρχε και Βουλγάρικη από μητρός καταγωγή του παιδιού (Οσίου), τότε και ασφαλώς η μητέρα του θα είχε εκμάθει να μιλάει, τουλάχιστον στο σπίτι τους βουλγάρικα - σλάβικα, καθόσον και ορφανό, πράγμα που δεν αποδεικνύεται και ούτε αναφέρεται από οιονδήποτε που έχει ασχοληθεί με τη ζωή και το έργο αυτού του αυτοκρατορικού αγγελόφωνου πρωτοψάλτου της δυναστείας των Κομνηνών.

Υπάρχει και άλλη μαρτυρία που επιβεβαιώνει την Κιρασοβίτικη καταγωγή του Οσίου. Αυτή είναι η ομολογία του εκλεκτού μέλους της Αδελφότητας Γιώργου Ιωάννου Δαγκουβάνου, χρηματίσαντος και προέδρου αυτής, που ομολογεί, ότι ο μακαρίτης Μιλτιάδης Βλάχος, (Πουρνάρας), που εγκαταστάθηκε οικογενειακός και αυτός στον αιώνα μας, στο Μαρκόπουλο Αττικής, του είχε πει ότι διάβασε σε κάποιο έντυπο που είχε πέσει τυχαία στα χέρια του, αλλά χάθηκε μη γνωρίζοντας την ανεκτίμητη αξία αυτού του ντιουκουμέντου (στοιχείου) για εμάς τους Κιρασοβίτες, ότι ο Όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης κατήγεται από το Κιράσοβο Κονίτσης.

Λίγα λόγια για τη ζωή του Οσίου

Ο όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης, αρχιμουσικός των Βασιλικών ιερο-

ψαλτών της Βυζαντινής δυναστείας των Κομνηνών (1081-1195), όπως έχει γραφεί προηγούμενα, όλες οι ενδείξεις - αποδείξεις τον φέρουν να έχει πατρογονική καταγωγή Κιρασοβίτικη, του χωριού μας, του 12ου αιώνα μ.Χ.

Ο πατέρας του πρέπει να ήταν παππιάς στον Πέρα ή Κάτω Μαχαλά, όπου και το σπίτι τους, γι' αυτό σώζεται και μέχρι σήμερα το τοπωνύμιο «Στου Κουκουζέλη». Το πιθανό είναι η οικογένειά του να μετανάστευσε τα χρόνια εκείνα, όπως εξάλλου έχει γραφεί, στο Δυρράχιο, αφού ήταν η πρωτεύουσα του Θέματος (Διοικητική Περιφέρεια) του Βυζαντινού Κράτους (Νέα Ήπειρος).

Από μικρός ορφάνεψε από πατέρα, η δε μάνα του σαν Ελληνίδα πραγματική αλλά ευσεβής και φιλόθεος χριστιανή παρέδωσε το μικρό ορφανό, στον Βυζαντινό αυτοκράτορα Κομνηνό, σε μία από τις εκστρατείες που έκανε ενάντια στους δυτικούς (Νορμανδούς) εχθρούς στην «Νέα Ήπειρο» για να μάθει τα ιερά γράμματα, επειδή ήταν έξυπνος στο νου και πολύ καλλίφωνος, που όλοι τον φώναζαν αγγελόφωνο.

Στην βασιλεύουσα (Κων/πολη) ο μικρός εισήλθε στο Βασιλικό σχολείο, όπου έμαθε μουσική και σαν έξυπνος και φρόνιμος αναδείχτηκε πρώτος γι' αυτό και ο βασιλιάς τον αγαπούσε πολύ και ήθελε να τον παντρέψει με πλούσια κόρη άρχοντα. Όλοι οι άρχοντες τον τιμούσαν και τον θαύμαζαν για την μελωδία του και όλοι ήθελαν να τον κάνουν γαμπρό τους. Ο νέος όμως, φοβούμενος την πρόσκαιρη δόξα και τιμή, να ζημιωθεί την ουράνιοθ αγαλλίαση, αποφάσισε να φύγει κρυφά από την βασιλεύουσα δίχως την άδεια του βασιλιά. Ενδύθηκε χωρικός με πτωχά ρούχα και μετά αρκετών ημερών ταξίδι έφθασε στο Άγιο Όρος στην Ιερή Μονή της Μεγίστης Λαύρας. Εκεί ζήτησε δουλειά - εργασία και δεν μαρτύρησε την ιδιότητά του που είχε στην βασιλεύουσα, φοβούμενος μήπως έλθουν στρατιώτες του Βασιλιά και τον πάρουν πάλι πίσω. Η δουλειά που του έδωσαν στο μοναστήρι ήταν να βόσκει και να φυλάει τους τράγους δηλαδή ένα κοπάδι γίδες, ψηλά στο βουνό, αφού δεν γνώριζε άλλη δουλειά, πράγμα που έγινε. Η δουλειά αυτή τον ευχαριστούσε, αν και ήταν κο-

πιαστική - τυρρανική. Τον πρώτο καιρό, εκεί στη μοναξιά του βουνού, δεν έψαλλε, δεν τραγουδούσε φοβούμενος μήπως αποκαλυφθεί από την καλλιφωνία του και την μουσική του. Κάποτε, όμως ξεθάρεψε και άρχισε να τραγουδά και να ψέλνει ύμνους. Τόσο καλλίφωνα και μελωδικά έψελνε, ώστε ακόμη και αυτοί οι τράγοι, στέκονταν ακίνητοι και τον άκουγαν για ώρες ολόκληρες, δεν έτρωγαν, δεν βοσκούσαν, χάνοντας βάρος από το σώμα τους και προβλημάτιζαν τους μοναχούς του μοναστηριού για το φαινόμενο αυτό.

Σε μια τέτοια θεία αγγελική ψαλμωδία, τον άκουσε κάποιος ασκητής μοναχός που περνούσε από τα μέρη εκείνα, πηγαίνοντας για το μοναστήρι της Μεγίστης Λαύρας. Έμεινε έκπληκτος και άφωνος μπροστά στη θεία αυτή μελωδία, του γιδοβοσκού του μοναστηριού. Στο μοναστήρι που έφθασε, διηγήθηκε τα συμβάντα στον ηγούμενο του μοναστηριού και απόρησε γιατί μια τέτοια θεία αγγελική φωνή δεν ψέλνει στο μοναστήρι του. Ο ηγούμενος δεν εκπλήθηκε για το γεγονός αυτό, γιατί γνώριζε ποιος είναι ο γιδοβοσκός του, τον είχε αναγνωρίσει και μάλιστα τον είχε καλύψει και από τους στρατιώτες του βασιλιά που τον αναζητούσαν παντού, πλην όμως δεν αποκάλυψε το γεγονός, αφού ο ίδιος ο γιδοβοσκός δεν επιθυμούσε να μαθευτεί το μεγάλο του μυστικό.

Τον κάλεσε κοντά του και με την πατρική του αγάπη και πειθώ, τον έπεισε να αφήσει τους τράγους, να χρηστεί μοναχός, αφού αυτή ήταν η μεγάλη του επιθυμία και αγάπη, η αφοσίωση στα θεία, και να ψέλνει άφοβα πλέον στο καθολικό του μοναστηριού. Έγινε και εδώ ο πρωτοψάλτης της Μονής.

Την αλήθεια αυτή, διηγήθηκε ο ηγούμενος του Μοναστηριού και στον βασιλιά της Βασιλεύουσας, σε ένα ταξίδι. Ο βασιλιάς σεβάστηκε την επιθυμία του άλλοτε πρωτοψάλτη του παλατιού του και έτσι ο Όσιος εγκαταβίωσε στην Ιερή Μονή.

Κάποτε ενώ έψελνε στην Υπεραγία Θεοτόκο με πάθος και κατάνυξη τον Ακάθιστο Ύμνο, από τον μεγάλο κόπο κοιμήθηκε λίγο στο στασίδι

του όρθιος. Τότε φαίνεται σ' αυτόν η Υπεραγία Θεοτόκος και του λέει «ψέλλε μοι, ώ Ιωάννη...» και αφού είπε αυτά του έβαλε ένα χρυσό νόμισμα στο χέρι. Έντρομος ξύπνησε ο όσιος και ευχαρίστησε την Παναγιά μας. Σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος έκτισε ο Όσιος με έξοδά του, παρεκκλήσι, εντός της Ιερής Μονής, όπου και η εικόνα της Θεοτόκου, να δίνει το χρυσό νόμισμα. Η εικόνα αυτή ονομάζεται και είναι γνωστή ως «η Παναγία η Κουκουζέλισσα». Ο γράφων ευτύχησε να προσκυνήσει ευλαβώς την εικόνα αυτή τον Μάιο του 2001. Η Παναγία μας, έκανε και άλλο θαύμα στον πανάξιο πρωτοψάλτή της. Από τις πολλές ώρες της ψαλμωδίας, στεκόμενος συνεχώς όρθιος ο όσιος, το πόδι του, ένεκα της ακινησίας, σάπισε και έτρεχε δυσώδης μυρωδιά, πλην όμως η Κυρία Θεοτόκος μας τον θεράπευσε τελείως. Ο όσιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης, ο ηδύμολος (ο γλυκέως ψάλλων), προείδε και τον θάνατό του, γι' αυτό συγχωρήθηκε με όλους τους μοναχούς και προσεύχονταν γι' αυτούς. Κοιμήθηκε την πρώτη (1) Οκτωβρίου και τάφηκε κατά επιθυμία του, στο παρεκκλήσι που έχτισε ο ίδιος, των Αρχαγγέλων (Γ.Μ. Πολιτάρχη, Ιωάννη Ο Κουκουζέλης, Μοναχού Αββακούμ αγιορείτου, ο όσιος Ιωάννης Κουκουζέλης).

Αυτά τα λίγα για την μεγάλη ευγενή οικογένεια του χωριού μας, των Κουκουζέληδων.

Έχουμε λοιπόν αγαπητοί συγχωριανοί μου πολλούς αγίους - οσίους προστάτες του χωριού μας και πρέπει να ευλαβούμεθα αυτούς. Καλό θα είναι να γίνεται και την πρώτη (1) του Οκτωβρίου, κάθε χρόνο και μία Θεία Λειτουργία στην Ιερή μνήμη του Οσίου Ιωάννου του Κουκουζέλη, του Κιρασοβίτη.

Η αρχή θα γίνει από φέτος, το 2002, με πρωτοβουλία του γράφοντος. Είθε ο πανάγαθος Θεός μας και οι ευλογίες του Οσίου να με αξιώσουν.

Πηγές - Βοηθήματα

Η έκδοση αυτού του βιβλίου βασίστηκε και σε πληροφορίες πολύτιμες απο τους παρακάτω Έλληνες και ξένους συγγραφείς, ιστορικούς, γεωγράφους, περιηγητές, κτλ. όπως: Ηρόδοτο, Θουκυδίδη, Θεόπομπο, Γ. Ακροπολίτη, Προκόπιο, Βυζ/νό Κίναμο, Στ. Βυζάντιο, Άννα Κομνηνή, Π. Αραβαντινό, Κ. Στεργιόπουλο, Ανδρέα Καλαντζάκο, Ν. Ελευθεριάδη, Κ. Βακαλόπουλο, Κ. Οικονόμου, Π. Καρολίδη, Δημ. Ε. Ευαγγελίδη κ.ά. Επίσης στους Rougeville Johan George, Κ. Green, Hammond, Τίτο Λίβιο, Τάκιτο Λατίνο, Ραούλ κ.ά.

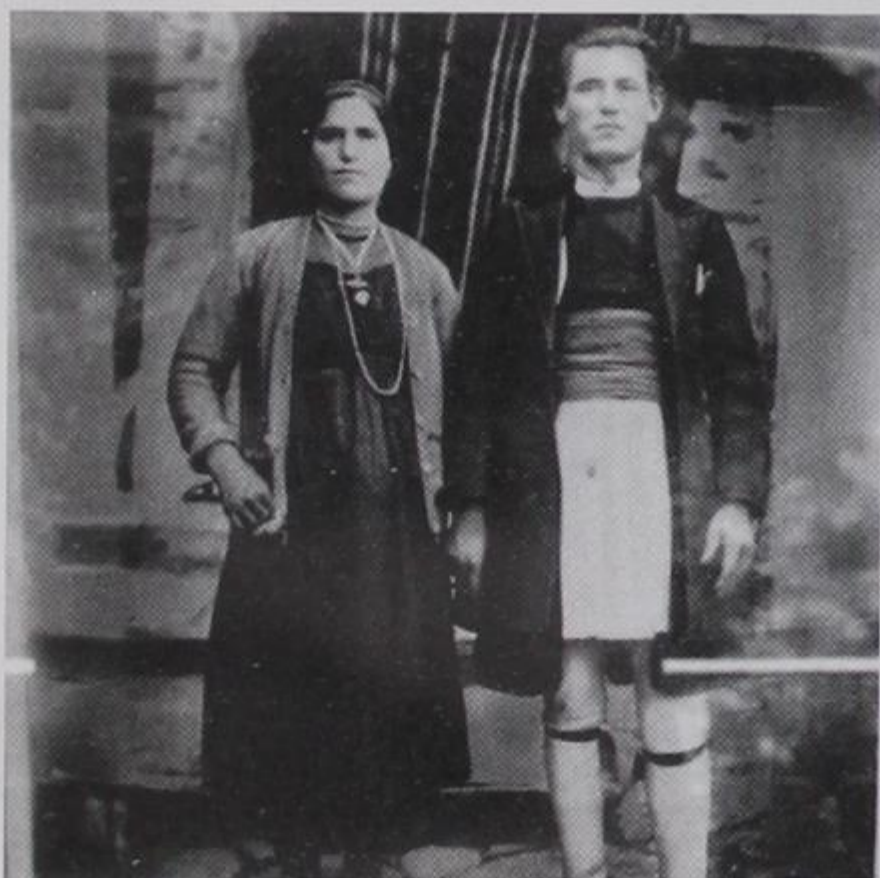
Για διευκόλυνση περισσότερη του αναγνώστη κρίθηκε σκόπιμο, οι αναφορές στους συγγραφείς να γράφονται στο οικείο λήμμα του κειμένου, ώστε να μη αναγκάζεται να ανατρέχει στις «Σημειώσεις» του βιβλίου. Ο τρόπος αυτός είναι πιο πρακτικός.

Παππούς μας: Γιώργος Κ. Σαμαράς (1878-1948),
πέθανε στα Τύρανα Αλβανίας.

Γιαγιά μας: Πανάγιω Γ. Σαμαρά (1883-1956)

Γονείς μας: Ανδρέας Σαμαράς 1907-1987, Όλγα Ανδρ.
Σαμαρά 1912-1976 (Κιρασοβίτικες φορεσιές 1935)

Γιώργαινα Καραγιάννη (1903-1999)

Γάμος 26-7-1938: Ανδρέα Κ. Γαλάνη & Ανδρονίκης
Δ. Οικονόμου με ευρωπαϊκές φορεσιές.

Αριστερά: Πανάγιω Αθαν. Σκαλωμένου, με τη
πατρική οικογένεια της, πρώτου παντρευτεί.

Νέοι-νέες του χωριού μας με Κιρασοβίτικες παραδοσιακές φορεσιές να χορεύουν στη χορ/ρίδα της Αδελφότητας Αθηνών στις 02/02/2001

Πρότυπο παραδοσιακό Κιρασοβίτικο σπίτι (Γιώργου Ζήκα)

Παραδοσιακό ανάγλυφο τζάκι Κώστα Στρατσιάνη

Πέτρινα ανάγλυφα σπιτιού Ανδρέα Σαμαρά απο 1933 Έργο ιδίου.

Ευλόγλυπτο αστέρι στο «νοντα» του σπιτιού Ανδρ. Σαμαρά 1922.. Έργο γεροκολοκύθα απο Γοργοπόταμο Κόνιτσας.

Μαρμάρινη πελεκητή αυλόπορτα του σπιτιού Ανδρέα Σαμαρά 1933. Έργο ιδίου.

Το σεντούκι προίκα με ζωγραφιά (Φοίξος-Ελλά) της μάνας μας Όλγας Σαμαρά 1931

Σημερινό σπίτι Δημήτρη Ανδρέα Σαμαρά.

Εικόνισμα Αγ. Βαρβάρας. Πέτρινο ανάγλυφο Κιρασοβίτικης τέχνης. Έργο Πρωτ. Αχιλλέα Χρ. Νάκου

Έικονισμα Αγ. Παρασκευής. Πέτρινο ανάγλυφο Κιρασοβίτικης τέχνης. Έργο Πρωτ. Αχιλλέα Νάκου 1985-1987

4 απόψεις Κιρασόβου:
α) χωριού, β) Δημοτικού σχολείου, γ) Εκκλησία, δ) μεσοχώρι - πλάτανος.

Γέροι του χωριού μας. Δεκαετία του 1950

Σημείωμα

Σαν επίλογο του τρίτου αυτού πονήματός μου, διάλεξα, μετά από πολύ σκέψη και φρόνηση, εκείνα τα λόγια του αείμνηστου Βασίλη Γ. Κιτσάκη, «Και η ζωή συνεχίζεται», γραμμένα στο βιβλίο «Το Κεράσοβο (Αγία Παρασκευή Ιωαννίνων) – Λαογραφία και έθιμα του χωριού μας», έκδοσης το 1985, της Αδελφότητάς μας.

Αυτό δε σε ένδειξη τιμής και εκτίμησης για μια ακόμη φορά, στον ευπατρίδη Κιρασοβίτη, που έφυγε για πάντα και έγινε όμως για πάντα Κιρασοβίτης.

Είχε εκφράσει ο μακαρίτης την ευχή, στο βιβλίο της αδελφότητάς μας (σελ. 7) «ευχή μας να βρεθούν μιμητές για το καλό του Κερασόβου», όπως και στη σελ. 10, «Η χαρά μας θα είναι μεγάλη, αν βρεθεί ο άνθρωπος που θα ανασκαλίσει όλα τα αρχεία της Κέρκυρας, των Ιωαννίνων και πολλών μοναστηρίων, να μαζέψει όλο το υλικό που υπάρχει και να μας δώσει να γνωρίσουμε τη βαθειά ρίζα μας από τότε που χρονολογείται, την ιστορία από ιδρύσεως, μέχρι το 1912. Αυτό το βαρύ φορτίο το αφήνω σε ανθρώπους που οι ικανότητές τους το επιτρέπουν να το σηκώσουν, ώστε να υπάρχει και αυτό το βιβλίο το ιστορικό στη βιβλιοθήκη της κοινότητάς μας και σε όλα τα κερασοβίτικα σπίτια...»

Αξέχαστε και αλησμόνητε Βασίλη, η ευχή σου αυτή, εκπληρώθηκε και με το παραπάνω. Στη ζωή είδες την έκδοση των δυο πρώτων πονημάτων μου. Χάρηκες αφάνταστα και με παρότρυνες να συνεχίσω να γράφω και το τρίτο το μεγαλύτερο. Τώρα πιστεύω πως η αγαθή ψυχούλα σου θα αγάλλεται και για την τρίτη αυτή εργασία μου, άσχετα αν δεν σε βρήκε η έκδοσή της στη ζωή και στην αγαπημένη σου οικογένεια. Είχε γράψει: «Και η ζωή συνεχίζεται. Τους ανθρώπους που χάνουμε τους θυμόμαστε

και προσπαθούμε να τους μοιάσουμε στην αγάπη, στη νοικοκυροσύνη και στην πρόοδο.

Είναι φανερό ότι οι Κιρασοβίτες, και αυτοί που έφυγαν από τη ζωή και αυτοί που μένουν, τους διακρίνει η αγάπη για το συνάνθρωπό τους και γενικότερα για το χωριό τους. Μοναδικός σκοπός όλων μας είναι να δούμε το χωριό μας να ξαναγεμίσει κόσμο, όπως ήταν παλιότερα και η ζωή στο χωριό να γίνει κάπως ανθρώπινη.

Γι αυτό κάνουμε έκκληση σε όλες τις νομαρχιακές και κρατικές υπηρεσίες να σταθούν στο πλευρό μας ενεργητικά στο αναπτυξιακό πρόγραμμα της κοινότητας και όλων των άλλων φορέων που αγωνίζονται. Τότε μπορούμε να πούμε ότι τα ήθη και έθιμά που εξιστορήσαμε δεν θα 'ναι κάτι το ξεπερασμένο. Αλλά θα γίνονται τα καθημερινά μας γλέντια σε ένα καθαρό ορίζοντα χωρίς καυσαέρια θορύβους και άγχη. Στις μεγάλες γιορτές να γεμίζουμε την πλατεία κόσμο, σε ένα τετράδιπλο χορό με τους εκλεκτούς μας λαϊκούς καλλιτέχνες. Και τα Σαββατοκύριακα να ξαναστήνουμε το χορό στα αλώνια, τραγουδώντας τα ευχάριστα δημοτικά μας τραγούδια, όπως εκείνον τον παλιό καιρό. Να κάνουμε και τους γάμους της παλι... να ξαναζωντανέψουν τα παλιά έθιμά μας...

Ένας σκοπός, ένα όνειρο, που κοντεύει να γίνει εφιάλτης, είναι η επιστροφή στο χωριό μας. Στον τόπο που είδαμε το πρώτο φως της ημέρας. Στον τόπο που εμείς οι μεγαλύτεροι κάπως που ποτίσαμε με ιδρώτα και δάκρυ, πιθαμή προς πιθαμή. Να γυρίζουμε το χωριό που οι πατεράδες μας και οι μανάδες μας έχυσαν το αίμα τους για να ζήσουμε ελεύθεροι... Με λαχτάρα και καρτερούσαμε αυτό το όνειρο να γίνει πραγματικότητα. Το ευχόμαστε από τα βάθη της ψυχής μας».

Τα πονεμένα αυτά λόγια, το όνειρο του αξέχαστου αυτού μεγάλου τέκνου του χωριού μας Βασίλη Γ. Κιτσάκη, εύχεται από τα βάθη της καρδιάς του και ο γράφων, να γίνει το άπιαστο αυτό όνειρο πραγματικότητα, για το καλό του χωριού μας, της περιοχής μας και γενικά του τόπου μας. Είθε! Είθε!!!

Τάκης Σαμαράς

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ - ΓΝΩΡΙΜΙΑ	9
• ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Εισαγωγικά	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Εσωτερική Σύνθεση	23
• ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: Συνοπτική προΐστορία Ομόρων περιοχών (χωρών) του χωριού μας	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: Ονομασίες	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε: Ίδρυση - Συνοκισμοί - Κάτοικοι	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ: Τοπωνύμια	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ: Ονόματα - Επώνυμα - Παρατσούκλια	115
• ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η: Οργάνωση των κοινοτήτων επί τουρκοκρατίας	123
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ: Τα Γράμματα στην τουρκοκρατία - χωριό μας	161
• ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Ιστορική εξέλιξη	193
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ: Ο Ηπειρωτικός ελληνισμός από το συνέδριο του Βερολίνου μέχρι την απελευθέρωση της ηπείρου (1878-1913) ..	247

• ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ: Πνευματικός βίος	293
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ: Διατροφή των κατοίκων	353
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ: Παραδοσιακά επαγγέλματα	375
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ: Μαστόροι χτιστάδες της πέτρας	389
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ: Άλλα παραδοσιακά επαγγέλματα	411
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	435
ΠΗΓΕΣ - ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	447
ΕΝΘΕΤΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	449

48158

KON

Ο Δημήτρης (Τάκης) Σαμαράς του Αντρέα, γεννήθηκε το 1936 στο χωριό Αγία Παρασκευή (Κιράσοβο) της Κόνιτσας, από πτωχούς γονείς. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στο χωριό, όπου και τέλειωσε το δημοτικό σχολείο, το δε Γυμνάσιο (εξατάξιο) στην Κόνιτσα το 1957. Το 1962 διορίζεται υπάλληλος στο Ταμείο Συντάξεων Αυτοκινητιστών (ΤΣΑ).

Έγινε πτυχιούχος της τότε Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών, τώρα Πάντειο Πανεπιστήμιο, σπουδάζοντας εργαζόμενος, φροντίζοντας άμα και του γονείς του, αφού ήταν ο μοναχογιός τους.

Παντρεύτηκε το 1970, την συνάδελφό του Φρειδερίκη Β. Παπαδημητρίου, από το Μοναστήρι της Κόνιτσας και απέκτησαν δυο παιδιά, αγόρι και κορίτσι.

Ανήλθε όλες τις βαθμίδες της υπαλληλικής ιεραρχίας μέχρι τη θέση του Διευθυντή. Τον Μάρτιο του 1988 εξαναγκάστηκε σε παραίτηση και έτσι αποχώρησε από την υπηρεσία του, συνταξιοδοτούμενος πρόωρα. Από το 1964-1976 διετέλεσε ταμίας, γραμματέας και πρόεδρος της Αδελφότητας Κιρασοβιτών Αττικής.

Ασχολήθηκε και με τον κλαδικό συνδικαλισμό στο ταμείο του από το 1981-1983. Από τον Δεκέμβριο του 1998 είναι πάλι πρόεδρος της Αδελφότητας Κιρασοβιτών Αττικής. Αρθρογραφεί στο Περιοδικό της Αδελφότητας, που είναι «Η φωνή» των απανταχού Κιρασοβιτών.

Το έργο του αυτό είναι το τρίτο που εκδίδεται. Έχουν προηγηθεί: α) Το «Εκκλησία, εξωκκλήσια, εικονίσματα και μύλοι» του χωριού μας και β) «Η ιστορία του Δάσους του Κιρασόβου».